

ND=14.610
KOE:14.479

Μαρία Πενταράκη,
Κοινωνιολόγος, MSW Κοινωνικής Εργασίας

Έκταση, μορφές και συνέπειες της βίας
που υφίστανται έφηβες, μαθήτριες λυκείου,
στις συντροφικές τους σχέσεις

Διδακτορική διατριβή
2003

Πάντειο Πανεπιστήμιο
Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών
Τμήμα Κοινωνιολογίας, Τομέας Εγκληματολογίας

Τριμελής Συμβουλευτική Επιτροπή:

Επιβλέπων:

Αντώνιος Μαγγανάς, καθηγητής, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Μέλη:

Ιάκωβος Φαρσεδάκης, καθηγητής, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Βασιλική Αρτινοπούλου επίκουρη καθηγήτρια, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον επιβλέποντα καθηγητή Αντώνη Μαγγανά, ο οποίος με την επιστημονική κατάρτιση, την ευρύτητα του πνεύματος, το επιστημονικό ήθος, και την εμπιστοσύνη του στις ικανότητές μου συνετέλεσε καθοριστικά στην ολοκλήρωση της παρούσας έρευνας. Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω τα άλλα μέλη της τριμελούς συμβουλευτικής επιτροπής: την κυρία Αρτινοπούλου και τον κύριο Φαρσεδάκη για τον χρόνο που διέθεσαν κατά την εκπόνηση αυτής της μελέτης, ιδιαίτερα την επίκουρη καθηγήτρια, κα Αρτινοπούλου, με την οποία συζήτησα αρχικά το θέμα της μελέτης μου. Το ενδιαφέρον που εκδήλωσε αρχικά και κατά τη διάρκεια της πορείας της έρευνας μου συνέβαλαν ουσιαστικά στην ολοκλήρωσή της.

Ακόμα θα ήθελα να ευχαριστήσω τις φοιτήτριες εγκληματολογίας που βοήθησαν στη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων, τους διευθυντές και τις διευθύντριες των σχολείων που μας έδωσαν τη δυνατότητα, κατόπιν άδειας που είχαμε ζητήσει από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο και το Υπουργείο Παιδείας, διεξαγωγής της έρευνας στο πλαίσιο κάποιων διδακτικών ωρών.

Θέλω επίσης να ευχαριστήσω την οικογένειά μου, και ιδιαίτερα την αδελφή μου Κωνσταντίνα Πενταράκη, με την οποία η παράλληλη διαδρομή μας στην εκπόνηση διατριβής συνέβαλε, μέσα από την αμοιβαία κατανόηση, αποφασιστικά στην περάτωση της προσπάθειας καθώς και τη μητέρα μου, Σοφία Πενταράκη, η οποία αποτέλεσε για μένα πηγή έμπνευσης και ενθάρρυνσης. Ευχαριστώ επίσης, την θεία μου, την αδελφή της μητέρας μου, Ελένη Κουμαριτάκη και την οικογένειά της.

Ακόμα, ευχαριστώ πολύ τις φίλες μου και συναγωνίστριες στο γυναικείο κίνημα Βίμα Μενίκη και Ελευθερία Γκόβα, οι οποίες λειτούργησαν για χρόνια τη SOS γραμμή για κακοποιημένες και βιασμένες γυναίκες στη Θεσσαλονίκη, τη Γεωργία Πετράκη, λεκτόρισα στο Πάντειο Πανεπιστήμιο, τη Μαρία Καραμεσίνη, επίκουρη καθηγήτρια στο Πάντειο Πανεπιστήμιο, τη Ρούλα Σκούταρη και τη Μαρίνα Μειδάνη (πανεπιστημιακή νομικός), μέλη του δικτύου για την καταπολέμηση της αντρικής βίας, τη Σέβη Χατζηφωτίου, επίκουρη καθηγήτρια στα ΤΕΙ Ηρακλείου, τη Δέσποινα Πολλαναγυστάκη, και τη Μαρία Πλέσσα. Επιπλέον θέλω να ευχαριστήσω τις συναδέλφισσες μου Γαρυφαλιά Τριανταφύλλου και Ειρήνη Μητσού, οι οποίες, έχοντας γνώσεις στατιστικής, με βοήθησαν σε κάποια σημεία της στατιστικής ανάλυσης και επεξεργασίας, τη συναδέλφισσά μου Ρούλα Κόκκινου για την αναπαραγωγή των ερωτηματολογίων της έρευνας, την Ελένη Κτώνα, κοινωνική λειτουργό και υπεύθυνη του κέντρου υποδοχής κακοποιημένων γυναικών για τη διάθεσή της να συζητήσει μαζί μου το ερωτηματολόγιο της διατριβής. Ακόμα, ευχαριστώ τον συναγωνιστή μου σε θέματα κοινωνικής δικαιοσύνης, Γιώργο Καφέτζη, αναπληρωτή καθηγητή στο πανεπιστήμιο του Maine, των ΗΠΑ, για την ανεκτίμητη βοήθειά του στον εντοπισμό δυσεύρετων βιβλιογραφικών αναφορών. Επίσης ευχαριστώ όλες τις συναγωνίστριες για την κατανόηση που έδειξαν στον περιορισμό της κοινωνικής μου δράσης στο γυναικείο κίνημα, οι οποίες είτε με το ενδιαφέρον τους για την πορεία της προσπάθειας μου είτε με τον χρόνο που διέθεσαν να συζητήσουμε είτε με τις προτεινόμενες βιβλιογραφικές αναφορές συνέβαλαν η καθεμία, με τον τρόπο της, στη διαδικασία εκπόνησης αυτής της διατριβής. Ακόμα θέλω να ευχαριστήσω τον Γιώργο Κουριδάκη, τον συγχωριανό μου, για τη βοήθειά του στη στατιστική επεξεργασία των πορισμάτων.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τις έφηβες που απάντησαν στο ερωτηματολόγιο της έρευνας και με αυτό τον τρόπο συνέβαλαν καθοριστικά στην επιτυχία αυτού του εγχειρήματος.

Περίληψη

Η διερεύνηση του κοινωνικού φαινομένου της βίας στις συντροφικές σχέσεις εφήβων αποτελεί ένα σημαντικό ερευνητικό αντικείμενο στη διεθνή βιβλιογραφία που έχει εμπλουτίσει την επιστημονική γνώση της διεθνούς επιστημονικής κοινότητας. Στην Ελλάδα, η παρούσα έρευνα αποτελεί την πρώτη ερευνητική προσπάθεια, και συγκαταλέγεται ανάμεσα στις τέσσερις¹ που έχουν διεξαχθεί στα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η επιλογή του θέματος έγινε εντοπίζοντας την έλλειψη ερευνητικών δεδομένων καθώς και την αναγκαιότητα εισαγωγής του σχετικού θέματος στην ελληνική επιστημονική κοινότητα.

Τα πορίσματα της παρούσας έρευνας έδειξαν τη μεγάλη έκταση της βίας που υφίστανται οι έφηβες στις συντροφικές τους σχέσεις. Για την υλοποίηση της έρευνας, χρησιμοποιήσαμε στοιχεία που αντλήσαμε με ερωτηματολόγιο θυματολογικού περιεχομένου σε 600 έφηβες, μαθήτριες λυκείου, από δεκαπέντε λύκεια της ευρύτερης περιοχής της πρωτεύουσας. Τα αποτελέσματα της έρευνας βρήκαν ότι σχεδόν η μία στις δύο έφηβες μαθήτριες δήλωσε ότι υφίσταται στη συντροφική της σχέση κάποια μορφή συντροφική βία (σωματική βία ή σεξουαλική βία ή ψυχολογική βία). Ειδικότερα, βρήκαμε ότι η πιο διαδεδομένη μορφή βίας (μία στις δύο έφηβες) είναι η ψυχολογική βία. Ακολουθεί η σεξουαλική βία (μία στις δύο έφηβες), που εκδηλώνεται συνήθως με τη σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά, και τέλος η σωματική βία όπου μία στις τρεις έφηβες δηλώνει ότι την έχει υποστεί.

Επιπλέον, από τις έφηβες που έχουν υποστεί σωματική βία βρέθηκε ότι η μία στις τρεις έχει υποστεί κάποιο είδος τραυματισμού. Επίσης, διαπιστώσαμε ότι υπάρχει μια αλληλοδιαπλοκή ανάμεσα στις τρεις μορφές βίας: με άλλα λόγια, βρήκαμε ότι σε αρκετές περιπτώσεις, εκδηλώνονται παράλληλα στις συντροφικές σχέσεις πάνω από μία μορφή βίας. Η πιο συχνή αλληλοδιαπλοκή βρέθηκε ανάμεσα στη συνύπαρξη της λεκτικής βίας και των απειλών (δύο από τις μορφές της ψυχολογικής βίας) με τη σωματική βία. Η συνύπαρξη διαφορετικών μορφών βίας δείχνει ότι η συντροφική βία εκδηλώνεται με ποικίλους τρόπους.

Ακόμα βρέθηκε ότι η ύπαρξη βίας στις σχέσεις επιφέρει αλλαγές στην ψυχική διάθεση των εφήβων. Οι πιο έντονες αλλαγές στις έφηβες απορρέουν από την άσκηση της λεκτικής βίας και των απειλών εναντίον τους. Επίσης, βρήκαμε ότι η συντροφική βία δε σχετίζεται με την οικογένεια προέλευσης όσον αφορά την εθνικότητα, την κοινωνικοοικονομική κατάσταση και την βία της μητέρας. Τέλος, όσον αφορά τις αντιλήψεις αποδοχής, βρέθηκε ότι η μία στις πέντε έφηβες αποδέχεται, κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες, την άσκηση της σωματικής βίας ενάντια στις γυναίκες, όπως και τον εξαναγκασμό της σε έρωτα, ιδιαίτερα όταν αυτή είναι παντρεμένη. Οι παραπάνω διαπιστώσεις επιβεβαιώνουν αντίστοιχα πορίσματα της διεθνούς ερευνητικής βιβλιογραφίας και συμβάλλουν στην εισαγωγή του ερευνητικού αντικείμενου στην ελληνική επιστημονική κοινότητα.

¹ Οι άλλες τρεις έρευνες είναι οι εξής: 1) Kelly, L. Regan, Lκ.ά. 2001. *Teenage Tolerance: The Hidden Lives of Young Irish People: A Study of Young Peoples Experience and Responses to Violence and Abuse*. Dublin: Women's Aid and the European Commission. 2) Burton, S., Kitzinger, J., Kelly, L., Regan, L. 1998. *Young People's Attitudes Towards Violence, Sex and Relationships*. Edinburgh: Zero Tolerance Charitable Trust. 3) Hird, M. J. 2000. 'An Empirical Study of Adolescent Dating Aggression in the UK' *Journal of Adolescence*, 23: 69-78.

Η ενασχόληση με το κοινωνικό πρόβλημα της βίας που υφίστανται οι έφηβες στις συντροφικές σχέσεις τους αναμφισβήτητα προσφέρει αρκετά ερεθίσματα έρευνας και προβληματισμού. παρουσιάζει δε ιδιαίτερο θεωρητικό και πρακτικό ενδιαφέρον, δεδομένης της σημασίας του ζητήματος της βίας, ειδικότερα κατά των γυναικών.

Λαμβάνοντας υπόψη ότι το στάδιο της εφηβείας αποτελεί ένα σημαντικό στάδιο προς την ενηλικίωση, το οποίο περιλαμβάνει σημαντικές σωματικές και ψυχολογικές διαδικασίες, είναι πολύ πιθανόν η βία που υφίστανται κάποιες έφηβες να τις επηρεάζει αρνητικά στην πορεία προς την ενηλικίωσή τους. Αυτό το γεγονός θα πρέπει να μας προβληματίσει όσον αφορά την αναγκαιότητα λήψης μέτρων στο πλαίσιο της εκπαιδευτικής πολιτικής του Υπουργείου Παιδείας, για την αντιμετώπιση και την πρόληψη περιστατικών βίας, αλλά κυρίως για τη συστηματική προώθηση μέτρων και πολιτικών ίσων ευκαιριών που αμφισβητούν τις ανισότητες των δύο φύλων. Και αυτό γιατί η άσκηση βίας στις νέες γυναίκες έρχεται σε αντίθεση με τον πρωταρχικό σκοπό της εκπαίδευσης που είναι η ολόπλευρη αρμονική και ισόρροπη ανάπτυξη των διανοητικών και ψυχοσωματικών δυνάμεων του μαθητικού πληθυσμού, με προοπτική να εξελιχθούν σε ολοκληρωμένες προσωπικότητες και να ζήσουν δημιουργικά.

Εισαγωγή

Η βία κατά των γυναικών είναι ένα κοινωνικό φαινόμενο που διατρέχει το σύνολο των κοινωνιών, ανεξάρτητα από εθνικότητα και φυλή². Το κοινωνικό πρόβλημα της βίας κατά των γυναικών ταυτίζεται με τις απαρχές της κοινωνικής οργάνωσης σε πατριαρχικές κοινωνίες (Dobash 1979).³ Στην Ελλάδα, τα τελευταία μόνο χρόνια έχει αναγνωριστεί ως ένα έντονο κοινωνικό πρόβλημα που αγγίζει τη ζωή πολλών ενήλικων γυναικών (Αδαμάκη2000· Chatzifotiou & Dobash 2001)⁴.

Το ζήτημα όμως της βίας που υφίστανται οι έφηβες στις συντροφικές τους σχέσεις δεν έχει ακόμα αναγνωριστεί ως πρόβλημα στην Ελλάδα, με αποτέλεσμα η παρούσα έρευνα να αποτελεί την πρώτη προσπάθεια διερεύνησης του θέματος. Η βία κατά των έφηβων γυναικών στο πλαίσιο των συντροφικών τους σχέσεων εντάσσεται στην προβληματική της ενδο-οικογενειακής βίας, και πιο συγκεκριμένα στην ευρύτερη προβληματική της βίας κατά των γυναικών και έχει αποτελέσει αντικείμενο εμπειρικών προσεγγίσεων την τελευταία εικοσαετία, κυρίως στον Καναδά, στις ΗΠΑ, στην Αυστραλία και λιγότερο στη Βρετανία. Οι διεθνείς-σχετικές με την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων- τάσεις, καθώς και η εξάπλωση του φεμινιστικού κινήματος συνέβαλαν ουσιαστικά στην αναγνώριση της βίας κατά των γυναικών ως ένα σοβαρό κοινωνικό φαινόμενο.

Οι δραστηριότητες πολλών διεθνών οργανισμών φανερώουν την επικαιρότητα του ζητήματος της βίας κατά των γυναικών⁵. Πιο συγκεκριμένα:

- Η σύμβαση για την εξάλειψη όλων των μορφών διάκρισης κατά των γυναικών (CEDAW- 1979).
- Η παγκόσμια διάσκεψη της Βιέννης για τα ανθρώπινα δικαιώματα (1993)
- Η Διακήρυξη της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ εναντίον της βίας κατά των γυναικών (1993)
- Το σχέδιο δράσης της διάσκεψης των Ηνωμένων Εθνών στο Πεκίνο (1995)
- Το ψήφισμα του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας της 4ης Συνέλευσης της Παγκόσμιας Υγείας το 1996 (WHA 49.25)

² Το κοινωνικό πρόβλημα της βίας κατά των γυναικών έχει τεκμηριωθεί τα τελευταία τριάντα χρόνια από μία πλούσια βιβλιογραφία που ασχολείται με το θέμα της βίας κατά των γυναικών. Βλ. ενδεικτικά: Dobash, R. E. και Dobash, R. 1979. *Violence against Wives: A Case against the Patriarchy*. New York: Free Press· Straus, M. A., Gelles, R. J. & Steinmetz, S. K. 1980. *Behind Closed Doors*. Garden City, NY: Doubleday· Evanson, E., 1982. *Hidden Violence. A study of Battered Women in Northern Ireland*. Belfast: Farcel Cooperative Press· Finkelhor, D. & Yllo, K. 1985. *License to Rape: Sexual Abuse of Wives*. New York: Holt, Rinehart & Winston· Bachman R. & Saltzman, L. E. 1995. *Violence Against Women. Estimates From the Redesigned Survey*. Bureau of Justice Statistics Special Report, Washington, DC: US Dept of Justice, Office of Justice Programs; Publication NCJ 154348· Bagshaw, D. Chung, D. 2000. *Women Men and Domestic Violence*. Commonwealth of Australia, Partnership Against Domestic Violence on Line Resources: padv.dpnc.gov.au/aswpdf/w_m_dv.pdf. University of South Australia· European Policy Action Center on Violence Against Women. 1999. *Unveiling the Hidden Data on Domestic Violence in the EU*. The European Women's Lobby.

³ Βλ. σχετικά Dobash, R. E. και Dobash, R. 1979. *Violence against Wives: A Case against the Patriarchy*. New York: Free Press.

⁴ Αδαμάκη, Ν. 2000. *Έρευνα για τη βία των γυναικών στην Ελλάδα*. Αθήνα: Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας· Chatzifotiou, S. & Dobash, R. 2001. Seeking informal support: Marital violence against women in Greece. *Violence against women: An International and Interdisciplinary Journal*. 7, 9: 124-151. [Special Issue: Global examples of Violence Against Women].

⁵ Για μια αναλυτικότερη παρουσίαση για το διεθνές πλαίσιο, βλ. το κεφάλαιο 6 της παρούσας έρευνας.

- Τα ψηφίσματα της 3ης ευρωπαϊκής υπουργικής διάσκεψης του Συμβουλίου της Ευρώπης σχετικά με την ισότητα ανδρών και γυναικών και τις συστάσεις της σχετικά με τη βία στην οικογένεια, το 1985 και το 1990
- Το ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου για την άσκηση βίας κατά των γυναικών (Εγγρ. Α2-44/86. Τετάρτη 11 Ιουνίου 1986)
- Το ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 6ης Μαΐου 1994 σχετικά με την παραβίαση των ελευθεριών και των θεμελιωδών δικαιωμάτων των γυναικών

Εκτός από αυτά τα κείμενα που αφορούν τη βία κατά των γυναικών, έχουμε και τα κείμενα και τις διεθνείς διακηρύξεις που συγκροτούν το διεθνές πλαίσιο προστασίας των παιδιών (Αρτινοπούλου 1994)⁶. Οι διεθνείς οργανισμοί και οι διεθνείς συμβάσεις είναι οι εξής:

- Η Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Παιδιού (1959). Ήδη από το 1959, προβάλλεται η αναγκαιότητα ένταξης του παιδιού σε ειδικό καθεστώς προστασίας από κάθε μορφή εκμετάλλευσης ή παραμέλησης (9η αρχή)
- Η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού (1989) του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, και συγκεκριμένα τα άρθρα 19 και 34, τα οποία αφορούν αντίστοιχα την προστασία του παιδιού από κάθε μορφή βίας γενικά και ειδικά από τη σεξουαλική βία. Η Σύμβαση αυτή ήταν απόρροια των εργασιών ειδικής επιτροπής, η οποία ασχολήθηκε –στο πλαίσιο ενός ολοκληρωμένου προγράμματος εργασίας της Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου– με την προστασία των παιδιών και την πρόληψη της βίας.
- Το Ειδικό Όργανο του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών στη Βιέννη, το οποίο συστάθηκε στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων για την πρόληψη του εγκλήματος και την ποινική δικαιοσύνη και συνέρχεται συχνά με αντικείμενο την προστασία των κακοποιημένων παιδιών.
- Οι συστάσεις της Γενικής Γραμματείας του ΟΗΕ, στο πλαίσιο του Παγκόσμιου Συνεδρίου του Οργανισμού το 1990, με την ονομασία αρχές του Riyadh, οι οποίες αφορούν άμεσα την πρόληψη της βίας και της ενδοοικογενειακής βίας.
- Οι σχετικές με την βία των παιδιών δραστηριότητες του Συμβουλίου της Ευρώπης, που περιλαμβάνουν τη διοργάνωση του Εγκληματολογικού Συμποσίου, με αντικείμενο τις «Εγκληματολογικές όψεις της βίας των παιδιών» (Νοέμβριος 1979), τις Συστάσεις της επιτροπής Υπουργών R (85)4 σχετικά με την πρόληψη της ενδοοικογενειακής βίας, τη R(91)9 για επείγοντα μέτρα στήριξης της οικογένειας, καθώς και τη R (91)11 σχετικά με τη σεξουαλική εκμετάλλευση, την πορνογραφία και τη διακίνηση των παιδιών και εφήβων.

Οι δραστηριότητες αυτές –όχι ασφαλώς οι μοναδικές– των διεθνών οργανισμών και τα σχετικά διεθνή κείμενα οριοθετούν το διεθνές πλαίσιο προστασίας των γυναικών/κοριτσιών και των παιδιών. Η αναγνώριση του προβλήματος της βίας της γυναίκας και του παιδιού από τους διεθνείς οργανισμούς, καθώς και η οριοθέτησή του ως κοινωνικό φαινόμενο σηματοδοτούν την αναγκαιότητα της θεσμικής

⁶ Για το διεθνές πλαίσιο προστασίας παιδιών, βλ. στο βιβλίο της Βασιλικής Αρτινοπούλου (1994) με τίτλο *Αιμομξία. Θεωρητικές προσεγγίσεις και εμπνηκτικά δεδομένα*, το κεφάλαιο εισαγωγής (σελ. 30-32).

παρέμβασης, με στόχο την πρόληψη και την αντιμετώπισή τους. Ως πρώτο βήμα όμως θεωρείται αναγκαία η εμπειρική τεκμηρίωση του προβλήματος αυτού.

Στο πλαίσιο του παραπάνω προβληματισμού, γεννήθηκε το ερέθισμα για την ενασχόληση με το συγκεκριμένο αντικείμενο. Αντικείμενο της έρευνας είναι η εμπειρική προσέγγιση του φαινομένου της βίας που υφίστανται οι έφηβες γυναίκες, μαθήτριες λυκείου, στις συντροφικές σχέσεις τους με το άλλο φύλο. Επομένως, οι στόχοι αυτής της έρευνας εντοπίζονται:

- α) Στη φαινομενολογική αποτύπωση των χαρακτηριστικών της βίας που υφίστανται οι έφηβες στις σχέσεις τους με το άλλο φύλο, δηλαδή, στην αποτύπωση της έκτασης, των μορφών και των συνεπειών της βίας που υφίστανται.
- β) Στη διερεύνηση των αντιλήψεων και στάσεων των εφήβων κοριτσιών όσον αφορά το κοινωνικό φαινόμενο της βίας της γυναίκας.
- γ) Στη διατύπωση προβληματισμών, ερωτημάτων και θεμάτων –σχετικών με τη βία που υφίστανται οι έφηβες στις συντροφικές τους σχέσεις με το άλλο φύλο– που χρήζουν περαιτέρω ανάλυσης και εμπειρικής διερεύνησης.

Επίσης, ένας ακόμα στόχος της παρούσας μελέτης είναι η αξιοποίηση των πορισμάτων της έτσι ώστε να είμαστε σε θέση να προτείνουμε ένα έγκυρο και αξιόπιστο μοντέλο για τη χάραξη πολιτικής με στόχο την πρόληψη και την αντιμετώπιση της συντροφικής βίας στις σχέσεις εφήβων.

Στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας υιοθετήσαμε έναν ορισμό⁷ της βίας, ο οποίος περιλαμβάνει τη σωματική βία, τη σεξουαλική βία και την ψυχολογική βία. Η άσκηση βίας εν γένει συνδέεται με την προσβολή της ανθρώπινης αξιοπρέπειας της έφηβης.

Η παρούσα μελέτη χωρίστηκε σε δύο μέρη: στο θεωρητικό και στο εμπειρικό. Το θεωρητικό μέρος της μελέτης αποτελείται από επτά κεφάλαια. Το θεωρητικό μέρος με τίτλο «Θεωρητική Προσέγγιση: Οριοθέτηση του Φαινομένου, Έκταση, Συνέπειες, Θεωρητικές Προσεγγίσεις, Θεσμικό Πλαίσιο και Μέτρα Πρόληψης στο Εκπαιδευτικό Επίπεδο» αποτελείται από επτά κεφάλαια στα οποία γίνεται μια απόπειρα διερεύνησης της έκτασης της βίας, των συνεπειών της, των προσδιοριστικών παραγόντων που αφορούν τη βία, και διαφόρων ερμηνευτικών προσεγγίσεων, το θεσμικό πλαίσιο και τα μέτρα πρόληψης στο εκπαιδευτικό επίπεδο όπως αυτά έχουν προκύψει από τη διεθνή θεωρητική και εμπειρική ενασχόληση με το συγκεκριμένο ερευνητικό αντικείμενο.

Αναλυτικότερα, στο πρώτο κεφάλαιο που έχει τίτλο «Οριοθέτηση του φαινομένου» γίνεται παρουσίαση του φαινομένου της συντροφικής βίας στις σχέσεις εφήβων και παρουσιάζονται οι διαφορές και οι ομοιότητες με άλλες μορφές συντροφικής βίας.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, με τίτλο «Φαινομενολογία – Έκταση του φαινομένου» γίνεται παρουσίαση των στατιστικών δεδομένων που αφορούν την έκταση της βίας. Το τρίτο κεφάλαιο με τίτλο «Προσδιοριστικοί παράγοντες και η επίδρασή τους στην έκταση της βίας» αφιερώνεται στην εξέταση ποικίλων προσδιοριστικών παραγόντων που βιβλιογραφικά έχουν συσχετιστεί με το φαινόμενο της βίας. Σε αυτό το κεφάλαιο επιδιώκεται μία κριτική παρουσίαση των θεωρητικών και των εμπειρικών προσεγγίσεων.

⁷ Βλ. στο εμπειρικό μέρος για τις συμπεριφορές που συγκροτούν το κάθε είδος βίας.

Το τέταρτο κεφάλαιο με τίτλο « Ερμηνευτική προσέγγιση της βίας που υφίστανται οι έφηβες στις σχέσεις τους με το άλλο φύλο» αφορά την παρουσίαση ενός ερμηνευτικού πλαισίου κατανόησης της συντροφικής βίας που υφίστανται οι έφηβες. Το πέμπτο κεφάλαιο με τίτλο « Συνέπειες του φαινομένου» εξετάζει τις συνέπειες της βίας στη ζωή των εφήβων κοριτσιών, τις οποίες ταξινομεί σε σωματικές, ψυχολογικές και κοινωνικές συνέπειες.

Το έκτο κεφάλαιο με τίτλο «Θεσμικό πλαίσιο» εξετάζει κριτικά το υπάρχον θεσμικό πλαίσιο που αφορά την προστασία των γυναικών και την προστασία των παιδιών σε διεθνές, ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο.

Το έβδομο κεφάλαιο με τίτλο «Μέτρα πρόληψης» παρουσιάζει δράσεις πρόληψης της βίας στον εφηβικό πληθυσμό.

Το εμπειρικό μέρος της μελέτης παρουσιάζει τη μεθοδολογία της έρευνας, τα αποτελέσματα και τα τελικά συμπεράσματα.

Στο πρώτο κεφάλαιο του εμπειρικού μέρους παρουσιάζουμε το ερευνητικό αντικείμενο, τους στόχους, τις βασικές υποθέσεις, τη μεθοδολογία, το δείγμα και τις μεθόδους ανάλυσης της έρευνάς μας. Το κεφάλαιο αυτό είναι βασικό για την κατανόηση του εμπειρικού μέρους της μελέτης μας.

Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζονται αναλυτικά τα εμπειρικά δεδομένα της έρευνάς μας, προκειμένου να υποστηρίξουμε τις υποθέσεις εργασίας μας. Πιο συγκεκριμένα παρουσιάζεται η φαινομενολογία της βίας, δηλαδή η έκταση και οι μορφές της βίας που υφίστανται οι έφηβες γυναίκες στις συντροφικές τους σχέσεις, η αλληλοδιαπλοκή διαφόρων μορφών βίας, δηλαδή κατά πόσο συνυπάρχουν οι διάφορες μορφές βίας στις συντροφικές σχέσεις εφήβων, η στάση των εφήβων απέναντι στη σωματική βία που έχουν υποστεί στις συντροφικές τους σχέσεις, διάφορα κοινωνικό-δημογραφικά στοιχεία και η σύνδεσή τους με την βία, και τέλος οι αντιλήψεις αποδοχής των εφήβων γυναικών όσον αφορά την άσκηση σωματικής βίας και τον σεξουαλικό εξαναγκασμό ενάντια στις γυναίκες.

ΜΕΡΟΣ Α	16
ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ	16
(ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ, ΕΚΤΑΣΗ, ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ, ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ, ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ ΜΕΤΡΑ ΠΡΟΛΗΨΗΣ)	16
Κεφάλαιο 1. Οριοθέτηση του φαινομένου	17
Α. Εισαγωγή: βία και εφηβεία	17
Β. Εφηβική ηλικία και συντροφικές σχέσεις και η έννοια της ρομαντικής αγάπης	17
1. Συντροφική βία στις σχέσεις εφήβων: Μια αντίστοιχη μορφή της συζυγικής βίας	18
2. Η σχέση ανάμεσα στη συντροφική σχέση και στη βία	19
3. Ορισμός συντροφικής σχέσης	19
Γ. Ομοιότητες και διαφορές της συντροφικής βίας σε σχέσεις εφήβων και σε σχέσεις ενηλίκων	20
1. Γενικά	20
2. Βία που υφίστανται οι φοιτήτριες στις σχέσεις τους	21
3. Βία που υφίστανται οι σύζυγοι στις σχέσεις τους	21
4. Γενικές ομοιότητες στις σχέσεις	22
5. Γενικές διαφορές στις σχέσεις	25
Κεφάλαιο 2. Φαινομενολογία – Έκταση του φαινομένου	28
I. Εισαγωγή	28
II. Έκταση του φαινομένου	33
Κεφάλαιο 3. Προσδιοριστικοί παράγοντες και η επίδρασή τους στην έκταση της βίας	40
I. Εισαγωγή	40
Α. Ατομικές προσεγγίσεις της βίας των εφήβων γυναικών	40
1. Κλινικές μεταβλητές	40
• Έκφραση θυμού	41
• Χρήση αλκοόλ	41
• Προβλήματα συμπεριφοράς	41
• Ικανότητα προσαρμοστικότητας	42
• Αυτενέργεια	42
• Η αυτοεκτίμηση	43
2. Διαπροσωπικές μεταβλητές	44
• Γενικά	44
3. Συμπεράσματα	45
Β. Κοινωνικο-ψυχολογικές προσεγγίσεις της βίας των εφήβων γυναικών	45
1. Ιστορικές μεταβλητές	46
• Παιδική κακοποίηση	46
• Συζυγική βία – Μεταβίβαση της βίας από γενιά σε γενιά	50
• – Οικογενειακή κατάσταση γονέων – Διαζύγιο	50
2. Λοιπές μεταβλητές	51
• Βαθμός αστικότητας	51
• Εθνική διαστρωμάτωση	52
• Κοινωνικό-οικονομική κατάσταση	52
3. Συμπεράσματα	52
Γ. Κοινωνικοπολιτισμικές προσεγγίσεις της βίας των εφήβων γυναικών	53
1. Φεμινιστική προσέγγιση	53

• Κοινωνικές (σεξιστικές αξίες): Γνωστικές διαδικασίες εφήβων αγοριών ..	55
• Αντιλήψεις και στάσεις αποδοχής της βίας.....	56
2. Οικολογική προσέγγιση	59
3. Συμπεράσματα	60
Κεφάλαιο 4. Ερμηνευτική προσέγγιση της βίας που υφίστανται οι έφηβες στις σχέσεις τους με το άλλο φύλο.....	61
I. Ερμηνευτικό πλαίσιο.....	61
II. Εισαγωγή.....	61
A. Ο λόγος περί συντροφικών σχέσεων	63
• Η εξουσία και ο μύθος της ισότητας μεταξύ των φύλων	64
• Ρομαντικά ειδύλλια	67
• Σεξουαλικότητα	70
B. Ο κυρίαρχος λόγος περί επιθετικότητας.....	72
• Απενοχοποίηση του δράστη	72
• Η μεταβίβαση των ευθυνών στο θύμα της βίας.....	73
• Η κατασκευή ενός αόρατου πέλλου σιωπής σχετικά με τη συντροφική βία	74
III. Συμπεράσματα	75
Κεφάλαιο 5 : Συνέπειες του φαινομένου	78
A. Σωματικές συνέπειες	78
• Σωματικοί τραυματισμοί	78
• Ανεπιθύμητη εγκυμοσύνη	78
• Σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα	79
• Ευπάθεια στις ασθένειες.....	79
• Κατάχρηση αλκοόλ και ναρκωτικών.....	80
• Επιβλαβείς συμπεριφορές ελέγχου βάρους	80
B. Ψυχολογικές συνέπειες.....	80
• Μειωμένη αυτοπεποίθηση και αυτοεκτίμηση. Αλλαγή αυτοεικόνας	81
• Απόπειρα αυτοκτονίας.....	81
Γ. Κοινωνικές και οικονομικές συνέπειες	82
• Επιρροή της εκπαιδευτικής πορείας	82
• Επιρροή της επαγγελματικής πορείας	83
II. Συμπεράσματα	84
Κεφάλαιο 6: Θεσμικό πλαίσιο.....	86
A. Θεσμικό πλαίσιο που αφορά την προστασία των γυναικών–Διεθνές επίπεδο.....	87
• Η σύμβαση για την εξάλειψη όλων των μορφών διάκρισης κατά των γυναικών	87
• Παγκόσμια διάσκεψη της Βιέννης για τα ανθρώπινα δικαιώματα (1993) ..	89
• Διακήρυξη της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ εναντίον της βίας κατά των γυναικών (1993)	89
• Σχέδιο δράσης της διάσκεψης των Ηνωμένων Εθνών στο Πεκίνο (1995) ..	90
• Ψήφισμα του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας της 49ης Συνέλευσης της Παγκόσμιας Υγείας το 1996 (WHA49.25).....	90
B. Θεσμικό πλαίσιο για την προστασία της γυναίκας – Ευρωπαϊκό επίπεδο	91
• Το ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου για την άσκηση βίας κατά των γυναικών (εγγρ. Α2-44/86. Τετάρτη 11 Ιουνίου 1986)	92

• Το ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 6ης Μαΐου 1994 σχετικά με την παραβίαση των ελευθεριών και των θεμελιωδών δικαιωμάτων των γυναικών.....	92
Γ. Θεσμικό πλαίσιο για την προστασία της γυναίκας – Εθνικό επίπεδο.....	93
Δ. Θεσμικό πλαίσιο που αφορά την προστασία των παιδιών – Διεθνές επίπεδο.....	95
Ε. Θεσμικό πλαίσιο για την προστασία του παιδιού – Ευρωπαϊκό επίπεδο.....	97
ΣΤ. Θεσμικό πλαίσιο για την προστασία του παιδιού – Εθνικό επίπεδο.....	97
Κεφάλαιο 7. Μέτρα πρόληψης στο σύστημα εκπαίδευσης.....	105
I. Εισαγωγή.....	105
Α. Πρωτογενής πρόληψη.....	106
Β. Δευτερογενής πρόληψη.....	108
Γ. Τριτογενής πρόληψη.....	109
Δ. Η βία στις συντροφικές σχέσεις των εφήβων και ο ρόλος του σχολείου.....	116
Π. Συμπεράσματα.....	118
ΜΕΡΟΣ Β.....	120
ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΗΣ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗΣ.....	120
ΠΟΥ ΥΦΙΣΤΑΝΤΑΙ ΕΦΗΒΕΣ – ΜΑΘΗΤΡΙΕΣ ΛΥΚΕΙΟΥ –.....	120
ΣΤΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΟΥΣ ΜΕ ΤΟ ΑΛΛΟ ΦΥΛΟ.....	120
Κεφάλαιο 1.....	121
Περιγραφή της έρευνας.....	121
I. Αντικείμενο της έρευνας.....	121
II. Σκοπιμότητα και στόχοι της έρευνας.....	121
III. Βασικές υποθέσεις της έρευνας.....	122
Κεφάλαιο 2.....	124
Μεθοδολογία της έρευνας.....	124
I. Το σχέδιο της έρευνας.....	124
II. Διαδικασία δειγματοληψίας.....	124
III. Τα υποκείμενα της έρευνας.....	125
IV. Τεχνικές και δεοντολογικές αρχές προσέγγισης του ερευνητικού αντικειμένου.....	129
V. Μεθοδολογικά προβλήματα του αντικειμένου.....	129
<i>Δυσκολία συγκρίσιμων ερευνητικών αποτελεσμάτων.....</i>	130
<i>Τα μεθοδολογικά προβλήματα της μεθόδου των αυτο-αναφορών των θυμάτων.....</i>	130
<i>Τα μεθοδολογικά προβλήματα θυματολογικών ερευνών.....</i>	131
<i>Το μεθοδολογικό εργαλείο της έρευνας και η επιλογή του.....</i>	132
1. Έρευνες.....	132
2. Διατάξεις ποινικού κώδικα, στις οποίες μπορούν να ενταχθούν η σωματική, σεξουαλική και ψυχολογική βία.....	134
3. Ενημερωτικό υλικό κλινικών δομών.....	136
4. Εμπειρίες στελεχών του γυναικείου κινήματος και υποστηρικτικών δομών αντιμετώπισης της βίας.....	136
5. Κλινική επαγγελματική εμπειρία της υπογράφουσας.....	137
6. Εμπειρίες εφήβων γυναικών.....	138
7. Ψηφίσματα διεθνών οργανισμών και του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου.....	138
<i>Εννοιολογικοί ορισμοί βίας.....</i>	139
• Σωματική βία.....	139
• Σεξουαλική βία: Σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά και βιασμός.....	140
• Ψυχολογική βία.....	142
α) Κοινωνική απομόνωση.....	143
β) Λεκτική βία.....	145

γ) Απειλές	145
δ). Συναισθηματική βία	146
ε) Πρόκληση σύγχυσης – Συγκρουόμενες συμπεριφορές.....	147
στ) Τακτικές επιβολής και ελέγχου	148
ζ) Τακτική επιβολής οικονομικής φύσεως	149
VI. Η προετοιμασία της έρευνας πεδίου – Η περιγραφή της προ-έρευνας	150
• Περιγραφή ερωτηματολογίου.....	151
VII. Στατιστική ανάλυση των αποτελεσμάτων της έρευνας	153
Κεφάλαιο 3	154
Η γενική εικόνα των ευρημάτων	154
Εισαγωγή	154
Γενικά στοιχεία.....	154
I. Η φαινομενολογία της βίας: Η έκταση και οι μορφές της βίας που υφίστανται οι έφηβες γυναίκες, μαθήτριες λυκείου, στις συντροφικές τους σχέσεις.	155
Α. Περιγραφή και φαινομενολογία της σωματικής βίας.....	157
Β. Περιγραφή και φαινομενολογία της σεξουαλικής βίας: Σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά και βιασμός	162
Γ. Περιγραφή και φαινομενολογία της ψυχολογικής βίας	166
Δ. Σύγκριση μεταξύ των μορφών βίας που υφίστανται οι έφηβες στις συντροφικές σχέσεις τους.....	168
II. Αλληλοδιαπλοκή μορφών βίας	172
Α. Συσχετισμός σωματικής βίας με είδη ψυχολογικής βίας.....	172
Β. Συσχετισμός σεξουαλικής βίας με τη σωματική βία	176
Γ. Συσχετισμός βιασμού με την σωματική βία.....	177
Δ. Συσχετισμός σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς και διαφορετικών μορφών ψυχολογικής βίας.....	178
Ε. Συσχετισμός βιασμού και διαφορετικών μορφών ψυχολογικής βίας.....	181
ΣΤ. Συσχετισμός τακτικών επιβολής και κυριαρχίας με άλλες μορφές βίας	185
Ζ. Συμπεράσματα.....	193
III. Κοινωνικοδημογραφικά στοιχεία	195
Α. Η σχέση της βίας που υφίστανται οι έφηβες και η κατανομή της ανά ηλικία και σχολική τάξη.....	195
Β. Η σχέση της βίας που ασκείται στις έφηβες και ο δήμος του σχολείου τους... ..	198
Γ. Η βία που ασκείται στις έφηβες και η κατανομή της ανά χώρα προέλευσης ..	201
Δ. Η βία που ασκείται στις έφηβες και η κατανομή της ανά κοινωνικοοικονομική κατάσταση προέλευσης	204
Ε. Σχέση της βίας που έχει υποστεί η μητέρα και της βίας που υφίστανται οι κόρες	208
ΣΤ. Βία και τύπος νοικοκυριού των γονιών της έφηβης.....	209
Ζ. Συμπεράσματα	215
IV. Διερεύνηση των αρνητικών αλλαγών που συμβαίνουν στις έφηβες γυναίκες κατά τη διάρκεια της συντροφικής τους σχέσης και σύνδεση με το φαινόμενο της βίας	216
Α. Διερεύνηση των αρνητικών αλλαγών των εφήβων γυναικών στη διάρκεια της συντροφικής τους σχέσης και σύνδεση με το φαινόμενο της σωματικής βίας, της σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς και τον βιασμό.....	217
Β. Διερεύνηση των αρνητικών αλλαγών των εφήβων γυναικών στη διάρκεια της συντροφικής τους σχέσης και σύνδεση με το φαινόμενο της ψυχολογικής βίας ...	229
Γ. Συμπεράσματα.....	259

V. Οι στάσεις των εφήβων γυναικών απέναντι στη σωματική βία που έχουν υποστεί στις συντροφικές τους σχέσεις	261
Α. Περιγραφή και φαινομενολογία της αναφοράς περιστατικού σωματικής βίας	261
Β. Πηγές /Σχέσεις αναφοράς	265
Γ. Λόγοι συνέχισης της σχέσης	268
Δ. Είδος αντίδρασης σε περιστατικό σωματικής βίας	271
Ε. Προσπάθειες διακοπής σχέσης μετά από περιστατικό σωματικής βίας.....	273
ΣΤ. Συμπεράσματα	273
VI. Αντιλήψεις αποδοχής βίας	275
Α. Αντιλήψεις αποδοχής σωματικής βίας.....	275
Β. Αντιλήψεις αποδοχής σεξουαλικού εξαναγκασμού	279
Γ. Συμπεράσματα	282
Κεφάλαιο 4 : Συμπεράσματα	285
I. Συνολικά συμπεράσματα εμπειρικού μέρους έρευνας.....	285
II. Γενικά συμπεράσματα.....	287
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ	290
ΟΔΗΓΙΕΣ ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΗΣ ΤΟΥ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ	290
ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ	291
ΚΕΙΜΕΝΟ ΕΝΗΜΕΡΩΤΙΚΟΥ ΦΥΛΛΑΔΙΟΥ	309
ΣΥΝΟΔΕΥΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΕΤΑ ΤΟ ΠΕΡΑΣ ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΗΣ ΤΟΥ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ.....	313
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	315
ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ	356

ΜΕΡΟΣ Α
ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ
(ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ, ΕΚΤΑΣΗ, ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ,
ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ, ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ ΜΕΤΡΑ
ΠΡΟΛΗΨΗΣ)

Κεφάλαιο 1. Οριοθέτηση του φαινομένου

A. Εισαγωγή: βία και εφηβεία

Η κυρίαρχη κοινωνική εικόνα των εφηβικών σχέσεων αποτελείται από ρομαντικές προσδοκίες και τα βασικά στοιχεία αυτής της εικόνας είναι παραστάσεις για την αγάπη, τον σεβασμό, την κατανόηση και την τρυφερότητα. Σύμφωνα με την κυρίαρχη φιλοσοφία περί εφηβικών σχέσεων, η εφηβεία αποτελεί ένα στάδιο ανεμελιάς, όπου οι ερωτικές σχέσεις που αναπτύσσονται χαρακτηρίζονται από ισοτιμία ανάμεσα στα δύο φύλα. Αυτό πιστεύουν οι γονείς, αλλά αυτό πιστεύουν και τα παιδιά. Εξάλλου με αυτές τις εικόνες και τα μηνύματα έχουν μεγαλώσει, σε αυτά έχουν πιστέψει και αυτά προσδοκούν να βιώσουν. Οι γυναίκες και πολύ περισσότερο οι έφηβες υιοθετούν ευκολότερα τέτοιου είδους ρομαντικές προσδοκίες περί σχέσεων, αφού από τη μικρή τους ηλικία η διαπαιδαγώγησή τους έχει αυτό τον προσανατολισμό (Mercer 1988)⁸.

Αν και οι περισσότερες έφηβες κάνουν μια σχέση θεωρώντας ότι θα ζήσουν ένα ατέλειωτο ρομαντικό ταξίδι έρωτα και πάθους, αρκετές φορές όχι μόνο δεν ζουν έρωτα, αγάπη, αλληλοκατανόηση και σεβασμό, αλλά έρχονται αντιμέτωπες με φωνές, θυμό, διάθεση επιβολής και ελέγχου καθώς και βία. Βέβαια αρκετές σχέσεις εφήβων χαρακτηρίζονται από χαρά και τρυφερότητα. Αυτή είναι η μία πλευρά· υπάρχει και η άλλη, η αθέατη πλευρά, αυτή της βίας, του φόβου, της επιβολής και του ελέγχου. Οι προσδοκίες αρμονικής αμοιβαιότητας, αγάπης και σύμπνοιας συμβαδίζουν με εξαναγκασμό, άσκηση ελέγχου και βία. Η κυρίαρχη φιλοσοφία περί ρομαντικών εφηβικών σχέσεων λειτουργεί ως πέπλο σιωπής στην αποκάλυψη αυτής της όχι τόσο ευχάριστης πτυχής. Κατά συνέπεια η βία, τις φορές που βγαίνει προς τα έξω, μοιάζει σαν παρέκκλιση μεμονωμένων ατόμων. Η βία της γυναίκας δεν είναι μόνο μια φυσική εκτροπή μεμονωμένων ανθρώπων, αλλά έχει τις ρίζες της στη δομή της κοινωνίας και στην ίδια την οικογένεια, δηλαδή στα πολιτικά πρότυπα και στην οργάνωση της κοινωνίας και της οικογένειας (R. E. Dobash and R. Dobash, 1978 & 1979).⁹

B. Εφηβική ηλικία και συντροφικές σχέσεις και η έννοια της ρομαντικής αγάπης

Οι νέες/οι διαμορφώνουν ένα πρότυπο για το τι είναι ρομαντική αγάπη από πολύ νεαρή ηλικία. Αποτελεί γεγονός αδιαμφισβήτητο ότι οι συντροφικές σχέσεις μπορούν να επηρεάσουν και να προσδιορίσουν την ταυτότητα των νέων (Cate & Lloyd 1992).¹⁰ Η επιλογή ενός συντρόφου είναι πιο σημαντικό να γίνεται με βάση τα αληθινά αισθήματα απ' ό,τι τις επιθυμίες των γονιών ή κάποιων πολιτιστικών προτύπων. Το πώς νιώθει το άτομο για κάποιο άλλο άτομο είναι αυτό που μετράει περισσότερο για την επιλογή ενός συντρόφου.

Οι έφηβες/οι μαθαίνουν, μέσω των σχέσεων, πώς να συμπεριφέρονται στον/την σύντροφό τους, καθώς και να προσαρμόζονται στη σωματική και σεξουαλική ανάπτυξή τους. Μια σχέση βίας μπορεί να αποτελέσει μια πολύ τραυματική εμπειρία

⁸ Mercer, Sirley, 1988. Not a Pretty Picture: An Exploratory Study of Violence Against Women in High School Dating Relationships. *Resources for Feminist Research* 17: 15-23.

⁹ Dobash, R. E. & R. P. Dobash, 1978. Wives: The 'Appropriate' Victims of Marital Violence. *Victimology* 2: 426-42. Dobash, R. E. & Dobash, R. 1979. *Violence against Wives: A Case against the Patriarchy*. New York: Free Press.

¹⁰ Cate, R. M. & Lloyd, S. 1992. *Courtship*. London Q Sage Series on Close Relationships:

στην έφηβη που τη βιώνει. Η αναπτυξιακή της πορεία μπορεί να διαταραχθεί. Η εφηβική ηλικία είναι μία περίοδος της ζωής που οι εμπειρίες που αποκτά η έφηβη είναι καθοριστικές για τη μετέπειτα ψυχική και συνασθηματική συγκρότησή της.

1. Συντροφική βία στις σχέσεις εφήβων: Μια αντίστοιχη μορφή της συζυγικής βίας

Το ζήτημα της βίας κατά των γυναικών αναδείχτηκε ως έντονο κοινωνικό πρόβλημα από το γυναικείο κίνημα τα τελευταία τριάντα χρόνια. Πριν από το 1970, η προσέγγιση στα ζητήματα της βίας κατά των γυναικών ήταν περιστασιακή και εξεταζόταν από μία συγκεκριμένη επιστημονική σκοπιά. Για παράδειγμα, το 1958 ο Wolfgang, σε μία έρευνα του για τη βία στη Φιλαδέλφεια των ΗΠΑ, αποδεικνύει με στατιστικά στοιχεία ότι το 25.5% των δολοφονιών έχουν ως κίνητρο, το δικαίωμα που νιώθουν ότι έχουν οι θύτες να ασκούν βία κατά των γυναικών (Αντωνοπούλου-Μόσχου 1990: 55)¹¹.

Το φαινόμενο της βίας κατά των γυναικών έχει μελετηθεί και τεκμηριωθεί σε νομικό επίπεδο εδώ και πολλά χρόνια. Η Λενόρ Ουόκερ¹² αναφέρει χαρακτηριστικά στο βιβλίο της *Η Κακοποιημένη Γυναίκα* ότι το δικαίωμα των αντρών να εξουσιάζουν τις γυναίκες τους κατοχυρωνόταν από το σύνολο των κοινωνικών θεσμών. Σύμφωνα με την Ουόκερ (1989: 35-36), αυτή η άποψη έχει υποστηριχθεί όχι μόνο από τη θρησκεία, αλλά και από τη νομοθεσία, αρχίζοντας από το πανάρχαιο δικαίωμα του άντρα να χτυπά τη γυναίκα του με ένα ραβδί όχι πιο χονδρό από τον αντίχειρά του. Στις αρχές του 19ου αι., βρετανικά δικαστήρια και δικαστήρια των ΗΠΑ παραδέχονταν το δικαίωμα που είχε ο άντρας να δέρνει τη γυναίκα του. Αυτός ο κανόνας αργότερα τροποποιήθηκε, προτείνοντας τη μη ανάμειξη στο συζυγικό καβγά, εκτός και αν η βία ήταν υπερβολική (Ουόκερ 1989: 35-36).

Η βιβλιογραφία σχετικά με το θέμα της συζυγικής βίας αναπτύσσεται με ραγδαίους ρυθμούς τις τελευταίες τρεις δεκαετίες¹³. Και είναι πλέον κοινή διαπίστωση ότι η βία ενάντια στις γυναίκες στο πλαίσιο του γάμου είναι ένα ευρύτατα διαδεδομένο κοινωνικό πρόβλημα, το οποίο απαιτεί κοινωνικές αλλαγές για την επίλυσή του (Dobash & Dobash 1979, 1992· Hague & Malos 1993· Hanmer & Maynard 1987· Hanmer & Saunders 1984· Schechter 1983)¹⁴.

Τα τελευταία χρόνια γίνεται όλο και πιο κατανοητό ότι η άσκηση βίας ενάντια στις γυναίκες δεν περιορίζεται μόνο στις σχέσεις γάμου, αλλά επεκτείνεται σε όλες τις συντροφικές σχέσεις και αφορά όχι μόνο ενήλικες, αλλά και ανήλικες γυναίκες. Και

¹¹ Αντωνοπούλου-Μόσχου Χ.1990. Η βία στην οικογένεια. Η γυναίκα ως θύμα. *Θυματολογικά*. Ελληνική Εταιρεία Θυματολογία.

¹² Ουόκερ, Λ.1989. *Η κακοποιημένη γυναίκα*, μτφ. Τ. Ανθούλιας. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα. σελ. 35-36.

¹³ Βλέπε υποσημείωση 2

¹⁴ Β. σχετικά Dobash, R. E. & Dobash, R. P. 1992. *Women, Violence and Social Change*. Routledge· Dobash, R. E. & Dobash, R. 1979. *Violence against wives: A case against the patriarchy*. New York: Free Press· Hague, J. & Malos, E. 1993. *Domestic Violence: Action for Change*. New Clarion Press. U.K·0 Hanmer, J. & Maynard, M. 1987. *Women, Violence and Social Control*. London: Macmillan· Hanmer, J. & Saunders, S. 1984. *Well Founded Fear: a Community Study of Violence to Women*. London: Hutchinson· Schechter, S. 1982. *Women and Male Violence: The Visions and Struggles of the Battered Women's Movement*. Boston: South End Press.

ενώ η άσκηση βίας εθεωρείτο περιθωριακό φαινόμενο, περιορισμένο στα στενά σύνορα του γάμου (Gelles 1989)¹⁵. αυτό πλέον, ως επιχείρημα, έχει καταρριφθεί. Η J. Stets (1992)¹⁶ διευκρινίζει ότι η άδεια γάμου δεν αποτελεί και άδεια άσκησης βίας, υποστηρίζοντας ότι η βία δεν αποτελεί αποκλειστικό γνώρισμα των συζυγικών σχέσεων, αλλά διαπερνά το σύνολο των ετεροφυλόφυλων συντροφικών σχέσεων. Επομένως, αυτό που πρέπει να διερευνηθεί, όπως υποστηρίζει, είναι η έκταση της άσκησης της βίας στο σύνολο των σχέσεων.¹⁷ Έτσι έχει καθιερωθεί πλέον να χρησιμοποιείται η έννοια της συντροφικής βίας για να συμπεριλάβει την άσκηση βίας σε κάθε μορφή σχέσης (είτε σχέση γάμου είτε σε σχέση εκτός γάμου).

2. Η σχέση ανάμεσα στη συντροφική σχέση και στη βία

Η παραδοχή ότι οι συντροφικές σχέσεις εκτός γάμου χαρακτηρίζονται από βία ξεκίνησε από τα ερευνητικά δεδομένα του Makepeace.¹⁸ Ο Makepeace ήταν αυτός που έδωσε ιδιαίτερη έμφαση στον ρόλο που ασκεί το ρομαντικό ειδύλλιο στη διαπαιδαγώγηση των νέων για τους μελλοντικούς συζυγικούς ρόλους. Σύμφωνα με τον ίδιο ερευνητή, οι νέες/οι μαθαίνουν για την έννοια της αγάπης και των ρομαντικών ειδυλλίων από πολύ μικρή ηλικία και στη συνέχεια η επιλογή συντρόφου που κάνουν βασίζεται σ' αυτές τις έννοιες. Στις αναπτυγμένες χώρες, η έννοια του ρομαντικού ειδυλλίου βιώνεται στο πλαίσιο των συντροφικών σχέσεων.

Σύμφωνα με τα πορίσματα της έρευνας μας, ο μέσος όρος της ηλικίας έναρξης της βίας συντροφικών σχέσεων είναι ανάμεσα στα δεκατρία και στα δεκατέσσερα έτη, με το σύνολο σχεδόν των εφήβων (96,3%) να έχει υποστεί συντροφική βία έως την ηλικία των δεκαέξι ετών¹⁹. Η σύναψη προγαμιαίων εφηβικών συντροφικών σχέσεων είναι μία μορφή επιλογής συντρόφου στην οποία συναντάται η χαμηλότερη μορφή δέσμευσης ανάμεσα σε σχέσεις ζευγαριών (Jonshon 1990)²⁰. Αυτή μπορεί να είναι μία πολύ τραυματική περίοδο, ιδιαίτερα σε περιπτώσεις συντροφικής βίας. Ο Makepeace (1981)²¹ ήταν ο πρώτος ερευνητής που επισήμανε την ανάγκη να εξεταστεί η συντροφική βία στις σχέσεις των νέων ως το εφελτήριο για τη συζυγική κακοποίηση.

3. Ορισμός συντροφικής σχέσης

Οι περισσότερες έρευνες που αφορούν τη συντροφική βία δεν προσφέρουν έναν ενιαίο ορισμό για την έννοια της συντροφικής σχέσης. Οι Burke, Stets και Pirog-Good (1988)²² δεν προσδιορίζουν την έννοια της συντροφικής σχέσης, αλλά προσδιορίζουν στις ερωτηθείσες ότι η απάντηση σε κάθε ερώτηση της έρευνας αφορά και μέχρι τέσσερις σχέσεις, αναγνωρίζοντας μ' αυτό τον τρόπο την ύπαρξη παράλληλων σχέσεων. Σύμφωνα με τον ορισμό των Muehlenhard and Lindon

¹⁵ Βλέπε R. Gelles, M. Straus (1989). *Intimate Violence: The Causes and Consequences of Abuse in the American Family*. New York: Simon and Schuster.

¹⁶ Βλ. Stets, J. 1992. Interactive processes in dating aggression: A national study, *Journal of Marriage and the Family* 54: 165-177.

¹⁷ Στη συνέχεια εξετάζονται οι ομοιότητες και οι διαφορές διαφορετικών τύπων συντροφικής βίας.

¹⁸ Βλ. Makepeace, J. M. 1981. Courtship violence among college students. *Family Relations* 30: 97-102.

¹⁹ Βλ. στο εμπειρικό μέρος, της έρευνας Πίνακας 4.

²⁰ Βλ. Jonshon, K. 1990. *Physical violence in dating relationships: Social exchange theory, equity theory and the principle of the least interest*. University of New York, σελ 5 [αδημοσίευτη διδ. διατρ.]

²¹ Makepeace, J. M. 1981. Courtship violence among college students. *Family Relations* 30: 97-102.

²² Βλ. Burke, P. J., Stets, J. E. & Pirog-Good, M. A. 1989. Gender identity, self-esteem, and physical and sexual abuse in dating relationships, στο M. A. Pirog-Good & J. E. Stets (επιμ.), *Violence in Dating Relationships*. New York: Praeger, σσ. 72-93

(1987)²³ που χρησιμοποιούν στην έρευνά τους σχετικά με την ερωτική επιθετικότητα, η σχέση (dating) ορίζεται ως μια προγραμματισμένη κοινωνική δραστηριότητα με το αντίθετο φύλο. Η Carlson (1987)²⁴ στην επισκόπηση της βιβλιογραφίας ορίζει τη σχέση ως τη ρομαντική σχέση ανάμεσα σε ζευγάρι που δεν έχει παντρευτεί.

Επίσης, οι Sugarman και Hotaling (1989: 5)²⁵ προσδιορίζουν τη σχέση ως μία δυαδική αλληλεπίδραση που αποσκοπεί στην από κοινού συμμετοχή σε δραστηριότητες, από όπου μπορούν τα άτομα να αντλήσουν αμοιβαία ικανοποίηση και να αυξήσουν την πιθανότητα μελλοντικών αλληλεπιδράσεων, συναισθηματικής δέσμευσης ή σεξουαλικών επαφών. Αυτός ο ορισμός αναγνωρίζει ως σχέση την αλληλεπίδραση δύο ατόμων σε οποιοδήποτε στάδιο, από τα πρώτα τους ραντεβού μέχρι και κάποια επίσημη δέσμευση μεταξύ τους .

Ο όρος σχέση είναι δύσκολο να προσεγγιστεί εννοιολογικά, γιατί φαίνεται να μπορεί να περιγράψει ένα σύνολο από ανθρώπους που εμπλέκονται σε κοινωνικές δραστηριότητες. Για τις ανάγκες της έρευνας μας, θεωρήσαμε σημαντικό να συλλέξουμε στοιχεία για τις σχέσεις όπως αυτές προσδιορίζονται από κάθε έφηβο. Είναι κοινός τόπος ότι οι έφηβες όταν αναφέρονται στη σχέση τους αναφέρονται σε μια δυαδική σχέση που περιλαμβάνει συμμετοχή σε κοινές δραστηριότητες, οι οποίες αυξάνουν την πιθανότητα μελλοντικής συναισθηματικής ή ερωτικής επαφής. Είναι αυτονόητο ότι η κάθε σχέση μπορεί να περιλαμβάνει αρκετές διαβαθμίσεις δέσμευσης, συναισθηματικής και ερωτικής επαφής. Αυτές οι διαβαθμίσεις δεν αποτέλεσαν το αντικείμενο έρευνας μας. Στην έρευνά μας, επιτρέψαμε σε κάθε έφηβο να προσδιορίσει η ίδια ποια επαφή της με το άλλο φύλο ορίζει ως σχέση²⁶.

Γ. Ομοιότητες και διαφορές της συντροφικής βίας σε σχέσεις εφήβων και σε σχέσεις ενηλίκων

1. Γενικά

Ένα βασικό ερώτημα που αξίζει να ερευνηθεί είναι οι τυχόν ομοιότητες ή διαφορές στη βία που υφίστανται οι έφηβες στις σχέσεις τους με το άλλο φύλο με τη βία που υφίστανται οι ενήλικες γυναίκες στις σχέσεις τους με το άλλο φύλο (είτε βρίσκονται σε σχέση γάμου είτε σε σχέση εκτός γάμου). Είναι η βία που υφίστανται οι έφηβες στις σχέσεις τους με το άλλο φύλο ανάλογη με τη βία που υφίστανται ανάλογη με τη βία που υφίστανται οι ενήλικες γυναίκες;

Αρκετές /οί ερευνήτριες /τές (Suarez 1994· Gamache1998)²⁷ υποστηρίζουν ότι η βία που βιώνουν οι έφηβες στις σχέσεις τους είναι η μία όψη της θυματοποίησης των

²³ Βλ. αναφορά στο σύγγραμμα της Jackson 1999: 234. Issues in the dating violence research: A review of the literature, *Aggression and Violent Behavior*, 4 (2): 233-247.

²⁴ ό.π., σσ. 233-247.

²⁵ Βλ. Sugarman, D. B. & Hotaling, G. T. 1989. Dating violence: Prevalence, context, and risk markers. στο M. A. Pirog-Good & J. R. Stets (επιμ.), *Violence in Dating Relationships* New York: Praeger, σσ. 3-32.

²⁶ Αυτή η εννοιολογική προσέγγιση βασίζεται στη φεμινιστική ερευνητική προσέγγιση, η οποία βάζει στο επίκεντρο οποιοδήποτε εννοιολογικού προσδιορισμού τις εμπειρίες των γυναικών. Βλ. Kelly, L. 1988. How women define their experiences of violence, στο K. Yllo & M. Bograd (επιμ.), *Feminist Perspectives on Wife Abuse*. Newbury Park, CA: Sage, σσ. 114-132.

²⁷ Suarez, K. 1994. Teenage dating violence: the need for expanded awareness and legislation. *California Law Review*, 82, 2.:423-471· Gamache, D. 1998. Domination and control: The social context

γυναικών, που παρουσιάζει αρκετές ομοιότητες με τη βία που υφίστανται οι ενήλικες στις σχέσεις τους με το άλλο φύλο. Πιο συγκεκριμένα, υποστηρίζουν ότι η βία που υφίστανται οι έφηβες και η βία που υφίστανται οι ενήλικες έχουν τα ίδια αίτια. Παράλληλα, με τα κοινά αίτια υποστηρίζεται ότι υπάρχουν και κοινά χαρακτηριστικά, αν και υπάρχουν ερευνητές/τριες που επισημαίνουν και κάποιες διαφορές (Sousa1998)²⁸.

2. Βία που υφίστανται οι φοιτήτριες στις σχέσεις τους

Όσον αφορά τις προγαμιαίες σχέσεις, διαπιστώνουμε ότι το φαινόμενο της βίας παρουσιάζει και στον φοιτητικό πληθυσμό ιδιαίτερη έξαρση, παρόλο που θα περίμενε κανείς, λόγω του μορφωτικού επιπέδου, μια διαφορετική, πιο προοδευτική στάση ζωής.

Στην Ελλάδα έχουμε έλλειψη ερευνητικών δεδομένων. Εάν εξαιρέσουμε την έρευνα του Τσιγκρή (1996)²⁹ για τον βιασμό που διεξήχθη σε φοιτήτριες, και πιστοποιεί ότι η σεξουαλική βία που ασκείται εναντίον τους ασκείται κυρίως από γνωστούς προς αυτές άντρες, οι περισσότερες έρευνες έχουν διεξαχθεί στις ΗΠΑ και πιστοποιούν την ανάλογη έκταση του φαινομένου. Πιο συγκεκριμένα, ο James Makepeace (1981)³⁰, καθηγητής κοινωνιολογίας στο Πανεπιστήμιο St. John της Μινεσότα, διεξήγαγε μια έρευνα, το 1979, σε δείγμα 202 φοιτητών και φοιτητριών.

Σύμφωνα με τα πορίσματα της έρευνας, το 21% είχε υποστεί ή είχε ασκήσει βία στο πλαίσιο των προγαμιαίων σχέσεων. Η πλειονότητα των θυμάτων ήταν νέες γυναίκες. Τα στοιχεία που παρουσιάστηκαν ως αίτια για την άσκηση βίας είχαν να κάνουν με: α) έκρηξη θυμού εξαιτίας ζήλιας, β) μέθη, γ) σεξουαλική απόρριψη. Σε παρόμοια πορίσματα κατέληξε η έρευνα που διεξήχθη από τον Rodney M. Cate και τους συνεργάτες του (Cateκ.ά. 1982)³¹ στο Πανεπιστήμιο της πολιτείας Όρεγκον σε δείγμα 355 φοιτητών/φοιτητριών. Σύμφωνα με την έρευνα αυτή, ένα ποσοστό της τάξης του 25% είχε ασκήσει ή υποστεί βία στις προγαμιαίες του σχέσεις. Επίσης βρέθηκε ότι οι περισσότερες από τις μισές περιπτώσεις σχέσεων στις οποίες είχε ασκηθεί βία διατηρήθηκαν. Ακόμα, βρέθηκε ότι το 21% των γυναικών που ρωτήθηκαν θεώρησε την βία ως ένδειξη αγάπης. Αυτά τα πορίσματα έχουν αρκετό ενδιαφέρον και μπορούν να αποτελέσουν πολύτιμο οδηγό για τη διεξαγωγή ανάλογων ερευνών στην Ελλάδα, με στόχο την καταγραφή της έκτασης του φαινομένου της βίας στο φοιτητικό πληθυσμό της χώρας και τον εντοπισμό του ρόλου που κατέχει το μορφωτικό επίπεδο στην εκδήλωση της βίας.

3. Βία που υφίστανται οι σύζυγοι στις σχέσεις τους

Η έκταση του φαινομένου της βίας που υφίστανται οι σύζυγοι στις σχέσεις τους, όπως προκύπτει από θυματολογικές κυρίως έρευνες που έχουν γίνει, είναι εντυπωσιακή. Ενδεικτικά αναφέρουμε την «Violence against Women Survey», μια θυματολογική

of dating violence, στο Levy, B. (επιμ.), *Dating Violence: Young Women in Danger* Seattle: Seal Press, σσ. 69-83.

²⁸ Sousa, C.1998. The dating violence intervention project, στο Levy, B. (επιμ.), *Dating Violence: Young Women in Danger*. Seattle.: Seal Press, σσ. 223-231.

²⁹ Τσιγκρή, Α. 1996. *Βιασμός, το αθέατο έγκλημα*. Αθήνα: Σάκουλας.

³⁰ Makepeace, J. M. 1981. Courtship violence among college students. *Family Relations* 30: 97-102.

³¹ Cate, R. M., Henton, J. M., Koval, J., Christopher, F. S. & Lloyd, S. 1982. Premarital abuse: A social psychological perspective. *Journal of Family Issues* 3: 79-90.

έρευνα εθνικής εμβέλειας, η οποία πραγματοποιήθηκε στον Καναδά το 1993 (Statistics Canada, 1993)³², και κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η μία στις έξι παντρεμένες γυναίκες έχει υποστεί βία από τον σύζυγό της και ότι η μία στις δύο γυναίκες έχει υποστεί τουλάχιστον ένα κρούσμα άσκησης βίας από την ηλικία των δεκαέξι ετών.

Σύμφωνα με μία άλλη θυματολογική έρευνα εθνικής εμβέλειας, η οποία έλαβε χώρα στις ΗΠΑ, μία στις δέκα γυναίκες κακοποιείται κάθε χρόνο (Strausk.ά. 1980).³³ Σύμφωνα με στοιχεία του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας³⁴, σε έρευνα που έγινε το 1997 στην Ελβετία, ένα 20% των γυναικών ανέφερε ότι είχε υποστεί σωματική βία. Σε αντίστοιχη έρευνα που διεξήχθη στην Κορέα το 1992, ένα 38% των παντρεμένων γυναικών ανέφεραν ότι έχουν πέσει θύμα σωματικής βίας από τον σύζυγό τους κατά τη διάρκεια της παραρμένης χρονιάς. Ενώ στη Φιλανδία, σύμφωνα με μία έρευνα που διεξήχθη το 1998, το 22% γυναικών που συζούν με τον σύντροφο ή τον σύζυγό τους έχουν υποστεί βία³⁵. Επιπλέον στοιχεία που υποδηλώνουν την έκταση της βίας προέρχονται από το Υπουργείο Εσωτερικών της Βρετανίας και αναφέρουν ότι συζυγική κακοποίηση αντιστοιχεί στο 23% όλων των βιαιών εγκλημάτων. Μία γυναίκα κάθε τρεις μέρες δολοφονείται από τον νυν ή τον πρώην ύζυγό/σύντροφό της και ότι μία κλήση συντροφικής βίας ανά λεπτό δέχεται κάποιο αστυνομικό τμήμα στη Βρετανία (ή 1300 κλήσεις ανά μέρα ή 570.000 ανά έτος)³⁶.

Η Evanson διερευνώντας τις μονογονεϊκές οικογένειες με αρχηγούς γυναίκες, στην Ιρλανδία διαπίστωσε ότι 56% των γυναικών ήταν κακοποιημένες κατά τον έγγαμο βίο τους (1982)³⁷. Αυτό το ποσοστό είναι αντίστοιχο με κάποια πρώτα συμπεράσματα που προκύπτουν από μία έρευνα που διεξήχθη από την υπογράφοσα και αφορούσε τη διερεύνηση του φαινομένου της βίας των άνεργων αρχηγών μονογονεϊκών οικογενειών³⁸.

4. Γενικές ομοιότητες στις σχέσεις

Εάν δεχτούμε με επιχείρημα ότι υπάρχει σύνδεση ανάμεσα στην προγραμμαία και στη συζυγική κακοποίηση που υφίστανται οι γυναίκες, το ερώτημα που προκύπτει είναι ποιες ομοιότητες παρουσιάζουν και από πού απορρέουν. Οι Laner και Thompson (1982)³⁶ παρουσιάζουν ένα πλήθος από κοινά στοιχεία, τα οποία χαρακτηρίζουν τις

³² Statistics Canada. 1993. The Violence Against Women Survey Highlights. *Daily Statistics Canada*, 18.11.1993.

³³ Straus, M. A., Gelles, R. J. & Steinmetz, S. K. 1980. *Behind Closed Doors: Violence in the American Family*. Garden City, NY: Anchor.

³⁴ Τα στοιχεία αυτά παραθέτονται στην εξής ιστοσελίδα: who.int/violence_injury_prevention/vaw/infopack.htm

³⁵ Τα στοιχεία για τη Φιλανδία παραθέτονται στον εξής δικτυακό τόπο: <http://womenlobby.org/oldsite/en/themes/violence/dossier-en.html>

³⁶ Τα στατιστικά στοιχεία προέρχονται από το Criminal Statistics England and Wales. 1999. London: Home Office και το The British Crime Survey. 2000. England and Wales. London: Home. Office, και αναφέρονται στον δικτυακό τόπο της κοινωνικής υπηρεσίας υποστήριξης θυμάτων συντροφικής βίας Womensaid. <http://www.womensaid.org.uk/dv/dvfactsh1.htm>

³⁷ Evanson, E. 1982. *Hidden Violence. A Study Of Battered Women In Northern Ireland*. Belfast: Farcet Cooperative Press.

³⁸ Πενταράκη, Μ.(2000. Αδημοσίευτα στοιχεία από έρευνα που αφορούσε ογδόντα άνεργες αρχηγούς μονογονεϊκών οικογενειών που παρακολουθούσαν προγράμματα καταπολέμησης του κοινωνικού αποκλεισμού από την αγορά εργασίας του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων και τα οποία υλοποιήθηκαν από Κέντρα Επαγγελματικής Κατάρτισης.

³⁹ Laner, M. R. & Thompson, J. 1982. Abuse and aggression in courting couples, *Deviant Behavior* 3: 229-244.

συζυγικές και τις σημαντικές προγαμιαίες σχέσεις, σε αντιπαράθεση με άλλες διαδυκτές σχέσεις. Αυτά τα κοινά στοιχεία έχουν να κάνουν με:

- το μεγαλύτερο βαθμό αμοιβαίων αλληλεπιδράσεων όσον αφορά τον κοινό χρόνο συναντήσεων, τις κοινές δραστηριότητες που εμπλέκονται και τα υψηλότερα επίπεδα επαφής τους
- τη μεγαλύτερη ανταλλαγή προσωπικών πληροφοριών
- μια μεγαλύτερη διάθεση επιρροής απέναντι στο/στη σύντροφο
- μια μεγαλύτερη πιθανότητα σύγκρουσης εξαιτίας της ανάγκης διαπραγμάτευσης ρόλων και καθηκόντων και της προσαρμογής στις πιέσεις του περιβάλλοντος

Σε γενικές γραμμές, η βία που υφίστανται οι έφηβες έχει αρκετά κοινά σημεία με τη βία που υφίσταται οι ενήλικες. Συγκεκριμένα παρουσιάζει τις εξής ομοιότητες (Sousa1998)⁴⁰:

- δεν αποτελεί γνώρισμα κάποιας συγκεκριμένης τάξης, εθνικότητας ή γεωγραφικής προέλευσης
- υπάρχει κλιμάκωση της βίας στις σχέσεις βίας
- η σοβαρότητα της βίας αυξάνεται όσο μεγαλώνει και η διάρκεια της σχέσης
- η βία που υφίστανται οι έφηβες και οι ενήλικες συνοδεύεται από τις υποσχέσεις του έφηβου ή του ενήλικα άντρα ότι θα 'αλλάξει'
- υπάρχει αυξανόμενος κίνδυνος προς το θύμα όταν προσπαθεί να διακόψει τη σχέση βίας
- υπάρχει βία στις ετεροφυλόφυλες και στις ομοφυλόφυλες σχέσεις

Μία ακόμα ομοιότητα αφορά το κοινό πολιτισμικό περιβάλλον, το οποίο στηρίζει την άσκηση βίας ενάντια στις έφηβες και στις ενήλικες γυναίκες. Η βία που υφίστανται οι έφηβες στις προγαμιαίες σχέσεις τους με το άλλο φύλο και η βία που υφίστανται οι ενήλικες γυναίκες στον γάμο τους ενισχύεται από πολιτισμικές αξίες που συνηγορούν υπέρ της αναγκαιότητας δόμησης σχέσεων σε ιεραρχικές δομές (Gamache1998· Worcester1993· Mercer1988)⁴¹. Επιπρόσθετα, σε κλινικές έρευνες που έγιναν ενήλικες γυναίκες που είχαν υποστεί βία στις σχέσεις τους ανέφεραν ότι είχαν βιώσει βία στις σχέσεις τους με το άλλο φύλο ως έφηβες (O' Keefe κ.ά. 1986)⁴².

Επίσης, η δυναμική των σχέσεων βίας των εφήβων και των ενήλικων γυναικών παρουσιάζει αρκετές ομοιότητες. Οι βασικές ομοιότητες έγκεινται στην χαμηλή αυτοεκτίμηση των γυναικών που υφίστανται τη βία καθώς και στην τάση του άντρα που ασκεί τη βία να επιδιώκει τον απόλυτο έλεγχο και την κυριαρχία στις σχέσεις. Η αποδοχή ότι ο σύντροφος θα έχει τον έλεγχο της σχέσης σχετίζεται με την αυστηρή ερμηνεία και εφαρμογή του κοινωνικού ρόλου που κατά πολλούς/ές αποτελεί τη θεωρητική βάση της άσκησης βίας: Η βία που υφίστανται οι έφηβες συχνά ξεκινά όταν η σχέση παίρνει μια πιο μόνιμη μορφή. Αυτή η αλλαγή της μορφής της σχέσης πολύ συχνά σηματοδοτεί την έναρξη προσδοκιών που σχετίζονται με το κοινωνικό

⁴⁰ Sousa, C.1998. The dating violence intervention project, στο Levy, B. (επιμ.). *Dating Violence: Young Women in Danger*. Seattle.: Seal Press., σσ. 223-231.

⁴¹ Gamache, D.1998. Domination and control: The social context of dating violence, στο Levy, B. (επιμ.). *Dating Violence: Young Women in Danger* Seattle.: Seal Press, σσ. 69-83· Worcester, N.1993. *A More Hidden Crime: Adolescent Battered Women*. National Women's Health Network, July, August, 2-5· Mercer, S.1988. Not a Pretty Picture: An Exploratory Study of Violence Against Women in High School Dating Relationships. *Resources for Feminist Research* 17: 15-23.

⁴² O'Keefe, N., Brockopp, K. & Chew, K.1986. Teen dating violence. *Social Work*31: 465-468.

φύλο, συμπεριλαμβανομένου του αντρικού δικαιώματος να ασκεί τον απόλυτο έλεγχο καθώς και της γυναικείας υποχρέωσης να ενδίδει στις επιθυμίες του. Οι αντιλήψεις που έχουν εκφράσει οι έφηβοι σχετικά με το δικαίωμα τους να κακοποιούν είναι παραπλήσιες με αυτές των ενήλικων αντρών σχετικά με την επιθυμία τους να διατηρούν τον απόλυτο έλεγχο της σχέσης (Gamache 1998· Sousa1998· Jackson κ.ά. 2000)⁴³. Αυτό το συμπέρασμα συνάδει με τα πορίσματα της έρευνας που διεξήχθη από την ερευνητική ομάδα των Vangie Foshee, Fletcher Linder, James MacDougal και Shrikant Bangdiwala (2001)⁴⁴, η οποία διερεύνησε τους παράγοντες υψηλού κινδύνου που οδηγούν στην άσκηση βίας στις εφηβικές σχέσεις και κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι αντιλήψεις εκ μέρους των νέων αντρών που αποδέχονται τη βία στις σχέσεις είναι παρόμοιες με αυτές που μπορούν να προγνώσουν βίαιη συμπεριφορά εκ μέρους των νέων αντρών. Το αντίστοιχο συμπέρασμα που αφορά τις αντιλήψεις των ενήλικων προκύπτει από κλινικές μελέτες που διεξάγονται από υπρεσίες αναμόρφωσης βίαιων αντρών (Pence & Paymar 1993)⁴⁵.

Επίσης, η έρευνα της Ryan (1995:114)⁴⁶ έδειξε ότι υπάρχουν ομοιότητες ανάμεσα στο προφίλ των ανήλικων ανδρών που κακοποιούν και στο προφίλ των ενήλικων αντρών που κακοποιούν στο πλαίσιο του γάμου τους. Οι κύριες ομοιότητες που εντοπίστηκαν είναι η άσκηση κοινών μορφών βίας όπως η λεκτική βία και οι απειλές, οι οποίες, σύμφωνα με την ερευνητρια, αποτελούν και ενδείξεις μισογυνισμού.

Μία ακόμα ομοιότητα που παρατηρείται αφορά τις κοινές τακτικές που χρησιμοποιούν οι έφηβοι και οι ενήλικοι άντρες που ασκούν βία. Αυτές οι τακτικές συμπεριλαμβάνουν τον εκφοβισμό, τις απότομες χειρονομίες που προκαλούν φόβο, την καταστροφή των αντικειμένων, την απότομη και επικίνδυνη οδήγηση, ακόμα και την βία αγαπημένων κατοικίδιων προκειμένου να 'συμμορφωθεί' το θύμα (Gamache1998)⁴⁷.

Όπως στις σχέσεις των ενήλικων γυναικών, έτσι και στις σχέσεις των ανήλικων γυναικών η ψυχολογική βία μειώνει την ανεξαρτησία της γυναίκας και καταστρέφει την αυτοεκτίμησή της με έναν τέτοιο τρόπο ώστε να νιώθει ότι δεν έχει άλλη επιλογή παρά να παραμείνει στη σχέση που υφίσταται βία.

Επίσης, ακριβώς όπως μία ενήλικη γυναίκα, το ίδιο και μια έφηβη μπορεί να είναι τρομοκρατημένη στην προοπτική να διακόψει τη σχέση, αφού παίρνει στα σοβαρά τις απειλές του συντρόφου της που τον θεωρεί ικανό για εκδίκηση. Επιπλέον, ακριβώς

⁴³ Gamache, D.1998. Domination and control: The social context of dating violence, στο Levy, B. (επιμ.), *Dating Violence: Young Women in Danger* Seattle.: Seal Press, σσ. 69-83· Sousa, C. 1998. The dating violence intervention project, στο Levy, B. (επιμ.), *Dating Violence: Young Women in Danger* Seattle.: Seal Press, σσ. 223-23· Jackson, S.M., Cram F, Seymour, F.W. 2000. Violence and sexual coercion in high school students' dating relationships. *Journal of Family Violence* 15: 23-36.

⁴⁴ Vangie Foshee, Fletcher Linder, James MacDougal και Shrikant Bangdiwala. 2001. Gender differences in the longitudinal predictors of adolescent dating violence, *Preventive Medicine* 32: 128-141.

⁴⁵ Pence, E. & Paymar, M. 1993. *Education Groups for Men Who Batter.* New York: Springer Publishing Company.

⁴⁶ Bz. Ryan, K. 1995. Do courtship-violent men have characteristics associated with a battering Personality? *Journal of Family Violence*, 10 (1): 99-120.

⁴⁷ Gamache, D.1998. Domination and control: The social context of dating violence, στο Levy, B. (επιμ.), *Dating Violence: Young Women in Danger* (Seattle.: Seal Press, σσ. 69-83.

όπως οι ενήλικες γυναίκες, οι έφηβες αντιμετωπίζουν μεγαλύτερο κίνδυνο, όταν προσπαθούν να χωρίσουν απ' αυτόν που τις κακοποιεί.

Η Flynn (1987: 295)⁴⁸, απευθυνόμενη στους οικογενειακούς συμβούλους που εργάζονται με δράστες βίας, τους προτρέπει να συμπεριλάβουν στους πελάτες τους και νέους άντρες που κακοποιούν στις προγαμιαίες τους σχέσεις. Και αυτό, αφού – όπως υποστηρίζει– η συζυγική κακοποίηση και η προγαμιαία βία που βιώνουν οι γυναίκες αποτελούν όψεις του ίδιου φαινομένου.

5. Γενικές διαφορές στις σχέσεις

Όπως πολύ σωστά επισημαίνει η Carlson (1987)⁴⁹, παρά τις ομοιότητες, υπάρχουν και αρκετές διαφορές. Οι διαφορές έγκειται στο ότι: 1) στις συζυγικές σχέσεις συνήθως υπάρχουν παιδιά, ενώ στις προγαμιαίες σχέσεις συνήθως δεν υπάρχουν παιδιά, 2) στις συζυγικές σχέσεις υπάρχει πολύ μεγαλύτερη αλληλεξάρτηση απ' ό,τι στις προγαμιαίες, με τη σύζυγο συνήθως να βρίσκεται σε σχέση οικονομικής εξάρτησης, ενώ οι έφηβες δεν βρίσκονται σε σχέση οικονομικής εξάρτησης από τα άτομα που τις κακοποιούν, όπως και δεν διαβιούν κάτω από την ίδια στέγη.

Κάποιες επιπλέον διαφορές που χαρακτηρίζουν τις σχέσεις έχουν να κάνουν με τη σημασία που δίνει η έφηβη στη σχέση της, ιδιαίτερα στις περιπτώσεις που προέρχεται από ιδιαίτερα επιβαρυνμένο οικογενειακό περιβάλλον, από το οποίο προσπαθεί να προστατευτεί, και επομένως αδυνατεί να ζητήσει βοήθεια. Επίσης, υπάρχουν έφηβες, οι οποίες δεν παραδέχονται ότι βρίσκονται σε σχέση βίας, πράγμα που τις εμποδίζει να ζητήσουν βοήθεια, αφού αυτό θα αποδείκνυε ότι δεν είναι ικανές να ανταπεξέλθουν στην ανεξαρτησία που διεκδικούν από τους γονείς τους.

Συμπερασματικά η βία που υφίστανται οι έφηβες έχει τις εξής διαφορές με τη βία που υφίσταται οι ενήλικες (Sousa1998)⁵⁰:

- η πίεση της ομότιμης παρέας
- οι έφηβες αντεπιτίθενται συχνότερα στη σχέση που της κακοποιεί απ' ό,τι οι ενήλικες γυναίκες
- η παρέα ομοτίμων ανταποκρίνεται συχνότερα

Οι αντικειμενικές συνθήκες που χαρακτηρίζουν τις σχέσεις διαφοροποιούν κάποιες εκφράσεις βίας ως προς την ένταση και το είδος τους. Οι παντρεμένες γυναίκες που κακοποιούνται πολύ συχνά υφίστανται οικονομικό έλεγχο και περιορισμό από τον σύζυγό τους, ανεξάρτητα από την περιουσιακή κατάσταση της γυναίκας ξεχωριστά ή το οικονομικό επίπεδο της οικογένειας. Αυτός ο οικονομικός έλεγχος συνιστά μια βία οικονομικής φύσεως.

Όμως η πιο σημαντική διαφορά ανάμεσα στις δύο τύπους βίας που εξετάζουμε έχει να κάνει με την καθαυτή αναγνώριση του φαινομένου. Η συζυγική κακοποίηση ως ένα κοινωνικό φαινόμενο έχει αναγνωριστεί τις τελευταίες δεκαετίες, ενώ η βία που υφίστανται οι έφηβες στις σχέσεις τους είναι ένα σχετικά καινούργιο φαινόμενο.

⁴⁸ Flynn, C. P. 1987. Relationship violence: A model for family professional, *Family Relations* 36 :295-299.

⁴⁹ Carlson, B. 1987. Dating violence: A research review and comparison with spouse abuse, *Social Casework* 68 (1): 16-23.

⁵⁰ Sousa, C.1998. The dating violence intervention project, στο Levy, B. (επιμ.), *Dating Violence: Young Women in Danger*. Seattle: Seal Press, σσ. 223-231.

Πριν από τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο, οι προγαμιαίες σχέσεις ήταν σχεδόν ανύπαρκτες. Ιδιαίτερα στην Ελλάδα, έως και τη δεκαετία του '70, οι νέες γυναίκες όταν έβγαιναν για να διασκεδάσουν συνοδεύονταν από ένα συγγενικό πρόσωπο, συνήθως τον μικρότερο αδελφό ή την αδελφή. Αυτό το γεγονός δεν επέτρεπε την ανάπτυξη ερωτικών σχέσεων, με συνέπεια να μην έχουμε τόσο περιστατικά βίας σε προγαμιαίες σχέσεις, αλλά κυρίως σε έγγαμες περιπτώσεις.

Στις τελευταίες δεκαετίες, όσο περισσότερο δημιουργούνται ερωτικές σχέσεις ανάμεσα στους/ις έφηβους/ες τόσο αυξάνονται τα περιστατικά της εκδήλωσης βίας. Ταυτόχρονα έχει επιστημανθεί τα τελευταία χρόνια, μια κλιμάκωση της βίας, η οποία εξαιτίας της απουσίας μακροχρόνιων ερευνών έχει καταγραφεί μόνο μέσα από τις κλινικές εμπειρίες των επαγγελματιών ψυχικής υγείας.

Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει στο άρθρο της η Suarez (1994)⁵¹, στις ΗΠΑ οι σύμβουλοι νέων έχουν καταλήξει στο συμπέρασμα ότι η κλιμάκωση της βίας που υφίστανται οι έφηβες γυναίκες στις σχέσεις τους με το άλλο φύλο οφείλεται σε δύο κυρίως λόγους: στο ότι οι έφηβοι/ες αναπτύσσουν ενεργή ερωτική ζωή σε πολύ μικρότερη ηλικία απ' ό,τι παλαιότερα, και στο ότι βίαιες και σεξιστικές εικόνες έχουν διαποτίσει την κοινωνία μας. Με την έναρξη των σχέσεων τους, οι έφηβοι/ες βομβαρδίζονται με μηνύματα στα οποία η βία κατά των γυναικών παρουσιάζεται ως κάτι φυσικό καθώς και με μηνύματα που ενθαρρύνουν την επιθετική και κυριαρχική συμπεριφορά των έφηβων αντρών. Η σημερινή γενιά των εφήβων κατακλύζεται από τέτοιου είδους μηνύματα πολύ περισσότερο απ' ό,τι οι παλαιότερες γενιές. Έχει υπολογιστεί ότι το κάθε παιδί μεγαλώνοντας παρακολουθεί την εβδομάδα κατά μέσο όρο είκοσι τέσσερις ώρες τηλεόραση με 15.5 πράξεις βίας κατά μέσο όρο την ώρα. Έως την ενηλικίωσή τους έχει υπολογιστεί ότι ο/η έφηβος/η έχει παρακολουθήσει περίπου 26.000 φόνους στην τηλεόραση (Women's Coalition, 1996)⁵².

Ο αρνητικός ρόλος της τηλεόρασης στην αγωγή των νέων έχει αναφερθεί από τον καθηγητή εγκληματολογίας Αντώνη Μαγγανά ως ένας από τους παράγοντες που συμβάλλει στην παραβατικότητα των νέων. Συγκεκριμένα (Μαγγανάς 1996: 135)⁵³ υποστηρίζει ότι: «δεδομένου ότι η παρακολούθηση της τηλεόρασης από τους νέους έχει αντικαταστήσει με ραγδαίο ρυθμό άλλες μορφές απασχόλησης, καθίσταται εύλογο ότι συνδέεται άμεσα με την αύξηση της νεανικής εγκληματικότητας και ιδιαίτερα της βίαιης. Οι συνέπειες αυτής της κατάστασης είναι πολύ σοβαρές. Η εγκληματικότητα που μεταδίδεται από τα κόμικς και τα κινούμενα σχέδια ανοσοποιεί τα παιδιά στο αίσθημα της συμπόνοιας και τα κάνει απαθή και αναισθητα στα δεινά των άλλων»⁵⁴. Επίσης «Από μία μελέτη που διήρκησε τριάντα χρόνια, διαπιστώθηκε ότι η συνεχής παρακολούθηση της βίας στην τηλεόραση από παιδιά ασκεί μια διαρκή αρνητική επίδραση σ' ολη την πορεία της ζωής αυτών των παιδιών και μπορεί να οδηγήσει σε βίαιη και εγκληματική συμπεριφορά κατά την εφηβεία και την ενηλικίωσή τους».

⁵¹ Suarez, K.1994. Teenage dating violence: the need for expanded awareness and legislation. *California Law Review* 82 (2): 423-471.

⁵² Women's Coalition.1996. *A more hidden crime: Adolescent battered women in the USA* 3 (8): 1-2.

⁵³ Βλ.ε Μαγγανάς, Α. (1996: 136), σημείωση 29 και 30. Η. J. Scheider. «Το έγκλημα στα μέσα μαζικής ενημέρωσης».

⁵⁴ Βλ. Μαγγανάς, Αντ. 1996. Παιδιά πρωταγωνιστές μιας νέας μορφής βίας: θύτες ή θύματα. σελ. 123-144, στο Αρτινοπούλου, Β. & Μαγγανάς, Αντ.1996. *Θυματολογία και όψεις θυματοποίησης*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Επίσης, υπάρχουν κάποιοι παράγοντες που συμβάλλουν στη διατήρηση μιας σχέσης βίας. Πολλοί ερευνητές/τριες υποστηρίζουν ότι η πίεση της ομοτίμης παρέας (peer pressure), η αυστηρή προσήλωση στις προσδοκίες του κοινωνικού φύλου που απαιτούν από τις γυναίκες να είναι υπομονετικές, να δείχνουν αγάπη και ατελειωτή κατανόηση, καθώς και η απειρία στη σύναψη σχέσεων αποτελούν τους παράγοντες εκείνους που συμβάλλουν στη διατήρηση σχέσεων με περιστατικά βίας (Lavoie, F., Robitaille, L., Hebert, M. 2000, Gamache, D., 1998)⁵⁵. Άλλωστε, οι κοινωνικές προσδοκίες για τις έφηβες γυναίκες είναι να έχουν κάποια σχέση με το άλλο φύλο. Η πίεση από την παρέα των ομοτίμων μπορεί να είναι μεγάλη, ο φόβος του να είσαι διαφορετική ή ο φόβος της παραβίασης των κανόνων της παρέας μπορεί να προκαλέσει αυστηρή προσήλωση και τεράστιο άγχος στις νέες γυναίκες (Levi1998:14)⁵⁶.

Η βία που υφίστανται οι έφηβες γυναίκες διαφέρει από τη βία που υφίστανται οι ενήλικες γυναίκες σε ένα ακόμα επίπεδο: η εφηβεία αποτελεί το τελευταίο στάδιο της γνωστικής, συναισθηματικής και ψυχικής ανάπτυξης του ατόμου. Η αναπτυξιακή διαδικασία της εφηβείας είναι αυτή που διαφοροποιεί τη βία που υφίστανται οι έφηβες από τη βία που υφίστανται οι ενήλικες. Γι' αυτό και η βία κατά την εφηβεία έχει ιδιαίτερη βαρύτητα (Δοξιάδη-Τρίπ & Ζαχαροπούλου 1985)⁵⁷. Σ' αυτή την περίοδο γίνονται πολλές εσωτερικές διεργασίες και ανακατατάξεις, γι' αυτό πολλές από τις βασικές ανάγκες της έφηβης, όπως η τάση για ανεξαρτησία και αυτονομία, η ανάγκη να επιβληθεί και με αυτό τον τρόπο να επιβεβαιώσει την ύπαρξή της, αποδεσμευμένη από τις γονεϊκές απαιτήσεις, ξαναθέτουν σε κίνηση όλο το σύστημα των προηγούμενων σχέσεων και ταυτίσεων που είχε αναπτύξει. Οι έφηβες, ενώ αγωνίζονται για την ανεξαρτησία τους, έρχονται σε σύγκρουση με τους γονείς τους ή απομακρύνονται απ' αυτούς περισσότερο απ' ό,τι θα ήθελαν, με αποτέλεσμα να μην μπορούν να απευθυνθούν σε αυτούς και να ζητήσουν βοήθεια όταν την χρειαστούν.

Παράλληλα, οι γονείς, μερικές φορές, ζητούν από τα παιδιά τους να διακόψουν μια σχέση που θεωρούν ακατάλληλη γι' αυτά, παραγνωρίζοντας πολλές φορές το ενδεχόμενο συναισθηματικό δέσιμο που μπορεί να έχει αναπτυχθεί σε μία εφηβική σχέση. Στην πραγματικότητα, οι έφηβες παίρνουν τις σχέσεις τους πολύ στα σοβαρά και πολύ συχνά οι εμπειρίες τους που αποκτούν στο πλαίσιο των σχέσεων τους είναι αντιστοιχες με αυτές των ενηλίκων⁵⁸. Σε γενικές γραμμές, οι έφηβες εξαιτίας της απειρίας δυσκολεύονται να διαχειριστούν με επιτυχία τα περίπλοκα συναισθήματα, να πάρουν αποφάσεις, και να λύσουν διαμάχες, με τις οποίες έρχονται αντιμέτωπες στο πλαίσιο των συντροφικών τους σχέσεων. Οι ιδέες που τρέφουν για την αγάπη και τη συντροφική σχέση τις οδηγούν πολλές φορές λανθασμένα σε ερμηνείες των ιδιοκτησιακών αντιλήψεων ως εκδηλώσεων αγάπης ή ως εκδηλώσεων ακίνδυνης ζήλειας. Κατ' αυτό τον τρόπο, γίνονται περισσότερο ευάλωτες στην βία. Αξίζει, επίσης, να σημειωθεί ότι κάποιες κατηγορίες εφήβων γυναικών, που προέρχονται από βίαια οικογενειακά περιβάλλοντα, βρίσκονται σε ακόμα πιο ευάλωτη θέση να αντιμετωπίσουν τη συντροφική βία στις σχέσεις τους, από τη στιγμή που γνωρίζουν

⁵⁵ Lavoie, F., Robitaille, L., Hebert, M. (2000). Teen dating relationships and aggression. *Violence Against Women*, 6(1), 6-36. Gamache, D., (1998). Domination and control: The social context of dating violence. In Levy, B. (Ed). *Dating Violence: Young Women in Danger* (69-83). Seattle.: Seal Press.

⁵⁶ Βλ. Levy, B. 1998. *Dating Violence: Young Women in Danger*. Seattle: Seal Press.

⁵⁷ Βλ. Δοξιάδη-Τρίπ,Ευη Ζαχαροπούλου, 1985. *Ο έφηβος και η οικογένεια*. Αθήνα: Εστία.

⁵⁸ Βλ. Levy, B. 1998. *Dating Violence: Young Women in Danger*. Seattle: Seal Press. σελ. 4-5

ότι η ενδεχόμενη επίκληση βοήθειας από το στενό οικογενειακό τους περιβάλλον είναι πιθανόν να προκαλέσει κλιμάκωση της βίας στο οικογενειακό τους περιβάλλον.

Τα στερεότυπα που επικρατούν σχετικά με τις σχέσεις των εφήβων είναι αρκετά απλουστευτικά. Με βάση αυτά τα στερεότυπα, οι σχέσεις των εφήβων χαρακτηρίζονται από ξεγνοιασιά, ατελείωτη αγάπη και τρυφερά συναισθήματα. Αυτά τα στερεότυπα έχουν εδραιωθεί πλέον τόσο πολύ ώστε να προβάλλουν σθεναρή αντίσταση στα πειστήρια πραγματικών περιστατικών. Έχουν επηρεάσει βαθύτατα το άμεσο οικογενειακό περιβάλλον, με αποτέλεσμα οι γονείς πολλές φορές να αντιμετωπίζουν τις σχέσεις των εφήβων παιδιών τους με τέτοιο τρόπο, ώστε ακόμα κι σε περιπτώσεις που υπάρχει ανάγκη για παρέμβαση και στήριξη να θεωρούν ότι σ' αυτή την ηλικία οι σχέσεις που μπορεί να συναφθούν είναι σχέσεις απόλυτης τρυφερότητας και ξεγνοιασιάς, με συνέπεια να υποβαθμίζουν τυχόν προβλήματα που τους αναφέρονται. Η ερευνήτρια του φαινομένου της εφηβικής βίας C. Sousa επισημαίνει ότι στις ΗΠ. η ύπαρξη υπεραπλουστευτικών στερεοτύπων απέτρεψαν εκπαιδευτικούς στους/ις οποίους/ες μαθήτριες εκμηστηρεύτηκαν ότι η ζωή τους κινδύνευε από το να τις βοηθήσουν με αποτέλεσμα να χάσουν τη ζωή τους (1999)⁵⁹.

Με βάση τα παραπάνω, γίνεται φανερό ότι η βία στο πλαίσιο των συντροφικών σχέσεων μπορεί να εξεταστεί ως μία πτυχή της βίας που συνδέεται στενά με την οικογενειακή βία. Επίσης, συνδέεται με τα κυρίαρχα κοινωνικά πρότυπα για τις συντροφικές σχέσεις, τις κοινωνικές πιέσεις γύρω από το είδος των σχέσεων καθώς και την ανοχή που καλούνται να δείχνουν οι έφηβες, σε βαθμό που πολλές φορές τείνουν να καταστήσουν τη σύναψη σχέσεων μια καταναγκαστική επιλογή.

Κεφάλαιο 2. Φαινομενολογία – Έκταση του φαινομένου

Ι. Εισαγωγή

Στην Ελλάδα η βία που υφίστανται οι γυναίκες από τους συντρόφους/συζύγους τους έχει αναγνωριστεί μόλις την τελευταία δεκαετία ως κοινωνικό πρόβλημα με σοβαρές διαστάσεις, ενώ αντίθετα, σε άλλες χώρες της Ευρώπης και στις ΗΠΑ το θέμα αυτό υπάρχει ήδη από τη δεκαετία του '80. Κάτω απ' αυτές τις συνθήκες, είναι αναμενόμενο η κοινωνική αναγνώριση του φαινομένου της βίας των εφήβων κοριτσιών να μην έχει ωριμάσει ακόμα, με συνέπεια η βία που υφίστανται οι έφηβες στη σχέση τους με το άλλο φύλο να μην έχει αποτελέσει ένα αυτόνομο αντικείμενο μελέτης και να μην έχει οδηγήσει την πολιτεία σε άμεσες θεσμικές παρεμβάσεις για την αντιμετώπισή της. Λαμβάνοντας αυτό υπόψη μας, είναι απόλυτα κατανοητό γιατί η βιβλιογραφία της παρούσας έρευνας προέρχεται κυρίως από τις ΗΠΑ, τον Καναδά, την Αυστραλία και τη Νέα Ζηλανδία. Ακόμα και η βιβλιογραφία, στην Ελλάδα, που αφορά τις διαφορετικές όψεις της θυματοποίησης των γυναικών γενικά περιορίζεται σε μεμονωμένες έρευνες και μελέτες, χωρίς να υπάρχει μια συστηματική επιστημονική καταγραφή του φαινομένου (Γενική Γραμματεία Ισότητας 1995)⁶⁰. Οι

⁵⁹ Sousa, C. A. 1999. Teen dating violence: The hidden epidemic. *Family & Conciliation Courts Review*, 37 (3): 356-374.

⁶⁰ Γενική Γραμματεία Ισότητας, 9/1995. *Εθνική Έκθεση της Ελλάδος*, 4η Παγκόσμια Συνδιάσκεψη Γυναικών στο Πεκίνο.

όψεις της θυματοποίησης των γυναικών που έχουν διερευνηθεί επιστημονικά είναι λίγες και είναι η αιμομιξία, ο βιασμός, η θυματοποίηση της γυναίκας, η συζυγική/συντροφική βία και η πορνεία. Πιο συγκεκριμένα:

- Η *αιμομιξία* έχει ερευνηθεί από την επίκουρη καθηγήτρια στο Πάντειο Πανεπιστήμιο Βασιλική Αρτινοπούλου (1995)⁶¹. Στην έρευνα που διεξήγαγε προσεγγίστηκε η αιμομικτική σχέση πατέρα-κόρης ως μια ακραία μορφή ενδοοικογενειακής βίας, που προσδιορίζεται από συγκεκριμένες κοινωνικές, οικονομικές και πολιτισμικές παραμέτρους. Η έρευνα αυτή αποτελεί την πρώτη απόπειρα ερευνητικής προσέγγισης της αιμομικτικής σχέσης μεταξύ πατέρα και κόρης. Περιλαμβάνει τη μελέτη σαράντα πέντε περιπτώσεων αιμομιξίας (εξαντλητικό δείγμα) της ευρύτερης περιφέρειας Αθηνών και Πατρών, με τις οποίες ασχολήθηκαν τα μεικτά Όρκωτά Εφετεία, καθώς και τις κοινωνικές –αρμόδιες με την προστασία παιδιών και εφήβων– υπηρεσίες της Αθήνας κατά τη δεκαετία 1981-1991.
- ο *βιασμός* έχει ερευνηθεί από τον εγκληματολόγο Α. Τσιγγρή (1996)⁶². Η συγκεκριμένη έρευνα, μέσα από την εξέταση ενός δείγματος 1000 φοιτητριών, διερεύνησε τους παράγοντες εκείνους που οδηγούν ή αποτρέπουν το θύμα από το να αναφέρει το περιστατικό βιασμού στην αστυνομία. Επίσης, η εν λόγω έρευνα κατέγραψε ότι ένα ποσοστό 11.6% από τις ερωτώμενες είχε βιαστεί.
- Η *συζυγική/συντροφική βία* ενήλικων γυναικών έχει αποτελέσει ερευνητικό αντικείμενο από την επίκουρη καθηγήτρια στα ΤΕΙ Κοινωνικής Εργασίας, Χατζηφωτίου και άλλους (2002)⁶³. Η ομάδα αυτή διεξήγαγε μια ποιοτική έρευνα σε γυναίκες (n = 53) που έχουν υποστεί συζυγική/συντροφική βία. Εξέτασε τους τρόπους αναζήτησης υποστήριξης από άτυπες πηγές βοήθειας.
- Η *πορνεία* έχει ερευνηθεί από τον επίκουρο καθηγητή στο Πάντειο Πανεπιστήμιο Γ. Λάζο (2002)⁶⁴ ως ένα μείζον κοινωνικό φαινόμενο που έφθασε στην κορύφωσή του κατά τη δεκαετία του 1990, μετά την εισαγωγή αλλοδαπών γυναικών, τις οποίες προώθησαν και εκμεταλλεύτηκαν οργανωμένα δίκτυα σωματεμπορίας. Η έρευνα του περιλαμβάνεται σε δύο τόμους. Στον πρώτο τόμο, «Η εκδιδομένη», υποστηρίζει ότι οι αλλοδαπές γυναίκες γίνονται αντιληπτές ως εμπόρευμα μαζικής κατανάλωσης και πορνεύονται με τη χρήση βίας, και εξαναγκασμού. Αυτή η αντιμετώπιση έχει ως αποτέλεσμα την επιβολή συνθηκών που υποχρεώνουν τις γυναίκες να ζουν στα όρια της φυσικής επιβίωσης και συχνά, κάτω απ' αυτά, και τη συντριβή του ηθικού στοιχείου στη γυναίκα. Στον δεύτερο τόμο, «Ο πελάτης», εστιάζει στον πελάτη, τον οποίο αντιμετωπίζει ως αυτόν που στηρίζει την πορνική αγορά.

Οι παραπάνω έρευνες μαζί με κάποιες άλλες βιβλιογραφικές αναφορές, οι οποίες αποτελούν παρουσίαση κυρίως εμπειρικών ή θεωρητικών προσεγγίσεων από έρευνες άλλων χωρών ή ανέκδοτες πληροφορίες από Έλληνες/ίδες ερευνητές/τριες όπως:

⁶¹ Αρτινοπούλου, Β.1995. *Αιμομιξία: Θεωρητικές προσεγγίσεις και ερευνητικά δεδομένα*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

⁶² Τσιγγρή, Α. 1996. *Βιασμός, το Αθέατο Έγκλημα*. Αθήνα:Σάκκουλας..

⁶³ Chatzifotiou, S., Dobash, R. &M. Tsougas2002. The last violent event: The experiences of Greek battered women. *The Journal Of South European Society And Politics*, 6 (3).

⁶⁴ Λάζος, Γ.2002. Πορνεία και διεθνική σωματεμπορία στη σύγχρονη Ελλάδα, τόμ. 1: Η εκδιδομένη, τόμ. 2: Ο πελάτης, Αθήνα: Καστανιώτης

Μαγγανάς (1998⁶⁵, 1999⁶⁶, 2002⁶⁷), Σπινέλλη (1997)⁶⁸, Πενταράκη (1998⁶⁹), Χλιώβα (1993)⁷⁰, Κίνηση Δημοκρατικών Γυναικών (1985)⁷¹, Μαγγανάρα (1986)⁷², Φερέτη (1987)⁷³, Σπίτι των Γυναικών(1983)⁷⁴ συγκροτούν σχεδόν το σύνολο της εγκληματολογικής και κοινωνιολογικής βιβλιογραφίας που σχετίζεται με την αντρική βία κατά των γυναικών. Καμία από αυτές τις έρευνες, όμως, δεν προσεγγίζει το θέμα της συντροφικής βίας εφήβων κοριτσιών στην Ελλάδα. Επίσης, όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στην Εθνική Έκθεση της Ελλάδας της Γενικής Γραμματείας Ισότητας για την 4η συνδιάσκεψη γυναικών στο Πεκίνο (1995)⁷⁵ δεν υπάρχουν συγκεντρωτικά στατιστικά στοιχεία σε εθνικό επίπεδο που να δείχνουν την αληθινή έκταση της βίας που υφίστανται οι γυναίκες.

Οι εμπειρικές προσεγγίσεις της βίας στο πλαίσιο των εφηβικών συντροφικών σχέσεων έχουν γίνει σε χώρες όπως: ΗΠΑ (Coker κ.ά. 2000· Molitor 1993· Watson κ.ά. 2001· Silverman 2001· Jezl κ.ά. 1996)⁷⁶, Καναδάς (Price κ.ά. 2000· Mercer

⁶⁵ Μαγγανάς, Αντ.1998. Το σύνδρομο της κακοποιημένης γυναίκας και το σύνδρομο της ανεξάρτητης: Μια προσπάθεια «παθολογικοποίησης της γυναικείας συμπεριφοράς». *Αγώνας της Γυναίκας*, 66/67: 23-26.

⁶⁶ Μαγγανάς, Αντ. 1999. Η ενδο-συζυγική κακοποίηση ή ένας κόσμος όμορφος, αγγελικά πλασμένος. *Ποινική Δικαιοσύνη*, σελ. 70-71.

⁶⁷ Μαγγανάς, Αντ.2002. *Διεθνής συμπόσιο θυματολογίας. Προβλήματα και προοπτική. Ποινική Δικαιοσύνη*, σελ 1310.

⁶⁸ Spinellis, C.D. 1997. *Crime in Greece in Perspective*. Αθήνα: Σάκκουλας .

⁶⁹ Πενταράκη Μαρία. (1998). Βία μέσα στην οικογένεια: Αναγκαιότητα για δυναμική παρέμβαση της αστυνομίας. *Αστυνομική Επιθεώρηση*, Ιανουάριος, 16-17

⁷⁰ Χλιώβα, Α.7/1993. Βία γυναικών. Μια έκφραση των σχέσεων εξουσίας. *Αστυνομική Επιθεώρηση*, σσ. 425-428.

⁷¹ Κίνηση Δημοκρατικών Γυναικών.1985. Βία – Βιασμοί: Κείμενα κοινωνικού και φεμινιστικού προβληματισμού. Αθήνα: Ωκεανίδα.

⁷² Μαγγανάρα, Ι.1986. Η βία μέσα στην οικογένεια. *Ο Αγώνας της Γυναίκας* 32: 12-13.

⁷³ Φερέτη, Ε.1987. Η γυναίκα Θύμα συζυγικής βίας. *Ο Αγώνας της Γυναίκας*33: 22-23.

⁷⁴ Σπίτι των Γυναικών.1983. Βιασμός – τύπος: Ο βιασμός από τον Τύπο. Ομάδα τύπου.

⁷⁵ Γενική Γραμματεία Ισότητας.1995. Εθνική Έκθεση της Ελλάδας για την 4η Συνδιάσκεψη Γυναικών στο Πεκίνο.

⁷⁶ Βλ. σχετικά Coker, A.L., McKeown, R.E., Sanderson, M., Davis, K.E., Valois, R.F. & Huebner, E. S. 2000. Severe dating violence and quality of life among South Carolina high school students. *American Journal of Preventive Medicine*. 19: 220-227· Molitor, C. 1993. *Adolescent dating violence: Prevalence rates and contextual issues*. Social Work department, University of Illinois at Chicago [αδημ. διδ. διατρ.]: Jezl, D., Molitor, C., Wright, T. 1996. Physical, sexual and psychological abuse in high school dating relationships: Prevalence rates and self esteem issues. *Child and Adolescent Social Work Journal*13 (1): 69-87· Silverman, J.G., Raj, A., Mucci, L., Hathaway, J. 2001. Dating violence against adolescent girls and associated substance use, unhealthy weight control, sexual risk behavior, pregnancy and suicidality. *The Journal of the American Medical Association* 286 (5): 572-588· Watson, J., Cascardi, M., Avery-Leaf, S., O' Leary, D. 2001. High school students' responses to dating aggression. *Violence and Victims* 16 (3): 339-348.

1988)⁷⁷, Βρετανία (Hird2000)⁷⁸, Ιρλανδία (Kelly, κ.ά. 2001)⁷⁹, Νέα Ζηλανδία (Jackson κ.ά. 2000)⁸⁰ και Αυστραλία (Patton & Mannison1995)⁸¹.

Ενώ τα τελευταία είκοσι πέντε χρόνια έχει αναπτυχθεί πλούσια ερευνητική δραστηριότητα γύρω από το θέμα της βίας που υφίστανται οι γυναίκες, η ερευνητική κοινότητα δεν έχει ακόμα καταλήξει σε έναν σαφή και ξεκάθαρο ορισμό για το τι σημαίνει βία. Η πλειονότητα των ερευνητών/τριών συμφωνούν ότι η βία εκδηλώνεται σε σωματικό, σεξουαλικό και ψυχολογικό επίπεδο (Sonkin 1985)⁸², χωρίς τελικά να υπάρχει μία οριστική συμφωνία για έναν συνολικό ορισμό της βίας. Μάλιστα, ενώ για τις πιο ακραίες μορφές της βίας μπορεί να υπάρχει κάποια σχετική συναίνεση, κάτι τέτοιο δεν ισχύει με τις λιγότερες ακραίες μορφές της βίας.

Σε γενικές γραμμές, υπάρχει μια καταρχήν συμφωνία γύρω από τον ορισμό της σωματικής βίας, ο οποίος περιλαμβάνει ένα σύνολο συμπεριφορών από μη θανατηφόρες πράξεις όπως το άρπαγμα, το σπρώξιμο, το χαστούκι, η κλοτσιά μέχρι πιο θανατηφόρες συνέπειες όπως τον στραγγαλισμό (Sonkin 1995)⁸³. Οι διαφωνίες αρχίζουν και ξεκινούν με τον ορισμό της σεξουαλικής βίας, όπου οι απόπειρες εννοιολογικού προσδιορισμού κυμαίνονται από τους νομικούς ορισμούς μέχρι ορισμούς που περιλαμβάνουν οποιαδήποτε πράξη σεξουαλικού περιεχομένου κατά την οποία το θύμα υφίσταται εξαναγκασμό. Η πρώτη εννοιολογική προσέγγιση επικεντρώνεται στο ζήτημα της μη συναίνεσης ως απόρροια της χρήσης ή της απειλής βίας, ενώ η δεύτερη προσέγγιση έχει ως αφετηρία της τη θεμελιώδη αρχή ότι οποιαδήποτε σεξουαλική πράξη παραβιάζει την ελεύθερη βούληση της γυναίκας συνιστά σεξουαλική βία. Στην Ελλάδα για να καταδικαστεί κάποιος για βιασμό πρέπει να έχει εξαναγκάσει το θύμα σε εξώγαμη συνουσία με τη χρήση βίας ή την απειλή βίας (άρθρο 336 Π.Κ.)⁸⁴. Εντούτοις, είναι κλινικά αποδεχόμενο ότι αρκετές γυναίκες εξαναγκάζονται σε συνουσία περισσότερο από τον φόβο ενδεχόμενης άσκησης σωματικής ή ψυχολογικής βίας εναντίον τους, παρά από την πραγματική χρήση σωματικής βίας. Επομένως, η άσκηση της βίας ή η απειλή πρόκλησης σπουδαίου κινδύνου από μόνη της δεν επαρκεί για να καθοριστεί εάν μία πράξη σεξουαλικής βίας έχει διαπραχθεί (Sonkin1995). Άλλωστε, όπως έχει επισημανθεί από ακτιβίστριες ερευνήτριες, η συνεχής κριτική ή η συναισθηματική πίεση μπορούν

⁷⁷ Βλ. σχετικά Price, E. L., Byers, E. S. 1999. The attitudes towards dating violence scales: development and initial validation. *Journal of Family Violence*, 14 (4): 351-375- Mercer, S. 1988. Not a Pretty Picture: An Exploratory Study of Violence Against Women in High School Dating Relationships', *Resources for Feminist Research* 17: 15-23.

⁷⁸ Βλ. σχετικά Hird, M. J. 2000. An empirical study of adolescent dating aggression in the uk, *Journal of Adolescence*, 23: 69-78.

⁷⁹ Βλ. σχετικά Kelly, L., Regan, L. κ.ά. 2001. *Teenage Tolerance: The Hidden Lives of Young Irish People. A Study of Young Peoples Experience and Responses to Violence and Abuse*. Dublin: Women's Aid and the European Commission.

⁸⁰ Βλ. σχετικά Jackson, S., F. Cram & F. Seymour.2000. Violence and sexual coercion in high school students' dating relationships. *Journal of Family Violence* 15: 23-36.

⁸¹ Βλ. σχετικά Patton, W. & Mannison, M.1995. Sexual coercion in high school dating. Sex roles: *A Journal of Research* 33 (5-6): 447-458.

⁸² Βλ. σχετικά Sonkin, D.2001. Defining Psychological Maltreatment in Domestic Violence Perpetrator Treatment Programs: Multiple Perspectives. Υπό δημοσίευση *Journal of Emotional Abuse*. <http://www.daniel-sonkin.com/PsychAb.html>. (ανάκτηση 1.2.2002).

⁸³ Βλ. σχετικά Sonkin, D.2001.

⁸⁴ Κακκαλής, Π., Κουράκης, Ν., Μαγγανάς, Αντ., Φαρσεδάκης, Ιακ. 2000) *Ποινικός Κώδικας Σχόλια - Λομοζορί*. επιμ.Δημ. Ζημιανιτζή. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, τόμ. 2. σσ. 1361-1376.

να θεωρηθούν ως σεξουαλικός εξαναγκασμός (Jones & Schechter 1992· Pence & Paymar 1992)⁸⁵.

Η διεθνής βιβλιογραφία που διερευνά το θέμα της βίας κατά των γυναικών αναφέρει ότι, εκτός από τη σεξουαλική και σωματική βία, υπάρχει και η βία που ασκείται ενάντια στις γυναίκες και δεν είναι ούτε σωματική ούτε σεξουαλική. Αυτή τη βία η βιβλιογραφία την αναφέρει είτε ως ψυχολογική (psychological) είτε ως μη σωματική (non-physical) είτε ως συναισθηματική (emotional). Είναι γενικά αποδεκτό ότι η ψυχολογική βία είναι πολύ πιο δύσκολα προσδιορίσιμη απ' ό,τι η σωματική και η σεξουαλική βία. Εάν και το είδος της βίας που πιο συχνά εξετάζει η ερευνητική βιβλιογραφία είναι η σωματική βία –μια και οι συνέπειες της είναι περισσότερο ορατές από τις άλλες μορφές βίας–, μαρτυρίες από γυναίκες που έχουν υποστεί ψυχολογική βία καταδεικνύουν ότι οι συνέπειες της ψυχολογικής βίας είναι πιο οδυνηρές από άλλες συνέπειες (Walker 1984)⁸⁶.

Επίσης, η ερευνητική ομάδα των Lavoie, Robitaille & Hebert (2000)⁸⁷ κατέληξε σε ανάλογα συμπεράσματα στο πλαίσιο μιας ποιοτικής έρευνας που διεξήγαγε με είκοσι τέσσερις Καναδούς/ές εφήβους/ες, ηλικίας 14 με 19 ετών, που συμμετείχαν σε συζητήσεις σε εστιασμένες ομάδες (focus group). Στο πλαίσιο αυτών των συζητήσεων, οι έφηβες ανέφεραν ότι πολλές φορές ο συνεχής υποβιβασμός που υφίστανται από τον σύντροφό τους επιδρά πιο κατασταλτικά απ' ό,τι η καθαυτή σωματική βία. Σύμφωνα με τα ερευνητικά πορίσματα της ερευνητικής ομάδας των Follingstad κ.ά. (1990)⁸⁸, η πιο συχνή μορφή ψυχολογικής βίας σε γυναίκες που έχουν υποστεί και σωματική βία είναι η ζήλια (68.2%) και ο εξευτελισμός (64.5%). Ο εξευτελισμός ήταν αυτός που αναφέρθηκε ως το είδος με τις μεγαλύτερες αρνητικές συνέπειες. Το είδος της ψυχολογικής βίας με την αμέσως επόμενη μεγαλύτερη αρνητική βαρύτητα ήταν αυτό της λεκτικής βίας σε συνδυασμό με τον εξευτελισμό (45.7%).

Αν και οι περισσότερες έρευνες έχουν εστιάσει στον προσδιορισμό της σωματικής βίας, γιατί είναι πιο αναγνωρίσιμη μορφή, μπορεί να ποσοτικοποιηθεί ευκολότερα, και οι συνέπειές της είναι ορατές, υπάρχουν όμως ποιοτικές έρευνες που αναφέρουν ότι η ψυχολογική βία είναι λιγότερο ανεκτή από τη σωματική βία (WHO 2002: 93)⁸⁹.

Βέβαια με βάση την υπάρχουσα βιβλιογραφία διαπιστώνεται ότι υπάρχει αλληλοσυσχέτιση ανάμεσα στις τρεις μορφές βίας, στη σωματική, στη σεξουαλική και στη ψυχολογική. Σύμφωνα με την έκθεση του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας (WHO2002: 89), στις συντροφικές σχέσεις ενηλίκων η ύπαρξη της σωματικής βίας πολύ συχνά συνυπάρχει με την ψυχολογική βία. Επίσης, καταγράφηκε ότι το 1/3 με

⁸⁵ Jones, A. & Schechter, S. 1992 *When Love Goes Wrong*. New York: HarperPerennial· Pence, E. & Paymar, M. 1993) *Education Groups for Men Who Batter*. New York: Springer Publishing Company.

⁸⁶ Walker, L. E. 1984. *The Battered Wife Syndrome*. New York: Springer.

⁸⁷ Lavoie, F., Robitaille, L. & Hebert, M. 2000. Teen dating relationships and aggression, *Violence Against Women* 6(1): 6-36.

⁸⁸ Follingstad, D. R., Rutledge, L. L., Berg, B. J., Hause, E. S. & Polek, D. S. 1990 The role of emotional abuse in physically abusive relationships. *Journal of Family Violence*, 5 (2): 107-119.

⁸⁹ World Health Organization – WHO. 2002. *World Report on Violence and Health*. Geneva: World Health Organization. σελ. 93.

το 1/2 των περιπτώσεων συνυπάρχει με τη σεξουαλική βία. Κάποιες αντιπροσωπευτικές έρευνες που αναφέρονται στην έκθεση και τεκμηριώνουν τη συνύπαρξη των τριών μορφών βίας είναι οι εξής: Ανάμεσα σε 613 γυναίκες στην Ιαπωνία που είχαν υποστεί βία το 57% είχε υποστεί και τις τρεις μορφές βίας, ενώ ένα χαμηλότερο ποσοστό της τάξης του 10% είχε υποστεί μόνο σωματική βία. Σ' ανάλογα συμπεράσματα κατέληξε και μία έρευνα που πραγματοποιήθηκε στο Μοντερέι του Μεξικού, όπου το 52% των γυναικών που είχε υποστεί σωματική βία παραδεχόταν ότι είχε αντιμετωπίσει και σεξουαλική βία από τον σύντροφό τους.

II. Έκταση του φαινομένου

Μια επισκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας τεκμηριώνει ότι η άσκηση της βίας ενάντια στις έφηβες γυναίκες αποτελεί ένα ευρύτατα διαδεδομένο φαινόμενο. Ο πίνακας που ακολουθεί επιβεβαιώνει αυτό το επιχείρημα, παρουσιάζοντας τα στοιχεία ποσοτικών ερευνών που έγιναν σε έξι χώρες (ΗΠΑ, Καναδά, Αυστραλία, Νέα Ζηλανδία, Ιρλανδία και Βρετανία). Σύμφωνα με τα στοιχεία προκύπτει ότι :

- ένα ποσοστό (14%-51%) των εφήβων γυναικών που συμμετείχαν στις έρευνες ανέφερε ότι έχει υποστεί σωματική βία στο πλαίσιο κάποιας σχέσης τους
- ένα ποσοστό (9%-76,9%) έχει υποστεί κάποια μορφή σεξουαλικής βίας, και
- ένα ποσοστό (17%-94,9%) των εφήβων γυναικών που συμμετείχαν στις έρευνες ανέφερε ότι έχει υποστεί κάποια μορφή ψυχολογικής βίας.

Στοιχεία Έρευνών				Ποσοστό εφήβων γυναικών ανά είδος βίας που έχουν υποστεί από το σύντροφό τους		
Χώρα και γεωγρ. εμβέλεια έρευνας	Έρευνα-έτος δημοσίευσης	Μέγεθος δείγματος	Ηλικία δείγματος	Ψυχολογική	Σεξουαλική	Σωματική
Καναδάς- New Brunswick	(Priceκ.α.2000) ⁹⁰	812	11-20	22% σε οποιαδήποτε σχέση ⁹¹	19% ⁹²	22% ⁹³
Καναδάς-Τορόντο	(Mercer1988) ⁹⁴	217	16-20	17% σε οποιαδήποτε σχέση ⁹⁵	20%	11%
Η.Π.Α. -Κεντρο-δυτική Πολιτεία	(Molidor1993) ⁹⁶	291	13-18	20.75% σε τωρινή σχέση		37.8%
ΗΠΑ. – Πολιτεία της Νότιας Καρολίνας	(Coker, κ.ά. 2000) ⁹⁷	2836	14-18		21.3% ⁹⁸	

⁹⁰ Βλ. Price, E. L. Byers, E. S. Sears, H. Whelan, J., Saint-Pierre, M. 2000) *Dating violence amongst New Brunswick adolescents: a summary of two studies*. Published on line by the Dating violence Research Team Muriel McQueen Fergusson Center for Family Violence Research University of New Brunswick, <http://www.unbf.ca/arts/cfvr/dating.html>

⁹¹ Περιλαμβάνει σωματική ή και ψυχολογική βία. Στην ίδια έρευνα καταγράφηκε ότι ένα 29% των εφήβων γυναικών παραδέχεται ότι έχει υποστεί κάποιο είδος βίας στο πλαίσιο των σχέσεων με το άλλο φύλο.

⁹² Η σεξουαλική βία αναφέρεται σε οποιαδήποτε ανεπιθύμητη σεξουαλική συμπεριφορά

⁹³ Περιλαμβάνει σωματική ή και ψυχολογική βία. Στην ίδια έρευνα καταγράφηκε ότι ένα 29% των εφήβων γυναικών παραδεχόταν ότι έχει υποστεί κάποιο είδος βίας στο πλαίσιο των σχέσεων με το άλλο φύλο.

⁹⁴ Βλ. Mercer, S. 1988 Not a Pretty Picture: An Exploratory Study of Violence Against Women in High School Dating Relationships. *Resources for Feminist Research* 17:15-23.

⁹⁵ Η ψυχολογική βία περιλαμβάνει λεκτική βία και εξουσιαστική συμπεριφορά.

⁹⁶ Βλ. Molidor, C. 1993 Adolescent Dating Violence: Prevalence Rates And Contextual Issues Social Work department, University of Illinois at Chicago [αδημ. διδ. διατρ.].

⁹⁷ Βλ. Coker, A.L., McKeown, R.E., Sanderson, M., Davis, K.E., Valois, R.F., Huebner, E.S. 2000. Severe dating violence and quality of life among South Carolina high school students. *American Journal of Preventive Medicine* 19:220-227.

⁹⁸ Η σεξουαλική βία καταγράφηκε μέσα από την εξής ερώτηση: «Σε εξανάγκασε ποτέ κανείς σε συνουσία ενώ δεν ήθελες.»

Στοιχεία Έρευνών				Ποσοστό έφηβων γυναικών ανά είδος βίας που έχουν υποστεί από το σύντροφό τους		
Χώρα και γεωγρ. εμβέλεια έρευνας	Έρευνα-έτος δημοσίευσης	Μέγεθος δείγματος	Ηλικία δείγματος	Ψυχολογική	Σεξουαλική	Σωματική
Η.Π.Α. Πολιτεία Μισσισσιπούσις	(Silverman κ.ά. 2001) ⁹⁹	4.000	15-18 ¹⁰⁰		10.1% ¹⁰¹	16% ¹⁰²
Η.Π.Α. Πολιτεία Ιλλινόη-Σικάγο	(Jezl κ.ά. 1996) ¹⁰³	232	14-18 ¹⁰⁴	94.9% σε οποιαδήποτε σχέση ¹⁰⁵	17.8% ¹⁰⁶	50.8% ¹⁰⁷
Αυστραλία Μητροπολιτικό πανεπιστήμιο	(Patton & Mannison 1995) ¹⁰⁸	217	πρωτοετείς φοιτήτριες που ρωτήθηκαν για τις εμπειρίες συντροφικής βίας κατά τη διάρκεια των γυμνασιακών τους χρόνων		53% ¹⁰⁹ 27.6% ¹¹⁰	

⁹⁹ Βλ. Silverman, J.G., Raj, A., Mucci, L., Hathaway, J.(2001) Dating violence against adolescent girls and associated substance use, unhealthy weight control, sexual risk behavior, pregnancy and suicidality, *The Journal of the American Medical Association* 286 (5): 572-588.

¹⁰⁰ Η ηλικία δεν αναφερόταν στην έρευνα, αλλά προσδιορίστηκε με βάση την αναφορά ότι τα υποκείμενα του δείγματος πήγαιναν στην 9η έως και 12η τάξη γυμνασίου

¹⁰¹ Ένα 3.7%, το 1997, και ένα 3.8%, το 1999, είχε υποστεί αποκλειστικά σεξουαλική βία, ενώ ένα ποσοστό 6.4%, το 1997, και 5.3% το 1999, είχε υποστεί και σεξουαλική και σωματική βία (αριθμός του δείγματος το 1997 ήταν 1777, ενώ το 1999 ήταν 2186).

¹⁰² Ειδικότερα, το ποσοστό ήταν 10.1% το 1997 και 8.9% το 1999 των εφήβων γυναικών που είχε υποστεί αποκλειστικά σωματική βία παράλληλα το ποσοστό των εφήβων γυναικών που είχε υποστεί και σωματική και σεξουαλική βία ανέρχεται σε 6.4% το 1997 και 5.3% το 1999. Ενώ το συνολικό ποσοστό των εφήβων γυναικών που είχε υποστεί είτε σεξουαλική βία είτε σωματική είτε και τις δύο μορφές βίας ανέρχεται στο 20% περίπου (20,2% το 1997 και 18% το 1999).

¹⁰³ Βλ. Jezl, D., Molidor, C., Wright, T. 1996. Physical, sexual and psychological abuse in high school dating relationships: Prevalence rates and self esteem issues, *Child and Adolescent Social Work Journal* 13 (1): 69-87.

¹⁰⁴ Η ηλικία δεν αναφερόταν στην έρευνα, αλλά προσδιορίστηκε με βάση την αναφορά ότι τα υποκείμενα του δείγματος προέρχονταν από τις εξής τάξεις: freshman, sophomore, junior, senior.

¹⁰⁵ Το μεγαλύτερο ποσοστό της ψυχολογικής βίας προήλθε από τη μέτρηση τουλάχιστον ενός περιστατικού ψυχολογικής βίας.

¹⁰⁶ Η σεξουαλική βία καταγράφηκε μέσα από την εξής ερώτηση: «Εξαναγκάστηκες ποτέ να συμμετάσχεις σε κάποια ερωτική πράξη χωρίς να το θέλεις;».

¹⁰⁷ Το μεγάλο ποσοστό της σωματικής βίας προήλθε από τη μέτρηση τουλάχιστον ενός περιστατικού σωματικής βίας.

¹⁰⁸ Βλ. σχετικά Patton, W. & Mannison, M.(1995). Sexual coercion in high school dating. Sex roles, *A Journal of Research* 33 (5-6): 447-458.

Στοιχεία Έρευνας				Ποσοστό έφηβων γυναικών ανά είδος βίας που έχουν υποστεί από το σύντροφό τους		
Χώρα και γεωγρ. εμβέλεια έρευνας	Έρευνα-έτος δημοσίευσης	Μέγεθος δείγματος	Ηλικία δείγματος	Ψυχολογική	Σεξουαλική	Σωματική
Νέα Ζηλανδία-Μητροπολιτική περιοχή του Auckland	(Jackson κ.ά. 2000) ¹¹¹	200	16-18	81,5%σε οποιαδήποτε σχέση ¹¹²	76,9% ¹¹³	17,5%
Ιρλανδία, Δουβλίνο	(Kelly & Regan, 2001) ¹¹⁴	176	14-19 ¹¹⁵	7%-13% σε οποιαδήποτε σχέση ¹¹⁶	7% ¹¹⁷	8% ¹¹⁸
Βρετανία, South Midlands, Αγγλία	(Hird2000) ¹¹⁹	245	13-19	54% στους τελευταίους δώδεκα μήνες	9% ¹²⁰	14%

¹⁰⁹ Σύμφωνα με την έρευνα, το 53% των κοριτσιών ανέφερε ότι το αγόρι τους είχε παρεξηγήσει την έκταση των ερωτικών τους επαφών.

¹¹⁰ Τουλάχιστον ένα 27,6 % του δείγματος ανέφερε ότι εξαναγκάστηκε σε ανεπιθύμητη συνουσία. Το ποσοστό μπορεί να είναι μεγαλύτερο, γιατί ο υπολογισμός έγινε με βάση την απάντηση των εφήβων στην ερώτηση «Εάν έχετε εξαναγκαστεί σε ανεπιθύμητη συνουσία, περιγράψτε μας ένα περιστατικό». Ως λόγοι εξαναγκασμού αναφέρονται οι εξής: πίεση, απειλές για την άσκηση βίας ή για τη διακοπή της σχέσης, ψεύτικες υποσχέσεις, επήρεια ναρκωτικών κτλ. Μπορεί να υπήρχαν περιπτώσεις που είχαν εξαναγκαστεί σε ανεπιθύμητη συνουσία, αλλά δεν θέλησαν να περιγράψουν το περιστατικό.

¹¹¹ Βλ. σχετικά Jackson, S.M., Cram F, Seymour, F.W. 2000. Violence and sexual coercion in high school students' dating relationships., *Journal of Family Violence* 15: 23-36.

¹¹² Η έκταση της βίας μετρήθηκε σε οποιαδήποτε σχέση. Επίσης, η ψυχολογική βία αναφερόταν σε μορφές που πλήγωσαν συναισθηματικά το θύμα.

¹¹³ Η σεξουαλική βία ορίστηκε ως οποιαδήποτε ανεπιθύμητη συμπεριφορά σεξουαλικού περιεχομένου.

¹¹⁴ Βλ. Kelly, L., Regan, L.κ.α. 2001. *Teenage Tolerance: The Hidden Lives of Young Irish People. A Study of Young Peoples Experience and Responses to Violence and Abuse*. Dublin: Women's Aid and the European Commission.

¹¹⁵ Το 95 % αυτό-προσδιορίστηκε ως ετεροφυλόφυλο και το 5% ως άλλο.

¹¹⁶ Το 13% αναφέρεται στο ποσοστό των νέων γυναικών που ο σύντροφός τους ασκεί έλεγχο πάνω τους, ενώ το 7% αναφέρεται στο ποσοστό των νέων γυναικών που φοβάται τον σύντροφό τους.

¹¹⁷ Το συνολικό ποσοστό των εφήβων γυναικών που έχει υποστεί κάποια μορφή βίας σεξουαλική ή και σωματική ανέρχεται σε 28%.

¹¹⁸ Το ποσοστό της βίας προσδιορίστηκε μέσα από την ερώτηση «Εάν ποτέ σε έχει χτυπήσει σύντροφός σου». Το συνολικό ποσοστό των κοριτσιών που έχει υποστεί κάποια μορφή βίας σεξουαλική ή και σωματική ανέρχεται σε 28%.

¹¹⁹ Βλ. Hird, M. J.2000. An empirical study of adolescent dating aggression in the UK, *Journal of Adolescence*23: 69-78.

¹²⁰ Το ποσοστό καλύπτει την απόπειρα ή τον τελεσμένο βιασμό.

Με βάση τον παραπάνω πίνακα, γίνεται εμφανές ότι η έκταση της βίας είναι αρκετά μεγάλη και πρέπει να αποτελέσει αντικείμενο περισσότερης έρευνας και μελέτης. Η πλειονότητα των ερευνών που παρατίθενται στον πίνακα έχει ως δείγμα τον μαθητικό πληθυσμό επιλεγμένων σχολείων. Οι περισσότερες έρευνες έχουν διεξαχθεί κυρίως από ερευνητικούς φορείς, όπως πανεπιστημιακά ιδρύματα.

Οι πρώτες διαπιστώσεις από τη μελέτη του πίνακα αφορούν τη διαφοροποίηση ως προς το περιεχόμενο της έννοιας της βίας και τις θεωρητικές και εμπειρικές εκτιμήσεις που προκύπτουν ως προς τον αριθμό και την προέλευση του δείγματος και τις μεθοδολογικές τεχνικές. Συγκεκριμένα:

α) Παρατηρείται μια ποικιλομορφία όσον αφορά τα είδη βίας που διερευνούνται. Οι έξι από τις δέκα προαναφερθείσες έρευνες διερευνούν και τις τρεις μορφές βίας, μία την ψυχολογική και τη σωματική βία, μία τη σεξουαλική και σωματική βία και δύο μόνο τη σεξουαλική βία.

β) Παρατηρείται μια ποικιλομορφία όσον αφορά τις πράξεις που ορίζονται ως σεξουαλική βία, από το ανεπιθύμητο άγγιγμα σεξουαλικής φύσης¹²¹ έως τον βιασμό¹²², στοιχείο που εξηγεί τη μεγάλη διαφοροποίηση στην έκταση του φαινομένου. Η μεγάλη απόκλιση των ερευνητικών δεδομένων οφείλεται στη διαφορετική κάθε φορά ερευνητική μεθοδολογία που υιοθετείται και κυρίως στους διαφορετικούς ορισμούς που χρησιμοποιούνται για το τι σημαίνει βία, γεγονός που επηρεάζει την αξιολόγηση των πορισμάτων.

γ) Παρατηρείται μια διαφοροποίηση του δείγματος των ερευνών αυτών τόσο ως προς το μέγεθος όσο και ως προς τη χώρα προέλευσης. Ειδικότερα, από τις δέκα έρευνες που αναφέρουμε οι τρεις έχουν δείγμα πάνω από 800 έφηβες γυναίκες και οι υπόλοιπες έξι από 176 έως 291. Όσον αφορά τη χώρα προέλευσης, οι έξι έρευνες έχουν διεξαχθεί στις ΗΠΑ, δύο στον Καναδά, και από μία στην Ιρλανδία, στη Βρετανία, στην Αυστραλία και στη Νέα Ζηλανδία.

Τις περισσότερες φορές τα αποτελέσματα αυτών των ερευνών αξιοποιούνται σε κλειστούς ακαδημαϊκούς χώρους, χωρίς να μπορούν να οδηγήσουν σε ουσιαστικές παρεμβάσεις για την πρόληψη και την αντιμετώπιση της συντροφικής βίας. Χρειαζόμαστε επίσημα στατιστικά στοιχεία που θα οδηγήσουν σε ουσιαστικές πολιτικές πρόληψης και παρέμβασης, δεν αρκούν μόνο μεμονωμένες ερευνητικές προσπάθειες. Αυτό που χρειάζεται είναι έμφυλες στατιστικές, οι οποίες θα δίνουν τα απαραίτητα στοιχεία για τον σωστό σχεδιασμό των παρεμβάσεων μας¹²³. Πρέπει να αναπτυχθεί και να εφαρμοστεί μία κοινή κοινοτική στατιστική μεθοδολογία συλλογής στοιχείων¹²⁴, που να

¹²¹ Βλ. Jackson κ.ά. 2000, ό.π.

¹²² Βλ. Hird, M. J.2000, ό.π.

¹²³ Αυτή η σύσταση είναι σύμφωνη με την απόφαση του ευρωπαϊκού κοινοβουλίου της 22ης Δεκεμβρίου του 1998 σχετικά με το στατιστικό πρόγραμμα της κοινότητας 1998-2002 (1999/126EC), όπου αναφέρεται ότι σε κάποιες περιοχές των πολιτικών της κοινότητας η αναφορά των στοιχείων με βάση το φύλο είναι πολύ σημαντική.

¹²⁴ Γίνεται φανερό ότι υπάρχει ένα κενό στη νομοθεσία όσον αφορά την αναγνώριση των μορφών βίας που συνιστούν συντροφική βία ενάντια στις γυναίκες και την καταγραφή αυτών των στοιχείων στις επίσημες στατιστικές, με αποτέλεσμα να μην μπορούμε να καθορίσουμε την πραγματική έκταση του εγκλήματος.

αφορά την έκταση της συντροφικής βίας με τον ίδιο τρόπο που ακολουθείται μία κοινή μεθοδολογία συλλογής και παρουσίασης στατιστικών θυματολογικού περιεχομένου από τις χώρες κράτη-μέλη της ΕΕ. Κατ' αυτό τον τρόπο, θα μπορούσαμε να έχουμε συγκρίσιμα στοιχεία ανά χώρα καθώς και να παρακολουθήσουμε την αύξηση ή τη μείωση της βίας. Θεωρούμε ότι χρειαζόμαστε θυματολογικές έρευνες ευρείας έκτασης για να αντλήσουμε χρήσιμα στοιχεία για όλες τις μορφές βίας που ασκούνται στις γυναίκες¹²⁵. Αυτού του είδους η έρευνα θα μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως ένα εργαλείο που θα τοποθετήσει το φαινόμενο της βίας στο πλαίσιο της ανισότητας των δύο φύλων¹²⁶.

Επίσης, μία ευρείας έκτασης έρευνας θυματολογικού περιεχομένου έχει πολλά πλεονεκτήματα. Ανάμεσα στα πλεονεκτήματα συγκαταλέγονται τα εξής¹²⁷:

- Περιλαμβάνει όλα τις κοινωνικές κατηγορίες.
- Βοηθάει στον προσδιορισμό ποικίλων μορφών βίας ενάντια στις γυναίκες, ειδικότερα βοηθάει να προσδιοριστούν λιγότερο ορατές μορφές βίας όπως η ψυχολογική βία, και παρέχει ένα πλαίσιο τυπολογίας της βίας βασισμένο στις αληθινές εμπειρίες των γυναικών.
- Βοηθάει στην αναγνώριση του φαινομένου από την κοινή γνώμη στην αληθινή του διάσταση.
- Συμβάλλει στο να προσεγγίσει κάποιες γυναίκες-θύματα βίας που διαφορετικά δεν θα είχαν δυνατότητα ενημέρωσης και στήριξης.
- Προσφέρει ένα πλαίσιο διαλόγου για τις γυναίκες να συζητήσουν τα βιώματά τους, να τα συνειδητοποιήσουν και να τα διαχειριστούν, κάτι που σε διαφορετικές συνθήκες δεν θα μπορούσαν να το κάνουν και θα κατέφευγαν στη σιωπή και στην άρνηση.
- Βοηθάει την ευρύτερη κοινωνία να αναγνωρίσει ποιες συμπεριφορές συνιστούν βία, οι οποίες σε διαφορετική περίπτωση μπορεί να θεωρούνται φυσιολογικές.
- Συμβάλλει στο να εντοπιστούν οι πιο σημαντικές ανάγκες των γυναικών-θυμάτων βίας.
- Συμβάλλει στο να προσδιοριστούν οι κατάλληλοι τομείς παρέμβασης σε κοινωνικές υπηρεσίες και σε μέτρα πρόληψης για την αντιμετώπιση της βίας.
- Συμβάλλει στο άνοιγμα ενός κοινωνικού διαλόγου που προσεγγίζει τη βία ως κάτι ευρύτατα διαδεδομένο, αντί για κάτι περιθωριακό.
- Συμβάλλει στο να προσδιοριστεί η απειλή της βίας ή/και η άσκηση της βίας ως μια μορφή ελέγχου στη ζωή των γυναικών.
- Συμβάλλει στην κατανόηση της συγκρότησης της ταυτότητας των κοινωνικών φύλων.
- Βοηθάει στην συγκεκριμενοποίηση μιας μεθοδολογίας συλλογής στατιστικών στοιχείων.

¹²⁵ Τέτοιου είδους έρευνα έχει διεξαχθεί στον Καναδά από την Εθνική Στατιστική Υπηρεσία το 1993· μία αντίστοιχη τύπου έρευνα προτείνεται από το The European Women's Lobby ως απαραίτητη να γίνει και στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Βλ. σχετικά European Policy Action Center on Violence Against Women (1999). *Unveiling the hidden data on domestic violence in the EU*. The European Women's Lobby, σελ. :39

¹²⁶ ό.π., σελ. 39.

¹²⁷ ό.π., σελ. 39.

- Βοηθάει στην ανάπτυξη πολιτικών για την εξάλειψη της βίας κατά των γυναικών.

Έως ότου αναπτυχθεί ένα ευρωπαϊκό μοντέλο καταγραφής περιστατικών της βίας, θα χρειαστεί αρκετός χρόνος και θα εξαρτηθεί κατά πόσο θα εφαρμοστούν οι παραπάνω προτάσεις και κατά πόσο θα αναπτυχθούν άλλα ερευνητικά πεδία. Το πιο σημαντικό είναι ότι οποιαδήποτε διερεύνηση του φαινομένου της βίας κατά των γυναικών πρέπει να συμβάλει στην ενδυνάμωση και εμπύχωση των γυναικών-θυμάτων, στην παροχή εφικτών λύσεων από την κατάσταση που θεωρούν αδιέξοδη. Επίσης, θα πρέπει να συμβάλει στην ενίσχυση της αυτοεκτίμησής τους. Προπάντων, πρέπει να βάζει στο επίκεντρό τους την προστασία τους. Η καταγραφή της βίας πρέπει να συνοδεύεται με νομοθετικές αλλαγές που θα εξασφαλίζουν την ανάπτυξη και την παροχή κατάλληλων υπηρεσιών όχι μόνο για τις γυναίκες που υφίστανται βία, αλλά και για τους άντρες που την ασκούν.

Κεφάλαιο 3. Προσδιοριστικοί παράγοντες και η επίδρασή τους στην έκταση της βίας

1. Εισαγωγή

Κοινή συνισταμένη των επιστημονικών αναζητήσεων και των ερευνών σχετικά με την βία που υφίστανται οι έφηβες γυναίκες στις σχέσεις τους με το άλλο φύλο είναι ο εντοπισμός και η ερμηνεία των παραγόντων εκείνων που διαφοροποιούν τόσο την έφηβη που υφίσταται βία από την έφηβη που δεν την υφίσταται όσο και τον έφηβο άντρα¹²⁸ που ασκεί βία από αυτόν που δεν την ασκεί. Οι προσδιοριστικές μεταβλητές, όπως επισημαίνονται από τη βιβλιογραφία, μπορούν να ενταχθούν σε τρία επίπεδα αναφοράς: το μακρο-, το μέσο και το μικρο-επίπεδο. Κάθε επίπεδο αναφοράς αφορά και διαφορετική θεωρητική προσέγγιση. Αυτές οι ευρύτερες θεωρητικές προσεγγίσεις είναι οι εξής: οι ατομικές, οι κοινωνικο-ψυχολογικές και οι κοινωνικοπολιτισμικές προσεγγίσεις.

A. Ατομικές προσεγγίσεις της βίας των εφήβων γυναικών

Στην κατηγορία αυτή εντάσσονται οι προσεγγίσεις εκείνες που ερμηνεύουν το φαινόμενο της συντροφικής βίας που βιώνουν οι έφηβες γυναίκες, με βάση τον εντοπισμό των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών στοιχείων, που εντοπίζονται τόσο στην προσωπικότητα του άντρα έφηβου που ασκεί βία όσο και στην ίδια την κακοποιημένη έφηβη. Οι έρευνες που εντάσσονται στις ατομικές προσεγγίσεις εξετάζουν τις εξής μεταβλητές:

- τις κλινικές μεταβλητές (χρήση αλκοόλ, έκφραση θυμού, προβλήματα συμπεριφοράς, χαμηλή αυτοεκτίμηση κ.ά.)
- τις διαπροσωπικές μεταβλητές (προσαρμοστικότητα, ικανότητα επίλυσης προβλημάτων, επικοινωνιακές δεξιότητες κ.ά.)

1. Κλινικές μεταβλητές

Οι έρευνες που εξετάζουν τις κλινικές μεταβλητές εντάσσονται στις ατομικές προσεγγίσεις, οι οποίες ασχολούνται κυρίως με την εξακρίβωση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών στοιχείων, όχι αναγκαστικά των ψυχολογικών, τόσο στην προσωπικότητα του δράστη όσο και στην ίδια την κακοποιημένη έφηβη.

Όσον αφορά την προσωπικότητα του βίαιου άντρα, η επιθετική συμπεριφορά θεωρείται ότι προκύπτει συνήθως από μια κατάσταση επικινδυνότητας, η οποία σε συνδυασμό με την ιδιοσυγκρασία του δράστη, διευκολύνει την άρση των εσωτερικών του αναστολών και την εκδήλωση βίας. Η χρήση αλκοόλ, η αδυναμία επίλυσης καθημερινών προβλημάτων, τα ξεσπάσματα θυμού, οι περιορισμένες επικοινωνιακές δεξιότητες θεωρούνται ότι είναι οι κυριότερες αιτίες εκδήλωσης βίαιης συμπεριφοράς. Με βάση τη σχετική βιβλιογραφία, αυτές οι μεταβλητές είναι σημαντικές, και επηρεάζουν καθοριστικά την τάση επιθετικότητας που έχει το άτομο.

¹²⁸ Γνωρίζουμε ότι υπάρχουν περιπτώσεις που μία έφηβη γυναίκα μπορεί να έχει σχέση με ενήλικα άντρα. επιλέξαμε όμως να εστιασουμε κυρίως στη βιβλιογραφία που αφορά τις εφηβικές σχέσεις.

- Έκφραση θυμού

Σύμφωνα με την έρευνα των Eckhardt, Jamison, Watts (2002)¹²⁹, οι εκρήξεις θυμού συνδέονται με την άσκηση βίας στο πλαίσιο μιας συντροφικής σχέσης. Στην έρευνα αυτή εξετάστηκαν οι διαφορές που υπάρχουν σε θέματα έκφρασης θυμού ανάμεσα σε δύο ομάδες πρωτοετών φοιτητών/-τριών στο πανεπιστήμιο μίας νότιας πολιτείας των ΗΠΑ. Η μία ομάδα αποτελείται από φοιτητές που είχαν ασκήσει βία στο πλαίσιο κάποιας συντροφικής τους σχέσης και η άλλη από φοιτητές που δεν είχαν ασκήσει βία. Σύμφωνα με τα πορίσματα της έρευνας, και οι δύο ομάδες εξέφρασαν με την ίδια συχνότητα επιθετική συμπεριφορά σε λεκτικό επίπεδο, με κάποιες διαφορές στο περιεχόμενο και την ένταση από την πλευρά της ομάδας που είχε ασκήσει βία στο πλαίσιο της συντροφικής τους σχέσης. Επίσης, οι φοιτητές που είχαν ασκήσει βία παρουσίασαν περισσότερα προβλήματα όσον αφορά τον έλεγχο του θυμού τους.

- Χρήση αλκοόλ

Το αλκοόλ ως παράγοντας που επιβαρύνει την ανάπτυξη της διαπροσωπικής βίας έχει γίνει αντικείμενο μελέτης από αρκετές έρευνες. Ερευνητικά δεδομένα έχουν υποστηρίξει ότι η χρήση αλκοόλ αυξάνει τις πιθανότητες άσκησης βίας στις σχέσεις εφήβων (Ο' Keefe 1997· Stets & Henderson 1991)¹³⁰. Ο Makepeace (1981)¹³¹ στην έρευνά του βρήκε ότι στη μία από τις τρεις περιπτώσεις συντροφικής βίας η χρήση του αλκοόλ έπαιξε κάποιο ρόλο. Παρόμοια αποτελέσματα προέκυψαν και από τις έρευνες των Tontonato και Crew (1992)¹³².

- Προβλήματα συμπεριφοράς

Η έρευνα των Chase, Treboux, O'Leary και Stassberg (1998)¹³³ εξέτασε μια σειρά από ατομικές μεταβλητές που σχετίζονται με προβλήματα συμπεριφοράς, με την ψυχολογική προσαρμογή και τη γονική συμπεριφορά, σε ένα δείγμα 91 μαθητών που συμμετείχαν σε ένα πρόγραμμα πρόληψης της σχολικής διαρροής και θεωρείτο πληθυσμός υψηλού κινδύνου. Το δείγμα αυτό χωρίστηκε σε δύο ομάδες: σε αυτούς που ασκούσαν βία στην τωρινή τους ή στην πιο πρόσφατη συντροφική τους σχέση και σε αυτούς που δεν είχαν ασκήσει βία. Η ομάδα που είχε ασκήσει βία βρέθηκε να διαφέρει ως προς την άσκηση βίας στις προηγούμενες συντροφικές σχέσεις, ως προς την ηλικία έναρξης χρήσης ναρκωτικών και την εκδήλωση εξωστρεφούς συμπεριφοράς.

¹²⁹ Eckhardt, C., Jamison, R. & Watts, K. 2002. Anger experience and expression among male dating violence perpetrators during anger arousal, *Journal of Interpersonal Violence* 17 (10): 1102-1114.

¹³⁰ Βλ. O'Keefe, M. 1997 Predictors of dating violence among high school students. *Journal of Interpersonal Violence* 12 (4): 546-568· Stets, J., Henderson, D. A. 1992. Contextual factors surrounding conflict resolution while dating: Results from a national study, *Family Relations* 40: 29-36.

ό.π.

¹³² Βλ. Tontonato, P. & Crew, B., K. 1992. Dating violence, social learning theory, and gender: A multivariate analysis. *Violence and victims* 7: 3-14.

¹³³ Chase, K., Treboux, D., O'Leary, D. & Stassberg, Z. 1998. Specificity of dating aggression and its justification among high-risk adolescents. *Journal of Abnormal Child Psychology* 26, 16: 467-473.

- Ικανότητα προσαρμοστικότητας

Η ικανότητα προσαρμοστικότητας θεωρείται ψυχολογικός πόρος (psychological resource) που συμβάλλει στην αντιμετώπιση αγχωτικών καταστάσεων. Υποστηρίζεται ότι οι στρατηγικές που χρησιμοποιεί ένα άτομο για να αποφύγει, να ελαττώσει ή να επιλύσει συγκρούσεις στις διαπροσωπικές του σχέσεις έχουν ουσιαστικά αποτελέσματα σε περιπτώσεις βίας. Μία έφηβη που υφίσταται βία στη σχέση της είναι πολύ πιθανόν να χρησιμοποιήσει τον μηχανισμό της 'συναισθηματικής απόσυρσης' (emotional disengagement), να αποσύρει δηλαδή τη συναισθηματική της διαθεσιμότητα ως μια στρατηγική επιβίωσης (Coffey κ.ά. 1996)¹³⁴. Πιο συγκεκριμένα, κάποια άτομα που υφίστανται βία τείνουν να αντεπεξέρχονται στο άγχος της βίας με το να επαναπροσδιορίζουν την άσκηση βίας ως πρόβλημα διαφωνίας και εντάσεων που προέρχεται από τον σύντροφό τους. Αυτός ο επαναπροσδιορισμός αποτελεί μια στρατηγική που μπορεί να εστιάζει στο πρόβλημα, αλλά χωρίς να ασχολείται όμως με την επίλυσή του. Σε γενικές γραμμές, η αντιπαράθεση δεν θεωρείται αποτελεσματικό μέσο στην επίλυση συγκρούσεων και δεν συγκαταλέγεται ανάμεσα στις αποτελεσματικές στρατηγικές αντιμετώπισης των συγκρούσεων (Bird, Stith, Schladale 1991)¹³⁵. Σύμφωνα με την έρευνα αυτή, οι άντρες που δεν ασκούν βία διαθέτουν αποτελεσματικές στρατηγικές αντιμετώπισής της, ενώ οι άντρες που ασκούν βία θέλουν πάντα να επιβάλλονται.

Πιο συγκεκριμένα, εξετάζοντας ένα δείγμα 280 πρωτοετών φοιτητών διαιρεμένο σε δύο υπο-δείγματα, -ένα που δεν είχε ασκήσει συντροφική βία και ένα που είχε ασκήσει- διαπιστώθηκε ότι υπάρχουν συγκεκριμένες συμπεριφορές που εκδηλώνονται στο πλαίσιο των συντροφικών σχέσεων και αποτελούν ένδειξη άσκησης βίας. Οι συμπεριφορές αυτές είναι: ανικανότητα διαπραγματεύσεως σε ισότιμη βάση, που εκδηλώνεται με την προσπάθειά τους να επιβληθούν στη σύντροφό τους, μέσω της χρήσης προσβολών, εμπαιγμών, λεκτικής βίας, διατύπωσης έντονων διαφωνιών σε οτιδήποτε συμβαίνει, συναισθηματική απόσυρση, ξεσπάσματα θυμού και έντονης ενοχοποίησης της συντρόφου, με στόχο την τροποποίηση της συμπεριφοράς της. Αντίθετα, οι συμπεριφορές που εκδηλώνονται σε άντρες που δεν ασκούν βία κατά τη διάρκεια συγκρούσεων είναι: αναζήτηση κοινωνικής υποστήριξης για την επίλυση των συγκρούσεων και ενίσχυση του ηθικού τους.

- Αυτενέργεια

Η έρευνα των Walsh και Foshee (1998)¹³⁶ έδειξε ότι όσο πιο περιορισμένη αυτενέργεια εκδηλώνει μια έφηβη τόσο πιθανότερο είναι να της ασκηθεί

¹³⁴ B. Coffe, R., Leitenberg, H., Henning, K., Bennett, R & Jankowski, M. 1996. Dating violence: the association between methods of coping and women's psychological adjustment. *Violence and victims*11: 227-238

¹³⁵ Βλ. Bird, G., Stith, S., Schladale, J. 1991. Psychological resources, coping strategies, and negotiation styles as discriminators of violence in dating relationships. *Family Relations*40,45-50.

¹³⁶ Βλ. Walsh J. F. & Foshee, V.1998. Self-efficacy, self-determination and victim blaming as predictors of adolescent sexual victimization.

σεξουαλική βία . Η έρευνα διενεργήθηκε στο πλαίσιο ενός προγράμματος αξιολόγησης της πρόληψης της βίας, σε ένα δείγμα 732 εφήβων κοριτσιών, ηλικίας 12 με 18 ετών, που φοιτούσαν σε δεκατέσσερα εκπαιδευτικά ιδρύματα δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στην πολιτεία της Βόρειας Καρολίνας των ΗΠΑ. Οι ερευνητές υποστηρίζουν ότι τα υψηλά επίπεδα αυτενέργειας –η αυτοπεποίθηση δηλαδή που διακατέχει τις εφηβες ότι θα μπορέσουν να αποφύγουν την άσκηση σεξουαλικής βίας εναντίον τους– πράγματι λειτουργεί γι' αυτές ως ασπίδα προστασίας. Βασιζόμενοι σ' αυτά τα πορίσματα, οι ερευνητές υποστηρίζουν ότι κάθε πρόγραμμα πρόληψης της βίας θα πρέπει να έχει ως βασικό του στοιχείο την εκμάθηση συγκεκριμένων τεχνικών αυτοάμυνας, διεκδικητική επικοινωνία και τεχνικές προφύλαξης, που θα αυξήσουν το επίπεδο αυτενέργειας στις εφηβες.

- Η αυτοεκτίμηση

Η σχέση ανάμεσα στη συζυγική κακοποίηση και στην αυτοεκτίμηση του θύματος έχει αποτελέσει αντικείμενο έρευνας από τους: Hotaling και Sugarman (1986)¹³⁷, Goldstein και Rosenbaum (1985)¹³⁸, Cascardi και O'Leary (1992)¹³⁹. Αυτό που δεν έχει διευκρινιστεί αρκετά είναι αν η χαμηλή αυτοεκτίμηση προηγείται της βίας ή έρχεται ως συνέπεια της χρόνιας βίας. Αυτό όμως που έχει τεκμηριωθεί εμπειρικά είναι ότι η χαμηλή αυτοεκτίμηση αποτελεί ένα σημαντικό εμπόδιο στις γυναίκες που προσπαθούν να διακόψουν μια σχέση βίας.

Οι περισσότεροι ερευνητές έχουν ασχοληθεί με τη σχέση που υπάρχει μεταξύ αυτοεκτίμησης και συζυγικής βίας. Σε πιο περιορισμένη κλίμακα είναι οι έρευνες που εξετάζουν τη σύνδεση αυτοεκτίμησης και βίας σε σχέσεις εκτός γάμου. Πιο συγκεκριμένα, οι Aguilar και Nightingale (1994)¹⁴⁰ βρήκαν ότι οι γυναίκες που είχαν υποστεί βία σε προγαμιαίες σχέσεις είχαν πολύ χαμηλότερη αυτοεκτίμηση απ' ό,τι οι γυναίκες που δεν είχαν υποστεί βία. Παρόμοια αποτελέσματα βρέθηκαν από την έρευνα των Jezl, Molidor και Wright (1996)¹⁴¹, οι οποίοι/ες σε ένα δείγμα 118 μαθητριών που φοιτούσαν σε γυμνάσιο του Σικάγου έρευνησαν τη σχέση της αυτοεκτίμησης με τη συντροφική βία στις σχέσεις εφήβων και κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι οι εφηβες που παρέμειναν σε σχέσεις βίας είχαν μικρότερο ποσοστό αυτοεκτίμησης απ' ό,τι οι εφηβες που διέκοπταν.

¹³⁷ Βλ. Hotaling, G. & Sugarman, D. 1986. An analysis of risk markers in husband to wife violence: The current state of knowledge. *Violence and victims* 1: 101-124.

¹³⁸ Βλ. Goldstein, D. & Rosenbaum, A. 1985. An evaluation of the self-esteem of maritally violent men. *Family Relations* 34: 425-428.

¹³⁹ Βλ. Cascardi, M. & O'Leary, K.D. 1992. Depressive symptomatology self-esteem, and self blame in battered women. *Journal Of Family Violence* 7: 249-259.

¹⁴⁰ Βλ. Aguilar, R. & Nightingale, N. 1994. The impact of specific battering experiences on self esteem of abused women. *Journal of Family Violence* 9: 335-45.

¹⁴¹ Βλ.: Jezl, D., Molidor, C., Wright, T. 1996. Physical, sexual and psychological abuse in high school dating relationships: Prevalence rates and self esteem issues. *Child and Adolescent Social Work Journal* 13 (1): 69-87.

Επίσης οι Katz, Street, και Alias (1997)¹⁴² βρήκαν ότι υπάρχει συσχέτιση ανάμεσα στην αρνητική αυτοεικόνα και στην τάση να συγχωρούν και να παραβλέπουν επιθετική συμπεριφορά από τον σύντροφό τους. Αντίθετα, η ερευνητική ομάδα των Burke, Stets και Pirog-Good (1989)¹⁴³ καθώς και η ομάδα των Bird, G., Stith, S. και Schladale, J. (1991)¹⁴⁴ δεν βρήκαν απολύτως καμία συσχέτιση ανάμεσα στην αυτοεκτίμηση και σε εκδηλώσεις βίας στις προγαμιαίες σχέσεις.

2. Διαπροσωπικές μεταβλητές

• Γενικά

Το ερώτημα είναι κατά πόσο οι διαπροσωπικές μεταβλητές, οι οποίες αφορούν τη σχέση αλληλεπίδρασης που αναπτύσσεται μεταξύ των ανθρώπων, συμβάλλουν στην εμφάνιση του φαινομένου της βίας. Ο βαθμός ικανοποίησης από μία σχέση, η δυνατότητα επίλυσης προβλημάτων και οι επικοινωνιακές τεχνικές που υιοθετούνται από ένα ζευγάρι αποτελούν σημαντικές παραμέτρους, που μπορεί να επηρεάσουν θετικά ή αρνητικά την εξέλιξη μιας συντροφικής σχέσης. Ο συσχετισμός αυτών των στοιχείων με το φαινόμενο της βίας στις συντροφικές σχέσεις δεν έχει τεκμηριωθεί ερευνητικά, εντούτοις οι διαπροσωπικές μεταβλητές έχουν εξεταστεί.

Σύμφωνα με την έρευνα των Boolwala, Frieze & Grote¹⁴⁵ οι οποίοι/οι εξέτασαν τα άτομα που διατηρούν μια βίαιη σχέση δήλωσαν ότι αντλούν απ' αυτή περιορισμένη ικανοποίηση. Βέβαια δεν είναι ξεκάθαρο εάν η βία στις σχέσεις οδηγεί σε μειωμένα επίπεδα ικανοποίησης ή εάν το μειωμένο επίπεδο ικανοποίησης στις σχέσεις οδηγεί στη βία. Έρευνες έχουν δείξει ότι άτομα που δεν αντλούν αρκετή ικανοποίηση από τις σχέσεις τους αντιμετωπίζουν μεγαλύτερη επιθετικότητα, εάν και δεν διευκρινίζεται εάν αυτά τα άτομα είναι θύτες ή θύματα (Vivian & O'Leary 1987)¹⁴⁶.

Η ικανότητα επίλυσης διαφορών παίζει πολύ σημαντικό ρόλο στο πλαίσιο μιας συντροφικής σχέσης. Οι δυσκολίες στην επίλυση διαφορών έχει αρχίσει να εξετάζεται ως ένας προσδιοριστικός παράγοντας της βίας στις συντροφικές σχέσεις. Στην έρευνα των Rusbult, Johnson & Morrow (1986)¹⁴⁷ όπου εξετάστηκε αυτή η μεταβλητή, δεν βρέθηκε να σχετίζεται με την εκδήλωση σωματικής βίας, ενώ βρέθηκε να σχετίζεται με την ύπαρξη εντάσεων.

¹⁴² Βλ. Katz, J., Street, A., Alias, I. 1997. Individual differences in self-appraisals and responses to dating violence scenarios. *Violence and victims* 12: 265-276.

¹⁴³ Βλ. Burke, P. J., Stets, J. E. & Pirog-Good, M. A. 1989. Gender identity, self-esteem, and physical and sexual abuse in dating relationships, στο M. A. Pirog-Good & J. E. Stets (επιμ.), *Violence in dating relationships* New York, Praeger, σσ. 72-93

¹⁴⁴ Βλ. Bird, G., Stith, S., Schladale, J. 1991. Psychological resources, copying strategies, and negotiation styles as discriminators of violence in dating relationships. *Family Relations* 40: 45-50.

¹⁴⁵ Β την έρευνα των Bookwala, J., Frieze, I. H. & Grote, N. 1994. Love, aggression, and satisfaction in dating relationships. *Journal of Social and Personal Relationships* 11: 625-632.

¹⁴⁶ Βλ. αναφορά στο σύγγραμμα των Sugarman, D. B. & Hotaling, G. T. 1989. Dating violence: prevalence, context, and risk markers, στο M. A. Pirog-Good & J. R. Stets (επιμ.), *Violence in dating relationships*. New York: Praeger, σσ. 3-32.

¹⁴⁷ Βλ. αναφορά στο σύγγραμμα των Lewis, S. & Fremouw, W. 2000. *Dating Violence*. *Clinical Psychology Review* 21 (1): 113.

Όσον αφορά τη δυνατότητα επικοινωνίας, η έρευνα των Follette και Alexander (1992)¹⁴⁸ έδειξε ότι τα άτομα που δεν είναι ικανά να εκφραστούν, και ως εκ τούτου να επικοινωνήσουν αποτελεσματικά, διατρέχουν μεγαλύτερο κίνδυνο να πέσουν θύματα συντροφικής βίας. Τα ίδια άτομα επίσης είναι αυτά που δυσκολεύονται να ζητήσουν βοήθεια και να προσφύγουν στις διαθέσιμες κοινωνικές υπηρεσίες. Επίσης, στην ίδια έρευνα αναφέρεται ότι οι άντρες που ασκούν βία έχουν πιο περιορισμένες επικοινωνιακές δεξιότητες απ' ό,τι οι μη βίαιοι άντρες που συμμετείχαν στην ομάδα ελέγχου της έρευνας.

Η έρευνα της Stets (1992)¹⁴⁹ εξετάζει μία ακόμα μεταβλητή, την επικοινωνία στις διαπροσωπικές σχέσεις και τη χρήση μη συναινετικών, γνωστικών και εκφραστικών διαδικασιών σ' ένα δείγμα ανδρών, που δεν είχε παντρευτεί ποτέ, στις ΗΠΑ. Σύμφωνα με τα ερευνητικά πορίσματα, ο πιο σημαντικός προσδιοριστικός παράγοντας που συνδέεται με τη συχνή άσκηση βίας είναι η τάση επιβολής και ελέγχου του δράστη. Η άσκηση βίας, σύμφωνα με την ερευνήτρια, δεν αποτελεί έκφραση των συναισθημάτων του, αλλά μέσο για να πετύχει αυτό που θέλει (1992: 174), καθώς και έκφραση της επιβολής των επιθυμιών του δράστη σε βάρος των επιθυμιών του θύματος.

3. Συμπεράσματα

Οι έρευνες αυτής της μονοπαραγοντικής προσέγγισης είναι επηρεασμένες από την επιστήμη της ψυχιατρικής και δεν λαμβάνουν, όσο θα έπρεπε, υπόψη τους κοινωνικούς και πολιτισμικούς παράγοντες της βίας. Η βασική αρχή αυτής της προσέγγισης είναι ότι ιδιαίτερα χαρακτηριστικά προσωπικότητας ενός ατόμου οδηγούν στην βία στο πλαίσιο του γραμμικού αιτιολογικού ψυχοπαθολογικού προτύπου. Ωστόσο, όσον αφορά τα χαρακτηριστικά των θυμάτων, δεν είναι είναι σαφές εάν αυτά τα χαρακτηριστικά προϋπάρχουν της βίας ή αποτελούν επιπτώσεις της βίας. Επίσης, αυτή η προσέγγιση ουσιαστικά εναποθέτει τις αιτίες εκδήλωσης του φαινομένου της συντροφικής βίας στα ατομικά χαρακτηριστικά των ατόμων, μεταβιβάζοντας έτσι την ευθύνη στα θύματα. Από την άλλη μεριά, όσον αφορά την εξέταση της χαρακτηρισολογικής δομής των δραστών, φαίνεται ότι είναι ένα πολύ μικρό ποσοστό των δραστών που χρησιμοποιούν τη βία λόγω ψυχοπαθολογικών διαταραχών.

Β. Κοινωνικο-ψυχολογικές προσεγγίσεις της βίας των εφήβων γυναικών

Στην κατηγορία αυτή εντάσσονται οι ερευνητικές προσεγγίσεις που ερμηνεύουν το φαινόμενο της βίας στο πλαίσιο της αλληλεπίδρασης του ατόμου με το κοινωνικό περιβάλλον και την οικογένεια. Στο πλαίσιο αυτών των προσεγγίσεων οι μεταβλητές που διερευνούνται είναι οι:

- *Ιστορικές μεταβλητές (διαγενεακή μεταβίβαση της βίας: συζυγική κακοποίηση, παιδική κακοποίηση)*
- *Βαθμός αστικότητας*
- *Εθνική διαστρωμάτωση*

¹⁴⁸ Στο ίδιο.

¹⁴⁹ B.L. Stets, J.1992. Interactive processes in dating aggression: A national study. *Journal of Marriage and the Family* 54: 165-177.

- Κοινωνική τάξη

1. Ιστορικές μεταβλητές

Υπάρχουν έρευνες οι οποίες επιχειρούν να ερμηνεύσουν την βία μέσα από τις προηγούμενες εμπειρίες και τα βιώματα των κοριτσιών-θυμάτων είτε των αγοριών-δραστών. Αυτά τα προσωπικά βιώματα αναφέρονται ως ιστορικές μεταβλητές. Το ζητούμενο είναι κατά πόσο σχετίζονται οι προηγούμενες εμπειρίες με τις μετέπειτα. Το ιστορικό των κοριτσιών/γυναικών εξετάζεται ως προς τους εξής παράγοντες:

- παιδική κακοποίηση
- συζυγική κακοποίηση
- διαζύγιο γονέων- οικογενειακή κατάσταση γονέων
- διαγενεακή μεταβίβαση της βίας

- Παιδική κακοποίηση

Μία ευρύτατα διαδεδομένη, αλλά μη επαρκώς τεκμηριωμένη, αντίληψη είναι ότι τα παιδιά που έχουν κακοποιηθεί στην παιδική τους ηλικία είναι πιο ευάλωτα σε μια ενδεχόμενη βία. Αυτή η αντίληψη στηρίζεται στη θεωρία της κοινωνικής μάθησης.

Σύμφωνα με τη θεωρία της κοινωνικής μάθησης (Bandura 1973)¹⁵⁰, τα άτομα διαμορφώνουν καινούργιες συμπεριφορές μέσα από την παρατήρηση της συμπεριφοράς άλλων ατόμων. Με βάση αυτή τη θεωρητική προσέγγιση, η μάθηση μέσω της παρατήρησης είναι σημαντική στη διαμόρφωση νέων συμπεριφορών. Τα άτομα παρατηρούν κάποιο άλλο άτομο και στη συνέχεια χρησιμοποιούν τη μίμηση για να εκδηλώσουν καινούργιες συμπεριφορές.

Σύμφωνα με τη θεωρία της κοινωνικής μάθησης, τα άτομα μαθαίνουν καινούργιες συμπεριφορές, χωρίς να χρειαστεί να τις εκτελέσουν άμεσα και χωρίς να χρειάζονται εξωτερική ενίσχυση για την εκτέλεσή τους. Επίσης το άτομο μπορεί να 'αντιγράψει' το πρότυπο μιας συμπεριφοράς αρκετό καιρό μετά και να την εκδηλώσει. Εάν και δεν υπάρχουν επαρκή στοιχεία, ερευνητές/τριες ωστόσο έχουν αρχίσει να εξετάζουν κατά πόσο η εμπειρία μιας βίας, ιδιαίτερα στην παιδική ηλικία, συμβάλλει στην επανα-θυματοποίηση των εφήβων γυναικών από τους συντρόφους τους. Επίσης, δεν είναι ακόμα δυνατόν να προσδιοριστεί ακριβώς πώς η παρακολούθηση σκηνών βίας οδηγεί κάποια άτομα σε ρόλους θυτών και κάποια άλλα σε ρόλους θυμάτων. Η έμφυλη διάσταση της βίας μπορεί να δώσει μια ερμηνεία στον προβληματισμό αυτό. Επίσης, η έρευνα των Carr και Vandeußen (2002)¹⁵¹ προτείνει την εξέταση των αντιλήψεων ως κυρίαρχο παράγοντα στην εξέταση της διαγενεακής μεταβίβασης της βίας. Οι αντιλήψεις εξάλλου εξηγούν τα αντιφατικά ερευνητικά πορίσματα.

Υπάρχουν έρευνες που έχουν δείξει ότι υπάρχει σχέση ανάμεσα στην παιδική κακοποίηση και στην εμπειρία βίαιων συμπεριφορών στις μετέπειτα

¹⁵⁰ Βλ. Bandura, A. 1977. *Social Learning Theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice. Hall.

¹⁵¹ Βλ. Carr, J. & Vandeußen, K. 2002). The relationship between family of origin violence and dating violence in college men. *Journal of Interpersonal violence*, 17(6), 630-646.

συντροφικές τους σχέσεις και έρευνες που δεν έχουν εντοπίσει αυτή τη σχέση. Πιο συγκεκριμένα, η έρευνα των Rosen, Bartle-Haring και Stith (2001)¹⁵² διερεύνησε σε δείγμα 411 ατόμων, που προέρχονταν από δύο πανεπιστήμια, το ένα από μία νότια πολιτεία και το άλλο από μία μεσοδυτική πολιτεία των ΗΠΑ. Η σχέση ανάμεσα στην παιδική κακοποίηση, στη συντροφική βία και στην ενδοσυσζυγική κακοποίηση, χρησιμοποιώντας ως βασικό θεωρητικό εργαλείο τη διαγενεακή θεωρία του Bowen. Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή, σχετικά με τη διαφοροποίηση του εαυτού, τη δυνατότητα διάκρισης των σκέψεων από τα συναισθήματα και την ικανότητα ελέγχου των συναισθηματικών αντιδράσεων, οι εμπειρίες των ατόμων στην οικογένεια καταγωγής τους επηρεάζουν τα σχήματα προσαρμογής ενός οικογενειακού συστήματος από τη μία γενιά στην άλλη. Η ικανότητα διαφοροποίησης του εαυτού επιτρέπει στα άτομα να οριοθετούν σαφή όρια στις συντροφικές τους σχέσεις. Η θεώρηση αυτή ενοχοποιεί τα θύματα βίας, αφού η μη ικανότητα ξεκάθαρης διαφοροποίησης του εαυτού οδηγεί, όπως υποστηρίζει, στην άσκηση βίας εναντίον τους. Αυτό που παραγνωρίζει η θεωρία των ορίων είναι ότι τα εξουσιαστικά άτομα συνηθίζουν να παραβιάζουν τα όρια της συντρόφου τους και να απαιτούν απόλυτη προσήλωση στις δικές τους ανάγκες (Pence, E. & Paymar, M. 1993)¹⁵³.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, όσοι από τους συμμετέχοντες ήταν θύματα παιδικής βίας και αντιδρούσαν με μεγάλη συναισθηματική φόρτιση στους γονείς τους παρουσίαζαν μικρότερο ποσοστό διαφοροποίησης στις συντροφικές τους σχέσεις, γεγονός που οδηγεί σε συντροφική βία. Από την άλλη μεριά, η παρακολούθηση σκηνών βίας μεταξύ των γονιών τους επιδρούσε αυξητικά στην πιθανότητα άσκησης βίας στη μετέπειτα δική τους σχέση. Δηλαδή φαίνεται να υπάρχει σχέση ανάμεσα στα άτομα που μεγάλωσαν παρακολούθοντας βία ανάμεσα στους γονείς τους και στην άσκηση συντροφικής βίας εναντίον τους.

Από την άλλη πλευρά, η ερευνητική ομάδα των Carr και Vandeusen (2002)¹⁵⁴ δεν βρήκε σχέση ανάμεσα στην παιδική κακοποίηση και στη μετέπειτα άσκηση της βίας, ενώ βρήκε σχέση ανάμεσα στην παρακολούθηση ενδο-συσζυγικής βίας και στη μετέπειτα άσκηση της βίας. Η έρευνα τους έγινε το 1999 σε ένα μεγάλο πανεπιστήμιο κάποιας μεσοδυτικής πολιτείας των ΗΠΑ, όπου συμμετείχαν 99 φοιτητές, με μέσο όρο ηλικίας 20 ετών. Σε όσους συμμετείχαν στην έρευνα παρουσιάστηκε μια σειρά από τακτικές ψυχολογικής και σωματικής βίας και τους ζητήθηκε να απαντήσουν στα εξής τρία ερωτήματα:

α) Πόσο συχνά έχουν υποστεί αυτές τις τακτικές ως παιδιά ή ως έφηβοι από τους γονείς τους;

¹⁵² Βλ. Rosen, K.H., Bartle-Haring, S., Stith, S. M. 2001. Using Bowen theory to enhance understanding of the intergenerational transmission of dating violence, *Journal of Family Issues* 22 (1):124-143.

¹⁵³ Βλ. Pence, E. & Paymar, M. 1993. *Education Groups for Men Who Batter*. New York: Springer Publishing Company.

¹⁵⁴ Βλ. Carr, J. & Vandeusen, K. 2002. 630-646. ο.π.

β) Πόσο συχνά έγιναν μάρτυρες τέτοιων τακτικών ανάμεσα στους γονείς τους;

γ) Πόσο συχνά έχουν ασκήσει οι ίδιοι αυτές τις τακτικές στις συντροφικές τους σχέσεις;

επίσης, τους ζητήθηκε, με τη βοήθεια κάποιων εργαλείων, να καταγράψουν:

α) την άσκηση σεξουαλικής βίας,

β) εχθρικές αντιλήψεις ενάντια στις γυναίκες,

γ) ανταγωνιστικές, σεξουαλικού τύπου, αντιλήψεις (adversarial sexual beliefs) ενάντια στις γυναίκες,

δ) την αποδοχή της άσκησης βίας ενάντια στις γυναίκες και

ε) την αποδοχή μύθων βιασμού.

Σύμφωνα με τα πορίσματα, η πιο σημαντική μεταβλητή που σχετίζεται με την άσκηση βίας στις συντροφικές σχέσεις είναι η παρακολούθηση σε παιδική ή εφηβική ηλικία σκηνών βίας ανάμεσα στους γονείς τους. Οι άλλες μεταβλητές που βρέθηκε να σχετίζονται με την άσκηση βίας στις συντροφικές σχέσεις είναι οι αντιλήψεις αποδοχής άσκησης βίας καθώς και οι ανταγωνιστικές, σεξουαλικού τύπου, αντιλήψεις ενάντια στις γυναίκες. Αντίθετα με τα αποτελέσματα άλλων ερευνών, στην έρευνα αυτή δεν βρέθηκε να υπάρχει σύνδεση μεταξύ βιώματος σεξουαλικής βίας και άσκησης βίας στις μετέπειτα συντροφικές τους σχέσεις.

Αυτή η μεταβλητή εξετάστηκε επίσης από την ερευνητική ομάδα της O'Keefe κ.ά. (1986)¹⁵⁵, η οποία κατέγραψε ότι περίπου το μισό από το δείγμα τους, που είχε υποστεί παιδική κακοποίηση στην παιδική ή εφηβική του ηλικία, υπέστη βία και στη συντροφική του σχέση.

Μία ακόμα ενδιαφέρουσα έρευνα διεξήχθη από την ερευνητική ομάδα των Foshee, Linder και Bauman (1999)¹⁵⁶, η οποία το 1994 εξέτασε κατά πόσο οι έφηβοι/ές που έχουν βιώσει οικογενειακή βία:

- προσδοκούν αποτελέσματα από τη χρήση της βίας στη σχέση τους
- έχουν λιγότερο αρνητικές εμπειρίες από την άσκηση της βίας
- έχουν γενικά ένα επιθετικό στιλ επίλυσης συγκρούσεων
- έχουν λιγότερο επικοινωνιακούς τρόπους επίλυσης συγκρούσεων

Ο ορισμός της οικογενειακής βίας συμπεριλάμβανε τη συζυγική κακοποίηση, την παιδική κακοποίηση από κάποιον από τους γονείς και την βία από κάποιον ενήλικα. Το δείγμα της έρευνας, που αποτελείται από 1965 μαθητές και μαθήτριες που φοιτούσαν στην όγδοη και ένατη τάξη δεκατεσσάρων δημόσιων σχολείων στην πολιτεία της Βόρειας Καρολίνας των ΗΠΑ, έδειξε ότι τα παιδιά που έζησαν τη συζυγική κακοποίηση των γονιών τους και αυτά που έχουν υποστεί βία από κάποιον ενήλικα έχουν μεγαλύτερη πιθανότητα να ασκήσουν βία στο πλαίσιο της εφηβικής συντροφικής τους σχέσης. Σ' αντίθεση με τα

¹⁵⁵ Βλ. O'Keefe, N., Brockopp, K. & Chew, K. 1986. Teen dating violence. *Social Work* 31: 465-468.

¹⁵⁶ Βλ. Foshee, V. A., Linder, G. F., Bauman, K. E. 1999. Family violence and the perpetration of adolescent dating violence: Examining social learning and social control processes. *Journal of Marriage and the Family* 61 (2): 331-342.

παραπάνω συμπεράσματα. η έρευνα των Simons, Lin και Gordon (1998)¹⁵⁷, η οποία πραγματοποιήθηκε σ' ένα δείγμα 113 εφήβων, μαθητών γυμνασίου, υποστήριξε ότι η ενδοσυζυγική κακοποίηση δεν σχετίζεται με την επιθετικότητα στη σχέση με το άλλο φύλο. αλλά βρήκαν ότι αυξάνεται η πιθανότητα να ασκήσουν βία τα αγόρια που έχουν υποστεί ήδη στην οικογένειά τους σωματικές ποινές. Οι Simons, Lin και Gordon υποστήριξαν ότι μπορεί να θεωρούμε ότι στα άτομα που αγαπάμε μπορούμε να ασκήσουμε σωματική τιμωρία, αλλά για παράδειγμα, τα παιδιά που παρακολουθούν ενδοσυζυγική κακοποίηση δεν πρόκειται να σκεφτούν ότι η άσκηση βίας αποτελεί μία διαπροσωπική στρατηγική. Από την άλλη μεριά, υποστηρίζουν ότι τα παιδιά που υφίστανται σωματική τιμωρία μαθαίνουν ότι η άσκηση βίας αλλάζει τη συμπεριφορά. Ανεξάρτητα από το ποιες είναι οι μακροχρόνιες συνέπειες της βίας, τις περισσότερες φορές η άσκηση της βίας επιφέρει σε βραχυπρόθεσμο επίπεδο αλλαγή συμπεριφοράς. Επομένως, όπως υποστηρίζουν, η χρήση της σωματικής τιμωρίας μαθαίνει τα παιδιά ότι η άσκηση βίας ενάντια σε αυτούς που αγαπάς είναι ταυτόχρονα αποτελεσματική και νόμιμη.

Μία ακόμα έρευνα που διερευνά τις παραπάνω μεταβλητές αποτελεί η έρευνα των Swinford, DeMaris, Cernkovich και Giordano (2000)¹⁵⁸, η οποία εξέτασε κατά πόσο τα παιδιά που βίωσαν σκληρή σωματική πειθαρχία/παιδική κακοποίηση συμμετείχαν αργότερα σε βίαιες σχέσεις με το άλλο φύλο. Τα δεδομένα αυτής της έρευνας προέρχονταν από μία μακροχρόνια μελέτη νέων που έγινε στην πόλη Τολέδο του Οχάιο, στις ΗΠΑ το 1982, το 1992 και το 1993. Το 1982 έγιναν συνεντεύξεις σε 942 νέους/ες, ηλικίας 12 έως 19 ετών, και στη συνέχεια το 1992 και το 1993 σε 721 από αυτούς/ες.

Σύμφωνα με τα πορίσματα της έρευνας, η σκληρή πειθαρχία σχετίζεται με την ανάπτυξη προβληματικών συμπεριφορών κατά τη διάρκεια της εφηβείας. Αυτές οι προβληματικές συμπεριφορές στη συνέχεια σχετίζονται με τη ύπαρξη κρουσμάτων βίας στις σχέσεις. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι υπάρχει κάποια έμμεση συσχέτιση ανάμεσα στην παιδική κακοποίηση και στη μετέπειτα εμπλοκή τους σε βίαιες σχέσεις. Είναι φανερό από τα παραπάνω στοιχεία ότι κάποιοι από τους εφήβους που έχουν υποστεί παιδική κακοποίηση προχωρούν στην βία του συντρόφου τους. Αυτό βέβαια δεν ισχύει για όλους τους εφήβους. Με βάση την παραπάνω διαπίστωση, προκύπτει ένα σημαντικό θεωρητικό ζήτημα που χρειάζεται διερεύνηση: Τι είναι αυτό που διακρίνει τους εφήβους που δημιουργούν ισότιμες, υγιείς σχέσεις με το άλλο φύλο, ανεξάρτητα από την βία που έχουν υποστεί οι ίδιοι, από τους εφήβους που ασκούν βία στη σχέση τους;

Μία πιθανή απάντηση στο παραπάνω ερώτημα είναι το σύστημα των αντιλήψεων μέσα από το οποίο λειτουργούν. Οι νέοι άντρες που δημιουργούν υγιείς σχέσεις, ανεξάρτητα από την βία που έχουν υποστεί οι ίδιοι, είναι αυτοί

¹⁵⁷ Bz. Simons, R. L., Lin, Kuei-Hsiu, G. & Leslie, C. 1998. Socialization in the family of origin and male dating violence: A prospective study, *Journal of Marriage & the Family*: 60 (2): 467-478.

¹⁵⁸ Bz. Swinford, S., DeMaris, A., Cernkovich, S. & Giordano, P. 2000. Harsh physical discipline in childhood and violence in later romantic involvements: The mediating role of problem behaviors., *Journal of Marriage and the Family*: 62 (2): 508-519.

που πιστεύουν στην ισότητα των δύο φύλων και αντιμετωπίζουν τη σύντροφό τους με σεβασμό και κατανόηση, ενώ οι νέοι που ασκούν βία είναι αυτοί που έχουν στερεοτυπικές αντιλήψεις όσον αφορά τις γυναίκες.

- Συζυγική βία – Μεταβίβαση της βίας από γενιά σε γενιά

Υπάρχουν έρευνες που έχουν διερευνήσει κατά πόσο τα παιδιά μάρτυρες συζυγικής βίας εμπλέκονται σε μεγαλύτερο βαθμό σε περιστατικά βίας απ' ό,τι τα παιδιά που δεν έχουν δει τον έναν γονέα να κακοποιεί τον άλλο. Οι κυριότερες έρευνες που ασχολήθηκαν με την εξέταση του παράγοντα των οικογενειακών βιωμάτων, όσον αφορά τη συζυγική κακοποίηση ή αλλιώς τη μεταβίβαση της βίας από γενιά σε γενιά, είναι των: Coffe κ.ά. (1996)¹⁵⁹, O'Keefe κ.ά. (1986)¹⁶⁰, Marshall και Rose (1988)¹⁶¹, O' Keefe (1998)¹⁶², και Follingstad κ.ά. (1998)¹⁶³. Τα εμπειρικά στοιχεία που απορρέουν από αυτές τις έρευνες δεν συμφωνούν κατ' ανάγκη μεταξύ τους.

Συγκεκριμένα, οι έρευνες των Coffe κ.ά. (1996) και O'Keefe κ.ά. (1986) κατέληξαν σε συμπεράσματα που στηρίζουν την εν λόγω υπόθεση, ενώ τα πορίσματα της έρευνας των Marshall και Rose (1988) δεν υποστηρίζουν την εν λόγω υπόθεση. Από την άλλη πλευρά, σύμφωνα με την έρευνα της O'Keefe (1998), διαπιστώθηκε ότι η σχέση μεταξύ παιδικής βίας και βίας στις μετέπειτα σχέσεις ενισχύεται σημαντικά όταν τα θύματα της βίας προέρχονται από οικογένειες στις οποίες υπήρχαν περιστατικά συζυγικής βίας, τα οποία είχαν δει να διαδραματίζονται μπροστά τους. Αντίθετα, η έρευνα των Follingstad κ.ά. (1998) βρήκε ότι άτομα που στην οικογένειά τους βίωναν περιστατικά βίας εισέρχονταν γρηγορότερα σε μια διαδικασία διακοπής μιας σχέσης βίας. Τα πορίσματα αυτά αμφισβητούν τις προηγούμενες υποθέσεις εργασίας, ότι δηλαδή άτομα που έχουν οικογενειακά βιώματα βίας έχουν μια τάση να αναζητούν ανάλογες εμπειρίες και στις δικές τους σχέσεις.

- – Οικογενειακή κατάσταση γονέων – Διαζύγιο

Η περίπτωση του διαζυγίου θεωρείται ότι σε πολλές περιπτώσεις έχει ως κύρια αιτία περιστατικά βίας μέσα στην οικογένεια. Τα εμπειρικά δεδομένα είναι ασαφή και αντιφατικά. Η μελέτη της σχετικής βιβλιογραφίας δείχνει ότι τα θύματα βίας φαίνεται ότι, ως επί το πλείστον, προέρχονται από οικογενειακό περιβάλλον με διαζευγμένους γονείς παρά από περιβάλλον στο οποίο οι γονείς

¹⁵⁹ Βλ. Coffe, R., Leitenberg, H., Henning, K., Bennett, R. & Jankowski, M. 1996. Dating violence: the association between methods of copying and women's psychological adjustment. *Violence and victims* 11: 227-238.

¹⁶⁰ Βλ. O'Keefe, N., Brockopp, K. & Chew, K. 1986. Teen dating violence, *Social Work* 31: 465-468.

¹⁶¹ Βλ. Marshall, L., & Rose, P., 1988. Family of origin and courtship violence, *Journal of Counseling and Development* 55: 414-418.

¹⁶² Βλ. O'Keefe, M. 1998) Factors mediating the link between witnessing interparental violence and dating violence, *Journal of Family Violence* 13: 39-57.

¹⁶³ Βλ. Follingstad, D., Rutledge, L., Polek, D. & McNeil-Hawkins, K. 1998. Factors associated with patterns of dating violence toward college women, *Journal of Family Violence* 3: 169-182.

ζουν μαζί (Billingham και Notebaert 1993)¹⁶⁴. Προηγούμενες έρευνες δεν έχουν βρει αυτή τη συσχέτιση (Billingham και Gilbert 1990)¹⁶⁵.

2. Λοιπές μεταβλητές

- Βαθμός αστικότητας

Ο βαθμός αστικότητας και συγκεκριμένα το αστικό, ημιαστικό ή αγροτικό περιβάλλον στο οποίο ζει η έφηβη που υφίσταται βία αποτέλεσε αντικείμενο ιδιαίτερου επιστημονικού προβληματισμού. Η έννοια της αστικότητας έχει δύο διαστάσεις: αρχικά τη γεωγραφική και στη συνέχεια την κοινωνική. Το εμπειρικό ζητούμενο παραμένει το ίδιο: η διερεύνηση των κοινωνικών σχέσεων των εφήβων και ο ρόλος του περιβάλλοντος (φυσικού και κοινωνικού) στην ερμηνεία του φαινομένου της βίας. Οι έρευνες που έγιναν εξέτασαν τη διαφοροποίηση που υπάρχει στην έκταση της βίας που υφίστανται οι έφηβες οι οποίες ζουν σε αστικό, ημιαστικό και σε αγροτικό περιβάλλον. Και σ' αυτό το ερώτημα, τα εμπειρικά δεδομένα είναι αντιφατικά. Ερευνητικά δεδομένα υποστηρίζουν ότι έφηβες που προέρχονται από αγροτικές περιοχές υφίστανται με μεγαλύτερη συχνότητα βία στις σχέσεις τους με το άλλο φύλο απ' ό,τι έφηβες που προέρχονται από αστικές περιοχές.

Πιο συγκεκριμένα, οι Spencer και Bryant (2000)¹⁶⁶ ανέλυσαν στοιχεία που αφορούσαν τον βαθμό αστικότητας κακοποιημένων εφήβων και διαπίστωσαν ότι οι έφηβες που παρακολουθούσαν γυμνάσια και λύκεια αγροτικών περιοχών υφίσταντο με μεγαλύτερη συχνότητα βία απ' ό,τι οι έφηβες που παρακολουθούσαν γυμνάσια και λύκεια αστικών περιοχών.

Στην έρευνά τους ανέλυσαν τα στοιχεία που προέκυψαν από το πρόγραμμα Teen Assessment Project (TAP), που έγινε το 1996, και στόχο είχε τη διερεύνηση τέτοιων εμπειριών στη ζωή των εφήβων και τον σχεδιασμό παρεμβάσεων για την προστασία τους. Η έρευνα έγινε σε πέντε διοικητικές περιοχές της Νέας Υόρκης, από τις οποίες δύο ήταν αγροτικές, μία ημιαστική και δύο αστικές. Στην έρευνα συμμετείχαν συνολικά 995 έφηβες-μαθήτριες, 257 προέρχονταν από αγροτικές περιοχές, 219 από ημιαστικές και 519 από αστικές περιοχές. Ας σημειωθεί ότι ο πληθυσμός των αστικών περιοχών ήταν γύρω στους 55.000 κατοίκους. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, η έκταση της σωματικής βίας ήταν 14% στις αγροτικές περιοχές, 8% στις ημιαστικές και 6% στις αστικές περιοχές. Οι μαθήτριες που ζούσαν σε αγροτικές περιοχές υφίστανται σε μεγαλύτερο βαθμό σωματική βία απ' ό,τι οι μαθήτριες που ζούσαν σε ημιαστικές ή αστικές περιοχές. Σύμφωνα με την παραπάνω έρευνα, διαφαίνεται ότι, όσον αφορά την έκταση της σωματικής βίας, υπάρχει διαφοροποίηση ανάλογα τη γεωγραφική προέλευση. Η διαφοροποίηση αυτή δεν αφορά τη σεξουαλική βία, κάτι που θα πρέπει να μας προβληματίσει.

¹⁶⁴ Βλ. Billingham, R. E., Notebaert, N. 1993. Divorce and dating violence revisited: Multivariate analyses using Straus' Conflict Tactics subscores. *Psychological Reports* 73: 679-684.

¹⁶⁵ Βλέπε: Billingham, R. E. & Gilbert, K. 1990. Parental divorce during childhood and use of violence in dating relationships. *Psychological Reports* 66: 1003-1009.

¹⁶⁶ Βλ. Spencer, G. & Bryant, S. 2000. Dating violence: A comparison of rural, suburban, and urban teens. *Journal of Adolescent Health* 27: 302-305.

- Εθνική διαστρωμάτωση

Από την έρευνα των Lane και Gwartney-Gibbs (1985: 52)¹⁶⁷ που διερεύνησε τη βία στις προγαμιαίες σχέσεις σε ένα δείγμα 325 φοιτητών/τριών από ένα πανεπιστήμιο σε μια βορειοδυτική πολιτεία των ΗΠΑ, διαπιστώθηκε ότι ο φοιτητικός πληθυσμός ασιατικής καταγωγής είχε υποστεί λιγότερα περιστατικά βίας απ' ό,τι ο λευκός φοιτητικός πληθυσμός. Πιο συγκεκριμένα, βρέθηκε ότι, ενώ σχεδόν το σύνολο των λευκών φοιτητών είχε κάποια εμπειρία βίας κατά τη διάρκεια της ζωής του, ένα μόλις 13% των φοιτητών ασιατικής καταγωγής είχε ανάλογη εμπειρία. Επιπλέον, βρέθηκε ότι, ενώ δύο στους τρεις λευκούς έχουν επιδείξει κάποια μορφή λεκτικής βίας, μόνο το 1/2 των φοιτητών ασιατικής καταγωγής έχουν επιδείξει αντίστοιχη συμπεριφορά.

- Κοινωνικό-οικονομική κατάσταση

Επίσης η έρευνα των Lane, Gwartney-Gibbs (1985: 56)¹⁶⁸ έδειξε ότι έφηβοι που προέρχονται από οικογένειες με μεγάλα εισοδήματα συνήθιζον στη σχέση τους να καταφεύγουν στη χρήση αλκοόλ ή ναρκωτικών ουσιών, με στόχο τον εξαναγκασμό της συντρόφου σε σεξουαλικές πράξεις.

3. Συμπεράσματα

Η πλειονότητα των ερευνών, που εντάσσονται σε αυτή την προσέγγιση, εξετάζει τη διαγενεακή μεταβίβαση της βίας. Βασική υπόθεση αυτής της προσέγγισης είναι η ύπαρξη ιστορικού βίας είτε από την πλευρά του δράστη ή του θύματος, ότι δηλαδή υπέστησαν και οι ίδιοι παρόμοια συμπεριφορά κατά την παιδική τους ηλικία. Η βασική κριτική που έχει γίνει σ' αυτή την προσέγγιση στρέφεται γύρω από το επιχείρημα ότι υπάρχει ένας μεγάλος αριθμός εφήβων που έχουν μεγαλώσει σε βίαιο περιβάλλον, αλλά δεν ασκούν βία στις μετέπειτα σχέσεις τους, όπως επίσης υπάρχει ένας μεγάλος αριθμός εφήβων που ασκούν βία στις σχέσεις τους, χωρίς να έχουν μεγαλώσει σε βίαιο περιβάλλον. Οι έρευνες που έχουν γίνει δεν έχουν μελετήσει επισταμένα αυτές τις περιπτώσεις, με αποτέλεσμα να μην έχουμε επαρκή συγκρίσιμα στοιχεία.

Επιπλέον, υπάρχουν και άλλοι κίνδυνοι σ' αυτή την προσέγγιση, όπως επισημαίνεται από την Αρτινοπούλου (1995:132).¹⁶⁹ Οι κίνδυνοι αυτοί αφορούν: «α) τις επιπτώσεις στη συμπεριφορά των θυμάτων βίας και τον κίνδυνο να εσωτερικεύσουν αυτή την ντετερμινιστική αρχή της μεταβίβασης της βίας, δηλαδή ότι σε κάποια στιγμή της ζωής τους θα γίνουν δράστες βίας και β) τη χρησιμοποίηση του επιχειρήματος της θυματοποίησης κατά την παιδική ηλικία από τους δράστες βίας, με στόχο την άρνηση της υπαιτιότητας και της ατομικής ευθύνης για το αδίκημα της βίας. Μια τέτοια τάση απόδοσης των κινήτρων της πράξης σε συνθήκες του παρελθόντος και η μείωση ή υποβάθμιση της σημασίας της πράξης αποτελούν συνήθεις πρακτικές των κατηγορουμένων για βία...».

Επίσης, μια κοινή διαπίστωση που προκύπτει από τα στοιχεία αυτά είναι η τάση εναπόθεσης της ευθύνης στην οικογένεια προέλευσης. Η βία που υφίσταται η

¹⁶⁷ Βλ. Lane, K. E. & Gwartney-Gibbs, P. A. 1985. Violence in the context of dating and sex. *Journal of Family Issues*, 45-59.

¹⁶⁸ Στο ίδιο.

¹⁶⁹ Βλ. Αρτινοπούλου, Β. 1995. *Αιμομιξία: Θεωρητικές προσεγγίσεις και ερευνητικά δεδομένα*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 132.

έφηβη ερμηνεύεται με βάση την οικογενειακή της προέλευση, και τα παιδικά της βιώματα· μ' αυτό τον τρόπο, μεταβιβάζονται έμμεσα οι ευθύνες από τον θύτη στο θύμα. Το ίδιο συμβαίνει και με τη βία που ασκεί ο έφηβος. Η βία αυτή ερμηνεύεται ως απόρροια του οικογενειακού του περιβάλλοντος. Μ' αυτό τον τρόπο, η ευθύνη εναποτίθεται και πάλι στην οικογένεια προέλευσης, μεταβιβάζοντας έτσι τις ευθύνες από τον θύτη στην οικογένεια προέλευσης.

Γ. Κοινωνικοπολιτισμικές προσεγγίσεις της βίας των εφήβων γυναικών

Στην κατηγορία αυτή εντάσσονται οι προσεγγίσεις εκείνες που ερμηνεύουν τη βία ενάντια στις γυναίκες ως σύμπτωμα των πατριαρχικών δομών, της ανισότητας των δύο φύλων, τις κοινωνικές αξίες και την αποδοχή της βίας. Οι πιο αντιπροσωπευτικές προσεγγίσεις αυτής της κατηγορίας είναι η φεμινιστική και η οικολογική. Οι κυριότερες μεταβλητές που εξετάζονται στο πλαίσιο των κοινωνικοπολιτισμικών προσεγγίσεων είναι οι εξής:

- κοινωνικές (σεξιστικές) αξίες
- αποδοχή της βίας
- μεταβλητές πλαισίου (κοινωνικά δίκτυα, κοινωνική υποστήριξη και άγχος)

1. Φεμινιστική προσέγγιση

Η φεμινιστική προσέγγιση έρχεται ως απόρροια του γυναικείου κινήματος. Η προσέγγιση αυτή αναπτύχθηκε στη δεκαετία του '70, με πεδίο εφαρμογής την βία που υφίστανται οι γυναίκες από τον σύντροφο ή τον σύζυγό τους. Σύμφωνα με την Αρτινοπούλου (1996:114-115)¹⁷⁰, η διαμόρφωση και η ανάπτυξη των φεμινιστικών προσεγγίσεων βασίζονται σε τρεις βασικούς άξονες:

- α) την αναγνώριση συγκεκριμένων μορφών βίας σε βάρος των γυναικών ως κοινωνικών φαινομένων,
- β) τις νέες οπτικές θεωρητικής και εμπειρικής διερεύνησης αυτών των φαινομένων, και
- γ) τη συμβολή των εμπειρικών πορισμάτων στη διαμόρφωση συγκεκριμένων πρακτικών και στρατηγικών με στόχο την πρόληψη και την αντιμετώπιση αυτών των φαινομένων.

Τα κύρια σημεία της φεμινιστικής προσέγγισης είναι τα εξής:

α) Η βία κατά των γυναικών αποτελεί ένα κοινωνικό φαινόμενο, το οποίο έχει τις ρίζες του στις πατριαρχικές δομές της κοινωνίας και το εγγενές χαρακτηριστικό τους, την ανισότητα των δύο φύλων. Σύμφωνα με την Αρτινοπούλου (1996: 117)¹⁷¹, αυτός ο παράγοντας αποτελεί το θεμελιακό στοιχείο των φεμινιστικών προσεγγίσεων σε θεωρητικό επίπεδο. Ενώ, δηλαδή, παρόμοιες συμπεριφορές αντιμετώπιζονταν έως τώρα ως εξατομικευμένες, περιθωριακές και ψυχοπαθολογικές περιπτώσεις τόσο στο πλαίσιο της κοινωνιολογίας όσο και της εγκληματολογίας, η φεμινιστική προσέγγιση εξέτασε αυτό το κοινωνικό φαινόμενο ως συλλογικές πρακτικές, που έχουν το έρεισμά τους σε συγκεκριμένες κοινωνικές δομές, τις πατριαρχικές δομές της

¹⁷⁰ Βλ.: Αρτινοπούλου, Β. 1996. Η συμβολή των φεμινιστικών προσεγγίσεων στη σύγχρονη κοινωνιολογική σκέψη, στο *Οι γυναίκες σπουδές στην Ελλάδα και η ευρωπαϊκή εμπειρία*, Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.

¹⁷¹ Στο ίδιο.

κοινωνίας. Έτσι, βασικές κοινωνιολογικές έννοιες όπως κοινωνικές στάσεις, κοινωνικοί ρόλοι και στερεότυπα ανάγονται σε έννοιες-κλειδιά μιας συνθετικής προσέγγισης της βίας.

β) Οι κοινωνικοοικονομικές ανισότητες επηρεάζουν και διαμορφώνουν σχέσεις εξουσίας μεταξύ των φύλων με τη γυναίκα σε ρόλο εξαρτημένου, παθητικού και υποταγμένου ατόμου και με τον άντρα σε ρόλο κυρίαρχου.

γ) Η βία κατά των γυναικών αποτελεί μία πρακτική ελέγχου και κυριαρχίας. Η βία είναι ένας μηχανισμός κοινωνικού ελέγχου που υπάρχει σε όλες τις πατριαρχικές κοινωνίες και κρατά ή τοποθετεί τις γυναίκες σε θέση υποταγής. Σύμφωνα με τους Dobash και Dobash (1979)¹⁷², οι άντρες διατηρούν την εξουσία και επιβάλλουν τα προνόμιά τους, μέσω της απειλής ή της χρήσης της βίας. Η βία κατά των γυναικών αποτελεί έκφραση της αντρικής κυριαρχίας, η οποία είναι ιστορικά εξακριβωμένη.

δ) Η βία κατά των γυναικών συνιστά έγκλημα και πρέπει να καταπολεμηθεί.

Η φεμινιστική προσέγγιση εξετάζει τη συμβολή των κοινωνικών δομών στη διαίωνηση της βίας κατά των γυναικών. Τονίζει ότι ιστορικά η βία κατά των γυναικών συνδέεται με την άποψη που υπάρχει για τις γυναίκες στην ανδροκρατούμενη κοινωνία, την άποψη δηλαδή ότι οι γυναίκες είναι το κατώτερο φύλο στο οποίο μπορεί να ασκείται βία και ότι η υποτέλεια των γυναικών αποτελεί θεμελιώδη αντίληψη στις θρησκευτικές και νομικές αντιλήψεις περί οικογένειας (Dobash & Dobash 1979)¹⁷³.

Στοιχεία που αποδεικνύουν τον σπουδαίο ρόλο που διαδραματίζουν οι στάσεις τη διαμόρφωση των κοινωνικών ρόλων των φύλων, την εξουσία και τον έλεγχο μπορούμε να βρούμε στην έρευνα των Flynn (1990)¹⁷⁴ και Finn (1986)¹⁷⁵. Η έρευνα της Finn κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η ύπαρξη παραδοσιακών στάσεων αποτελούσε έναν πολύ ισχυρό λόγο για την αποδοχή της συζυγικής βίας. Η Flynn (1990) υποστήριξε ότι όσο πιο πολύ πίστευε μια γυναίκα στην ύπαρξη ισότιμης σχέσης μεταξύ των δύο φύλων τόσο πιο γρήγορα διέκοπτε μια σχέση βίας.

Η έρευνα των Saunders, Lynch, Grayson και Linz (1987)¹⁷⁶ εντόπισε κάποια συσχέτιση ανάμεσα στις δημοκρατικές απόψεις γύρω από τη θέση των γυναικών και σε μια στάση συμπόνοιας απέναντι σε κακοποιημένες γυναίκες. Μια άλλη ενδιαφέρουσα έρευνα των Hall, Howard και Boezio (1986), που υιοθετεί τη φεμινιστική προσέγγιση, διαπίστωσε ότι μια στάση ανοχής σε έναν βιασμό συνδέεται με σεξιστικές στάσεις όσον αφορά τη δόμηση μιας ετεροφυλόφυλης σχέσης. Παρόμοια συμπεράσματα διαπίστωσε και η έρευνα των Muehlenhard και Linton (1987), η οποία βρήκε ότι ένα ποσοστό των

¹⁷² Βλ.: Dobash, R. E. & Dobash, R. 1979. *Violence Against Wives: A Case Against The Patriarchy*. New York: Free Press.

¹⁷³ Στο ίδιο.

¹⁷⁴ Flynn, C. P. 1990. Sex roles and women's response to courtship violence, *Journal of Family Violence* 5 (1): 83-94.

¹⁷⁵ Βλ. Finn, J. 1986. The relationship between sex role attitudes and attitudes supporting marital violence, *Sex Roles*: 14 (5/6): 235-244.

¹⁷⁶ Βλ. Saunders, D. G. A. Lynch, M. Grayson. & D. Linz. 1987. The Inventory of Beliefs About Wife Beating: The Construction of a measure of Beliefs and Attitudes, *Violence and Victims* 2: 39-57.

αντρών, που αποδέχεται τους παραδοσιακούς ρόλους φύλων, τη βία μεταξύ των φύλων και τον ανταγωνισμό στις σχέσεις, είναι πιθανόν να διαπράξει βία σεξουαλικής φύσης σε βάρος του άλλου φύλου.

Οι έρευνες που διεξάγονται με βάση τη φεμινιστική προσέγγιση αυξάνονται συνεχώς και αφορούν επιδημιολογικές έρευνες σε δείγμα γενικού πληθυσμού, έρευνες θυματοποίησης, έρευνες της αυτοομολογούμενης συμπεριφοράς, καθώς και μακροχρόνιες έρευνες. Επίσης, ένας μεγάλος αριθμός επιστημονικών επιθεωρήσεων έχει εκδοθεί τα τελευταία χρόνια, οι οποίες διαπραγματεύονται το θέμα της βίας της γυναίκας (συντρόφου/συζύγου) κυρίως μέσω της φεμινιστικής προσέγγισης. Ενδεικτικά αναφέρουμε τις εξής επιστημονικές επιθεωρήσεις:

- Violence against Women (Sage Publications)
- Women and Violence (Sage Publications)
- Affilia, *Journal of Women and Social Work* (Sage Publications)
- Journal of Interpersonal Violence (Sage Publications)
- Journal of Marriage and the Family (National Council on Family Relations)

- Κοινωνικές (σεξιστικές αξίες): Γνωστικές διαδικασίες εφήβων αγοριών

Ερευνητικά έχει υποστηριχθεί ότι οι νεαροί έφηβοι, οι οποίοι πιστεύουν στην ανισότητα των δύο φύλων, είναι αυτοί που έχουν μεγαλύτερη πιθανότητα να ασκήσουν σωματική βία στο κορίτσι τους κατά τη διάρκεια κάποιας συντροφικής τους σχέσης (Riggs & O'Leary 1996¹⁷⁷, Silverman & Williamson 1997¹⁷⁸, Stithe & Farley 1993¹⁷⁹, Price & Byers 1999¹⁸⁰). Η έρευνα των Price & Byers είναι ενδεικτική αυτής της άποψης. Η ερευνητική ομάδα εξέτασε τις πιθανές στάσεις αποδοχής της αντρικής συντροφικής βίας σε ένα δείγμα 1823 μαθητών/-τριών που φοιτούσαν στην έβδομη, ένατη και εντέκατη τάξη σε γυμνάσια του Καναδά. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας τα αγόρια αποδέχονταν τη βία σε μεγαλύτερο βαθμό απ' ό,τι τα κορίτσια. Η στάση αυτή αποδοχής της βίας βρέθηκε να σχετίζεται με στερεότυπες αντιλήψεις ρόλων. Επίσης, έφηβοι που αποδέχονταν χωρίς ενδιαυσμούς το 'δικαίωμά' τους στη βία ήταν αυτά που είχαν επιδείξει στο παρελθόν επιθετική συμπεριφορά στις σχέσεις τους, καθώς και αυτά που είχαν επιθετικούς φίλους. Αυτό το συμπέρασμα συμφωνεί και με τα συμπεράσματα της έρευνας που έγινε από την ερευνητική ομάδα των Vangie Foshee, Fletcher Linder, James MacDougal, και Shrikant Bangdiwala (2001)¹⁸¹.

¹⁷⁷ Βλ. Riggs, D., S. & O' Leary, K., D. (1996) Aggression between heterosexual dating partners: An examination of a causal model of courtship aggression, *Journal of Interpersonal Violence*, 11 (4): 519-540.

¹⁷⁸ Βλ. Silverman, J. G., Williamson, G.M. 1997. Social ecology and entitlements involved in battering by heterosexual college males: contributions of family and peers. *Violence Vict.* 12: 147-165.

¹⁷⁹ Βλ. Stith, S. M., Farley, S. C. 1993. A predictive model of male spousal violence, *Journal of Family Violence*, 183-201.

¹⁸⁰ Βλ. Price, E. L., Byers, E. S. 1999. The Attitudes Towards Dating Violence Scales: Development and initial validation, *Journal of Family Violence*, 14 (4): 351-375.

¹⁸¹ Βλ. Foshee, V., Linder, F., MacDougal, J., Bangdiwala, 2001. Gender differences in the longitudinal predictors of adolescent dating violence. *Preventive Medicine*, 32, 128-141.

Η ομάδα αυτή διερευνήσε τους παράγοντες εκείνους που οδηγούν στην άσκηση βίας στις εφηβικές σχέσεις και κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η υιοθέτηση αντιλήψεων εκ μέρους των νέων αντρών περί βίας στις σχέσεις είναι αυτές που μπορούν να προγνώσουν βίαια συμπεριφορά εκ μέρους τους. Με βάση τα παραπάνω συμπεράσματα, οι αντιλήψεις είναι αυτές που πρέπει να καταπολεμηθούν και σε αυτό ακριβώς το σημείο επικεντρώνονται τα περισσότερα προγράμματα πρόληψης που έχουν υλοποιηθεί σε αρκετά σχολεία της Δυτικής Ευρώπης και της Βόρειας Αμερικής.

- Αντιλήψεις και στάσεις αποδοχής της βίας

Η στάση αποδοχής της συντροφικής βίας αποτελεί έναν βασικό προσδιοριστικό παράγοντα. Σύμφωνα με ερευνητικά δεδομένα, η αποδοχή της χρήσης της βίας ως ο πιο αποτελεσματικός τρόπος επίλυσης των διαφορών αυξάνει τον κίνδυνο της συντροφικής βίας (Burke κ.ά., 1989¹⁸². Ο' Keefe 1998¹⁸³. Tontodonato & Crew 1992¹⁸⁴). Επιπλέον, ερευνητικά έχει υποστηριχθεί ότι οι επιθετικοί άντρες προσδοκούν ότι η βία θα επιφέρει θετικά αποτελέσματα στη συμπεριφορά των συντρόφων τους, ενώ αντίθετα οι μη επιθετικοί άντρες, σε έναν πολύ μεγαλύτερο βαθμό, θεωρούν ότι η άσκηση βίας θα επιφέρει διάλυση της οικογένειας (Riggs & Caulfield 1997)¹⁸⁵.

Μία άλλη ενδιαφέρουσα έρευνα με ανάλογα πορίσματα είναι αυτή των Reitzel-Jaffe και Wolfe (2001)¹⁸⁶, η οποία έγινε σε δείγμα 611 πρωτοετών κυρίως φοιτητών σε ένα μεγάλο πανεπιστήμιο του Καναδά, και τεκμηρίωσε ερευνητικά ότι η άσκηση ενδοοικογενειακής βίας στην οικογένεια προέλευσης συνδέεται με τις αντιλήψεις που έχουν οι σύζυγοι για τους κοινωνικούς ρόλους των δύο φύλων και τις αντιλήψεις αποδοχής της βίας. Επίσης, η υιοθέτηση τέτοιων αντιλήψεων σχετίζεται με την ύπαρξη στενών φίλων, οι οποίοι έχουν αντίστοιχες στερεότυπες αντιλήψεις και με την εκδήλωση περιστατικών βίαιης συμπεριφοράς μεταξύ τους.

Με άλλα λόγια, η άσκηση βίας στις συντροφικές σχέσεις βρέθηκε να σχετίζεται με ένα σύνολο από προσδιοριστικούς παράγοντες όπως την ενδο-οικογενειακή βία στην οικογένεια προέλευσης, τις σεξιστικές αντιλήψεις, τις αντιλήψεις αποδοχής της βίας και με ένα φιλικό περιβάλλον με σεξιστικές αντιλήψεις και με βίαιη συμπεριφορά. Η πιο στενή σχέση βρέθηκε ανάμεσα στις μεταβλητές που αφορούν τις σεξιστικές αντιλήψεις των συμμετεχόντων και στη βίαιη συμπεριφορά των φίλων τους.¹⁸⁷ Αυτά τα συμπεράσματα βασίζονται στη θεωρία της κοινωνικής μάθησης και έχουν αρκετό ενδιαφέρον ως προς τον διαμεσολαβητικό ρόλο που ασκεί η παρέα των ομοτίμων στην άσκηση της βίας.

¹⁸² Βλ. Burke, P. J., Stets, J. E. & Pirog-Good, M. A. 1989. Gender identity, self-esteem, and physical and sexual abuse in dating relationships, στο M. A. Pirog-Good & J. E. Stets (επιμ.), *Violence in dating relationships* New York. Praeger, σσ. 72-93.

¹⁸³ Βλ. O'Keefe, M. 1998. Factors mediating the link between witnessing interparental violence and dating violence, *Journal of Family Violence* 13: 39-57.

¹⁸⁴ Βλ. Tontodonato, P. & Crew, B., K. 1992. Dating violence, social learning theory, and gender: A multivariate analysis, *Violence and victims* 7: 3-14.

¹⁸⁵ Βλ. Riggs, D., S. & Caulfield, M.B. 1997. Expected consequences of male violence against their female dating partners, *Journal of Interpersonal Violence* 12 (4): 229-240.

¹⁸⁶ Βλ. Reitzel-Jaffe, D., Wolfe, D. 2001) Predictors of relationship abuse among young men, *Journal of Interpersonal Violence* 16: 99-115.

¹⁸⁷ Ο.π. σελ. 113.

Ανάλογα συμπεράσματα προκύπτουν από την έρευνα του επίκουρου καθηγητή Λάζου (1997:218)¹⁸⁸, ο οποίος αναφερόμενος στις παρέες νεαρών αντρών, υποστηρίζει ότι: «μέσα σε κάθε συνευρισκόμενη παρέα νεαρών και σε συμβολικό επίπεδο υπερβολών λαμβάνει χώρα η θυσία της γυναίκας. Η γυναίκα εξευτελίζεται ως σώμα, πρόσωπο ή χαρακτήρας, υποφέρει, χάνει την αρτιμελεία της, ακόμα και πεθαίνει». Στη συγκεκριμένη έρευνα παρατίθεται ένα κοινότυπο σχόλιο ενός 19χρονου άντρα, που σύμφωνα με τον ερευνητή υιοθετείται και λέγεται από πολλούς: «Να τη πάρεις τη κουφάλα, να τη παλουκώσεις, να της βγει η ψολλή από το στόμα, να της πεταχτούν τα μάτια έξω, να της σηκωθούν τα μαλλιά όρθια ...σα σουβλιστό αρνί»¹⁸⁹. Εάν τέτοιου είδους σχόλια επικρατούν στις παρέες νέων αντρών δεν πρέπει να μας εκπλήσσει η άποψη ότι οι σεξιστικές αντιλήψεις της ομότιμης παρέας συντελούν στην άσκηση επιθετικότητας ενάντια στις γυναίκες.

Σύμφωνα με τον Λάζο, (1997: 224)¹⁹⁰, ο νεαρός άντρας, ιδιαίτερα όταν είναι κάτω από 24 ετών, ενεργεί εν μέρει αυτόνομα και εν μέρει ως φορέας της παρέας. Επίσης, υποστηρίζει (1997: 225)¹⁹¹ ότι στις παρέες ανδρών κάθε ηλικίας και τάξης δίνονται πληροφορίες για τη σεξουαλικότητα μιας γυναίκας και τη σεξουαλική σχέση μαζί της, όπου η παροχή τέτοιου είδους πληροφόρησης «περιλαμβάνει αμέσως και την υποτίμησή της γυναίκας αυτής, θεωρείται ταυτόσημη με την υποτίμησή της. Η επικοινωνία της ανδρικής παρέας πάνω σε σεξουαλικά θέματα περιλαμβάνει ως δομικό χαρακτηριστικό τη μία τουλάχιστον (πραγματική ή φανταστική) γυναίκα προς συμβολική διασάλευση, προς συλλογικό εξευτελισμό. Περιλαμβάνει μία τουλάχιστον (πραγματική ή φανταστική) γυναίκα την οποία όλοι οι συμμετέχοντες δικαιούνται να εξευτελίζουν, να εξασκούν τη χυδαιότητά τους επάνω της. Η γυναίκα-στόχος προς εξευτελισμό αποτελεί θεσμισημένη θέση στην επικοινωνιακή δομή της ανδρικής παρέας... Από την προοπτική του σύγχρονου Έλληνα άνδρα, γκόμενα, γυναίκα και Μαρία (ως πρόσωπο με ταυτότητα) αποτελούν τρία σαφώς διακριτά πεδία προσέγγισης της γυναίκας. Με αυτή την ιδεολογική χειρουργική, η γυναίκα τέμνεται – το ξέσκιμα από τον άνδρα εξορθολογίζεται σε ανάλυση τομή- σε τρεις ομάδες χαρακτηριστικών που το συνυπαρκτό τους αναγνωρίζεται, δεν αναγνωρίζεται όμως και το ενιαίο τους.

Η γυναίκα στη σύγχρονη Ελλάδα έχει τρεις ξεχωριστές τιμές αλλά όχι μία ενιαία αξία. Μάλιστα, αυτές οι τρεις ομάδες χαρακτηριστικών δεν είναι μόνο διακριτές. Είναι και ιεραρχημένες. Αντιστοιχούν σε τρεις διαφορετικές στάσεις, γλώσσες, ακόμα και εκφράσεις προσώπου, μορφασμούς του άνδρα. Η γυναίκα μόνο ως Μαρία, ως πρόσωπο με ταυτότητα, μπορεί να διεκδικήσει σεβασμό. Ως γυναίκα, κορίτσι κτλ. μπορεί να διεκδικήσει μέχρι και την απλή αποδοχή και αναγνώρισή της. Τέλος, ως γκόμενα, η γυναίκα είναι μορφοποιημένη με τέτοιο τρόπο ώστε να αντιμετωπίζεται σε κλίμακες περιφρόνησης-υποτίμησης. Ως γκόμενα, η γυναίκα μπορεί να διεκδικήσει μέχρι την ελάχιστη δυνατή περιφρόνησή της από τον άνδρα. Γκόμενα είναι η γυναίκα σε κατάσταση περιφρόνησης. Αυτό δε που αναβαθμίζει σε σημασία τη συγκεκριμένη εξίσωση είναι το γεγονός ότι για τη μεγάλη πλειονότητα των

¹⁸⁸ Βλ. Λάζος, Γ.1997. *Η σεξουαλικότητα ως αξία*. Αθήνα: Δελφίνι, σελ. 218.

¹⁸⁹ Στο ίδιο.

¹⁹⁰ Ο.π., σελ. 225.

¹⁹¹ Ο.π., σσ. 225-228.

Ελλήνων ανδρών η σεξουαλικότητα της γυναίκας εντάσσεται σ' αυτή την κλίμακα».

Αντίστοιχα συμπεράσματα προκύπτουν από την έρευνα των Williamson και Silverman (2001)¹⁹², η οποία έγινε σε δείγμα 172 φοιτητών, κυρίως πρωτοετών. Η έρευνα εξέτασε δύο κατηγορίες μεταβλητών. Η μία κατηγορία αφορούσε τους προσδιοριστικούς παράγοντες που σχετίζονται με το περιβάλλον και η άλλη κατηγορία τις μεταβλητές εκείνες που αναφέρονται ως κοινοτικός προσανατολισμός.

Οι μεταβλητές που σχετίζονται με το περιβάλλον ήταν: η άσκηση βίας στις συντροφικές σχέσεις, η παρακολούθηση άσκησης βίας στη γονεϊκή οικογένεια,¹⁹³ η συναναστροφή ομοτίμων με σεξιστικές αντιλήψεις, οι επιθετικοί συνομηλικοί. Ο κοινοτικός προσανατολισμός έχει να κάνει με την τάση που έχει το άτομο να ανταποκρίνεται στις ανάγκες των άλλων, να τους λαμβάνει σοβαρά υπόψη του στη λήψη μιας απόφασης, να υπολογίζει τις ανάγκες και τα συναισθήματα των άλλων, κυρίως των φίλων του. Οι κυριότερες μεταβλητές που βρέθηκε να σχετίζονται άμεσα με την άσκηση βίας ενάντια στις συντρόφους τους ήταν η μεγάλη επιρροή από τους φίλους τους, και η συναναστροφή τους με ομοτίμους που κακοποιούν τη σύντροφό τους.

Μία πιθανή ερμηνεία αυτών των πορισμάτων είναι ότι η εσωτερικευση κοινωνικών αξιών σεξιστικού χαρακτήρα, οι οποίες διαμορφώνονται, ως επί το πλείστον, στο πλαίσιο της οικογένειας (όπως λ.χ. ότι η άσκηση βίας ενάντια στις γυναίκες είναι αποδεκτή και είναι κάτι που επιβραβεύεται), μπορεί να οδηγεί τους εφήβους στην επιλογή συνομηλίκων με αντιλήψεις που συμφωνούν με την άσκηση βίας ενάντια στις γυναίκες. Οι αντιλήψεις αυτές στη συνέχεια εντείνουν περισσότερο την επίδραση της έκθεσης της πατρικής βίας ενάντια στις γυναίκες.

Σύμφωνα με μία έρευνα σχετικά με τις αντιλήψεις των νέων στο θέμα της χρήσης βίας που έγινε στη Βρετανία το 1998 (Burton κ.ά.1998)¹⁹⁴, από τον οργανισμό πρόληψης της βίας, Zero Tolerance Charitable Trust, σε συνεργασία με το πανεπιστήμιο της Γλασκώβης και του North York, βρέθηκε ότι οι νέοι/ές συμφωνούν σε μεγάλο βαθμό με την άσκηση της σωματικής βίας ενάντια στις γυναίκες καθώς και με τον εξαναγκασμό τους σε ερωτική επαφή. Οι απαντήσεις τους σε συγκεκριμένα ερωτήματα που τους τέθηκαν είναι ενδεικτικές. Πιο συγκεκριμένα: Στην ερώτηση εάν πιστεύουν ότι ο άντρας είχε δικαίωμα να χτυπήσει ποτέ μια γυναίκα, ένας στους πέντε νέους και μία στις δέκα νέες απάντησαν «ότι έχει αυτό το δικαίωμα». Η αποδοχή αυξανόταν όταν οι νέοι/ές κλήθηκαν να απαντήσουν κατά πόσο αποδέχονται το δικαίωμα του άντρα να χτυπήσει μια γυναίκα κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες. Ειδικότερα:

¹⁹² Williamson, G & Silverman, J. 2001. Violence against female partners: Direct and interactive effects of family history, communal orientation, and peer related variables, *Journal of social and personal relationships*: 18 (4): 535-549.

¹⁹³ Αυτή η έρευνα ασχολείται και με τις ιστορικές μεταβλητές

¹⁹⁴ Βλ. Burton, S., Kitzinger, J., Kelly, L. & Regan, L. 1998. *Young People's Attitudes Towards Violence, Sex and Relationships*. Edinburgh: Zero Tolerance Charitable Trust.

- Περίπου ένας στους τέσσερις νέους συμφωνούσε με την άσκηση βίας ενάντια σε μία γυναίκα, όταν αυτή διαπράξει απιστία.
- Ένας στους οκτώ νέους θεωρεί λύση την άσκηση βίας σε μια γυναίκα, όταν αυτή γκρινιάζει.
- Ένας στους δέκα νέους θεωρεί ότι ένας άντρας έχει δικαίωμα να ασκεί βία σε μια γυναίκα, όταν αυτή είναι η σύζυγός του, και ένα 8% των εφήβων έχει την ίδια άποψη για το κορίτσι του.

Επίσης, η ερευνητική ομάδα των Lavoie, Robitaille και Hebert (2000)¹⁹⁵ κατέληξε σε ανάλογα συμπεράσματα, στο πλαίσιο ποιοτικής έρευνας που πραγματοποίησε με είκοσι τέσσερις εφήβους καναδικής προέλευσης, ηλικίας 14 με 19 ετών, που συμμετείχαν σε ομαδικές εστιασμένες συζητήσεις (focus group).

2. Οικολογική προσέγγιση

Υπάρχουν έρευνες των οποίων το αντικείμενο τους είναι η εξέταση του ευρύτερου πλαισίου-περιβάλλοντος των σχέσεων. Η βασική υπόθεση της προσέγγισης αυτής είναι η αλληλεπίδραση μεταξύ ατόμου και περιβάλλοντος (φυσικού και κοινωνικού περιβάλλοντος). Στο πλαίσιο αυτών των ερευνών, έχουν εξεταστεί προσδιοριστικοί παράγοντες όπως το άγχος και η κοινωνική υποστήριξη.

Στην έρευνα των Marshal και Rose (1987)¹⁹⁶, βρέθηκε σχέση ανάμεσα στην άσκηση συντροφικής βίας και τις ανεπιθύμητες αλλαγές που δεν προέρχονται από θέματα υγείας.

Η μελέτη της σχετικής βιβλιογραφίας που πραγματεύεται τον ρόλο των δικτύων κοινωνικής υποστήριξης αναφέρει τον σημαντικό ρόλο που παίζουν τα δίκτυα αυτά στη μείωση ψυχοπαθολογικών περιστατικών που σχετίζονται με την άσκηση συντροφικής βίας. Επίσης, στην έρευνα των Magdol κ.ά. (1997)¹⁹⁷ βρέθηκε ότι οι άντρες που ασκούν ακραίες μορφές βίας έχουν στη διάθεσή τους περιορισμένη κοινωνική υποστήριξη απ' ό,τι οι μη βίαιοι άντρες που συμμετείχαν στις ομάδες ελέγχου της έρευνας. Αντιθέτως, ένα υποστηρικτικό δίκτυο που ανταποκρίνεται σε τέτοια περιστατικά έχει βρεθεί ότι συμβάλλει σημαντικά στην ψυχολογική προσαρμογή.

Αντιπροσωπευτική έρευνα του είδους είναι των Coker κ.ά. (2002)¹⁹⁸ που έγινε σε δείγμα 1.152 ενήλικων γυναικών, ηλικίας 18-65 ετών, και υποστήριξε ότι οι

¹⁹⁵ Βλ. Lavoie, F., Robitaille, L., Hebert, M. 2000) Teen dating relationships and aggression, *Violence Against Women* 6 (1): 6-36.

¹⁹⁶ Βλ. Marshall, L., & Rose, P., 1988). Family of origin and courtship violence, *Journal of Counseling and Development* 55: 414-418.

¹⁹⁷ Βλ. Magdol, L., T. E. Moffitt, A. Caspi, D. M. Newman, J. Fagan & P. A. Silva. 1997. Gender differences in partner violence in a birth cohort of 21 year olds: Bridging the gap between clinical and epidemiological research. *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 65 (1): 68-78.

Βλ. Coker, A., Smith, P., Thompson, M., McKeown, R., Bethea, L. & Davis, K. 2002. Social support protects against the negative effects of partner violence on mental health, *Journal of women's Health and Gender Based Medicine* 11 (5).

γυναίκες που έχουν υποστεί βία και έχουν ένα δικτύο κοινωνικής υποστήριξης αντιμετωπίζουν πολύ λιγότερα προβλήματα ψυχικής υγείας.

3. Συμπεράσματα

Οι μέχρι τώρα έρευνες έχουν προσπαθήσει να διαμορφώσουν ένα ενιαίο σύνολο από προσδιοριστικούς παράγοντες γύρω από την άσκηση βίας. Τα συμπεράσματα ωστόσο που έχουν προκύψει από αυτές τις έρευνες δεν διαφωτίζουν επαρκώς τις αιτίες του προβλήματος. Θεωρούμε ότι το φαινόμενο της συντροφικής βίας στις σχέσεις εφήβων δεν μπορεί να κατανοηθεί με βάση τις παραπάνω αναλύσεις.

Παράγοντες που φαίνεται να προσδιορίζουν το φαινόμενο της βίας σε μία έρευνα δεν φαίνεται να το προσδιορίζουν σε κάποια άλλη. Ανεξάρτητα όμως από τα αντιφατικά αποτελέσματα, υπάρχουν κάποια κοινά χαρακτηριστικά που εντοπίζονται να υπάρχουν σχεδόν στην πλειονότητα των δραστών: οι σεξιστικές αντιλήψεις και οι αντιλήψεις αποδοχής βίας. Αυτοί οι δύο παράγοντες εντάσσονται στην κοινωνικο-πολιτισμική προσέγγιση του φαινομένου. Είναι φανερό ότι η διαμόρφωση των αντιλήψεων επηρεάζεται από το ευρύτερο κοινωνικό-πολιτισμικό περιβάλλον, ένα περιβάλλον που είναι ανδροκρατούμενο¹⁹⁹.

¹⁹⁹ Ο προσδιορισμός του περιβάλλοντος ως ανδροκρατούμενου έχει τεκμηριωθεί από πλήθος ερευνών και θεωρείται πλέον ως ένας αυτονόητος προσδιορισμός. Βλ. ενδεικτικά: Dobash, R. E. & Dobash, R. 1979. *Violence Against Wives: A Case Against Patriarchy*, Sussex: Open Books Hanmer, J. & Maynard, M. 1987. *Women, Violence and Social Control*, London: Macmillan Hanmer, J. Radford, J. & Stanko, E. 1989. *Women, Policing and Male Violence: An International Perspective*. London: Routledge. Κακλαμανάκη, Ρ.1984). *Η θέση της Ελληνίδας στην οικογένεια, στην κοινωνία, στην πολιτεία*. Αθήνα: Καστανιώτης.

Κεφάλαιο 4. Ερμηνευτική προσέγγιση της βίας που υφίστανται οι εφήβες στις σχέσεις τους με το άλλο φύλο

I. Ερμηνευτικό πλαίσιο

Το ερμηνευτικό πλαίσιο κατανόησης της βίας στις συντροφικές σχέσεις εφήβων που χρησιμοποιούμε αποτελεί έναν συνδυασμό προσεγγίσεων αυτών των φεμινιστικών και πολιτισμικών σπουδών. Κοινό χαρακτηριστικό των προσεγγίσεων αυτών είναι η απόδοση των αιτίων της συντροφικής βίας σε μακρο-κοινωνιολογικές παραμέτρους όπως είναι οι πατριαρχικές δομές και η ανισότητα των φύλων και η έννοια του κυρίαρχου λόγου και της εξουσίας²⁰⁰.

Στη μελέτη μας, λάβαμε υπόψη βιβλιογραφικές πηγές που αφορούν τη βία κατά των γυναικών στο πλαίσιο του γάμου καθώς και τη βία κατά των εφήβων στο πλαίσιο των συντροφικών τους σχέσης, θεωρώντας ότι και τα δύο είδη πηγών προσφέρουν ουσιαστικά στην κατανόηση του φαινομένου που μας απασχολεί. Η ερμηνευτική μας ανάλυση θεωρεί ότι το ευρύτερο πλαίσιο της συντροφικής βίας είναι ιδιαίτερα σημαντικό, όπως αυτό καθορίζεται μέσα από τις έννοιες του κοινωνικού φύλου και των εξουσιαστικών δομών της κοινωνίας.

II. Εισαγωγή

Μετά τις απόπειρες προσδιορισμού του φαινομένου της βίας που προηγήθηκαν, θεωρούμε ότι η μόνη σταθερή μεταβλητή –η εξέταση της οποίας δεν έχει οδηγήσει σε αντιφατικά πορίσματα– είναι αυτή των αντιλήψεων των δραστών, η οποία αντανακλά την πολιτισμική διάσταση της βίας, τον μισογυνισμό που επικρατεί και αποτελεί ένδειξη της επίδρασης του ευρύτερου μακρο-κοινωνιολογικού πλαισίου στις σχέσεις. Οι απόψεις αυτές δεν έχουν γεννηθεί στο κενό, αλλά αποτελούν προϊόν των ευρύτερων κοινωνικοοικονομικών δομών. Οι δομές αυτές χαρακτηρίζονται από συλλογικές αναπαράστάσεις και στερεότυπα πατριαρχικού τύπου, καθώς και από σεξιστικές νοοτροπίες που συγκροτούν το κοινωνικό πλαίσιο και κατά συνέπεια διαμορφώνουν την καθημερινότητα των συντροφικών σχέσεων.

Τα ερευνητικά πορίσματα της έρευνάς μας επιβάλλουν την εξέταση της καθημερινότητας των σχέσεων. Η ανάλυση του φαινομένου της βίας και της μη διακοπής βίαιων συντροφικών σχέσεων μεταφέρεται από τη σκοπιά οικονομικής εξάρτησης και των αντικειμενικών συνθηκών που αποτελούν τις βασικές αιτίες διατήρησης μιας βίαιης συζυγικής σχέσης²⁰¹, στην ανάλυση της καθημερινότητας²⁰² και της υποκειμενικότητας των μελών μιας σχέσης.

²⁰⁰ Βλέπε *infra* στη συνέχεια του κεφαλαίου

²⁰¹ Η εξήγηση των παραγόντων διατήρησης συζυγικών σχέσεων βίας, κυρίως στις περιπτώσεις όπου η σύζυγος είναι απόλυτα οικονομικά εξαρτημένη και έχει και παιδιά, είναι σαφέστατα πιο εύκολη απ' ό,τι σε περιπτώσεις εφηβικών σχέσεων.

²⁰² Το ερμηνευτικό μας πλαίσιο έχει επηρεαστεί αρκετά από τον επιστημονικό χώρο των πολιτισμικών σπουδών, όπου η έννοια του λόγου κατέχει μεγάλη σημασία. Ο επιστημονικός χώρος των πολιτισμικών σπουδών έχει ως πρωταρχικό σκοπό την ανάλυση και την περιγραφή της καθημερινής ζωής, τον καθημερινό κόσμο και τις καταστάσεις συνειδητότητας που συνδέονται μαζί του

Αυτή η καθημερινότητα διαμορφώνεται σαφώς μέσα στο ευρύτερο κοινωνικοοικονομικό περιβάλλον που χαρακτηρίζεται από την ανισότητα των φύλων, την άνιση κατανομή δύναμης και εξουσίας μεταξύ των φύλων, τις πατριαρχικές δομές και την πολιτισμική αποδοχή της βίας. Η συντροφική βία μπορεί να γίνει κατανοητή μόνο σ' αυτό το πλαίσιο. Τα ερωτήματα που πρέπει να απαντηθούν είναι τα εξής: Ποιες είναι οι αντιλήψεις που διαμορφώνουν μια συγκεκριμένη συμπεριφορά; Ποιο ρόλο παίζει ο κυρίαρχος λόγος στην κοινωνική κατασκευή της πραγματικότητας; Τι ακριβώς εννοούμε όταν αναφερόμαστε στον κυρίαρχο λόγο;

Ο 'λόγος', σύμφωνα με τον Φουκώ, «μεταφέρει και παράγει εξουσία, την ενισχύει αλλά και την υπονομεύει, την εκθέτει, την κάνει εύθραυστη και επιτρέπει τον περιορισμό της».²⁰³ Οι σχέσεις δεν πρέπει να αναλύονται ως μια απλή προβολή των μηχανισμών εξουσίας.

Η έννοια της ηγεμονίας, όπως την επεξεργάστηκε ο Αντόνιο Γκράμσι, προσεγγίζει τις ιδεολογίες ως συστήματα κοσμοαντίληψης που προσδίδουν συνοχή στις σχέσεις κυριαρχίας και εκμετάλλευσης. Ένα από τα πιο ενδιαφέροντα ευρήματα του Γκράμσι είναι ότι θεωρεί τον κοινό νου, τη λαϊκή σοφία, τη λαϊκή κουλτούρα και ιδίως τη γλώσσα ως θεμελιακό φορέα των ιδεολογιών, το κανάλι μέσα από το οποίο διαγιγνώσκονται (Φραγκουδάκη, Α. & Θ. Δραγώνα 1997)²⁰⁴.

«Όπως ξέρουμε από τον Μαξ Βέμπερ, η μεγαλύτερη δύναμη της κάθε κοινωνικής εξουσίας δεν είναι η κατοχή υλικής δύναμης, η υπεροχή της σε μηχανισμούς και μέσα σ' αυτούς της άσκησης βίας, αλλά αντίθετα η συναίνεση των εξουσιαζομένων, η αποδοχή της εξουσίας. Η μεγάλη δύναμη των εξουσιών στις σύγχρονες κοινωνίες είναι η ηθική, φυσική και λογική νομιμότητά τους. Αυτή η νομιμότητα, η συναίνεση, η αποδοχή σαν της αμετάκλητης εκείνης ιεραρχίας που δίνει στις εξουσίες τον ηγετικό τους ρόλο, γίνεται με τις ιδέες, δηλαδή με τη γλώσσα. Οι φιλόσοφοι της Φρανκφούρτης και πρώτος ο Χέρμπερτ Μαρκουζέ έχουν κάνει τη θεωρητική υπόθεση ότι στις σύγχρονες κοινωνίες η εκμετάλλευση περνάει περισσότερο απ' ό,τι άλλοτε από τον χώρο των ιδεών. Οι ιδέες εκφράζονται με τη γλώσσα. Βρισκόμαστε δηλαδή μπροστά σε καινούργιο εξαιρετικά ενδιαφέρον γνωστικό πεδίο. Η επιστημονική παραγωγή στο πεδίο αυτό θα πρέπει να ξεκινήσει από τους κοινωνικούς κανόνες παραγωγής του επίσημου πολιτικού λόγου, του λόγου των εξουσιών στην ελληνική κοινωνία. Και η ανάλυση των κοινωνικών κανόνων παραγωγής του επίσημου λόγου έχει μεγάλη σχέση με τις ρητές και λανθάνουσες θεωρίες για τη γλώσσα, για τη φύση και τη λειτουργία της που κυριαρχούν στην κοινωνία και τη δεοντολογία για τη γλωσσική ποιότητα που κατασκευάζει την αποδοχή ορισμένων επίσημων μορφών».²⁰⁵

²⁰³ Βλ. Μ. Φουκώ, 1978. *Ιστορία της σεξουαλικότητας*. Αθήνα: Ράππα, σελ. 123.

²⁰⁴ Βλ. Α. Φραγκουδάκη & Θ. Δραγώνα, 1997. *Εθνοκεντρισμός στην εκπαίδευση*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια, σελ. 197.

²⁰⁵ Βλ. Φραγκουδάκη, Α. (1999). *Γλώσσα και ιδεολογία*. Αθήνα: Οδυσσεάς, σελ. 188.

Α. Ο λόγος περί συντροφικών σχέσεων

Ο κυρίαρχος λόγος που προσδιορίζει και τη θεωρία των σχέσεων επιθετικότητας μας παρέχει ένα πλαίσιο ανάλυσης για την κατανόηση των κυρίαρχων αξιών και ηθών που αφορούν τις ρομαντικές σχέσεις και τον κυρίαρχο ρόλο που διαδραματίζουν στην κατασκευή 'επιχειρημάτων' που αφορούν περιστατικά σωματικής, σεξουαλικής και ψυχολογικής βίας (Lloyd & Emery 2000)²⁰⁶. Οι λαϊκές σοφίες δεν είναι αθώες, αλλά έχουν κοινωνικές και πολιτικές προεκτάσεις καθώς και σημαντικές επιπτώσεις στις διαπροσωπικές σχέσεις. Οι λαϊκές σοφίες καθιερώνουν μια συγκεκριμένη πράξη πραγμάτων. Οι λαϊκές σοφίες είναι ένα σύμπτωμα της πατριαρχικής κοινωνίας, αλλά και τα ιδεολογικά στηρίγματά της. Οι λαϊκές σοφίες όταν αναφέρονται στο θηλυκό γένος προσδίδουν σ' αυτό χαρακτηριστικά ενός κατώτερου είδους, αποτελούν τον φορέα, αλλά και έναν τρόπο διαιώνισης μιας πρακτικής διάκρισης και μισογυνισμού.

Αναρωτιέται κανείς γιατί ο κυρίαρχος λόγος, η λαϊκή θυμοσοφία έχουν τόση ισχύ. Η εδραίωση και η διατήρηση των ρήσεων της λαϊκής σοφίας γίνεται σε ένα συγκεκριμένο κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο που ευνοεί το αντρικό φύλο. Σύμφωνα με την Τσοκαλίδου (1996: 31-35)²⁰⁷ «οι στερεότυπες εκφράσεις που υπάρχουν σε μια γλώσσα και στην κουλτούρα εκφράζουν, από τη μια την κοινωνικοπολιτική κατάσταση που επικρατεί σε μια κοινωνία σε μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο και από την άλλη αποτελούν σημείο αναφοράς και παράδειγμα τρόπου σκέψης για τις μετέπειτα γενιές. Λόγω της δύναμης των στερεότυπων εκφράσεων να πλάθουν συνειδήσεις και να επιδρούν στον τρόπο σκέψης μας, πρέπει να τις προσέχουμε και, όταν υπάρχει ανάγκη, να τις αναθεωρούμε... αν στρέψουμε την προσοχή μας στον χώρο των παροιμιών και των στερεότυπων φράσεων που εκφράζουν μια παραδοσιακά 'κοινώς αποδεκτή πραγματικότητα', θα δούμε πώς αυτή η πραγματικότητα έχει φιλτραριστεί μέσα από το οπτικό πρίσμα των ανδρών».

Ποια είναι αυτή η κοινώς αποδεκτή πραγματικότητα που διαμορφώνει το πλαίσιο κατανόησης και ανάγνωσης των βίαιων συντροφικών σχέσεων; Υπάρχουν τρία πεδία εμπλοκής του κυρίαρχου λόγου γύρω από τη βία κατά των έφηβων ή των νέων γυναικών. Αυτά τα τρία πεδία²⁰⁸ είναι τα εξής:

- η εξουσία και ο μύθος της ισότητας μεταξύ των φύλων
- τα ρομαντικά ειδύλλια
- η σεξουαλικότητα

Αυτά τα τρία πεδία συγκροτούν και τον κυρίαρχο τρόπο ανάγνωσης των συντροφικών σχέσεων που διαθέτουν μία συγκεκριμένη αντίληψη για την αγάπη, τη σεξουαλικότητα και την επιθετικότητα. Αυτές οι έννοιες είναι

²⁰⁶ Βλ. Lloyd, S. A. & Emery, B. C. 2000. *The Dark Side Of Courtship: Physical And Sexual Aggression*. California: Sage Publications.

²⁰⁷ Εδώ η σκέψη μου έχει επηρεαστεί από τη συζήτηση στο βιβλίο της Τσοκαλίδου. Π. (1996). Το φύλο της γλώσσας, Σύνδεσμος Ελληνίδων Επιστημόνων, σελ. 31-35

²⁰⁸ Η ανάλυσή μας έχει επηρεαστεί από το ερμηνευτικό μοντέλο των Lloyd, S. A. & Emery, B., οι οποίες βασισμένες σε ποιοτικές συνεντεύξεις νέων γυναικών που έχουν υποστεί βία ανέπτυξαν ένα θεωρητικό μοντέλο ανάλυσης, στο οποίο περιγράφουν τον τρόπο με τον οποίο ο κυρίαρχος λόγος συμβάλλει στην κατασκευή του φαινομένου της βίας. Βλ. Lloyd, S. A. & Emery, B. C. 2000. *The Dark Side Of Courtship: Physical And Sexual Aggression*. California: Sage Publications.

συναισθηματικά και ιδεολογικά φορτισμένες. Οι ρομαντικές συντροφικές σχέσεις περιβάλλονται έντονα από κυρίαρχες μυθοπλασίες, που παραπλανούν και υποκρύπτουν την απαίτηση προς συμμόρφωση σε έμφυλες κοινωνικές ιεραρχίες. Αυτές οι μυθοπλασίες περιβάλλονται με αυτονόητες αλήθειες που αντιπροσωπεύουν τον κοινό νο. την καθημερινή και αυτονόητη αλήθεια που παρουσιάζεται ως πανάρχαια, ενώ στην πραγματικότητα αποτελεί ιδεολογικό στήριγμα της πατριαρχικής κοινωνίας.

Οι εκφράσεις του κυρίαρχου λόγου θεωρείται ότι δεν επιδιώκουν τη διαιώνιση ή την επιβολή, με βάση το φύλο, κοινωνικών ανισοτήτων οι οποίες διαμορφώνουν ένα πρόσφορο έδαφος για την άσκηση της βίας. Τα λεγόμενα τους θεωρείται ότι δεν προσπαθούν να πείσουν τις γυναίκες να αφευθούν στον ετεροπροσδιορισμό τους με βάση τον άντρα, στην κυριαρχία του άντρα, στην καταπάτηση των δικών τους επιθυμιών και στη λειτουργία τους με βάση τις επιθυμίες του αντίθετου φύλου.

Δεν είναι εύκολα αντιληπτό πώς αυτά τα λεγόμενα, αυτές οι δηλώσεις είναι έντονα φορτισμένες ιδεολογικά, με στόχο οι γυναίκες να δεχτούν την υποτέλεια τους. Δεν γίνεται εύκολα αντιληπτό ότι αποτελούν συνθήκη μη ελευθερίας, και ότι πολλά απ' αυτά που υποδηλώνουν οι σχετικές μυθοπλασίες διαιωνίζουν την ανισότητα. Αντίθετα, ενώ ο κυρίαρχος λόγος αυτής της κοινωνίας 'αγωνίζεται' και υπόσχεται στα μέλη της ισότητα, την ίδια στιγμή την αρνιέται, όχι μόνο με βάση το φύλο, αλλά και με βάση την τάξη, τη φυλή, τις σεξουαλικές προτιμήσεις. Κάτω απ' αυτές τις συνθήκες, η επιδίωξη σύναψης ετεροφυλόφυλων σχέσεων παρουσιάζεται ως η μοναδική σταθερή αρχή που θα προστατεύσει τα άτομα από την έντονα ανταγωνιστική κοινωνία που ζούν και ταυτόχρονα θα τους προσφέρει θαλπωρή, στοργή, αμέριστη κατανόηση και τρυφερότητα.

Αυτές τις αντιλήψεις που αντανακλούν και αναπαράγουν έμφυλες σχέσεις εξουσίας, όπως διαρθρώνονται μέσα στον κυρίαρχο λόγο, θα επιδιώξουμε να εξετάσουμε.. Στη συνέχεια, θα επιχειρήσουμε να παρουσιάσουμε τις ευρύτατα διαδεδομένες αντιλήψεις που διαπερνούν τις συζητήσεις γύρω από τις σχέσεις και την εκδήλωση βίαιης συμπεριφοράς σ' αυτές, σε σχέση με τα τρία πεδία που συγκροτούν τον κυρίαρχο λόγο περί σχέσεων.

- Η εξουσία και ο μύθος της ισότητας μεταξύ των φύλων

Ο Φουκώ στο κλασικό του έργο η *Ιστορία της σεξουαλικότητας* (1978: 86)²⁰⁹ αναφέρει χαρακτηριστικά ότι: «Η εξουσία είναι ανεκτή μόνο όταν καταφέρνει να λειτουργεί χωρίς να φαίνεται. Η επιτυχία της αποτελεί συνάρτηση της ικανότητας της να υποκρύπτει καλά τους μηχανισμούς λειτουργίας της». Αν μεταφέρουμε αυτή την άποψη στο θέμα των σχέσεων, διαπιστώνουμε ότι ο βασικός τρόπος μέσω του οποίου η εξουσία συγκαλύπτεται, στο πλαίσιο των σχέσεων και του γάμου, είναι μέσω του μύθου της ισότητας των δύο φύλων (Hare-Mustin 1994· Knudson-Martin & Mahoney 1998)²¹⁰.

²⁰⁹ Βλ. Φουκώ, Μ. 1978. *Ιστορία της σεξουαλικότητας*, σελ. 86

²¹⁰ Βλ. Hare- Mustin, R. T. 1994. Discourses in the mirrored room: A postmodern analysis of therapy. *Family Process* 33: 19-35· Knudson-Martin, C. & Mahoney, A. R. 1998. Language and processes in the construction of equality in new marriages. *Family Relations* 47: 81-91.

Ο κυρίαρχος λόγος, που είναι πλατιά διαδεδομένος, περί της σύναψης σχέσεων ή γάμου μεταξύ ίσων συγκαλύπτει την πραγματικότητα της αντρικής κυριαρχίας στις ετεροφυλόφυλες ερωτικές σχέσεις και επιτρέπει στα ζευγάρια να κατασκευάσουν μια επίφαση ισότητας που καλύπτει τις ανισότητες της σχέσης τους (Hare-Mustin, 1994· Knudson-Martin & Mahoney 1996)²¹¹.

Ο λόγος περί της ισότητας λειτουργεί με πολλαπλούς τρόπους. Καταρχήν, ο μύθος της ισότητας των φύλων ως ιδεολογικό κατασκευάσμα μπορεί να υιοθετείται και να καλλιεργείται στο πλαίσιο μιας σχέσης αφενός για την αποφυγή αντιμετώπισης των διλημάτων που προκύπτουν από την κοινωνικοποίηση του φύλου και τις θεσμικές ανισότητες –μια και η κοινωνικοποίηση του φύλου λειτουργεί υποσυνείδητα, τα ζευγάρια πολλές φορές δεν γνωρίζουν συνειδητά πώς επηρεάζεται η συμπεριφορά τους και υπάρχουν συγκεκριμένα πρότυπα επίλυσης διαφορών και βασικές υποθέσεις/προσδοκίες εισόδου σε μία σχέση– και αφετέρου με την έμφαση που δίνει ο κυρίαρχος λόγος στις φυσικές διαφορές ανάμεσα στα δύο φύλα.

Αυτός είναι ο κυρίαρχος λόγος που επηρεάζει τις σχέσεις μεταξύ αντρών και γυναικών, αγοριών και κοριτσιών και βασικό σκοπό έχει να γίνουν αποδεκτές οι ιεραρχικές πατριαρχικές-σχέσεις. Αναμφίβολα, οι σχέσεις συμβαίνουν σ' ένα πολιτισμικό περιβάλλον, του οποίου τα κυρίαρχα μηνύματα είναι: η ολοκλήρωση της γυναίκας ως άνθρωπος γίνεται μόνο μέσα από μια σχέση (Knudson-Martin & Mahoney 1996)²¹², ο άντρας είναι ιεραρχικά σε ανώτερη θέση μέσα στη σχέση (DiLorio 1989²¹³, Schwartz & DeKeseredy 1997)²¹⁴. Αυτά τα μηνύματα σαφώς επηρεάζουν τη διαμόρφωση συγκεκριμένων στάσεων και συγκροτούν την ταυτότητα των κοινωνικών ρόλων. Υπάρχει πλήθος ερευνητικών δεδομένων μέσα από το οποίο αναδεικνύεται η σχέση που υπάρχει ανάμεσα στους κοινωνικούς ρόλους και στη διαίωνιση του φαινομένου της βίας.

Το ιδεολογικό κατασκευάσμα περί ισότητας των δύο φύλων παρέχει ένα πολύ συγκεκριμένο πλαίσιο μέσα στο οποίο νοσηματοδοτείται η ύπαρξη της σωματικής και σεξουαλικής επιθετικότητας. Η έμφαση που δίνεται στην αντρική κυριαρχία χρησιμοποιείται για να νομιμοποιηθεί η άσκηση της βίας, αφού μπορεί να ερμηνευτεί ως ένα φυσιολογικό επακόλουθο μιας ιεραρχικής δομημένης σχέσης. Ταυτόχρονα το ιδεολογικό κατασκευάσμα σχετικά με τη γυναικεία εξάρτηση σε μία σχέση οδηγεί στο συμπέρασμα ότι είναι προτιμότερο να είναι σε μία κακή σχέση παρά μόνη της, είναι προτιμότερος ο βίαιος άντρας από το να μην έχει καθόλου (Lloyd 1991)²¹⁵. Αυτού του είδους οι αντιλήψεις εσωτερικεύονται και αποτελούν έναν από τους μηχανισμούς διατήρησης μίας

Αναφορά στο σύγγραμμα των Lloyd, S. A. & Emery, B.C. 2000. *The Dark side of Courtship: Physical and Sexual Aggression*. California: Sage Publications, σελ. 25

²¹¹ Ο.π., σελ. 25.

²¹² Ο.π., σελ. 27.

²¹³ Βλ. DiLorio J. A. 1989. Being and becoming coupled: The emergence of female subordination in heterosexual relationships, στο B. J. Risman & P. Scharz (επιμ.). *Gender in Intimate Relationships*. Belmont, CA: Wadsworth, σσ. 94-104.

²¹⁴ Βλ. Schwartz, M. D. & DeKeseredy, W. S. 1997. *Sexual Assault on the College Campus: The Role of Male Peer Support*. Thousand Oaks, CA: Sage.

²¹⁵ Βλ. Lloyd, S. A. 1991. The dark side of courtship, *Family Relations* 40: 14-20.

σχέσης βίας. Μια νέα γυναίκα, η οποία έχει εσωτερικεύσει τέτοιου είδους αντιλήψεις, είναι πιθανόν να δείξει μια μεγαλύτερη ανοχή από την αναμενόμενη απέναντι σε μια βίαιη σχέση.

Μόνο οι πιο ανεπεξέργαστες πατριαρχικές προϋδεάσεις μπορεί να επιτρέψουν τη διατύπωση της υπόθεσης ότι είναι δυνατόν ένα και το αυτό υποκειμένο μπορεί να είναι, συγχρόνως, ελεύθερη πολίτης και κακοποιημένη και μια οντότητα όπου η σωματική, σεξουαλική και ψυχολογική της οντότητα παραβιάζεται (Μ. Παντελίδου-Μαλούτα, 2002: 118)²¹⁶. Αυτή η επισήμανση εξηγεί τις πολλαπλές αντιφάσεις στην καθημερινή ζωή των σχέσεων των εφήβων γυναικών και όχι μόνο. Η καθημερινή ζωή των εφήβων γυναικών στο πλαίσιο των σχέσεων τους κυριαρχείται από τη φροντίδα και την προσφορά προς τους άλλους, γεγονός που ενυπάρχει και στους λόγους που ανέφεραν οι έφηβες για τους οποίους δεν επιθυμούν τη διακοπή της σχέσης. Αυτός ο κοινωνικός ρόλος της απεριόριστης φροντίδας και ανιδιοτελούς προσφοράς στους άλλους σημαίνει ουσιαστικά και τον υποβιβασμό των δικών τους επιθυμιών (στοιχεία που θεωρούνται ως αναμενόμενα χαρακτηριστικά υποκειμένων του αντίστοιχου φύλου), και τελικά την ακύρωσή τους ως αυτόνομα υποκειμένα. Οι έφηβες που υφίστανται βία στις σχέσεις τους έρχονται αντιμέτωπες με αντιφατικές καταστάσεις: αφενός πιστεύουν στην ισότητα και αφετέρου θεωρούν 'φυσικά' κάποια πράγματα που ακυρώνουν την ελεύθερη τους βούληση. Επίσης, τα αποτελέσματα της έρευνας που πραγματοποιήσαμε δίνουν κάποιες ενδείξεις ότι πολλές έφηβες, σε αρκετές περιπτώσεις, βάζουν σε δεύτερη μοίρα τις δικές τους επιθυμίες, ιδιαίτερα στις περιπτώσεις που δηλώνουν ότι δεν διέκοψαν τη σχέση, επειδή αποφάσισαν να δώσουν στο αγόρι τους μία δεύτερη ευκαιρία.

Ο μύθος της ισότητας είναι αυτός που ουσιαστικά κρύβει τις τεράστιες ανισότητες που βιώνουν οι έφηβες στις σχέσεις τους, με αποτέλεσμα ένα περιστατικό βίας να το ερμηνεύουν όχι ως ένδειξη της ανισότητας που βιώνουν, αλλά ως ένα μεμονωμένο γεγονός. Αυτή η βία σε συνδυασμό με τις προσπάθειες των αγοριών να τις πείσουν να μην διακόψουν τη σχέση τους, αλλά να τους δώσουν μια ακόμα ευκαιρία ενισχύει την παρουσίαση της βίας ως μεμονωμένου γεγονότος. Ενώ η επιθετική συμπεριφορά απέναντί τους θα έπρεπε να ακυρώσει αμέσως και να ανατρέψει τον μύθο της ισότητας και να οδηγήσει στη διακοπή της σχέσης, παρατηρούμε όμως, από τα αποτελέσματα της έρευνας μας, ότι κάτι τέτοιο δεν συμβαίνει. Τι είναι αυτό που θα οδηγήσει στη διακοπή της σχέσης; Είναι σαφές ότι πρέπει να αλλάξουν και οι ηθικοί κώδικες, προκειμένου η παραμικρή άσκηση βίας να αποτελεί αιτία διακοπής μίας σχέσης και όχι να αντιμετωπίζεται ως ένα γεγονός στο οποίο πρέπει να υπάρξει κατανόηση.

²¹⁶ Βλ. σχετικά Μ. Παντελίδου-Μαλούτα (2002). Πιο συγκεκριμένα, το κεφάλαιο με τίτλο «Το έμφυλο υποκειμένο ως πολίτης». Η διατύπωσή μου αποτελεί μία παραλλαγή όσων αναφέρει η Παντελίδου-Μαλούτα.ι: Μόνο οι πιο ανεπεξέργαστες πατριαρχικές προϋδεάσεις μπορεί να επιτρέψουν τη διατύπωση της υπόθεσης ότι είναι δυνατόν ένα και το αυτό υποκειμένο μπορεί να είναι, συγχρόνως, ελεύθερος πολίτης της δημοκρατίας και σύζυγος (γυναίκα), οικονομικά εξαρτημένη και μάλιστα η οποία έχει απεμπολήσει ένα σημαντικό κομμάτι της ατομικότητας και της ελευθερίας της, την ελευθερία να αρνηθεί να συναινέσει στην παραβίαση της σωματικής της οντότητας.... (σελ. 118).

Οι στατιστικές της έκτασης της βίας, που αναφέρονται σε προηγούμενα κεφάλαια, ενισχύουν τη φεμινιστική άποψη ότι η νομοθετική ισότητα των φύλων που έχει εξασφαλιστεί δεν αποτελεί από μόνη της εγγύηση για την υλοποίηση της ισότητας ανάμεσα στα δύο φύλα. Αυτό συμβαίνει, γιατί όπως υποστηρίζεται οι σχέσεις των φύλων και οι ρόλοι τους, τόσο μέσα στην οικογένεια όσο και στον ευρύτερο κοινωνικό χώρο, υπάρχουν κυρίως στη δικαιοδοσία εξω-νομικών κανόνων (Κακλαμανάκη 1984²¹⁷, Τάκαρη 1984²¹⁸).

Το ερώτημα όμως που τίθεται είναι ότι ενώ η κοινωνία μας στη σημερινή εποχή διέπεται φαινομενικά από τις αρχές της ισότητας και την ανάγκη να ανατραπεί το προηγούμενο μοντέλο, εξακολουθεί η βία σε βάρος των γυναικών και κατά επέκταση των εφήβων κοριτσιών. Θα έπρεπε στην ιδεολογία της προόδου και του εκμοντερνισμού να αντιστοιχεί η ιδεολογία της αγάπης και της ισοτιμίας. Θα έπρεπε η θεσμική ισότητα να μετατραπεί σε σχέση ισοτιμίας των δύο φύλων. Γνωρίζουμε πολύ καλά ότι το ευρύτερο κοινωνικοοικονομικό περιβάλλον μπορεί να έχει θεσμοθετήσει την ισότητα ανάμεσα στα δύο φύλα, αλλά αυτή η θεσμοθετημένη ισότητα δεν έχει εφαρμοστεί όπως θα έπρεπε. Οι γυναίκες εξακολουθούν να υφίστανται διακρίσεις σε κάθε τομέα της ζωής τους. Αυτές οι κοινωνικές διακρίσεις διαιωνίζουν αντιλήψεις περί κατωτερότητας του γυναικείου φύλου, οι οποίες βρίσκουν έκφραση και στο επίπεδο των διαπροσωπικών σχέσεων. Οι αντιλήψεις περί κατωτερότητας των γυναικών είναι αυτές που νομιμοποιούν την άσκηση βίας εναντίον τους.

- Ρομαντικά ειδύλλια

Ο λόγος περί ειδυλλίων διαδραματίζει ουσιαστικό ρόλο στη γλώσσα περί σχέσεων. Η ευρύτατα διαδεδομένη ρήση «η αγάπη τα λύνει όλα» αποτελεί μια ιδεολογικά φορτισμένη παραδοχή που παρουσιάζει την πραγματικότητα μιας σχέσης²¹⁹ ως υπέρτατο αγαθό, με συνέπεια να δημιουργείται ένα εύφορο κλίμα, στο οποίο οι προσπάθειες του δράστη να διατηρήσει τη σχέση και να πείσει την έφηβη στην οποία ασκεί βία να μην χωρίσουν να βρίσκουν έδαφος. Οι προσπάθειες του δράστη να πείσουν την έφηβη να παραμείνει στη σχέση πετυχαίνουν²²⁰. Ακόμα και στις περιπτώσεις που αποφασίζουν οι έφηβες να χωρίσουν, έρχονται αντιμέτωπες με τις αγωνιώδεις/έξουσιαστικές προσπάθειες των αγοριών τους να τις πείσουν να μην χωρίσουν. Οι άντρες που κακοποιούν συχνά αρνούνται να δεχτούν την απόφαση της γυναίκας που κακοποιούν να

²¹⁷ Βλ. Κακλαμανάκη, Ρ.1984. Η θέση της Ελληνίδας στην οικογένεια, στην κοινωνία, στην πολιτεία. Αθήνα: Καστανιώτης.

²¹⁸ Βλ. Τάκαρη, Ντ. 1983. Η γυναίκα από την αρχαιότητα ως την τεχνολογική επανάσταση. Αθήνα

²¹⁹ Ιδιαίτερα της σχέσης όπου τουλάχιστον ο ένας από τους δύο συντρόφους υποστηρίζει ότι αγαπάει τον άλλον σύντροφο.

²²⁰ Φυσικά σε αυτό εδώ το σημείο δεν υπονοούμε ότι αυτοί είναι οι μοναδικοί παράγοντες διατήρησης μιας σχέσης βίας. Κάποιοι άλλοι παράγοντες διατήρησης μιας σχέσης βίας είναι ο έντονος φόβος που νιώθει το θύμα, η ενοχοποίηση του θύματος και η μεταβίβαση ευθυνών προς το θύμα, η κοινωνική πίεση για διατήρηση της σχέσης. Επίσης, στις περιπτώσεις ενηλίκων παντρεμένων γυναικών η οικονομική εξάρτηση και η ύπαρξη των παιδιών αποτελούν επιπλέον παράγοντες (Πενταράκη, Μ., 1998 Αστυνομική Επιθεώρηση)

χωρίσουν, και σε κάθε απόφαση θέλουν να διατηρούν τον απόλυτο έλεγχο (Pence, E.& Paymar, M. 1991)²²¹.

Όπως χαρακτηριστικά υποστηρίζουν οι ριζοσπάστριες φεμινίστριες Michelle Barrett και Mary McIntosh (1987) στο έργο τους *Η αντικοινωνική οικογένεια*²²² Με ποια έννοια η οικογένεια [κατ' αντιστοιχία, η σχέση στην δική μας ανάλυση] είναι ένας παράδεισος σε έναν άκαρδο κόσμο δεν εξηγείται καθόλου και θα ήταν δύσκολο να γίνει. «Αυτό το είδος των τετριμμένων παραδοχών εμφανίζεται συχνά [...], χωρίς να εξηγείται και να δικαιολογείται ποτέ. Αναπόφευκτα κάποιες από τις παραδοχές του καθολικοποιούν συγκεκριμένα πολιτιστικά φαινόμενα. Η ιδέα της παθιασμένης ρομαντικής αγάπης αναφέρεται συχνά σε πολλές περιπτώσεις ως υπερβατική, αλλά αυτό δεν τεκμηριώνεται ποτέ». Αυτή η ιδέα είναι κάτι που επαναλαμβάνεται με έναν τέτοιο τρόπο που επιδιώκει τη νομιμοποίησή της στην κοινή συνείδηση. Αυτή η ιδέα είναι μέρος μιας καθημερινότητας, μιας καθημερινότητας που είναι διάχυτη με σχέσεις εξουσίας. Σύμφωνα με τον Φουκώ, «η εξουσία είναι παντού, όχι επειδή συμπεριλαμβάνει τα πάντα, αλλά επειδή έρχεται από παντού. Και η εξουσία σε ό,τι διαθέτει το σταθερό, το επαναληπτικό, το αδρανές, το αυτοαναπαραγωγικό, δεν είναι παρά το συνολικό αποτέλεσμα που διαγράφεται με βάση όλες αυτές τις κινητικότητες, η αλληλουχία που βρίσκει στήριγμα στην κάθε μια από αυτές και που προσπαθεί, από τη μεριά της να τις στερεώσει... η εξουσία ασκείται από αμέτρητα σημεία σε ένα παιχνίδι άνισων και κινητών σχέσεων.

Οι επιταγές της πατριαρχίας πρέπει να εκτελεστούν, αλλιώς η γυναίκα/έφηβη είναι καταδικασμένη στη μοναξιά της. Αυτά είναι αποτελέσματα των λειτουργιών της εξουσίας μέσω της χρήσης του φόβου της μοναξιάς.

Η φιλολογία περί σχέσεων περιλαμβάνει αντιλήψεις του είδους ότι η αγάπη ξεπερνάει όλες τις δυσκολίες, η αγάπη είναι τυφλή, όταν υπάρχει αγάπη τα πάντα λύνονται, τυχόν δυσκολίες που συναντιούνται στις σχέσεις θα λυθούν αργότερα με τον γάμο. Οι αντιλήψεις θέτουν ένα πλαίσιο δικαιολόγησης της βίας στις σχέσεις, οριοθετώντας την ως κάτι που προέρχεται από εξωτερικούς παράγοντες και όχι ως κάτι που αφορά την ίδια τη σχέση ή κάποιον από τους συντρόφους συγκεκριμένα. Έτσι λοιπόν, οι συγκρούσεις και η βία θεωρούνται ως τυχαία και περιστασιακά γεγονότα. (Lloyd 1991²²³. Lloyd κ.ά. 2000)²²⁴. Η

²²¹ Οι Pence, E., και Paymar, M αναφέρουν στο βιβλίο τους που αφορά τις τακτικές ελέγχου και εξουσίας που ασκούν οι άντρες που ασκούν βία ότι όταν οι δράστες της βίας όταν νιώθουν ότι χάνουν τον έλεγχο της σχέσης και ότι το θύμα έχει πάρει την απόφαση να διακόψει αρχίζουν στο όνομα της αιώνιας αγάπης να ορκίζονται ότι θα αλλάξουν και θα μεταμορφωθούν στον πιο τέλειο σύντροφο. Η επίκληση στην έννοια της αγάπης ως η κινητήρια δύναμη που θα αλλάξει τη σχέση παίζει καθοριστικό ρόλο στη διατήρηση της σχέσης. Οι άντρες που κακοποιούν επικαλούνται την ευρύτητα διαδεδομένη ρήση για την δύναμη της αγάπης η οποία ανταποκρίνεται και στις κοινωνικές αναπαραστάσεις των ίδιων εφήβων και οι ίδιες οι γυναίκες έχουν μεγαλώσει πιστεύοντας ότι με την αγάπη τα πάντα διορθώνονται.

²²² Βλ. M. Barrett & M. McIntosh. 1987. στο «Η αντι-κοινωνική οικογένεια», σελ. 141. Επιλέξαμε να παραθέσουμε το συγκεκριμένο απόσπασμα θεωρώντας ότι η ανάλυση και η κριτική τους για τον θεσμό της οικογένειας, όπως παρουσιάζεται στο έργο του Λας με τίτλο «Παράδεισος σε ένα Άκαρδο Κόσμο», μπορεί να μεταφερθεί και στην ανάλυση περί συντροφικών σχέσεων.

²²³ Βλ. Lloyd, S. A. 1991. The dark side of courtship, *Family Relations* 40: 14-20

²²⁴ Βλ. Lloyd, S. A. & Emery, B. C. 2000. *The Dark Side Of Courtship: Physical And Sexual Aggression*. California: Sage Publications.

έρευνα των Henton κ.ά.²²⁵ στηρίζει σαφέστατα το συμπέρασμα ότι και τα θύματα και οι θύτες τείνουν να παραβλέπουν και να επαναπλαισιώνουν με θετικό περιεχόμενο τη βία μέσα στις σχέσεις τους. Αυτό φαίνεται και από το γεγονός ότι πάνω από το 50% των ατόμων που έχουν υποστεί βία στις σχέσεις τους δήλωσαν ότι αυτά τα περιστατικά δεν επηρέασαν τη σχέση τους ή ότι τη βελτίωσαν.

Οι Rosen & Bird (1996)²²⁶ χαρακτηρίζουν τους μηχανισμούς που παγιδεύουν μία γυναίκα σε μία σχέση βίας ως μηχανισμούς αποπλάνησης. Σύμφωνα με αυτή την προσέγγιση, οι επικρατούσες αντιλήψεις περί ειδυλλίων θα μπορούσαν να θεωρηθούν ότι παίζουν ουσιαστικό ρόλο στη διαδικασία αποπλάνησης. Οι νέες γυναίκες ξεκινούν πολλές φορές μία σχέση έχοντας πιστέψει σε ρομαντικά παραμυθάκια όπως η *Σταχτοπούτα* και *Ωραία και το Τέρας*. Στο παραμύθι της *Σταχτοπούτας* βλέπουμε τη μίζερη ζωή της γυναίκας να μεταμορφώνεται χάρη στο πριγκιπόπουλο, όλες οι αγωνίες και οι ανησυχίες της λύνονται μέσα από την αγάπη της προς αυτόν. Στο παραμύθι η *Ωραία και το Τέρας*, μια όμορφη γυναίκα αποφασίζει να αφιερώσει τη ζωή της σ' ένα ανθρωπόμορφο τέρας. Ο λόγος που η όμορφη γυναίκα μένει σε τέτοια ιδιότυπη σχέση είναι η επιθυμία της να είναι αυτή που θα αλλάξει τον σύντροφό της μέσα από την αμέριστη κατανόηση και την αγάπη που του προσφέρει. Η αγάπη και η κατανόηση θα αποτελέσουν τον κινητήριο μοχλό για τη μεταμόρφωση του συντρόφου της και κατά συνέπεια μια ευτυχισμένη συμβίωση. Σύμφωνα με τις Rosen & Bird (1996), αυτού του είδους τα σενάρια επαναλαμβάνονται πολύ συχνά στις συντροφικές σχέσεις όπου οι γυναίκες παρασύρονται και παραμένουν με τον 'πρίγκιπα των ονείρων' τους, ακόμα και αν η ψυχική ή η σωματική τους ακεραιότητα κινδυνεύει.

Σύμφωνα με τη Wetherell (1995)²²⁷ η κυρίαρχη ιδεολογία των ρομαντικών ειδυλλίων επηρεάζει διαφορετικά τα δύο φύλα, τοποθετώντας τα σε διαφορετικές έμφυλες θέσεις που σαφέστατα υποδηλώνουν κοινωνικές ιεραρχήσεις με βάση το φύλο. Επίσης, ένα άλλο σημαντικό στοιχείο που χαρακτηρίζει την ιδεολογία των ρομαντικών σχέσεων είναι ο φόβος να μην μείνει κάποιος μόνος ή να μην στερήσει ποτέ η αγάπη γι' αυτόν. Σύμφωνα με τη Wetherell (1995), το να σταματήσει κάποιο άτομο να είναι ερωτευμένο δεν σημαίνει μόνο το τέλος μιας σχέσης, αλλά την απουσία ενός περιγραφικού λόγου που θα προσφέρει τη δυνατότητα αυτοπροορισμού σε σχέση με κάποιον σύντροφο. Εάν και οι σχέσεις θεωρούνται κάτι απόλυτα προσωπικό, ωστόσο είναι και κομμάτι του πολιτισμού.

Ο κυρίαρχος λόγος περί σχέσεων προβάλλει κάποιες αξιολογήσεις σχετικά με την αναγκαιότητα διατήρησης μιας σχέσης με κάθε θυσία και στη συνέχεια εμφανίζει αυτές τις αξιολογήσεις όχι ως αποτέλεσμα κρίσεων, αλλά απλώς διαπιστώσεων. Ο παράδεισος σ' αυτές τις σχέσεις είναι ένας μύθος που

²²⁵ Βλ. Henton, J. M., Cate, R. M., Koval, J. E., Lloyd, S., A & Christofer, F. S. 1983. Romance and violence in dating relationships. *Journal of Family Issues*3: 467-482.

²²⁶ Βλ. Rosen, K. H. & Bird, K. 1996. A case of woman abuse: Gender ideologies, power paradoxes and unresolved conflict. *Violence Against Women*2: 302-321.

²²⁷ Βλ. Wetherell, M. 1995. Romantic discourse and feminist analysis: Interrogating investment, power, and desire, στο S. Wilkinson & Kitzinger (επιμ.). *Femintism and Discourse: Psychological Perspectives* Thousand Oaks, CA: Sage, σσ 128-144)

καλλιεργείται και συνδέεται στενά με την αναγκαιότητα ύπαρξης αναπαραγωγικών μονάδων στο καπιταλιστικό σύστημα. Καθώς η πραγματικότητα έρχεται σε σύγκρουση με την καθημερινότητα των σχέσεων, ο μύθος αυτού του φαντασιακού ιδεώδους των σχέσεων ενισχύεται και μέσα από την αποσιώπηση των περιστατικών βίας στις συντροφικές σχέσεις. Ο μύθος μιας ονειρικής συντροφικής σχέσης εύκολα τίθεται σε αμφισβήτηση μέσα από τη σύγκριση με ερευνητικά δεδομένα που αφορούν την έκταση της βίας.

- Σεξουαλικότητα

Οι αντιλήψεις γύρω από τη σεξουαλικότητα προσφέρουν σημαντικά στο πλαίσιο ανάλυσης για την κατανόηση της βίας μέσα στις σχέσεις. Σύμφωνα με τον κυρίαρχο λόγο σχετικά με τη σεξουαλικότητα, υπάρχει μια ισχυρή ανδρική βιολογική παρόρμηση η οποία, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Πιερ Μπρουρντιέ (1999: 35)²²⁸, έχει οικοδομηθεί από μια μακριά διαδικασία κοινωνικοποίησης τόσο απαραίτητη όσο εκείνη που προπαρασκευάζει την υποταγή. Σύμφωνα με αυτή την αντίληψη, η οποία όπως πολύ σωστά επισημαίνει ο Τσιγγής (1996)²²⁹ αποτελεί ένα κυρίαρχο και ευρύτατο διαδεδωμένο στερεότυπο, ο άντρας δεν μπορεί να μην ικανοποιεί και να καταπιέζει τις σεξουαλικές του ορμές. Επιπλέον, ο άντρας έχει ισχυρότερες βιολογικές σεξουαλικές επιθυμίες που έχουν ανάγκη άμεσης ικανοποίησης. Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο, ο βιασμός ή η σεξουαλική επιθετικότητα προβάλλει σαν ένα είδος 'φυσικής', 'νομοτελειακής' εκτόνωσης μιας επείγουσας βιολογικής ανάγκης. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στην έρευνα των Schultz και DeSavage²³⁰, αυτό το στερεότυπο αποδέχονται περισσότερο οι γυναίκες (53%), παρά οι άντρες (30%). Όταν ζητήθηκε απ' αυτές τις γυναίκες, που υιοθετούν αυτή την αντίληψη, να δικαιολογήσουν αυτή τους τη στάση, οι απαντήσεις που έδωσαν ήταν του τύπου: «Είναι στο χέρι της γυναίκας να σταματήσει αυτά τα παιχνίδια πριν από το επικίνδυνο σημείο». επίσης, κάτι πολύ σημαντικό που εντοπίστηκε στην παραπάνω έρευνα είναι ότι οι γυναίκες φαίνεται να έχουν μια τάση αυτοενοχοποίησης στις περιπτώσεις σεξουαλικών επιθέσεων που δέχονται, γεγονός που από-ενοχοποιεί τον δράστη και καθιστά το θύμα ανίκανο να απαιτήσει την ποινική διευθέτηση του εγκλήματος. Αυτά τα στερεότυπα υιοθετούνται από πολλά άτομα και έτσι διαμορφώνεται μια κυρίαρχη αντίληψη που θεωρεί ότι η ικανοποίηση της αντρικής σεξουαλικότητας αποτελεί πρωταρχικό καθήκον της γυναίκας (Τσιγγής, 1996)²³¹.

Ο λόγος των συντροφικών σχέσεων είναι επιφορτισμένος με κατασκευές που παραπέμπουν στην κοινωνική ιεραρχία των φύλων, με αποτέλεσμα η σκιάγραφηση της σεξουαλικότητας κάθε φύλου να γίνονται ακόμα και σήμερα με περιγραφές που παραπέμπουν στο κοινωνικό φύλο: ο άντρας παρουσιάζεται

²²⁸ Βλ. Μπρουρντιέ Π.1999.Η ανδρική κυριαρχία. Αθήνα: Στάχυ, σελ. 35.

²²⁹Βλ. Τσιγγής,1996. Βιασμός το αθέατο έγκλημα. Αθήνα:Σάκκουλας; σελ. :195.

²³⁰ Αναφορά στο βιβλίο του Τσιγγή 1996:195..

²³¹ Αυτή την αντίληψη τεκμηριώνουν στην έρευνα τους οι Hird και Jackson όπου μέσα από συνεντεύξεις σε νέους και νέες βρήκαν ότι ο σεξουαλικός εξαναγκασμός θεωρείται ως κάτι φυσιολογικό που απορρέει από βιολογική παρόρμηση. Βλ. Hird, M. J. & Jackson, S. 2001. Where 'angels' and 'wusses' fear to tread: sexual coercion in adolescent heterosexual dating relationships'. *Australian and New Zealand Journal of Sociology* 37 (1): 27-43.

κυρίως ως ερωτικό υποκείμενο, μόνο ενεργητικός και αυτόβουλος ενώ η γυναίκα παρουσιάζεται κυρίως ως ερωτικό αντικείμενο, παθητική και υπομονετική. Εικόνες που αν και δεν έχουν καμιά επιστημονική τεκμηρίωση με βάση το βιολογικό φύλο, έχουν αποκτήσει νομιμοποιητική αξία. Βλέπουμε, δηλαδή, ότι η αναφορά στη βιολογική φύση από ηθική άποψη εδραιώνει αυτό που υποτίθεται ότι λογικά εξηγεί (Παντελίδου-Μαλούτα 2002: 60)²³². Κατ' αυτό τον τρόπο, γίνεται φανερό ότι ο κυρίαρχος λόγος για τις σχέσεις συνδέεται κυρίως με τους τρόπους αναπαράστασης και αντίληψης των σχέσεων των κοινωνικών φύλων. Το κοινωνικό φύλο του άντρα και το κοινωνικό φύλο της γυναίκας συνιστά πολιτισμικές κατηγορίες. «Το πολιτιστικό μας σύστημα ενθαρρύνει έντονα την αγνότητα και την παθητικότητα της γυναίκας και ταυτόχρονα ενοσταλάζει στον άντρα την αντίληψη ότι θα πρέπει να επιδείξει ένα ορισμένο είδος συμπεριφοράς και εκδήλωσης του ανδρισμού του. Τόσο οι άντρες όσο και οι γυναίκες καλούνται να εναρμονίσουν τη συμπεριφορά τους με το κυρίαρχο στις συλλογικές αναπαραστάσεις στερεότυπο του φύλου τους» (Τσιγγής 1996:108)²³³.

Άλλες αντιλήψεις που αφορούν τη σεξουαλικότητα έχουν να κάνουν με την προσδοκία ότι οι άντρες πρέπει να αναλαμβάνουν ενεργητικό ρόλο με χαρακτηριστικά κυρίαρχου, ενώ η γυναίκα παθητικό ρόλο, έχοντας περισσότερο ως καθήκον τον έλεγχο των ορμών του άντρα. (Hare-Mustin 1994, αναφορά στο σύγγραμμα των Lloyd και Emery (2000: 29). Αυτού του είδους οι αντιλήψεις σαφέστατα απορρέουν και ενισχύουν πατριαρχικές δομές στις σχέσεις (Lloyd, Emery 2000).

Επίσης, μία ακόμα από τις αντιλήψεις που διαμορφώνουν το τοπίο των σχέσεων σχετίζεται με την ευρύτητα διαδεδομένη αντίληψη ότι στην πραγματικότητα όταν μία γυναίκα λέει 'όχι' στην πραγματικότητα εννοεί 'ναι'. Ανάλογες αντιλήψεις εκφράστηκαν από τους ερωτηθέντες στην έρευνα του Λάζου (1997: 219)²³⁴, όπου υποδηλώνεται ότι η μεγάλη πλειονότητα των αντρών προσβέβουν την υποταγή της γυναίκας στον άνδρα και οργίζονται από την έλλειψη ελευθερίας στο να εκφράσουν δημόσια τις απόψεις τους, οργίζονται με τους περιορισμούς που ισχύουν στην κοινοποίηση του σεξουαλικού και του ερωτικού, καθώς και οργίζονται με το γεγονός ότι οι μεν άντρες δεν είναι ελεύθεροι να εκδηλώσουν την κυριαρχικότητά τους, οι δε γυναίκες δεν είναι ελεύθερες να εκδηλώσουν την υποτακτικότητά τους. Τέτοιου είδους αντιλήψεις δίνουν την αίσθηση στους άντρες να προβάλλουν ανενδοίαστα τη σεξουαλική τους απαίτηση, ενώ στις γυναίκες λειτουργεί ως μηχανισμός πίεσης και συναίνεσης στις απαιτήσεις των αντρών για σεξουαλικές σχέσεις.

²³² Βλ. Παντελίδου-Μαλούτα, Μ. 2002) *Το φύλο της δημοκρατίας: Ιδιότητα του πολίτη και έμφυλα υποκείμενα*. Αθήνα: Σαββάλας, σελ. 160, όπου γενικότερα στο τέταρτο κεφάλαιο υπάρχουν ενδιαφέρουσες επισημάνσεις για το κοινωνικό και το βιολογικό φύλο.

²³³ Βλ. Τσιγγής, 1996, ό.π.

²³⁴ Βλ. Λάζος, Γ., 1997. *Η σεξουαλικότητα ως αξία*. Αθήνα: Δελφίνι, σελ. 219. Ενδεικτικά αναφέρει στο βιβλίο του την άποψη 24χρονου απόφοιτου πανεπιστημίου: «Όλες θέλουν να τις βάλεις κάτω και να τις γαμήσεις, αλλά στο παίζουν χειραφετημένες. Ντρέπονται να το παραδεκτούν». Τέτοιου είδους αντιλήψεις αντανάκλουν ένα άκρατο μισογυνισμό που σαφέστατα συμβάλλει στην άσκηση της βίας ενάντια στις γυναίκες.

Οι συνέπειες τέτοιων αντιλήψεων και στις σχέσεις των εφήβων είναι φανερές και αυτό γιατί σε τέτοιου είδους αντιλήψεις υποθάλπεται η επιθετικότητα και ο σεξουαλικός καταναγκασμός ενάντια στις έφηβες.

Β. Ο κυρίαρχος λόγος περί επιθετικότητας

Ο κυρίαρχος λόγος περί επιθετικότητας συγκροτείται από ευρύτατα διαδεδομένους μύθους που εμποδίζουν την εξέταση του φαινομένου της βίας κατά των γυναικών ως ένα σοβαρό κοινωνικό φαινόμενο με πλατιές διαστάσεις. Η βία κατά των γυναικών παραπέμπει σε συναισθηματικά και ιδεολογικά φορτισμένες έννοιες όπως οι έννοιες της σεξουαλικότητας, της γυναικείας φύσης, και της αντρικής φύσης. Γύρω απ' αυτές τις έννοιες, έχουν συγκροτηθεί και οι κυρίαρχοι μύθοι και τα κυρίαρχα ιδεολογικά κατασκευάσματα τα οποία αποσκοπούν στα εξής:

- στην απενοχοποίηση του δράστη
- στη μεταβίβαση των ευθυνών στο θύμα της βίας
- στην κατασκευή ενός αόρατου πέπλου σιωπής σχετικά με τη συντροφική βία

• Απενοχοποίηση του δράστη

Ο κυρίαρχος λόγος που 'εξηγεί' τα αίτια της επιθετικότητας ουσιαστικά απενοχοποιεί σε μεγάλο βαθμό τον δράστη. Όπως έχουμε ήδη αναφέρει για τον κυρίαρχο λόγο της σεξουαλικότητας, εξαιτίας των εδραιωμένων στερεοτύπων περί σεξουαλικότητας, ο βιασμός ερμηνεύεται πολύ συχνά ως κάτι που η νεαρή γυναίκα επιθυμούσε, αλλά εξαιτίας του παθητικού της ρόλου δεν το εξέφρασε, με αποτέλεσμα να παρερμηνευτεί από τον δράστη. Επίσης, η εκδήλωση της σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς από τον δράστη κατά πολλούς θεωρείται ως έκφραση μιας κοινωνικά προσδιορισμένης συμπεριφοράς του φύλου του. Έτσι, η άσκηση σωματικής βίας από τους άντρες ερμηνεύεται ως μια προσωρινή απώλεια ελέγχου. Οι έρευνες που ασχολήθηκαν μ' αυτό το θέμα κατέγραψαν ότι οι δράστες συχνά προσπαθούν να δικαιολογήσουν τη συμπεριφορά τους με επιχειρήματα του τύπου «ήμουν εκτός ελέγχου». Αυτοί οι άντρες περιγράφουν τη συμπεριφορά τους ως παρορμητική σε τέτοιο βαθμό ώστε να μην μπορούν να θυμηθούν όλα τα γεγονότα που διαδραματίστηκαν κατά τη διάρκεια του βίαιου περιστατικού (Dutton & Golland 1995· Stets 1988)²³⁵. Τέτοιου είδους εξηγήσεις εντοπίζονται και στον κυρίαρχο λόγο. Χαρακτηριστικές είναι εκφράσεις που ακούγονται καθημερινά όπως: «Έχασε τον έλεγχο του», «Είχε πει», που σημαίνει ότι αφού έχασε τον έλεγχο του δεν μπορούμε να τον θεωρήσουμε υπόλογο για τις πράξεις του.

Σπάνια στον κυρίαρχο λόγο θα συναντήσουμε κάποια αντίληψη που να προσεγγίζει την άσκηση βίας ως τακτική επιβολής και ελέγχου ή ως προσπάθεια εκ μέρους του άντρα να συμμορφώσει τη γυναίκα στις επιθυμίες του. Θεωρώντας ότι η άσκηση βίας απορρέει από το χάσιμο ελέγχου εκ μέρους του άντρα, βλέπουμε πόσο εύκολα απενοχοποιείται ο δράστης.

²³⁵ Βλ. Dutton, D. G. & Golant, S. 1995. *The Batterer: A Psychological Profile*. New York: Basic Books· Stets, J. 1988. *Domestic Violence and Control*. New York: Springer-Verlag.

Ένας άλλος τρόπος μέσω του οποίου αποενοχοποιείται ο δράστης είναι μέσα από την ερμηνεία της διαγενεακής μεταβίβασης της βίας. Αυτή η αντίληψη υποστηρίζει ότι η άσκηση της βίας εκ μέρους του δράστη είναι αποτέλεσμα βίαιων παιδικών χρόνων κατά τα οποία είτε υπήρξε θύμα παιδικής βίας είτε έζησε σε περιβάλλον στο οποίο οι γονείς συχνά διαπληκτιζόνταν.

Ο δράστης της βίας αποενοχοποιείται μ' αυτό τον τρόπο, αφού δεν μεγάλωσε με τα κατάλληλα αντρικά πρότυπα που θα του μάθαιναν 'ειρηνικές' τεχνικές επίλυσης συγκρούσεων με τις γυναίκες. Είναι αξιοσημείωτο ότι σπάνια αναφέρεται ότι η διαγενεακή μεταβίβαση της βίας ευθύνεται μόνο για ένα 20% με 30% των περιπτώσεων (Kaufman & Zigler 1987· Widom 1989)²³⁶.

- Η μεταβίβαση των ευθυνών στο θύμα της βίας
Η μεταβίβαση των ευθυνών στο θύμα φαίνεται και από απόψεις του τύπου όπως: «Χρειάζεται δύο για να χορέυεις ταγκό». «Τι του έκανες για να σε δειρεί;» «Μήπως τον προκάλεσες;», «Όπως έστρωσες έτσι και θα κοιμηθείς». Εάν πράγματι χρειάζεται δύο για να χορέψουν ταγκό, τότε μέρος της ευθύνης μεταφέρεται στο θύμα. Αυτό σε συνδυασμό με την έκφραση «Τι του έκανες για να σε δειρεί ή όπως στρώσεις έτσι και θα κοιμηθείς» διαμορφώνουν μια κατάσταση, όπου το θύμα έχει μέρος της ευθύνης. Η βασική συνέπεια είναι ότι ουσιαστικά αυτή η αντίληψη συντείνει στην επανα-θυματοποίηση της γυναίκας.

Ο κυρίαρχος λόγος είναι γεμάτος από τέτοιου είδους απόψεις, οι οποίες στην ουσία αποδίδουν ευθύνες στη γυναίκα ή έφηβη για τη βία που ασκήθηκε εναντίον της. Σ' αυτές τις συνθήκες, η ψυχολογική βία για την έφηβη γυναίκα είναι μεγάλη. Ο κυρίαρχος λόγος αποσιωπά τις εμπειρίες της και τη βάζει στο περιθώριο. Αυτό το συμπέρασμα ενισχύεται και από τα πορίσματα της έρευνας μας, όπου σχεδόν το 1/10 των ατόμων στα οποία οι έφηβες εκμηστηρεύτηκαν το περιστατικό βίας που έζησαν τις ρώτησαν «Τι του έκανες για να σε χτυπήσει;»²³⁷.

Ιστορικά οι γυναίκες πάντα κατηγορούνταν για την άσκηση βίας εναντίον τους. Παλαιότερα, όταν η εξουσία και το φύλο θεωρούνταν ότι δεν είχαν καμιά σύνδεση, προσέγγιζαν τα θύματα βίας ως μαζοχιστικές προσωπικότητες, οι οποίες επιζητούσαν οι ίδιες την κακοποίησή τους. Μπορεί πλέον να μην συναντάμε τόσο έντονες προσπάθειες ενοχοποίησης του θύματος, αλλά εξακολουθούμε να συναντάμε πρακτικές επανα-θυματοποίησης των γυναικών στον κυρίαρχο λόγο. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι αναφορές στα μέσα μαζικής ενημέρωσης, όταν αναφέρονται σε περιπτώσεις άσκησης βίας ενάντια στις γυναίκες, στις οποίες κατηγοριοποιούν τις γυναίκες θύματα σε καλές και κακές, με υπόνοιες ότι γυναίκες που δεν είναι πολύ νέες ή πολύ ηλικιωμένες, ούτως ώστε να μην μπορούν να προστατευτούν, ευθύνονται με κάποιο τρόπο για την άσκηση βίας εναντίον τους (Meyers 1997)²³⁸.

²³⁶ Αυτές οι αναφορές αναφέρονται στην έρευνα των Lloyd, S. A. & Emery, B.C. 2000. *The Dark side of Courtship: Physical and Sexual Aggression*. California: Sage Publications. σελ. 32.

²³⁷ Βλ. σχετικό πίνακα (πίνακας 88) στο εμπειρικό μέρος της έρευνας.

²³⁸ Βλ. Meyers, M. 1997. *News Coverage of Violence against Women*. Thousand Oaks, CA: Sage.

- Η κατασκευή ενός αόρατου πέπλου σιωπής σχετικά με τη συντροφική βία

Ο κυρίαρχος λόγος αποσιωπά τις πραγματικές διαστάσεις του φαινομένου της συντροφικής βίας, παρουσιάζοντας το ως ένα μεμονωμένο γεγονός που συμβαίνει σε γυναίκες, οι οποίες κατά κάποιο τρόπο προκάλεσαν τη βία εναντίον τους. Επίσης, ένα άλλο κυρίαρχο επιχείρημα είναι ότι η βία κατά των γυναικών ασκείται από άγνωστους κυρίως άντρες προς αυτές. Επίσης, πολύ συχνά η βία παρουσιάζεται ως ένα φαινόμενο που αφορά κυρίως ειδικές πληθυσμιακές ομάδες όπως ομάδες μεταναστών και κατώτερων οικονομικών στρωμάτων. Μ' αυτό τον τρόπο, το φαινόμενο της αντρικής βίας προς τις γυναίκες περιπλέκεται ακόμα περισσότερο.

Οι άντρες που ασκούν βία προσπαθούν συνειδητά να αποσιωπήσουν όσο γίνεται το παραμικρό επεισόδιο. Αυτό το συμπέρασμα είναι φανερό και από τις κλινικές αναφορές από άνδρες που έχουν κακοποιηθεί. Σύμφωνα με τη Pence και Paymar (1993)²³⁹, οι άντρες αυτοί εφαρμόζουν συγκεκριμένες τακτικές για να υποκρύψουν τη συμπεριφορά τους. Ισχυρίζονται ότι έχουν κάθε δικαίωμα 'απέναντι στη δικιά τους γυναίκα', μπορούν να ελέγχουν πού και πότε την κακοποιούν ώστε να μην τους δει κανείς και να μην αφήσουν ορατά σημάδια, μπορούν να απαγορεύσουν από τη σύντροφό τους να βγαίνει από το σπίτι χωρίς συνοδεία και να περιορίσουν τις επαφές της με άλλους ανθρώπους, και στο τέλος για ό,τι συμβεί να μεταθέσουν τις ευθύνες σ' αυτήν. Αυτές οι κυρίαρχες αντιλήψεις καθιστούν τη βία αόρατη. Κατά αυτό τον τρόπο και σύμφωνα πάντα με τον Φουκώ, η εξουσία είναι πολύ πιο πετυχημένη, όταν καταφέρνει να παρουσιάζεται ως αόρατη. Οι συνέπειες στον κυρίαρχο λόγο των σχέσεων είναι τεράστιες και αυτό μας βοηθά να αντιληφθούμε ότι πρωταρχικός σκοπός είναι καταρχήν το θύμα της βίας να φοβηθεί να μιλήσει, αλλά και μην φανερωθούν οι ενέργειες του δράστη.

Κοινωνικοί θεσμοί όπως το νομοθετικό σύστημα, η οικογένεια, το σύστημα υγείας, το εκπαιδευτικό σύστημα συμβάλλουν στην αποσιώπηση του φαινομένου της συντροφικής βίας. Με τον ίδιο τρόπο που η πατριαρχική κοινωνία αποσιωπά το φαινόμενο, έτσι και οι θεσμοί της συμβάλλουν στην κατασκευή του φαινομένου της συντροφικής βίας ως κάτι φυσιολογικό.

Με βάση τα παραπάνω, γίνεται φανερό ότι η κοινωνική κατασκευή των συντροφικών σχέσεων και της βίας γίνεται σε έμφυλη βάση. Η κοινωνική κατασκευή της πραγματικότητας δεν είναι ποτέ ουδέτερη, αλλά είναι το αποτέλεσμα σχέσεων εξουσίας (Hollway 1989:30)²⁴⁰. Ποικίλα ερευνητικά πορίσματα τεκμηριώνουν ότι οι γυναίκες θεωρούν τον εαυτό τους περισσότερο εκτεθειμένο στη βία και ιδιαίτερα τον βιασμό απ' ό,τι οι άντρες. Το αποτέλεσμα είναι να προσαρμόζουν τον τρόπο ζωής τους, προκειμένου να προστατεύσουν τον εαυτό τους από αυτό το ενδεχόμενο. Δεν περπατούν μόνες τους τα βράδια,

²³⁹ Βλ. Pence, E. & Paymar, M. (1993) *Education Groups for Men who Batter*. New York: Springer Publishing Company.

²⁴⁰ Βλ. Hollway, W. 1989. *Subjectivity and Method in Psychology*. London: Sage, σελ. 30.

αποφεύγουν συγκεκριμένες περιοχές, και τοποθετούν πολλαπλές κλειδαριές ασφαλείας στις πόρτες (Estrich 1987)²⁴¹.

Αντίθετα, βλέπουμε ότι ο άντρας, σύμφωνα με την αρσενική υποκειμενικότητα όπως προσδιορίζεται από τον κυρίαρχο λόγο, έχει εμπιστοσύνη και νιώθει ότι μπορεί να προστατεύσει τον εαυτό του και τη γυναίκα του από ενδεχόμενη επίθεση. Αυτή η θέση συνυπάρχει με τη γυναικεία υποκειμενικότητα, όπως κατασκευάζεται στο πλαίσιο του κυρίαρχου λόγου, μια υποκειμενικότητα ευάλωτη και εξαρτημένη από την προστασία που παρέχει ο άντρας.

Αυτές οι υποκειμενικότητες διαμορφώνονται από τον κυρίαρχο λόγο περί επιθετικότητας και διαιωνίζονται στο πλαίσιο του υπάρχοντος κοινωνικοοικονομικού πλαισίου. Στηρίζονται στον κυρίαρχο λόγο, και όχι στην αληθινή πραγματικότητα. Η αντικειμενική πραγματικότητα μάς δείχνει ότι η βία ενάντια στις γυναίκες δεν προέρχεται από αγνώστους, αλλά από γνωστούς προς αυτές άντρες. Αυτή η έμφαση προς τους βίαιους αγνώστους στοχεύει να απομακρύνει την προσοχή από τους συντρόφους, συζύγους, συγγενείς. Κατά μία άποψη, ίσως είναι πιο δύσκολο να δεχτεί κανείς ότι η βία προέρχεται από τους οικείους απ' ό,τι να θεωρεί πιο πιθανόν η βία να προέρχεται κυρίως από αγνώστους. Από την άλλη μεριά, αυτή η έμφαση προς τους αγνώστους αποτελεί ίσως μία εσκεμμένη προσπάθεια απόκρυψης των σχέσεων εξουσίας που χαρακτηρίζουν τις συντροφικές σχέσεις, και πιο συγκεκριμένα την πραγματική εξουσία που έχουν οι άντρες να ασκήσουν βία στο πλαίσιο των σχέσεων τους.

III. Συμπεράσματα

Στο πλαίσιο της ερμηνευτικής μας προσέγγισης, δεχόμαστε ότι ο καθημερινός, κοινός λόγος, του οποίου η εκμάθηση συμπίπτει με τη βασική διάσταση διαμόρφωσης των πολιτισμικών προσδιορισμών της υποκειμενικότητας, συντελεί στη συγκρότηση των κοινωνικών υποκειμένων.

Το πεδίο προσδιορισμού και διαφοροποίησης της ατομικής υποκειμενικότητας, η «πρώτη ύλη» συγκρότησης υποκειμένων είναι ο καθημερινός, κοινός, πρακτικό-βιωματικός λόγος²⁴². Σ' αυτόν οργανώνεται, αλλά και αποκτά ουσία, πραγματώνεται, εκείνος ο «ορισμένος τρόπος» των μελών της κοινωνίας «να βιώνουν τον κόσμο»²⁴³. Αυτός ο τρόπος βίωσης –έκφραση που αντιστοιχεί με μια ευρεία, αλλά ακριβή έννοια στον ορισμό του ιδεολογικού– προσδιορίζει τις παραστάσεις των ατόμων, την εκ μέρους τους ‘ανάγνωση’ της πραγματικότητας. Απ’ εδώ προκύπτει και η θέση που έχει ιδιαίτερη σημασία για τον πατριαρχικό λόγο: «η ιδεολογία δεν προκύπτει απ’ ό,τι βλέπουν τα άτομα στη γύρω τους πραγματικότητα, αλλά καθορίζει το πώς και τι βλέπουν»²⁴⁴.

Αν θεωρήσουμε το κοινωνικό φύλο ως ένα σύνολο κανόνων, τους οποίους τα υποκείμενα προσπαθούν να εσωτερικεύσουν, και μάλιστα με βάση μια

²⁴¹ Αυτή η αναφορά βασίζεται στο σύγγραμμα των Lloyd, S. A. & Emery, B.C. 2000. *The Dark Side of Courtship: Physical and Sexual Aggression*. California: Sage Publications, σελ. 36.

²⁴² Βλ. Γ. Κουζέλης, 1997. Στο λόγο της καθημερινότητας, στο *Τι είναι η πατρίδα μας*, επιμ. Α. Φραγκουδάκη & Θ. Δραγώνα, Αθήνα: Αλεξάνδρεια, σελ. 111.

²⁴³ Ο.π., σελ. 111.

²⁴⁴ Στο ίδιο.

κοινωνικά διαμορφωμένη ανάγνωση για το τι επιτάσσει η φύση, θα πρέπει να συμφωνήσουμε με τη Wittig που υποστηρίζει πως το ότι βιώνουμε την υποκειμενικότητά μας ως γυναίκες ή ως άντρες δεν παραπέμπει κυρίως σε φυσικά δεδομένα, αλλά «σε πολιτικές κατηγορίες» που εξυπηρετούν τις ανάγκες μιας ιεράρχησης. Η κοινωνικά διαμορφωμένη ανάγνωση βασίζεται στην ανάγνωση της καθημερινότητας, η οποία στην προκειμένη περίπτωση συγκροτείται από τις λαϊκές σοφίες, τις λαϊκές ρήσεις, τα κυρίαρχα μηνύματα των μέσων μαζικής ενημέρωσης που αναφέρονται στην παντοδυναμία της αγάπης, στα ρομαντικά ειδύλλια, στον μύθο της ισότητας κτλ. Ο λόγος περί αγάπης σε συνδυασμό με τον λόγο περί επιθετικότητας και την κοινωνικοποίηση των φύλων αναλαμβάνει να παίξει έναν καθοριστικό ρόλο στον προσδιορισμό των υποκειμένων ως κοινωνικά φύλα που δρουν στο πλαίσιο των σχέσεων.

Η κοινωνική ρητορική καλεί τα υποκείμενα που 'διαβάζουν' τον κόσμο να αυτοτοποθετηθούν στο πλαίσιο αυτής της ρητορικής. Η κυρίαρχη ρητορική περί σχέσεων αποτελεί μέρος του κοινού νου και της λαϊκής κουλτούρας και στηρίζεται σε εκφράσεις-αξίες και όχι σε επιχειρήματα και αποδείξεις, άρα περιέχει λανθάνουσα την ηθική καταδίκη του δέκτη που ενδέχεται να διαφωνήσει κατά αυτόν τον τρόπο άτομα που εμποδίζονται σε μία κριτική κοινωνική ανάγνωση των λόγων εξαναγκάζονται να αυτο-τοποθετηθούν στο πλαίσιο των λόγων.

Υπάρχει μια πολλαπλότητα λόγων, η οποία βασίζεται όμως σε μία ενιαία στρατηγική που εμπλέκει διά του λόγου τα άτομα, ως υποκείμενα, σε κοινωνικές διαδικασίες, οι οποίες προσδιορίζουν την κοινωνική τους τοποθέτηση. Το πώς βιώνει το άτομο την κοινωνική του θέση προκύπτει μέσω της κατασκευής ενός οργανωμένου τακτοποιημένου κόσμου.

Ο λόγος περί σχέσεων αποτελεί μία κοινή διάσταση του κοινού λόγου. Σ' αυτόν στηρίζεται η διαμόρφωση της υποκειμενικότητας εκείνης που συνδέεται με την ιδιότητα των ατόμων ως συντρόφων. Ο λόγος περί σχέσεων αναλαμβάνει να παίξει έναν καθοριστικό ρόλο στον αυτοπροσδιορισμό των υποκειμένων στο πλαίσιο των συντροφικών τους σχέσεων. Ο λόγος περί σχέσεων ορίζει τη σχέση ως το ύψιστο αγαθό που κανείς δεν πρέπει να αμφισβητήσει. Ο λόγος αυτός στηρίζει έμμεσα την παραμονή των γυναικών μέσα σε σχέσεις βίας.

Σε γενικές γραμμές, ο κυρίαρχος λόγος περί συντροφικών σχέσεων σε συνδυασμό με τον κυρίαρχο λόγο περί επιθετικότητας παρέχουν ένα πλαίσιο, όπου οι δράστες, τα θύματα, το φιλικό και το οικογενειακό περιβάλλον καθώς και το προσωπικό διαφόρων υπηρεσιών κατασκευάζουν ένα πολύ συγκεκριμένο περιεχόμενο σχετικά με τη σωματική και τη σεξουαλική βία που τελείται στο πλαίσιο των συντροφικών σχέσεων. Πιστεύουμε ότι ο λόγος των σχέσεων ενθαρρύνει για την σωματική και την σεξουαλική επιθετικότητα που συγκαλύπτεται πίσω από τον μύθο της ισότητας, την αρσενική ερωτική ορμή και τα ρομαντικά ειδύλλια. Κατά αυτό τον τρόπο, ο κυρίαρχος λόγος της επιθετικότητας πολύ συχνά δικαιολογεί τον άντρα που ασκεί βία, ενοχοποιεί τη γυναίκα-θύμα που την προκάλεσε και καθιστά τη συντροφική βία αόρατη. Επίσης, η ευρεία αποδοχή του μύθου για τη γυναικεία προκλητικότητα έχει ως συνέπεια τη δεύτερη θυματοποίηση των θυμάτων. Αυτή η κατάσταση κάνει τις

περισσότερες γυναίκες που έχουν υποστεί βία να αυτο-ενοχοποιούνται και να σκέπτονται ότι αν είχαν ενεργήσει διαφορετικά, θα είχαν αποφύγει τον βιασμό τους. Οι παραπάνω αντιλήψεις έχουν εδραιωθεί τόσο στη συνείδηση του κοινού και αναπαράγονται συνεχώς πιο ανανεωμένοι και επικίνδυνοι.

Η κυριότερη συνέπεια αυτού του κυρίαρχου λόγου είναι ότι συσκοτίζει το γεγονός ότι η βία συνιστά παράλληλα ένα κοινωνικό φαινόμενο που αντλεί τη σημασία του από ένα συγκεκριμένο κοινωνικό πλαίσιο.

Οι κοινωνικές αλλαγές που είναι αναγκαίες πρέπει να βάλουν στόχο την αποδέσμευση του έμφυλου από το ιεραρχικό σε όλα τα επίπεδα της ζωής.

Κεφάλαιο 5 : Συνέπειες του φαινομένου

Εισαγωγή

Σύμφωνα με το ψήφισμα 49.25 της Παγκόσμιας Οργάνωσης Υγείας, στην έκτη συνάντηση ολομέλειας της 25ης Μαΐου 1996, η άσκηση βίας κατά των γυναικών αποτελεί ένα σοβαρό πρόβλημα δημόσιας υγείας με διαστάσεις επιδημίας (WHO, 2002)²⁴⁵. Η βία είτε είναι σωματική είτε σεξουαλική ή ψυχολογική προκαλεί σημαντικά προβλήματα υγείας στις γυναίκες/έφηβες που την υφίστανται (Coker κ.ά. 2000)²⁴⁶.

Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας κατατάσσει τις συνέπειες της βίας στις εξής τρεις ευρείες κατηγορίες:

- Σωματικές συνέπειες
- Ψυχολογικές συνέπειες
- Κοινωνικές συνέπειες

Πολλές φορές, η ταξινόμηση κάποιας συνέπειας σε μία από αυτές τις κατηγορίες δεν είναι εύκολη, αφού μπορεί να ενταχθεί σε περισσότερες από μία κατηγορίες. Για παράδειγμα, η αυξανόμενη χρήση του αλκοόλ μπορεί να ενταχθεί και στις σωματικές και στις ψυχολογικές συνέπειες. Στη συνέχεια, παρουσιάζονται οι συνέπειες ανά κατηγορία.

A. Σωματικές συνέπειες

- Σωματικοί τραυματισμοί

Οι σωματικοί τραυματισμοί περιλαμβάνουν ένα ευρύ πεδίο, το οποίο περιέχει εκδορές, γρατζουνιές, μώλωπες, και μπορεί να καταλήξει και σε δολοφονία.

Σύμφωνα με τις υπάρχουσες έρευνες που αφορούν τον εφηβικό πληθυσμό τα πιο συνηθισμένα τραύματα είναι οι εκδορές, οι γρατζουνιές και τα στραμπουλιγμάτα (Henton κ.ά. 1983· Moskowitz κ.ά. 2001)²⁴⁷. Αυτά τα συμπεράσματα επιβεβαιώθηκαν και από την παρούσα έρευνα. Με βάση τα πορίσματά της, τα πιο συχνά τραύματα είναι το στραμπουλιγμάτο (σε 22 σχέσεις ήταν μια συνηθισμένη συμπεριφορά), και στη συνέχεια ακολουθούν οι θλάσεις και οι κακώσεις μυνών (σε 21 σχέσεις ήταν μια συνηθισμένη συμπεριφορά).

- Ανεπιθύμητη εγκυμοσύνη

²⁴⁵ WHO. 2002. *World Report on Violence and Health*. Geneva: World Health Organization.

²⁴⁶ Coker, A. L., McKeown, R. E., Sanderson, M., Davis, K. E., Valois, R.F., Huebner, E. S. 2000. Severe dating violence and quality of life among South Carolina high school students, *American Journal of Preventive Medicine* 19Q 220-227.

²⁴⁷ Βλ. Henton, J. M., Cate, R. M., Koval, J. E., Lloyd, S., A. & Christofer, F.S.1983. Romance and violence in dating relationships, *Journal of Family Issues*3: 467-482. Moskowitz, H., Griffith, J., Dscala, C. Sege, R.2001. Serious injuries and deaths of adolescent girls resulting from interpersonal violence : Characteristics and trends from the United States, 1989-1999, *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine* 55: 903-918.

Ανεπιθύμητες εγκυμοσύνες συμβαίνουν πολύ συχνά σε σχέσεις βίας και αυτό γιατί οι κακοποιημένες γυναίκες δεν τολμούν, βέβαια, να ζητήσουν τη χρήση προφυλακτικού ή όχι. Σύμφωνα με την έρευνα των Silverman, Raj, Mucci & Hathaway (2001)²⁴⁸, η οποία βασίστηκε σε στοιχεία από το Massachusetts Youth Risk Behaviour Survey και πραγματοποιήθηκε το 1997 και το 1999 αντίστοιχα, οι έφηβες που είχαν υποστεί βία από τον σύντροφό τους διέτρεχαν τέσσερις με πέντε φορές περισσότερες πιθανότητες να μείνουν έγκυες απ' ό,τι συνομήλικές τους που δεν είχαν ανάλογη εμπειρία. Δεν είναι ξεκάθαρο σ' αυτή την έρευνα κατά πόσο η άσκηση βίας συνδέεται με τη μη δυνατότητα χρήσης μεθόδων προφύλαξης. Αν αυτό συνέβαινε, δεν ήταν αρκετά ξεκάθαρο, με βάση τα στοιχεία της έρευνας, κατά πόσο η μη χρήση προφυλακτικών συνδεόταν με την άρνηση των εφήβων να χρησιμοποιήσουν κάποια μέθοδο προφύλαξης ή συνδεόταν με τον φόβο των εφήβων να εφαρμόσουν μεθόδους προφύλαξης. Η παρούσα έρευνα πάντως δίνει ενδείξεις ότι η ανεπιθύμητη εγκυμοσύνη μπορεί να είναι πιθανή συνέπεια σε μια σχέση, αφού ένα ποσοστό 5,2% των εφήβων κοριτσιών δήλωσαν ότι το αγόρι τους αρνήθηκε να χρησιμοποιήσει προφυλακτικό εάν και του ζητήθηκε. Αυτά τα αποτελέσματα σε συνδυασμό με την έμμεση επιβολή που επικρατεί σε σχέσεις σωματικής ή ψυχολογικής βίας πρέπει να ληφθούν υπόψη σε οποιοδήποτε πρόγραμμα αγωγής υγείας που σχετίζεται με θέματα σεξουαλικής αγωγής.

- Σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα

Όπως είναι φυσικό, όταν οι έφηβες δεν μπορούν να διαπραγματευτούν τη χρήση προφυλακτικού, τα σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα αποτελούν μία πραγματικότητα που μπορεί να έχει και θανατηφόρες συνέπειες όπως στις περιπτώσεις της μετάδοσης του ιού του AIDS. Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας έχει δημοσιεύσει πολυάριθμες εκθέσεις, που εφιστούν την προσοχή στη σχέση που υπάρχει ανάμεσα στην βία και στην εξάπλωση του ιού του AIDS, ιδιαίτερα στις χώρες της υποσαχάριας Αφρικής. Με βάση τα αποτελέσματα της έκθεσης του Human Rights Watch (2001)²⁴⁹, ένα 20% των κοριτσιών στο Νότιο Γιοχάνεσμπουργκ έχει υποστεί κάποια μορφή σεξουαλικής βίας έως την ηλικία των 18 ετών.

- Ευπάθεια στις ασθένειες

Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας, οι γυναίκες που έχουν υποστεί βία, συγκριτικά με τις γυναίκες που δεν έχουν υποστεί, αντιμετωπίζουν σε μεγαλύτερο βαθμό σοβαρά προβλήματα υγείας. Υποστηρίζεται ότι αυτή η προδιάθεση σε προβλήματα υγείας ίσως οφείλεται στο εξασθενημένο ανοσοποιητικό σύστημα, εξαιτίας αγχωτικών καταστάσεων. Σύμφωνα με τη

²⁴⁸ Βλ. Silverman, J. G., Raj, A., Mucci, L., Hathaway, J. 2001. Dating violence against adolescent girls and associated substance use, unhealthy weight control, sexual risk behavior, pregnancy and suicidality, *The Journal of the American Medical Association* 286 (5): 572-588.

²⁴⁹ Βλ. Human Rights Watch. 2001. Criminal Justice? Tackling Sexual Abuse in Schools, <http://www.hrw.org/reports/2001/safrica/ZA-FINAL.html>

έρευνα των Coker κ.ά. (2000)²⁵⁰, σε δείγμα 1.152 γυναικών, ηλικίας 18 με 65 ετών, οι οποίες νοσηλεύονταν σε δύο πανεπιστημιακά κέντρα υγείας, διαπιστώθηκε ότι η άσκηση ψυχολογικής βίας εναντίον γυναικών σχετίζεται με ένα σύνολο από σωματικές ασθένειες όπως κάποιο είδος αναπηρίας που εμποδίζει τη γυναίκα από το να δουλέψει, αρθριτικά, χρόνια πόνο, ημικρανίες και άλλου τύπου πονοκεφάλους, βραδυγλωσσία, σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα, χρόνια νεφρική ανεπάρκεια, έλκος στομάχου, σπαστική κολίτιδα, δυσπεψία, διάρροια ή δυσκοιλιότητα.

- Κατάχρηση αλκοόλ και ναρκωτικών

Είναι χαρακτηριστικό ότι οι γυναίκες που κακοποιούνται αυξάνουν σημαντικά το κάπνισμα καθώς και τη χρήση αλκοολ και εξαρτησιογόνων ουσιών σε σχέση με τις γυναίκες που δεν έχουν τέτοιες εμπειρίες. Έρευνες που έχουν γίνει σε τοξικομανείς γυναίκες (εφήβες και ενήλικες) έχουν βρει ότι το ποσοστό των τοξικομανών γυναικών που υφίσταται ή έχει υποστεί βία είναι πολύ μεγαλύτερο απ' ό,τι το ποσοστό που ισχύει για τον γενικό πληθυσμό. Χαρακτηριστική είναι η έρευνα των Silverman κ.ά. (2001)²⁵¹, σύμφωνα με την οποία οι έφηβες που υφίστανται βία κάνουν με μεγαλύτερη συχνότητα χρήση ναρκωτικών ουσιών, αλκοόλ και ταμπάκου.

- Επιβλαβείς συμπεριφορές ελέγχου βάρους

Ένα ακόμα συμπέρασμα από την έρευνα των Silverman, Raj, Mucci & Hathaway (2001)²⁵² είναι ότι οι έφηβες που υφίστανται βία προβαίνουν συχνότερα σε επιβλαβείς συμπεριφορές όπως η χρήση χαπιών απώλειας βάρους, η χρήση διουρητικών και ο εξαναγκαστικός εμετός. Όπως αναφέρεται στην ίδια έρευνα, αυτές οι παρατηρήσεις συμφωνούν και με την ερευνητική δουλειά προηγούμενων ετών όπως αυτή των Perkins και Luster (1999), οι οποίοι βρήκαν ότι οι έφηβες που έχουν υποστεί σεξουαλική βία αντιμετωπίζουν συχνότερα ανωμαλίες στις διατροφικές τους συνήθειες.

Β. Ψυχολογικές συνέπειες

Υπάρχει πλήθος ερευνών που υποστηρίζουν ότι η άσκηση βίας κατά των γυναικών, ενηλίκων και εφήβων οδηγεί σε τροποποίηση των αντιλήψεων τους (Astbury, κ.ά. 2000²⁵³, Silverman κ.ά. 2001²⁵⁴, Campell κ.ά. 1997²⁵⁵). Πιο συγκεκριμένα, οι εμπειρίες αυτές οδηγούν τα θύματα να αλλάξουν την αυτοεικόνα τους, τους προκαλούν συναισθήματα ενοχής και ντροπής,

²⁵⁰ Βλ Coker, A. L., McKeown, R. E., Sanderson, M., Davis, K. E., Valois, R. F., Huebner, E. S. 2000. Severe dating violence and quality of life among South Carolina high school students, *American Journal of Preventive Medicine*, 19: 220-227.

²⁵¹ Βλ. Silverman, J. G., Raj, A., Mucci, L., Hathaway, J. (2001). Dating violence against adolescent girls and associated substance use, unhealthy weight control, sexual risk behavior, pregnancy and suicidality, *The Journal of the American Medical Association* 286 (5): 572-588.

²⁵² Στο ίδιο.

²⁵³ Βλ Astbury, J., Atkinson, J., Duke, J., Eastal, P., Kurrle, S., Tait, P., Turner, J. 2000. The impact of domestic violence on individuals, *EMJA, Medicine and the community*: 173: 427-431.

²⁵⁴ Βλ υποσημείωση 251.

²⁵⁵ Βλ. Campell, J.C., Lewandowski, L.A. 1997. Mental and physical health effects of intimate partner violence on women and children. *Psychiatry: Clinical North American* 20: 353-374.

μειώνουν την αυτοεκτίμησή τους. Επίσης έχει διαπιστωθεί μέσα από έρευνες που έχουν γίνει ότι η άσκηση βίας οδηγεί στην ανάπτυξη μιας ψυχολογικής άμυνας ή αλλιώς τακτικής επιβίωσης, που κάνει τα θύματα να απωθούν τα περιστατικά βίας και να ελαχιστοποιούν τη σοβαρότητά τους. Όταν μάλιστα τα περιστατικά βίας εναλλάσσονται με πράξεις μεταμέλειας και συγγνώμης παγιδεύουν το θύμα, δημιουργώντας του την απατηλή προσδοκία ότι ο σύντροφος της θα αλλάξει. Αυτές είναι οι πράξεις που συντηρούν τη σχέση, με υποσχέσεις που δεν πραγματοποιούνται ποτέ, ψεύτικες ελπίδες και συνεχείς ακυρώσεις (Hoffman 1984)²⁵⁶.

- Μειωμένη αυτοπεποίθηση και αυτοεκτίμηση. Αλλαγή αυτοεικόνας

Έρευνες που να εξετάζουν την επίδραση της βίας στην αυτοεκτίμηση, στην αυτοπεποίθηση και στην αυτο-εικόνα των εφήβων δεν υπάρχουν, οπότε θα παραθέσουμε κάποια ερευνητικά δεδομένα που προέρχονται από έρευνες σε ενήλικες γυναίκες. Η κλινική ψυχολόγος Pat Hoffman²⁵⁷, το 1983 στη πολιτεία της Μινεσότα των ΗΠΑ διεξήγαγε μία ποιοτική έρευνα σε 25 γυναίκες που είχαν υποστεί ψυχολογική βία και βρήκε ότι η συνεχής υποτίμηση και εξευτελισμός μεταβάλλουν την αυτοεικόνα της γυναίκας (Hoffman 1984). Σύμφωνα με τα πορίσματα της έρευνας, αυτό συμβαίνει κυρίως στις περιπτώσεις που οι αρετές και οι επιτυχίες της γυναίκας βρίσκονται κάτω από συνεχή κριτική. Η ερευνήτρια τονίζει ότι όταν πεδία της προσωπικότητάς της, που η ίδια θεωρεί δυνατά της σημεία, βρίσκονται σε επίθεση, τότε εξαφανίζεται κάθε ίχνος αυτοεκτίμησης της. Όλες οι γυναίκες δήλωσαν ότι όσο η διάρκεια της ψυχολογικής βίας μεγάλωνε τόσο περισσότερο αποδεχόταν την εικόνα που είχε πλάσει ο σύντροφός της για κείνη, με συνέπεια να θεωρεί ότι η σχέση που έχει είναι η καλύτερη που θα μπορούσε να ελπίζει. Αυτή η 'παράδοση στην εικόνα του άλλου' προέρχεται από το κλίμα που ο άνδρας της έχει καλλιεργήσει, ότι δηλαδή έχει την καλύτερη σχέση που θα μπορούσε να έχει και ότι δεν πρέπει να ελπίζει σε κάτι καλύτερο.

Η μείωση της αυτοεκτίμησης σε κακοποιημένες γυναίκες τεκμηριώνεται και από άλλες έρευνες. Πιο συγκεκριμένα, η ερευνητική ομάδα των Follingstad κ.ά. (1990)²⁵⁸, κατά την εξέταση του ρόλου της συναισθηματικής διαταραχής σε περιστατικά σωματικής βίας σε δείγμα 234 γυναικών, βρήκε ότι η αυτοεκτίμηση μιας γυναίκας δοκιμαζόταν περισσότερο σε περιπτώσεις που η γυναίκα είχε εμπιστοσύνη σ' αυτά που της έλεγε ο άντρας της. Βέβαια, πρέπει να πούμε ότι υπάρχουν κάποιοι περιορισμοί στις έρευνες αυτές, μια και δεν χρησιμοποιούνταν ομάδα ελέγχου.

- Απόπειρα αυτοκτονίας

²⁵⁶ Βλ. Hoffman, P. 1984. Psychological abuse of women by spouses and live-in lovers. *Women & Therapy*, 3(1): 37-47.

²⁵⁷ Βλέπε υποσημείωση 256.

²⁵⁸ Βλ. Follingstad, D. R., Rutledge, L. L., Berg, B. J., Hause, E. S. & Polek, D. S. 1990) The role of emotional abuse in physically abusive relationships. *Journal of Family Violence* 5 (2): 107-119.

Έχει αποδειχθεί ερευνητικά ότι γυναίκες/έφηβες που έχουν υποστεί επαναλαμβανόμενες μορφές ψυχολογικής βίας οδηγούνται συχνότερα σε απόπειρες αυτοκτονιών απ' ό,τι άλλες γυναίκες που δεν έχουν ανάλογες εμπειρίες.

Σύμφωνα με την έρευνα των Silverman κ.ά. (2001)²⁵⁹, οι έφηβες που έχουν κακοποιηθεί από τον σύντροφό τους έχουν έξι με εννιά φορές περισσότερες πιθανότητες να προβούν σε απόπειρα αυτοκτονίας ή να σκεφθούν την αυτοκτονία ως λύση απ' ό,τι συνομήλικές τους που δεν έχουν υποστεί βία. Η οδύνη και ο εξευτελισμός που νιώθουν τα κορίτσια που έχουν ζήσει τέτοια εμπειρία είναι τόσο ισχυρά που μπορούν να αποτελέσουν τον καθοριστικό παράγοντα που προδιαθέτει τις έφηβες προς την απόπειρα αυτοκτονίας.

Σύμφωνα με την ειδική έκθεση της UNICEF «Βία κατά των γυναικών και κοριτσιών» (2000)²⁶⁰, υπάρχει στενή σχέση ανάμεσα στο βίωμα της βίας και στις απόπειρες αυτοκτονίας. Επίσης αναφέρεται ότι μία απόπειρα αυτοκτονίας είναι κατά δώδεκα φορές πιθανότερο να προέρχεται από μία γυναίκα που έχει υποστεί βία απ' ό,τι από μια γυναίκα που δεν έχει υποστεί

Στην ίδια έκθεση αναφέρεται ότι στις ΗΠΑ το 35-40% των γυναικών που έχει υποστεί βία έχει κάνει, έστω και μία φορά, απόπειρα αυτοκτονίας. Επίσης, αναφέρεται ότι στη Σρι Λάνκα, ο αριθμός των κοριτσιών και των γυναικών, ηλικίας 14 με 24 ετών, που αυτοκτονούν είναι κατά 55 φορές μεγαλύτερος από τον αριθμό των θανάτων εξαιτίας εγκυμοσύνης και γέννας.

Γ. Κοινωνικές και οικονομικές συνέπειες

Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στην έκθεση της Παγκόσμιας Οργάνωσης Υγείας, οι συνέπειες της βίας επεκτείνονται και στο οικονομικό πεδίο. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι οι έφηβες που υφίστανται βία ζουν σε καθεστώς άγχους και κατάθλιψης, που παρεμποδίζει την ακαδημαϊκή και κατά επέκταση την επαγγελματική τους εξέλιξη. Μην έχοντας τον έλεγχο του σώματός τους, ο κόσμος φαίνεται απειλητικός, γεγονός που τις κάνει να αποφεύγουν οποιοδήποτε είδος πρόκλησης.

- Επιρροή της εκπαιδευτικής πορείας

Σύμφωνα με την έρευνα της Ageton (1983:51)²⁶¹, ένα 15% των εφήβων που έχει περάσει σεξουαλική βία κάποιας μορφής δήλωσε ότι έχει επηρεαστεί αρνητικά η σχολική ή η εργασιακή τους απόδοση.

Αν και άλλες έρευνες που να εξερευνούν τις συνέπειες της βίας στην εκπαιδευτική πορεία των εφήβων δεν υπάρχουν, εξετάζοντας τα πορίσματα των ερευνών που έχουν γίνει σε ενήλικο πληθυσμό, μπορούμε να υποθέσουμε ότι παρόμοιες συνέπειες θα ισχύουν και στον εφηβικό πληθυσμό. Θυματολογικές

²⁵⁹ Βλ. υποσημείωση 251.

²⁶⁰ Βλ. Unicef. 5/2000. *Domestic Violence Against Women and Girls*. United Nations Children's Fund. Innocenti Research Center, Florence-Italy, τχ. 6

²⁶¹ Βλ. Ageton, S. 1983. *Sexual Assault Among Adolescents*. Lexington, MA: Heath.

έρευνες που εξέτασαν τις συνέπειες της αντρικής βίας στις ενήλικες γυναίκες υποστήριξαν ότι οι κακοποιημένες γυναίκες αντιμετωπίζουν κατά δέκα φορές περισσότερες πιέσεις να διακόψουν την εκπαίδευση ή την απασχόλησή τους απ' ό,τι οι μη κακοποιημένες γυναίκες (Allard κ.ά. 1997)²⁶² και ότι αρκετές απ' αυτές εξαναγκάζονται να απουσιάζουν από το σχολείο ή την εργασία τους, εξαιτίας των πιέσεων που υφίσταντο.

Η μόνη έρευνα που έγινε στην Ελλάδα έγινε με ευθύνη της υπογράφουσας και εξέταζε τις επιπτώσεις της αντρικής βίας στη μετέπειτα πορεία γυναικών αργηγών μονογονεϊκών οικογενειών. Σύμφωνα με τα πορίσματα της συγκεκριμένης έρευνας, μία στις τέσσερις μόνες μητέρες, όταν ρωτήθηκαν εάν εξαναγκάστηκαν να διακόψουν την εκπαιδευτική τους πορεία κατά τη διάρκεια της σχέσης τους, παραδέχτηκαν ότι η πίεση που δέχονταν τις ανάγκασε τελικά να διακόψουν από το επάγγελμα τους (Πενταράκη, Μ., αδημοσίευτα στοιχεία)²⁶³.

Αυτά τα συμπεράσματα ενισχύονται επίσης από τα πορίσματα της παρούσας έρευνας. Πιο συγκεκριμένα, όταν η παρούσα έρευνα εξετάσε κατά πόσο υπάρχει σχέση ανάμεσα στη μείωση της σχολικής επίδοσης και στην βία βρήκε ότι ένα 48% των εφήβων που είχε βιαστεί και ένα 31,50% που είχε υποστεί σωματική βία στην τελευταία τους σχέση δήλωσε ότι έχει πέσει η βαθμολογία τους στο σχολείο. Επίσης, παρόμοια συμπεράσματα μπορούμε να βγάλουμε και από τα στοιχεία της παρούσας έρευνας. Όταν το υπο-δείγμα της έρευνας μας που φοιτούσε στην Γ' λυκείου ρωτήθηκε εάν τα αγόρια τους προσπάθησαν να τους επιβάλουν ποια σχολή να δηλώσουν και σε ποια πόλη, ένα 15% απάντησε καταφατικά²⁶⁴. Τέτοιου είδους συμπεράσματα αποτελούν ενδείξεις ότι είναι δυνατόν να επηρεαστεί η εκπαιδευτική πορεία τους.

- **Επρροή της επαγγελματικής πορείας**

Δυστυχώς έρευνες που να εξετάζουν τον συσχετισμό της βίας με την επαγγελματική πορεία των γυναικών αφορούν μόνο τον ενήλικο πληθυσμό. Απ' αυτές τις έρευνες και σε συνδυασμό με έρευνες στις οποίες πολλές κακοποιημένες ενήλικες γυναίκες που ρωτήθηκαν δήλωσαν ότι η κακοποίησή τους ξεκίνησε από την εφηβεία, μπορούμε να υποθέσουμε ότι η ενδεχόμενη βία που υφίστανται κάποιες έφηβες θέτει σε κίνδυνο την επαγγελματική τους εξέλιξη. Πιο συγκεκριμένα, έρευνες²⁶⁵ που έχουν δείξει ότι η κακοποιημένη

²⁶² Βλ. Allard, M. A., Albelda, R., Colten, M. E. & Cosenza, C. 1997. *In harm's way? Domestic violence, AFDC receipt, and welfare reform in Massachusetts*. Boston: University of Massachusetts, McCormack Institute and Center for Survey Research.

²⁶³ Βλ. Πενταράκη Μαρία, Αδημοσίευτα ερευνητικά πορίσματα που βασίζονται σε ένα δείγμα 80 άνεργων γυναικών αρχηγών μονογονεϊκών οικογενειών που συμμετείχαν σε προγράμματα κατάρτισης το 1999, χρηματοδοτούμενα στο πλαίσιο του Β' Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης.

²⁶⁴ Βλ. παρακάτω, στο εμπειρικό μέρος, πίνακας 26.

²⁶⁵ Βλ. Allard, M. A., Albelda, R., Colten, M. E. & Cosenza, C. 1999). *In Harm's Way? Domestic Violence, Afdc Receipt, And Welfare Reform In Massachusetts*. Boston: University of Massachusetts, McCormack Institute and Center for Survey Research; Banusch, A., Taylor, M. J., Derr, M. 1999. *Understanding Families With Multiple Barriers To Self Sufficiency*. Submitted to Utah Dept. Of Workforce Services. Salt Lake City: University of Utah, Social Research Institute; Pearson, J., Thoennes, N. & Griswold, E. A. 1999. *New Approaches To Self-Sufficiency And Safety In Public Assistance And Child Support Agencies: Preliminary Findings From Three Demonstration Projects* (Available from the Center for Policy Research, 1570

ενήλικη γυναίκα οδηγείται στη σταδιακή μείωση της παραγωγικότητάς της μας επιτρέπει να υποθέσουμε ότι κάτι ανάλογο θα συμβαίνει και στην περίπτωση μιας έφηβης. Αυτές οι έρευνες έχουν δείξει ότι μία στις τρεις γυναίκες που έχει κακοποιηθεί εξαναγκάστηκε σε κάποια φάση της ενήλικης ζωής της να περιοριστεί στο σπίτι εξαιτίας της βίας και των απειλών που δεχόταν από τον άνδρα της. Ακόμα, μία στις τρεις αναφέρει ότι η άρνηση του συντρόφου της να εργαστεί αποτέλεσε καθοριστικό εμπόδιο στη μετέπειτα επαγγελματική τους πορεία. Επίσης, η πλειοψηφία των ερωτηθεισών αναφέρει ότι έχει αντιμετωπίσει κάποια άμεση μορφή εργασιακής παρεμπόδισης εξαιτίας της βίας.

II. Συμπεράσματα

Σαφέστατα οι συνέπειες μιας σχέσης εξαρτώνται από τη χρονική διάρκεια άσκησης βίας καθώς και από το είδος της βίας, μεταβλητές που λίγες έρευνες προσδιορίζουν. Αυτό όμως που όλες οι έρευνες προσδιορίζουν είναι η ύπαρξη ποικίλων συνεπειών από την άσκηση της βίας, γεγονός που καθιστά αναγκαία την ανάπτυξη πολλαπλών παρεμβάσεων²⁶⁶.

Το σύστημα ιατρικής περίθαλψης (Wood κ.ά. 1998· Nicoletti2000)²⁶⁷ μπορεί να παίζει ένα ουσιαστικό ρόλο στον εντοπισμό των γυναικών, εφήβων και μη, που υφίστανται βία καθώς και στην αντιμετώπιση της βίας, αφού οι σωματικές συνέπειες από την άσκηση συντροφικής βίας μπορεί να φέρουν τις κακοποιημένες γυναίκες, έφηβες και μη σε επαφή είτε με κάποιο νοσοκομείο είτε με κάποιο κέντρο υγείας²⁶⁸. Επίσης, το σύστημα ιατρικής περίθαλψης μπορεί να δράσει ως παραπεμπτικός φορέας σε άλλες υπηρεσίες.

Αντί όμως να παίζει έναν ενεργητικό ρόλο στην αντιμετώπιση της βίας, συνήθως δεν ανταποκρίνεται αποτελεσματικά στις ανάγκες των γυναικών που υφίστανται βία. Για να γίνει αυτό, η επιμόρφωση του ιατρικού και του νοσηλευτικού προσωπικού είναι πρωτίστης σημασίας. Οι κοινωνικοί λειτουργοί που εργάζονται επίσης στα πλαίσια του συστήματος υγείας μπορούν να παίξουν έναν ουσιαστικό ρόλο ως προς την κατεύθυνση της επιμόρφωσης για να καταστεί ικανό το ιατρικό και νοσηλευτικό προσωπικό στη διάγνωση και στον εντοπισμό των γυναικών που υφίστανται βία.

Emerson Street, Denver, CO 80218): Tolman, R. M., Raphael J. A review of research on welfare and domestic violence. *Journal of Social Issues* (υπό δημοσίευση)

Tolman, R. M., Rosen, D. Domestic violence in the lives of women receiving welfare: Mental health, health, and economic well being. *Violence Against Women*. (υπό δημοσίευση)

²⁶⁶ Είναι σαφές ότι η αντιμετώπιση περιπτώσεων βίας καθιστά αναγκαία την ύπαρξη μιας συντονισμένης προσπάθειας όλων των εμπλεκόμενων φορέων. Στο Κεφάλαιο 7 καταθέτουμε τις προτάσεις μας για ένα ολοκληρωμένο σύστημα παρέμβασης που μπορεί να υλοποιηθεί έχοντας ως επίκεντρο το σχολείο.

²⁶⁷ Βλ. Wood, K., Maforah, F., Jewkes, R.1998. He forced me to love him: Putting violence on adolescent sexual health agendas. *Social Science Medicine* 47: 233-242· Nicoletti, A., 2000. Perspectives on pediatric and adolescent gynecology from the allied health care professional. *Journal of Pediatric Adolescent Gynecology* 13: 79-80.

²⁶⁸ Συνήθως οι έφηβες δεν απευθύνονται στο σύστημα ιατρικής περίθαλψης για ιατρική φροντίδα, γιατί δεν επιθυμούν να δημοσιοποιήσουν τη βία που υφίστανται, γεγονός που απαιτεί την ένταξη του θέματος σε δραστηριότητες αγωγής υγείας που υλοποιούνται στο πλαίσιο του σχολείου.

Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (WHO 2002)²⁶⁹ θεωρεί ότι ένα πρόγραμμα επιμόρφωσης πρέπει να θίγει τα εξής:

— Οποιοδήποτε αρνητικό συναίσθημα όπως την αίσθηση αδυναμίας, την ανεπάρκεια των συντελεστών ψυχικής και δημόσιας υγείας καθώς και την απομόνωσή τους, ειδικότερα σε περιοχές όπου δεν υπάρχουν δυνατότητες παραπομπών.

— Οποιαδήποτε προκατάληψη, με βάση την οποία η βία αντιμετωπίζεται ως ένα ιδιωτικό ζήτημα.

— Οποιαδήποτε στερεότυπη αντίληψη του τύπου ότι οι γυναίκες είναι αυτές που προκαλούν τη βία.

Παράλληλα με τις ενέργειες ευαισθητοποίησης είναι επιτακτική ανάγκη να διαμορφωθούν πρωτόκολλα²⁷⁰ που θα δίνουν τις απαραίτητες κατευθύνσεις στο ιατρικό και νοσηλευτικό προσωπικό για τη σωστή αντιμετώπιση περιστατικών βίας. Αυτά τα πρωτόκολλα θα πρέπει να αφορούν διαδικασίες σχετικά με:

— την καταγραφή των περιστατικών βίας, για νομικούς, ιατρικούς και στατιστικούς λόγους

— ζητήματα νομικά, δεοντολογίας και προστασίας του απορρήτου

— πληροφόρηση για υπηρεσίες όπου είναι δυνατή η παραπομπή

Η επιμόρφωση του ιατρικού και νοσηλευτικού προσωπικού και η ανάπτυξη κατάλληλων πρωτοκόλλων θα πρέπει να στοχεύουν στο να στηρίξουν αποτελεσματικά την κάθε έφηβη που έχει υποστεί βία. Το ιατρικό και νοσηλευτικό προσωπικό θα πρέπει να καταστεί ικανό να αναγνωρίζει σημάδια βίας, να εκτιμάει κατάλληλα τις ανάγκες και να παρέχει στην έφηβη γυναίκα την κατάλληλη υποστήριξη και πληροφόρηση²⁷¹.

²⁶⁹ WHO. 2002. World Report on Violence and Health. Geneva: World Health Organization.

²⁷⁰ Αυτού του είδους οι προτάσεις αφορούν και τις ενήλικες και τις ανήλικες κακοποιημένες γυναίκες. Στο πλαίσιο της Γενικής Γραμματείας Ισότητας λειτουργεί επιτροπή αντιμετώπισης της αντρικής βίας, η οποία επεξεργάζεται αντίστοιχα πρωτόκολλα που θα προωθηθούν στους εμπλεκόμενους φορείς.

²⁷¹ Domestic Abuse Intervention Project. 1998 Duluth, Minnesota. Responding to Domestic Violence

Κεφάλαιο 6: Θεσμικό πλαίσιο

1. Εισαγωγή

Σ' αυτό το κεφάλαιο θα παρουσιάσουμε τα διεθνή, τα ευρωπαϊκά και τα εθνικά κείμενα, διακηρύξεις και διατάξεις που αφορούν το φαινόμενο της βίας κατά των γυναικών, με στόχο την καλύτερη κατανόηση του ευρύτερου θεσμικού πλαισίου που μπορεί να ενεργοποιηθεί προς την κατεύθυνση εξάλειψης της αντρικής βίας κατά των γυναικών. Εξαιτίας της απουσίας διακηρύξεων που αφορούν τη συντροφική βία σε σχέσεις εφηβικές, επιλέξαμε να παρουσιάσουμε τις διακηρύξεις που αφορούν το φαινόμενο της βίας κατά των γυναικών γενικά καθώς και τις διακηρύξεις που αφορούν το φαινόμενο της βίας κατά των παιδιών.

Η βία κατά των γυναικών και κατά των παιδιών τα τελευταία χρόνια έχει απασχολήσει συστηματικά τη διεθνή και την ευρωπαϊκή κοινότητα. Τα τελευταία τριάντα χρόνια το γυναικείο κίνημα, όπως και το κίνημα ενάντια στην παιδική κακοποίηση, αγωνίζεται να αναπτύξει το κατάλληλο θεσμικό πλαίσιο που θα συμβάλει στην εξάλειψη της βίας κατά των γυναικών και κατά των παιδιών. Απόρροια αυτών των κινητοποιήσεων αποτελούν τα διεθνή και ευρωπαϊκά κείμενα που επανακαθορίζουν το φαινόμενο της βίας κατά των γυναικών ή και κατά των παιδιών ως ένα διεθνές ζήτημα²⁷², όπου απαιτείται η παρέμβαση των κρατών και της διεθνούς κοινότητας. Έως τότε, για δεκαετίες τα κράτη εμπόδιζαν τη θεώρηση της βίας κατά των γυναικών και κατά των παιδιών ως θέμα ανθρώπινων δικαιωμάτων. Έτσι, η βία κατά των γυναικών και κατά των παιδιών ξέφευγε από κάθε έννοια κρατικής ευθύνης. Η δικαιολογία των κρατών ήταν, και σε πολλές περιπτώσεις εξακολουθεί να παραμένει,²⁷³ ότι οι πρακτικές αυτές λαμβάνουν χώρα στην ιδιωτική σφαίρα και ως εκ τούτου το κράτος δεν μπορεί να υπεισέλθει στα ιδιωτικά θέματα και ότι πολλά από αυτά τα φαινόμενα είναι ζητήματα εθίμων, θρησκείας ή ακόμα και κουλτούρας της ταυτότητας του κράτους και του λαού. Ποιες είναι λοιπόν οι διατάξεις που μπορούν να ενεργοποιηθούν για την εξάλειψη της βίας κατά των γυναικών και των παιδιών; Ποιο είναι το υπάρχον θεσμικό πλαίσιο;

Στη συνέχεια, θα παρουσιάσουμε συνοπτικά τις συναφείς διατάξεις τόσο σχετικά με την προστασία των γυναικών όσο και με την προστασία των παιδιών, σε καθένα από τα τρία επίπεδα: το διεθνές, το ευρωπαϊκό και το εθνικό.

²⁷² Η Έλσα Σταματοπούλου, αναπληρώτρια διευθύντρια της Ύπατης Αρμοστείας για τα ανθρώπινα δικαιώματα του ΟΗΕ, στην ομιλία της με τίτλο «Βία στην οικογένεια και ανθρώπινα δικαιώματα: Μηχανισμοί και εμπειρίες των Ηνωμένων Εθνών», στο συνέδριο του ΚΕΘΙ, 15-16 Ιουνίου 2000, *Σπάζοντας τη σιωπή* αναφέρει χαρακτηριστικά «Ομολογώ ότι για πολλά χρόνια στον ΟΗΕ ήμασταν μάρτυρες του θλιβερού φαινομένου, όπου οι κυβερνήσεις απωθούσαν με κάθε τρόπο τον έλεγχο του ΟΗΕ για θέματα βίας κατά των γυναικών, σαν αυτά να αποτελούσαν πραγματικά την καρδιά της κρατικής κυριαρχίας. Οι κυβερνήσεις στην ουσία έλεγαν "Το πως συμπεριφερόμαστε στις κοινωνίες μας απέναντι στις γυναίκες είναι καθαρά δική μας υπόθεση και όχι διεθνές ζήτημα"», και όλα αυτά παρά τις τυπικές διακηρύξεις για την ισότητα των δύο φύλων.

²⁷³ Όπως ανέφερε η Έλσα Σταματοπούλου, στο ίδιο συνέδριο, από τα 188 κράτη μέλη του ΟΗΕ μόνο τα 44 έχουν νομοθετήσει νόμους κατά της οικογενειακής βίας και οι νόμοι αυτοί δεν εφαρμόζονται πάντα από την αστυνομία και τα δικαστήρια.

A. Θεσμικό πλαίσιο που αφορά την προστασία των γυναικών–Διεθνές επίπεδο

Η Ελλάδα²⁷⁴, ως κράτος-μέλος διεθνών οργανισμών, έχει αποδεχθεί και έχει κυρώσει διακηρύξεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα και διεθνείς συμβάσεις που έχουν σκοπό να βελτιώσουν τη θέση της γυναίκας σε όλους τους τομείς της οικονομικής, πολιτικής, κοινωνικής και πολιτιστικής ζωής της χώρας. Σύμφωνα με το άρθρο 28, παρ. 1 του συντάγματος του 1975, οι κανόνες του διεθνούς δικαίου καθώς και οι διεθνείς συμβάσεις, από την κύρωσή τους με νόμο, αποτελούν αναπόσπαστο μέρος του εσωτερικού ελληνικού δικαίου και υπερισχύουν κάθε άλλης αντίθετης διάταξης νόμου.

Ανάμεσα στις πιο σημαντικές συμβάσεις και διακηρύξεις είναι οι εξής:

- Η σύμβαση για την εξάλειψη όλων των μορφών διάκρισης κατά των γυναικών (CEDAW 1979).
- Η παγκόσμια διάσκεψη της Βιέννης για τα ανθρώπινα δικαιώματα (1993)
- Η Διακήρυξη της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ εναντίον της βίας κατά των γυναικών (1993)
- Το σχέδιο δράσης της διάσκεψης των Ηνωμένων Εθνών στο Πεκίνο (1995)
- Το ψήφισμα του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας της 49ης Συνέλευσης της Παγκόσμιας Υγείας το 1996 (WHA 49.25)

Στη συνέχεια ακολουθεί συνοπτική παρουσίαση της καθεμιάς σύμβασης και διακήρυξης επικεντρωμένη πάντα στο ζήτημα της βίας κατά των γυναικών.

- Η σύμβαση για την εξάλειψη όλων των μορφών διάκρισης κατά των γυναικών

Η σύμβαση για την εξάλειψη όλων των μορφών διάκρισης κατά των γυναικών (CEDAW) υπογράφηκε από την Ελλάδα στα Ηνωμένα Έθνη στις 2 Μαρτίου 1982. Κυρώθηκε νομοθετικά από τη Βουλή στις 30 Μαρτίου 1983 και ίσχυσε ως νόμος του κράτους από τις 30 Απριλίου 1983. Η Σύμβαση για τις γυναίκες ήταν αντικείμενο επεξεργασίας από το 1973 ως 1979, υιοθετήθηκε τον Δεκέμβριο του 1979 και άρχισε να ισχύει το 1981, μετά την επικύρωσή της από είκοσι κράτη-μέλη. Η Σύμβαση ορίζει τι είναι διάκριση κατά των γυναικών και κατόπιν περιγράφει αδρά τα μέτρα τα οποία απαιτείται να λάβουν τα κράτη-μέλη στο ιδιωτικό, αλλά και στο δημόσιο πεδίο για να δώσουν τέλος σε τέτοιες διακρίσεις. Καλύπτει ένα φάσμα θεμάτων που περιλαμβάνει την εργασία, την εκπαίδευση, τα δικαιώματα ψήφου, τους νόμους περί εθνικότητας, τα δικαιώματα στον γάμο και στο διαζύγιο, την υγειονομική περίθαλψη και την ισότητα έναντι του νόμου. Τα κράτη- μέλη καλούνται να χρησιμοποιήσουν όλα τα κατάλληλα μέσα για να εξαλείψουν τις διακρίσεις σε αυτούς και σε άλλους τομείς. Παρόλο που η σύμβαση αυτή καθαυτή δεν αναφέρεται στο ζήτημα της

²⁷⁴ Εθνική Έκθεση της Ελλάδας προς την Επιτροπή του ΟΗΕ για την Εξάλειψη κάθε Μορφής Διάκρισης σε βάρος των Γυναικών. 1996. Υπουργείο Εσωτερικών. Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης, Γενική Γραμματεία Ισότητας.

βίας κατά των γυναικών, η Επιτροπή του ΟΗΕ για την εξάλειψη των διακρίσεων κατά των γυναικών (CEDAW) έχει δηλώσει σαφώς στη γενική σύσταση της (αριθ. 19 [1992]) ότι: «Η βία που έχει να κάνει με το φύλο είναι μια μορφή διάκρισης που εμποδίζει δραστικά τη δυνατότητα των γυναικών να απολαμβάνουν δικαιώματα και ελευθερίες σε βάση ισότητας με τους άντρες». ²⁷⁵ Επίσης είχε ορίσει ότι η βία κατά των γυναικών παραβιάζει τα ατομικά δικαιώματα των γυναικών, που εγγυώνται το διεθνές δίκαιο και οι σχετικές συνθήκες. Ακόμα θεωρεί ως διακρίσεις και τις προκαταλήψεις και τα παραδοσιακά πρότυπα –τα στερεότυπα– που καθιστούν τις γυναίκες κατώτερες από τους άντρες. Τα στερεότυπα δείχνουν ότι, μέσα στην ομαδική μας συνείδηση, οι γυναίκες καταγράφονται ως όντα διαφορετικά, κατώτερα. Ακριβώς αυτά τα στερεότυπα επιτρέπουν ακόμη και σήμερα και δικαιολογούν τη χρήση της βίας εναντίον των γυναικών ²⁷⁶.

Η Σύμβαση επίσης θέσπισε τη CEDAW, μία επιτροπή αποτελούμενη από 23 εμπειρογνώμονες, οι οποίοι αντιπροσωπεύουν όλο το φάσμα των ειδικοτήτων που καλύπτει τη σύμβαση, καθώς και με βάση τη δίκαιη γεωγραφική κατανομή και τα βασικά νομικά συστήματα. Σύμφωνα με το άρθρο 18, τα κράτη-μέλη πρέπει να υποβάλλουν αναφορές προς εξέταση στη CEDAW, οι οποίες να καταγράφουν τα μέτρα ²⁷⁷ που έχουν ληφθεί σε όλους τους τομείς –νομοθετικό, δικαστικό, διοικητικό και άλλους– ώστε να ισχύσει η σύμβαση, καθώς επίσης και τα εμπόδια που συναντούν στην υλοποίησή τους. Αυτές οι αναφορές πρέπει να υποβάλλονται έναν χρόνο μετά την έναρξη ισχύος της σύμβασης και εφεξής, τουλάχιστον κάθε τέσσερα χρόνια. Η CEDAW έως τώρα συνεδριάζει δύο φορές το χρόνο στην έδρα του ΟΗΕ στη Νέα Υόρκη, για να εξετάσει αυτές τις αναφορές των κρατών-μελών. Τα συμπεράσματα της επιτροπής είναι δεσμευτικά προς τα κράτη-μέλη και η τήρησή τους από τα κράτη-μέλη βοηθάει την εφαρμογή της Συνθήκης. Προς το παρόν, αυτός είναι ο μόνος τρόπος με τον οποίο η CEDAW μπορεί να ελέγχει τη συμμόρφωση των κρατών-μελών και, μαζί με τις γενικές συστάσεις, να διαμορφώνει τη σχετική νομολογία. ²⁷⁸ Η CEDAW δυστυχώς δεν εμπεριέχει έναν μηχανισμό επιβολής, ²⁷⁹ με συνέπεια να μην μπορεί να δώσει επί της ουσίας τη δυνατότητα στις γυναίκες να διεκδικήσουν τα δικαιώματά τους σε παγκόσμιο επίπεδο. Αυτό έχει ως συνέπεια

²⁷⁵ General Recommendation, no. 19 (11th session, 1992), Violence against Women, παράγραφος 1.

²⁷⁶ Βλ. εισηγητική έκθεση στο σχέδιο νόμου «Για την πρόληψη και την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας», υπό δημοσίευση. Διυπουργική Επιτροπή Καταπολέμησης της Βίας στη Γενική Γραμματεία Ισότητας.

²⁷⁷ Η CEDAW έχει ζητήσει από τα κράτη-μέλη να συμπεριλαμβάνουν πληροφορίες για τα μέτρα αντιμετώπισης και πρόληψης της βίας στις αναφορές τους ακόμα πριν την ανάπτυξη της σύστασης 19. Βλ. General Recommendation, no. 12 (8th session, 1989), Violence against Women.

²⁷⁸ Η CEDAW έχει υιοθετήσει περισσότερες από είκοσι γενικές συστάσεις που είναι ερμηνείες των όρων της σύμβασης, δηλώσεις για το είδος της πληροφορίας που θα έπρεπε να περιλαμβάνεται στις αναφορές των κρατών-μελών και για θέματα σχετικά με τη Σύμβαση, όπως για παράδειγμα, οι συνέπειες των επιφυλάξεων.

²⁷⁹ Η απουσία ενός μηχανισμού εφαρμογής και επιβολής είναι ένα πρόβλημα που διέπει γενικά όλο το διεθνές δίκαιο. Μόνο το Συμβούλιο Ασφαλείας μπορεί να βγάλει νομικά δεσμευτικές αποφάσεις, οι οποίες όπως έχουμε δει τα τελευταία χρόνια ακόμα και αυτές καταστρατηγούνται πολλές φορές (πχ. πόλεμος στο Ιράκ).

να στηρίζεται περισσότερο στην πολιτική βούληση κάθε κράτους να εφαρμόσει τις κατευθύνσεις της Σύμβασης.

- Παγκόσμια διάσκεψη της Βιέννης για τα ανθρώπινα δικαιώματα (1993)

Στο πλαίσιο της παγκόσμιας διάσκεψης της Βιέννης για τα ανθρώπινα δικαιώματα το 1993 αναγνωρίστηκε για πρώτη φορά το ζήτημα της βίας κατά των γυναικών ως θέμα ανθρώπινων δικαιωμάτων. Η αναγνώριση αυτή ήταν αποτέλεσμα της κινητοποίησης του διεθνούς κινήματος των γυναικών ενάντια στη βία. απόρροια μιας διεθνούς καμπάνιας που ξεκίνησε στο τέλος της δεκαετίας του '80, με τεράστια συμμετοχή εκατοντάδων χιλιάδων γυναικών απ' όλο τον κόσμο. Η διεθνής αυτή κινητοποίηση αναφερόταν στην οικουμενική διακήρυξη για τα ανθρώπινα δικαιώματα που μεταξύ άλλων εγγυάται το δικαίωμα στη ζωή, την ελευθερία και την ασφάλεια του ατόμου και την προστασία κατά των βασανιστηρίων και κάθε απάνθρωπης μεταχείρισης και πέτυχε στο πλαίσιο της Παγκόσμιας Διάσκεψης της Βιέννης τα εξής:

1. Το θέμα της βίας κατά των γυναικών, είτε στη δημόσια είτε στην ιδιωτική σφαίρα, ανακηρύχθηκε ως θέμα ανθρώπινων δικαιωμάτων.
2. Οι κυβερνήσεις κλήθηκαν να θέσουν σε αμφισβήτηση έθιμα, πρακτικές ή άλλες θρησκευτικές ή πολιτισμικές συνήθειες που καταπατούν τα δικαιώματα των γυναικών.
3. Ζητήθηκε από την Επιτροπή των Ανθρώπινων Δικαιωμάτων του ΟΗΕ να συστήσει έναν καινούργιο θεσμό: της ειδικής εισηγήτριας για το θέμα της βίας κατά των γυναικών²⁸⁰.

- Διακήρυξη της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ εναντίον της βίας κατά των γυναικών (1993)

Το 1993 η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ υιοθέτησε τη Διακήρυξη εναντίον της βίας κατά των γυναικών. Σύμφωνα με το άρθρο 1, ο όρος «βία κατά των γυναικών» σημαίνει κάθε πράξη βίας με βάση το φύλο, που έχει ή μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα σωματική, σεξουαλική ή ψυχολογική βλάβη ή οδύνη για τη γυναίκα, συμπεριλαμβανομένης και της απειλής τέτοιων πράξεων, τον εξαναγκασμό ή την αυθαίρετη στέρηση της ελευθερίας είτε στη δημόσια είτε στην ιδιωτική ζωή. Το άρθρο 2 της Διακήρυξης αναφέρει ενδεικτικά έναν κατάλογο πράξεων που καθιστούν βία κατά των γυναικών. Εδώ συμπεριλαμβάνονται η σωματική ή σεξουαλική βία μέσα στην οικογένεια, ο βιασμός μέσα στον γάμο και άλλα φαινόμενα. Το άρθρο 2 περικλείει και τη σωματική, σεξουαλική και ψυχολογική βία που διαπράττεται ή παραβλέπεται από το κράτος. Η Διακήρυξη απαιτεί από τα κράτη όχι μόνο να απέχουν από την άσκηση βίας κατά των γυναικών, αλλά και να ασκούν την απαιτούμενη επιμέλεια, ώστε να προλαμβάνουν, να ερευνούν δικαστικά και να τιμωρούν πράξεις βίας κατά των γυναικών είτε αυτές διαπράττονται από το κράτος είτε από ιδιώτες. Μεταξύ άλλων, η διακήρυξη ζητά από τα κράτη-μέλη να προωθούν την έρευνα και τη συλλογή στατιστικών στοιχείων για το θέμα, καθώς και τα

²⁸⁰ Το 1994 η Επιτροπή Ανθρώπινων Δικαιωμάτων ιδρύει τελικά τον θεσμό της ειδικής εισηγήτριας για θέματα βίας κατά των γυναικών. θέση που κατέχει η Rhadika Coonaraspaury, νομικός από τη Σρι Λάνκα. Βλ. ΚΕΘΙ (2000) σελ. 51.

αίτια, τη φύση και τις επιπτώσεις της βίας και να προωθούν μέτρα πρόληψης και αποκατάστασης και να δίνονται αυτές οι στατιστικές και τα αποτελέσματα των ερευνών στη δημοσιότητα.²⁸¹

- Σχέδιο δράσης της διάσκεψης των Ηνωμένων Εθνών στο Πεκίνο (1995)²⁸²

Το σχέδιο δράσης της διάσκεψης των Ηνωμένων Εθνών στο Πεκίνο (1995) προσδιόρισε τη βία κατά των γυναικών ως «κάθε πράξη βίας που συνδέεται με το φύλο και οδηγεί ή ενδέχεται να οδηγήσει σε σωματικές, σεξουαλικές ή ψυχολογικές βλάβες της γυναίκας, συμπεριλαμβανομένων των απειλών τέτοιων πράξεων, των καταναγκασμών και των συνοπτικών περιορισμών της ελευθερίας». Το άρθρο 96 ορίζει ότι ανάμεσα στα ανθρώπινα δικαιώματα των γυναικών συγκαταλέγεται και το δικαίωμα να ελέγχουν και να αποφασίζουν ελεύθερα και υπεύθυνα σε θέματα που αφορούν τη σεξουαλικότητά τους, συμπεριλαμβανομένης και της σεξουαλικής και αναπαραγωγικής τους υγείας, ελεύθερα από εξαναγκασμό, διακριτική μεταχείριση και βία. Ισότιμες σχέσεις ανάμεσα στους άντρες και γυναίκες σε θέματα σεξουαλικών σχέσεων και αναπαραγωγής, συμπεριλαμβανομένου του σεβασμού της αξιοπρέπειας του ατόμου, επιβάλλεται ο αμοιβαίος σεβασμός, η αμοιβαία συναίνεση και ευθύνη για τη σεξουαλική συμπεριφορά και τις συνέπειές της.

- Ψήφισμα του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας της 49ης Συνέλευσης της Παγκόσμιας Υγείας το 1996 (WHA49.25)²⁸³

Το ψήφισμα του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας της 49ης Συνέλευσης της Παγκόσμιας Υγείας το 1996 (WHA 49.25) ανακήρυξε τη βία ως ένα έντονο παγκόσμιο πρόβλημα που θίγει τη δημόσια υγεία και απαιτεί άμεση αντιμετώπιση.

Με βάση το παραπάνω πλαίσιο των διεθνών διακηρύξεων, γίνεται πλέον σαφές ότι η βία στην οικογένεια δεν θεωρείται ένα ιδιωτικό ζήτημα, αλλά εντάσσεται στο νομικό πλαίσιο των ανθρώπινων δικαιωμάτων επισύρει την κρατική ευθύνη σε διεθνές επίπεδο. Ένα ζήτημα, όμως, που εξακολουθεί να παραμένει είναι το εξής: Ποιες είναι οι συνέπειες της σύνδεσης της βίας στην οικογένεια, αλλά και στις συντροφικές σχέσεις με τα ανθρώπινα δικαιώματα για τη διεθνή ευθύνη του κράτους. Το παραπάνω πλαίσιο που παρουσιάσαμε σε συνδυασμό με τα άρθρα 1,3 και 5 της Οικουμενικής Διακήρυξης των δικαιωμάτων του ανθρώπου που υπαγορεύουν ότι οποιαδήποτε μορφή βίας κατά των γυναικών που μπορεί να ερμηνευτεί ως απειλή κατά της ζωής, της ελευθερίας ή της προσωπικής ασφάλειας τους ή που αντιπροσωπεύει βασανισμό ή σκληρή, απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση είναι αντίθετη με την Οικουμενική Διακήρυξη. Συνεπώς, όταν τα κράτη-μέλη δεν εφαρμόζουν κατάλληλη πολιτική που να προλαμβάνει και να καταδικάζει τη βία κατά των γυναικών, δεν συμμορφώνονται με τις διεθνείς υποχρεώσεις τους, δυνάμει της Οικουμενικής

²⁸¹ Βλ. ΚΕΘΙ (2000), σελ. 50.

²⁸² Βλ. <http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/platform/violence.htm>

²⁸³ Ψήφισμα του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας της 49ης Συνέλευσης της Παγκόσμιας Υγείας το 1996. WHA 49.25.

Διακήρυξης,²⁸⁴ τότε συμπεραίνει κανείς ότι οι κρατικές πολιτικές που εκφράζονται είτε με πράξη είτε με απραξία μπορούν να διαιωνίσουν ή να παραβλέψουν τη βία στην οικογενειακή σφαίρα, παρόλο που είναι καθήκον του κράτους να εξασφαλίσει την πάταξη της ατιμωρησίας για όσους διαπράττουν τέτοια βία. Αν το κράτος δεν δείξει την απαιτούμενη επιμέλεια και αποτυγχάνει συστηματικά στην πρόληψη της βίας ή την παροχή προστασίας, τότε υπάρχει καταπάτηση ανθρώπινων δικαιωμάτων, σύμφωνα με τις διεθνείς συνθήκες και το ζήτημα δεν είναι απλά θέμα ποινικής δικαιοσύνης.

Τα βασικά στοιχεία της «απαιτούμενης επιμέλειας» εκ μέρους του κράτους για πράξεις ιδιωτών είναι: α) η πρόληψη, β) η δικαστική έρευνα, γ) η τιμωρία των ενόχων και δ) η αποκατάσταση και αποζημίωση των θυμάτων. Η «απαιτούμενη επιμέλεια» προϋποθέτει την υιοθέτηση όχι μόνο νομικών, αλλά και πολιτικών, διοικητικών και μορφωτικών μεθόδων. Αυτά είναι τα βασικά στοιχεία της υποχρέωσης του κράτους ως προς τα ανθρώπινα δικαιώματα, να τα σέβεται δηλαδή, να τα προστατεύει και να τα εκπληρώνει (ΚΕΘΙ, 2000)²⁸⁵.

Με βάση τα παραπάνω γίνεται φανερό ότι στην Ελλάδα η επιμέλεια του κράτους όσον αφορά:

- α) Το επίπεδο της πρόληψης: δεν έχει μεταφερθεί σε εξειδικευμένα μέτρα πέρα των γενικών πολιτικών που αφορούν την ισότητα των δύο φύλων
- β) Το επίπεδο της δικαστικής έρευνας: αυτή περιορίζεται σε περιπτώσεις που η γυναίκα έχει ξεκινήσει μήνυση
- γ) Το επίπεδο της αποκατάστασης και αποζημίωσης των θυμάτων: αυτή έχει περιοριστεί στη λειτουργία ενός ξενώνα με αρκετά περιορισμένο αριθμό φιλοξενίας.

Είναι κατανοητό ότι η υφιστάμενη κρατική επιμέλεια αφενός δεν επαρκεί να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά το φαινόμενο της βίας κατά των γυναικών και αφετέρου εάν και ανεπαρκής δεν έχει επισύρει κυρώσεις ή δεσμεύσεις ανάπτυξης περαιτέρω μέτρων από τους διεθνείς οργανισμούς.

Β. Θεσμικό πλαίσιο για την προστασία της γυναίκας – Ευρωπαϊκό επίπεδο

Η Ελλάδα, ως κράτος-μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, εναρμονίζεται με τις πολιτικές κατευθύνσεις που απορρέουν από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και ως εκ τούτου κρίνεται σκόπιμο να παρουσιαστούν οι οδηγίες και οι κατευθυντήριες γραμμές του.

Ανάμεσα στα πιο σημαντικά πολιτικά κείμενα και κατευθύνσεις που απορρέουν από την ΕΕ είναι τα εξής:

- Τα ψηφίσματα της 3ης Ευρωπαϊκής Υπουργικής Διάσκεψης του Συμβουλίου της Ευρώπης σχετικά με την ισότητα ανδρών και γυναικών και τις συστάσεις της σχετικά με τη βία στην οικογένεια, του 1985 και του 1990.
- Το ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου για την άσκηση βίας κατά των γυναικών (εγγρ. Α2-44/86, Τετάρτη 11 Ιουνίου 1986).

²⁸⁴ Βλ. την εισηγητική έκθεση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου σχετικά με την ανάγκη διεξαγωγής εκστρατείας σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη μηδενική ανοχή της βίας κατά των γυναικών, 1997 (Α4-0250/97).

²⁸⁵ Βλ. ΚΕΘΙ (2000) σελ. 51.

- Το ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 6ης Μαΐου 1994 σχετικά με την παραβίαση των ελευθεριών και των θεμελιωδών δικαιωμάτων των γυναικών.
- Το ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου για την άσκηση βίας κατά των γυναικών (εγγρ. Α2-44/86, Τετάρτη 11 Ιουνίου 1986)

Το ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου για την άσκηση βίας κατά των γυναικών αναφέρει, ανάμεσα σε άλλα, στην εισηγητική του έκθεση τα εξής:

– Ο σεβασμός των δικαιωμάτων του ανθρώπου πρέπει να αποτελεί μέρος της συνολικής αγωγής και αξιοπρέπειας του ανθρώπου, κάθε δε μορφή βίας σωματικής ή ψυχολογικής εναντίον ανθρώπων ισοδυναμεί με παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.²⁸⁶

– Η βία που εκδηλώνεται ειδικώς κατά των γυναικών στην κοινωνία θα μπορούσε να μετριαστεί εάν καταργούνταν τα προκαθορισμένα σχήματα όσον αφορά τους κοινωνικούς, πολιτιστικούς και οικονομικούς ρόλους και τούτο ήδη από την πρωτοβάθμια εκπαίδευση, οδηγώντας κατά αυτό τον τρόπο σε μια δυναμικώς καλύτερη ενσωμάτωση στο οικονομικό σύστημα.²⁸⁷

Το ψήφισμα περιλαμβάνει 67 γενικές συστάσεις, ανάμεσα στις οποίες είναι και οι εξής:

– Ζητά από τις εθνικές κυβερνήσεις να αρχίσουν εκπαιδευτικά προγράμματα για όλους εκείνους των οποίων το επάγγελμα μπορεί να τους φέρει σε επαφή με θύματα στα οποία ασκείται βία στο σπίτι (δάσκαλοι, κοινωνικοί λειτουργοί, εργαζόμενοι στον ιατρικό και στον παραϊατρικό τομέα, αστυνομία). Τα προγράμματα αυτά στόχο έχουν να τους βοηθήσουν να αναγνωρίζουν τα δείγματα αυτού του είδους της βίας. Επίσης, ζητά τη σύσταση κατάλληλων δικτύων, μέσω των οποίων όλοι οι ενδιαφερόμενοι να μπορούν να συγκεντρώνουν χρήσιμες πληροφορίες και εμπειρίες, βάσει των οποίων θα μπορούν να εξευρίσκουν το συντομότερο δυνατόν λύσεις στις μεμονωμένες αυτές περιπτώσεις (σύσταση 19).²⁸⁸

– Συστάει την καθιέρωση κύκλων μαθημάτων που θα προετοιμάζουν τα παιδιά και τους νέους/ες για τη μετέπειτα ζωή τους και τη συνεχή παρακολούθηση της εφαρμογής των προγραμμάτων αυτών, που θα αφορούν (σύσταση 66)²⁸⁹.

- Το ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 6ης Μαΐου 1994 σχετικά με την παραβίαση των ελευθεριών και των θεμελιωδών δικαιωμάτων των γυναικών

Το ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 6ης Μαΐου 1994 σχετικά με την παραβίαση των ελευθεριών και των θεμελιωδών δικαιωμάτων των

²⁸⁶ Βλ. εισηγητική έκθεση, άρθρο Β' του ψηφίσματος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου για την άσκηση βίας κατά των γυναικών (εγγρ. Α2-44/86, Τετάρτη 11 Ιουνίου 1986).

²⁸⁷ Οπ., άρθρο Ι.

²⁸⁸ Οπ., σύσταση 19

²⁸⁹ Οπ. σύσταση 66, η οποία υπάγεται στο κεφάλαιο με τίτλο «Συστάσεις για δράση στον εκπαιδευτικό τομέα». Για τη σύσταση 66, βλ. στο κεφάλαιο 7.

γυναικών προσδιόρισε τη βία ως κάθε συμπεριφορά που παραβιάζει την ανθρώπινη αξιοπρέπεια της γυναίκας, την ελεύθερη βούλησή της και τα θεμελιώδη δικαιώματά της.

Με την παρουσίαση των παραπάνω ψηφισμάτων, γίνεται φανερό η πρόθεση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου να αντιμετωπίσει το θέμα της βίας κατά των γυναικών. Ένα σημαντικό ερώτημα όμως είναι πώς μπορούν τα ψηφίσματα αυτά από τη στιγμή που δεν έχουν δεσμευτικό χαρακτήρα απέναντι στα κράτη-μέλη να διαμορφώσουν μία πολιτική αντιμετώπισης, παρέμβασης και πρόληψης της βίας. Πέρα από τις κατευθύνσεις και τις συστάσεις που υποδηλώνουν, αυτά τα ψηφίσματα προς στα κράτη-μέλη τι είδους πολιτικές δεσμεύσεις έχουν υλοποιηθεί:

Αυτά τα ψηφίσματα οδήγησαν σε δύο πολιτικές δεσμεύσεις υπό τη μορφή συγκεκριμένων και απτών μέτρων, τα οποία είχαν εφαρμογή σε όλες τις χώρες κράτη- μέλη της ΕΕ. Η πρώτη αφορά τη διάθεση πόρων για την ανάπτυξη μέτρων για την καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών μέσω της πρωτοβουλίας Δάφνη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής²⁹⁰, η οποία ξεκίνησε να χρηματοδοτεί προγράμματα καταπολέμησης της βίας κατά των γυναικών το 1997 και θα συνεχίσει να χρηματοδοτεί προγράμματα ως το 2006. Στόχος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής είναι να καλλιεργήσει τη συνεργασία και τον συντονισμό των κρατών-μελών, να υποστηρίξει τις μη κυβερνητικές οργανώσεις που δραστηριοποιούνται στον τομέα αυτόν, να βελτιωθούν τα στατιστικά στοιχεία και να περιοριστούν οι περιπτώσεις άσκησης βίας εις βάρος των γυναικών, να προωθηθούν προληπτικά μέτρα και να εξασφαλιστεί καλύτερη προστασία των θυμάτων. Η πρωτοβουλία αυτή χρηματοδοτεί μέτρα αντιμετώπισης και πρόληψης της βίας ενάντια στις γυναίκες, στα κορίτσια και στα παιδιά. Η χρηματοδότηση απευθύνεται μόνο στις μη κυβερνητικές οργανώσεις, οι οποίες έχουν εμπειρία σε γυναικεία θέματα. Στο πλαίσιο της πρωτοβουλίας αυτής, έχουν υλοποιηθεί και στην Ελλάδα κάποια προγράμματα, περιορισμένου και αποσπασματικού όμως χαρακτήρα.

Και η δεύτερη δέσμευση αφορά τη διεξαγωγή της εκστρατείας μηδενικής ανοχής της βίας των γυναικών. Η διεξαγωγή της εκστρατείας ήταν απαίτηση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου το 1997, κόστισε τέσσερα εκατομμύρια ευρώ και υλοποιήθηκε με την επίβλεψη πέντε διαδοχικών ευρωπαϊκών προεδριών (του Ηνωμένου Βασιλείου [1998], της Γερμανίας [Δεκ. 1998], της Αυστρίας [Μάρτιος 1999], της Φιλανδίας [Νοέμβριος 1999] και της Πορτογαλίας [Μάιος 2000]). Ο στόχος της εκστρατείας ήταν η ευαισθητοποίηση του κοινού υπέρ της θέσης «καμμία ανοχή».²⁹¹

Γ. Θεσμικό πλαίσιο για την προστασία της γυναίκας – Εθνικό επίπεδο-

Σε εθνικό επίπεδο δεν έχουμε διατάξεις που να ασχολούνται με την αντιμετώπιση της βίας κατά των γυναικών. Σε γενικές γραμμές, έχουμε γενικές

²⁹⁰ Για περισσότερες πληροφορίες, βλ. στην ιστοσελίδα της ΕΕ: http://www.europa.eu.int/comm/justice_home/index_en.htm.

²⁹¹ Βλ. Ευρωπαϊκή Κοινότητα.2000. *Σπάζοντας τη σιωπή*. Έκδοση της Ευρωπαϊκής Εκστρατείας κατά της Βίας στην Οικογένεια (<http://europa.eu.int>).

ρυθμίσεις που αφορούν το σύνολο των πολιτών, στις οποίες εντάσσονται και οι έφηβες. Σ' αυτό το επίπεδο έχουμε ρυθμίσεις που περιλαμβάνονται:

- στο ελληνικό σύνταγμα
- στον ελληνικό ποινικό κώδικα

Όσον αφορά το ελληνικό σύνταγμα, η Ελλάδα έχει περιλάβει στο σύνταγμά της συγκεκριμένες ρυθμίσεις για την προστασία των πολιτών του από τη βία κατά τον καλύτερο τρόπο. Μεταξύ των άλλων, με το άρθρο 2 παρ. 1, αναγορεύει τον σεβασμό και την προστασία της αξίας του ανθρώπου σε πρωταρχική υποχρέωση όλων των οργάνων της Πολιτείας²⁹² και με το άρθρο 5 παρ. 1 διασφαλίζει το δικαίωμα κάθε ανθρώπου στην ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας του.²⁹³ Επίσης, το ελληνικό σύνταγμα υποδεικνύει την ειδική προστασία της νεότητας, ως ηλικιακή ομάδα με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά (Άρθρο 21, παράγραφος 3) (Αγάθωνος, Ε., Τσάγγαρη, Μ., 1999: 117)²⁹⁴. Τέλος, το ελληνικό κράτος έχει επικυρώσει έναν μεγάλο αριθμό διεθνών συμβάσεων που αναφέρονται στα ανθρώπινα δικαιώματα.

Όσον αφορά τους κανόνες δικαίου της ελληνικής νομοθεσίας και του ελληνικού ποινικού κώδικα, η βία κατά των γυναικών (ενήλικων και ανήλικων) έχει αποτελέσει αντικείμενο ρύθμισης των κανόνων του δικαίου της ελληνικής νομοθεσίας (ΓΠ, 1996)²⁹⁵. Οι συγκεκριμένες διατάξεις όμως αναφέρονται στα εγκλήματα κατά της ζωής και της ακεραιότητας του ατόμου, στα εγκλήματα κατά της προσωπικής ελευθερίας, της τιμής και της προσωπικότητας του ατόμου, καθώς και στα εγκλήματα κατά της γενετήσιας ελευθερίας. Οι διατάξεις του ποινικού δικαίου²⁹⁶ είναι οι εξής:

- Σωματικές βλάβες (Ποινικός Κώδικας- Κεφάλαιο ΙΣΤ: άρθρο 308: απλή σωματική βλάβη, άρθρο 308^Α: απρόκλητη σωματική βλάβη, άρθρο 309: επικίνδυνη σωματική βλάβη, άρθρο 310: βαριά σωματική βλάβη, άρθρο 311: θανατηφόρος βλάβη, άρθρο 314: σωματική βλάβη από αμέλεια, άρθρο 315: έγκληση).

- Εγκλήματα κατά της γενετήσιας ελευθερίας και εγκλήματα οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής (Ποινικός Κώδικας, -Κεφάλαιο ΙΘ, άρθρο 336: βιασμός, άρθρο 337: προσβολής της γενετήσιας αξιοπρέπειας, άρθρο 338: κατάχρηση σε ασέλγεια, άρθρο 339: αποπλάνηση παιδιών, άρθρο 343: ασέλγεια διά καταχρήσεως εξουσίας, άρθρο 344: έγκληση).

- Εγκλήματα κατά της τιμής (Ποινικός Κώδικας, Κεφάλαιο ΚΑ, άρθρο 361: εξύβριση, άρθρο 361^Α: απρόκλητη έργου εξύβριση, άρθρο 368: -έγκληση).

²⁹² Σύνταγμα της Ελλάδος, Άρθρο 2, παράγραφο 1: Ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν την πρωταρχική υποχρέωση της πολιτείας.

²⁹³ Σύνταγμα της Ελλάδος, Άρθρο 5, παράγραφο 1: Καθένας έχει δικαίωμα να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του και να συμμετέχει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας, εφόσον δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων και δεν παραβιάζει το σύνταγμα ή τα χρηστά ήθη.

²⁹⁴ Βλ. Αγάθωνος-Γεωργοπούλου, Ε., Τσάγγαρη Μ. 1999. Εγχειρίδιο για τα δικαιώματα του παιδιού. Ινστιτούτο Υγείας του παιδιού: Αθήνα., σελ 117.

²⁹⁵ Για τη νομική και δικαστική προσέγγιση, βλ. στην Εθνική Έκθεση της Ελλάδας προς την Επιτροπή του ΟΗΕ για την εξάλειψη κάθε μορφής διάκρισης σε βάρος των γυναικών. 1996. Γενική Γραμματεία Ισότητας

²⁹⁶ Βλ. Κάκκαλης, Π., Κουράκης, Ν., Μαγγανάς, Α., Φαρσεδάκης, Ιακ. 2000. Ποινικός κώδικας: Σχόλια -Νομολογία..επιμ.Δημ. Ζημιανίτης, τόμ. 1^{ος}, τόμ. 2^{ος}. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

– Προσβολή της προσωπικότητας (Αστικός Κώδικας, άρθρο 57: Δικαίωμα στην προσωπικότητα, άρθρο 59: ικανοποίηση ηθικής βλάβης, άρθρο 932: ικανοποίηση της ηθικής βλάβης σε περίπτωση αδικοπραξίας)

Οι σωματικές κακώσεις και η προσβολή της προσωπικότητας, που μπορεί να υποστεί μία έφηβη γυναίκα στο πλαίσιο της συντροφικής της σχέσης, ρυθμίζονται από τις παραπάνω γενικές διατάξεις του ποινικού κώδικα.

Παρ' όλες τις συγκεκριμένες επιταγές για την προστασία των πολιτών από τη βία, ο όρος «βία κατά των γυναικών» απουσιάζει από τον ελληνικό ποινικό κώδικα και η απουσία αυτού του όρου δημιουργεί προβλήματα, τα οποία μάλιστα γίνονται ιδιαίτερα αισθητά στις περιπτώσεις της συντροφικής/συζυγικής βίας και της ενδοοικογενειακής βίας. Θα αναφερθούμε ενδεικτικά σε μερικά από αυτά τα προβλήματα²⁹⁷:

1) Επειδή κατά κανόνα λαμβάνεται υπόψη μόνο η σωματική βία που προσβάλλει τη ζωή ή τη σωματική ακεραιότητα του ατόμου, δεν διώκεται ποινικά ο δράστης της ψυχολογικής βίας και των ψυχικών τραυμάτων που δημιουργούνται από τη λεκτική βία ή από άλλες παρενοχλήσεις.

2) Η ενδοοικογενειακή βία δεν ανήκει στις καταστάσεις που δίνουν δικαίωμα στην παρέμβαση της δικαιοσύνης. Κι αυτό παρά το γεγονός ότι με τις νέες διατάξεις του οικογενειακού δικαίου γίνεται προσπάθεια δημιουργίας ισότιμων σχέσεων των δύο φύλων στο πλαίσιο του γάμου.

3) Η απουσία του όρου έχει δυσμενείς συνέπειες και στον τομέα της παροχής προστασίας εκ μέρους της αστυνομίας. Από τη στιγμή που δεν υπάρχει νομικό πλαίσιο, δεν είναι δυνατή ούτε η αστυνομική παρέμβαση, εάν και βέβαια στις περιπτώσεις της συντροφικής βίας στις εφηβικές σχέσεις η αστυνομική παρέμβαση ίσως δεν είναι η πλέον επιθυμητή.

Δ. Θεσμικό πλαίσιο που αφορά την προστασία των παιδιών –**Διεθνές επίπεδο**

Εκτός από τα διεθνή κείμενα που αφορούν τη βία κατά των γυναικών, έχουμε και τα διεθνή κείμενα και τις διεθνείς διακηρύξεις που συγκροτούν το διεθνές πλαίσιο προστασίας των παιδιών (Αρτινοπούλου 1994)²⁹⁸. Οι διεθνείς οργανισμοί και οι διεθνείς συμβάσεις είναι οι εξής:

- Η Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Παιδιού (1959).
- Η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού (1989) του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών.
- Το Ειδικό Όργανο του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών στη Βιέννη.
- Οι συστάσεις της Γενικής Γραμματείας του ΟΗΕ, στο πλαίσιο του Παγκοσμίου Συνεδρίου του Οργανισμού το 1990.
- Οι συστάσεις του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας.

Στη συνέχεια ακολουθεί μία συνοπτική παρουσίαση της καθεμίας σύμβασης και διακήρυξης επικεντρωμένη στο ζήτημα της προστασίας των παιδιών.

²⁹⁷ Βλ. εισηγητική έκθεση στο σχέδιο νόμου «Για την πρόληψη και την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας», υπό δημοσίευση.

²⁹⁸ Για το διεθνές πλαίσιο προστασίας παιδιών, βλ. στο Β. Αρτινοπούλου, 1994. *Αιμομιξία : Θεωρητικές προσεγγίσεις και ερευνητικά δεδομένα*, σελ. 30-32.

- Η Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Παιδιού (1959), όπου ήδη από το 1959 προβάλλεται η αναγκαιότητα ένταξης του παιδιού σε ειδικό καθεστώς προστασίας από κάθε μορφή εκμετάλλευσης ή παραμέλησης (9η αρχή).
- Η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού (1989) του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, και συγκεκριμένα τα άρθρα 19 (από τους νόμιμους εκπροσώπους) και 34 (από τρίτους με σκοπό το οικονομικό όφελος), τα οποία αφορούν αντίστοιχα την προστασία του παιδιού από κάθε μορφή βίας γενικά και ειδικά από τη σεξουαλική βία. Η Σύμβαση αυτή ήταν απόρροια των εργασιών ειδικής επιτροπής, η οποία ασχολείτο, στο πλαίσιο ενός ολοκληρωμένου προγράμματος εργασίας της Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, με την προστασία των παιδιών και την πρόληψη της βίας. Η ένταξη της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού στο ελληνικό δίκαιο το 1992 (Ν.2101/92) υποχρεώνει το σύνολο της κοινωνικής πολιτικής που αφορά σε παιδιά ως 18 ετών, να εναρμονιστεί με τα σαράντα ουσιαστικά άρθρα της. Η Σύμβαση αποδεικνύει μία μετεξέλιξη της θέσης του παιδιού από αντικείμενο προστασίας σε υποκείμενο δικαιωμάτων (ΙΥΠ 2002)²⁹⁹ καθώς τροποποιεί δραστικά την έννοια της υποχρέωσης για προστασία και την ανάγει σε σεβασμό δικαιωμάτων.
- Το Ειδικό Όργανο του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών στη Βιέννη συστάθηκε στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων για την πρόληψη του εγκλήματος και την ποινική δικαιοσύνη και συνέρχεται συχνά με αντικείμενο την προστασία των κακοποιημένων παιδιών.
- Οι συστάσεις της Γενικής Γραμματείας του ΟΗΕ, στο πλαίσιο του παγκόσμιου συνεδρίου του Οργανισμού το 1990, με την ονομασία Αρχές του Riyadh, αφορούν άμεσα την πρόληψη της βίας και της ενδοοικογενειακής βίας.
- Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας ενέταξε το θέμα της βίας εναντίον των παιδιών στα προβλήματα δημόσιας υγείας, με βάση τη συχνότητα και τη φαινομενολογία του (Αγάθωνος & Τσάγγαρη 1999)³⁰⁰. Αυτό σημαίνει ότι η βία και η παραμέληση των παιδιών μέσα και έξω από την οικογένεια αποτελεί πεδίο επιδημιολογικής μελέτης, με στόχο την ανάπτυξη προγραμμάτων πρόληψης. Η προαγωγή του δικαιώματος προστασίας από κάθε μορφή βίας και εκμετάλλευσης, στο πλαίσιο της προαγωγής της υγείας, λειτουργεί ως ένα χώρος εφαρμογών με επίκεντρο το σχολείο και τις εξωσχολικές ομάδες, π.χ. οδηγισμός, προσκοπισμός, ψυχαγωγία, αθλητισμός. Στην Ελλάδα, σε επίπεδο σχολείου αυτή η σύσταση έχει βρει εφαρμογή στην υλοποίηση προγραμμάτων αγωγής υγείας που διενεργούνται μέσω του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων³⁰¹.

²⁹⁹ Βλ. Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού.2002., Τα δικαιώματα του παιδιού στην υγεία. Η εφαρμογή της σύμβασης του Ο.Η.Ε. για τα δικαιώματα του παιδιού στο σύστημα υγείας, Ινστιτούτο Υγείας του παιδιού: Αθήνα. σελ. 7

³⁰⁰ Βλ. Αγάθωνος, Ε. & Τσάγγαρη, Μ. 1999, Εγχειρίδιο για τα δικαιώματα του παιδιού. Ινστιτούτο Υγείας του παιδιού: Αθήνα. σελ. 22

³⁰¹ Βλ. την εγκύκλιο Γ2/4541/29/8/2001 του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, με θέμα «Σχολικές Δραστηριότητες». Ανάμεσα στις σχολικές δραστηριότητες που αφορούν την υλοποίηση προγραμμάτων αγωγής υγείας περιλαμβάνονται και δραστηριότητες διαφυλικής και σεξουαλικής αγωγής, θεματικές όπου θα μπορούσαν να ενταχθούν προγράμματα πρόληψης και αντιμετώπισης της βίας.

Ε. Θεσμικό πλαίσιο για την προστασία του παιδιού – Ευρωπαϊκό επίπεδο

Το θεσμικό πλαίσιο για την προστασία του παιδιού σε ευρωπαϊκό πλαίσιο περιλαμβάνει τις σχετικές με την βία των παιδιών δραστηριότητες του Συμβουλίου της Ευρώπης (Αρτινοπούλου 1994)³⁰².

Οι σχετικές με την βία των παιδιών δραστηριότητες του Συμβουλίου της Ευρώπης, που περιλαμβάνουν τη διοργάνωση του 4ου Εγκληματολογικού Συμποσίου, με αντικείμενο τις «Εγκληματολογικές όψεις της βίας των παιδιών» (Νοέμβριος 1979), τις συστάσεις της επιτροπής Υπουργών R (85)4 σχετικά με την πρόληψη της ενδοοικογενειακής βίας, τη R (91)9 για επείγοντα μέτρα στήριξης της οικογένειας, καθώς και τη R (91)11 σχετικά με τη σεξουαλική εκμετάλλευση, την πορνογραφία και τη διακίνηση των παιδιών και εφηβών.

ΣΤ. Θεσμικό πλαίσιο για την προστασία του παιδιού – Εθνικό επίπεδο-

Σε εθνικό επίπεδο, όσον αφορά το θεσμικό πλαίσιο για την προστασία του παιδιού έχει συγκροτηθεί μια διυπουργική επιτροπή για τη νεότητα. Πρόκειται για θεσμό που συστάθηκε τον Νοέμβριο του 1998, σύμφωνα με σχετική κυβερνητική απόφαση. Αφορά τη συνεργασία μεταξύ αρμόδιων υπουργείων για θέματα δικαιωμάτων και προστασίας παιδιών και νέων. Τα υπουργεία που συμμετέχουν είναι: Παιδείας, Ανάπτυξης, Γεωργίας, Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, Υγείας και Πρόνοιας, Πολιτισμού και η Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς. Η ύπαρξη και λειτουργία ενός τέτοιου θεσμού διευκολύνει τον συντονισμό στη λήψη αποφάσεων και τη διεξαγωγή προγραμμάτων που προάγουν την υγεία, την ευημερία, αλλά και τα δικαιώματα της νεολαίας.

Αστικός Κώδικας και Ποινικός Κώδικας³⁰³

Η ελληνική νομοθεσία αναγνωρίζει και σέβεται την προσωπικότητα του παιδιού σε πεδία που άπτονται των αστικών του δικαιωμάτων³⁰⁴ όπως και, σε γενικές γραμμές, αυτά που άπτονται των ποινικών του δικαιωμάτων. Πιο συγκεκριμένα, όσον αφορά τα ποινικά δικαιώματα η/ο ανήλικη/ος-θύμα αδικήματος, εφόσον έχει συμπληρώσει το 12ο έτος της ηλικίας του (118 ΠΚ),³⁰⁵

³⁰² Βλ. υποσημείωση 298, σελ. 30-32.

³⁰³ Βλ. Αγάθωνος και Τσάγκαρη, 1999:40-41.

³⁰⁴ Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι ο/η ανήλικος που έχει κλείσει το δέκατο έτος της ηλικίας του είναι ικανή/ός για δικαιοπραξία από την οποία αποκτά απλώς και μόνο έννομο όφελος (134 Αστικός Κώδικας Α.Κ.), ο/η ανήλικος/η που έχει συμπληρώσει το δέκατο τέταρτο έτος μπορεί να διαθέτει ελεύθερα καθετί που κερδίζει από την προσωπική του εργασία ή που του δόθηκε για να το χρησιμοποιεί ελεύθερα (135Α.Κ.), έχει το δικαίωμα να προσφύγει αυτοπροσώπως στο δικαστήριο για να επιτύχει άδεια για τέλεση γάμου, αν οι γονείς της/του αρνούνται να συγκαταθούν (1350 Α.Κ.) και μετά το γάμο αποκτά αυτομάτως, αν και ανήλικη/ος, μερικά δικαιώματα όπως π.χ. να διαχειρίζεται μόνη/ος τα του οικου της/του και να ασκεί αυτή/ός την επιμέλεια των παιδιών της/του (137 Α.Κ. και 1510 Α.Κ.) (βλ. Αγάθωνος και Τσάγκαρη, 1999:40-41).

³⁰⁵ Σύμφωνα με το άρθρο 118, παρ. 2 « Αν ο παθών δεν έχει συμπληρώσει το 12ο έτος της ηλικίας του ή τελεί υπό δικαστική απαγόρευση, το δικαίωμα της έγκλησης έχει ο νόμιμος αντιπρόσωπός του. Αν ο παθών έχει συμπληρώσει το 12ο έτος της ηλικίας του, το δικαίωμα της έγκλησης έχουν και ο παθών και ο νόμιμος αντιπρόσωπός του, και μετά τη συμπλήρωσή του 17ου έτους της ηλικίας του το δικαίωμα αυτό το έχει μόνο ο παθών». Βλ. σχετικά Κάκκαλης, Π., Κουράκης, Ν., Μαγγανάς, Αντ., Φαρσεδάκης, Ιακ. 2000. *Ποινικός Κώδικας: Σχόλια – Νομολογία*, Επιμ.Δημ. Ζημιανίτης, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, τόμ. 1ος, σελ. 798-806.

μπορεί να υποβάλει μόνη/ος του έγκληση και να κινήσει την ποινική δίωξη κατά του δράστη. σε περιπτώσεις σωματικών βλαβών (308 και 309 ΠΚ) καθώς και σε περιπτώσεις προσβολής της γενετήσιας αξιοπρέπειας (337 ΠΚ). Επίσης μπορεί να παρίσταται ως πολιτική/ός ενάγουσα/ων και να διορίζει συνήγορο. ζητώντας την επιδίκαση αποζημίωσης για ηθική βλάβη και ψυχική οδύνη, και γενικά μπορεί να ασκεί όλα τα δικαιώματα της πολιτικής ενάγουσας. Αντίθετα σε περιπτώσεις εγκλημάτων κατά της γενετήσιας ελευθερίας (άρθρο 336)³⁰⁶ υπάρχει η αυτεπάγγελτη δίωξη, η οποία δυστυχώς εμμέσως δυναμιτίζεται από το άρθρο 344 ΠΚ,³⁰⁷ το οποίο παρέχει τη δυνατότητα να σταματήσει το θύμα την αυτεπάγγελτη δίωξη, επικαλούμενο ότι η δημοσιότητα από την ποινική δίωξη θα έχει συνέπεια τον σοβαρό ψυχικό τραυματισμό του³⁰⁸.

Η/Ο ανήλικη/ος-δράστης ποινικού αδικήματος έχει όλα τα δικαιώματα που αναγνωρίζει το ποινικό δίκαιο στον κατηγορούμενο, μεταξύ των οποίων και το δικαίωμα άσκησης αυτοτελώς ενδίκων μέσων κατά της καταδικαστικής απόφασης (έφεση, αναίρεση).

Τα δικαιώματα αυτά η/ο ανήλικη/ος τα ασκεί μόνη/ος του ή παράλληλα με τους/τις νόμιμους/ες εκπροσώπους του/της, μέχρι την ηλικία των 17 ετών. Μετά τα 17 έτη, επέρχεται η ποινική ενηλικίωση (όχι η αστική που επέρχεται με τη συμπλήρωση του 18ου έτους) και όλα αυτά τα δικαιώματα μπορεί να τα ασκεί μόνη/ος της/του, ως ενήλικη/ος πλέον.

Ένα σημαντικό ζήτημα που πρέπει να μας απασχολήσει όσον αφορά στις συντροφικές σχέσεις εφήβων στις οποίες ασκείται βία είναι η ποινική ή όχι αντιμετώπιση του εφήβου που ασκεί βία. Όταν ένας έφηβος³⁰⁹ κλοτσάει, χαστουκίζει, αποπειράται να στραγγαλίσει, οι πράξεις του είναι σαφέστατα ποινικά δικάσιμες. Το ερώτημα είναι εάν πρέπει να υποστεί ποινική δίωξη. Είναι πλέον κοινά αποδεκτό ότι μία καταδικαστική απόφαση που θα τον οδηγήσει στον περιορισμό του σε σωφρονιστικό κατάστημα δεν πρόκειται να έχει ουσιαστικό αναμορφωτικό χαρακτήρα, γι' αυτό πρέπει να προηγηθεί ο σχεδιασμός μέτρων προνοιακού κυρίως χαρακτήρα (Μαγγανάς, 1996: 137)³¹⁰.

³⁰⁶ Ο.π. τόμ. 2ος, σελ. 1361-1378.

³⁰⁷ Σύμφωνα με το άρθρο 344 «...Στις περιπτώσεις του άρθρου 336, η ποινική δίωξη ασκείται αυτεπαγγέλτως, ο εισαγγελέας όμως μπορεί κατ' εξαίρεση με αιτιολογημένη διάταξη του ύστερα από έγκριση του εισαγγελέα εφετών, να απέχει οριστικά από την άσκηση της ποινικής δίωξης ή, αν έχει ασκήσει την ποινική δίωξη, να εισαγάγει την υπόθεση στο αρμόδιο συμβούλιο πλημμελειοδικών, αυτό μπορεί να παύσει οριστικά την ποινική δίωξη, εκτιμώντας τη δήλωση του θύματος ή των κατά το άρθρο 118 προσώπων ότι η δημοσιότητα από την ποινική δίωξη θα έχει συνέπεια το σοβαρό ψυχικό τραυματισμό του θύματος», ό.π., τόμ. 2ος, σελ. 1396.

³⁰⁸ Σε άλλες χώρες έχει βιβλιογραφικά τεκμηριωθεί ότι συνήθως τέτοιου είδους επικλήσεις προκύπτουν από πεισιπαιετες που θέτουν το θύμα είτε από τον κατηγορούμενο είτε από το μέσο οικογενειακό του περιβάλλον. βλ. Hamner, J. & Maynard, M. 1987 *Women, Violence and Social Control*. London: Macmillan.

³⁰⁹ Σε αυτό το σημείο, υποθέτουμε ότι ο θύτης είναι κυρίως ανήλικος. Βέβαια, στις περιπτώσεις που ο θύτης είναι ενήλικας, τα κριτήρια πρέπει να είναι πολύ πιο αυστηρά. Γιατί, όπως υποστηρίζει ο καθηγητής εγκληματολογίας, Αντώνης Μαγγανάς, «η ευκολότερη επιβολή της θέλησης κάποιου σε έναν ανήλικο μας επιβάλλει να λάβουμε πρόσθετες προφυλάξεις». Βλ. Μαγγανάς, Αντ. 1998. Η αληθοφάνεια της πεποίθησης του δράστη σεξουαλικής επίθεσης ως προς την ύπαρξη συναίνεσης του θύματος, *Ποινική Δικαιοσύνη*, σσ. 362-364.

³¹⁰ Βλ. Μαγγανάς, Αντ. (1996:137), στο Αρτινοπούλου Β. & Μαγγανάς, Αντ. 1996. *Θυματολογία και Όψεις Θυματοποίησης*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη (υποσημείωση 36), όπου αναφέρεται, ότι κύριος στόχος στον τομέα της αντιμετώπισης της παιδικής παραβατικότητας πρέπει να είναι η αποφυγή της ιδρυματικής μεταχείρισης, η οποία πρέπει να χρησιμοποιείται μόνο σε

Αυτή η πρόταση πολιτικής ενισχύεται και από περιστατικά σ' άλλα μέρη του κόσμου, όπου έχουν υιοθετήσει μέτρα που στηρίζονται περισσότερο στο προνοιακό σύστημα απ' ό,τι στο σωφρονιστικό σύστημα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το Κεμπέκ, η γαλλόφωνη επαρχία του Καναδά, όπου σύμφωνα με τον καθηγητή εγκληματολογίας, Αντώνη Μαγγανά, διέρχεται αυτή τη στιγμή «τον χρυσούν αιώνα στο κεφάλαιο της προστασίας της νεότητας» (Μαγγανάς, 1999: 310-311)³¹¹. Το Κεμπέκ θεωρείται πρωτοπόρο στο θέμα της προστασίας των παιδιών και ως θυμάτων και ως θυτών εγκληματικών πράξεων, και αυτή η πρωτοπορία οφείλεται στους εξής λόγους (Μαγγανάς 1999: 311)³¹²: « 1) Οι κυβερνήσεις επένδυσαν γενναιόδωρα και με σωστές προτεραιότητες στον τομέα της πρόνοιας, δημιουργώντας την κατάλληλη υποδομή και προσλαμβάνοντας το κατάλληλο επιστημονικό προσωπικό, υιοθετώντας πρωτοβουλίες και θέσεις που πρότειναν ειδικές επιτροπές και επιστήμονες. 2)⁰ Δημιουργήθηκαν νέοι θεσμοί όπως ο διευθυντής προστασίας της νεότητας και οι επιτροπές δικαιωμάτων. 3) Χρησιμοποιήθηκαν όπως έπρεπε και εκεί που έπρεπε οι απόφοιτοι των κοινωνικών επιστημών (κοινωνιολόγοι – εγκληματολόγοι – ψυχολόγοι). 4) Χρησιμοποιήθηκε με τον πιο θετικό τρόπο η εμπειρία της σχολής εγκληματολογίας του Πανεπιστημίου του Μοντρεάλ. 5) Τέθηκε ως στόχος η διεπιστημονική συνεργασία και ο συντονισμός των ενεργειών των ειδικών επιστημόνων επιφορτισμένων με τα προβλήματα των νέων».

Έχοντας περιγράψει το γενικό πλαίσιο σχεδιασμού μιας κατάλληλης πρακτικής για την αντιμετώπιση της νεανικής παραβατικότητας, θα αναφερθούμε τώρα πολύ συνοπτικά σε μια ενδιαφέρουσα πρακτική που ισχύει στην πολιτεία της Μινεσότα³¹³ και θα μπορούσε να είχε εφαρμογή και στην Ελλάδα, και αφορά το μέτρο επιβολής παρακολούθησης επιμορφωτικών προγραμμάτων, με στόχο την γνωστική αναδόμηση των αντιλήψεων του εφήβου που νομιμοποιούν την άσκηση βίας και ελέγχου, ώστε να επέλθει και αντίστοιχη τροποποίηση στη συμπεριφορά του, δηλαδή η οριστική παύση της βίας και οποιασδήποτε άλλης εξουσιαστικής συμπεριφοράς ενάντια στις έφηβες γυναίκες.

Ανεξάρτητα όμως από την αναγκαιότητα τέτοιων μέτρων, ας δούμε το ισχύον θεσμικό πλαίσιο και πώς αντιμετωπίζει τη νεανική παραβατικότητα. Η ποινική νομοθεσία αντιμετωπίζει τους ανήλικους με ξεχωριστό τρόπο. Θεωρούνται ως άτομα με ιδίομορφο ψυχικό κόσμο και το έγκλημα δεν μπορεί να τους καταλογιστεί αφού στερούνται βούλησης. Απαιτείται επομένως μια ιδιάζουσα μεταχείριση και μεγάλη προσοχή, ώστε ο ανήλικος να μην ξαναπεράσει στο έγκλημα (Φαρσεδάκης στον Μαγγανά, 1996:130)³¹⁴. Ο ελληνικός ποινικός κώδικας ορίζει ανάλογη –με τον αστικό κώδικα– κατηγοριοποίηση, όσον αφορά τη χρονολογική ηλικία των παιδιών και τη διαφορετική αντιμετώπιση τους ως

εξαιρετικές περιπτώσεις: U. Gatti 1993. Les progress et leurs effets pervers dans l' application de la justice des mineurs; une perspective comparative. XXVI. *Criminologie*. σελ. 103.

³¹¹ Βλ. Μαγγανάς, Αντ. 1999. *Θέματα εγκληματολογικά και ποινικού δικαίου*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σσ. 310-311.

³¹² Στο ίδιο.

³¹³ Εδώ βασίζομαι στην εμπειρία ενός προγράμματος αναδιάρθρωσης ενήλικων αντρών στο οποίο εργάστηκα το διάστημα από το 1991 έως το 1994.

³¹⁴ Ιάκ. Φαρσεδάκης. 1996. Παραβατικότητα και κοινωνικός έλεγχος των ανηλικών, στο Μαγγανάς, Αντ. 1996. Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 131. Μαγγανάς, Αντ. Παιδιά πρωταγωνιστές μίας νέας μορφής βίας, στο Αρτινοπούλου, Β. & Μαγγανάς, Αντ. 1996. *Θυματολογία και όψεις θυματοποίησης*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

παραβάτες. Χρησιμοποιείται δε ο όρος νεανική παραβατικότητα για να περιγράψει τις περιπτώσεις εγκλημάτων με δράστες ανήλικα παιδιά. «Διακρίνουμε λοιπόν»³¹⁵:

– Τα ποινικώς αδιάφορα άτομα (νήπια και παιδιά ηλικίας 0-7 ετών), τα οποία και υπόκεινται σε διατάξεις σχετικές με τη γονική μέριμνα (Α.Κ. άρθρο 1510). Ποινική δίωξη, η οποία εκ παραδρομής ασκείται εναντίον νηπίου ή παιδιού 0-7 ετών, θεωρείται ως μη γενομένη.

– Τα παιδιά ηλικίας 7-12 ετών (Π.Κ. άρθρο 121, παρ. 1) για τα οποία καθιερώνεται αμάχητο τεκμήριο ανευθυνότητας, δηλαδή θεωρούνται ποινικώς ανεύθυνα, χωρίς να υπάρχει δυνατότητα απόδειξης του αντίθετου. Αξιοποίητη πράξη, που τελέστηκε από παιδί ηλικίας 7-12 ετών, δεν καταλογίζεται σε αυτό και εφαρμόζονται μόνο αναμορφωτικά (Π.Κ. άρθρο 122) ή θεραπευτικά (Π.Κ. άρθρο 123) μέτρα. Επισμαίνεται, λοιπόν, το γεγονός ότι στην Ελλάδα σε παιδιά ηλικίας επτά ετών και άνω αποκτά νόμιμη αρμοδιότητα το δικαστήριο ανηλικών, για θέματα ποινικού χαρακτήρα. Σε σύγκριση με τις νομοθεσίες άλλων κρατών, το ηλικιακό αυτό όριο είναι χαμηλό (π.χ. 10 ετών και άνω στη Γαλλία και τη Βρετανία).

– Τους εφήβους ηλικίας 13-17 ετών για τους οποίους καθιερώνεται μαχητό τεκμήριο ποινικής ανευθυνότητας, δηλαδή επιδέχεται ανταπόδειξη (Π.Κ. άρθρο 121, παρ. 1). Συνεπώς, στον έφηβο μπορεί να επιβληθεί, εκτός από αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα (Π.Κ. άρθρο 126, παρ. 2), και ποινικός σωφρονισμός, δηλαδή περιορισμός του σε σωφρονιστικό κατάστημα. Στόχος του σωφρονιστικού μέτρου είναι η συγκράτηση του εφήβου από την τέλεση νέων αξιόποινων πράξεων (Π.Κ. άρθρο 127). Με τη συμπλήρωση των 17 ετών, παύει και η αρμοδιότητα του ειδικού Δικαστηρίου Ανηλικών, οπότε και είναι πλέον αρμόδιο το τακτικό Ποινικό Δικαστήριο. Πλήρης ποινική ευθύνη υφίσταται για την ηλικιακή ομάδα των 18 ετών και άνω. Στους μετεφήβους ή νεαρούς ενήλικες ηλικίας 18-21 ετών, το τακτικό Ποινικό Δικαστήριο έχει τη δυνατότητα να επιβάλλει ελαττωμένη ποινή (Π.Κ. άρθρα 133 και 83).

Τέλος να αναφερθεί ότι η ίδρυση και λειτουργία των δικαστηρίων ανηλικών, ως ειδικών δικαστηρίων, των οποίων οι συνεδριάσεις δεν είναι δημόσιες και οι αποφάσεις τους απαγγέλλονται κεκλεισμένων των θυρών, κατοχυρώνεται από το ελληνικό σύνταγμα (άρθρο 96, παράγραφος 3). Στόχος τέτοιων ρυθμίσεων είναι η προστασία της προσωπικότητας του ανήλικου παραβάτη και η αποφυγή στιγματισμού του.

Άρα το νομικό πλαίσιο προστασίας των δικαιωμάτων του παιδιού στην Ελλάδα, σε επίπεδο ποινικού δικαίου, χρειάζεται βελτίωση, ιδιαίτερα προς την κατεύθυνση συγκέντρωσης, οργάνωσης και ενοποίησης της ύλης του δικαίου ανηλικών θυμάτων και δραστών σε ενιαίο νομικό κεφάλαιο, όπου το προστατευόμενο έννομο αγαθό θα είναι η παιδική ηλικία και η νεότητα. Σ' αυτή την κατεύθυνση πρέπει να προσανατολιστεί ο/η νομοθέτης και λόγω της υποχρέωσης για εναρμόνιση του ελληνικού δικαίου με το περιεχόμενο των άρθρων της σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού του ΟΗΕ (1989), αν και θεωρούμε ότι θέματα άσκησης βίας κατά των γυναικών στις συντροφικές τους

³¹⁵ Βλ. Μαγγανάς, Αντ. 1996. Παιδιά πρωταγωνιστές μίας νέας μορφής βίας, στο Αρτινοπούλου, Β. & Μαγγανάς, Αντ. 1996. *Θυματολογία και όψεις θυματοποίησης*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σσ. 130-131· Αγάθωνος, Ε. & Τσάγκαρη, 1999, στο κεφάλαιο Ο Ελληνικός Ποινικός Κώδικας και η Νεανική Παραβατικότητα, σσ. 117-118.

σχέσεις πρέπει να αντιμετωπίζονται ενιαία και για τις ενήλικες γυναίκες και για τις ανήλικες γυναίκες. Οι ταχύτεροι ρυθμοί των κοινωνικών αλλαγών και οι επιπτώσεις τους στις γυναίκες και στα παιδιά αποκαλύπτουν συνεχώς νέες ανάγκες, τις οποίες δεν είναι δυνατόν ο/η νομοθέτης να τις προβλέψει αναδρομικά.

II. Γενικά συμπεράσματα

Με βάση το παραπάνω πλαίσιο, το ερώτημα που τίθεται είναι πώς μπορούν οι γυναίκες (έφηβες και μη) να διεκδικήσουν έναν κόσμο χωρίς βία, σε καθένα από αυτά τα επίπεδα, δηλαδή το διεθνές, το ευρωπαϊκό και το εθνικό επίπεδο:

Σε διεθνές επίπεδο, υπάρχει το προαιρετικό πρωτόκολλο, το οποίο τέθηκε σε διεθνή ισχύ στις 22 Δεκεμβρίου του 2001, έχει επικυρωθεί από την Ελλάδα και αποτελεί τον μηχανισμό με τον οποίο η Επιτροπή για την Εξάλειψη των Διακρίσεων κατά των Γυναικών (CEDAW) έχει τη δικαιοδοσία σε όσες χώρες επικυρώνουν τη σύμβαση να:

- δέχεται καταγγελίες για συγκεκριμένες παραβιάσεις της σύμβασης από μεμονωμένες γυναίκες καθώς και οργανώσεις και
- διεξάγει έρευνες για συστηματικές ή σοβαρές παραβιάσεις της σύμβασης για τις γυναίκες.

Το προαιρετικό πρωτόκολλο αναπτύχθηκε μετά τις διεθνείς πιέσεις γυναικείων οργανώσεων για να καλύψει την ανάγκη δημιουργίας ενός μηχανισμού, ο οποίος να παρέχει τη δυνατότητα αποκατάστασης της βλάβης στα θύματα που δεν έχουν πού αλλού να στραφούν, αλλά και υποστηρίζει την ανάπτυξη προσεγγίσεων ευαίσθητων σε θέματα φύλου και από άλλα όργανα του ΟΗΕ για τα ανθρωπώπινα δικαιώματα (Διεθνής Αμνηστία 1997).³¹⁶ Έως τώρα η επιτροπή της CEDAW σε εθνικό επίπεδο εξαρτάται από το κάθε κράτος και πόσο συνεπής είναι στη σύνταξη των αναφορών που καταθέτει στην επιτροπή και στην ανταπόκρισή του στις συστάσεις της επιτροπής.

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο δεν υπάρχουν τέτοιες δυνατότητες. Κανείς δεν αμφισβητεί ότι είναι σημαντική η ύπαρξη ευρωπαϊκών διακηρύξεων, αλλά έχει διαπιστωθεί από την εμπειρία της Ελλάδας ότι από μόνα τους τα ευρωπαϊκά ψηφίσματα δεν μπορούν να αποτελέσουν μοχλό αλλαγής στην ελληνική κοινωνία. Οποιαδήποτε αλλαγή προς την κατεύθυνση της αντιμετώπισης της βίας έχει επιτευχθεί στην Ελλάδα ήταν απόρροια των αιτημάτων του ελληνικού γυναικείου κινήματος, το οποίο και αξιοποίησε ως μοχλό πίεσης τις κατευθύνσεις που δίνονταν από τις ευρωπαϊκές και διεθνείς συμβάσεις.

Σε εθνικό επίπεδο τώρα, έχουμε δει ότι πολλές από τις συστάσεις έχουν μετουσιωθεί σε νομικά μέτρα, αλλά ενώ αφορούν ανθρωπώπινα δικαιώματα (ατομικά και πολιτικά δικαιώματα) που είναι προγραμματικά ως προς τη φύση τους, δεν έχουν μετουσιωθεί σε ολοκληρωμένα κυβερνητικά προγράμματα, καθώς δεν έχει γίνει η επένδυση επαρκών πόρων για τη συνολική αντιμετώπισή τους. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η διακήρυξη της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ εναντίον της βίας κατά των γυναικών (1993), η οποία

³¹⁶ Για μια αναλυτικότερη παρουσίαση του προαιρετικού πρωτοκόλλου, βλ. στην ιστοσελίδα των Η.Ε. <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/>

απαιτεί να προωθηθούν και μέτρα πρόληψης και αποκατάστασης της βίας, κατεύθυνση προς την οποία δεν έχουμε δει συνολικές προσπάθειες αντιμετώπισης, πέρα από κάποιες μεμονωμένες προσπάθειες που προέρχονται από τις γυναικείες οργανώσεις.

Επίσης, σε εθνικό επίπεδο η κάθε γυναίκα στην οποία ασκείται βία έχει ένδικα μέσα στη διάθεσή της, αλλά εξακολουθούν να υπάρχουν κενά που χρειάζεται να αντιμετωπιστούν. Κάποια από αυτά τα κενά αφορούν τα εξής:

– Την απουσία προφυγής περιπτώσεων ψυχολογικής βίας. Σε επίπεδο ΕΕ, η Σουηδία αποτελεί μία από τις μόνες χώρες που η ψυχολογική βία αποτελεί ξεκάθαρο ποινικό αδίκημα³¹⁷.

– Την απουσία νομοθετικού πλαισίου που να αναγνωρίζει ρητά τη βία ενάντια στις γυναίκες όχι μόνο στο πλαίσιο της οικογένειας, αλλά και στο πλαίσιο των συντροφικών σχέσεων. Είναι πλέον ερευνητικά τεκμηριωμένο ότι η βία δεν αποτελεί αποκλειστικό φαινόμενο των συζυγικών σχέσεων, αλλά και των συντροφικών σχέσεων οποιασδήποτε ηλικίας. Ως εκ τούτου, καθίσταται αναγκαία η δημιουργία του κατάλληλου θεσμικού πλαισίου που να προβλέπει την καταδίκη όλων των μορφών της συντροφικής βίας. Ενώ αρκετοί νόμοι ενδο-οικογενειακής βίας στις ΗΠΑ βρίσκουν εφαρμογή όχι μόνο στους συζύγους, αλλά και στους συντρόφους που συζούν καθώς και στα άτομα που έχουν ένα παιδί μαζί, συχνά ξεχνούν να παραλείψουν άτομα που έχουν σχέση χωρίς να συζούν, να είναι παντρεμένοι ή να έχουν ένα παιδί μαζί. Εικοσιεννέα πολιτείες συμπεριλαμβάνουν τις συντροφικές σχέσεις, χωρίς όμως απαραίτητως να συμπεριλάβουν τις εφηβικές συντροφικές σχέσεις ή και τις σχέσεις ομοφυλόφιλων ζευγαριών.

Σύμφωνα με το Εθνικό Κέντρο για Θύματα Βίας των ΗΠΑ (National Center for Violence Victims)³¹⁸, οι νομοθέτες κατά τη διάρκεια των τελευταίων χρόνων αρχίζουν να παίρνουν υπόψη τους το θέμα της συντροφικής βίας. Το πρώτο θέμα που απασχολεί τους/τις νομοθέτες είναι ο ορισμός της συντροφικής βίας. Μία νομοθετική προσέγγιση είναι η εξακρίβωση προϋποθέσεων που μπορούν να προσδιορίσουν εάν μία σχέση άπτεται της προστασίας του νόμου. Για παράδειγμα, ο νόμος στην πολιτεία του Βερμόντ³¹⁹ χρησιμοποιεί τον εξής ορισμό: «Συντροφική σχέση σημαίνει μία κοινωνική σχέση ρομαντικού χαρακτήρα. Το δικαστήριο για να προσδιορίσει εάν μία συντροφική σχέση υφίστατο μπορεί να χρησιμοποιήσει τους παρακάτω παράγοντες:

- Τη φύση της σχέσης
- Τη χρονική διάρκεια της σχέσης
- Τη συχνότητα των επαφών/αλληλεπιδράσεων ανάμεσα στα μέλη της σχέσης και
- Τη χρονική περίοδο από τότε που έληξε η σχέση.»

³¹⁷ Πρακτικά συνεδρίου εμπειρογνομών με θέμα «Βία στην οικογένεια και αστυνόμεση στην Ευρωπαϊκή Ένωση». Το συνέδριο υλοποιήθηκε στις 10-12 Οκτωβρίου 2002 στην Ολλανδία από το Netherlands Institute for the Study of Crime and Law Enforcement και χρηματοδοτήθηκε από το European Science Foundation.

³¹⁸ Βλέπε: http://www.ncvc.org/law/issues/dating_violence/minor's%20protective%20orders.htm

³¹⁹ Vt. Stat. Ann. tit. 15, § 1101 (2).

Άλλες πάλι πολιτείες χρησιμοποιούν έναν πιο γενικό ορισμό, όπως αυτόν της πολιτείας της Νεβάδα,³²⁰ ο οποίος δηλώνει ότι: «Συντροφική σχέση σημαίνει συχνές και οικείες επαφές, οι οποίες χαρακτηρίζονται πρώτιστα από προσδοκίες στοργικής ή σεξουαλικής φύσης. Ο όρος αυτός δεν συμπεριλαμβάνει μία περιστασιακή σχέση ή μία συνηθισμένη/συχνή γνωριμία μεταξύ ατόμων σε εργασιακό ή σε κοινωνικό πλαίσιο».

επίσης, σε αρκετές πολιτείες περιλαμβάνουν τον όρο συντροφική σχέση, χωρίς να δίνεται κάποιος συγκεκριμένος ορισμός.

Όσον αφορά τις εφηβικές σχέσεις, κάποια ζητήματα μένουν ακόμα να απαντηθούν, όπως σε περιπτώσεις που μία έφηβη, ανήλικη που υφίσταται βία θέλει να υποβάλει μήνυση ενάντια στο αγόρι της που την κακοποιεί χωρίς να το μάθουν οι γονείς της. Το ερώτημα είναι πώς θα μπορέσει να το κάνει αυτό; Πολλοί θα πουν ότι χρειάζεται η συγκατάθεση των γονέων της ή των κηδεμόνων της και ότι τη μήνυση θα πρέπει να την υποβάλλουν οι δικοί της, αφού είναι ανήλικη. Το ζήτημα όμως είναι ότι η αποκάλυψη της βίας στους γονείς δεν επιφέρει πάντοτε την αμέριστη συμπαράσταση τους προς την κόρη θύμα, αλλά πολλές φορές μπορεί να οδηγήσει στην περαιτέρω θυματοποίηση της κόρης. Η γνωστοποίηση της βίας και κατά συνέπεια της σχέσης μπορεί να οδηγήσει σε τραυματογενετικές διαδικασίες παρέμβασης της οικογένειας, όπως ενοχοποίηση για τη βία που έχει υποστεί και αρκετές φορές την άσκηση σεωματικής ή ψυχολογικής βίας εναντίον της από την οικογένειά της. Τα ένδικα μέσα για να μπορούν να είναι αποτελεσματικά στις περιπτώσεις των εφήβων κοριτσιών θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τους πιθανές ποικίλες αντιδράσεις από τις οικογένειες. Δυστυχώς, δεν μπορούμε να υποθέσουμε ότι η οικογένεια θα δείξει αμέριστη συμπαράσταση και αποδοχή απέναντι στην κόρη της. Την πιθανότητα πολυποίκιλων αντιδράσεων την έχει λάβει υπόψη του ο/η νομοθέτης σε οκτώ πολιτείες των ΗΠΑ (Καλιφόρνια, Όρεγκον, Άινταχο³²¹, Αλάσκα, Ιλλινόις, Νιου Τζέρσεϊ, Μασσαχουσέτη), όπου οι έφηβες/οι μπορούν να κάνουν αίτηση για ασφαλιστικά μέτρα από μόνες/οι τους. Σε δύο επιπλέον πολιτείες των ΗΠΑ, την Οκλαχόμα και την Ουάσιγκτον, οι έφηβες/οι που είναι τουλάχιστον δεκαέξι χρονών μπορούν να κάνουν αίτηση για ασφαλιστικά μέτρα μόνες τους³²².

Άλλα μέτρα που χρειάζεται να υλοποιηθούν για την αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση του φαινομένου της συντροφικής βίας στις εφηβικές σχέσεις αναφέρονται στα παρακάτω:³²³

³²⁰ Nev. Rev. Stat. § 33.018 (2).

³²¹ Αξίζει να σημειωθεί ότι ο νόμος στην πολιτεία του Άινταχο που επιτρέπει στις/τους έφηβες/ους ή και στους γονείς τους να κάνουν αίτηση για ασφαλιστικά μέτρα ήρθε σε ισχύ το 2000, και είναι γνωστός ως "Cassie's Law", ο οποίος πήρε το όνομά του από το όνομα μίας έφηβης η οποία δολοφονήθηκε από το αγόρι της. Η μητέρα της έφηβης είχε προσπαθήσει, χωρίς αποτέλεσμα, να κάνει αίτηση για ασφαλιστικά μέτρα για να προστατέψει την κόρη της, αλλά είχε συναντήσει την άρνηση του δικαστή, ο οποίος της είπε ότι δεν υπάρχει το θεσμικό πλαίσιο που να επιτρέπει την έκδοση ασφαλιστικών μέτρων. Ο εν λόγω νόμος διευκρινίζει ότι μία/ένας έφηβη/ος μπορεί να κάνει αίτηση για έκδοση ασφαλιστικών μέτρων όπως και οι γονείς του εκ μέρους της/του.

³²² Βλ. http://www.ncvc.org/law/issues/dating_violence/minor's%20protective%20orders.htm

³²³ Η αναγκαιότητα των εν λόγω μέτρων υποστηρίζεται από την Αμερικανίδα νομικό Sheila James Kuehl (1998), Legal remedies for teen dating violence. In Levy, B. (Ed), Dating Violence: Young Women in Danger (209-222). Seattle.: Seal Press. σελ. 214-215. Σ' αυτή την

- Την επιμόρφωση των δικαστικών λειτουργιών σε θέματα συντροφικής βίας στις σχέσεις εφήβων. Έχει παρατηρηθεί ότι πολλές φορές όταν εκδικάζονται περιπτώσεις συντροφικής βίας εφήβων, οι δικαστές δεν τις αντιμετωπίζουν με τη δέουσα βαρύτητα, θεωρώντας ότι είναι ασήμαντα προβλήματα ρομαντικού χαρακτήρα, χωρίς να κατανοούν ότι οι συνέπειες άσκησης βίας στις σχέσεις εφήβων είναι ίδιες με τις συνέπειες της βίας σε σχέσεις ενηλίκων. Εκτός από την επιμόρφωση των δικαστικών λειτουργιών, απαιτείται και η αντίστοιχη επιμόρφωση της αστυνομίας, για να μπορεί να ανταποκριθεί κατάλληλα σε περιπτώσεις συντροφικής βίας.
- Τη θέσπιση μέτρων ώστε να μην είναι απαραίτητη η αυτοπρόσωπη κατάθεση της έφηβης για την καταδίκη δραστών σωματικής βίας. Αρκετές φορές έχει παρατηρηθεί ότι οι έφηβες αποσύρουν την αρχική τους μήνυση ύστερα από πίεση που δέχονται από τη σχέση τους ή την οικογένειά τους είτε ύστερα από τη δική τους απροθυμία να υποβληθούν σε εξέταση μαρτύρων σε μία ανοικτή ακροαματική διαδικασία, με συνέπεια οι εισαγγελείς να μην θέλουν να προχωρήσουν στην καταδίκη των δραστών χωρίς την κατάθεση της έφηβης. Οι εισαγγελείς πρέπει να κατανοήσουν ότι η έφηβη μπορεί να δέχεται απειλές από τον δράστη της βίας για να εξαναγκαστεί να αποσύρει τη μήνυσή της και ως εκ τούτου πρέπει να δημιουργηθεί το κατάλληλο πλαίσιο ώστε να είναι δυνατή η αυτεπάγγελτη δίωξη του δράστη με τη χρήση στοιχείων ιατρικής ή αστυνομικής φύσης ή η να καταστεί δυνατή η δίωξη του δράστη μέσω της κατάθεσης τρίτου που θα αφορά τη γνωμάτευση ψυχολόγου είτε αστυνομικού είτε ιατρού.
- Τη θέσπιση εναλλακτικών ποινών για τους έφηβους δράστες όπως την υποχρεωτική παρακολούθηση προγραμμάτων αναδιάρθρωσης-αποκατάστασης αντρών³²⁴.
- Σημαντικά ζητήματα μένουν ακόμα να απαντηθούν όπως: Ποια είναι η ευθύνη της πολιτείας απέναντι στη φαινόμενο της βίας που εξακολουθούν να υφίστανται; Είναι υπόλογη η πολιτεία για τη βία, θεωρώντας ότι απέτυχε να προστατεύσει τα ανθρώπινα δικαιώματα των γυναικών; Κατά πόσο η βία που υφίστανται οι έφηβες στις συντροφικές τους σχέσεις μπορεί να θεωρηθεί ότι απορρέει από την παράλειψη άσκησης κατάλληλης κυβερνητικής πολιτικής για την αποφυγή ανάπτυξης αυτού του είδους του φαινομένου;

παράγραφο, παρουσιάζουμε αυτά που θεωρούμε ότι είναι εφικτό να εφαρμοστούν και στην Ελλάδα.

³²⁴ Τέτοιου είδους προγράμματα που έχουν ως στόχο την διακοπή της άσκησης της βίας καθώς και της άσκησης ελέγχου και εξουσίας από του δράστες απέναντι στις συντρόφους τους έχουν θεσπιστεί σε αρκετές πολιτείες των ΗΠΑ, καθώς και σε κάποιες χώρες της ΕΕ όπως η Βρετανία και η Αυστρία και οι δράστες άσκησης βίας υποχρεώνονται να τα παρακολουθούν σε αντάλλαγμα της ποινικής παραπομπής τους. Η ολοκλήρωση της παρακολούθησης αυτών των προγραμμάτων είναι υποχρεωτική και σε περίπτωση μη ολοκλήρωσης ξεκινάει αυτόματα η ποινική διαδικασία εκδίκαση της υπόθεσης.

Κεφάλαιο 7. Μέτρα πρόληψης στο σύστημα εκπαίδευσης

Ι. Εισαγωγή³²⁵

Η μεγάλη έκταση της συντροφικής βίας στις σχέσεις εφήβων θέτουν έντονα το ζήτημα της ανάπτυξης και εφαρμογής στρατηγικών πρόληψης. Οι αντιλήψεις των αγοριών, οι οποίες νομιμοποιούν την άσκηση βίας ενάντια στα κορίτσια, πρέπει να αντικρουστούν. Οι έφηβες που αντιμετωπίζουν βία στις σχέσεις τους πρέπει να υποστηρίχονται. Αναμφισβήτητα, οι μαθήτριες λυκείου που υφίστανται βία βρίσκονται σε πολύ σημαντική περίοδο της ζωής τους, κατά την οποία δεν συντελούνται μόνο βιολογικές αλλαγές, αλλά και ουσιαστικές αναπτυξιακές διαδικασίες, από τις οποίες μπορεί να προκύψουν πραγματικά προβλήματα προσαρμογής στον ευρύτερο κοινωνικό τους περίγυρο, ιδιαίτερα στις περιπτώσεις όπου δεν έχουν ληφθεί κατάλληλα μέτρα για την αποτελεσματική αντιμετώπιση της βίας που έχουν υποστεί. Τα πορίσματα σχετικά με την έκταση της βίας κατά των κοριτσιών περιγράφουν μία βίαιη πραγματικότητα που αφορά σχεδόν το ένα δεύτερο των σχέσεων των εφήβων. Η πρόκληση για μας του/της ενήλικες είναι όχι μόνο να καταγράψουμε και να αναλύσουμε προσεκτικά αυτή την πραγματικότητα, αλλά και να σχεδιάσουμε αποτελεσματικές παρεμβάσεις³²⁶.

Στη συνέχεια, θα παρουσιαστούν κάποιες πρακτικές πρόληψης και αντιμετώπισης της βίας σε επίπεδο σχολείου (Weisz. & Black. 2001· Foshee, κ.ά. 1998· Jaffe κ.ά. 1992· Levy1998· Jones1998· Ni Carthy1998· Powell1998· Roden1998· Sousa1998)³²⁷, θεωρώντας ότι το σχολείο μπορεί να αποτελέσει

³²⁵ Αποσπάσματα από αυτό το κεφάλαιο είναι δημοσιευμένα στο Πενταράκη, Μ. 2002. Η αθέατη πλευρά των συντροφικών σχέσεων των εφήβων κοριτσιών με το άλλο φύλο: Βία, η έκταση της και μέτρα πρόληψης, στο *Η Πτώση των Φύλ (λ) αν: Κείμενα-προτάσεις για το σεξισμό και τη βία*, επιμ. Ε., Γκόβα σσ.107-122.

³²⁶ Είναι φανερό όμως ότι για τον σχεδιασμό κατάλληλων παρεμβάσεων απαιτείται η ανάπτυξη και η ενίσχυση θεσμών όπως των Συμβουλευτικών Σταθμών Νέων, του σχολικού ψυχολόγου ή του σχολικού κοινωνικού λειτουργού, θεσμοί οι οποίοι υπολειτουργούν στην Ελλάδα. Ενδεικτικά, αναφέρουμε ότι για την κάλυψη αναγκών του μαθητικού πληθυσμού που φοιτά στα λύκεια Αττικής υπάρχουν τέσσερις μόνο ψυχολόγοι (Συνέντευξη με μία από τις τέσσερις ψυχολόγους, την κα Κατσούλη, στις 10.10.2002), με συνέπεια στο κάθε λύκειο η παρουσία ψυχολόγου να αντιστοιχεί σε μία μέρα το μήνα. Αυτό σημαίνει ότι ακόμα και εάν υποθέσουμε ότι η μόνη ενασχόληση των ψυχολόγων είναι η στήριξη και η ενδυνάμωση των μαθητριών που υφίστανται βία, στην κάθε κακοποιημένη μαθήτρια αντιστοιχούν μερικά δευτερόλεπτα κοινωνικοψυχολογικής στήριξης. Η μη επαρκής στελέχωση των σχολείων από εξειδικευμένα στελέχη ψυχικής υγείας σαφέστατα και επηρεάζει αρνητικά οποιαδήποτε σοβαρή προσπάθεια αντιμετώπισης του φαινομένου της βίας. Εκτός από τους σχολικούς ψυχολόγους, λειτουργούν δεκαπέντε Συμβουλευτικοί Σταθμοί Νέων σε όλη την Ελλάδα, σε επίπεδο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, αλλά η στελέχωσή τους δεν επαρκεί για την αποτελεσματική αντιμετώπιση των αναγκών του μαθητικού πληθυσμού.

³²⁷ Βλ. Weisz, A. N., Black, B., M. 2001. Evaluating a sexual assault and dating violence prevention program for urban youths, *Social Work Research* 25 (2): 89-100· Foshee, V. A., Bauman, K. E., Arriaga, X. B., Helms, R. W., Koch, G. G. & Linder, G. F. 1998. An evaluation of Safe Dates, an adolescent dating violence prevention program, *American Journal of Public Health* 88 (1): 45-50· Jaffe, P., Sudermann, M., Reitzel, D., Killip, S. 1992. An evaluation of a secondary school primary prevention program on violence in intimate relationships. *Violence and Victims* 7(2): 129-147· Jones, I. 1998. The Minnesota school curriculum project: A statewide domestic violence prevention project in secondary schools· Levy, B. (επιμ.), *Dating Violence: Young Women in Danger* (258-266). Seattle: Seal Press· Ni Carthy, G.1998. Addictive love and abuse: A course for teenage women, στο Levy, B. (επιμ.δ), *Dating Violence:*

ένα ουσιαστικό πεδίο παρέμβασης³²⁸. Οι πρακτικές αυτές θα παρουσιαστούν σε τρία επίπεδα παρέμβασης: το πρωτογενή, το δευτερογενή και το τριτογενή επίπεδο παρέμβασης.

Α. Πρωτογενής πρόληψη

Από τα τρία επίπεδα της πρόληψης, η πρωτογενής είναι εκείνη που έχει ένα ευρύ φάσμα στόχων και δραστηριοτήτων, στην οποία εμπλέκονται πολλές επαγγελματικές ομάδες που καλύπτουν όλες τις φάσεις της ζωής ενός ανθρώπου. Ο κύριος στόχος είναι η διαμόρφωση αντιλήψεων και αξιών σχετικά με την ισότητα των δύο φύλων, έτσι ώστε να οδηγηθούμε σε μείωση των περιστατικών της βίας. Η πρωτογενής πρόληψη αφορά τον γενικό πληθυσμό, τις αξίες και στοχεύει στη μείωση περιστατικών βίας προτού εκδηλωθούν (Wolfe & Jaffe 1999)³²⁹. Η παρέμβαση μπορεί να απευθύνεται στον μαθητικό πληθυσμό και στις οικογένειές τους, και στο εκπαιδευτικό προσωπικό. Συνήθως η οργάνωση της πρόληψης αυτού του τύπου πρέπει να είναι σχεδιασμένη σε κεντρικό επίπεδο³³⁰ και να αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της κρατικής πολιτικής³³¹, αφού βασικός στόχος των προληπτικών προγραμμάτων είναι ο γενικός πληθυσμός της κοινότητας σε θέματα ισότητας με στόχο την προαγωγή τους. Η ανάπτυξη προσωπικών αξιών, και επομένως στάσεων σε θέματα ισότητας, οδηγεί στην ανάπτυξη ανάλογου συμπεριφοράς γύρω από τέτοια θέματα. Γύρω από τη σχέση αυτή, επιδρούν οι δημογραφικοί, κοινωνικοί και οικονομικοί παράγοντες, το πολιτιστικό περιβάλλον με τις αξίες, τους ρόλους και την κοινωνική οργάνωση, καθώς και η κρατική κοινωνική πολιτική για την ισότητα. Η διαφυλική αγωγή, όπως έχει επικρατήσει να αναφέρεται η αγωγή εκείνη που προάγει θέματα ισότητας των φύλων, παρεμβαίνει ακριβώς στη διαδικασία της

Young Women in Danger (240-257). Seattle: Seal Press· Powell, C.1998. Dealing with dating violence in schools στο Levy, B. (επιμ.), *Dating Violence: Young Women in Danger* (279-284). Seattle: Seal Press· Roden, M., 1998. A model secondary school date rape prevention program, στο Levy, B. (επιμ.), *Dating Violence: Young Women in Danger* (203-208). Seattle: Seal Press· Sousa, C.1998. The dating violence intervention project στο Levy, B. (επιμ.), *Dating Violence: Young Women in Danger* (223-231). Seattle.: Seal Press.

³²⁸ Επλέξαμε να εστιάσουμε στα μέτρα πρόληψης στο σύστημα εκπαίδευσης εξαιτίας του δείγματος μας που είναι μαθήτριες λυκείου, αναγνωρίζουμε όμως ότι απαιτούνται για την ουσιαστική αντιμετώπιση του φαινομένου, μέτρα πρόληψης σε πολλά επίπεδα. Επίσης, ένας ακόμα λόγος που εστιάσαμε στα μέτρα πρόληψης στο εκπαιδευτικό σύστημα είναι ότι τα σχολεία έχουν χαρακτηριστεί ως φορείς υψηλής επίδρασης και ως πρωτογενούς κοινωνικοποίησης· κατά αυτό τον τρόπο μπορούν να συμβάλουν σημαντικά στην πρόληψη του φαινομένου της βίας. Τέλος, το σχολείο προσφέρει τη μοναδικότητα στην προσέγγιση ενός πληθυσμού, χωρίς τον κίνδυνο της στιγματοποίησης.

³²⁹ Βλ. Wolfe, D. A, Jaffe, P. G. 1999. Emerging strategies in the prevention of domestic violence, *Future of Children* 9(3): 133-44.

³³⁰ Βλ. Μαδιανός, Μ. 2000. Κοινωνική ψυχιατρική και κοινωνική ψυχική υγεία. Αθήνα: Καστανιώτης, σελ. 33.

³³¹ Η κρατική πολιτική, σε αυτό το επίπεδο, συμπεριλαμβάνει πολιτικές σε όλους τους κοινωνικούς, κοινωνικούς και πολιτικούς τομείς της ζωής μας για την προώθηση της ισότητας των δύο φύλων. Οι διακρίσεις ενάντια στις γυναίκες σε όλους τους τομείς είναι στατιστικά καταγεγραμμένες και δεν αποτελούν αντικείμενο διερεύνησης της παρούσας μελέτης. Βλ. σχετικά την ιστοσελίδα της Ευρωπαϊκής Στατιστικής Υπηρεσίας, Eurostat, http://europa.eu.int/comm/employment_social/equ_opp/statistics_en.html Statistics in Gender Issues, η οποία καταγράφει τις διακρίσεις κατά των γυναικών σε όλες τις χώρες κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε όλους τους τομείς. Επίσης βλ. τις δημοσιεύσεις της διεύθυνσης Απασχόλησης και Κοινωνικών Υποθέσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Τμήμα Gender Equality, http://europa.eu.int/comm/employment_social/equ_opp/index_en.htm.

ανάπτυξης της συμπεριφοράς γύρω από τρόπους ζωής, με στόχο την ανάπτυξη ισότιμων σχέσεων ανάμεσα στα φύλα.

Αντίστοιχη ισχύ σε επίπεδο πρωτογενούς πρόληψης έχει και η αγωγή υγείας. Η αγωγή υγείας αποτελεί τον σχεδιασμό κάθε μαθησιακής εμπειρίας που έχει σχεδιαστεί για να διευκολυνθεί μια εκούσια προσαρμογή της συμπεριφοράς του ατόμου ή της ίδιας της κοινότητας. Η αγωγή υγείας προσπαθεί να βοηθήσει το άτομο να ελέγχει την υγεία του, με την ενίσχυση ή τη βοήθεια σε αποφάσεις και δραστηριότητες που είναι συμβατές με τις αξίες και τους στόχους του³³². Η αγωγή υγείας ως μέθοδος προαγωγής της δημόσιας υγείας, συμπεριλαμβάνει ανάμεσα στους στόχους της και την προώθηση των διαφυλικών σχέσεων θεωρώντας ότι οι μη ισότιμες σχέσεις επιδρούν αρνητικά στην δημόσια υγεία³³³.

Η αναγκαιότητα λήψης μέτρων σε επίπεδο πρωτογενούς παρέμβασης στο εκπαιδευτικό σύστημα έχει αναγνωριστεί από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο³³⁴, το οποίο προτείνει την καθιέρωση κύκλων μαθημάτων που θα προετοιμάζουν τα παιδιά και τους νέους/ες για τη μετέπειτα ζωή τους και θα τα προτρέπουν στη συνεχή παρακολούθηση της εφαρμογής των προγραμμάτων αυτών, που θα αφορούν:

- την ανάπτυξη του αισθήματος του σεβασμού της ανθρώπινης υπόστασης και αξιοπρέπειας ως δομικό στοιχείο των σχέσεων των δύο φύλων,
- γενικά μαθήματα προετοιμασίας για τη ζωή, έτσι ώστε οι νέοι/ες και των δύο φύλων να προετοιμάζονται εξίσου σε πρακτικά θέματα του νοικοκυριού, καθώς και για την οικονομική ανεξαρτησία τους,
- προετοιμασία για τις σχέσεις μεταξύ των ενηλίκων, με σωστή και αμοιβαία κατανόηση για τα δύο φύλα, με βάση τη θεμελιώδη παραδοχή της ισότητας όλων των ατόμων, προκειμένου να αναπτυχθεί ένα αίσθημα αμοιβαίας ευθύνης και σεβασμού μεταξύ των ατόμων,
- την κατάλληλη σεξουαλική αγωγή που να καλύπτει τις βιολογικές, φυσιολογικές, πολιτιστικές και φιλοσοφικές πτυχές, ώστε να γνωρίζουν απόλυτα οι νέοι/ες τα θέματα της αναπαραγωγής και του ελέγχου της, καθώς και τη συμπληρωματικότητα των δύο φύλων στην αναπαραγωγική διαδικασία και τη συνεπακόλουθη ευθύνη των δύο μερών,
- προπαρασκευή για τη συμβίωση και την οικογένεια, προκειμένου να γίνουν πλήρως αντιληπτές τόσο η συγκίνηση και η χαρά όσο οι πρακτικές συνέπειες που απορρέουν από τη γέννηση των παιδιών και αποδοχή των κοινών υποχρεώσεων από τους γονείς,
- ταχύτερη εξάλειψη από τα σχολικά βιβλία των στερεοτύπων σε ό,τι αφορά τα δύο φύλα, έτσι ώστε να μην είναι μεροληπτική η αντίληψη των αντίστοιχων κοινωνικών ρόλων γυναικών και ανδρών.

³³² Μαδιανός, Μ. (2000), σελ. 109, ο.π. υποσημείωση 332

³³³ Η προσπάθεια της δημόσιας υγείας περιλαμβάνει, σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας, την αντιμετώπιση της βίας κατά των γυναικών, η οποία θεωρείται ως ένα έντονο πρόβλημα δημόσιας υγείας. Βλέπε κεφάλαιο 5.

³³⁴ Βλ. Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο.1986. Ψήφισμα της 11ης Ιουνίου 1986 για την άσκηση βίας κατά των γυναικών, άρθρο 66, εγγρ. Α2-44/86, ΕΕ C 176 της 14.07.1986, σελ. 73-83. Ανάμεσα στα προτεινόμενα μέτρα αναφέρονται δύο επιπλέον που εντάσσονται στο επίπεδο της δευτερογενούς παρέμβασης και αναφέρονται στην αμέσως παρακάτω παράγραφο.

Ένας ακόμα σημαντικός άξονας παρέμβασης αποτελούν οι δράσεις που στοχεύουν στους γονείς. Οι γονείς έχουν ένα καθοριστικό ρόλο στη διαπαιδαγώγηση των παιδιών τους και στη συγκρότηση της ταυτότητας τους με βάση το κοινωνικό τους φύλο. Μερικές από τις δράσεις³³⁵ που αφορούν τους γονείς είναι:

- να επιδιώκουν ισότιμη σχέση ανάμεσα τους, να μην υπάρχει κατανομή αρμοδιοτήτων με βάση το φύλο.
- να αντιμετωπίζουν ισότιμα τα παιδιά διαφορετικού φύλου, να μην κάνουν διαχωρισμό με βάση το φύλο.
- να μάθουν στα παιδιά τους να διεκδικούν και να απαιτούν τον σεβασμό σε κάθε είδους σχέση.
- να ενθαρρύνουν τα παιδιά να συζητούν για τις σχέσεις τους, τις παρέες τους, τα ενδιαφέροντά τους και να τα αντιμετωπίζουν με αποδοχή, αλλά ταυτόχρονα θέτοντας όρια στο τι μπορούν και στο τι δεν μπορούν τα παιδιά να κάνουν
- να ενισχύουν τη συμμετοχή των παιδιών σε μη εξωσχολικά προγράμματα και άλλες εκδηλώσεις κοινωνικού χαρακτήρα

Για να καταστούν οι γονείς ικανοί να αναλάβουν τις παραπάνω δράσεις χρειάζεται η υλοποίηση κύκλων μαθημάτων από σχολές γονέων ή και από τους συλλόγους γονέων και κηδεμόνων.

Γίνεται φανερό ότι η πρωτογενής πρόληψη με στόχο την προαγωγή θεμάτων ισότητας αποτελεί την πιο ουσιαστική προσέγγιση, αφού καλύπτει μεγάλο μέρος του πληθυσμού και έχει ποικίλες μορφές, όπως προγράμματα διαφυλικής αγωγής και αγωγής υγείας σε σχολεία, σχολές γονέων και ομάδες ευαισθητοποίησης ή άλλες εκπαιδευτικές εκδηλώσεις (εργαστήρια, σεμινάρια, διαλέξεις, συζητήσεις). Στον πίνακα στο τέλος του κεφαλαίου καταγράφονται κωδικοποιημένες οι δράσεις που εντάσσονται στο πρωτογενές επίπεδο παρέμβασης.

B. Δευτερογενής πρόληψη

Η δευτερογενής πρόληψη στοχεύει στη μείωση των περιστατικών βίας, ενώ υπάρχουν πρώιμες ακόμα ενδείξεις (Wolfe & Jaffe 1999)³³⁶. Ο τύπος αυτής της πρόληψης στοχεύει σε έφηβες που βρίσκονται στην αρχή σχέσεων βίας και σε έφηβους όπου έχουν διαμορφωμένες μισογυνιστικού τύπου αντιλήψεις ώστε να βοηθηθούν έγκαιρα. Επίσης, ο γενικός πληθυσμός αποτελεί στόχο για δευτερογενή πρόληψη της συντροφικής βίας. Το κύριο προληπτικό έργο περιλαμβάνει την έγκαιρη παραπομπή εφήβων γυναικών που βρίσκονται σε σχέσεις βίας, την τακτική τους παρακολούθηση και τη λειτουργία συμβουλευτικού τύπου υπηρεσιών στα σχολεία³³⁷, στους συμβουλευτικούς σταθμούς νέων και στα κέντρα ψυχικής υγείας.

³³⁵ Αυτά τα μέτρα περιλαμβάνονται σε αρκετούς πρακτικούς οδηγούς, οι οποίοι αποτελούν μέρος των ευρύτερων προγραμμάτων πρόληψης και αντιμετώπισης της βίας

³³⁶ Βλ. Wolfe, D. A, Jaffe, P. G. 1999. Emerging strategies in the prevention of domestic violence, *Future of Children* 9 (3): 133-44.

³³⁷ Σε αναπτυγμένες χώρες όπως οι ΗΠΑ, η Βρετανία και η Αυστραλία λειτουργούν, στο πλαίσιο των σχολείων, προγράμματα πρόληψης που αναλαμβάνουν τέτοιου είδους δράσεις. Βλέπε ενδεικτικά: Levy, B. 1998. Support groups: Empowerment of young women abused in

Με βάση ειδικά προγράμματα το ευρύτερο κοινό, στην προκειμένη περίπτωση το σύνολο του γυναικείου μαθητικού πληθυσμού ευαισθητοποιείται στην έγκαιρη αντίληψη ενδείξεων βίας και τροποποιεί τη στάση του έτσι ώστε να διακόπτει γρηγορότερα μία σχέση βίας και να επιζητά την βοήθεια. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο³³⁸ συνιστά την εφαρμογή εκπαιδευτικού προγράμματος μέσω κινηματογραφικών ταινιών και συζητήσεων στα σχολεία και στους χώρους εργασίας που θα βοηθήσουν τα κορίτσια και τις γυναίκες να εντοπίσουν και προσδιορίσουν τις απειλητικές εκείνες καταστάσεις καθώς και τους τρόπους αντιμετώπισής τους. Επίσης, συνιστά την ανάπτυξη ειδικών μαθημάτων για να αναπτύξουν οι μαθήτριες ένα είδος αυτοάμυνας ώστε να μπορούν να αυτοαμυνθούν. Ακόμη, δράσεις ευαισθητοποίησης απευθύνονται στο σύνολο του αντρικού μαθητικού πληθυσμού, παροτρύνοντας στην κατεύθυνση της αναθεώρησης των αξιών και των στάσεων τους, έτσι ώστε έφηβοι που εκδηλώνουν βία στις συντροφικές τους σχέσεις να αλλάξουν³³⁹. Τέλος, αντίστοιχα προγράμματα που απευθύνονται στο σύνολο του μαθητικού πληθυσμού μπορούν να παρεμβαίνουν σε περιπτώσεις βίας, παροτρύνοντας τις έφηβες να διακόψουν τη σχέση βίας και τους έφηβους να σταματήσουν να ασκούν βία³⁴⁰. Κάποιες επιπλέον ενδεικτικές δράσεις που μπορούν να υλοποιηθούν από το σύνολο των μαθητών και των μαθητριών είναι οι εξής:

- να παίρνουν θέση ενάντια σε κάθε μορφής διάκρισης
- να συμμετέχουν σε προγράμματα διαμεσολάβησης όπως διαμεσολάβηση συνομηλίκων, μη βίαιη επίλυση διαφορών
- να επιμορφωθούν ως συν-εκπαιδευτές/τριες (peer educators) απέναντι σε συμμαθητές/τριες τους, εκδηλώνοντας τη μη αποδοχή της βίας
- να αποτελούν πρότυπα προς μίμηση απέναντι σε μικρότερης ηλικίας μαθητές/τριες

Γ. Τριτογενής πρόληψη

Η τριτογενής πρόληψη αφορά την αντιμετώπιση περιστατικών βίας, ενώ έχουν ξεκάθαρα εκδηλωθεί και προκαλούν πλέον ζημιά (Wolfe & Jaffe 1999)³⁴¹. Η πρόληψη αυτού του τύπου περιλαμβάνει όλες τις αναγκαίες μεθόδους και τεχνικές για τη μείωση των επιπτώσεων από τις σχέσεις βίας. Η τριτογενής πρόληψη περιλαμβάνει δράσεις που συγκροτούν μία συνεχή διαδικασία που αρχίζει με τη διάγνωση σχέσεων βίας και συνεχίζεται μέχρις ότου η έφηβη δεν θα υφίσταται πλέον βία και οι συνέπειες της άσκησης βίας θα έχουν επουλωθεί

dating relationships, στο Levy, B. (επιμ.), *Dating Violence: Young Women in Danger* (203-208). Seattl.: Seal Press. Στην Ελλάδα, είναι περισσότερο εφικτή η ανάπτυξη τέτοιου τύπου παρεμβάσεων στο πλαίσιο των συμβουλευτικών σταθμών νέων και των κέντρων ψυχικής υγείας.

³³⁸ Βλ. Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο 1986, όπως παραπάνω, υποσημείωση 336..

³³⁹ Βλ. ενδεικτικά Winkel, W. & Kleuver, E. 1997. Communication aimed at changing cognitions about sexual intimidation. Comparing the impact of a perpetrator focused versus a victim focused persuasive strategy, *Journal of Interpersonal Violence* 12 (4): 513-529.

³⁴⁰ Βλ. ενδεικτικά Foshee, V. A., Linder, G. F., Bauman, K.E., Langwick, S. A, Ariaga, X. B., Heath, J. L., McMahon, P. M., Bangdiwala, S. 1996). *The Safe Dates Project: Theoretical Basis, Evaluation Design, and Selected Baseline Findings*. Youth Violence Prevention: Description and baseline data from 13 evaluation projects επιμ. K. Powell, D. Hawkins, *American Journal of Preventive Medicine*, Supplement, 12 (5): 39-47.

³⁴¹ Wolfe, D. A. & Jaffe, P. G. 1999. Emerging strategies in the prevention of domestic violence, *Future of Children* 9(3): 133-144.

και αφετέρου ο έφηβος που ασκεί βία θα έχει σταματήσει να την ασκεί. Είναι φανερό ότι τέτοιου είδους παρεμβάσεις απαιτούν εξειδικευμένες υπηρεσίες, οι οποίες στην Ελλάδα³⁴² δεν υπάρχουν και χρειάζεται να αναπτυχθούν. Σε άλλες χώρες όπως οι ΗΠΑ, η Αυστραλία, τα Ηνωμένα Βασιλεία και η Ολλανδία³⁴³, τέτοιου τύπου παρεμβάσεις λειτουργούν στο πλαίσιο συμβουλευτικών υπηρεσιών στα σχολεία. Δύο είναι οι βασικές υπηρεσίες συμβουλευτικού τύπου που παρέχονται, η ατομική και η ομαδική συμβουλευτική. Οι υπηρεσίες, είτε ατομικής είτε ομαδικής συμβουλευτικής, που απευθύνονται στις έφηβες στοχεύουν στην ενδυνάμωσή τους, στην απενοχοποίησή τους ως προς τα αίτια της βίας και στη συνειδητοποίηση από πλευράς τους ότι η συντροφική βία δεν αφορά μεμονωμένες σχέσεις αλλά ένα γενικευμένο κοινωνικό πρόβλημα³⁴⁴. Οι υπηρεσίες που απευθύνονται στους έφηβους στοχεύουν στην ανάληψη της ευθύνης για την άσκηση βίας ενάντια στη σύντροφό τους, στην συνειδητοποίησή τους για το ποιες συμπεριφορές συνιστούν βία, στην υιοθέτηση δεξιοτήτων για τη μη βίαιη επίλυση των διαφορών, στην αναθεώρηση των στερεότυπων αντιλήψεων τους και στην αντικατάστασή τους με αντιλήψεις που υποστηρίζουν την ισότητα των δύο φύλων, και στη δέσμευσή τους ότι δεν θα ασκήσουν ξανά οποιαδήποτε μορφή βίας³⁴⁵.

³⁴² Στην Ελλάδα έχουμε υπηρεσίες που αφορούν μόνο τις ενήλικες κακοποιημένες γυναίκες. Βλ. Αδαμάκη, Ν. 2000. *Ερευνα για την βία των γυναικών στην Ελλάδα*. Αθήνα: Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας.

³⁴³ Τονίζεται ότι τα σχολεία των συγκεκριμένων χωρών έχουν οργανωμένες συμβουλευτικές υπηρεσίες στελεχωμένες με σχολικούς ψυχολόγους και κοινωνικούς λειτουργούς που μπορούν να αναλάβουν περιστατικά συντροφικής βίας. Σε αρκετά από τα σχολεία λειτουργούν, σε συνεργασία με υπηρεσίες συμβουλευτικής κακοποιημένων γυναικών, εξειδικευμένα προγράμματα παρέμβασης σε περιπτώσεις συντροφικής βίας. Βλέπε ενδεικτικά: Jones, I. 1998. *The Minnesota school curriculum project: A statewide domestic violence prevention project in secondary schools*, στο Levy, B. (επιμ.δ), *Dating Violence: Young Women in Danger (258-266)*. Seattle: Seal Press· Ni Carthy, G.1998. *Addictive love and abuse: A course for teenage women*, στο Levy, B. (επιμ.δ), *Dating Violence: Young Women in Danger (258-266)*. Seattle: Seal Press· Powell, C.1998. *Dealing with dating violence in schools*, στο Levy, B. (επιμ.δ), *Dating Violence: Young Women in Danger (258-266)*. Seattle: Seal Press· Roden, M.1998. *A model secondary school date rape prevention program*, στο Levy, B. (επιμ.δ), *Dating Violence: Young Women in Danger (258-266)*. Seattle: Seal Press· Sousa, C.1998. *The dating violence intervention project*, στο Levy, B. (επιμ.δ), *Dating Violence: Young Women in Danger (258-266)*. Seattle: Seal Press.

³⁴⁴ Στο ίδιο.

³⁴⁵ Βλ. ενδεικτικά: Partnerships Against Domestic Violence.2000. *Prevention and perpetrator programmes*, Commonwealth Minister for Family and Community Services and Minister Assisting the Prime Minister for the Status of Women has responsibility for the *Partnerships initiative*. <http://www.padv.dpnc.gov.au/oswpdf/cs241200.pdf>·

Peacock, D.& Rothman, R.2002. *Working with Young Men Who Batter: Current Strategies and New Directions*. Published by Violence Against Women Office & Minnesota Center Against Violence & Abuse at the University of Minnesota. http://www.vawnet.org/VNL.2/applied/_desc.php?load=/VNL.2/applied/final.html·

Office of Women's Policy.2000. *Behavior change programs: for men who use violence towards family members* : whole of government discussion, prepared by the Office of Women's Policy, Australia, [http://www.women.vic.gov.au/owa/owaimages.nsf/Images/bcp2/\\$File/bcp2.pdf](http://www.women.vic.gov.au/owa/owaimages.nsf/Images/bcp2/$File/bcp2.pdf).

Friedman, B. 1999. *Relationship violence: no way! young men & relationship violence prevention project, final project report*. Dept. of Human Services Partnerships Against Domestic Violence (Australia); South Australia. Dept. of Human Services; Domestic Violence Unit (S. Aust.); Onkaparinga Crime Prevention Program, http://www.padv.dpnc.gov.au/oswpdf/Violence_No_way.pdf.

Τέτοιου είδους υπηρεσίες μπορούν να αναπτυχθούν στο πλαίσιο των Συμβουλευτικών Σταθμών Νέων³⁴⁶, μέσω της κατάλληλης επιμόρφωσης των στελεχών τους³⁴⁷. Οι Συμβουλευτικοί Σταθμοί Νέων μπορούν να αποτελέσουν κέντρα διάγνωσης και αντιμετώπισης κρίσεων και παροχής άμεσης βοήθειας σε περιστατικά βίας³⁴⁸, αλλά ταυτόχρονα θα πρέπει να συνεργαστούν με πολλούς και διαφορετικούς φορείς για μια συντονισμένη και πολυεπίπεδη αντιμετώπιση της συντροφικής βίας.

Στη συνέχεια, στον παρακάτω πίνακα θα παρουσιαστούν, οι πρακτικές πρόληψης κωδικοποιημένες στα τρία επίπεδα πρόληψης: στο πρωτογενή, στο δευτερογενή και στο τριτογενή.

³⁴⁶ Σύμφωνα με το Προεδρικό διάταγμα (υπ'αρ. 390) για τη λειτουργία των Συμβουλευτικών Σταθμών Νέων, δημοσιευμένο στην Εφημερίδα της Κυβέρνησης (αριθμός φύλλου 270, 3 Δεκεμβρίου 1998) προβλέπεται να στελεχωθούν άμεσα 15 Συμβουλευτικοί Σταθμοί Νέων. Σε αυτή τη φάση λειτουργούν ήδη οι 15 σταθμοί που η στελέχωσή τους δεν έχει ολοκληρωθεί. Οι 8 σταθμοί λειτουργούν σε διευθύνσεις δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στην ευρύτερη περιοχή της πρωτεύουσας, οι 6 σε διευθύνσεις δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στο Ν. Αχαΐας, Ν. Θεσσαλονίκης, Ν. Ηρακλείου, Ν. Ιωαννίνων, Ν. Λάρισας, Ν. Ρεθύμνου, Ν. Σάμου και 1 στη Σιβιτανίδειο Δημ. Σχολή Τεχνών και Επαγγελματιών. Σε κάθε συμβουλευτικό σταθμό προβλέπονται δύο οργανικές θέσεις κοινωνικής εργασίας και δύο ψυχολόγων.

³⁴⁷ Επισημαίνεται ότι σε προσωπική επικοινωνία, σε δύο διαφορετικές συναντήσεις (14.03.04-04.04.03) που είχε η υπογράφουσα, με τον προϊστάμενο της Διεύθυνσης Αγωγής Υγείας, του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων, κο Σταμπούλη για την αναγκαιότητα επιμόρφωσης των στελεχών των Συμβουλευτικών Σταθμών Νέων σε θέματα αντιμετώπισης της συντροφικής βίας, αποφασίστηκε να ενταχθούν δράσεις επιμόρφωσης του προσωπικού στις προσεχείς ημερίδες που ετοιμάζει το Υπουργείο.

³⁴⁸ Σαφώς στο πλαίσιο της τριτογενούς παρέμβασης εντάσσονται και οι υπηρεσίες ιατρικής περίθαλψης που μπορεί να είναι αναγκαίες εξαιτίας τραυματών που προκύπτουν από την άσκηση βίας. Η παροχή ιατρικής περίθαλψης γίνεται μόνο μέσω του συστήματος υγείας, γεγονός που δείχνει την αναγκαιότητα κατάλληλων παραπομπών των Συμβουλευτικών Σταθμών Νέων καθώς και την αναγκαιότητα ανάπτυξης και υλοποίησης κατάλληλων προγραμμάτων επιμόρφωσης του ιατρικού και νοσηλευτικού προσωπικού σε θέματα συντροφικής βίας. Εκτός από τις ιατρικές ανάγκες, υπάρχουν και άλλες ανάγκες που μπορούν να αντιμετωπιστούν μόνο μέσα από μία συντονισμένη αντιμετώπιση του φαινομένου. Για απαιτείται η συνεργασία όχι μόνο με το σύστημα υγείας αλλά και με το σύστημα δικαιοσύνης και σε ακραίες περιπτώσεις με την αστυνομία. Για μια συντονισμένη πολυεπίπεδη αντιμετώπιση του φαινομένου της συντροφικής βίας στις σχέσεις εφήβων, βλ. ενδεικτικά: Prato, L. & Braham, R.1998. *Coordinating a community response to teen dating violence*, στο Levy, B. (επιμ.), *Dating Violence. Young Women in Danger* (153-163). Seattle: Seal Press. Επίσης για κάποια μέτρα που αφορούν το σύστημα δικαιοσύνης βλ. Κεφάλαιο 6.

Αντιμετωπίζοντας τη βία που υφίστανται οι έφηβες στις σχέσεις τους με το άλλο φύλο. ³⁴⁹	Προσδιορισμός πριν από τηδράση	Πρωτογενής πρόληψη	Δευτερογενής πρόληψη	Τριτογενής πρόληψη
Μαθητές/τριες	<ul style="list-style-type: none"> • Προσδιορισμός των σεξιστικών στάσεων και συμπεριφορών και ειδικότερα των στάσεων και αντιλήψεων αποδοχής της βίας κατά των έφηβων κοριτσιών 	<ul style="list-style-type: none"> • Πληροφόρηση για την βία κατά των έφηβων κοριτσιών. Ανάπτυξη καμπάνιας ευαισθητοποίησης • Καμπάνια ανατροπής στερεοτύπων φύλου 	<ul style="list-style-type: none"> • Μέθοδοι αυτοπροστασίας υποψήφιων θυμάτων. • Ενδυνάμωση κοριτσιών • Διαμεσολάβηση μεταξύ συνομηλίκων. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ψυχολογική, θεραπευτική, κοινωνική και ιατρική αντιμετώπιση. • Πρόσβαση σε κέντρο αντιμετώπισης κρίσεων και παροχής άμεσης βοήθειας. • Ενεργή και ουσιαστική παρακολούθηση μετά το περιστατικό.
Εκπαιδευτικό και λοιπό εξειδικευμένο προσωπικό (η Ελλάδα είναι μία από τις λίγες χώρες όπου δεν υπάρχουν κοινωνικοί λειτουργοί που να αναλάβουν τα περιστατικά της βίας και	<ul style="list-style-type: none"> • Διαπίστωση αναγκών επιμόρφωσης σε θέματα βίας. • Οι όψεις του προβλήματος της βίας εναντίον των έφηβων γυναικών 	<ul style="list-style-type: none"> • Διαφυλική αγωγή • Πληροφόρηση για την έκταση και τις μορφές της συντροφικής βίας ενάντια στις έφηβες γυναίκες. • Πληροφόρηση για τις τεχνικές ελέγχου και 	<ul style="list-style-type: none"> • Άμεση ανταπόκριση σε αίτημα. • Συμβουλευτική 	<ul style="list-style-type: none"> • Ενεργοποίηση της οικογένειας ως προς την υποστήριξη της έφηβης που υφίσταται βία • Ψυχολογική, κοινωνική και ιατρική αντιμετώπιση. • Πρόσβαση σε κέντρο άμεσης βοήθειας για την αντιμετώπιση της κρίσης.

³⁴⁹ Ο πίνακας αυτός σχεδιάστηκε με βάση αντίστοιχο πίνακα που υπάρχει στο βιβλίο της Βάσως Αρτινοπούλου 2001. *Βία στο Σχολείο Έρευνες και Πολιτικές στην Ευρώπη*. Αθήνα: Μεταίχμιο, σελ. 155-158, καθώς και σε συνδυασμό με προγράμματα πρόληψης της βίας σε επίπεδο σχολείου. Βλ.: Weisz, A. N., Black, B. M. 2001. Evaluating a sexual assault and dating violence prevention program for urban youths, *Social Work Research* 25 (2): 89-100· Foshee, A., Bauman, K. E., Arriaga, X. B., Helms, R. W., Koch, G. G. & Linder, G. F. 1998. An evaluation of Safe Dates, an adolescent dating violence prevention program, *American Journal of Public Health* 88 (1): 45-50· Jaffe, P., Sudermann, M., Reitzel, D., Killip, S. 1992. An evaluation of a secondary school primary prevention program on violence in intimate relationships, *Violence and Victims*, 7 (2): 129-147· Levy, B. 1998. Support groups: Empowerment or young women abused in dating relationships, στο Levy, B. (επιμ.). *Dating Violence: Young Women in Danger* (203-208). Seattle: Seal Press.

Αντιμετωπίζοντας τη βία που υφίστανται οι έφηβες στις σχέσεις τους με το άλλο φύλο. ³⁴⁹	Προσδιορισμός πριν από τη δράση	Πρωτογενής πρόληψη	Δευτερογενής πρόληψη	Τριτογενής πρόληψη
--	---------------------------------	--------------------	----------------------	--------------------

έως εκ τούτου αναγκάζεται το εκπαιδευτικό προσωπικό να καλύψει αυτόν τον ρόλο)

- κυριαρχίας.
- Πληροφόρηση και εκμάθηση των συνεπειών της βίας.
- Προώθηση της διαφυλικής αγωγής.

- Ουσιαστική παρακολούθηση
- Ενδυνάμωση κοριτσιών που υφίστανται βία

Σχολική τάξη

Σχολείο

• Βαθμός ετοιμότητας του σχολείου να επισημαίνει και να αντιμετωπίζει τη βία. Να καθορίζει μία πολιτική κατά του σεξισμού και της ανισότητας. • Προσδιορισμός διοικητικής υποστήριξης: προσωπικό και χρόνος διαθέσιμος. • Ανάλυση σχετικών πολιτικών για τη μη	• Ευρεία πολιτική του σχολείου για την ισότητα των δύο φύλων. • Μη στιγματιστική πολιτική για τα θύματα και τους θύτες. • Γενική πολιτική για τη διαφυλική αγωγή. • Ανάπτυξη της δημοκρατίας στη δομή του σχολείου και της τάξης. • Μέτρα κατά της βίας κατά των γυναικών.	• Συναντήσεις ολόκληρου του σχολείου • Συζήτηση και ανταλλαγή εμπειριών

Αντιμετωπίζοντας τη βία που υφίστανται οι έφηβες στις σχέσεις τους με το άλλο φύλο. ³⁴⁹	Προσδιορισμός πριν από τη δράση	Πρωτογενής πρόληψη	Δευτερογενής πρόληψη	Τριτογενής πρόληψη
Οικογένεια	<ul style="list-style-type: none"> βίαη επικοινωνία. • Διάθεση μελετών και βιβλιογραφικών πηγών για διαφυλικά θέματα και ιδιαίτερα για θέματα αντιμετώπισης της βίας. • Συνεργασία μεταξύ σχολείου και οικογενειών των μαθητριών. • Βούληση για συνεργασία και εμπλοκή των Συλλόγων Γονέων και Κηδεμόνων σε προγράμματα πρόληψης της βίας. 	<ul style="list-style-type: none"> • Μέρα κατά των διακρίσεων. • Μέρα Ανθρωπίνων δικαιωμάτων. • Σεβασμός στην εμπειρία των γονέων, θετική συνεργασία και ανταλλαγή εμπειριών δασκάλων με τους γονείς. • Εκπαίδευση των γονέων για να χρησιμοποιούν διαφυλικές τεχνικές διαπαιδαγώγησης παιδιών. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ανοικτή συζήτηση με όλες τις οικογένειες των μαθητριών, υποστήριξη συζητήσεων μεταξύ των οικογενειών μαθητριών, με ή/και χωρίς την παρουσία εκπαιδευτικών. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ψυχολογική, θεραπευτική, κοινωνική και ιατρική αντιμετώπιση. • Πρόσβαση σε κέντρο αντιμετώπισης κρίσεων και παροχής άμεσης βοήθειας. • Ενεργή και ουσιαστική παρακολούθηση μετά το περιστατικό.
Κοινότητα	<ul style="list-style-type: none"> • Βούληση της κοινότητας να ενεργοποιήσει το θεσμό του ΤΟΣΠΕ³⁵⁰ προς την κατεύθυνση της πρόληψης της βίας κατά των έφηβων γυναικών. 	<ul style="list-style-type: none"> • Πρωτόκολλα συνεργασίας σε προγράμματα και κοινές δραστηριότητες σχολείου και κοινότητας. • Επιμερισμένη ευθύνη. • Πληροφόρηση στα 		<ul style="list-style-type: none"> • Τοπικά σχεδιασμένα προγράμματα. • Πρόσβαση στις τοπικές υπηρεσίες για έγκαιρη διάγνωση και αντιμετώπιση.

³⁵⁰ Πρόκειται για τα Τοπικά Σύμφωνα Πρόληψης Εγκληματικότητας.

Αντιμετωπίζοντας τη βία που υφίστανται οι έφηβες στις σχέσεις τους με το άλλο φύλο. ³⁴⁹	Προσδιορισμός πριν από τη δράση	Πρωτογενής πρόληψη	Δευτερογενής πρόληψη	Τριτογενής πρόληψη
	<ul style="list-style-type: none"> • Συνεργασία με φορείς υγείας, εκπαίδευσης, δικαιοσύνης, αστυνομίας, υπηρεσίες για ψυχοκοινωνική στήριξη των νέων κ.α. • Άλλες διαθέσιμες πηγές που θα μπορούσε το πρόγραμμα να χρησιμοποιήσει στο μέλλον. 	<p>MME και τις τοπικές υπηρεσίες για την πολιτική πρόληψης της βίας κατά των έφηβων γυναικών.</p>		

Ο πίνακας αυτός περιλαμβάνει δράσεις και πρακτικές που εφαρμόζονται ήδη σε αρκετά προγράμματα πρόληψης και αντιμετώπισης της βίας σε χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Βόρειας Αμερικής. Είναι προφανές όμως ότι μια τέτοια προσέγγιση δεν επαρκεί από μόνη της για την αντιμετώπιση ενός κοινωνικού φαινομένου³⁵¹, όπως είναι η βία κατά των γυναικών, αλλά πρέπει να αποτελέσει μέρος μιας ευρύτερης πολιτικής για την ισότητα των δύο φύλων.

Σε επίπεδο σχολείου είναι ξεκάθαρο ότι η άσκηση πολιτικής που θα επιδιώκει την προώθηση των ίσων ευκαιριών των δύο φύλων θα επιφέρει τις αλλαγές που επιδιώκουμε. Σαφώς, η προώθηση της αρχής της ισότητας περιλαμβάνεται στους στόχους της Ευρωπαϊκής Ένωσης και στους στόχους της εθνικής πολιτικής για την παιδεία, έτσι όπως έχουν εξαγγελθεί και εφαρμόζονται ή πρόκειται να εφαρμοστούν σε όλα τα σχολεία της χώρας. Συγκεκριμένα, στο πλαίσιο της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης περιλαμβάνονται:

- η υλοποίηση προγραμμάτων σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης από ειδικά επιμορφωμένους/ες εκπαιδευτικούς, έτσι ώστε το σχολείο να ανταποκριθεί στο αίτημα των ίσων ευκαιριών στη μόρφωση
- η εισαγωγή της οπτικής των ίσων ευκαιριών στο αναλυτικό πρόγραμμα
- η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών σε θέματα ίσων ευκαιριών
- η υλοποίηση προγραμμάτων αγωγής υγείας με σαφή αναφορά στις ίσες ευκαιρίες
- η υλοποίηση παρεμβατικών προγραμμάτων ίσων ευκαιριών στην πρωτοβάθμια και στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση
- την ανάγκη διεύρυνσης των αντικειμένων που διδάσκονται στο σχολείο, έτσι ώστε να συμπεριληφθούν αξίες και ιδεολογίες που συνδέονται και με τα δύο φύλα

Δ. Η βία στις συντροφικές σχέσεις των εφήβων και ο ρόλος του σχολείου

Ποιες θα μπορούσαν να είναι οι επιπλέον δράσεις τις οποίες θα αναλάμβαναν τα σχολεία προκειμένου να αντιμετωπιστεί το θέμα της συντροφικής βίας. Τα σχολεία³⁵² θα πρέπει:

- να δημιουργήσουν μια ομάδα δασκάλων, μαθητών/τριών, επαγγελματιών υγείας, εκπροσώπων γυναικείων οργανώσεων για τη σύνταξη και υλοποίηση ενός σχεδίου πρόληψης και αντιμετώπισης της βίας κατά των εφήβων γυναικών,
- να δημιουργήσουν προγράμματα για τη μη βίαιη επικοινωνία και επίλυση διαφορών,
- να δημιουργήσουν, δημοσιοποιήσουν και εφαρμόσουν πολιτικές που θα ορίζουν με σαφήνεια την κοινωνικά αποδεκτή και τη μη αποδεκτή συμπεριφορά στο πλαίσιο της συντροφικής βίας. Αυτές οι πολιτικές πρέπει να είναι μηδενικής ανοχής για τη χρήση της βίας,

³⁵¹ Αρτινοπούλου, Β.2001. *Βία στο σχολείο. Έρευνες και πολιτικές στην Ευρώπη*. Αθήνα: Μεταίχμιο, σελ. 158.

³⁵² Κάποιες από τις προτεινόμενες δράσεις προέρχονται από τη μελέτη της Β. Αρτινοπούλου.2001. *Βία στο Σχολείο. Έρευνες και Πολιτικές στην Ευρώπη*. Αθήνα: Μεταίχμιο, σελ. 161, θεωρώντας ότι έχουν άμεση εφαρμογή και στην αντιμετώπιση της συντροφικής βίας.

- να μάθουν για τα πιο αποτελεσματικά προγράμματα πρόληψης και αντιμετώπισης της συντροφικής βίας που λειτουργούν σε χώρες-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης.
- να εντάξουν τη διάσταση των ίσων ευκαιριών στις δραστηριότητές τους.

Εκτός από αυτές τις δράσεις, ποιος θα μπορούσε να είναι ο συγκεκριμένος ρόλος της/του εκπαιδευτικού³⁵³, όταν μία έφηβη του/της εμπιστεύεται ότι βρίσκεται σε σχέση βίας;

Η σύγχρονη θεώρηση της εκπαίδευσης επιδιώκει όχι μόνο την απόκτηση γνώσεων αλλά και άλλων δεξιοτήτων από τους/τις μαθητές/τριες. Έχει ως στόχο, δηλαδή, να δώσει ευκαιρίες στους/στις μαθητές/τριες ευκαιρίες να αποκτήσουν κοινωνικές δεξιότητες που θα τους/τις βοηθήσουν να ζήσουν δημιουργικά σ' έναν κόσμο γεμάτο προκλήσεις. Αναμενόμενο είναι το νέο κλίμα που καλλιεργείται ανάμεσα στα παιδιά και στο εκπαιδευτικό προσωπικό να οδηγεί κάποιες/ους έφηβες/ους παιδιά να εμπιστεύονται ό,τι συμβαίνει στη συντροφική τους σχέση σε κάποια/ο εκπαιδευτικό. Η εκμυστήρευση αυτή μπορεί να δημιουργήσει στον/ην εκπαιδευτικό αντιφατικά συναισθήματα που αφενός αφορούν τα στερεότυπα που επικρατούν για την ατελείωτη τρυφερότητα που χαρακτηρίζει τις εφηβικές σχέσεις και αφετέρου με την ευθύνη που αναλαμβάνουν για το πώς θα ανταποκριθούν στο αίτημα βοήθειας από την έφηβη. Η έλλειψη οδηγιών για την αντιμετώπιση περιπτώσεων βίας από την πλευρά της πολιτείας και η περιορισμένη αναφορά στο θέμα στα προγράμματα σπουδών συντείνουν στα αντικρουόμενα αυτά συναισθήματα. Επιπρόσθετα, η εσωστρεφής λειτουργία του σχολείου, όσον αφορά τη ζωή της κοινότητας, δεν προσφέρει συνήθως την πληροφόρηση σχετικά με τις πηγές βοήθειας,³⁵⁴ όπου αυτές υπάρχουν. Η γνώση των πηγών βοήθειας μπορεί να προσφέρει τη δυνατότητα στήριξης στην έφηβη.

Ποια είναι κάποια πρακτικά βήματα που μπορεί να κάνει η/ο εκπαιδευτικός απέναντι στην έφηβη;

- Να ακούσει την έφηβη σε ένα χώρο ήρεμο και οικείο γι' αυτήν.
- Να αναγνωρίσει την εμπιστοσύνη που της/του έδειξε η έφηβη, διαβεβαιώνοντάς την ότι θα κάνει ό,τι μπορεί σε συνεργασία μαζί της, για να την στηρίξει στις επιλογές της.
- Να την αποενοχοποιήσει, λέγοντάς της ότι την πιστεύει και ότι δεν φταίει αυτή για ό,τι έγινε και ότι κανείς δεν έχει δικαίωμα να ασκήσει βία πάνω της για οποιονδήποτε λόγο.

Ποια είναι κάποια πρακτικά βήματα που μπορεί να κάνει η/ο εκπαιδευτικός για την πρόληψη της βίας γενικά;

- Να αποδεχθεί την ύπαρξη και τις επιπτώσεις του προβλήματος και να δεσμευτεί ο/η ίδιος/α ότι θα συμβάλει στην αντιμετώπιση και στην πρόληψή του.
- Να κινητοποιήσει και άλλους/ες συναδέλφους στον χώρο της εργασίας.

³⁵³ Η συγγραφή αυτής της παραγράφου βασίστηκε σε αντίστοιχη παράγραφο που υπάρχει στο βιβλίο του Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού, 1998. *Οδηγός για την αναγνώριση και αντιμετώπιση της βίας και παραμέλησης του παιδιού*: Αθήνα: Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού.

³⁵⁴ Εδώ αναφερόμαστε κυρίως στους 15 συμβουλευτικούς σταθμούς νέων (βλέπε παραπάνω υποσημείωση) καθώς και σε υπηρεσίες συμβουλευτικής κακοποιημένων γυναικών που παρέχονται είτε στο πλαίσιο του Κέντρου Έρευνας για Θέματα Ισότητας (ΚΕΘΙ) είτε στο πλαίσιο της Γενικής Γραμματείας Ισότητας (ΓΓΙ) στις εξής πόλεις: Αθήνα, Πειραιάς, Θεσσαλονίκη, Ηράκλειο, Πάτρα, Βόλος.

- Να φέρει το θέμα στα συνδικαλιστικά και επιστημονικά όργανα.
- Να φροντίσει για τη δημιουργία κώδικα οδηγιών στο σχολείο του.
- Να γνωρίσει τις υπάρχουσες πηγές βοήθειας και να αναπτύξει συνεργασία.
- Να είναι διαθέσιμη/ος να ακούσει, να κατανοήσει και να στηρίξει τις έφηβες που της/του εμπιστεύονται τη βία που έχουν υποστεί στις συντροφικές τους σχέσεις.
- Να δεσμευτεί η/ο ίδια/ος ότι δεν θα χρησιμοποιήσει κανένα είδος βίας μέσα ή έξω από την τάξη.
- Να δημιουργεί τις κατάλληλες προϋποθέσεις στο κλίμα της τάξης ώστε να προάγει τα παρακάτω:
 - i. Ισότιμες σχέσεις ανάμεσα στα δύο φύλα
 - ii. Αλληλεγγύη
 - iii. Αλληλοεκτίμηση
 - iv. Εκτίμηση εαυτού
 - v. Προώθηση του δικαιώματος στη διαφορά
 - vi. Ανάπτυξη του εαυτού για τα παιδιά και για την/τον ίδια/ο εκπαιδευτικό.

II. Συμπεράσματα

Όπως γίνεται φανερό από τα παραπάνω, οι δράσεις παρέμβασης πρέπει να απευθύνονται σε πολλούς τομείς, με άμεση προτεραιότητα την ανάπτυξη υπηρεσιών αντιμετώπισης της συντροφικής βίας. Επίσης, θα πρέπει να απευθύνονται όχι μόνο στις έφηβες γυναίκες που υφίστανται τη βία, αλλά και στους έφηβους άντρες που ασκούν τη βία.³⁵⁵ Οι έφηβες πρέπει να μάθουν να διακρίνουν ποια είναι η βίαη συμπεριφορά στις σχέσεις που κάνουν και να τις αποφεύγουν ή να τις διακόπτουν άμεσα, ενώ οι έφηβοι πρέπει να αναθεωρήσουν τις αντιλήψεις τους που επιτρέπουν την άσκηση βίας εναντίον των κοριτσιών. Και οι δύο μαζί πρέπει να μάθουν τα χαρακτηριστικά μιας ισότιμης σχέσης για να μπορούν να τα αναπτύξουν στο πλαίσιο των σχέσεων τους. Και όπως πολύ σωστά επισημαίνει ο καθηγητής εγκληματολογίας Αντώνης Μαγγανάς (1999: 219)³⁵⁶ «ο άνδρας και η γυναίκα καλούνται να δουν τη σεξουαλικότητα [και τη σχέση τους] κάτω από το πρίσμα της ισότητας και του απόλυτου σεβασμού των επιθυμιών του συντρόφου.. [έτσι μόνο] .. κερδισμένες θα βγουν ορισμένες βασικές αρχές προσδιορισμού της ανθρώπινης συμπεριφοράς όπως

³⁵⁵ Βλ. Partnerships Against Domestic Violence.2000. *Prevention And Perpetrator Programmes*. Commonwealth Minister for Family and Community Services and Minister Assisting the Prime Minister for the Status of Women has responsibility for the *Partnerships* initiative. <http://www.padv.dpvc.gov.au/osvpdf/cs241200.pdf> · Peacock, D. & Rothman, R.2002. *Working with Young Men who Batter: Current Strategies and New Directions*. Published by Violence Against Women Office & Minnesota Center Against Violence & Abuse at the University of Minnesota. http://www.vawnet.org/VNL.2/applied/_desc.php?load=/VNL.2/applied/final.html: Office of Women's Policy 2000. Behaviour change programs: For Men Who Use Violence Towards Family Members. Whole Of Government Discussion, Prepared by the Office of Women's Policy , Australia, [http://www.women.vic.gov.au/owa/owaimages.nsf/Images/bcp2/\\$File/bcp2.pdf](http://www.women.vic.gov.au/owa/owaimages.nsf/Images/bcp2/$File/bcp2.pdf) · Friedman, B. 1999. *Relationship Violence: No Way! Young Men & Relationship Violence Prevention Project*. Final Project Report. Dept. of Human Services Partnerships Against Domestic Violence (Australia), South Australia. Dept. of Human Services, Domestic Violence Unit (S. Aust.); Onkaparinga Crime Prevention Program, http://www.padv.dpvc.gov.au/osvpdf/Violence_No_way.pdf.

³⁵⁶ Βλ. Μαγγανάς, Αντ. 1999. *Θέματα εγκληματολογικά και ποινικού δικαίου*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 219.

εκείνη της ισότητας και του σεβασμού της αξιοπρέπειας του άλλου... Η λύση του προβλήματος συνίσταται στην κατανόηση και στον σεβασμό του συντρόφου».

Βέβαια, οι παραπάνω δράσεις περιορίζονται σ' ένα μέσο επίπεδο παρέμβασης, που μπορούν να συμβάλουν στην αντιμετώπιση της βίας. Αν δεν συνοδευτούν όμως από αντίστοιχες παρεμβάσεις πρόληψης και αντιμετώπισης που θα εστιάζουν στο ευρύτερο κοινωνικό, οικονομικό και πολιτισμικό πλαίσιο, παρεμβαίνοντας στις κοινωνικοοικονομικές ανισότητες, και ιδίως στην ανισότητα των φύλων, τότε θα χαρακτηριστούν ως μέτρα περιορισμένης εμβέλειας και αμφίβολων αποτελεσμάτων.

ΜΕΡΟΣ Β
ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΗΣ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗΣ
ΠΟΥ ΥΦΙΣΤΑΝΤΑΙ ΕΦΗΒΕΣ – ΜΑΘΗΤΡΙΕΣ ΛΥΚΕΙΟΥ –
ΣΤΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΟΥΣ ΜΕ ΤΟ ΑΛΛΟ ΦΥΛΟ

Κεφάλαιο 1

Περιγραφή της έρευνας

I. Αντικείμενο της έρευνας

Η έρευνα αφορά τη διερεύνηση της έκτασης των μορφών και των συνεπειών της βίας που υφίστανται οι έφηβες στις σχέσεις τους με το άλλο φύλο. Σε γενικές γραμμές, το υπό διερεύνηση αντικείμενο είναι η συντροφική βία που υφίστανται οι έφηβες. Για τις ανάγκες της παρούσας έρευνας, θεωρήσαμε ότι βία ορίζεται οποιαδήποτε συμπεριφορά ή στάση, η οποία θέτει σε κίνδυνο την ψυχολογική, σεξουαλική ή και σωματική ακεραιότητα της συντρόφου (Lavoie, Robitaille & Hebert 2000)³⁵⁷.

II. Σκοπιμότητα και στόχοι της έρευνας

Στην Ελλάδα, η κοινωνική αναγνώριση του φαινομένου της βίας των εφήβων κοριτσιών δεν έχει ακόμα συντελεστεί, με αποτέλεσμα την έλλειψη σχετικών μελετών και παρεμβάσεων. Η παρούσα έρευνα επιχειρεί να καλύψει αυτό το κενό, και γι' αυτό είναι πρωτοποριακή για τα δεδομένα της χώρας μας, αν και σε άλλες χώρες της ΕΕ και της Β. Αμερικής το θέμα αυτό έχει μελετηθεί και το πρόβλημα της βίας έχει ερευνηθεί εκτενώς. Τα αποτελέσματα των ερευνών οδήγησαν τα υπουργεία Παιδείας αυτών των χωρών σε ένα σύνολο παρεμβάσεων, με κύριο άξονα την υιοθέτηση μίας πολιτικής πρόληψης της βίας.

Στο πλαίσιο αυτό, η Ευρωπαϊκή Ένωση χρηματοδοτεί το πρόγραμμα Δάφνη³⁵⁸, μία από τις προτεραιότητες του οποίου αποτελεί η αντιμετώπιση των συνεπειών της συντροφικής βίας που υφίστανται έφηβες (dating violence). Αντίστοιχα προγράμματα έχουν σχεδιαστεί και υλοποιηθεί και στις χώρες της Β. Αμερικής.

Σ' ένα από αυτά τα προγράμματα με τίτλο *Violence Free School Project*, στην πολιτεία της Μινεσότα των ΗΠΑ, είχα εργαστεί ως στέλεχος σχεδιασμού και υλοποίησης του. Η προτεινόμενη έρευνα εντάσσεται σ' αυτό τον ευρύτερο προβληματισμό και επιχειρεί να συμβάλει στη δημιουργία αντίστοιχων προγραμμάτων.

Συμπληρωματικά, η σκοπιμότητα της έρευνας και η συμβολή της στην προώθηση της εκπαίδευσης και της επιστήμης γενικότερα προκύπτει από τις παρακάτω διαπιστώσεις:

1) Στην Ελλάδα, το πεδίο της κοινωνιολογικής και εγκληματολογικής έρευνας με αντικείμενο τη μελέτη της βίας της γυναίκας, και κυρίως της έφηβης γυναίκας ως κοινωνικό φαινόμενο, παραμένει ανεξερευνητο. Αυτό το ανεξερευνητο πεδίο της ελληνικής πραγματικότητας αποτελεί κίνητρο και πρόκληση για την/τον κάθε ερευνήτρια/τή, ενώ παράλληλα αυτή η έλλειψη ερευνών καθιστά την παρούσα έρευνα αναγκαία και χρήσιμη.

2) Στο πλαίσιο της διδασκαλίας μου στο Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας στα ΤΕΙ Ηρακλείου Ν. Κρήτης σπουδάστριες με είχαν προσεγγίσει, μεταφέροντάς μου τις εμπειρίες βίας που είχαν υποστεί από τον σύντροφό τους, οι οποίες είχαν ξεκινήσει από την εφηβική τους ηλικία. Αυτές οι μαρτυρίες δείχνουν ότι η βία αποτελεί

³⁵⁷ Βλ. Lavoie, F., Robitaille, L., Hebert, M. 2000. Teen dating relationships and aggression. *Violence Against Women* 6(1): 6-36.

³⁵⁸ Βλέπε σχετική ιστοσελίδα Ευρωπαϊκής Ένωσης http://www.europa.eu.int/comm/justice_home/index_en.htm.

πράγματι ένα υπαρκτό κοινωνικό πρόβλημα, με πολλαπλές κοινωνιολογικές και εγκληματολογικές πλευρές καθώς και με ποικίλες συνέπειες στη ζωή των γυναικών.

3) Η πρόθεση ανάληψης δράσης από το ελληνικό υπουργείο Παιδείας και γενικότερα από την πολιτεία για την αντιμετώπιση της βίας. Σκοπός της έρευνας είναι να στηρίξει την πρόθεση επέκτασης συμβουλευτικών σταθμών για τους νέους καθώς και να συμβάλει στον σχεδιασμό των δράσεων και τη διαμόρφωση προγραμμάτων πρόληψης της βίας.

4) Η μεγαλύτερη εμπάθυνση στα προβλήματα που βιώνουν οι μαθήτριες στις σχέσεις τους με το άλλο φύλο θα συντελέσει στη διαμόρφωση αντίστοιχων εκπαιδευτικών ενοτήτων διαφυλικής αγωγής, στο πλαίσιο της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης, με στόχο την πρόληψη του φαινομένου.

Η παρούσα έρευνα της βίας που υφίστανται οι έφηβες αποτελεί μία πρώτη διερευνητική απόπειρα εμπειρικής προσέγγισης στο συγκεκριμένο αντικείμενο, και ιδιαίτερα της βίας που υφίστανται οι έφηβες γυναίκες, μαθήτριες λυκείου, στις προγαμιαίες σχέσεις τους με το άλλο φύλο. Οι στόχοι, επομένως, αυτής της έρευνας εντοπίζονται:

α) Στη *φαινομενολογική αποτύπωση των χαρακτηριστικών* της βίας που υφίστανται οι έφηβες στις σχέσεις τους με το άλλο φύλο, δηλαδή, στην αποτύπωση της έκτασης, των μορφών και των συνεπειών της βίας που υφίστανται.

β) Στη *διερεύνηση των αντιλήψεων και στάσεων των έφηβων κοριτσιών* όσον αφορά το κοινωνικό φαινόμενο της βίας της γυναίκας.

γ) Στη *διατύπωση προβληματισμών, ερωτημάτων και θεμάτων*, σχετικών με την βία που υφίσταται η έφηβη στις σχέσεις της με το άλλο φύλο, και που χρειάζονται περισσότερη ανάλυση και εμπειρική διερεύνηση.

III. Βασικές υποθέσεις της έρευνας

Οι θεωρητικές προσεγγίσεις του φαινομένου της βίας της γυναίκας, και ειδικότερα της βίας που υφίστανται οι έφηβες, οι οποίες αναφέρθηκαν στο πρώτο μέρος της παρούσας έρευνας, οριοθετούν το ευρύτερο πλαίσιο της διατύπωσης των βασικών ερευνητικών μας υποθέσεων. Ειδικότερα, το πλαίσιο αναφοράς των υποθέσεων μας προσδιορίζεται από τη φαινομενολογία της βίας της γυναίκας.

Στο πλαίσιο της έρευνας διατυπώθηκαν οι εξής υποθέσεις εργασίας:

- Η σωματική βία δεν συμβαίνει χωριστά από την ψυχολογική και σεξουαλική βία.
- Η έκταση της ψυχολογικής βίας είναι μεγαλύτερη απ' ό,τι η έκταση της σωματικής βίας.
- Η σωματική βία που υφίστανται οι έφηβες, μαθήτριες λυκείου, συμβαίνει ταυτόχρονα με τη διάθεση επιβολής και κυριαρχίας του εφήβου στη σχέση.
- Η βία είναι ένα φαινόμενο που διαπερνά την κοινωνικοοικονομική κατάσταση και την εθνικότητα.
- Η βία που υφίστανται οι έφηβες δεν συνδέεται απαραίτητα με τυχόν βία που υφίστανται οι μητέρες τους.
- Οι τακτικές επιβολής και ελέγχου διαπερνούν όλες τις μορφές βίας.
- Οι αντιλήψεις αποδοχής βίας δεν διαφέρουν ανάμεσα στις έφηβες που έχουν υποστεί συντροφική βία και σε αυτές που δεν έχουν

Τα βασικά ερωτήματα που διερευνούνται καταρχήν, όσον αφορά τις *κοινωνικό-δημογραφικές διαφορές*, είναι τα εξής:

- Υπάρχει σχέση ανάμεσα στην οικογενειακή κατάσταση (τύπος νοικοκυριού) και την βία που υφίστανται οι έφηβες στη σχέση τους;
- Υπάρχουν διαφορές στην βία που υφίστανται οι έφηβες διαφορετικών τάξεων (Α', Β', Γ' λυκείου);
- Πώς η βία επηρεάζεται από τις εθνικές διαφορές;
- Πώς η βία επηρεάζεται από κοινωνικοοικονομική κατάσταση;
- Υπάρχει σχέση ανάμεσα στη βία που υφίστανται οι μητέρες και στη βία που υφίστανται οι κόρες;

Όσον αφορά την έκταση και το είδος της βίας:

- Πόσο συχνή είναι η σωματική βία και τι μορφές παίρνει;
- Πόσο συχνή είναι η ψυχολογική βία και τι μορφές παίρνει;
- Πόσο συχνή είναι η σεξουαλική βία και τι μορφές παίρνει;
- Υπάρχει διαφορά ανάμεσα στην έκταση της σωματικής, της ψυχολογικής και σεξουαλικής βίας;

Όσον αφορά τη συσχέτιση σωματικής, ψυχολογικής και σεξουαλικής βίας:

- Κατά πόσο η ύπαρξη της σωματικής βίας συνδέεται με την ύπαρξη της ψυχολογικής βίας;
- Κατά πόσο η ύπαρξη της σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς συνδέεται με την ύπαρξη της ψυχολογικής βίας;
- Κατά πόσο η ύπαρξη της σωματικής βίας συνδέεται με την ύπαρξη της σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς;
- Κατά πόσο η ύπαρξη της σωματικής βίας συνδέεται με την ύπαρξη του βιασμού;

Όσον αφορά τις συνέπειες βίας:

- Τι είδους τραύματα προκαλούνται στις έφηβες από την άσκηση της σωματικής βίας στο πλαίσιο των συντροφικών τους σχέσεων;
- Κατά πόσο τα βιώματα βίας οδηγούν στη μείωση του αριθμού των φίλων, στην αλλαγή διάθεσης, στην αλλαγή συμπεριφοράς κτλ.

Όσον αφορά τις αντιλήψεις αποδοχής βίας των εφήβων γυναικών:

- Υπάρχει διαφορά ανάμεσα στις αντιλήψεις αποδοχής βίας των εφήβων γυναικών που έχουν υποστεί βία και σε αυτές που δεν έχουν υποστεί βία;

Όσον αφορά τη συχνότητα αναφοράς σωματικής βίας:

- Ποια είναι η συχνότητα αναφοράς της βίας σε τυπικούς και σε άτυπους μηχανισμούς ελέγχου;

Όσον αφορά τους παράγοντες μη αναφοράς σωματικής βίας:

- Ποιοι είναι οι βασικοί παράγοντες μη αναφοράς της σωματικής βίας;

Όσον αφορά τις αντιλήψεις αποδοχής σωματικής και σεξουαλικής βίας:

- Υπάρχει διαφοροποίηση ανάμεσα στις αντιλήψεις αποδοχής αντρικής βίας των εφήβων που έχουν σχέση και αυτών που δεν έχουν;

Κεφάλαιο 2 Μεθοδολογία της έρευνας

I. Το σχέδιο της έρευνας

Η παρούσα έρευνα είναι επιτόπια έρευνα πεδίου, η οποία εστιάζει στην έκταση, τις μορφές και τις συνέπειες της βίας που υφίστανται έφηβες γυναίκες, μαθήτριες λυκείου, στις σχέσεις τους με το άλλο φύλο. Η λήψη του δείγματος έγινε σε δεκαπέντε ενιαία λύκεια της Νομαρχίας Αττικής.

II. Διαδικασία δειγματοληψίας

Η επιλογή του δείγματος έγινε με τέτοιο τρόπο ώστε να μπορέσουμε να διαμορφώσουμε, όσο γίνεται, πληρέστερη εικόνα για τις κύριες βασικές περιοχές του πολεοδομικού συγκροτήματος της πρωτεύουσας. Τα ενιαία λύκεια στα οποία πραγματοποιήθηκε η έρευνα ανήκουν σε αυτές τις περιοχές και η επιλογή τους έγινε με κριτήριο τη διαφοροποίηση των συνθηκών διαβίωσης, ανάλογα δηλαδή με την κοινωνικοοικονομική κατάσταση των κατοίκων, το κόστος κατοικίας, τη σύνθεση πληθυσμού κτλ.. Αρχικά επιλέχθηκαν τέσσερις ανεξάρτητοι δήμοι της ελληνικής πρωτεύουσας και μια περιοχή του κέντρου της Αθήνας. Γενικά, τα κυριότερα χαρακτηριστικά των δήμων μπορούν να συνοψιστούν στα εξής:

Ο *Δήμος Κηφισιάς* κατατάσσεται στους πιο ακριβούς δήμους της πρωτεύουσας και η κυρίαρχη χρήση γης είναι η κατοικία, η οποία έχει σχεδόν αποκλειστικό χαρακτήρα.

Ο *Δήμος Ηλιουπόλεως* αποτελεί έναν μεσοαστικό δήμο, αρκετά πολυπληθής και με έντονη οικιστική ανάπτυξη τα τελευταία χρόνια.

Ο *Δήμος Περιστερίου* είναι ένας από τους οικονομικά ασθενέστερους δήμους της πρωτεύουσας. Σ' τον δήμο, υπάρχουν φτωχογειτονιές και κάποια βιομηχανική δραστηριότητα.

Ο *Δήμος Πειραιά* είναι αρκετά πολυπληθής και ανομοιογενής δήμος, με ποικίλες περιοχές και με ποικίλες χρήσεις γης.

Η *περιοχή της Κυψέλης*, στο κέντρο της Αθήνας, χαρακτηρίζεται από έντονη εμπορική δραστηριότητα, μεγάλη πληθυσμιακή συγκέντρωση και ανομοιογένεια. Επίσης, σ' αυτή την περιοχή κατοικούν πολλοί μετανάστες και μετανάστριες.

Στη συνέχεια, με βάση την αναλυτική κατάσταση των λυκείων, όπως αυτή δίνεται από το Τμήμα Ερευνών, Τεκμηρίωσης και Εκπαιδευτικής Τεχνολογίας του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, και σε συνδυασμό με τις Γενικές Διευθύνσεις της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης που ανήκουν, επιλέχθηκαν τρία λύκεια από κάθε δήμο, και ακολουθήθηκε συγκεκριμένη μεθοδολογία, η οποία δεν αναφέρεται για να προστατευτεί η ανωνυμία των εφήβων που ρωτήθηκαν.

Η άδεια διεξαγωγής της παρούσας έρευνας δόθηκε από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο στις 17 Απριλίου 2002, πολύ κοντά στο τέλος του σχολικού έτους. Η μικρή διάρκεια του διαθέσιμου σχολικού χρόνου μέχρι τη λήξη του σχολικού έτους έκανε την προσπάθειά μας να τηρήσουμε το αρχικό ερευνητικό μας πλάνο ένα δύσκολο εγχείρημα. Οι αντικειμενικοί περιορισμοί είχαν να κάνουν με τη μεσολάβηση των πασχάλινων διακοπών, το προληπτικό ολιγόημερο κλείσιμο των συγκεκριμένων σχολείων για λόγους δημόσιας υγείας, την απουσία της Γ' τάξης λυκείου, εξαιτίας της προγραμματισμένης επταήμερης εκδρομής τους. Αυτά τα γεγονότα υπέβαλαν τους/τις περισσότερους/ες διευθυντές/ντριες των σχολικών μονάδων σε μια έντονη προσπάθεια να αξιοποιήσουν στο μέγιστο το χρονικό διάστημα που απέμενε για την κάλυψη της διδακτέας ύλης, με συνέπεια η διαδικασία της δειγματοληψίας να

διαμορφωθεί με βάση τη δυνατότητα κάθε σχολικής μονάδας και κάθε σχολικής τάξης διάθεσης κάποιου χρόνου, προκειμένου να λάβουν μέρος στη διεξαγωγή της έρευνας. Το αποτέλεσμα ήταν το μεγαλύτερο ποσοστό του δείγματός μας να προέρχεται από την Α΄ λυκείου. Οι διδακτέες ώρες που χρησιμοποιήθηκαν για τη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων ήταν κυρίως ώρες ξένων γλωσσών και φυσικής αγωγής.

III. Τα υποκείμενα της έρευνας

Τα υποκείμενα της έρευνας ήταν οι μαθήτριες αυτών των τμημάτων. Ο αριθμός των ερωτώμενων ήταν 600 μαθήτριες λυκείου, από τις οποίες οι:

- 270 (45%) φοιτούσαν στην Α΄ λυκείου
- 166 (27,7%) φοιτούσαν στη Β΄ λυκείου και
- 164 (27,3%) φοιτούσαν στη Γ΄ λυκείου

Όπως μπορεί κανείς να διαπιστώσει, όσο προχωρούμε σε μεγαλύτερη τάξη τόσο μειώνεται η εκπροσώπηση των μαθητριών στο δείγμα μας. Έτσι, βλέπουμε ότι το 45% του δείγματος συγκροτήθηκε από μαθήτριες της Α΄ λυκείου, γεγονός που κάνει το δείγμα μας κάπως ‘μεροληπτικό’. Η μικρή εκπροσώπηση των μαθητριών Γ΄ λυκείου στο δείγμα μας δικαιολογείται από το γεγονός ότι τα περισσότερα τμήματα βρίσκονταν στην επταήμερη εκδρομή τους, κατά τη διάρκεια διεξαγωγής της έρευνας, καθώς και από το γεγονός ότι εξαιτίας των Πανελλήνιων εξετάσεων έπρεπε οπωσδήποτε να αναπληρώσουν την εξεταστέα ύλη. Θεωρούμε ότι το ποσοστό bias θα αυξανόταν αν συμμετείχαν στην έρευνα περισσότερες μαθήτριες της Γ΄ λυκείου.

Στο σημείο αυτό, κρίνουμε σκόπιμο να δώσουμε μια σφαιρική εικόνα όλου του δείγματος των μαθητριών, η οποία αφορά τα δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά τους. Πρώτα απ’ όλα, βρέθηκε ότι στην ηλικιακή ομάδα των 15 έως 18 ετών περιλαμβάνεται το 94,5% των μαθητριών του δείγματος (μαθήτριες που γεννήθηκαν μεταξύ των ετών 1985 έως 1984), ενώ το υπόλοιπο 5,5% περιλαμβάνεται στην ηλικιακή ομάδα από 19 έως 21 ετών (μαθήτριες που γεννήθηκαν μεταξύ των ετών 1982 έως 1983). Το μεγαλύτερο ποσοστό του δείγματος (42,5%) είναι οι μαθήτριες που γεννήθηκαν κατά το έτος 1986.

Όταν οι μαθήτριες ρωτήθηκαν σχετικά με την οικογενειακή κατάσταση του πατέρα τους, οι 497 (82,8%) απάντησαν ότι είναι παντρεμένος σε πρώτο γάμο, οι 44 (7,3%) ότι είναι χωρισμένος, οι 38 (6,3%) ότι είναι ξαναπαντρεμένος, οι 7 (1,2%) ότι συγκατοικεί χωρίς γάμο, ενώ για τις υπόλοιπες 14 (2,3%) μαθήτριες δεν βρέθηκαν στοιχεία.

Όταν οι μαθήτριες ρωτήθηκαν σχετικά με την οικογενειακή κατάσταση της μητέρας τους, οι 500 (83,3%) απάντησαν ότι είναι παντρεμένη σε πρώτο γάμο, οι 54 (9,0%) ότι είναι χωρισμένη, οι 26 (4,3%) ότι είναι ξαναπαντρεμένη, οι 8 (1,3%) ότι συγκατοικεί χωρίς γάμο, ενώ για τις υπόλοιπες 12 (2,0%) μαθήτριες δεν βρέθηκαν στοιχεία.

Στην ερώτηση σχετικά με το επάγγελμα του πατέρα:

- 0,2% των εφήβων δήλωσαν ότι είναι γεωργός (με 50+ στρέμματα) / κτηνοτρόφος (με 100+ ζώα)
- 12,3% των εφήβων δήλωσαν ότι είναι ελεύθερος επαγγελματίας, χωρίς υπαλλήλους

- 9% των εφήβων δήλωσαν ότι είναι ελεύθερος επαγγελματίας με 1-2 υπαλλήλους
- 4,8% των εφήβων δήλωσαν ότι είναι ελεύθερος επαγγελματίας με 3-5 υπαλλήλους
- 3,7% των εφήβων δήλωσαν ότι είναι ελεύθερος επαγγελματίας με 6-10 υπαλλήλους
- 1,8% των εφήβων δήλωσαν ότι είναι ελεύθερος επαγγελματίας με 11-49 υπαλλήλους
- 1,3% των εφήβων δήλωσαν ότι είναι ελεύθερος επαγγελματίας με 50+ υπαλλήλους
- 2,5% των εφήβων δήλωσαν ότι είναι άνεργος
- 0,7% των εφήβων δήλωσαν ότι είναι συνταξιούχος
- 4% των εφήβων δήλωσαν ότι αρνιέται να εργαστεί
- 1,3% των εφήβων δήλωσαν ότι είναι ειδικός επιστήμονας
- 1% των εφήβων δήλωσαν ότι είναι γενικός διευθυντής/στέλεχος επιχείρησης μέχρι 5 υπαλλήλους
- 5,3% των εφήβων δήλωσαν ότι είναι γενικός διευθυντής/στέλεχος επιχείρησης με 11+ υπαλλήλους
- 2,2% των εφήβων δήλωσαν ότι είναι προϊστάμενος τμημάτων με 5 υπαλλήλους
- 3,2% των εφήβων δήλωσαν ότι είναι προϊστάμενος τμημάτων με 6+ υπαλλήλους
- 20,2% των εφήβων δήλωσαν ότι είναι υπάλληλος γραφείου
- 3,7% των εφήβων δήλωσαν ότι είναι υπάλληλος (γραφική/ πνευματική εργασία) εκτός γραφείου
- 16,8% των εφήβων δήλωσαν ότι είναι ειδικευμένος τεχνίτης/ υπάλληλος
- 2,3% των εφήβων δήλωσαν ότι είναι ανειδίκευτος τεχνίτης/ υπάλληλος
- 0,8% των εφήβων δήλωσαν ότι είναι εισοδηματίας

Ο παρακάτω πίνακας παρουσιάζει τα στοιχεία συγκεντρωτικά:

Πίνακας 1: Επάγγελμα Πατέρα		
Ελεύθεροι επαγγελματίες / Αυτοαπασχολούμενοι	Συχνότητα	Ποσοστό
Γεωργός (με 50+ στρέμματα) / Κτηνοτρόφος (με 100+ ζώα)	1	0,2%
Ελεύθερος επαγγελματίας (χωρίς υπαλλήλους)	74	12,3%
Ελεύθερος επαγγελματίας (με 1-2 υπαλλήλους)	54	9%
Ελεύθερος επαγγελματίας (με 3-5 υπαλλήλους)	29	4,8%
Ελεύθερος επαγγελματίας (με 6-10 υπαλλήλους)	22	3,7%
Ελεύθερος επαγγελματίας (με 11-49 υπαλλήλους)	11	1,8%
Ελεύθερος επαγγελματίας (με 50+ υπαλλήλους)	8	1,3%
Άνεργος	15	2,5%
Συνταξιούχος	4	0,7%
Άρνηση επαγγέλματος	24	4%
Υπάλληλοι (γραφική εργασία)		
Επιστήμονας / Ειδικός	8	1,3%
Γενικός διευθυντής / Στέλεχος επιχείρησης μέχρι 5 υπαλλήλους	6	1%
Γενικός διευθυντής / Στέλεχος επιχείρησης με 6-10 υπαλλήλους	7	1,2%

Γενικός διευθυντής / Στέλεχος επιχείρησης με 11+ υπαλλήλους	32	5,3%
Προϊστάμενος τμημάτων με 5 υπαλλήλους	13	2,2%
Προϊστάμενος τμημάτων με 6+ υπαλλήλους	19	3,2%
Υπάλληλος γραφείου	121	20,2%
Υπάλληλος (γραφική / πνευματική εργασία) εκτός γραφείου	22	3,7%
Υπάλληλοι – Χειρωνακτικά εργασία		
Ειδικευμένος τεχνίτης / υπάλληλος	101	16,8%
Ανειδίκευτος τεχνίτης / υπάλληλος	14	2,3%
Χωρίς Επάγγελμα		
Εισοδηματίας	5	0,8%
Σύνολο	600	100%

Στην ερώτηση σχετικά με το επάγγελμα της μητέρας:

- 6, 2% των εφήβων δήλωσαν ότι είναι ελεύθερη επαγγελματίας χωρίς υπαλλήλους
- 2,8 των εφήβων δήλωσαν ότι είναι ελεύθερη επαγγελματίας με 1-2 υπαλλήλους
- 1% των εφήβων δήλωσαν ότι είναι ελεύθερη επαγγελματίας με 3-5 υπαλλήλους
- 0,8% των εφήβων δήλωσαν ότι είναι ελεύθερη επαγγελματίας με 6-10 υπαλλήλους
- 0,3% των εφήβων δήλωσαν ότι είναι ελεύθερη επαγγελματίας με 11-49 υπαλλήλους
- 0,3% των εφήβων δήλωσαν ότι είναι ελεύθερη επαγγελματίας με 50+ υπαλλήλους
- 3,5% των εφήβων δήλωσαν ότι είναι άνεργη
- 1,5% των εφήβων δήλωσαν ότι είναι συνταξιούχος
- 0,8% των εφήβων δήλωσαν ότι αρνιέται να εργαστεί
- 1,2% των εφήβων δήλωσαν ότι είναι ειδική επιστημόνισσα
- 0,5% των εφήβων δήλωσαν ότι είναι γενική διευθύντρια/στέλεχος επιχείρησης μέχρι 5 υπαλλήλους
- 0,7% των εφήβων δήλωσαν ότι είναι γενική διευθύντρια/στέλεχος επιχείρησης με 6-10 υπαλλήλους
- 1,7% των εφήβων δήλωσαν ότι είναι γενική διευθύντρια/στέλεχος επιχείρησης με 11+ υπαλλήλους
- 2% των εφήβων δήλωσαν ότι είναι προϊστάμενη τμημάτων με 5 υπαλλήλους
- 22,8% των εφήβων δήλωσαν ότι είναι προϊστάμενη τμημάτων με 6+ υπαλλήλους
- 3,7% των εφήβων δήλωσαν ότι είναι υπάλληλος γραφείου
- 1,2% των εφήβων δήλωσαν ότι είναι υπάλληλος (γραφική/ πνευματική εργασία) εκτός γραφείου
- 5,3% των εφήβων δήλωσαν ότι είναι ειδικευμένη τεχνίτρια / υπάλληλος
- 4,7% των εφήβων δήλωσαν ότι είναι ανειδίκευτη τεχνίτρια / υπάλληλος
- 40,2% των εφήβων δήλωσαν ότι είναι είτε νοικοκυρά είτε εισοδηματίας

Ο παρακάτω πίνακας παρουσιάζει τα στοιχεία συγκεντρωτικά:

Πίνακας 2: Επάγγελμα Μητέρας

Ελεύθεροι επαγγελματίες / αυτοαπασχολούμενοι	συχνότητα	Ποσοστό
Ελεύθερη επαγγελματίας (χωρίς υπαλλήλους)	37	6,2%
Ελεύθερη επαγγελματίας (με 1-2 υπαλλήλους)	17	2,8%
Ελεύθερη επαγγελματίας (με 3-5 υπαλλήλους)	6	1%
Ελεύθερη επαγγελματίας (με 6-10 υπαλλήλους)	5	0,8%
Ελεύθερη επαγγελματίας (με 11-49 υπαλλήλους)	2	0,3%
Ελεύθερη επαγγελματίας (με 50+ υπαλλήλους)	2	0,3%
Άνεργη	21	3,5%
Συνταξιούχος	9	1,5%
Άρνηση δήλωσης επαγγέλματος	5	0,8%
Υπάλληλοι (γραφική εργασία)		
Επιστήμονας / Ειδική	7	1,2%
Γενική διευθύντρια / Στέλεχος επιχείρησης μέχρι 5 υπαλλήλους	3	0,5%
Γενική διευθύντρια / Στέλεχος επιχείρησης με 6-10 υπαλλήλους	4	0,7%
Γενική διευθύντρια / Στέλεχος επιχείρησης με 11+ υπαλλήλους	10	1,7%
Προϊστάμενη τμημάτων μέχρι 5 υπαλλήλους	12	2%
Προϊστάμενη τμημάτων με 6+ υπαλλήλους	137	22,8%
Υπάλληλος γραφείου	22	3,7%
Υπάλληλος (γραφική / πνευματική εργασία) εκτός γραφείου	7	1,2%
Υπάλληλοι – Χειρωνακτική εργασία		
Ειδικευμένη τεχνίτρια / υπάλληλος	32	5,3%
Ανειδίκευτη τεχνίτρια / υπάλληλος	28	4,7%
Χωρίς επάγγελμα		
Νοικοκυρά / Εισοδηματίας	241	40,2%
Σύνολο	600	100%

Όταν οι μαθήτριες ρωτήθηκαν σχετικά με το εκπαιδευτικό επίπεδο του πατέρα τους, οι 24 (4,0%) απάντησαν ότι δεν έχει καθόλου ή σχεδόν καθόλου μόρφωση, οι 120 (20%) ότι έχει κατώτερη μόρφωση, οι 204 (34,0%) ότι έχει μέση μόρφωση, οι 106 (17,7%) ότι έχει ανώτερη μόρφωση, και οι υπόλοιπες 146 (24,3%) απάντησαν ότι έχει τουλάχιστον ανώτατη μόρφωση.

Όταν οι μαθήτριες ρωτήθηκαν σχετικά με το εκπαιδευτικό επίπεδο της μητέρας τους, οι 15 (2,5%) απάντησαν ότι δεν έχει καθόλου ή σχεδόν καθόλου μόρφωση, οι 132 (22%) ότι έχει κατώτερη μόρφωση, οι 210 (35,0%) ότι έχει μέση μόρφωση, οι 122 (20,3%) ότι έχει ανώτερη μόρφωση, και οι υπόλοιπες 121 (20,2%) απάντησαν ότι έχει τουλάχιστον ανώτατη μόρφωση.

Με βάση τα παραπάνω στοιχεία σχετικά με το επάγγελμα και το εκπαιδευτικό επίπεδο του πατέρα, υπολογίστηκε η κοινωνικοοικονομική κατάσταση προέλευσης³⁵⁹ των μαθητριών και βρέθηκε ότι οι 76 (12.7%) ανήκουν στην ανώτερη, οι 187 (31.2%) στη μέση/άνωτερη, οι 218 (36.3%) στη μεσαία, οι 113 (18.8%) στη κατώτερη, και οι 6 (1.0%) στην κατώτατη.

IV. Τεχνικές και δεοντολογικές αρχές προσέγγισης του ερευνητικού αντικειμένου

Η βία της γυναίκας και ιδιαίτερα της έφηβης αποτελεί ένα πολύ ευαίσθητο αντικείμενο προς έρευνα και πρέπει να αντιμετωπίζεται με την ανάλογη ευαισθησία και την απαραίτητη επιστημονική δεοντολογία. Η παρούσα έρευνα ακολούθησε ένα σύνολο από αρχές που είχαν στο επίκεντρό τους την προστασία των εφήβων που ρωτήθηκαν. Οι ερευνητικές πρακτικές που ακολούθηθηκαν και χαρακτηριζόταν από δεοντολογικές αρχές³⁶⁰ ήταν οι εξής:

– Η ασφάλεια των εφήβων που ρωτήθηκαν καθώς και της ερευνητικής ομάδας αποτέλεσε την ύψιστη προτεραιότητα και αφορούσε κάθε ερευνητική παράμετρο.

– Η σωστή καταγραφή της συχνότητας άσκησης βίας βασίστηκε στη μέχρι τώρα ερευνητική εμπειρία, προκειμένου να μειωθεί η πιθανότητα της μειωμένης αναφοράς της βίας. Υπήρξαν απλές περιγραφές κάθε μορφής βίας, προκειμένου να μπορέσουν οι έφηβες να περιγράψουν οποιαδήποτε μορφή βίας έχουν υποστεί.

– Για την προστασία της ανωνυμίας των εφήβων που ρωτήθηκαν καθώς και για την ποιότητα της έρευνας, ζητήθηκε από τις έφηβες να αφήσουν μία θέση κενή έτσι ώστε να διαφυλαχθεί η ανωνυμία τους και να μην μπορέσει η μία από την άλλη να γνωρίζει τι έγραψε.

– Η ομάδα των συνεντευκτριών, φοιτήτριες του Τομέα Εγκληματολογίας του Πάντειου Πανεπιστημίου, επιλέχθηκε με συγκεκριμένα κριτήρια, εκπαιδεύτηκε σε θέματα συντροφικής βίας και υποστηρίχθηκε κατάλληλα καθ' όλη τη διάρκεια της ερευνητικής τους ενασχόλησης. Συγκεκριμένα οι συνεντευκτρίες εκπαιδεύτηκαν για να μπορούν να παραπέμπουν έφηβες που χρειάζονται βοήθεια και υποστήριξη σε κατάλληλες υπηρεσίες. Επίσης, διαμορφώθηκε ένα φυλλάδιο³⁶¹ που περιλάμβανε τηλέφωνα διαφόρων υπηρεσιών, στα οποία οι έφηβες μπορούσαν να απευθυνθούν για θέματα που τους απασχολούσαν.

V. Μεθοδολογικά προβλήματα του αντικειμένου

Στα χαρακτηριστικά του εγκλήματος της βίας και στα προβλήματα που παρουσιάστηκαν κατά τη διάρκεια της μελέτης τους, αντανακλώνονται τα αντίστοιχα

³⁵⁹ Σχετικά με την κοινωνικοοικονομική κατάσταση, το ποσοστό των μαθητριών που ανήκει στην ανώτερη οικονομική τάξη είναι λίγο μεγαλύτερο από τον γενικό πληθυσμό της χώρας, γεγονός που οφείλεται στο ποσοστό του δείγματος που προερχόταν από τα βόρεια προάστια.

³⁶⁰ Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας συνιστά σε κάθε ερευνητική ομάδα που πρόκειται να ασχοληθεί με τη διεξαγωγή ερευνών να ακολουθούν ένα σύνολο από δεοντολογικές αρχές, οι περισσότερες από τις οποίες ακολούθησαν στην παρούσα έρευνα. Βλ. WHO. 2002. *World Report on Violence and Health*. Geneva: World Health Organization.

³⁶¹ Βλ. παράρτημα για το κείμενο που περιλαμβάνονταν στο φυλλάδιο. Όλες οι υπηρεσίες που αναφέρονται στο φυλλάδιο ενημερώθηκαν για την διανομή του φυλλαδίου καθώς και για την έρευνα γενικά. Επίσης, το φυλλάδιο, ενώ ήταν υπό διαμόρφωση, συζητήθηκε και εγκρίθηκε από τα στελέχη του Κέντρου Υποδοχής Κακοποιημένων Γυναικών.

προβλήματα και οι δυσκολίες στη μεθοδολογική του προσέγγιση, η οποία είναι απαραίτητη για τη μελέτη του συγκεκριμένου κοινωνικού φαινομένου. Στη συνέχεια, εντοπίζουμε τα κύρια μεθοδολογικά προβλήματα των ερευνών που το αντικείμενο τους είναι η βία.

Δυσκολία συγκρίσιμων ερευνητικών αποτελεσμάτων

Οι εμπειρικές μελέτες που σχετίζονται με την βία έχουν καταλήξει σε διαφορετικά συμπεράσματα όσον αφορά την έκταση της βίας που υφίστανται οι γυναίκες και ιδιαίτερα οι έφηβες, γεγονός που δυσχεραίνει τη σύγκριση των μεταξύ τους αποτελεσμάτων. Σύμφωνα με την έκθεση του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας (WHO 2002)³⁶², οι δυσκολίες συγκριτικών στοιχείων οφείλεται σε βασικές διαφορές ως προς τη μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε: α) στις διαφορές του ορισμού της βίας, κάποιες έρευνες διερευνούν την έκταση της σωματικής βίας αποκλειστικά, κάποιες άλλες την έκταση όλων των μορφών βίας, γεγονός που προκαλεί δυσκολία στην αξιολόγηση και στη σύγκριση των αποτελεσμάτων και β) στη μεθοδολογία επιλογής του δείγματος και στις διαφορές του μεγέθους του.

Τα μεθοδολογικά προβλήματα της μεθόδου των αυτο-αναφορών των θυμάτων

Η μέθοδος που χρησιμοποιείται ευρέως για την καταγραφή της θυματοποίησης των γυναικών είναι η μέθοδος των αυτο-αναφορών των θυμάτων μέσω του ερωτηματολογίου. Σύμφωνα με τον Caldwell-Colbert & Robinson (1984)³⁶³, υπάρχει μια διαρκώς αυξανόμενη τάση να χρησιμοποιούνται οι αυτο-αναφορές σε όλους τους ερευνητικούς τομείς και αυτό επειδή είναι από τις πιο οικονομικές μεθόδους σε σχέση με την επιτόπια παρατήρηση. Στις περιπτώσεις της καταγραφής της βίας, είναι ιδιαίτερα προβληματική η χρήση της επιτόπιας παρατήρησης, και αυτό γιατί η βία ασκείται ιδιωτικά και με μεγάλες κοινωνικές πιέσεις προς τις γυναίκες, οι οποίες υφίστανται βία, να το κρατήσουν κρυφό (Sauders 1993)³⁶⁴. Όπως τονίζει ο Sauders, εάν και γενικά είναι παραδεκτό ότι τα άτομα που ασκούν βία είναι αυτά που σε μεγαλύτερο βαθμό τροποποιούν τις απαντήσεις τους, με συνέπεια να καταγράφονται λιγότερες αναφορές άσκησης βίας, τα άτομα στα οποία ασκείται η βία ή οι μάρτυρες που παρακολούθησαν την εξάσκηση βίας ενδέχεται να τροποποιήσουν τις απαντήσεις τους, εξαιτίας της ντροπής, του φόβου, της αφοσίωσης στον άντρα ή ακόμα για κάποιους άλλους λόγους.

Αυτό βέβαια έχει να κάνει με τις κοινωνικές προσδοκίες. Ιδιαίτερα στην Ελλάδα που το θέμα της βίας γυναικών δεν έχει τεθεί ακόμη στην πραγματική του διάσταση και εξακολουθούν να υπάρχουν προκαταλήψεις γύρω από την ευθύνη του θύματος. Αυτού του είδους οι προκαταλήψεις μπορούν να επηρεάσουν τις απαντήσεις των ατόμων που είναι αποδέκτες βίας. Ανεξάρτητα όμως από τους παραπάνω περιορισμούς, η μέθοδος των αυτο-αναφορών των θυμάτων είναι η μέθοδος που εφαρμόζεται συχνότερα για τη μελέτη και την καταγραφή περιστατικών θυματοποίησης των γυναικών.

³⁶² WHO. 2002. *World Report on Violence and Health*. Geneva: World Health Organization

³⁶³ Αναφορά στο Sauders, G. D. 1993. *Issues in methodologies: Procedures for removing social desirability bias from self-reports of violence*. University of Wisconsin-Madison, Department of Psychiatry. [αδημ. κείμενο].

³⁶⁴ Στο ίδιο..

Τα μεθοδολογικά προβλήματα θυματολογικών ερευνών

Οι έρευνες με ερωτηματολόγια ή συνεντεύξεις θυματολογικού περιεχομένου αποτελούν την πιο διαδοδεμένη και παράλληλα την πιο αξιόπιστη πηγή άντλησης πληροφοριών σχετικά με την έκταση, τις μορφές και τις συνέπειες της βίας. Μέσα από τέτοιου είδους έρευνες, μπορεί να αντιμετωπιστεί αποτελεσματικά ο 'σκοτεινός' αριθμός της έκτασης της βίας.

Υπάρχουν όμως και κάποιοι περιορισμοί που αφορούν τις θυματολογικές έρευνες. Έχει υποστηριχθεί από ότι υπάρχουν περιπτώσεις που οι αναμνήσεις των κακοποιημένων γυναικών είναι δυνατόν να επηρεαστούν και να τροποποιηθούν από ανεξάρτητους παράγοντες. Γι' αυτό ακριβώς τον λόγο, δεν επιδιώξαμε να καταγράψουμε περιπτώσεις ψυχολογικής βίας που αφορούσαν παλιότερες σχέσεις. Μερικές φορές, τα θύματα βίας για να μπορέσουν να επιβιώσουν προσπαθούν να απωθήσουν αναμνήσεις βίας ερευνητικά πορίσματα (Kelly 1988)³⁶⁵ έχουν υποστηρίξει ότι κάποια θύματα αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην ανάκληση περιστατικών βίας.

Επίσης λάβαμε υπόψη μας το γεγονός ότι πολλές φορές τα θύματα βίας αποφεύγουν να αναφερθούν στην εμπειρία τους σε ανεπίσημους ή σε επίσημους μηχανισμούς ελέγχου, έτσι ήταν πιθανόν οι μαθήτριες -θύματα να μην κατέθεταν την εμπειρία τους στις συνεντεύκτριες της έρευνας.

Ο συνηθέστερος λόγος μη αναφοράς περιστατικών βίας σχετίζεται με τη δυναμική των σχέσεων βίας. Κλινικά δεδομένα (Pence & Paymar 1993)³⁶⁶ έχουν δείξει ότι μια από τις τακτικές επιβολής και ελέγχου που χρησιμοποιεί ο δράστης της βίας είναι η μεταβίβαση των ευθυνών στο θύμα. Μ' αυτό τον τρόπο, το θύμα μην έχοντας ένα υποστηρικτικό πλαίσιο, το οποίο να του προσφέρει μια ρεαλιστική αποτύπωση των όσων συμβαίνουν, πολλές φορές ενστερνίζεται τις ευθύνες που του αποδίδει ο θύτης. Επίσης, ένα άλλο μεθοδολογικό πρόβλημα που σχετίζεται με τη δυσκολία να καταγραφεί η πραγματική έκταση του φαινομένου είναι η απροθυμία γυναικών, ιδιαίτερα γυναικών που ανήκουν σε κάποια μειονοτική ομάδα, να καταθέσουν τη βία που αντιμετωπίζουν.

Επίσης οι ευρύτερες κοινωνικές αντιλήψεις που εξακολουθούν να εναποθέτουν ευθύνες εξίσου στο θύμα και στον θύτη συμβάλλουν στην απροθυμία των θυμάτων να παραδεχτούν ότι είναι κακοποιημένες. Για να εξασφαλιστεί η καταγραφή της έκτασης της βίας στις πραγματικές τις διαστάσεις, χρησιμοποιήθηκαν ερωτήσεις που περιέγραφαν καταστάσεις βίας χωρίς να τις ορίζουν ως βία. Κατ' αυτό τον τρόπο, εξασφαλιζόταν η καταγραφή της έκτασης της βίας στις πραγματικές της διαστάσεις, ταυτόχρονα όμως μπορούσε να δημιουργήσει επιπλέον προβλήματα από αυτά που προσπαθούσε να ξεπεράσει. Άλλωστε όσο μεγαλύτερο και περισσότερο πολύπλοκο είναι ένα ερωτηματολόγιο τόσο χαμηλότερο μπορεί να είναι το επίπεδο συνεργασίας των συμμετεχόντων στην έρευνα.

³⁶⁵ Kelly, L. 1988. How women define their experiences of violence. στο K. Yllo & M. Bograd (επιμ.), *Feminist perspectives on wife abuse*. Newbury Park, CA: Sage, σσ. 114-132.

³⁶⁶ Bl. Pence, E., Paymar, M. 1993. *Education Groups for Men Who Batter*. New York: Springer Publishing Company.

Με βάση τα παραπάνω, γίνεται εμφανές ότι τα αποτελέσματα των θυματολογικών ερευνών δεν μπορούν να περιγράψουν με ακρίβεια την έκταση της βίας που υφίστανται οι έφηβες.

Το μεθοδολογικό εργαλείο της έρευνας και η επιλογή του

Τα στοιχεία της έρευνας αντλήθηκαν με ερωτηματολόγιο θυματολογικού περιεχομένου σε 600 μαθήτριες δεκαπέντε λυκείων της ευρύτερης περιοχής της πρωτεύουσας.

Η παρούσα έρευνα, ακολουθώντας τη φεμινιστική ερευνητική πρακτική, έθεσε ως αφετηρία εννοιολογικού προσδιορισμού πολλαπλά επίπεδα αναφοράς για να είναι δυνατόν να καταγραφεί με όσο το δυνατόν μεγαλύτερη ακρίβεια η εμπειρία των γυναικών. Στην Ελλάδα οι περισσότερες θυματολογικού τύπου έρευνες εστιάζουν σε νομικές προσεγγίσεις. Βέβαια το να εστιάσουμε στο νομικό πεδίο σημαίνει να περιοριστούμε στις ερμηνευτικές πρακτικές των νομοθετών του 1983. Αντίθετα με την ελληνική ερευνητική πρακτική, δεν θελήσαμε να επικεντρωθούμε στον νομικό προσδιορισμό της βίας, λόγω των περιορισμένων ορίων που θέτουν οι ρυθμίσεις του 1983. Ως εκ τούτου, η διαμόρφωση του ερωτηματολογίου της έρευνας βασίστηκε:

1. Σε έρευνες που διαπραγματεύονται το θέμα της βίας που υφίστανται οι έφηβες στις σχέσεις τους με το άλλο φύλο
2. Στις διατάξεις του ποινικού κώδικα
3. Στο ενημερωτικό υλικό κλινικό δομών, που παρέχουν υπηρεσίες πρόληψης, αντιμετώπισης και παρέμβασης σε θέματα βίας.
- 4 Στις εμπειρίες στελεχών του γυναικείου κινήματος και υποστηρικτικών δομών (Κέντρο Υποδοχής Κακοποιημένων Γυναικών, υποστηρικτική τηλεφωνική γραμμή κακοποιημένων γυναικών της Θεσσαλονίκης), που ασχολούνται με το θέμα της βίας. Στη φάση σύνταξης του ερωτηματολογίου, έγιναν συναντήσεις στις οποίες παρουσιάστηκε το ερωτηματολόγιο και έγιναν μικρές παρατηρήσεις.
5. Στην κλινική επαγγελματική εμπειρία της υπογράφουσας, η οποία έχει πολύχρονη επαγγελματική εμπειρία, δουλεύοντας με γυναίκες που έχουν υποστεί βία.
6. Στις εμπειρίες βίας νέων γυναικών που έχουν υποστεί στις σχέσεις τους με το άλλο φύλο. Στο στάδιο διαμόρφωσης του ερωτηματολογίου, έγιναν συναντήσεις με μαθήτριες λυκείου με αντικείμενο συζήτησης τις εμπειρίες τους.
7. Στα ψηφίσματα διεθνών οργανισμών και του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου.

Αναλυτικότερα:

1. Έρευνες

Με βάση τα παραπάνω, οι συμπεριφορές που επελέγησαν για να οριοθετήσουν τη βία προήλθαν από πολλαπλές πηγές. Μία από αυτές τις πηγές είναι οι κλίμακες καταγραφής της βίας. Πιο συγκεκριμένα.:

- α). την κλίμακα καταγραφής συγκρούσεων σε εφηβικές σχέσεις (Conflict in Adolescent Dating Relationship Inventory – Wolfe κ.ά. 2001)³⁶⁷
- β). την κλίμακα συγκρούσεων (Conflicts Tactics Scale – Strauss 1979)³⁶⁸
- γ). την κλίμακα καταγραφής ψυχολογικής βίας (Psychological Maltreatment of Women Inventory – Tolman 1988)³⁶⁹
- δ). την κλίμακα καταγραφής βίας (The Abusive Behavior Inventory – A Measure of Psychological and Physical Abuse – Shepard & Campbell 1992)³⁷⁰

α) Η κλίμακα καταγραφής συγκρούσεων σε εφηβικές σχέσεις

Η κλίμακα καταγραφής συγκρούσεων στις εφηβικές σχέσεις αναπτύχθηκε από τους/τις David Wolfe, Katreena Scott, Deborah Reitzel-Jaffe, Christine Wekerle, Carolyn Grasley και Anna-Lee Pittman (2002). Η κλίμακα βασίστηκε στις εμπειρίες βίας εφήβων στις σχέσεις τους με το άλλο φύλο. Η κλίμακα αξιοποίησε μορφές βίας από παλαιότερες κλίμακες καταγραφής της βίας στον ενήλικο πληθυσμό και στη συνέχεια τα προσαρμόσε και στον εφηβικό πληθυσμό. Η στάθμιση έγινε στην πολιτεία Οντάριο του Καναδά και βρέθηκε ότι είναι αξιόπιστη. Σ' αυτή την κλίμακα, υπάρχουν κατηγοριοποιημένες μορφές βίας που καταγράφουν τη σωματική βία, τη λεκτική βία και την απειλητική συμπεριφορά. Οι ευρείες κατηγορίες που χρησιμοποιούνται σκοπεύουν να καταγράψουν τις εξής συμπεριφορές: προσβολές, εξευτελισμούς, κατηγορίες, ζήλια, και τακτική ανάκλησης γεγονότων από το παρελθόν για να προκαλέσει στεναχώρια. Απ' αυτή την κλίμακα, χρησιμοποιήθηκαν αρκετές από τις παραπάνω συμπεριφορές.

β) Η κλίμακα συγκρούσεων

Η κλίμακα συγκρούσεων (Conflicts Tactics Scale) αναπτύχθηκε από τον Strauss το 1978 και αποτελεί μία από τις πιο συχνά χρησιμοποιούμενες κλίμακες για την καταγραφή της βίας. Είναι μία κλίμακα που δημιουργήθηκε για την καταγραφή της βίας στον ενήλικο πληθυσμό, αλλά χρησιμοποιήθηκε και για την καταγραφή της βίας στον εφηβικό πληθυσμό. Από την κλίμακα αυτή χρησιμοποιήθηκαν κάποιες συμπεριφορές που αναφέρονται κυρίως στη σωματική βία.

γ) Η κλίμακα καταγραφής ψυχολογικής βίας

Η κλίμακα καταγραφής ψυχολογικής βίας αναπτύχθηκε από τον Tolman, το 1989. Αποτελείται από 58 είδη ψυχολογικής βίας που αναπτύχθηκαν για να καταγράψουν ένα ευρύτερο εύρος συμπεριφορών απ' ό,τι η κλίμακα συγκρούσεων. Η κλίμακα αυτή περιλαμβάνει δύο υπο-κλίμακες. Η μία αφορά την καταγραφή της κυριαρχίας, του ελέγχου και της απομόνωσης που υφίστανται οι κακοποιημένες γυναίκες και η δεύτερη υπο-κλίμακα αφορά την καταγραφή της λεκτικής και συναισθηματικής βίας

³⁶⁷ Βλ. Wolfe, D. A., Scott, K., Reitzel-Jaffe, D., Wekerle, C., Grasley, C. & Pittman, A. 2001. Development and validation of the conflict in adolescent dating relationships inventory. *Psychological Assessment* 13: 277-293.

³⁶⁸ Βλ. Straus, M. A. 1979. Measuring intrafamily conflict and violence: The conflict tactics (CT) scales. *Journal of Marriage and the Family* 41: 75-86.

³⁶⁹ Βλ. Tolman, R. M. 1989. The development of a measure of psychological maltreatment of women by their male partners. *Violence and Victims*, 4: 159-177.

³⁷⁰ Βλ. Shepard, M. F. & Campbell, J. A. 1992. The Abusive Behavior Inventory: a measure of psychological and physical abuse, *Journal of Interpersonal Violence*, 7: 291-305.

που υφίστανται οι γυναίκες. Από την κλίμακα αυτή χρησιμοποιήθηκαν κυρίως οι συμπεριφορές που συνιστούν την ψυχολογική βία, οι οποίες όμως, για τις ανάγκες της παρούσας έρευνας, ομαδοποιήθηκαν ως τακτικές κυριαρχίας και ελέγχου, ως τακτικές που στοχεύουν στην απομόνωση, ως λεκτική βία και ως συναισθηματική βία.

δ) Η κλίμακα καταγραφής βίας

Η κλίμακα καταγραφής βίας, ή αλλιώς The Abusive Behavior Inventory - A Measure of Psychological and Physical Abuse, αναπτύχθηκε από τη Melanie Shepard και τον James Campbell, το 1992, με σκοπό να μετρήσει τη σωματική και ψυχολογική βία που υφίστανται οι γυναίκες στις σχέσεις τους με το άλλο φύλο. Η ανάπτυξη της κλίμακας βασίστηκε στη σύγκριση των συμπεριφορών ανάμεσα σε άντρες που κακοποιούν και σε γυναίκες που κακοποιούνται, και σε άντρες που δεν κακοποιούν και σε γυναίκες που δεν κακοποιούνται. Ουσιαστικές διαφορές ανάμεσα στις σχέσεις βίας και στις σχέσεις μη βίας απέδειξαν την αξιοπιστία της κλίμακας. Από την κλίμακα αυτή, χρησιμοποιήθηκαν κυρίως συμπεριφορές σωματικής βίας.

2. Διατάξεις ποινικού κώδικα, στις οποίες μπορούν να ενταχθούν η σωματική, σεξουαλική και ψυχολογική βία

Για τις ανάγκες της παρούσας έρευνας, λάβαμε υπόψη μας τα άρθρα του ελληνικού ποινικού κώδικα, στα οποία μπορούν να ενταχθούν κάποιες μορφές, κυρίως οι πιο ακραίες, της σωματικής, σεξουαλικής και ψυχολογικής βίας. Στη συνέχεια όμως διευρύνσαμε τους νομοθετικούς ορισμούς της βίας με πορίσματα άλλων ερευνών και με την εμπειρία των γυναικών που κακοποιούνται. Και αυτό γιατί είναι γενικά αποδεκτό ότι οι νομοθετικοί ορισμοί είναι περιορισμένοι και τείνουν να εστιάζουν στις κυρίαρχες αξίες και στα κυρίαρχα στερεότυπα για το τι είναι βία, αγνοώντας τις εμπειρίες των κοριτσιών/γυναικών καθώς και το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον (Kelly 1988· Bograd 1988· Mahoney 1994)³⁷¹. Ο στόχος μας ήταν να μπορέσουμε περισσότερο να καλύψουμε τις εμπειρίες των γυναικών και εφήβων για το τι συνιστά βία γι' αυτές.

α) Σωματική βία

Οι μορφές της σωματικής βίας που περιλήφθησαν στον ορισμό της σωματικής βίας, ανάλογα με τις συνέπειες τους, μπορούν να θεωρηθούν σύμφωνα με το :

Άρθρο 308.1. Απλή σωματική βλάβη: Όποιος προξενεί με πρόθεση σε άλλον σωματική κάκωση ή βλάβη της υγείας του τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι τριών ετών. Αν η κάκωση ή η βλάβη της υγείας που του προξένησε είναι εντελώς ελαφρά, τιμωρείται με φυλάκιση το πολύ έξι μηνών ή με χρηματική ποινή. Και αν είναι ασήμαντη, τιμωρείται με αναστολή ή με πρόστιμο.

Άρθρο 309. Επικίνδυνη σωματική βλάβη: Αν η πράξη του άρθρου 308 τελέστηκε με τρόπο που μπορούσε να προκαλέσει στον παθόντα κίνδυνο για τη ζωή του ή βαριά

³⁷¹ Βλ. Kelly, L. 1988. How women define their experiences of violence, στο K. Yllo & M. Bograd (επιμ.), *Feminist perspectives on wife abuse*. Newbury Park, CA: Sage, σσ. 114-132· Bograd, M. 1988. Feminist perspectives on wife abuse: An introduction. στο K. Yllo & M. Bograd (επιμ.), *Feminist perspectives on wife abuse*. Newbury Park, CA: Sage, σσ. 11-27. · Mahoney, M. 1994. Victimization or oppression? Women's lives, violence, and agency, στο M. Fineman & R. Mykitiuk (επιμ.), *The public nature of private violence*. New York: Routledge, σσ. 59-92.

σωματική βλάβη (άρθρο 310 παρ. 2). επιβάλλεται φυλάκιση τουλάχιστον τριών μηνών.

Άρθρο 42.1³⁷². Όποιος, έχοντας αποφασίσει να εκτελέσει κακούργημα ή πλημμέλημα, επιχειρεί πράξη που περιέχει τουλάχιστον αρχή εκτέλεσης, τιμωρείται, αν το κακούργημα ή πλημμέλημα δεν ολοκληρώθηκε, με ποινή ελαττωμένη.

β) Σεξουαλική βία

Όσον αφορά τον προσδιορισμό της σεξουαλικής βίας, λάβαμε υπόψη μας τα εξής άρθρα του ποινικού κώδικα που βρίσκονται στο δέκατο ένατο κεφάλαιο του ελληνικού ποινικού κώδικα με τίτλο «Εγκλήματα κατά της γενετήσιας ελευθερίας και εγκλήματα οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής»³⁷³. Συγκεκριμένα:

Άρθρο 336-1. Βιασμός: Όποιος με σωματική βία ή με απειλή σπουδαίου και άμεσου κινδύνου εξαναγκάζει άλλον σε συνουσία εξώγαμη ή σε ανοχή ή επιχείρηση ασελγούς πράξης τιμωρείται με κάθειρξη³⁷⁴.

Άρθρο 337-1. Προσβολή της γενετήσιας αξιοπρέπειας: Όποιος με ασελγείς χειρονομίες ή προτάσεις που αφορούν ασελγείς πράξεις προσβάλλει βάνουσα την αξιοπρέπεια άλλου στο πεδίο της γενετήσιας ζωής του, τιμωρείται με φυλάκιση ενός έτους ή χρηματική ποινή. 2. Με φυλάκιση τριών μηνών μέχρι δύο ετών τιμωρείται η πράξη της προηγούμενης παραγράφου, εάν ο παθών είναι νεότερος από 12 ετών³⁷⁵.

Η οριοθέτηση της σεξουαλικής βίας συνάδει με την εισηγητική έκθεση προς τη Βουλή των Ελλήνων στις 31 Μαρτίου 1983, στο σχέδιο νόμου με τίτλο «Τροποποιήσεις διατάξεων του Ποινικού Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, του κώδικα περί δικηγόρων», σύσταση ειδικών νομοπαρασκευαστικών επιτροπών και ρύθμιση θεμάτων της δικαιοσύνης» ως προς την αναθεώρηση του κεφαλαίου ΙΘ του Ποινικού Κώδικα που είχε ως τίτλο «εγκλήματα κατά των ηθών». Σύμφωνα με την εισηγητική έκθεση, η προσβολή της γενετήσιας ελευθερίας συνιστούν σεξουαλική βία. Η γενετήσια ελευθερία αναλύεται σε δύο θεμελιώδη δικαιώματα.

- το δικαίωμα ελεύθερης επιλογής ερωτικού συντρόφου
- το δικαίωμα επιλογής της χρονικής στιγμής που θέλει κάποιος να έχει με τον ερωτικό του σύντροφο ερωτικό διάλογο.

γ) Ψυχολογική βία

Ο νομοθέτης έχει προβλέψει κάποια άρθρα όπου μπορούν να ενταχθούν οι πιο ακραίες μορφές ψυχολογικής βίας. Πιο συγκεκριμένα:

Οι απειλές μπορούν να ενταχθούν στο άρθρο 333 του Π.Κ³⁷⁶, όπου η παράγραφος 1 αναφέρει ότι «Όποιος προκαλεί σε άλλον τρόμο ή ανησυχία απειλώντας τον με βία ή άλλη παράνομη πράξη ή παράλειψη τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι ενός έτους ή με

³⁷² Βλ. Κάκκαλης, Π., Κουράκης, Ν., Μαγγανάς, Αντ., Φαρσεδάκης, Ιακ. 2000. *Ποινικός Κώδικας, Σχόλια – Νομολογία*, επιμ. Δημ. Ζημιανίτης Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, τόμ. 1ος, σελ. 411.

³⁷³ Ο.π., τόμ. 2^{ος}, σσ. 1361-1416.

³⁷⁴ Ο.π., τόμ. 2ος, σελ. 1361.

³⁷⁵ Ο.π., τόμ. 2ος, σελ. 1376.

³⁷⁶ Ο.π., τόμ. 2ος, σελ. 1355.

χρηματική ποινή» και η παράγραφος 2 αναφέρει ότι «Για την ποινική δίωξη απαιτείται έγκληση».

Η λεκτική βία μπορεί να ενταχθεί στο άρθρο 361³⁷⁷ του Π.Κ. Με βάση το άρθρο 361³⁷⁸, παράγραφος 1, του Ποινικού Κώδικα, «όποιος, εκτός από τις περιπτώσεις της Οδυσφήμησης (άρθρα 362 και 363), προσβάλλει την τιμή άλλου με λόγο ή με έργο ή με οποιονδήποτε άλλο τρόπο, τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι ενός έτους ή με χρηματική ποινή. Η χρηματική ποινή μπορεί να επιβληθεί και μαζί με την ποινή φυλάκισης». Η παράγραφος 2 αναφέρει ότι «Όταν η προσβολή της τιμής δεν είναι ιδιαίτερα βαριά αν ληφθούν υπόψη οι περιστάσεις και το πρόσωπο του ατόμου που προσβλήθηκε, ο υπαίτιος τιμωρείται με κράτηση ή με πρόστιμο.

3. Ενημερωτικό υλικό κλινικών δομών

Τα τελευταία χρόνια τριάντα χρόνια, έχει αναπτυχθεί ένα σύνολο από υπηρεσίες αντιμετώπισης της βίας κατά των γυναικών. Οι υπηρεσίες αυτές βασιζόμενες στη δουλειά που κάνουν με τα θύματα της βίας έχουν συγκεντρώσει ένα πλούσιο υλικό, άμεσα προσβάσιμο μέσω των ιστοσελίδων τους, στον ευρύτερο πληθυσμό³⁷⁹. Μέρος αυτού του υλικού αφορά την εννοιολογική τοποθέτηση της βίας. Η καθεμία από αυτές τις ιστοσελίδες παρουσιάζει στοιχεία που αφορούν ποικίλες θεματικές ενότητες, μία από αυτές τις ενότητες αφορά συμπεριφορές που συνιστούν βία. Στο πλαίσιο αυτής της έρευνας, εξετάστηκε το υλικό και επιβεβαιώθηκαν οι αρχικές μας εκτιμήσεις για το τι συνιστά βία.

4. Εμπειρίες στελεχών του γυναικείου κινήματος και υποστηρικτικών δομών αντιμετώπισης της βίας

³⁷⁷ Ο.π., τόμ. 2ος, σελ. 1428.

³⁷⁸ Το άρθρο 361 εντάσσεται στα εγκλήματα κατά της τιμής, εικοστό πρώτο κεφάλαιο του Ποινικού Κώδικα, ό.π., τόμ. 2ος, σελ. 1428.

³⁷⁹ Οι διαθέσιμες ιστοσελίδες αφορούν υπηρεσίες στις ΗΠΑ κυρίως και παρέχονται από: Εθνικούς φορείς όπως το National Center for Injury Prevention and Control (NCIPC)

<http://www.cdc.gov/ncipc/factsheets/datviol.htm>.

το National Women's Health information Center, πρόγραμμα του Υπουργείου Υγείας και Κοινωνικών Υπηρεσιών των ΗΠΑ

<http://www.4woman.gov/violence/index.cfm?page=91>, φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης, όπως, την αστυνομία, στο Boulder του Κολοράντο

http://www.ci.boulder.co.us/police/prevention/teen_dating.htm, το Γραφείο Εισαγγελέα στην Καλιφόρνια, <http://www.safestate.org/index.cfm?navID=133>, υπηρεσίες των ξενώνων κακοποιημένων γυναικών όπως το Houston Area Women's Center Teen Dating Violence, www.hawc.org/topics/teen/teens.html to Bradley-Angle House, Portland Oregon

[http://www.bradleyangle.org/For Teens/teen dating violence.htm](http://www.bradleyangle.org/For%20Teens/teen_dating_violence.htm), to Alabama Coalition Against Domestic Violence, <http://www.acadv.org/dating.html>, to Coalition Against Domestic Violence, Rhode Island, <http://www.ricadv.org/violence.html>, to Safety Shelter of St. Johns County, Inc., Betty Griffin House, St. Augustine, Florida, <http://www.bettygriffinhouse.org/dateinfo.html>, Υπηρεσίες αποκλειστικά για την πρόληψη της εφηβικής συντροφικής βίας όπως το πρόγραμμα Making Waves/Vague par vague, Inc στο New Brunswick του Καναδά, www.mwaves.org/, ηλεκτρονικές βιβλιοθήκες, όπως τη Minnesota Center Against Violence and Abuse, <http://www.mincava.umn.edu/dateviol.asp>, to Family Violence Prevention Web, <http://fcs.tamu.edu/families/violence/dating.htm>

Όπως έχει ήδη ειπωθεί, στην πρώτη φάση διαμόρφωσης του ερωτηματολογίου χρησιμοποιήθηκαν μορφές βίας προερχόμενες από τα ερωτηματολόγια που έχουν ήδη αξιοποιηθεί στην έρευνα καθώς και από την ερευνητική και κλινική βιβλιογραφία που σχετίζεται με το θέμα της βίας, όπως επίσης και η νομική προσέγγιση για το τι συνιστά βία. Στη συνέχεια, έγιναν συναντήσεις με στελέχη υποστηρικτικών δομών με πολύχρονη εμπειρία στην βία γυναικών (ενήλικων και εφήβων). Ζητήθηκε από τα στελέχη η άποψή τους σχετικά με τη συνάφεια και την καταλληλότητα των μορφών· επίσης τους ζητήθηκε, όπου το θεωρούν απαραίτητο, να προσθέσουν άλλες μορφές βίας. Από τις συζητήσεις αυτές, φάνηκε ότι οι μορφές βίας του ερωτηματολογίου έχουν υψηλή καλή αξιοπιστία περιεχομένου (content validity). Ένδειξη της αξιοπιστίας της κλίμακας αποτέλεσε ότι τα στελέχη που εργάζονται με κακοποιημένες γυναίκες είχαν να προτείνουν πολύ λίγες προσθήκες στην κλίμακα που τους επιδείχθηκε. Οι μορφές βίας που προστέθηκαν είχαν να κάνουν με μία τακτική επιβολής και ελέγχου οικονομικής φύσης που εκφράζεται με τον εξαναγκασμό των εφήβων να πληρώνουν στις εξόδους με τη σχέση τους. Αυτή η συγκεκριμένη συμπεριφορά επιβολής προτάθηκε από το Κέντρο Υποδοχής Κακοποιημένων Γυναικών της Γενικής Γραμματείας Ισότητας. Αυτή η συγκεκριμένη συμπεριφορά θεωρήθηκε ως μορφή βίας, γιατί αργότερα στις σχέσεις ενηλίκων εκδηλώνεται ως βία οικονομικού περιεχομένου. Συνήθως, η οικονομικού περιεχομένου βία που υφίστανται οι ενήλικες εκδηλώνεται με την προσπάθεια του άντρα να ασκεί τον απόλυτο έλεγχο και στα οικονομικά, ανεξάρτητα από το εάν η γυναίκα εργάζεται ή όχι. Αυτό συνήθως μεταφράζεται είτε στην προσπάθεια του άντρα που κακοποιεί να μην επιτρέψει στην γυναίκα να εργάζεται, θεωρώντας ότι η κοινωνική θέση της γυναίκας είναι στο σπίτι είτε ακόμα και στις περιπτώσεις που η γυναίκα εργάζεται να προσπαθεί να της επιβάλει τον δικό του τρόπο στη χρησιμοποίηση των χρημάτων της. Στις περιπτώσεις εφήβων, αυτές οι αντιλήψεις παίρνουν τη μορφή «Εγώ είμαι άντρας και εγώ πληρώνω» ή «Εσύ θα ζοδέψεις τα λεπτά σου εκεί που θέλω εγώ». Παρόλα αυτά πρέπει να παραδεχτούμε ότι στη δυναμική της πρακτικής ούτε ο δράστης ούτε το θύμα εκλαμβάνει τέτοιου τύπου συμπεριφορές ως βία.

5. Κλινική επαγγελματική εμπειρία της υπογράφουσας

Η γράφουσα έχει πολύχρονη επαγγελματική, κινηματική και ακαδημαϊκή εμπειρία γύρω από το θέμα της βίας ενάντια στις γυναίκες, συνολικής διάρκειας δεκατριών ετών. Πιο συγκεκριμένα, έχει εργαστεί σε ξενώνα κακοποιημένων γυναικών ως συνήγορος, έχει εργαστεί σε προγράμματα επιμόρφωσης, ενδυνάμωσης και επανένταξης κακοποιημένων γυναικών. Έχει εργαστεί με άντρες που κακοποιούσαν καθώς και με παιδιά προερχόμενα από οικογένειες όπου η μητέρα υφίστατο βία. Παράλληλα, συμμετέχει ενεργά στο γυναικείο κίνημα με κύρια θεματική της ενασχόλησή την βία ενάντια στη γυναίκα. Τέλος, η μεταπτυχιακή της εργασία ήταν θυματολογικού περιεχομένου, η οποία διαπραγματευόταν το θέμα της βίας ενάντια στις γυναίκες. Με βάση την παραπάνω εμπειρία, η γράφουσα έχει έλθει σε επαφή με εκατοντάδες γυναίκες που έχουν υποστεί βία όπως και με εκατοντάδες άντρες που έχουν ασκήσει βία. Μέσα απ' αυτή την ενασχόλησή της, έχει αποκτήσει μεγάλη εμπειρία γύρω από το θέμα. Στο πλαίσιο αυτής της έρευνας, η εμπειρία της υπογράφουσας αποτέλεσε μία από τις πηγές που χρησιμοποιήθηκαν για να διασαφηνιστούν ζητήματα καταγραφής και προσδιορισμού του φαινομένου της αντρικής βίας.

6. Εμπειρίες εφήβων γυναικών

Στη δεύτερη φάση διαμόρφωσης του ερωτηματολογίου, έγιναν συναντήσεις με έφηβες που είχαν υποστεί κάποια βία ή είχαν κάποιες φίλες που είχαν σχετική εμπειρία. Σ' αυτές τις συζητήσεις, συζητήθηκαν σχολαστικά όλες οι μορφές βίας, οι οποίες είχαν περιληφθεί στο ερωτηματολόγιο, για να διαπιστωθεί κατά πόσο συνάδουν με τις εμπειρίες τους. Σ' αυτές τις συζητήσεις, διαπιστώθηκε μια γενική συμφωνία σχετικά με τα είδη βίας που περιγράφονταν.

7. Ψηφίσματα διεθνών οργανισμών και του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου

Στην παρούσα έρευνα για τον εννοιολογικό προσδιορισμό των μορφών βίας, χρησιμοποιήθηκε το θεωρητικό πλαίσιο των ψηφισμάτων των διεθνών οργανισμών και του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου³⁸⁰.

Ειδικότερα, η παρούσα έρευνα έλαβε υπόψη:

- Το Σχέδιο Δράσης της Διάσκεψης των Ηνωμένων Εθνών στο Πεκίνο (1995), το οποίο προσδιόρισε τη βία κατά των γυναικών ως «κάθε πράξη βίας που συνδέεται με το φύλο και οδηγεί ή ενδέχεται να οδηγήσει σε σωματικές, σεξουαλικές ή ψυχολογικές βλάβες στη γυναίκα, συμπεριλαμβανομένων των απειλών τέτοιων πράξεων, των καταναγκασμών και των συνοπτικών περιορισμών της ελευθερίας». Το άρθρο 96 ορίζει ότι ανάμεσα στα ανθρώπινα δικαιώματα των γυναικών συγκαταλέγεται και το δικαίωμα να ελέγχουν και να αποφασίζουν ελεύθερα και υπεύθυνα σε θέματα που αφορούν τη σεξουαλικότητά τους, συμπεριλαμβανομένης και της σεξουαλικής και αναπαραγωγικής τους υγείας, ελεύθερα από εξαναγκασμό, διακριτική μεταχείριση και βία. Ισότιμες σχέσεις ανάμεσα στους άντρες και τις γυναίκες σε θέματα σεξουαλικών σχέσεων και αναπαραγωγής, συμπεριλαμβανομένου τον σεβασμό της αξιοπρέπειας του ατόμου, επιβάλλεται ο αμοιβαίος σεβασμός, η αμοιβαία συναίνεση και ευθύνη για τη σεξουαλική συμπεριφορά και τις συνέπειές της.
- Το ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου για την άσκηση βίας κατά των γυναικών (εγγρ. Α2-44/86, Τετάρτη 11 Ιουνίου 1986), το οποίο στην εισηγητική του έκθεση αναφέρει ότι «ο σεβασμός των δικαιωμάτων του ανθρώπου πρέπει να αποτελεί μέρος της συνολικής αγωγής και αξιοπρέπειας του ανθρώπου, κάθε δε μορφή βίας σωματικής ή ψυχολογικής εναντίον ανθρώπων ισοδυναμεί με παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων».
- Το ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 6ης Μαΐου 1994 σχετικά με την παραβίαση των ελευθεριών και των θεμελιωδών δικαιωμάτων των γυναικών προσέγγισε τη βία ως κάθε συμπεριφορά που παραβιάζει την ανθρώπινη αξιοπρέπεια της γυναίκας, την ελεύθερη βούλησή της και τα θεμελιώδη δικαιώματά της.
- Το ψήφισμα της 49ης Συνέλευσης του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας το 1996 (WHO 49.25) ανακήρυξε τη βία ως ένα σοβαρό παγκόσμιο πρόβλημα που θίγει τη δημόσια υγεία. Η σεξουαλική βία, με βάση την έκθεση του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας (2002), προσδιορίζεται ως οποιαδήποτε σεξουαλική επαφή, η εξαναγκασμός σε σεξουαλική επαφή, ή ανεπιθύμητα σεξουαλικά σχόλια ή προτάσεις που αφορούν τη σεξουαλικότητα κάποιου ατόμου οι οποίες προέρχονται μέσω εξαναγκασμού από οποιοδήποτε άτομο ανεξάρτητα από τη μεταξύ τους

³⁸⁰ Για μια αναλυτικότερη περιγραφή βλ. Κεφάλαιο 6 της παρούσας έρευνας.

σχέση σε οποιοδήποτε χώρο συμπεριλαμβανομένου το χώρο του σπιτιού και της εργασίας.

Εννοιολογικοί ορισμοί βίας

Οι πρώτες έρευνες που διαπραγματεύτηκαν το φαινόμενο της συντροφικής βίας ταύτιζαν τη βία με τη σωματική βία, δηλαδή, μια «πράξη ηθελημένης σκληρότητας απέναντι σε κάποιο άτομο»³⁸¹. Με το πέρασμα του χρόνου, η έννοια διευρύνθηκε από τους/τις ειδικούς/ές των ανθρωπιστικών επιστημών και της εκπαίδευσης και έφτασε να σημαίνει τη «χρήση ωμής και αποκάλυπτης δύναμης ενάντια στη θέληση ενός ατόμου»³⁸² ή ακόμα τη «δύναμη που έχει μια πράξη να εξαναγκάζει»³⁸³. Με βάση τα παραπάνω, γίνεται φανερό ότι δομικό χαρακτηριστικό της έννοιας της βίας αποτελεί ο εξαναγκασμός σε κάτι ενάντια στην επιθυμία του ατόμου καθώς και η καταπάτηση της ελευθερίας του ατόμου³⁸⁴. Αυτό το εγγενές χαρακτηριστικό της βίας αποτελεί στοιχείο που χαρακτηρίζει τις περισσότερες συμπεριφορές βίας, όπως προσδιορίστηκαν στο πλαίσιο της μελέτης μας. Στη συνέχεια, ακολουθούν οι συμπεριφορές που επελέγησαν για να οριοθετήσουν το κάθε είδος βίας:

- Σωματική βία

Για τις ανάγκες της παρούσας έρευνας, οι συμπεριφορές που συνιστούν σωματική βία είναι οι συμπεριφορές που έχουν επιλεγεί και σε προηγούμενες έρευνες για τη συντροφική βία που υφίστανται οι έφηβες στις σχέσεις τους με το άλλο φύλο (Wolfe κ.ά. 2001· Strauss 1979· Tolman 1988· Shepard & Campell 1992)³⁸⁵. Επίσης, οι περισσότερες συμπεριφορές αντιστοιχούν με τις μορφές της σωματικής βλάβης – απλή σωματική βλάβη (άρθρο 308) ή επικίνδυνη σωματική βλάβη (άρθρο 309)– όπως ορίζουν σχετικές διατάξεις του ποινικού κώδικα³⁸⁶. Είναι φανερό ότι το βασικό κριτήριο κατάταξής τους είναι η σοβαρότητα της βλάβης, κάτι που δεν μπορεί να γίνει γνωστό για καθεμιά απ' αυτές τις συμπεριφορές στην παρούσα έρευνα. Για παράδειγμα, μια κλοτσιά στο πόδι θα μπορούσε να καταλήξει σε έναν μώλωπα, γεγονός που θα κατέτασσε αυτή τη συμπεριφορά στην απλή σωματική βλάβη, ενώ επαναλαμβανόμενες κλοτσιές στο κεφάλι του θύματος μπορεί να καταλήξουν σε εσωτερική εγκεφαλική αιμορραγία, γεγονός που θα την κατέτασσε σε βαριά σωματική βλάβη. Τώρα όσον αφορά την απόπειρα στραγγαλισμού, αυτή η συμπεριφορά μπορεί να θεωρηθεί ότι εμπίπτει στη διάταξη που αφορά την επικίνδυνη σωματική βλάβη. Ακόμα, ανάλογα με τον βαθμό της βλάβης θα μπορούσε να θεωρηθεί είτε απλή είτε επικίνδυνη σωματική βλάβη. Τέλος, όσον αφορά τον εκσφενδονισμό αντικειμένων, μία από τις συμπεριφορές που συμπεριλήφθηκε, ανάλογα με το εάν βρήκε τον στόχο του ή όχι, το είδος της βλάβης που προκλήθηκε

³⁸¹ Βλ. Μαγγανάς, Αντ. 1996. Παιδιά πρωταγωνιστές μιας νέας μορφής βίας: θύτες ή θύματα, στο Αρτινοπούλου, Β., Μαγγανάς, Αντ. 1996. *Θυματολογία και όψεις Θυματοποίησης*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σσ. 123-144.

³⁸² Ο.π. σελ. 125, σημ. 2 (Λεξικό Robert M. Βλ. Leblanc, *Le cycle de la violence physique*, 1990, XXXIII, *Criminologie*, 41.

³⁸³ Ο.π., σελ. 125, σημ. 3 (Κουράκη, Ν., 1991, *Εγκληματολογικοί Ορίζοντες*, Αθήνα: Σάκουλας).

³⁸⁴ Η καταπάτηση της ελευθερίας του ατόμου συνάδει με τον ορισμό που έδωσε το Συμβούλιο της Ευρώπης το 1985 σχετικά με την ενδο-οικογενειακή βία: «Βία υπάρχει σε κάθε πράξη ή παράλειψη, η οποία βλάπτει τη ζωή, τη φυσική ή ψυχολογική ακεραιότητα ή την ελευθερία ενός προσώπου ή η οποία βλάπτει σοβαρά την ανάπτυξη της προσωπικότητας του», ό.π., σελ. 125, σημ. 4. Σύσταση της Επιτροπής Υπουργών υπ' αρ. R (85) 4 της 26 Μαρτίου 1985, σε απόδοση του Στ. Αλεξιάδη.

³⁸⁵ Στο ίδιο.

³⁸⁶ Στο ίδιο.

μπορεί να υπαχθεί είτε σε μία μορφή σωματικής βλάβης είτε σε απόπειρα άσκησης σωματικής βλάβης.

Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζονται οι συμπεριφορές.

Σωματική βία		
A/A	Είδος σωματικής βίας	Είδος συμπεριφοράς ³⁸⁷
1.	Τράβηγμα μαλλιών	«Μου τράβηξε τα μαλλιά μου με άσχημη διάθεση»
2.	Κλοτσιά	«Με κλότσησε»
3.	Γρατζουνιά	«Με γρατζούνισε επίτηδες»
4.	Χαστούκι	«Με χαστούκισε»
5.	Τσιμπιά	«Με τσίμπησε δυνατά για να πονέσω»
6.	Εκσφενδονισμός αντικειμένου	«Μου εκσφενδόνισε κάποιο αντικείμενο πάνω μου»
7.	Απόπειρα στραγγαλισμού	«Δοκίμασε να με πνίξει»
8.	Ακινητοποίηση	«Με κόλλησε στο τοίχο ή στο κρεβάτι με βίαιο τρόπο»
9.	Ακινητοποίηση	«Με έπιασε με δύναμη από το χέρι για να με ακινητοποιήσει»
10.	Στραμπούληγμα χεριού ή δαχτύλου	«Μου στραμπούληξε το χέρι ή κάποιο δάχτυλο»
11.	Δάγκωμα	«Με δάγκωσε με σκοπό να με πονέσει»

- Σεξουαλική βία: Σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά και βιασμός

Είναι γενικά αποδεκτό ότι οποιαδήποτε συμπεριφορά με σεξουαλικό χαρακτήρα που επιβάλλεται σε κάποιο άτομο, χωρίς τη συναίνεση του, συνιστά σεξουαλική βία. Σύμφωνα με τον ποινικό κώδικα που ισχύει στην Ελλάδα, η απουσία συναίνεσης προσδιορίζει ποινικά τη σεξουαλική βία. Όμως, για τις ανάγκες της παρούσας έρευνας, τα προσδιοριστικά χαρακτηριστικά της σεξουαλικής βίας αποτέλεσαν όχι μόνο η απουσία της συναίνεσης, αλλά και η απουσία της επιθυμίας (Μαγγανάς 1999: 217)³⁸⁸. Ως προς τον ορισμό της σεξουαλικά βίαιης συμπεριφοράς δηλαδή υιοθετήσαμε μια διευρυμένη κοινωνιολογική προσέγγιση, η οποία συμπεριλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα συμπεριφορών σεξουαλικής φύσης, με βασικό χαρακτηριστικό το στοιχείο του ανεπιθύμητου. Έτσι προσεγγίσαμε την απουσία της συναίνεσης, τονίζοντας στις μαθήτριες λυκείου ότι καταθέτουν οποιαδήποτε σεξουαλική συμπεριφορά στην οποία εξαναγκάστηκαν από το αγόρι τους να ενδώσουν και η οποία τις έκανε να αισθανθούν άσχημα ή άβολα. Επίσης, για να προσεγγίσουμε την

³⁸⁷ Η δεξιά στήλη με τον τίτλο Είδος Συμπεριφοράς συμπεριλαμβάνει τις συμπεριφορές που συνιστούν σωματική βία, όπως περιγράφηκαν στο ερωτηματολόγιο της έρευνας (Παράρτημα). Για να καταγραφεί ότι μία έφηβη βίωσε στη σχέση της σωματική βία, έπρεπε να έχει υποστεί κατά επανάληψη τουλάχιστον δύο από τις αναφερόμενες συμπεριφορές. Έπρεπε να δηλώσει στο ερωτηματολόγιο ότι είχε συναντήσει τουλάχιστον δύο από τις συγκεκριμένες συμπεριφορές είτε καμιά φορά είτε συχνά είτε πολύ συχνά.

³⁸⁸ Ο καθηγητής εγκληματολογίας, Αντώνης Μαγγανάς, εξετάζοντας τη σεξουαλική εγκληματικότητα και το θεσμικό πλαίσιο που ισχύει στον Καναδά υποστηρίζει ότι «Η σεξουαλική πράξη πρέπει να είναι επιθυμητή και από τους δύο». Βλ. Μαγγανάς, Αντ. 1999. *Θέματα Εγκληματολογικά και Ποινικού Δικαίου*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 217.

απουσία της επιθυμίας, τους εξηγήσαμε ότι ο εξαναγκασμός αναφέρεται σε περιπτώσεις που αναγκάστηκαν να κάνουν πράγματα ενάντια στην επιθυμία τους³⁸⁹.

Τώρα όσον αφορά τον νομικό προσδιορισμό, όπως έχει αναφερθεί σε προηγούμενη παράγραφο, θα μπορούσαμε να ταξινομήσουμε τις συμπεριφορές σε αυτές που συνιστούν βιασμό, με βάση το άρθρο 336 του ΠΚ και σε αυτές που συνιστούν το ποινικό αδίκημα της προσβολής της γενετήσιας αξιοπρέπειας και μπορούν να ενταχθούν στο άρθρο 337.

Πιο συγκεκριμένα, και στην παρούσα έρευνα, με βάση τις ισχύουσες διατάξεις του ποινικού κώδικα, οι συμπεριφορές που εμπίπτουν στον χαρακτήρα του αδικήματος της προσβολής της γενετήσιας αξιοπρέπειας (άρθρο 337) και ορίζονται ως *σεξουαλικές επιθετικές συμπεριφορές*³⁹⁰ είναι οι εξής:

A/A	Είδος σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς	Είδος συμπεριφοράς ³⁹¹
1.	Ανεπιθύμητα φιλιά	«Με ανάγκασε να τον φιλήσω μπροστά σε κόσμο, εάν και του έλεγα ότι δεν ήθελα».
2.	Ανεπιθύμητα φιλιά ή και χάρδια	«Εξαναγκάστηκα σε ανεπιθύμητα φιλιά ή και χάρδια»
3.	Εξαναγκασμός σε ανεπιθύμητη σεξουαλική πράξη	«Με ανάγκασε σε κάποια σεξουαλική πράξη που εγώ δεν ήθελα»

Ενώ οι συμπεριφορές που συγκροτούν την αντικειμενική υπόσταση του εγκλήματος του βιασμού (άρθρο 336) είναι οι εξής:

A/A	Βιασμός	Είδος συμπεριφοράς ³⁹²
1	Απόπειρα εξαναγκασμού σε συνουσία	«Προσπάθησε το αγόρι μου να με εξαναγκάσει σε ερωτική συνουσία».
2	Εξαναγκασμός σε συνουσία	«Εξαναγκάστηκα σε ερωτική συνουσία»

Η προβληματική των συμπεριφορών που περιγράψαμε συνίσταται στον παραβίαση της *ελευθερίας της βούλησης* του θύματος, η οποία στη συγκεκριμένη περίπτωση

³⁸⁹ Στο ίδιο.

³⁹⁰ Επισημαίνεται ότι ο Καναδός νομοθέτης χρησιμοποιεί τον όρο «σεξουαλική επίθεση», ο οποίος περιλαμβάνει όχι μόνο τον βιασμό, αλλά και τις ασελείς πράξεις. Βλ. Μαγγανάς, Αντ.1996. Η αντιμετώπιση των θυμάτων των σεξουαλικών αδικημάτων: Η περίπτωση του Καναδικού Δικονομικού Δικαίου, στο Αρτινοπούλου Β. & Μαγγανάς, Αντ. *Θυματολογία και όψεις θυματοποίησης*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 88.

³⁹¹ Η δεξιά στήλη με τον τίτλο Είδος Συμπεριφοράς συμπεριλαμβάνει τις συμπεριφορές που συνιστούν σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά, όπως περιγράφηκαν στο ερωτηματολόγιο της έρευνας. Βλ. Παράρτημα 2). Για να καταγραφεί ότι μία έφηβη βίωσε στη σχέση της σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά, έπρεπε να έχει υποστεί τουλάχιστον μία από τις αναφερόμενες συμπεριφορές. Έπρεπε να δηλώσει στο ερωτηματολόγιο ότι είχε συναντήσει τουλάχιστον μία από τις συγκεκριμένες συμπεριφορές τουλάχιστον σπάνια.

³⁹² Η δεξιά στήλη με τον τίτλο Είδος Συμπεριφοράς συμπεριλαμβάνει τις συμπεριφορές που συνιστούν την αντικειμενική υπόσταση του εγκλήματος του βιασμού όπως περιγράφηκαν στο ερωτηματολόγιο της έρευνας. Βλ. Παράρτημα 2). Για να καταγραφεί ότι μία έφηβη βίωσε στη σχέση της βιασμό ή απόπειρα βιασμού, έπρεπε να δηλώσει μία από αυτές τις συμπεριφορές έστω και σπάνια.

σημαίνει ελευθερία επιλογής του ερωτικού συντρόφου και σεξουαλική αυτοδιάθεση (γενετήσια ελευθερία)³⁹³.

- Ψυχολογική βία

Η ψυχολογική βία είναι μία από τις πιο δύσκολα 'ανιχνεύσιμες' και ορατές μορφές βίας. Στην παρούσα έρευνα, η ψυχολογική βία περιλαμβάνει ένα σύνολο από συμπεριφορές διαβαθμισμένης συγγένειας. Στη μία άκρη της διαβάθμισης συμπεριλαμβάνονται οι πιο ακραίες μορφές της ψυχολογικής βίας όπως οι απειλές και η λεκτική βία και στο άλλο άκρο οι πιο ανεπαίσθητες συμπεριφορές που μπορεί να χαρακτηρίζουν ένα πλήθος από σχέσεις.

Επιλέξαμε να υιοθετήσουμε έναν ευρύ ορισμό της ψυχολογικής βίας, για να μπορέσουμε να ανιχνεύσουμε ταυτόχρονα τις ακραίες, αλλά και τις πιο αδιόρατες μορφές της βίας. Η ευρύτητα του ορισμού επιτρέπει να γίνει ορατή η σύνδεση ανάμεσα σε κοινωνικοπολιτιστικούς παράγοντες και στην επίδραση που έχουν στο άτομο και στις συντροφικές ή οικογενειακές σχέσεις (Sonkin 2001³⁹⁴, Shepard & Campbell 1992³⁹⁵, Pence & Paymar 1993³⁹⁶). Επίσης, η ευρύτητα του ορισμού της ψυχολογικής βίας αναγνωρίζει ότι υπάρχουν μη ορατές επιπτώσεις στη συμπεριφορά, και ότι τα όρια ανάμεσα στο τι είναι και τι δεν είναι ψυχολογική βία είναι δυσδιάκριτα. Επιπλέον, η ευρύτητα του ορισμού βοηθά στην καταγραφή της έκτασης και του βαθμού διάδοσης αυτής της μορφής βίας.

Οι πιο αδιόρατες και πιο συχνές μορφές ψυχολογικής βίας είναι όσες προέρχονται από την ανάλυση των κοινωνικών παραγόντων και των τρόπων που επηρεάζουν την ψυχοσύνθεση του ατόμου και τις σχέσεις του. Πιο συγκεκριμένα, επιτρέπει να καταγραφεί ο σεξισμός ως μία μορφή ψυχολογικής βίας. Ο σεξισμός αποτελείται από ένα σύνολο πρακτικών, θεσμών, αξιών που δίνουν περισσότερη εξουσία στους άντρες απ' ό,τι στις γυναίκες. Η έννοια της εξουσίας αναφέρεται στην ικανότητα επιρροής στη λήψη σημαντικών αποφάσεων όπως πολιτικές αποφάσεις σε κάθε επίπεδο διοίκησης, οικονομικές αποφάσεις, θέσεις εργασίας, πρόσβαση σε πόρους, καθώς και σε ένα σύνολο από άλλους κοινωνικούς τομείς.

Αυτή η εξουσία μεταφέρεται και σε επίπεδο διαπροσωπικών σχέσεων. Η έννοια της πατριαρχίας αναφέρεται στον τρόπο που είναι δομημένη η εξουσία του άντρα γύρω από τις γυναίκες. Η πατριαρχία ως δομή εξουσίας επηρεάζει τις καθημερινές σχέσεις, καθιερώνοντας δυναμικές στις οποίες ο άντρας έχει το ρόλο του κυρίαρχου και η γυναίκα το ρόλο της κυριαρχούμενης.

³⁹³ Αναθδικ 313/96 Υπερ 1998, 123 (παρ. Α. Παπαδαμανάκη)

³⁹⁴ Βλ. Sonkin, D.(2001). Defining Psychological Maltreatment in Domestic Violence Perpetrator Treatment Programs: Multiple Perspectives, *Journal of Emotional Abuse*. <http://www.daniel-sonkin.com/PsychAb.html>.

³⁹⁵ Shepard, M. F. & Campbell, J. A. 1992. The Abusive Behavior Inventory: a measure of psychological and physical abuse, *Journal of Interpersonal Violence*7: 291-305.

³⁹⁶ Pence, E.& Paymar, M. 1993. *Education Groups for Men Who Batter*, New York: Springer Publishing Company.

Σύμφωνα με τις θέσεις του προγράμματος Domestic Abuse Intervention Project, Duluth, Minnesota³⁹⁷, ένα από τα πρώτα και πιο γνωστά προγράμματα συμβουλευτικής παρέμβασης σε θέματα συντροφικής βίας ενάντια στις γυναίκες, ο σεξισμός των αντρών είναι αυτός που οδηγεί στη βία. Σύμφωνα με το μοντέλο της Duluth, όπως έχει επικρατήσει να αποκαλείται, στόχος είναι η εκμετάλλευση των γυναικών από τους άντρες με τη χρήση τακτικών που επιδιώκουν να ανατρέψουν την ισορροπία των σχέσεων εξουσίας ανάμεσα στις συντροφικές σχέσεις. Έτσι αυτό το μοντέλο προσδιορίζει όλες τις συμπεριφορές που εμπεριέχουν το στοιχείο της υποτίμησης και της απαξίωσης της γυναίκας ως συμπεριφορές βίας, ενώ σύμφωνα με άλλες προσεγγίσεις, θα μπορούσαν απλά να θεωρηθούν ως σεξιστικές συμπεριφορές. Με βάση το παραπάνω πλαίσιο, το ερώτημα που μπαίνει είναι εάν ο σεξισμός ως σύνολο αξιών, αρχών και πρακτικών που εμπεριέχουν το στοιχείο της υποτίμησης και της απαξίωσης της γυναίκας αποτελεί μορφή ψυχολογικής βίας. Εμείς θεωρήσαμε ότι οποιαδήποτε συμπεριφορά υποτιμά, απαξιώνει και αντιμετωπίζει τη γυναίκα ως κατώτερο ον, που δεν έχει δικαίωμα να αποφασίσει για τον εαυτό της θεωρείται ως συμπεριφορά ψυχολογικής βίας. Ειδικότερα, για την καταγραφή των συμπεριφορών που συνιστούν *ψυχολογική βία* χρησιμοποιήσαμε τις εξής ομαδοποιήσεις: κοινωνική απομόνωση, λεκτική βία, έλεγχος-κυριαρχία, συναισθηματική βία, απειλές, τακτική επιβολής οικονομικού περιεχομένου.

Στη συνέχεια, ακολουθούν οι ομαδοποιήσεις της ψυχολογικής βίας με τα είδη των συμπεριφορών που χρησιμοποιήθηκαν στην έρευνα. Πρέπει να σημειώσουμε ότι υπάρχουν αρκετές ερωτήσεις που εντάσσονται σε πολλές κατηγοριοποιήσεις. Για παράδειγμα, η δήλωση «το αγόρι μου... με έχει προσβάλλει μπροστά σε άλλους». Αυτή η λεκτική επίθεση αποτελεί μία μορφή συναισθηματικής βίας. Οι συνέπειες αυτού του εξευτελισμού μπροστά σε άλλους μπορεί να οδηγήσει την έφηβη που την υφίσταται να σταματήσει να συναναστρέφεται με συνομήλικους της, θεωρώντας ότι μ' αυτό τον τρόπο θα προστατεύσει τον εαυτό της από περαιτέρω εξευτελισμό. Έτσι το άτομο απομονώνεται περισσότερο. Έτσι, αυτή η μορφή ψυχολογικής βίας εντάσσεται στην κατηγορία της απομόνωσης. Επιπλέον, όσο περισσότερο απομονώνεται η έφηβη που υφίσταται αυτή τη μορφή βίας τόσο περισσότερος έλεγχος μπορεί να ασκηθεί εναντίον της. Όπως φαίνεται από το παραπάνω παράδειγμα, η ερώτηση «το αγόρι μου ...με έχει προσβάλλει μπροστά σε άλλους» εντάσσεται σε τρεις κατηγορίες ψυχολογικής βίας. Στη συνέχεια, ακολουθούν οι συμπεριφορές, οι οποίες συνιστούν ψυχολογική βία.

α) Κοινωνική απομόνωση

Η κοινωνική απομόνωση προσδιορίστηκε ως το σύνολο συμπεριφορών που δηλώνουν τη διάθεση, με άμεσο ή έμμεσο τρόπο, της αποκοπής της νέας/έφηβης γυναίκας από το ευρύτερο κοινωνικό ή οικογενειακό της περιβάλλον. Η απόπειρα προσέγγισης αυτής της μορφής ψυχολογικής βίας ακολουθεί τα διεθνή ερευνητικά δεδομένα, με βάση τα οποία στις σχέσεις βίας παρατηρείται μια προσπάθεια επιβολής της κοινωνικής απομόνωσης στη γυναίκα-θύμα. Μια τέτοια προσπάθεια στηρίζεται στην πεποίθηση που έχουν πολλοί άντρες ότι η γυναίκα τους ανήκει, απόψεις του τύπου «Εσύ είσαι δικιά μου και θα σε έχω μόνο εγώ...δεν θα έχεις φίλους/ες...θα έχεις και θα ασχολείσαι μόνο με μένα».

³⁹⁷ Βλ. Pence, E. & Paymar, M. 1993. *Education Groups for Men Who Batter*. New York: Springer Publishing Company.

Σύμφωνα με τη Vera Mouradian (2000)³⁹⁸, απώτερος στόχος αυτής της τακτικής είναι η απομόνωση της γυναίκας ή της έφηβης που υφίσταται βία από τον κύκλο συγγενών και φίλων που ενδεχομένως να τη στηρίζουν. Με τον τρόπο αυτό, η γυναίκα-θύμα είναι απόλυτα εξαρτημένη από τον σύντροφό της στην επιλογή των κοινωνικών τους σχέσεων και την ικανοποίηση των συναισθηματικών της αναγκών. Αυτή η απομόνωση αυξάνει τον έλεγχο που ασκεί ο σύντροφός της. Στις περιπτώσεις που η γυναίκα είναι απομονωμένη και ξεκομμένη από το κοινωνικό της περιβάλλον, ο άντρας συνήθως δεν θεωρηθεί υπόλογος για την συμπεριφορά του, όπως και δεν θα αντιμετωπίσει συνέπειες για τη συμπεριφορά του και η γυναίκα δεν θα έχει από ποιον να ζητήσει βοήθεια. Οι τακτικές ελέγχου και κυριαρχίας που οδηγούν στην κοινωνική απομόνωση και χρησιμοποιήθηκαν στην παρούσα έρευνα είναι οι παρακάτω:

Κοινωνική απομόνωση		
A/A	Είδος απομόνωσης	Είδος συμπεριφοράς ³⁹⁹
1.	Εμπόδιο στις κοινωνικές συναναστροφές της: Υποβιβάζει την οικογένεια ή τις φίλες της γυναίκας/έφηβης	«...μιλάει άσχημα για την οικογένειά μου»
2.	Εμπόδιο στις κοινωνικές συναναστροφές της: Υποβιβάζει την οικογένεια ή τις φίλες της γυναίκας/έφηβης	«Κατηγορεί κάποιους από τους δικούς μου φίλους»
3.	Εμπόδιο στις κοινωνικές συναναστροφές της: Την εμποδίζει να συναναστρέφεται συγκεκριμένους ανθρώπους	«...μου έχει πει ότι Δεν θέλει να βλέπω κάποιους/ες φίλους/ες»
4.	Εμπόδιο στις κοινωνικές συναναστροφές της: Την εμποδίζει να συναναστρέφεται συγκεκριμένους ανθρώπους	«...δεν με αφήνει να βλέπω κάποιους από τους φίλους ή τις φίλες μου»
5.	Εμπόδιο στις κοινωνικές συναναστροφές της	«...κοροϊδεύει/ κριτικάρει αρνητικά την εμφάνισή μου»
6.	Προσπαθεί να στρέψει ανθρώπους εναντίον της	«...με έχει προσβάλει μπροστά σε άλλους»
7.	Της απαγορεύει την πρόσβαση σε πόρους / παρεμβαίνει στην εκπαιδευτική της πορεία ⁴⁰⁰	«...με αναγκάζει χωρίς πραγματικά να το θέλω να κάνω κοπιάνα από το σχολείο ή το φροντιστήριο για να είμαστε μαζί»
8.	Ελέγχει τις δραστηριότητες της	«...με παίρνει πολύ συχνά τηλέφωνο για να δει πού είμαι και τι κάνω»

³⁹⁸ Mouradian, V. 2000. *Abuse in intimate relationships: Defining the multiple dimensions and forms*. Wellesley College, Wellesley Centre for Women: National Violence Against Women Prevention Research Center.

Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <http://www.vawprevention.org/research/defining.shtml>

³⁹⁹ Η δεξιά στήλη με τον τίτλο Είδος συμπεριφοράς συμπεριλαμβάνει τις συμπεριφορές που συνιστούν το συγκεκριμένο είδος ψυχολογικής βίας όπως περιγράφηκαν στο ερωτηματολόγιο της έρευνας. Βλ. Παράρτημα 2. Για να καταγραφεί ότι μία έφηβη βίωσε στη σχέση της το συγκεκριμένο είδος ψυχολογικής βίας, έπρεπε να έχει υποστεί κατά επανάληψη τουλάχιστον δύο από τις αναφερόμενες συμπεριφορές. Έπρεπε να δηλώσει στο ερωτηματολόγιο ότι είχε συναντήσει τουλάχιστον δύο από τις συγκεκριμένες συμπεριφορές είτε συχνά είτε πολύ συχνά

⁴⁰⁰ Έχοντας ως υπόβαθρο τις μορφές βίας που υφίστανται οι ενήλικες κακοποιημένες γυναίκες και αφορούν την παρεμπόδιση της επαγγελματικής τους πορείας, θελήσαμε να τις προσαρμόσουμε και να τις δοκιμάσουμε και στον εφηβικό πληθυσμό Έτσι αναπτύξαμε μία αντίστοιχη συμπεριφορά της παρεμπόδισης της επαγγελματικής πορείας που αφορά την παρεμπόδιση της εκπαιδευτικής πορείας των εφήβων.

Σύμφωνα με ερευνητικά δεδομένα, μία από τις πιο συχνές συμπεριφορές που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες/έφηβες που κακοποιούνται είναι η προσπάθεια απαξίωσης της οικογένειας και του φιλικού κύκλου της γυναίκας. Επίσης, όλες αυτές οι συμπεριφορές αποσκοπούν στο να κλονίσουν την αυτοπεποίθησή της και να την αποτρέψουν από το να επιδιώξει καινούργιες συναναστροφές.

β) Λεκτική βία

Ως προς τον ορισμό της λεκτικής βίας, υιοθετήσαμε τη διεθνή ερευνητική πρακτική, βάσει της οποίας λεκτικές συμπεριφορές οι οποίες εμπεριέχουν το στοιχείο της ύβρεως και του εμπαιγμού συνιστούν ψυχολογική βία. Ο παρακάτω πίνακας παραθέτει τις συμπεριφορές που χρησιμοποιήθηκαν για να καταγράψουν τη λεκτική βία. Δύο από αυτές τις συμπεριφορές (ύβρις/εμπαιγμός) συμπεριλαμβάνονται στην κλίμακα καταγραφής συγκρούσεων του Strauss (1979)⁴⁰¹, ενώ η τρίτη συμπεριφορά που έχει να κάνει με τη μεταβίβαση των ευθυνών μπορεί να ενταχθεί και στο πεδίο της συναισθηματικής βίας. Ταυτόχρονα όμως μπορεί να συμπεριληφθεί και στο πεδίο που εξετάζουμε, επειδή πολλές φορές διακρίνονται βίαια λεκτικά στοιχεία που συνιστούν το συγκεκριμένο είδος βίας.

Λεκτική βία		
A/A	Είδος λεκτικής βίας	Είδος συμπεριφοράς
1.	Υβρις	«...με βρίζει»
2.	Εμπαιγμός	«...με κοροϊδεύει με ειρωνεύεται»
3.	Μεταβίβαση ευθυνών	«...με κατηγορεί ότι εγώ φταίω για κάτι άσχημο που θα του συμβεί»

γ) Απειλές

Σύμφωνα με τη μελέτη της σχετικής βιβλιογραφίας (Molidor1993⁴⁰², Lavoie κ.ά. 2000⁴⁰³, Chatzifotiou κ.ά. 2002⁴⁰⁴, Mercer1988⁴⁰⁵, Shepard& Campbell 1992⁴⁰⁶), μία πολύ συχνή συμπεριφορά που αντιμετωπίζουν οι έφηβες, όπως και οι ενήλικες που κακοποιούνται σωματικά, είναι οι απειλές. Για τις ανάγκες της παρούσας έρευνας, χρησιμοποιήσαμε τη νομική εννοιολογική οριοθέτησή τους. Η απειλή θεμελιώνεται νομικά, όταν υπάρχει ορατός κίνδυνος⁴⁰⁷. Με βάση αυτό τον προσδιορισμό, οι περιπτώσεις 1, 2, 3, 4, 5α του παρακάτω πίνακα εμπίπτουν στη νομική έννοια της απειλής, ενώ για τη 5β θα λέγαμε ότι ισχύει εφόσον από τη συμπεριφορά του δράστη προκύπτει είτε έμμεσος είτε άμεσος κίνδυνος για τη ζωή ή τη σωματική ακεραιότητα

⁴⁰¹ Straus, M. A. 1979. Measuring intrafamily conflict and violence: The conflict tactics (CT) scales, *Journal of Marriage and the Family*, 41: 75-86.

⁴⁰² Βλ. Molidor, C. 1993. Adolescent dating violence: Prevalence rates and contextual issues. Social Work department, University of Illinois at Chicago [αδη. διδ. Διατρ.].

⁴⁰³ Βλ. Lavoie, F., Robitaille, L., Hebert, M. 2000. Teen dating relationships and aggression, *Violence Against Women* 6(1): 6-36.

⁴⁰⁴ Βλ. Chatzifotiou, S., Dobash, R., Tsougas, M. 02002. The last violent event: The experiences of Greek battered women, *The Journal Of South European Society And Politics* 6 (3).

⁴⁰⁵ Βλ. Mercer, S. 1988. Not a Pretty Picture: An Exploratory Study of Violence Against Women in High School Dating Relationships', *Resources for Feminist Research* 17: 15-23.

⁴⁰⁶ Βλ. Shepard, M. F. & Campbell, J. A. 1992. The Abusive Behavior Inventory: a measure of psychological and physical abuse, *Journal of Interpersonal Violence* 7: 291-305.

⁴⁰⁷ Βλ. Κάκκαλης, Π., Κουράκης, Ν., Μαγγανάς, Αντ., Φαρσεδάκης, Ιακ. 2000. Ποινικός Κώδικας: Σχόλια - Νομολογία, επιμ. Δημ. Ζημianίτης. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, τόμ.2ος, σσ. 1361-1376.

της έφηβης που υφίσταται τη συγκεκριμένη συμπεριφορά (όπως εγκατάλειψη σε ερημική και απομακρυσμένη περιοχή)⁴⁰⁸.

Στον παρακάτω πίνακα παρατίθενται οι συμπεριφορές που συνιστούν τις απειλές:

Απειλές		
A/A	Είδος απειλών	Είδος Συμπεριφοράς
1.	Συκοφαντία	«...με έχει απειλήσει ότι θα διαδώσει άσχημες φήμες για μένα»
2.	Απειλή σωματικής βίας	«...πήγε να με χτυπήσει»
3.	Απειλή σωματικής βίας	«...με απείλησε ότι θα με χτυπήσει»
4.	Απειλή ανθρωποκτονίας	«...με απείλησε με κάποιο όπλο»
5.	Απειλή εγκατάλειψης	«...(5α) με απείλησε να με πετάξει έξω από το αυτοκίνητο ή (5β) να με κατεβάσει από το μηχανάκι»

δ). Συναισθηματική βία

Σύμφωνα με την Ellen Pence και τον Michael Paymar (1993)⁴⁰⁹, η συναισθηματική βία στοχεύει στο να υποβιάσει και να υπονομεύσει την αυτοπεποίθηση της γυναίκας για να την πείσει ότι δεν αξίζει και ότι αυτός αποτελεί την μόνη πιθανότητά της για σχέση.

Συναισθηματική βία		
A/A	Είδος συναισθηματικής βίας	Είδος συμπεριφοράς
1.	Υποβιβασμός, υποτίμηση, εξευτελισμός, υπονόμησης αυτοπεποίθησης	«...μου λέει ή υπονοεί ότι πρέπει να αισθάνομαι τυχερή που είναι μαζί μου γιατί αλλιώς κανείς άλλος δεν θα καταδεχόταν να τα φτιάξει μαζί μου»
2.	Υποβιβασμός, υποτίμηση, εξευτελισμός, υπονόμησης αυτοπεποίθησης	«...μου πετάει μπηχτές κάνοντας με να νιώθω είτε ανίκανη να κάνω το παραμικρό είτε χαζή, είτε άσχημη είτε ανεπαρκής»
3.	Υποβιβασμός, υποτίμηση, εξευτελισμός, υπονόμησης αυτοπεποίθησης	«...κοροϊδεύει τον τρόπο ή τον τόπο που μεγάλωσα»
4.	Υποβιβασμός, υποτίμηση, εξευτελισμός, υπονόμησης αυτοπεποίθησης	«...κοροϊδεύει τον τρόπο που μιλάω»
5.	Χειρισμός	«...χρησιμοποιεί πράγματα που του έχω εκμυστηρευτεί στο παρελθόν για να με στενοχωρήσει»
6.	Συναισθηματική αποδυνάμωση	«...μου υπενθυμίζει πράγματα

⁴⁰⁸ Το ερωτηματολόγιο, όμως, δεν δίνει στοιχεία για να ενταχθεί με ξεκάθαρο τρόπο η εν λόγω συμπεριφορά

⁴⁰⁹ Pence, E. & Paymar, M. 1993. *Education Groups for Men Who Batter*. New York: Springer Publishing Company.

Συναισθηματική βία		
A/A	Είδος συναισθηματικής βίας	Είδος συμπεριφοράς
		από το παρελθόν για να με στενοχωρήσει»
7.	Συναισθηματική αποδυνάμωση	«... κάνει κάποια πράγματα εσκεμμένα μόνο και μόνο για να ζηλέψω»
8.	Ψυχολογικός εκβιασμός	«...με απειλήσε ότι θα αρχίσει να βγαίνει με κάποιο άλλο κορίτσι»
9.	Εκδήλωση εκδικητικής συμπεριφοράς	«...μου κρατά μούτρα όταν δεν γίνεται αυτό που θέλει»
10.	Εκδήλωση εκδικητικής συμπεριφοράς	«...αρνιέται να μου δείξει τρυφερότητα»
11.	Εκδήλωση εκδικητικής συμπεριφοράς	«...μου έχει καταστρέψει κάποιο δικό μου πράγμα»
12.	Εγκατάλειψη/Εκφοβισμός	«Με εγκατέλειψε σε απόμερο μέρος»

ε) Πρόκληση σύγχυσης – Συγκρουόμενες συμπεριφορές

Έχει υποστηριχθεί, με βάση τη μελέτη της βιβλιογραφίας (Pence & Paymar 1993⁴¹⁰, Jones & Schechter 1992⁴¹¹) ότι πολλές γυναίκες που κακοποιούνται έρχονται αντιμετώπιζοντας με μια διφορούμενη συμπεριφορά από τον σύντροφο που τις κακοποιεί: τη μία στιγμή, μπορεί να τις μεταχειρίζεται με βαναυσότητα και την άλλη να τους ορκίζεται αιώνια αγάπη. Σύμφωνα με την ψυχάτρο Marie France Hirigoyen (2000:123) «οι συγκρουόμενες συμπεριφορές ή τα παράδοξα μηνύματα έχουν ως στόχο να αποσταθεροποιήσουν τον άλλον άνθρωπο προκαλώντας του σύγχυση»⁴¹². Στις περιπτώσεις βίας, η ύπαρξη αντιφατικών συμπεριφορών συνήθως προκαλεί σύγχυση που λειτουργεί ως μηχανισμός ελέγχου. Μία γυναίκα που ο σύντροφός της την κακοποιεί και ταυτόχρονα την διαβεβαιώνει ότι μόνο γι' αυτήν έχει νιώσει τέτοια συναισθήματα αποσυντονίζεται και εγκλωβίζεται στη σχέση, ελπίζοντας ότι η βία θα σταματήσει. Πράγματι, όπως είδαμε και από τα πορίσματα της έρευνας, ένας από τους παράγοντες διατήρησης μίας σχέσης βίας είναι η προσδοκία αλλαγής της σχέσης αυτής⁴¹³.

Αν αυτό συμβαίνει στις σχέσεις βίας ενήλικων γυναικών, μπορούμε να υποθέσουμε ότι συμβαίνουν και στις σχέσεις βίας εφήβων γυναικών. Προκειμένου να ελέγξουμε αυτή την υπόθεση, στο πλαίσιο αυτής της έρευνας, πρόκληση σύγχυσης ορίστηκε η ύπαρξη αντιφατικών συμπεριφορών στη σχέση, από τη μια μεριά δηλαδή να υπάρχουν διαβεβαιώσεις για τη μοναδικότητα της σχέσης και από την άλλη να υπάρχει βία.

⁴¹⁰ Pence, E. & Paymar, M. 1993. *Education Groups for Men Who Batter*. New York: Springer Publishing Company.

⁴¹¹ Βλ. Jones, A., Schechter, S. 1992. *When Love Goes Wrong*. New York: HarperPerennial.

⁴¹² Βλ. Hirigoyen, M., F. 2000. Η Ηθική παρενόχληση: Η κρυμμένη βία στην καθημερινή ζωή. μτφ. Γεωργιάδου Μαριλένα. Αθήνα: Πατάκης., σελ. 123.

⁴¹³ Βλέπε εμπειρικό μέρος πίνακα 89.

Πρόκληση σύγχυσης – Συγκρουόμενες συμπεριφορές		
A/A	Είδος συμπεριφοράς	Είδος συμπεριφοράς
1.	Θετικά στοιχεία	«...μου λέει ότι μόνο για μένα έχει νιώσει έτσου»
2.	Θετικά στοιχεία	«...μου λέει ότι είμαστε το πιο τέλειο ή το πιο ταιριαστό ζευγάρι στο κόσμο»
3.	Αρνητικά στοιχεία	...όπου σωματική/ψυχολογική/σεξουαλική βία

στ) Τακτικές επιβολής και ελέγχου

Σύμφωνα με την Ellen Pence και τον Michael Paymar (1993), όλες οι μορφές βίας έχουν ως κύριο στόχο την άσκηση επιβολής και ελέγχου. Το άτομο που ασκεί βία χρησιμοποιεί ποικίλες συμπεριφορές, οι οποίες στοχεύουν στην επιβολή και στον έλεγχο του άλλου ατόμου. Αυτές οι συμπεριφορές ονομάζονται τακτικές επιβολής και ελέγχου. Σύμφωνα μ' αυτό τον ορισμό, γίνεται φανερό ότι όλες οι συμπεριφορές μπορούν να ενταχθούν με τον έναν ή άλλον τρόπο στην υποκατηγορία ελέγχου και επιβολής.

Στο πλαίσιο της έρευνάς μας, επιλέξαμε κάποιες τυπικές συμπεριφορές που χαρακτηρίζονται από επίδειξη παντογνωσίας και ανωτερότητας, απαίτηση υποταγής σε σεξιστικούς ρόλους, επιβολή δικών του επιθυμιών και καταπάτηση κάθε δικαιώματος της γυναίκας-θύματος. Οι συμπεριφορές που περιγράφονται στη συνέχεια είναι συμπεριφορές οι οποίες διέπονται από σεξιστικές αντιλήψεις και χαρακτηρίζουν την πλειονότητα των σχέσεων. Η κάθε συμπεριφορά θα μπορούσε να είχε πολλαπλά κριτήρια επιλογής και προσδιορισμού, αφού τα όρια για το σε ποιο είδος επιβολής και κυριαρχίας εντάσσεται κάθε συμπεριφορά δεν είναι πολύ σαφή και ευδιάκριτα.

ακτικές επιβολής και ελέγχου		
A/A	Είδος επιβολής – κυριαρχίας	Είδος Συμπεριφοράς
1.	Επίδειξη παντογνωσίας	«...προσπαθεί να μου επιβάλει ποιες σχολές να δηλώσω και με ποια σειρά»
2.	Επίδειξη ανωτερότητας	«...με αντιμετωπίζει λες και δεν ξέρω τι μου γίνεται, με υποτιμά»
3.	Απαίτηση για υποταγή σε σεξιστικούς ρόλους	«...εκνευρίζεται εάν δεν γίνει το δικό του»
4.	Απαίτηση για υποταγή σε σεξιστικούς ρόλους	«...αποφασίζει κυρίως για το πού θα πάμε και τι θα κάνουμε»
5.	Έλεγχος	«...με αναγκάζει να του δίνω αναφορά για το παραμικρό, καθετί που κάνω ή σκέπτομαι και καθετί που λέω»
6.	Επιβολή δικών του επιθυμιών και καταπάτηση δικών της	«...με αναγκάζει, χωρίς πραγματικά να το θέλω, να το σκάω από το σπίτι κρυφά για να είμαστε μαζί»
7.	Επιβολή δικών του επιθυμιών και καταπάτηση δικών της	«...με πιέζει να κάνω πράγματα που δεν θέλω»
8.	Επιβολή δικών του επιθυμιών και καταπάτηση δικών της	«...δεν τον νοιάζει για το πώς νιώθω»
9.	Επιβολή δικών του επιθυμιών και καταπάτηση δικών της	«...δεν τον νοιάζει για το τι θέλω»

ζ) Τακτική επιβολής οικονομικής φύσεως

Σύμφωνα με τις έρευνες που διερευνούν την βία που υφίστανται οι ενήλικες γυναίκες, οι δράστες επεκτείνουν τη βίαιη συμπεριφορά τους και στο οικονομικό επίπεδο. Αυτές οι έρευνες καταγράφουν ως οικονομική βία ένα σύνολο από συμπεριφορές⁴¹⁴ που στόχο έχουν να εξασφαλίσουν μία σχέση οικονομικής εξάρτησης με τις γυναίκες και απορρέουν από την τάση του άντρα να επιδιώκει να επιβάλλει τον εαυτό του ως απόλυτο οικονομικό διαχειριστή.

Λαμβάνοντας λοιπόν υπόψη αυτό το κομμάτι της βιβλιογραφίας, θελήσαμε να διερευνήσουμε κατά πόσο υπάρχει κάποια ένδειξη επιβολής του άντρα ως οικονομικού διαχειριστή στη συντροφική σχέση. Και οι δύο συμπεριφορές που χρησιμοποιήσαμε: «Το αγόρι μου δεν με αφήνει να πληρώνω και εγώ στις εξόδους μας, εάν και του το έχω ζητήσει επανειλημμένα», «Το αγόρι μου τις περισσότερες φορές που βγαίνουμε με αναγκάζει να πληρώνω εγώ» δίνει κάποιες ενδείξεις επιβολής και επιδιώκουν να δημιουργήσουν μία νοοτροπία για το 'αυτονόητο' του αντρικού ρόλου ως οικονομικού διαχειριστή. Βέβαια, αυτές οι συμπεριφορές δεν συνιστούν παραδείγματα οικονομικής βίας, αλλά τακτικές επιβολής. Μπορεί αυτές οι συμπεριφορές αργότερα να εξελιχθούν σε μία οικονομικής μορφής βίας, όπως περιγράφεται στη διεθνή βιβλιογραφία, αλλά παρ' όλα αυτά πρέπει να παραδεχτούμε, όπως έχουμε αναφέρει και σε προηγούμενη παράγραφο⁴¹⁵ ότι στο πλαίσιο των εφηβικών σχέσεων, αυτές οι συμπεριφορές δεν εκλαμβάνονται ως μορφές βίας.

Τακτική επιβολής οικονομικής φύσεως		
A/A	Τακτική Επιβολής Οικονομικής Φύσεως	Συμπεριφορά
1.	Επιβολή αντρικού ρόλου ως οικονομικού διαχειριστή της συντροφικής σχέσης	«...δεν με αφήνει να πληρώνω και εγώ στις εξόδους μας εάν και του το έχω ζητήσει επανειλημμένα»
2.	Επιβολή αντρικού ρόλου ως οικονομικού διαχειριστή της συντροφικής σχέσης	«...τις περισσότερες φορές που βγαίνουμε με αναγκάζει να πληρώνω εγώ»

⁴¹⁴ Η διεθνής βιβλιογραφία έχει καταγράψει τις εξής συμπεριφορές: Εξαναγκάζει την εργαζόμενη γυναίκα να του δίνει όλο το μισθό της, αυτός αποφασίζει για το που διαθέτεται και στη συνέχεια την εξαναγκάζει να τον παρακαλάει να της δώσει κάποια χρήματα. Εξαναγκάζει τη γυναίκα που εργάζεται αποκλειστικά στο σπίτι να τον παρακαλάει για χρήματα, αρκετές φορές δεν έχει καθόλου χρήματα στη διάθεσή της ή όταν της δίνει κάποια χρήματα την αναγκάζει να κρατάει λογαριασμό για κάθε λεπτό που ξοδεύει. Απαγορεύει στη γυναίκα να εργαστεί έξω από το σπίτι. Εξαναγκάζει την εργαζόμενη γυναίκα να διαθέτει το μισθό της για τις ανάγκες του σπιτιού/παιδιών, ενώ ο μισθός του ίδιου διατίθεται για την προσωπική του ευχαρίστηση. Εξαναγκάζει τη γυναίκα να ρευστοποιήσει την ακίνητη περιουσία της και στη συνέχεια την ξοδεύει κατά το δοκούν. Εξαναγκάζει τη γυναίκα να δανειστεί στο όνομά της, χωρίς να συμμετέχει μετέπειτα στην εξόφληση του δανείου. Αγοράζει με την πιστωτική κάρτα της γυναίκας. Εμπλέκει την γυναίκα με τη βία σε παράνομες δραστηριότητες όπως διακίνηση ναρκωτικών, κλοπές, πορνεία, με στόχο την οικονομική εκμετάλλευσή της. Οι παραπάνω συμπεριφορές εξαρτώνται από την κοινωνικοοικονομική θέση του άντρα: το κοινό γνώρισμά τους όμως είναι η απαίτηση από τον άντρα να ελέγχει απόλυτα τα οικονομικά της οικογένειας ή της σχέσης.

⁴¹⁵ Βλ. ο.π.

VI. Η προετοιμασία της έρευνας πεδίου – Η περιγραφή της προ-έρευνας
Σύμφωνα με τις καθιερωμένες ερευνητικές πρακτικές, πραγματοποιήθηκε έρευνα-πλότος, προκειμένου να εξεταστεί η εγκυρότητα του ερωτηματολογίου και ειδικότερα να διαπιστωθεί πόσο χρόνο χρειάζονται οι έφηβες που ρωτήθηκαν για τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου, να εξακριβωθεί ότι όλες οι ερωτήσεις και οι οδηγίες είναι σαφείς, και να αφαιρεθούν θέματα που δεν βοηθούν ιδιαίτερα την εξέλιξη της έρευνας. Η πιλοτική έρευνα συνέβαλε στην τελική διαμόρφωση του ερωτηματολογίου της έρευνας, καθώς και στο ευρύτερο ερευνητικό πλάνο της μελέτης. Η προ-έρευνα διεξήχθη τον Ιανουάριο του 2002.

Αρχικά το ερωτηματολόγιο διανεμήθηκε σε δύο διαφορετικές φάσεις σε 50 συνολικά μαθήτριες λυκείου. Στην πρώτη φάση, η ερευνήτρια συναντήθηκε με μία ομάδα 6 εφήβων κοριτσιών που αποτελούσαν μια παρέα. Οι έφηβες γνωρίζονταν χρόνια μεταξύ τους και είχαν πολύ στενές σχέσεις εμπιστοσύνης. Έτσι ήταν πολύ εύκολο να ξεκινήσει μια συζήτηση γύρω από τις σχέσεις τους με το άλλο φύλο, και ιδιαίτερα σε περιπτώσεις βίας. Στη συνέχεια, συμπλήρωσαν το ερωτηματολόγιο.

Μετά το τέλος της συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου, τους ζητήθηκε να απαντήσουν στις εξής ερωτήσεις:

- Πόση ώρα χρειάστηκαν για τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου;
- Ήταν οι οδηγίες σαφείς;
- Υπήρξαν ερωτήσεις ασαφείς ή αόριστες; Αν ναι, τότε ποιες και γιατί;
- Είχαν αντίρρηση στο να απαντήσουν κάποιες από τις ερωτήσεις;
- Μήπως, κατά τη γνώμη τους, παραλείφθηκε κάποιο βασικό θέμα;
- Ήταν η εμφάνιση του ερωτηματολογίου καθαρή, ευχάριστη.

Οι απαντήσεις που δόθηκαν συνέβαλαν στην τελική διαμόρφωση του ερωτηματολογίου του κυρίου μέρους της έρευνας. Σε γενικές γραμμές, διαπιστώθηκε ότι το ερωτηματολόγιο ήταν κατανοητό, εκτός από κάποιες ερωτήσεις που έπρεπε να επαναδιατυπωθούν για να γίνουν περισσότερο κατανοητές.

Η διάρκεια συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου κυμάνθηκε από 15-35 λεπτά της ώρας. Για τις έφηβες που δεν είχαν συνάψει μέχρι τότε κάποια σχέση, η διάρκεια συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου ήταν 15 λεπτά, ενώ για τις έφηβες που είχαν κάποια σχέση, χρειάστηκαν γύρω στα 35 λεπτά για τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου.

Το ερωτηματολόγιο, μετά από την πρώτη πιλοτική φάση, διαμορφώθηκε με βάση τις υποδείξεις των μαθητριών και διανεμήθηκε προς συμπλήρωση και προς εξέταση σε τέσσερις διαφορετικές τάξεις κοινωνιολογίας.

Σύμφωνα με τα στοιχεία που συγκεντρώθηκαν στην προ-έρευνα, βρέθηκαν ότι από τις 50 έφηβες γυναίκες του δείγματος οι 11 δεν είχαν ποτέ σχέση και οι 13 από τις 39 είχαν υποστεί κάποια μορφή βίας. Αυτά τα στοιχεία μας οδήγησαν στη διαπίστωση ότι και με ένα δείγμα 600 μαθητριών θα μπορούσαμε να συλλέξουμε ένα στατιστικά ικανοποιητικό δείγμα εφήβων που είχε υποστεί βία.

Το ερωτηματολόγιο που απευθύνθηκε σε ολόκληρο τον πληθυσμό της έρευνας.

Το ερωτηματολόγιο της έρευνας περιείχε ερωτήσεις «φίλτρα», σύμφωνα με τα οποία το συνολικό δείγμα της έρευνας χωρίζεται σε τρία βασικά υπο-δείγματα. Τα υπο-δείγματα αυτά είναι τα ακόλουθα:

- οι έφηβες που δεν είχαν συνάψει μέχρι τότε συντροφική σχέση με το άλλο φύλο
- οι έφηβες που είχαν σχέση με το άλλο φύλο και δεν είχαν υποστεί βία
- οι έφηβες που είχαν σχέση με το άλλο φύλο και είχαν υποστεί βία

Επίσης, οι έφηβες που είχαν σχέση χωρίστηκαν σε επιπλέον υπο-ομάδες:

- σ' αυτές που έχουν τώρα κάποια σχέση
- σ' αυτές που δεν έχουν τώρα σχέση

Η κάθε έφηβη ανάλογα, με την κατηγορία που ανήκε απαντούσε και στο αντίστοιχες ερωτήσεις του ερωτηματολογίου.

• Περιγραφή ερωτηματολογίου

Υπήρχαν κάποιες κοινές ερωτήσεις για όλες τις έφηβες του δείγματος, που αποτελούσαν το πιο μικρό μέρος του ερωτηματολογίου. Το κύριο βάρος ήταν ανάμεσα σε όσες είχαν ή δεν είχαν σχέση, καθώς και ανάμεσα σε αυτές που είχαν κακοποιηθεί και σε αυτές που δεν είχαν κακοποιηθεί. Ολόκληρο το ερωτηματολόγιο αποτελείται από εννέα διαφορετικές θεματικές ενότητες ερωτήσεων.

Στην πρώτη σελίδα του ερωτηματολογίου συμπεριλάβαμε ένα εισαγωγικό σημείωμα που ενημέρωνε για τους σκοπούς της έρευνας. Σ' αυτό το σημείωμα τονιζόταν ότι η ανωνυμία των συμμετεχουσών θα εξασφαλιζόταν σ' όλη τη διάρκεια της έρευνας. Επίσης, υπήρχαν προφορικές και γραπτές οδηγίες για τη σωστή συμπλήρωση του ερωτηματολογίου⁴¹⁶, έτσι ώστε να υπάρχει ομοιογένεια στον τρόπο διεξαγωγής της.

Στην *πρώτη ενότητα* του ερωτηματολογίου ξεκινάμε με μία ερώτηση «φίλτρο» που διαχωρίζει αυτές που έχουν σχέση απ' αυτές που δεν έχουν σχέση. Οι έφηβες που δεν έχουν σχέση καλούνται να συνεχίσουν από την ενότητα 6 και μετά, δηλαδή να συμπληρώσουν τις ερωτήσεις των τεσσάρων τελευταίων ενότητων του ερωτηματολογίου (ενότητες 6 έως 9), ενώ οι επόμενες 2 ερωτήσεις (1.1 έως 1.2) είναι ορισμένες γενικές ερωτήσεις.

Η *δεύτερη ενότητα* αποτελείται από την ερώτηση 2, η οποία αποτελείται από μία ήδη διαμορφωμένη λίστα με δέκα εναλλακτικές απαντήσεις, με τις οποίες θέλαμε να καταγράψουμε τις τυχόν θετικές ή αρνητικές αλλαγές που θεωρούν οι έφηβες ότι οφείλονται στη σχέση τους.

Η *τρίτη ενότητα* αποτελείται από την ερώτηση 3, η οποία υπό τη μορφή μιας προκατασκευασμένης κατάστασης αποτελείτο από σαράντα μία εναλλακτικές απαντήσεις, με τις οποίες προσπαθήσαμε να καταγράψουμε τις μορφές ψυχολογικής βίας που υφίστανται οι έφηβες. Οι έφηβες έπρεπε να προσδιορίσουν για καθεμιά από τις εναλλακτικές απαντήσεις -η οποία αντιστοιχούσε σε μία συγκεκριμένη μορφή ψυχολογικής βίας- τη συχνότητα με την οποία είχαν έλθει αντιμέτωπες με κάποια από αυτές τις συμπεριφορές στην τωρινή ή στην τελευταία τους σχέση.

⁴¹⁶ Βλ. Παράρτημα 1.

Η *τέταρτη ενότητα* του ερωτηματολογίου αποτελεί τη μεγαλύτερη ενότητα, αφού καταγράφει ένα σύνολο από στοιχεία που σχετίζονται κυρίως με τη σωματική βία. Πιο συγκεκριμένα, καταγράφει κυρίως τη σωματική βία που έχουν υποστεί οι έφηβες στην τωρινή, στην τελευταία και σε κάποια άλλη σχέση. Η ερώτηση 4 αφορά τη σωματική βία. Η ερώτηση περιλαμβάνει 12 εναλλακτικές απαντήσεις. Οι έφηβες έπρεπε να προσδιορίσουν για καθεμιά από τις εναλλακτικές απαντήσεις –η οποία αντιστοιχούσε σε μία συγκεκριμένη μορφή σωματικής βίας– τη συχνότητα με την οποία είχαν υποστεί κάποια από αυτές τις συμπεριφορές στην τωρινή, στην τελευταία ή σε κάποια άλλη τους σχέση. Επίσης, στην τέταρτη ενότητα, μέσω της ερώτησης 5, καταγράφονται οι αντιδράσεις των έφηβων γυναικών αφότου υπέστησαν τη συγκεκριμένη συμπεριφορά. Η ερώτηση 5 αποτελείται από 12 εναλλακτικές απαντήσεις, από τις οποίες οι έφηβες μπορούσαν να επιλέξουν από μία έως τρεις και τις οποίες θα έπρεπε να ιεραρχήσουν με βάση τη σειρά σπουδαιότητάς τους. Τέλος, υπήρχε και η εναλλακτική απάντηση 13, στην οποία οι έφηβες μπορούσαν να αναφέρουν κάποια άλλη αντίδραση τους στην εξάσκηση σωματικής βίας, η οποία δεν υπήρχε στην λίστα. Πιο συγκεκριμένα, οι αντιδράσεις τους καταγράφονται ως ‘δυναμικές’, ‘παθητικές’ και ‘ουδέτερες’. Ακόμα, αυτή η ενότητα περιλαμβάνει τους λόγους συνέχισης ή μη της συγκεκριμένης σχέσης (ερώτηση 7 έως 7.3). Οι λόγοι συνέχισης είναι ομαδοποιημένοι σε λόγους που εμπεριέχουν μία προσδοκία αλλαγής, σε στερεότυπους λόγους και σε λόγους που εμπεριέχουν το στοιχείο του εξαναγκασμού. Επίσης, σ’ αυτή την ενότητα επιχειρείται η διερεύνηση των πρακτικών αναφοράς της σωματικής βίας, μέσω των ερωτήσεων 8 έως 8.2. Οι έφηβες που συμμετείχαν καλούνται να απαντήσουν στα ερωτήματα αν ανέφεραν το περιστατικό της σωματικής βίας και πού, τι ανταπόκριση δέχτηκαν από το άτομο που το ανέφεραν, καθώς και στο αν δεν το ανέφεραν ποιοι οι λόγοι οδήγησαν στην συγκεκριμένη απόφαση μη αναφοράς. Τέλος με την ερώτηση 9.1. καταγράφονται τα σωματικά τραύματα που υπέστησαν εξαιτίας της βίας. Οι έφηβες καλούνται να προσδιορίσουν ανάμεσα σε οκτώ προκατασκευασμένες απαντήσεις το είδος των σωματικών τραυμάτων που υπέστησαν. Επίσης, δίνεται η δυνατότητα δύο επιπλέον εναλλακτικών απαντήσεων στις οποίες οι έφηβες μπορούσαν να αναφέρουν κάποιον επιπλέον τραυματισμό που είχαν υποστεί.

Η *πέμπτη ενότητα* του ερωτηματολογίου (ερωτήσεις 11 έως 12) προσπαθεί να διερευνήσει το είδος των σεξουαλικών σχέσεων που έχουν οι έφηβες καθώς και τον βαθμό του σεξουαλικού εξαναγκασμού που έχουν υποστεί στις σχέσεις τους με το άλλο φύλο. Πιο συγκεκριμένα, ο σεξουαλικός εξαναγκασμός επιχειρείται να διερευνηθεί με την ερώτηση 12, οι έφηβες που είχαν κάποιας μορφής σεξουαλική σχέση καλούνταν να απαντήσουν εάν είχαν υποστεί κάποια συγκεκριμένη μορφή σεξουαλικού εξαναγκασμού.

Η *έκτη ενότητα* του ερωτηματολογίου περιλαμβάνει την ερώτηση 13, με την οποία καταγράφονται τυχόν περιστατικά βίας στο φιλικό, οικογενειακό ή άλλο περιβάλλον που γνώριζαν οι έφηβες που συμμετείχαν στην έρευνα.

Η *έβδομη ενότητα* του ερωτηματολογίου (ερώτηση 11) αποσκοπεί στο να καταγράψει τις αντιλήψεις των εφήβων που συμμετείχαν στην έρευνα σχετικά με την αποδοχή ή μη, σε θεωρητικό επίπεδο, της σωματικής/σεξουαλικής βίαιης συμπεριφοράς για το γυναικείο φύλο.

Η *όγδοη και η ένατη ενότητα* του ερωτηματολογίου (ερωτήσεις 15 έως 21) διερευνούν τα κοινωνικά και δημογραφικά χαρακτηριστικά των υποκειμένων του δείγματος και των οικογενειών τους.

VII. Στατιστική ανάλυση των αποτελεσμάτων της έρευνας

Η κύρια μέθοδος στατιστικής ανάλυσης των αποτελεσμάτων της έρευνας επιλέχθηκε να είναι η παρουσίαση των κατανομών συχνοτήτων των επιμέρους μεταβλητών και να χρησιμοποιηθεί το στατιστικό πακέτο ανάλυσης κοινωνικών επιστημών SPSS (Statistical Package for the Social Sciences), το οποίο αποτελεί το πιο διαδεδομένο πρόγραμμα ηλεκτρονικού υπολογιστή για την ανάλυση κοινωνιολογικών ερευνητικών στοιχείων.

Οι κυριότερες μεταβλητές της έρευνας είναι οι παρακάτω:

- η έκταση και τα χαρακτηριστικά της ψυχολογικής βίας
- η έκταση και τα χαρακτηριστικά της σωματικής βίας
- η έκταση και τα χαρακτηριστικά της σεξουαλικής βίας
- οι προερχόμενες από σχέση αλλαγές
- οι αντιδράσεις σε κάποιο περιστατικό σωματικής βίας
- οι λόγοι μη διακοπής σχέσης σωματικής βίας
- οι λόγοι αναφοράς ή μη αναφοράς περιστατικών σωματικής βίας
- οι σωματικοί τραυματισμοί
- τα κοινωνικά και δημογραφικά χαρακτηριστικά των εφήβων γυναικών
- οι αντιλήψεις αποδοχής ή μη της αντρικής βίας

Κεφάλαιο 3

Η γενική εικόνα των ευρημάτων

Εισαγωγή

Στο κεφάλαιο αυτό θα παρουσιάσουμε αναλυτικά τα εμπειρικά δεδομένα της έρευνας μας, προκειμένου να υποστηρίξουμε τις υποθέσεις μας. Προκειμένου να επιτύχουμε αυτό τον στόχο, το συνολικό δείγμα των 600 έφηβων γυναικών της θυματολογικής έρευνας χωρίστηκε καταρχήν σε δύο επιμέρους υπο-δείγματα:

- α) τις έφηβες που δήλωσαν ότι είχαν σχέση και
- β) τις έφηβες που δήλωσαν ότι δεν είχαν σχέση

Στη συνέχεια, χωρίσαμε την πρώτη ομάδα σε δύο επιπλέον υπο-δείγματα:

- α) τις έφηβες που δήλωσαν ότι είχαν υποστεί βία και
- β) τις έφηβες γυναίκες που δήλωσαν ότι δεν είχαν μια τέτοια εμπειρία.

Γενικά στοιχεία

Από το σύνολο των 600 ερωτηματολογίων που συμπληρώθηκαν, βρέθηκε ότι οι 463 έφηβες είχαν κάποια σχέση (βλέπε πίνακα 3).

Υπαρξη σχέσης	Συχνότητα	Ποσοστά
Ναι	486	81,00%
Όχι	114	19,00%
Σύνολο	600	100,00%

Όσον αφορά την ηλικία έναρξης σχέσης:

- 26 έφηβες γυναίκες δήλωσαν ότι ήταν κάτω των 11 ετών (4,3%),
- 34 δήλωσαν ότι ήταν 11 ετών (5,7%),
- 37 δήλωσαν ότι ήταν 12 ετών (6,2%),
- 123 δήλωσαν ότι ήταν 13 ετών (20,5%)
- 114 δήλωσαν ότι ήταν 14 ετών (19,0%),
- 100 δήλωσαν ότι ήταν 15 ετών,
- 34 δήλωσαν ότι ήταν 16 ετών (5,7%),
- 15 δήλωσαν ότι ήταν 17 ετών (2,5%) και
- 2 δήλωσαν ότι ήταν 18 και άνω (0,3%).

Η πλειονότητα των εφήβων (56,2%) δήλωσε ότι πρωτοξεκίνησε τη σχέση του με το άλλο φύλο ανάμεσα στα 13 και στα 15 έτη.

Ηλικία	Σύνολο	Ποσοστό
κάτω από 11 ετών	26	5,3 %
11 ετών	34	7,0 %
12 ετών	37	7,6 %
13 ετών	123	25,3 %
14 ετών	114	23,5 %
15 ετών	100	20,6 %
16 ετών	34	7,0 %
17 ετών	15	3,1 %
πάνω από 18 ετών	2	0,4 %
ΔΓ/ΔΑ	1	0,2 %
Σύνολο	486	100 %

Τώρα όσον αφορά τον αριθμό των σχέσεων που έχουν κάνει έως τώρα, το μεγαλύτερο ποσοστό (30,8%) δήλωσε ότι έχει κάνει κατά μέσο όρο από μία έως δύο σχέσεις. Το αμέσως επόμενο μεγαλύτερο ποσοστό (28,2%) δήλωσε ότι είχε κάνει από τρεις έως πέντε.

Αριθμός σχέσεων	Συχνότητα	Ποσοστό
1 έως 2	185	38,1 %
3 έως 5	169	34,8 %
6 έως 8	67	13,8 %
9 έως 11	31	6,4 %
Πάνω από 11	33	6,8 %
ΔΓ/ΔΑ	1	0,2 %
Σύνολο	486	100 %

I. Η φαινομενολογία της βίας: Η έκταση και οι μορφές της βίας που υφίστανται οι έφηβες γυναίκες, μαθήτριες λυκείου, στις συντροφικές τους σχέσεις.

Σ' αυτή την ενότητα, μας ενδιαφέρει να διερευνήσουμε την έκταση και το είδος της βίας που υφίστανται οι έφηβες στις σχέσεις τους με το άλλο φύλο. Πιο συγκεκριμένα, θελήσαμε να δώσουμε απάντηση στα ακόλουθα ερωτήματα:

- Πόσο συχνή είναι οποιαδήποτε μορφή βίας στις συντροφικές σχέσεις των εφήβων κοριτσιών;
- Πόσο συχνή είναι η σωματική βία στις συντροφικές σχέσεις των εφήβων κοριτσιών και ποιες μορφές παίρνει;
- Πόσο συχνή είναι η σεξουαλική βία (σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά και βιασμός) στις συντροφικές σχέσεις των εφήβων κοριτσιών και ποιες μορφές παίρνει;
- Πόσο συχνή είναι η ψυχολογική βία στις συντροφικές σχέσεις των εφήβων κοριτσιών και ποιες μορφές παίρνει;

- Υπάρχει διαφορά ανάμεσα στην έκταση της σωματικής, σεξουαλικής και ψυχολογικής βίας στις συντροφικές σχέσεις των εφήβων κοριτσιών;

Τα παραπάνω ερωτήματα διερευνήθηκαν εξετάζοντας αρχικά το σύνολο της βίας που δήλωσαν οι έφηβες ότι είχαν υποστεί στις σχέσεις τους, και στη συνέχεια, εξετάζοντας την έκταση της βίας που είχαν υποστεί στην τελευταία τους σχέση. Η έκταση της βίας όλων των μορφών συγκρίνεται στην τελευταία σχέση.

Από τα εμπειρικά στοιχεία της θυματολογικής έρευνας, προκύπτει ένας πολύ μεγάλος αριθμός εφήβων που έχει υποστεί σωματική είτε σεξουαλική ή ψυχολογική βία σε οποιαδήποτε σχέση τους με το άλλο φύλο, το οποίο επιβεβαιώνει την υπόθεσή μας ότι η βία που υφίστανται οι έφηβες είναι αντίστοιχη με το ποσοστό της βίας που υφίστανται οι ενήλικες.

Όταν ρωτήσαμε τις έφηβες για την έκταση της βίας που έχουν υποστεί στις σχέσεις τους, 386 δήλωσαν ότι έχουν υποστεί κάποια μορφή βίας (79,4%) και 100 ότι δεν έχουν υποστεί καμία (20,6%) (βλ. Πίνακα 7).

Πίνακας 7: Έκταση της βίας σε οποιαδήποτε μορφή σχέσης

Απάντηση	Αριθμός ερωτηθεισών	Ποσοστό ερωτηθεισών
Ναι	386	79,4 %
Όχι	100	20,6 %
Σύνολο	N = 486	100 %

Παράλληλα, θελήσαμε να εντοπίσουμε τον αριθμό των εφήβων, μαθητριών λυκείων, που είχε υποστεί στις σχέσεις τους κάποια μορφή σωματικής βίας είτε σεξουαλικής επιθετικότητας ή απόπειρα/τέλεσης βιασμού και βρήκαμε ότι 294 έφηβες δήλωσαν ότι είχαν υποστεί κάποια από τις παραπάνω μορφές (60,5%) και 192 ότι δεν είχαν υποστεί (39,5%) (βλέπε Πίνακας 8).

Πίνακας 8:
Συνολικό ποσοστό σωματικής βίας, βιασμού και σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς σε οποιαδήποτε σχέση

Απάντηση	Αριθμός ερωτηθεισών	Ποσοστό ερωτηθεισών
Ναι	294	60,5%
Όχι	192	39,5 %
Σύνολο	N=486	100 %

Τέλος, στις παραπάνω μορφές βίας θελήσαμε να προσθέσουμε τη λεκτική βία και τις απειλές και βρήκαμε ότι το ποσοστό αυτών που έχουν υποστεί κάποια από τις πέντε μορφές βίας αυξάνεται πολύ λίγο, βρήκαμε δηλαδή ότι το 61,5% υφίσταται βία, γεγονός που συμπίπτει με τα στοιχεία που δείχνουν ότι η λεκτική βία και οι απειλές συνπαύχουν κατά ένα μεγάλο ποσοστό με τη σωματική και τη σεξουαλική βία.

Πίνακας 9: Συνολικό ποσοστό σωματικής βίας, βιασμού, σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς, απειλών και λεκτικής βίας		
Απάντηση	Αριθμός ερωτηθεισών	Ποσοστό ερωτηθεισών
Ναι	299	61,5%
Όχι	187	38,5 %
Σύνολο	N = 486	100 %

Πιο συγκεκριμένα, στο σύνολο όλων των εφήβων κοριτσιών που έχουν υποστεί κάποιο είδος βίας σε οποιαδήποτε σχέση τους, βρήκαμε ότι το είδος της βίας που εμφανίζεται με τη μεγαλύτερη συχνότητα είναι η σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά (ασέλγεια), η οποία εμφανίζεται με ένα ποσοστό της τάξης του 15%· στη συνέχεια ακολουθούν οι τακτικές επιβολής και κυριαρχίας με 13,6%· έπειτα, η επιβολή τακτικής οικονομικού ελέγχου με 12,6%· μετά οι αντιφατικές συμπεριφορές με 11,4%· η σεξουαλική βία με 10,9% και ακολουθούν η σωματική βία με 10,1%, η συναισθηματική βία και η απομόνωση με 8,8%, ο βιασμός με 4,6%, η λεκτική βία με 2,3%, και οι απειλές με 1,8% (βλέπε Πίνακας 10).

Πίνακας 10			
Είδος	Συχνότητα	Ποσοστό απαντήσεων	Ποσοστό περιπτώσεων
Απομόνωση	148	8,8%	38,3%
Λεκτική βία	38	2,3%	9,8%
Απειλές	31	1,8%	8%
Συναισθηματική βία	149	8,8%	38,6%
Αντιφατικές συμπεριφορές	193	11,4%	50%
Τακτικές επιβολής και κυριαρχίας	230	13,6%	59,6%
Τακτική επιβολής οικονομικής φύσης	313	12,6%	55,2%
Σωματική βία	171	10,1%	44,3%
Σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά	253	15%	65,5%
Βιασμός	77	4,6%	19,9%
Σύνολο	1687	100%	437%

A. Περιγραφή και φαινομενολογία της σωματικής βίας

Σ' αυτή την ενότητα, διερευνούμε το ερώτημα: Πόσο συχνή είναι η σωματική βία στις συντροφικές σχέσεις των εφήβων κοριτσιών και ποιες μορφές παίρνει. Ξεκινάμε από την έκταση της βίας στο σύνολο των σχέσεων και στη συνέχεια στην τελευταία σχέση. Η άσκηση της σωματικής βίας απέναντι στις έφηβες αποτελεί ένα τεράστιο πρόβλημα. Σύμφωνα με τα πορίσματα της έρευνάς μας, 171 έφηβες που ρωτήθηκαν (35,2%) δήλωσαν ότι έχουν αντιμετωπίσει τουλάχιστον δύο μορφές σωματικής βίας στην τωρινή, στην τελευταία τους ή σε κάποια άλλη τους σχέση.

Πίνακας 11: Έκταση της σωματικής βίας		
Απάντηση	Αριθμός ερωτηθεισών	Ποσοστό Ερωτηθεισών
Ναι	171	35,2 %
Όχι	315	64,8 %
Σύνολο	N = 486	100 %

1) Ηλικία που αντιμετωπίστηκε για πρώτη φορά σωματική βία

Από τις 171 έφηβες που ρωτήθηκαν για την ηλικία στην οποία βρίσκονταν όταν πρωτο-αντιμετώπισαν σωματική βία απάντησαν οι 166. Οι 3 (1,8%) δήλωσαν ότι ήταν κάτω από 11 ετών, οι 2 (1,2%) δήλωσαν ότι ήταν 12 ετών, οι 5 (3,0 %) δήλωσαν ότι ήταν 13 ετών, οι 36 (21,7%) δήλωσαν ότι ήταν 14 ετών, οι 46 (27,7%) δήλωσαν ότι ήταν 15 ετών, οι 40 (24,1%) δήλωσαν ότι ήταν 16 ετών, οι 26 (15,7%) δήλωσαν ότι ήταν 17 ετών, και τέλος οι 8 (4,8%) δήλωσαν ότι ήταν άνω των 18 ετών. Ο παρακάτω πίνακας (Πίνακας 11) είναι αντιπροσωπευτικό.

Πίνακας 11: Ηλικία έναρξης σχέσης σωματικής βίας		
Ηλικία	(N)	Ποσοστό
Κάτω από 11 ετών	3	1,8 %
12 ετών	2	1,2 %
13 ετών	5	3 %
14 ετών	36	21,7 %
15 ετών	46	27,7 %
16 ετών	40	24,1 %
17 ετών	26	15,7 %
Πάνω από 18 ετών	8	4,8 %
Σύνολο	166	100 %
Εξαιρούνται οι υποθέσεις χωρίς στοιχεία		

Όσον αφορά τώρα την έκταση της βίας ανά σχέση βρίσκουμε ότι:

- το 30,9% δηλώνει ότι έχει υποστεί κάποια μορφή σωματικής βίας στην τωρινή του σχέση
- το 22,2% δηλώνει ότι έχει υποστεί κάποια μορφή βίας στην τελευταία του σχέση
- το 29,3 % δηλώνει ότι έχει υποστεί κάποια μορφή βίας σε κάποια άλλη του σχέση (βλέπε Πίνακα 12)

Πίνακας 12: Έκταση σωματικής βίας				
	Σύνολο σχέσεων	Τωρινή σχέση	Τελευταία σχέση	Άλλη σχέση
Ναι	171 (35,2%)	75 (30,9%)	54 (22,2 %)	98 (29,3%)
Όχι	335 (64,8 %)	168 (69,1%)	189 (77,8 %)	236 (70,7%)
Σύνολο	486 (100%)	243 (100%)	243 (100 %)	334 (100 %)

2) Είδος και η συχνότητα εμφάνισης της σωματικής βίας

Στη συνέχεια, διερευνήσαμε το είδος και τη συχνότητα εμφάνισης της σωματικής βίας που δήλωσαν οι έφηβες ότι υπέστησαν στις συντροφικές τους σχέσεις. Στην ερώτηση λοιπόν για το είδος και την συχνότητα εμφάνισης της σωματικής βίας βρήκαμε ότι:

- 162 έφηβες δήλωσαν ότι κάποιο αγόρι τους τις έχει ακινητοποιήσει βίαια από το χέρι (33,3%)
- 113 έφηβες δήλωσαν ότι κάποιο αγόρι τους τις έχει τσιμπήσει και έχουν πονέσει (23,3 %)
- 99 έφηβες δήλωσαν ότι κάποιο αγόρι τους τις έχει ακινητοποιήσει βίαια είτε με σπρωξιά είτε με στρίμωγμα (20,4%)
- 89 έφηβες δήλωσαν ότι κάποιο αγόρι τους τις έχει χαστουκίσει (18,3 %)
- 73 έφηβες δήλωσαν ότι κάποιο αγόρι τους τις έχει δαγκώσει (15%)
- 53 έφηβες δήλωσαν ότι κάποιο αγόρι τους τις έχει τραβήξει τα μαλλιά (10,9 %)
- 44 έφηβες δήλωσαν ότι κάποιο αγόρι τους τις έχει γρατσουνίσει (9,1 %)
- 42 έφηβες δήλωσαν ότι κάποιο αγόρι τους έχει στραμπουλίξει το χέρι ή το δάκτυλο (8,6%)
- 42 έφηβες δήλωσαν ότι κάποιο αγόρι τους τις έχει κλοτσήσει (8,6 %)
- 40 έφηβες δήλωσαν ότι κάποιο αγόρι τους έχει εκσφενδονίσει ένα αντικείμενο (8,2 %)
- 20 έφηβες δήλωσαν ότι κάποιο αγόρι τους έχει αποπειραθεί να τις στραγγαλίσει (4,1%)

Πίνακας 13 :			
Είδος σωματικής βίας που έχουν υποστεί το σύνολο των εφήβων –			
Σειρά κατάταξης ανά συχνότητα εμφάνισης			
Είδος σωματικής βίας	Ναι	Όχι	Σύνολο
Ακινητοποίηση Βίαια- χέρι	162 (33,3%)	324 (66,7%)	486 (100%)
Τσιμπιά δυνατή για πόνο	113 (23,3 %)	373 (76,7%)	486 (100%)
Ακινητοποίηση βίαια σπρωξιά-στρίμωγμα	99 (20,4%)	387 (79,6%)	486 (100%)
Χαστούκι	89 (18,3 %)	397 (81,7%)	486 (100%)
Δάγκωμα	73 (15%)	413 (85%)	486 (100%)
Τραβήγμα μαλλιών	53 (10,9 %)	433 (89,1%)	486 (100%)
Γρατζουνιά	44 (9,1 %)	442 (90,9%)	486 (100%)

Πίνακας 13 :
Είδος σωματικής βίας που έχουν υποστεί το σύνολο των εφήβων –
Σειρά κατάταξης ανά συχνότητα εμφάνισης

Είδος σωματικής βίας	Ναι	Όχι	Σύνολο
Στραμπούληγμα χεριού ή δακτύλου	42 (8,6%)	444 (91,4%)	486 (100%)
Κλοτσιά	42 (8,6%)	444 (91,4%)	486 (100%)
Εκσφενδονισμός αντικειμένου	40 (8,2%)	446 (91,8%)	486 (100%)
Απόπειρα στραγγαλισμού	20 (4,1%)	466 (95,9%)	486 (100%)

Στη συνέχεια, ακολουθεί ο Πίνακας 14 που περιγράφει την κατανομή ποσοστού της σωματικής βίας στην τελευταία σχέση.

Πίνακας 14:
Κατανομή ποσοστού σωματικής βίας στη τελευταία σχέση (n=243)

Είδος σωματικής βίας ή απόπειρα άσκησης σωματικής βλάβης	Ποτέ	Σπάνια	Καμιά φορά	Συχνά	Πολύ Συχνά	Συνολικό Ποσοστό
Τράβηγμα μαλλιών	231 (95,10%)	4 (1,60%)	4 (1,60%)	3 (1,20%)	1 (0,4%)	12 (4,90%)
Κλοτσιά	236 (97,10%)	1 (0,4%)	2 (0,80%)	3 (1,20%)	1 (0,4%)	7 (2,90%)
Γρατσουνιά	228 (93,80%)	7 (2,9%)	5 (0,8%)	3 (1,20%)	-	15 (6,20%)
Χαστούκι	224 (92,20%)	8 (3,8%)	3 (1,20%)	5 (2,10%)	3 (1,20%)	19 (7,80%)
Τσιμπιά δυνατή για πόνο	210 (86,40%)	21 (8,60%)	9 (3,7%)	3 (1,20%)	-	33 (13,6%)
Εκσφενδονισμός αντικειμένου	234 (96,3%)	3 (1,20%)	4 (1,6%)	1 (0,4%)	1 (0,4%)	9 (3,7%)
Απόπειρα στραγγαλισμού	238 (97,90%)	4 (1,6%)	1 (0,4%)	-	-	5 (2,10%)
Ακίνητοποίηση βία σπρωξιά - στρίμωγμα	298 (89,7%)	12 (4,90%)	6 (2,50%)	6 (2,50%)	1 (0,40%)	25 (10,30%)
Ακίνητοποίηση χέρι	185 (76,10%)	31 (12,8%)	16 (6,60%)	7 (2,90%)	4 (1,60%)	58 (23,90%)
Στραμπούληγμα χεριού ή δακτύλου	231 (95,10%)	6 (2,5%)	4 (1,6%)	1 (0,4%)	1 (0,4%)	12 (4,9%)
Δάγκωμα	226 (93%)	12 (4,9%)	2 (0,8%)	3 (1,2%)	-	17 (7%)

3) Σωματική βία και τραύματα

Σ' αυτή την ενότητα, εξετάζουμε το ερώτημα εργασίας που αφορά τη συχνότητα και τα είδη των τραυματισμών που προκύπτουν στις έφηβες από την εξάσκηση σωματικής βίας εναντίον τους που υφίστανται στις συντροφικές τους σχέσεις.

Στην ερώτηση εάν έχουν ή είχαν τραυματιστεί ποτέ σωματικά από επίθεση του συντρόφου τους, 50 έφηβες απάντησαν καταφατικά.

	Αριθμός ερωτηθεισών	Ποσοστό ερωτηθεισών
Ναι	50	10,3%
Όχι	436	89,7%
Σύνολο	N = 486	100%

	Αριθμός ερωτηθεισών	Ποσοστό ερωτηθεισών
Ναι	50	29%
Όχι	121	71%
Σύνολο	N = 171	100%

Από τις 54 σχέσεις στις οποίες υπήρχε κάποιο είδους τραυματισμού, οι 13 είναι τωρινές σχέσεις, οι 26 είναι στις τελευταίες τους σχέσεις και οι 15 ήταν σε σχέσεις με κάποιον άλλο αγόρι.

Τώρα όσον αφορά τα πιο συνηθισμένα τραύματα που αντιμετώπισαν, οι έφηβες ανέφεραν ότι το πιο συχνό τραύμα ήταν το στραμπούληγμα και ακολουθούν οι θλάσεις και οι κακώσεις

Είδος τραυματισμού	Είδος σχέσης			Σύνολο Σχέσεων
	Τωρινή	Τελευταία	Άλλη	
Γρατζουνιές/εκδορές	7	-	-	7
Στραμπούληγμα	5	8	9	22
Μώλωπες/ Πρήξιμο (οίδημα)	4	3	3	10
Θλάσεις/Κακώσεις μυών	2	7	12	21
Αιμορραγία στη μύτη	-	1	1	2
Κάκωση κεφαλής από τράβηγμα ή ξερίζωμα μαλλιών	4	2	1	7

Πίνακας 17: Είδος τραύματος ανά σχέση				
Είδος τραυματισμού	Είδος σχέσης			Σύνολο Σχέσεων
	Τωρινή	Τελευταία	Άλλη	
Λοιπές κακώσεις	–	4	4	8
Μαυρισμένο μάτι	–	1	1	2
Ράγισμα οστού	–	–	1	1
Σπάσιμο/κάταγμα οστού (πόδι, χέρι, πλευρά, κ.λπ.)	–	–	1	1
Κάποιο άλλο είδους τραυματισμού (εγκεφαλική διάσειση κ.α.)	2	2	1	5
Σύνολο σχέσεων	13	26	15	54

Στη συνέχεια, όταν οι 50 έφηβες που δήλωσαν ότι είχαν υποστεί κάποια μορφή τραυματισμού ρωτήθηκαν για το εάν χρειάστηκαν ιατρική παρακολούθηση, οι 7 (14%) δήλωσαν ότι χρειάστηκαν και οι 43 (86%) ότι δεν χρειάστηκαν.

Πίνακας 17 β: Αριθμός εφήβων που έχουν τραυματιστεί σωματικά και χρειάστηκαν ιατρική παρακολούθηση		
Ιατρική παρακολούθηση	Αριθμός ερωτηθεισών	Ποσοστό ερωτηθεισών
Ναι	7	14%
Όχι	43	86%
Σύνολο	N = 50	100%

Β. Περιγραφή και φαινομενολογία της σεξουαλικής βίας: Σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά και βιασμός

Σ' αυτή τη φάση, προσπαθήσαμε να διερευνήσουμε πόσο συχνή ήταν η σεξουαλική βία στις συντροφικές σχέσεις των εφήβων κοριτσιών και ποιες μορφές παίρνει. Ξεκινήσαμε από την έκταση της βίας στο σύνολο των σχέσεων και στη συνέχεια στην τελευταία σχέση.

Η σεξουαλική βία που υφίστανται οι έφηβες στις σχέσεις τους με το άλλο φύλο αποτελεί και αυτή, όπως η σωματική βία, ένα σοβαρό πρόβλημα. Για τις ανάγκες της παρούσας έρευνας, αποδεχτήκαμε ότι η σεξουαλική βία έχει δύο μορφές: τη σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά και τον βιασμό (απόπειρα ή τετελεσμένος βιασμός). Σύμφωνα με τα πορίσματα της έρευνάς μας, 184 έφηβες (37,9%) έχουν υποστεί και τα δύο είδη σεξουαλικής βίας σε κάποια από τις σχέσεις τους (στην τωρινή, στην τελευταία τους ή σε κάποια άλλη τους σχέση).

Πίνακας 18: Σεξουαλική βία σε σχέση		
Απάντηση	Αριθμός ερωτηθεισών	Ποσοστό ερωτηθεισών
Ναι	184	37,9%
Όχι	302	62,1%
Σύνολο	N = 486	100%

Στη συνέχεια, θελήσαμε να προσδιορίσουμε την έκταση της σεξουαλικής βίας ανά σχέση και καταλήξαμε στα εξής πορίσματα:

- Στην τωρινή σχέση 48 έφηβες δήλωσαν ότι είχαν υποστεί κάποια μορφή σεξουαλικής βίας (19,8%).
- Στην τελευταία σχέση 66 έφηβες δήλωσαν ότι είχαν υποστεί κάποια μορφή σεξουαλικής βίας (27,2%).
- Σε κάποια άλλη σχέση 80 έφηβες δήλωσαν ότι είχαν υποστεί κάποια μορφή σεξουαλικής βίας (24%).

Πίνακας 19: Έκταση σεξουαλικής βίας ανά σχέση				
	Σύνολο σχέσεων	Τωρινή σχέση	Τελευταία σχέση	Άλλη σχέση
Ναι	184 (37,9%)	48 (19,8%)	66 (27,2%)	80 (24,00%)
Όχι	302 (62,1%)	195 (80,2%)	177 (72,8%)	254 (76,00%)
Σύνολο	486 (100%)	243 (100%)	243 (100%)	334 (100%)

Στη συνέχεια προχωρήσαμε σε δύο περαιτέρω ομαδοποιήσεις, τη σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά και τον βιασμό. Στην επιθετική σεξουαλική συμπεριφορά συμπεριλάβαμε τις εξής ασελγείς συμπεριφορές:

- ανεπιθύμητα φιλιά μπροστά σε κόσμο
- εξαναγκασμός σε ανεπιθύμητα φιλιά ή και χάρδια
- εξαναγκασμός σε ανεπιθύμητη σεξουαλική πράξη

Στον βιασμό συμπεριλάβαμε τις εξής συμπεριφορές:

- απόπειρα εξαναγκασμού σε ερωτική συνουσία
- εξαναγκασμό σε ερωτική συνουσία

1. Περιγραφή και φαινομενολογία της σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς

Όταν ρωτήσαμε τις έφηβες για τη συχνότητα της σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς, βρήκαμε ότι 253 έφηβες, –ποσοστό 52,1%– δήλωσαν ότι έχουν υποστεί κάποια συμπεριφορά σεξουαλικής φύσης που δεν επιθυμούσαν σε κάποια σχέση τους με το άλλο φύλο (Πίνακας 20).

Πίνακας 20: Συχνότητα σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς σε όλες τις σχέσεις		
	Αριθμός ερωτηθεισών	Ποσοστό ερωτηθεισών
Ναι	253	52,1%
Όχι	233	47,9%
Σύνολο	N = 486	100%

Στη συνέχεια, θελήσαμε να προσδιορίσουμε τη συχνότητα της σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς ανά σχέση και βρήκαμε ότι:

- Στην τωρινή σχέση 78 έφηβες δήλωσαν ότι είχαν υποστεί κάποια μορφή σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς (32,10%). (Πίνακας 21).
- Στην τελευταία σχέση 101 έφηβες δήλωσαν ότι είχαν υποστεί κάποια μορφή σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς (41,60%). (Πίνακας 21).
- Σε κάποια άλλη σχέση 89 έφηβες δήλωσαν ότι είχαν υποστεί κάποια μορφή σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς (26,6%). (Πίνακας 21).

Πίνακας 21: Σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά				
	Σύνολο σχέσεων	Τωρινή σχέση	Τελευταία σχέση	Άλλη σχέση
Ναι	253 (52%)	78 (32,10%)	101 (41,60%)	89 (26,6%)
Όχι	233 (48%)	165 (67,90%)	142 (58,40 %)	245 (73,4 %)
Σύνολο	486 (100%)	243 (100%)	243 (100 %)	334 (100 %)

2. Είδος και η συχνότητα εμφάνισης της σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς

Στη συνέχεια, ακολουθούν στοιχεία που αφορούν την έκταση ανά είδος που συνθέτουν το φαινόμενο της σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς. (Πίνακας 22)

Πίνακας 22α: Είδος σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς που έχουν υποστεί σε όλες τις σχέσεις τους το σύνολο των εφήβων			
Είδος σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς	Ναι	Όχι	Σύνολο
Ανεπιθύμητα φιλήματα μπροστά σε κόσμο	172 (35,4 %)	314 (64,6%)	486 (100%)
Ανεπιθύμητα φιλήματα ή και γάδια	142 (29,2 %)	344 (70,8%)	486 (100%)
Εξαναγκασμός σε ανεπιθύμητη σεξουαλική πράξη	92 (18,9 %)	394 (81,1%)	486 (100%)

3. Περιγραφή και φαινομενολογία του βιασμού

Σ' αυτή τη φάση ερευνήσαμε την έκταση του βιασμού στις συντροφικές σχέσεις των εφήβων κοριτσιών. Όταν οι έφηβες μαθήτριες λυκείου ρωτήθηκαν για την έκταση του βιασμού στις σχέσεις τους, 77 έφηβες δήλωσαν ότι είχαν αποπειραθεί να τις βιάσουν ή τις είχαν βιάσει (15,8%) (Πίνακας 23).

	Αριθμός ερωτηθεισών	Ποσοστό ερωτηθεισών
Ναι	77	15,8%
Όχι	409	84,2%
Σύνολο	N = 486	100%

Στη συνέχεια, θελήσαμε να προσδιορίσουμε τη συχνότητα του βιασμού ανά σχέση και βρήκαμε ότι:

- Στην τωρινή σχέση 21 (8,60%) έφηβες δήλωσαν ότι είχαν πέσει θύματα απόπειρας ή τετελεσμένου βιασμού.
- Στην τελευταία σχέση 21 (8,60%) έφηβες δήλωσαν ότι είχαν πέσει θύματα απόπειρας ή τετελεσμένου βιασμού.
- Σε κάποια άλλη σχέση 31 (9,3%) έφηβες δήλωσαν ότι είχαν πέσει θύματα απόπειρας ή τετελεσμένου βιασμού (Πίνακας 24).

	Σύνολο σχέσεων	Τωρινή σχέση	Τελευταία σχέση	Άλλη σχέση
Ναι	77 (15,8%)	21 (8,60%)	21 (8,60%)	31 (9,3%)
Όχι	409 (84,2%)	222 (91,40%)	222 (91,40%)	303 (90,7%)
Σύνολο	486 (100%)	243 (100%)	243 (100%)	334 (100%)

4. Είδος και η συχνότητα εμφάνισης του βιασμού

Σ' αυτή τη φάση, ερευνήσαμε το είδος και την συχνότητα του βιασμού στις συντροφικές τους σχέσεις. Όταν οι έφηβες ρωτήθηκαν για τη συχνότητα του βιασμού στις σχέσεις τους:

- 71 έφηβες δήλωσαν ότι είχαν αντιμετωπίσει απόπειρα βιασμού (14,6%)
- 42 δήλωσαν ότι είχαν υποστεί βιασμό (8,6%) (Πίνακας 25)

Βιασμός	Ναι	Όχι	Σύνολο
Απόπειρα εξαναγκασμού σε ερωτική συνουσία	71 (14,6%)	415 (85,4%)	486 (100%)
Εξαναγκασμός σε ερωτική συνουσία	42 (8,6%)	444 (91,4%)	486 (100%)

Η φαινομενολογία του βιασμού που περιγράψαμε μοιάζει σε πολλά σημεία με την αντίστοιχη φαινομενολογία, όπως αποτυπώθηκε στην έρευνα του Άγγελου Τσιγγρή (1996)⁴¹⁷. Η έρευνα αυτή στηρίχθηκε σε ένα δείγμα 1.000 φοιτητριών του Παντείου Πανεπιστημίου και βρήκε ότι 116 φοιτήτριες (11,6%) είχαν πέσει θύματα απόπειρας ή τετελεσμένου βιασμού, ενώ στην παρούσα έρευνα βρήκαμε ένα μεγαλύτερο ποσοστό, της τάξης του 15,8%.

Γ. Περιγραφή και φαινομενολογία της ψυχολογικής βίας

Εδώ προσπαθήσαμε να διερευνήσουμε πόσο συχνή είναι η ψυχολογική βία στις συντροφικές σχέσεις των εφήβων κοριτσιών και ποιες είναι οι μορφές που παίρνει. Αρχικά, ασχοληθήκαμε με την έκταση της βίας στο σύνολο των σχέσεων και στη συνέχεια, με την τελευταία σχέση⁴¹⁸.

Παραλείψαμε, κάπως σκόπιμα, να ζητήσουμε από τις συμμετέχουσες να αναφερθούν σε παντός είδους ψυχολογική βία που θεωρούσαν ότι υπέστησαν σε κάποια σχέση και να ανακαλέσουν σχετικά περιστατικά, βασιζόμενοι στη σκέψη ότι η έννοια της ψυχολογικής βίας είναι μια έννοια πιο ασαφής από τις άλλες δύο, που δύσκολα συγκεκριμενοποιείται στο μυαλό όσων έχουν ζήσει τέτοιες εμπειρίες.

1. Ψυχολογική βία- Οποιαδήποτε σχέση

Από τις 486 μαθήτριες που έχουν ή είχαν σχέση βρέθηκε, όσον αφορά την ψυχολογική βία, ότι:

- οι 148 δήλωσαν ότι υφίστανται καμιά φορά τουλάχιστον δύο είδη *απομόνωσης* και οι 338 δεν υφίστανται
- οι 38 δήλωσαν ότι υφίστανται καμιά φορά τουλάχιστον δύο είδη *λεκτικής βίας* και οι 448 δεν υφίστανται
- οι 31 δήλωσαν ότι υφίστανται καμιά φορά τουλάχιστον δύο είδη *απειλών* και οι 455 δεν υφίστανται
- οι 149 δήλωσαν ότι υφίστανται καμιά φορά τουλάχιστον δύο είδη *συναισθηματικής βίας* και οι 337 δεν υφίστανται
- οι 193 δήλωσαν ότι τελούν υπό *καθεστώς σύγχυσης* και οι 293 δεν τελούν
- οι 230 δήλωσαν ότι υφίστανται καμιά φορά *προσπάθειες επιβολής και κυριαρχίας* και οι 256 δεν υφίστανται
- οι 213 δήλωσαν ότι υφίστανται καμιά φορά τουλάχιστον κάποια μορφή *οικονομικής επιβολής* και οι 273 δεν υφίστανται

Από τις 146 μαθήτριες που πηγαίνουν Γ΄ λυκείου βρέθηκε ότι :

⁴¹⁷ Τσιγγρής, Άγγ. 1996. *Βιασμός το αθέατο έγκλημα*. Αθήνα: Σάκκουλας.

⁴¹⁸ Μία από τις μορφές της ψυχολογικής βίας που αποτυπώθηκε και εντάσσεται στην κατηγορία της επιβολής και κυριαρχίας αφορά την Γ΄ λυκείου μόνο και έχει να κάνει με το εάν ο σύντροφός τους προσπάθησε να επιβάλει τη σχολή και την πόλη που θα δηλωθεί από την έφηβη στις πανελλαδικές εξετάσεις. Αυτή η μορφή της βίας βασίζεται στη βιβλιογραφία που αφορά την βία των ενηλίκων που αποδεικνύει ότι οι δράστες προσπαθούν να παρεμποδίσουν την επαγγελματική πορεία των γυναικών. Η παρεμπόδιση της επαγγελματικής πορείας των ενηλίκων προσαρμόστηκε και μετατράπηκε σε παρεμπόδιση της εκπαιδευτικής πορείας των εφήβων.

- οι 19 (15%) δήλωσαν ότι υφίστανται καμιά φορά *προσπάθειες επιβολής και κυριαρχίας* όσον αφορά την δήλωση πόλης και σχολής εισόδου πανεπιστημίου και οι 127 (85%) δεν υφίστανται.

2. Ψυχολογική βία- τωρινή σχέση

Από τις 243 μαθήτριες που έχουν τώρα σχέση βρέθηκε, όσον αφορά την ψυχολογική βία, ότι:

- οι 84 δήλωσαν ότι υφίστανται καμιά φορά τουλάχιστον δύο είδη συμπεριφορών, με στόχο την κοινωνική *απομόνωση* και οι 159 δεν υφίστανται
- οι 21 δήλωσαν ότι υφίστανται καμιά φορά τουλάχιστον δύο είδη *λεκτικής βίας* και οι 222 δεν υφίστανται
- οι 16 δήλωσαν ότι υφίστανται καμιά φορά τουλάχιστον δύο είδη *απειλών* και οι 177 δεν υφίστανται
- οι 66 δήλωσαν ότι υφίστανται καμιά φορά τουλάχιστον δύο είδη *συναισθηματικής βίας* και οι 177 δεν υφίστανται
- οι 68 δήλωσαν ότι τελούν υπό *καθεστώς σύγχυσης* και οι 175 δεν τελούν
- οι 117 δήλωσαν ότι υφίστανται καμιά φορά *προσπάθειες επιβολής και κυριαρχίας* και οι 126 δεν υφίστανται
- οι 103 δήλωσαν ότι υφίστανται καμιά φορά τουλάχιστον κάποια μορφή *οικονομικής επιβολής* και οι 140 δεν υφίστανται

Από τις 86 μαθήτριες που έχουν τώρα σχέση και πηγαίνουν Γ' λυκείου βρέθηκε ότι :

- οι 11 υφίστανται καμιά φορά *προσπάθειες επιβολής και κυριαρχίας* όσον αφορά τη δήλωση πόλης και σχολής εισόδου πανεπιστημίου και οι 75 δεν υφίστανται (n = 86, μόνο Γ' λυκείου).

3. Ψυχολογική βία – τελευταία σχέση

Από τις 243 μαθήτριες που δεν έχουν τώρα σχέση, αλλά είχαν παλαιότερα, βρέθηκε, όσον αφορά την ψυχολογική βία, ότι:

- οι 64 δήλωσαν ότι υφίστανται καμιά φορά τουλάχιστον δύο είδη συμπεριφορών που στοχεύουν στην κοινωνική απομόνωση (26,3%) και οι 179 δεν υφίστανται (73,7%)
- οι 17 (δήλωσαν ότι υφίστανται καμιά φορά τουλάχιστον 2 είδη λεκτικής βίας 7,0%) και οι 226 δεν υφίστανται (93,0%)
- οι 15 δήλωσαν ότι υφίστανται καμιά φορά τουλάχιστον 2 είδη απειλών (6,2%) και οι 228 δεν υφίστανται (93,8%)
- οι 83 δήλωσαν ότι υφίστανται καμιά φορά τουλάχιστον 2 είδη συναισθηματικής βίας (34,2%) και οι 160 (δεν υφίστανται 65,8%)
- οι 125 δήλωσαν ότι τελούν υπό καθεστώς σύγχυσης και οι 118 δεν τελούν
- οι 113 δήλωσαν ότι υφίστανται καμιά φορά *προσπάθειες επιβολής και κυριαρχίας* (46,5%) και οι 130 δεν υφίστανται (53,5%)
- οι 110 δήλωσαν ότι υφίστανται καμιά φορά τουλάχιστον κάποια μορφή *οικονομικής επιβολής* (45,3%) και οι 133 δεν υφίστανται (54,7%)

Από τις 86 μαθήτριες που δεν έχουν τώρα σχέση, αλλά είχαν παλαιότερα και πηγαίνουν Γ' λυκείου βρέθηκε ότι στην τελευταία τους σχέση :

- οι 8 δήλωσαν ότι υφίστανται καμιά φορά προσπάθειες επιβολής και κυριαρχίας όσον αφορά τη δήλωση πόλης και σχολής εισόδου πανεπιστημίου (13,3%) και οι 52 δεν υφίστανται (86,7%)

Τα παραπάνω αποτελέσματα παρουσιάζονται συγκεντρωτικά στον παρακάτω πίνακα:

Πίνακας 26:
Έκταση ψυχολογικής βίας ανά σχέση

Είδη ψυχολογικής βίας	Τωρινή και τελευταία (n = 486)	Τωρινή σχέση (n = 243)	Τελευταία σχέση (n = 243)
Κοινωνική απομόνωση	148 (30,5%)	84 (34,6%)	64 (26,3%)
Λεκτική βία	38 (7,8%)	21 (8,6%)	17 (7%)
Απειλές	31 (6,4%)	16 (6,6%)	15 (6,2%)
Συναισθηματική βία	149 (30,7%)	66 (27,2%)	83 (34,2%)
Συγκρουόμενες συμπεριφορές	193 (39,7%)	68 (28%)	125 (51,4%)
Τακτικές επιβολής και ελέγχου	230 (47,3%)	117 (48,1%)	113 (46,5%)
Τακτική επιβολής οικονομικής φύσεως	213 (43,8%)	103 (42,4%)	110 (45,3%)
Τακτική επιβολής στην εκπαιδευτική πορεία (μόνο Γ' λυκείου)	19 (14,96%)	11 (12,79%)	8 (15,38%)

Δ. Σύγκριση μεταξύ των μορφών βίας που υφίστανται οι έφηβες στις συντροφικές σχέσεις τους

Σ' αυτή τη φάση, εξετάσαμε τις διαφοροποιήσεις που υπάρχουν ανάμεσα στην έκταση της σωματικής, της σεξουαλικής και της ψυχολογικής βίας που δήλωσαν οι έφηβες ότι έχουν υποστεί στις τελευταίες συντροφικές σχέσεις τους (Πίνακας 27). Επίσης, η έκταση της σωματικής και της σεξουαλικής βίας συγκρίνεται στο σύνολο των περιστατικών (Πίνακας 28).

Πίνακας 27:
Έκταση της βίας στην τελευταία σχέση (n = 243)

Μορφή βίας	Έκταση
Σωματική βία	54 (22,20%)
Σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά	101 (41,60%)
Βιασμός	21 (8,60%)
Κοινωνική απομόνωση (ψυχολογική μορφή βίας)	64 (26,30%)

Πίνακας 27: Έκταση της βίας στην τελευταία σχέση (n = 243)	
Μορφή βίας	Έκταση
Λεκτική βία (ψυχολογική μορφή βίας)	17 (7%)
Απειλές (ψυχολογική μορφή βίας)	15 (6,20%)
Συναισθηματική βία (ψυχολογική μορφή βίας)	83 (34,20%)
Συγκρουόμενες συμπεριφορές (ψυχολογική μορφή βίας)	125 (51,4%)
Τακτικές επιβολής και ελέγχου (ψυχολογική μορφή βίας)	113 (46,50%)
Τακτική επιβολής οικονομικής φύσεως (ψυχολογική μορφή βίας)	110 (45,30%)

Εξετάζοντας τον πίνακα 27⁴¹⁹, που αφορά την έκταση της βίας στην τελευταία σχέση, βρίσκουμε ότι η πιο συχνή μορφή βίας που δήλωσαν οι έφηβες ότι έχουν υποστεί είναι οι τακτικές επιβολής και κυριαρχίας με 46,50%, η δεύτερη πιο συχνή μορφή είναι η σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά με 41,60%, η τρίτη πιο συχνή είναι η συναισθηματική βία με 34,20%, η τέταρτη συχνότερη είναι η κοινωνική απομόνωση με 26,30%, η πέμπτη συχνότερη είναι η σωματική βία με 22,20% και τελευταία ακολουθούν ο βιασμός, η λεκτική βία και οι απειλές με 8,60%, 7,00% και 6,20% αντίστοιχα.

Στη συνέχεια, στον πίνακα 28, παρουσιάζουμε συγκεντρωτικά στοιχεία που ήδη έχουν παρουσιαστεί και αφορούν την έκταση της σωματικής και της σεξουαλικής βίας στο σύνολο των σχέσεων. Εξετάζοντας τον Πίνακα 28, βρίσκουμε ότι η έκταση της σεξουαλικής βίας είναι μεγαλύτερη από την έκταση της σωματικής βίας, γεγονός που οφείλεται στην μεγάλη έκταση της σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς που φτάνει το 52,10%⁴²⁰.

Πίνακας 28: Έκταση της βίας στο σύνολο των σχέσεων (n = 486)	
Μορφή βίας	Έκταση
Σωματική βία	171 (35,20%)
Σεξουαλική βία	184 (37,9%)

Συμπεράσματα για τη φαινομενολογία της βίας

⁴¹⁹ Ο πίνακας περιλαμβάνει και την έκταση των συγκρουόμενων συμπεριφορών καθώς και την τακτική επιβολής οικονομικής φύσης, αλλά η συζήτηση αυτής της ενότητας δεν τις συμπεριλαμβάνει.

⁴²⁰ Βλ.ε Πίνακα 20 για την έκταση της σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς που φτάνει 52,1% και Πίνακα 23 για την έκταση του βιασμού που φτάνει το 15,8%.

Από τα εμπειρικά στοιχεία της θυματολογικής μας έρευνας, προκύπτει ένα μεγάλος αριθμός θυμάτων σωματικής, σεξουαλικής και ψυχολογικής βίας που επιβεβαιώνουν την αρχική μας υπόθεση, ότι δηλαδή παρ' όλη την έλλειψη επίσημων στοιχείων και τη μη αναγνώριση της σοβαρότητας του φαινομένου της συντροφικής βίας στις σχέσεις εφήβων, η έκταση του φαινομένου είναι μεγάλη. Όσον αφορά την έκταση της σωματικής βίας, 1 στις 3 έφηβες δήλωσε ότι την έχει υποστεί στο πλαίσιο της συντροφικής της σχέσης. Όσον αφορά τη σεξουαλική βία, διαπιστώθηκε ότι η πλειονότητα των θυμάτων σεξουαλικής βίας έχει υποστεί σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά (52,10%) και η μειονότητα έχει υποστεί απόπειρες ή τετελεσμένους βιασμούς (15,80%).

Όσον αφορά την έκταση της ψυχολογικής βίας, διαπιστώνουμε ότι η έκταση διαφοροποιείται κατά πολύ ανάλογα με το είδος της ψυχολογικής βίας. Αυτού του είδους η διαφοροποίηση ήταν αναμενόμενη εξαιτίας της ευρύτητας του πεδίου της ψυχολογικής βίας που επιλέχθηκε.⁴²¹

Το είδος της ψυχολογικής βίας που παρουσιάζει τη μικρότερη έκταση είναι οι απειλές με 6,4%, μία ακραία μορφή ψυχολογικής βίας που συνιστά ποινικό αδίκημα.⁴²² Στη συνέχεια, ακολουθεί η λεκτική βία με 7,8%. Το είδος της ψυχολογικής βίας που παρουσιάζει τη μεγαλύτερη έκταση είναι οι τακτικές επιβολής και κυριαρχίας, όπου σχεδόν μία στις δύο έφηβες (47%) δηλώνει ότι έχει υποστεί σε κάποια σχέση της τουλάχιστον δύο τακτικές επιβολής και κυριαρχία, με συχνότητα 'συχνά' ή 'πολύ συχνά'.

Όταν συγκρίνουμε τις διαφορετικές μορφές βίας τα αποτελέσματα της έρευνας, επιβεβαιώνουν την αρχική μας υπόθεση ότι η έκταση της ψυχολογικής βίας είναι μεγαλύτερη απ' ό,τι οι άλλες μορφές βίας και στις συντροφικές σχέσεις των εφήβων στον ελληνικό χώρο. Δεύτερη σε έκταση ακολουθεί η σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά⁴²³ με 52,10%, μετά η σωματική βία με 35,20% και τέλος ο βιασμός με 15,8%. Επιπλέον, αυτά τα στοιχεία είναι σύμφωνα και με αντίστοιχες έρευνες που έχουν γίνει σε άλλες χώρες.⁴²⁴

Σύμφωνα με τα πορίσματα αυτών των ερευνών⁴²⁵:

- ένα ποσοστό 17%, με 94,9% των εφήβων, ανάλογα με την έρευνα, ανέφερε ότι έχει υποστεί κάποιας μορφής ψυχολογική βία.
- ένα ποσοστό 9%, με 76,9% των εφήβων ανάλογα με την έρευνα, έχει υποστεί κάποιας μορφής σεξουαλική βία
- ένα ποσοστό 14%, με 51% των εφήβων ανάλογα με την έρευνα, ανέφερε ότι έχει υποστεί σωματική βία στο πλαίσιο κάποιας σχέσης τους

⁴²¹ Για τη συζήτηση του ορισμού, βλ. στο Κεφάλαιο 1 του εμπειρικού μέρους, στο οποίο περιγράφεται η μεθοδολογία της έρευνας

⁴²² Για αναλυτικότερη παρουσίαση πάνω σε αυτό το ζήτημα, βλ. Κεφάλαιο 1 του εμπειρικού μέρους, στο οποίο περιγράφεται η μεθοδολογία της έρευνας και αναλύεται η μεθοδολογία προσδιορισμού της κάθε έρευνας

⁴²³ Εδώ παρουσιάζουμε τη σεξουαλική βία με βάση τις δύο υπο-κατηγορίες της, την σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά και τον βιασμό

⁴²⁴ Συγκριτικές αναλύσεις πρέπει να γίνουν με προσοχή, γιατί υπάρχουν διαφορές ανάμεσα στο μέγεθος του δείγματος, στη μεθοδολογία και στους ορισμούς που έχουν χρησιμοποιηθεί. Επίσης, οι πολιτισμικές διαφορές που τυχόν υπάρχουν ανά χώρα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη, αφού μπορεί να επηρεάζουν το ύψος αναφοράς περιστατικών βίας.

⁴²⁵ Για μια αναλυτική παρουσίαση αυτών των ερευνών βλ. Κεφάλαιο 2.

Με βάση τα παραπάνω πορίσματα των ερευνών, γίνεται φανερό ότι κάποιες έρευνες έχουν εντοπίσει μεγαλύτερη έκταση βίας και άλλες μικρότερη έκταση απ' ό,τι τα πορίσματα της δικής μας έρευνας. Παρ' όλα αυτά, η κλίμακα εμφάνισης της έκτασης της βίας ανά μορφή παραμένει η ίδια. Δηλαδή, σε όλες τις έρευνες η ψυχολογική βία εμφανίζεται με τη μεγαλύτερη συχνότητα, μετά ακολουθεί η σεξουαλική βία και τέλος η σωματική βία.

II. Αλληλοδιαπλοκή μορφών βίας

Σ' αυτή τη φάση, εξετάσαμε το ερώτημα αν η σωματική βία υφίσταται αυτόνομα από την ψυχολογική και τη σεξουαλική βία (σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά και βιασμός). Πιο συγκεκριμένα, διερευνήθηκαν τα εξής ερωτήματα:

- Κατά πόσο η ύπαρξη της σωματικής βίας συνδέεται με την ύπαρξη της ψυχολογικής βίας;
- Κατά πόσο η ύπαρξη της σωματικής βίας συνδέεται με την ύπαρξη της σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς;
- Κατά πόσο η ύπαρξη της σωματικής βίας συνδέεται με την ύπαρξη του βιασμού;
- Κατά πόσο η ύπαρξη της σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς συνδέεται με την ύπαρξη της ψυχολογικής βίας;
- Κατά πόσο η ύπαρξη του βιασμού συνδέεται με την ύπαρξη της ψυχολογικής βίας;

Τα παραπάνω ερωτήματα ερευνήθηκαν εξετάζοντας τις τελευταίες σχέσεις των έφηβων γυναικών. Επιλέχθηκαν οι τελευταίες και όχι οι τωρινές σχέσεις, γιατί θεωρήσαμε ότι οι σχέσεις αυτές είχαν κάνει τον κύκλο τους κατά τη διεξαγωγή της έρευνας, οπότε ήταν πιο εύκολο να εξακριβωθεί η συνύπαρξη ή όχι διαφορετικών μορφών βίας. Επίσης, επιλέξαμε την τελευταία σχέση, επειδή οι αναμνήσεις είναι ακόμα νωπές, οπότε υποθέσαμε ότι δεν θα υπήρχε ζήτημα ανάκλησης σχετικών εμπειριών.

Αντίθετα στην τωρινή σχέση, η οποία 'έτρεχε' κατά τον χρόνο διεξαγωγής της έρευνας, μπορεί να υπήρχε ήδη ψυχολογική βία, αλλά να μην είχε εμφανιστεί ακόμα η σωματική βία. Με άλλα λόγια, δεν θεωρήσαμε δεδομένη την ταυτόχρονη εμφάνιση διαφορετικών μορφών βίας.

A. Συσχετισμός σωματικής βίας με είδη ψυχολογικής βίας

Σ' αυτή τη φάση, εξετάσαμε κατά πόσο η ύπαρξη της σωματικής βίας συνυπάρχει με διάφορα είδη ψυχολογικής βίας. Για να γίνει αυτό, εξετάσαμε στις τελευταίες σχέσεις που οι έφηβες δήλωσαν ότι υπέστησαν σωματική βία αν υπέστησαν και κάποιο είδος ψυχολογικής βίας και βρήκαμε τα εξής:

Από τις 54 έφηβες που έχουν υποστεί κάποιο είδος σωματικής βίας στις σχέσεις τους:

- οι 28 δήλωσαν ότι έχουν υποστεί και κάποια μορφή κοινωνικής απομόνωσης (51,85%)
- οι 10 δήλωσαν ότι έχουν υποστεί και λεκτική βία (18,51%)
- οι 14 δήλωσαν ότι έχουν υποστεί και απειλές (25,92%)
- οι 32 δήλωσαν ότι έχουν υποστεί και συναισθηματική βία (59,25%)
- οι 38 δήλωσαν ότι έχουν υποστεί και διάφορες συγκρουόμενες συμπεριφορές (70,37%)
- οι 35 δήλωσαν ότι έχουν υποστεί και διάφορες τακτικές επιβολής και κυριαρχίας (64,81%)
- οι 33 δήλωσαν ότι έχουν υποστεί και κάποια τακτική επιβολής οικονομικής φύσης (61,11%)

Με βάση τα παραπάνω στοιχεία, πάνω από τις μισές έφηβες που υφίστανται σωματική βία υφίστανται και:

- απομόνωση
- συναισθηματική βία
- τακτικές επιβολής και κυριαρχίας
- συγκρουόμενες συμπεριφορές
- τακτική επιβολής οικονομικής φύσεως

Αντιστρέφοντας τώρα το ερώτημα και προσπαθώντας να διερευνήσουμε κατά πόσο η ύπαρξη κάποιας μορφής ψυχολογικής βίας συνοδεύεται από σωματική βία διαπιστώνουμε τα εξής:

- Από τις 64 έφηβες που έχουν υποστεί στις σχέσεις κάποιας μορφής κοινωνική απομόνωση, οι 28 (43,80%) δήλωσαν ότι έχουν υποστεί και κάποιο είδος σωματικής βίας.
- Από τις 17 έφηβες που έχουν υποστεί στις σχέσεις κάποια μορφή λεκτικής βίας, οι 10 (58,80%) δήλωσαν ότι έχουν υποστεί και κάποιο είδος σωματικής βίας.
- Από τις 15 έφηβες που έχουν υποστεί στις σχέσεις κάποια απειλή, οι 14 (93,30%) δήλωσαν ότι έχουν υποστεί και κάποιο είδος σωματικής βίας.
- Από τις 83 έφηβες που έχουν υποστεί στις σχέσεις κάποια μορφή συναισθηματικής βίας, οι 32 (38,60%) δήλωσαν ότι έχουν υποστεί και κάποιο είδος σωματικής βίας.
- Από τις 125 έφηβες που έχουν υποστεί στις σχέσεις κάποια μορφή σύγχυσης, οι 38 (30,40%) δήλωσαν ότι έχουν υποστεί και κάποιο είδος σωματικής βίας.
- Από τις 113 έφηβες που έχουν υποστεί στις σχέσεις κάποια μορφή κυριαρχίας και ελέγχου, οι 35 (31,00%) δήλωσαν ότι έχουν υποστεί και κάποιο είδος σωματικής βίας.
- Από τις 110 έφηβες που έχουν υποστεί στις σχέσεις κάποια μορφή οικονομικής βίας, οι 33 (30,00%) δήλωσαν ότι έχουν υποστεί και κάποιο είδος σωματικής βίας.

Πίνακας 29: Συσχετισμός σωματικής βίας με είδη ψυχολογικής βίας - Τελευταία σχέση

Σωματική βία		Απομόνωση		Λεκτική βία		Απειλές		Συναισθηματική βία		Συγκρουόμενες συμπεριφορές		Τακτικές επιβολής και ελέγχου		Οικονομικός περιορισμός	
		Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι
ναι	22,20%	43,80%	14,50%	58,80%	19,50%	93,30%	17,50%	38,60%	13,80%	30,40%	13,60%	31,00%	14,60%	30,00%	15,80%
	54	28	26	10	44	14	40	32	22	38	16	35	19	33	21
όχι	77,80%	56,30%	85,50%	41,20%	80,50%	6,70%	82,50%	61,40%	86,30%	69,60%	86,40%	69,00%	85,40%	70,00%	84,20%
	189	36	153	7	182	1	188	51	138	87	102	78	111	77	112
σύνολο	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
	243	64	179	17	226	15	228	83	160	125	118	113	130	110	133

Σύμφωνα με τα παραπάνω στοιχεία:

- Οι απειλές συνοδεύονται από σωματική βία
- Η λεκτική βία συνοδεύεται από σωματική βία

Συμπεράσματα

Η σύγκριση του υπο-δείγματος των εφήβων που είχαν υποστεί σωματική βία στην τελευταία τους σχέση με τα υπο-δείγματα αυτών που έχουν υποστεί διάφορες μορφές ψυχολογικής βίας έδειξε ότι οι διαφορετικές μορφές βίας συνδέονται μεταξύ τους. Πιο συγκεκριμένα, βρέθηκε ότι πάνω από τις μισές έφηβες που δήλωσαν ότι υφίστανται σωματική βία στην τελευταία τους σχέση υφίστανται και:

- απομόνωση
- συναισθηματική βία
- τακτικές επιβολής και κυριαρχίας
- συγκρουόμενες συμπεριφορές
- τακτική επιβολής οικονομικής φύσεως

επίσης, στις σχέσεις όπου οι έφηβες δήλωσαν ότι υφίστανται απειλές και λεκτική βία βρέθηκε ότι υφίστανται ταυτόχρονα και σωματική βία. Ο πιο στενός συσχετισμός συναντάται ανάμεσα στη σωματική βία και στις απειλές. Όπως είδαμε παραπάνω, από τις 15 έφηβες που έχουν υποστεί στις σχέσεις κάποια απειλή, οι 14 (93,30%) δήλωσαν ότι έχουν υποστεί και κάποιο είδος σωματικής βίας. Φυσικά, τα παραπάνω στοιχεία δεν αρκούν για να επιβεβαιώσουν τη συγκεκριμένη υπόθεση της έρευνας μας, δεν παύουν όμως να αποτελούν μια ένδειξη ότι η σωματική βία δεν υφίσταται ανεξάρτητα από την ψυχολογική βία, όπως και ότι κάποιες μορφές ψυχολογικής βίας (απειλές και λεκτική βία) συνυπάρχουν με την άσκηση σωματικής βίας (Σχήμα 1 και Σχήμα 2).

Τα παραπάνω συμπεράσματα συμφωνούν με τα πορίσματα της ερευνητικής ομάδας των Follingstad κ.ά.(1999)⁴²⁶, οι οποίοι εξέτασαν ποιες άλλες μορφές βίας που συνοδεύουν τη σωματική βία έχουν ιδιαίτερη αρνητική βαρύτητα. Διαπίστωσαν ότι ο εξευτελισμός, με ποσοστό 64,5%, ήταν αυτός που αναφέρθηκε ως τη μορφή με τη μεγαλύτερη αρνητική συνέπεια, και στη συνέχεια η λεκτική βία η οποία αναφέρθηκε από το 45,7% του δείγματος.

Σωματική βία

και κατά 52% → απομόνωση
και κατά 59% → συναισθηματική βία
και κατά 65% → Τακτικές επιβολής και κυριαρχίας
και κατά 70% → Συγκρουόμενες συμπεριφορές
και κατά 61% → Τακτική επιβολής οικονομικής
φύσεως

Σχήμα 1

⁴²⁶ Βλ. Follingstad, D. R., Rutledge, L. L., Berg, B. J., Hause, E. S. & Polek, D. S. 1990. The role of emotional abuse in physically abusive relationships. *Journal of Family Violence* 5 (2): 107-119.

Απειλές	και κατά 93% ⇒	
Λεκτική βία	και κατά 59% ⇒	
Συναισθηματική βία	και κατά 39% ⇒	
Κοινωνική απομόνωση	και κατά 44% ⇒	
Τακτικές κυριαρχίας και ελέγχου	και κατά 31% ⇒	Σωματική βία
Συγκρουόμενες συμπεριφορές	και κατά 30% ⇒	
Τακτική επιβολής οικονομικής φύσεως	και κατά 30% ⇒	

Σχήμα 2

B. Συσχετισμός σεξουαλικής βίας με τη σωματική βία

Σ' αυτή τη φάση, εξετάσαμε κατά πόσο η σεξουαλική βία συσχετίζεται με τη σωματική βία. Πιο συγκεκριμένα, εξετάσαμε κατά πόσο η σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά και ο βιασμός συνυπάρχουν με τη σωματική βία.

Από τις 101 έφηβες που δήλωσαν ότι στη σχέση τους είχαν υποστεί σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά κάποιας μορφής, βρήκαμε ότι οι 38 (37,62%) έχουν υποστεί και σωματική βία κάποιας μορφής. Μία στις τρεις έφηβες δηλαδή έχουν βιώσει εμπειρίες σωματικής αλλά και σεξουαλικής βίας.

Αντιστρέφοντας τώρα το ερώτημα ερευνήσαμε κατά πόσο η σωματική βία συνδυάζεται με σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά. Βρήκαμε ότι από τις 54 έφηβες που δήλωσαν ότι έχουν υποστεί στη σχέση τους σωματική βία κάποιας μορφής, οι 38 (70,40%) έχουν υποστεί και σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά κάποιας μορφής, δηλαδή, οι δύο στις τρεις έφηβες. Ο παρακάτω πίνακας (Πίνακας 30) είναι ενδεικτικός:

		Σωματική βία	
		Ναι	Όχι
Σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά	Ναι	41,60%	33,30%
		101	63
Όχι	Ναι	29,60%	66,70%
		142	126
Σύνολο		100,00%	100,00%
		243	189

Συμπεράσματα

Με βάση τα παραπάνω αποτελέσματα, υπάρχουν κάποιες ενδείξεις ότι είναι πιο σύνηθες στις σχέσεις, δύο στις τρεις έφηβες που δηλώνουν ότι υφίστανται σωματική βία να υφίστανται και σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά κάποιας μορφής. Με άλλα

λόγια, είναι πιο συχνό το φαινόμενο περιστατικά σωματικής βίας να σχετίζονται με περιστατικά σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς απ' ό,τι το αντίστροφο (Σχήμα 3).

Σωματική βία	70% υφίστανται και ⇒	Σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά
Σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά	38% υφίστανται και ⇒ Σχήμα 3	Σωματική βία

Γ. Συσχετισμός βιασμού με την σωματική βία

Σε αυτό το σημείο, εξετάσαμε εάν στις σχέσεις όπου οι έφηβες δήλωσαν ότι έχουν βιαστεί έχουν υποστεί και σωματική βία.

Από τις 21 έφηβες που δήλωσαν ότι στη σχέση τους έχουν βιαστεί, βρήκαμε ότι 13 (61,90%) έχουν υποστεί και σωματική βία. Περισσότερο από μία στις δύο έφηβες δηλαδή που έχει βιαστεί έχει υποστεί και σωματική βία κάποιας μορφής.

Αντιστρέφοντας τώρα το ερώτημα, ερευνήσαμε κατά πόσο η σωματική βία συνυπάρχει με τον βιασμό. Βρήκαμε ότι από τις 54 έφηβες που δήλωσαν ότι έχουν υποστεί στη σχέση τους σωματική βία οι 13 (24,10%) έχουν βιαστεί.

Με βάση τα παραπάνω αποτελέσματα, υπάρχουν κάποιες ενδείξεις ότι η σωματική βία δεν είναι απαραίτητο να συνυπάρχει με τον βιασμό, ενώ στις σχέσεις όπου υπάρχει βιασμός είναι πολύ πιθανό να υπάρχει και σωματική βία.

Αυτά τα συμπεράσματα είναι κάπως αυτονόητα, αφού το φαινόμενο της άσκησης της σωματικής βίας είναι πιο συχνό απ' ό,τι το φαινόμενο του βιασμού. Ο πίνακας που ακολουθεί είναι ενδεικτικός:

Βιασμός		Σωματική βία	
		Ναι	Όχι
Ναι	8,60%	24,10%	4,20%
	21	13	8
Όχι	91,40%	75,90%	95,80%
	222	41	181
Σύνολο	100,00%	100,00%	100,00%
	243	54	189

Το παρακάτω σχήμα είναι ενδεικτικό:

Σωματική βία	24% υφίστανται και ⇒	Βιασμό
Βιασμός	62% υφίστανται και ⇒ Σχήμα 4	Σωματική βία

Δ. Συσχετισμός σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς και διαφορετικών μορφών ψυχολογικής βίας

Σ' αυτή τη φάση, εξετάσαμε κατά πόσο η σεξουαλική βία σχετίζεται με διάφορα είδη ψυχολογικής βίας. Πιο συγκεκριμένα, διερευνώντας κατά πόσο η σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά και ο βιασμός συνυπάρχουν με διάφορες μορφές ψυχολογικής βίας βρήκαμε τα εξής:

Από τις 64 έφηβες που δήλωσαν ότι έχουν υποστεί σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά στην τελευταία σχέση οι:

- οι 39 δήλωσαν ότι έχουν υποστεί και κάποια μορφή κοινωνικής απομόνωσης (60,93%)
- οι 14 δήλωσαν ότι έχουν υποστεί και λεκτική βία (21,87%)
- οι 13 δήλωσαν ότι έχουν υποστεί και απειλές (20,31%)
- οι 53 δήλωσαν ότι έχουν υποστεί και συναισθηματική βία (82,81%)
- οι 61 δήλωσαν ότι έχουν υποστεί και συγκρουόμενες συμπεριφορές (95,31%)
- οι 61 δήλωσαν ότι έχουν υποστεί και διάφορες τακτικές επιβολής και κυριαρχίας (95,31%)
- οι 53 δήλωσαν ότι έχουν υποστεί και κάποια τακτική επιβολής οικονομικής φύσεως (82,81%)

Αντιστρέφοντας τώρα το ερώτημα και προσπαθώντας να εξετάσουμε κατά πόσο η ύπαρξη της ψυχολογικής βίας σχετίζεται με την ύπαρξη της σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς βρήκαμε τα εξής:

- Από τις 64 έφηβες που έχουν υποστεί στις σχέσεις κοινωνική απομόνωση κάποιας μορφής οι 39 δήλωσαν ότι έχουν υποστεί και σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά κάποιας μορφής (60,90%).
- Από τις 17 έφηβες που έχουν υποστεί στις σχέσεις κάποια μορφή λεκτικής βίας οι 14 (82,40%) δήλωσαν ότι έχουν υποστεί και κάποια μορφή σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς.
- Από τις 15 έφηβες που έχουν υποστεί στις σχέσεις κάποια απειλή οι 13 (86,70%) δήλωσαν ότι έχουν υποστεί και κάποια μορφή σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς.
- Από τις 83 έφηβες που έχουν υποστεί στις σχέσεις κάποια μορφή συναισθηματικής βίας οι 53 (63,90%) δήλωσαν ότι έχουν υποστεί και κάποια μορφή σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς.
- Από τις 125 έφηβες που έχουν υποστεί στις σχέσεις κάποια μορφή σύγχυσης οι 61 (48,80%) δήλωσαν ότι έχουν υποστεί και κάποια μορφή σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς.

- Από τις 113 έφηβες που έχουν υποστεί στις σχέσεις κάποια μορφή κυριαρχίας και ελέγχου οι 61(54,00%) δήλωσαν ότι έχουν υποστεί και κάποια μορφή σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς.
- Από τις 110 έφηβες που έχουν υποστεί στις σχέσεις κάποια μορφή οικονομικής βίας οι 53 (48,20%) δήλωσαν ότι έχουν υποστεί και κάποια μορφή σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς.

Ο παρακάτω πίνακας είναι ενδεικτικός:

Πίνακας 31: Συσχετισμός σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς με είδη ψυχολογικής βίας στην τελευταία σχέση

Σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά		Απομόνωση		Λεκτική βία		Απειλές		Συναισθηματική βία		Συγκρουόμενες συμπεριφορές		Επιβολή-Κυριαρχία		Τακτική επιβολής οικονομικής φύσεως	
		Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι
ναι	41,60%	60,90%	34,60%	82,40%	38,50%	86,70%	38,60%	63,90%	30,00%	48,80%	33,90%	54,00%	30,80%	48,20%	36,10%
	101	39	62	14	87	13	88	53	48	61	40	61	40	53	48
όχι	58,40%	39,10%	65,40%	17,60%	61,50%	13,30%	61,40%	36,10%	70,00%	51,20%	66,10%	46,00%	69,20%	51,80%	63,90%
	142	25	117	3	139	2	140	30	112	64	78	52	90	57	85
σύνολο	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
	243	64	179	17	226	15	228	83	160	125	118	113	130	110	133

Συμπεράσματα

Η σύγκριση του υπο-δείγματος των εφήβων που είχαν υποστεί σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά στην τελευταία τους σχέση με τα υπο-δείγματα αυτών που έχουν υποστεί διάφορες μορφές ψυχολογικής βίας έδειξε ότι συνδέονται οι διαφορετικές μορφές βίας μεταξύ τους. Πιο συγκεκριμένα, βρέθηκε ότι πάνω από τις μισές έφηβες που δήλωσαν ότι έχουν υποστεί σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά στην τελευταία τους σχέση είχαν υποστεί και :

- Απομόνωση
- Συναισθηματική βία
- Τακτικές επιβολής και κυριαρχίας

- Συγκρουόμενες συμπεριφορές
- Τακτική επιβολής οικονομικής φύσεως

Επίσης στις σχέσεις όπου οι έφηβες δήλωσαν ότι υφίστανται απειλές και λεκτική βία βρέθηκε ότι υφίστανται ταυτόχρονα και σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά. Η μεγαλύτερη αμοιβαιότητα συναντάται ανάμεσα στη σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά και στις απειλές καθώς και στη λεκτική βία, όπου, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, από τις 15 έφηβες που έχουν υποστεί στις σχέσεις κάποια απειλή οι 13 (86,70%) δήλωσαν ότι έχουν υποστεί και κάποιο είδος σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς, ενώ από τις 17 έφηβες που δήλωσαν ότι έχουν υποστεί στις σχέσεις τους κάποια μορφή λεκτικής βίας οι 14 (82,40%) δήλωσαν ότι έχουν υποστεί και κάποια μορφή σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς. Επίσης, και στις υπόλοιπες μορφές ψυχολογικής βίας βρίσκουμε ότι σχεδόν μία στις δύο υφίστανται. Φυσικά τα παραπάνω στοιχεία δεν αρκούν για να επιβεβαιώσουν τη συγκεκριμένη υπόθεση της έρευνάς μας, δεν παύουν όμως να αποτελούν ένδειξη ότι η σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά δεν υφίσταται ανεξάρτητα από την ψυχολογική βία, όπως και ότι όλες οι μορφές ψυχολογικής βίας (και ιδιαίτερα οι απειλές και η λεκτική βία) συνυπάρχουν με την άσκηση σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς (Σχήμα 5 και Σχήμα 6).

Σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά	<i>και κατά 61% ⇒</i>	— απομόνωση
	<i>και κατά 83% ⇒</i>	— συναισθηματική βία
	<i>και κατά 95% ⇒</i>	— Τακτικές επιβολής και κυριαρχίας
	<i>και κατά 95% ⇒</i>	— Συγκρουόμενες συμπεριφορές
	<i>και κατά 83% ⇒</i>	— Τακτική επιβολής οικονομικής φύσης

Σχήμα 5

Απειλές	<i>και κατά 87% ⇒</i>	Σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά
Λεκτική βία	<i>και κατά 82% ⇒</i>	
Συναισθηματική βία	<i>και κατά 64% ⇒</i>	
Κοινωνική απομόνωση	<i>και κατά 61% ⇒</i>	
Τακτικές κυριαρχίας και ελέγχου	<i>και κατά 54% ⇒</i>	
Συγκρουόμενες συμπεριφορές	<i>και κατά 49% ⇒</i>	
Τακτική επιβολής οικονομικής φύσεως	<i>και κατά 48% ⇒</i>	

Σχήμα 6

Ε. Συσχετισμός βιασμού και διαφορετικών μορφών ψυχολογικής βίας

Διερευνώντας κατά πόσο ο βιασμός σχετίζεται με την ψυχολογική βία βρήκαμε τα εξής:

Από τις 21 έφηβες που δήλωσαν ότι έχουν υποστεί βιασμό στις σχέσεις τους:

- οι 14 δήλωσαν ότι έχουν υποστεί και απομόνωση (66,66%)
- οι 9 δήλωσαν ότι έχουν υποστεί και λεκτική βία (42,85%)
- οι 9 δήλωσαν ότι έχουν υποστεί και απειλές (42,85%)
- οι 16 δήλωσαν ότι έχουν υποστεί και συναισθηματική βία (76,19%)
- οι 12 δήλωσαν ότι έχουν υποστεί και συγκρουόμενες συμπεριφορές (57,14%)
- οι 18 δήλωσαν ότι έχουν υποστεί και διάφορες τακτικές επιβολής και κυριαρχίας (85,71%)
- οι 15 δήλωσαν ότι έχουν υποστεί και κάποια τακτική επιβολής οικονομικής φύσης (71,42%)

Αντιστρέφοντας τώρα τον συσχετισμό, και προσπαθώντας να εξετάσουμε κατά πόσο η ύπαρξη της ψυχολογικής βίας σχετίζεται με την ύπαρξη του εγκλήματος του βιασμού βρίσκουμε τα εξής:

— Από τις 64 έφηβες που δήλωσαν ότι έχουν υποστεί στις σχέσεις κάποια μορφή κοινωνικής απομόνωσης οι 14 (21,90%) δήλωσαν ότι έχει γίνει και κάποια απόπειρα βιασμού εναντίον τους ή ότι έχουν βιαστεί.

— Από τις 17 έφηβες που δήλωσαν ότι έχουν υποστεί στις σχέσεις κάποια μορφή λεκτικής βίας οι 9 δήλωσαν ότι έχει γίνει και κάποια απόπειρα βιασμού εναντίον τους ή ότι έχουν βιαστεί (52,90%).

— Από τις 15 έφηβες που δήλωσαν ότι έχουν υποστεί στις σχέσεις κάποια απειλή οι 9 δήλωσαν ότι έχει γίνει και κάποια απόπειρα βιασμού εναντίον τους ή ότι έχουν βιαστεί (60,00%).

— Από τις 83 έφηβες που δήλωσαν ότι έχουν υποστεί στις σχέσεις κάποια μορφή συναισθηματικής βίας οι 16 δήλωσαν ότι έχει γίνει και κάποια απόπειρα βιασμού εναντίον τους ή ότι έχουν βιαστεί (19,30%).

— Από τις 125 έφηβες που δήλωσαν ότι έχουν υποστεί στις σχέσεις κάποια μορφή σύγχυσης οι 12 δήλωσαν ότι έχει γίνει και κάποια απόπειρα βιασμού εναντίον τους ή ότι έχουν βιαστεί (9,60%).

— Από τις 113 έφηβες που δήλωσαν ότι έχουν υποστεί στις σχέσεις κάποια μορφή κυριαρχίας και ελέγχου οι 18 δήλωσαν ότι έχει γίνει και κάποια απόπειρα βιασμού εναντίον τους ή ότι έχουν βιαστεί (15,90%).

— Από τις 110 έφηβες που δήλωσαν ότι έχουν υποστεί στις σχέσεις κάποια τακτική επιβολής οικονομικής φύσεως οι 15 δήλωσαν ότι έχει γίνει και κάποια απόπειρα βιασμού εναντίον τους ή ότι έχουν βιαστεί (13,60%).

Ο παρακάτω πίνακας είναι ενδεικτικός:

Πίνακας 32: Συσχετισμός βιασμού με είδη ψυχολογικής βίας στη τελευταία σχέση

Βιασμός	Απομόνωση		Λεκτική βία		Απειλές		Συναισθηματική βία		Συγκρουόμενες Συμπεριφορές		Επιβολή-Κυριαρχία		Τακτική Επιβολής Οικονομικής Φύσεως		
	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	
ναι	8,60%	21,90%	3,90%	52,90%	5,30%	60,00%	5,30%	19,30%	3,10%	9,60%	7,60%	15,90%	2,30%	13,60%	4,50%
	21	14	7	9	12	9	12	16	5	12	9	18	3	15	6
όχι	91,40%	78,10%	96,10%	47,10%	94,70%	40,00%	94,70%	80,70%	96,90%	90,40%	92,40%	84,10%	97,70%	86,40%	95,50%
	222	50	172	8	214	6	216	67	155	113	109	95	127	95	127
σύνολο	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
	243	64	179	17	226	15	228	83	160	125	118	113	130	110	133

Βιασμός	και κατά 67% ⇒	Απομόνωση
	και κατά 76% ⇒	Συναισθηματική βία
	και κατά 86% ⇒	Τακτικές επιβολής και κυριαρχίας
	και κατά 57% ⇒	Συγκρουόμενες συμπεριφορές
	και κατά 83% ⇒	Τακτική επιβολής οικονομικής φύσεως
	και κατά 43% ⇒	Απειλές
	και κατά 43% ⇒	Λεκτική βία

Σχήμα 7

Απειλές	και κατά 60% ⇒	Βιασμός
Λεκτική βία	και κατά 53% ⇒	
Συναισθηματική βία	και κατά 19% ⇒	
Κοινωνική απομόνωση	και κατά 22% ⇒	
Τακτικές κυριαρχίας και ελέγχου	και κατά 16% ⇒	
Συγκρουόμενες συμπεριφορές	και κατά 10% ⇒	
Τακτική επιβολής οικονομικής φύσεως	και κατά 14% ⇒	

Σχήμα 8

Συμπεράσματα

Τα παραπάνω πορίσματα επιβεβαιώνουν, σε κάποιο βαθμό, την αρχική μας υπόθεση ότι σε σχέσεις όπου υπάρχει βιασμός υπάρχει και ψυχολογική βία. Μεγαλύτερη συνάφεια συναντάται ανάμεσα στον βιασμό και στις τακτικές επιβολής και κυριαρχίας (86%), και έπειτα ανάμεσα στον βιασμό και στη συναισθηματική βία (76%). Στη συνέχεια, παρατίθενται σε συγκεντρωτικούς πίνακες τα παραπάνω στοιχεία.

Πίνακας 32:
Η σχέση της ψυχολογικής βίας με τη σωματική και τη σεξουαλική βία
(τελευταία σχέση (n = 243))

	Σωματική βία (n = 54)	Σεξουαλική επιθετικότητα (n = 64)	Βιασμός (n = 21)
Συγκρουόμενες συμπεριφορές (n = 125)	70,37% (n = 38)	95,31% (n = 61)	57,14% (n = 12)
Τακτικές επιβολής και ελέγχου (n = 113)	64,81% (n = 35)	95,31% (n = 61)	85,71% (n = 18)
Τακτική επιβολής οικονομικής φύσεως (n = 110)	61,11% (n = 33)	82,81% (n = 53)	71,42% (n = 15)
Συναισθηματική βία (n = 83)	59,25% (n = 32)	82,81% (n = 53)	76,19% (n = 16)

Κοινωνική απομόνωση (n = 64)	51,85% (n = 28)	60,93% (n = 39)	66,66% (n = 14)
Λεκτική βία (n = 17)	18,51% (n = 10)	21,87% (n = 14)	42,85% (n = 9)
Απειλές (n = 15)	25,92% (n = 14)	20,31% (n = 13)	42,85% (n = 9)

Πίνακας 33:

Συνάφεια των διαφόρων μορφών ψυχολογικής βίας με σωματική ή σεξουαλική βία (τελευταία τους σχέση (n = 243))

Τελευταία σχέση (n = 243)	Απειλές (n = 15)	Λεκτική βία (n=17)	Συναίσθηματική βία (n = 83)	Κοινωνική απομόνωση (n = 64)	Τακτική επιβολής οικονομικής φύσεως (n = 110)	Τακτικές επιβολής & ελέγχου (n=113)	Συγκρουόμενες συμπεριφορές (n = 125)
Σωματική βία (n = 54)	93,30% (n = 14)	58,80% (n = 10)	38,60% (n = 32)	43,80% (n = 28)	30% (n = 33)	35% (n = 31)	30,40% (n = 38)
Σεξουαλική επιθετικότητα (n = 64)	86,70% (n = 13)	82,40% (n = 14)	63,90% (n = 53)	60,90% (n = 39)	48,20% (n = 53)	54,00% (n = 61)	48,80% (n = 61)
Βιασμός (n = 21)	60,00% (n = 9)	52,90% (n = 9)	19,30% (n = 16)	21,90% (n = 14)	13,60% (n = 15)	15,90% (n = 18)	9,60% (n = 12)

ΣΤ. Συσχετισμός τακτικών επιβολής και κυριαρχίας με άλλες μορφές βίας

Σ' αυτή τη φάση, διερευνήσαμε κατά πόσο οι τακτικές επιβολής και κυριαρχίας εμφανίζονται σ' όλα τα είδη βίας –σωματική, την ψυχολογική και τη σεξουαλική (σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά και βιασμός). Πιο συγκεκριμένα, διερευνήθηκαν τα εξής ερωτήματα:

- Κατά πόσο οι τακτικές επιβολής και ελέγχου συνδέονται με την ύπαρξη της σωματικής βίας;
- Κατά πόσο οι τακτικές επιβολής και ελέγχου συνδέονται με την ύπαρξη της σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς;
- Κατά πόσο οι τακτικές επιβολής και ελέγχου συνδέονται με την ύπαρξη του βιασμού;
- Κατά πόσο η ύπαρξη τακτικών επιβολής και ελέγχου συνδέονται με τις υπόλοιπες μορφές της ψυχολογικής βίας;

Από τις 230 έφηβες που δήλωσαν ότι έχουν βιώσει επιβολή και έλεγχο στις σχέσεις τους:

- οι 102 έφηβες δήλωσαν ότι έχουν υποστεί και σωματική βία (44,34%)
- οι 149 έφηβες δήλωσαν ότι έχουν αντιμετωπίσει και σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά (64,78%)
- οι 52 έφηβες δήλωσαν ότι έχουν ζήσει και απόπειρα βιασμού ή βιασμό (22,60%).

Αντιστρέφοντας τώρα τον συσχετισμό, και προσπαθώντας να εξετάσουμε κατά πόσο η σωματική βία, η σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά και η απόπειρα βιασμού ή ο βιασμός σχετίζονται με τις τακτικές επιβολής και ελέγχου βρήκαμε τα εξής:

- Από τις 171 έφηβες που δήλωσαν ότι έχουν υποστεί στις σχέσεις κάποια μορφή σωματικής βίας οι 102 (59,60%) δήλωσαν ότι έχουν υποστεί και κάποια τακτική επιβολής και ελέγχου.
- Από τις 253 έφηβες που δήλωσαν ότι έχουν υποστεί στις σχέσεις κάποια μορφή σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς οι 149 (58,90%) δήλωσαν ότι έχουν υποστεί και κάποια τακτική επιβολής και ελέγχου.
- Από τις 77 έφηβες που δήλωσαν ότι έχουν υποστεί στις σχέσεις απόπειρα βιασμού ή τετελεσμένου βιασμού οι 52 (67,50%) δήλωσαν ότι έχουν υποστεί και κάποια τακτική επιβολής και ελέγχου.

Πίνακας 34:
Συσχετισμός τακτικών επιβολής και κυριαρχίας με σωματική και σεξουαλική βία στο σύνολο των σχέσεων

Τακτικές επιβολής και ελέγχου		Σωματική βία		Σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά		Βιασμός	
		Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι
Ναι	47,30%	59,60%	40,60%	58,90%	34,80%	67,50%	43,50%
	230	102	128	149	81	52	178
Όχι	52,70%	40,40%	59,40%	41,10%	65,20%	32,50%	56,50%
	256	69	187	104	152	25	231
Σύνολο	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
	486	171	315	253	233	77	409

Πίνακας 35:
Συσχετισμός τακτικών επιβολής και κυριαρχίας με σωματική και σεξουαλική βία στην τελευταία σχέση

Τακτικές επιβολής και κυριαρχίας		Σωματική βία		Σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά		Βιασμός	
		Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι
ναι	46,50%	64,80%	41,30%	60,40%	36,60%	85,70%	42,80%
	113	35	78	61	52	18	95
όχι	53,50%	35,20%	58,70%	39,60%	63,40%	14,30%	57,20%
	130	19	111	40	90	3	127
σύνολο	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
	243	54	189	101	142	21	222

Η σύγκριση του υπο-δείγματος των εφήβων που είχαν υποστεί τακτικές επιβολής και ελέγχου στην τελευταία και στην τωρινή σχέση με τα υπο-δείγματα αυτών που είχαν υποστεί σωματική βία, σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά και βιασμό έδειξε ότι σ' ένα μεγάλο βαθμό, στο σύνολο των σχέσεων οι τακτικές επιβολής και ελέγχου είναι συστατικό κομμάτι με τις άλλες μορφές βίας. Βρέθηκε ότι είναι πιο πιθανόν στις περιπτώσεις που οι έφηβες δήλωσαν ότι έχουν υποστεί σωματική βία, σεξουαλική

επιθετική συμπεριφορά και βιασμό να έχουν υποστεί και τακτικές επιβολής και ελέγχου απ' ό,τι αντίστροφα. Με άλλα λόγια, η σωματική και σεξουαλική βία συνδέεται στενά με την άσκηση επιβολής και ελέγχου. Αυτή η διαπίστωση επιβεβαιώνει σε μεγάλο βαθμό τη θεωρητική μας προσέγγιση, ότι δηλαδή η άσκηση βίας συνδέεται με τη διάθεση επιβολής και ελέγχου. Ενώ σε περιπτώσεις που ασκείται έλεγχος δεν είναι απαραίτητο να υπάρχει σωματική ή σεξουαλική βία. βλέπουμε ότι στις περιπτώσεις που ασκείται σωματική ή σεξουαλική βία οι τακτικές επιβολής και ελέγχου είναι ορατές.
Τα παρακάτω σχήματα είναι ενδεικτικά.

Τακτικές επιβολής και ελέγχου	και κατά 44% ⇒	Σωματική βία
	και κατά 65% ⇒	Σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά
	και κατά 23% ⇒	Απόπειρα ή τετελεσμένος βιασμός
Σχήμα 9 (τελευταία και τωρινή σχέση)		

Σωματική βία	και κατά 60% ⇒	Τακτικές επιβολής και ελέγχου
Σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά	και κατά 59% ⇒	
Απόπειρα ή τετελεσμένος βιασμός	και κατά 67% ⇒	
Σχήμα 10 (τελευταία και τωρινή σχέση)		

Στο ερώτημα κατά πόσο οι τακτικές επιβολής και ελέγχου συνυπάρχουν με τις άλλες μορφές ψυχολογικής βίας, βρήκαμε ότι από τις 230 έφηβες που δηλώνουν ότι έχουν υποστεί τακτικές επιβολής και ελέγχου στις σχέσεις τους:

- οι 122 δήλωσαν ότι έχουν υποστεί και απομόνωση (53%)
- οι 36 δήλωσαν ότι έχουν υποστεί και λεκτική βία (15,65%)
- οι 31 δήλωσαν ότι έχουν υποστεί και απειλές (13,47%)
- οι 124 δήλωσαν ότι έχουν υποστεί και συναισθηματική βία (53,91%)
- οι 129 δήλωσαν ότι έχουν υποστεί συγκρουόμενες συμπεριφορές (56%)
- οι 163 δήλωσαν ότι έχουν υποστεί και κάποια τακτική επιβολής οικονομικής φύσεως (70,86%) (Πίνακας 36)

Αντιστρέφοντας τώρα τον συσχετισμό και προσπαθώντας να εξετάσουμε κατά πόσο η ψυχολογική βία συνδέεται με τακτικές επιβολής και ελέγχου βρήκαμε τα εξής:

- Από τις 148 έφηβες που δήλωσαν ότι έχουν υποστεί κάποια μορφή κοινωνικής απομόνωσης στις σχέσεις τους οι 122 (82,40%) δήλωσαν ότι έχουν υποστεί και κάποια τακτική επιβολής και ελέγχου.
- Από τις 38 έφηβες που δήλωσαν ότι έχουν υποστεί κάποια μορφή λεκτικής βίας στις σχέσεις οι 36 (94,70%) δήλωσαν ότι έχουν υποστεί και κάποια τακτική επιβολής και ελέγχου.

- Από τις 31 έφηβες που δήλωσαν ότι έχουν δεχτεί κάποια απειλή στις σχέσεις οι 31 (100,00%) δήλωσαν ότι έχουν υποστεί και κάποια τακτική επιβολής και ελέγχου.
 - Από τις 149 έφηβες που δήλωσαν ότι έχουν υποστεί στις σχέσεις κάποια μορφή συναισθηματικής βίας οι 124 (83,20%) δήλωσαν ότι έχουν υποστεί και κάποια τακτική επιβολής και ελέγχου.
 - Από τις 193 έφηβες που δήλωσαν ότι έχουν υποστεί στις σχέσεις κάποια μορφή συγκρουόμενης συμπεριφοράς οι 129 (66,80%) δήλωσαν ότι έχουν υποστεί και κάποια τακτική επιβολής και ελέγχου.
- Από τις 213 έφηβες που δήλωσαν ότι έχουν υποστεί στις σχέσεις κάποια μορφή οικονομικής βίας οι 163 (76,50%) δήλωσαν ότι έχουν υποστεί και κάποια τακτική επιβολής και ελέγχου.

Ο παρακάτω πίνακας είναι ενδεικτικός:

Πίνακας 36: Συσχετισμός τακτικών επιβολής και ελέγχου με άλλα είδη ψυχολογικής βίας στη τελευταία σχέση

		Απομόνωση		Λεκτική βία		Απειλές		Συναισθηματική βία		Συγκρουόμενες συμπεριφορές		Τακτική επιβολής οικονομικής φύσεως	
		Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι
Ναι	46,50%	79,70%	34,60%	100,00%	42,50%	100,00%	43,00%	80,70%	28,80%	63,20%	28,80%	70,00%	27,10%
	113	51	62	17	96	15	98	67	46	79	34	77	36
Όχι	53,50%	20,30%	65,40%		57,50%		57,00%	19,30%	71,30%	36,80%	71,20%	30,00%	72,90%
	130	13	117		130		130	16	114	46	84	33	97
Σύνολο	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
	243	64	179	17	226	15	228	83	160	125	118	110	133

Συμπεράσματα

Η σύγκριση του υπο-δείγματος των εφήβων που είχαν υποστεί τακτικές επιβολής και ελέγχου στην τελευταία και στην τωρινή τους σχέση με τα υπο-δείγματα αυτών που έχουν υποστεί άλλες μορφές ψυχολογικής βίας έδειξε ότι οι τακτικές επιβολής και ελέγχου συνυπάρχουν σε μεγάλο βαθμό με τις άλλες μορφές ψυχολογικής βίας. Πιο συγκεκριμένα, βρέθηκε ότι πάνω από τις μισές έφηβες που δήλωσαν ότι υφίστανται τακτικές επιβολής και ελέγχου υφίστανται και :

- απομόνωση
- συναισθηματική βία
- συγκρουόμενες συμπεριφορές
- οικονομικό περιορισμό

Επίσης, στις σχέσεις όπου οι έφηβες δήλωσαν ότι υφίστανται άλλες μορφές ψυχολογικής βίας βρέθηκε ότι ταυτόχρονα αντιμετωπίζουν σε μεγάλο βαθμό και τακτικές επιβολής και κυριαρχίας. Συγκεκριμένα, ανάμεσα στις απειλές και στις τακτικές επιβολής και ελέγχου υπάρχει απόλυτη συνάφεια (100%) και ανάμεσα στις περιπτώσεις λεκτικής βίας και επιβολής και κυριαρχίας σχεδόν απόλυτη συνάφεια (95%). Επίσης και στις υπόλοιπες σχέσεις, όπου συναντώνται οι υπόλοιπες μορφές ψυχολογικής βίας, συναντάμε σ' ένα μεγάλο βαθμό τακτικές ελέγχου και κυριαρχίας. Φυσικά αυτά τα στοιχεία δεν αρκούν για να επιβεβαιώσουν τη συγκεκριμένη υπόθεση της έρευνας μας, αποτελούν όμως μια σημαντική ένδειξη ότι οι τακτικές επιβολής και ελέγχου δεν υφίστανται ανεξάρτητα από τις άλλες μορφές της ψυχολογικής βίας και ότι όλες οι μορφές ψυχολογικής βίας (και ιδιαίτερα οι απειλές και η λεκτική βία) συνυπάρχουν με τις τακτικές επιβολής και κυριαρχίας (Σχήμα 11 και Σχήμα 12).

Τακτικές επιβολής και ελέγχου	και κατά 53% ⇒	απομόνωση
	και κατά 54% ⇒	συναισθηματική βία
	και κατά 56% ⇒	συγκρουόμενες συμπεριφορές
	και κατά 71% ⇒	οικονομικό περιορισμό

Σχήμα 11
Στην τελευταία και στην τωρινή σχέση

Απειλές	και κατά 100% ⇒	Τακτικές επιβολής και ελέγχου
Λεκτική βία	και κατά 95% ⇒	
Συναισθηματική βία	και κατά 83% ⇒	
Κοινωνική απομόνωση	και κατά 82% ⇒	
Συγκρουόμενες συμπεριφορές	και κατά 67% ⇒	
Τακτική επιβολής οικονομικής φύσεως	και κατά 76% ⇒	

Σχήμα 12

Με βάση τα παραπάνω στοιχεία, είναι φανερό ότι οι τακτικές επιβολής και κυριαρχίας συν-εκδηλώνονται με τα άλλα είδη ψυχολογικής βίας στις μισές περιπτώσεις και πάνω, και ιδιαίτερα στις περιπτώσεις απειλών και λεκτικής βίας. Αυτό το συμπέρασμα αποτελεί μία ένδειξη ότι οι τακτικές επιβολής και ελέγχου διαπερνούν όλες τις άλλες μορφές βίας.

Πίνακας 37: Συσχετισμός τακτικών επιβολής και κυριαρχίας
με άλλα είδη ψυχολογικής βίας
στο σύνολο των σχέσεων

		Απομόνωση		Λεκτική βία		Απειλές		Συναισθηματική βία		Συγκρουόμενες συμπεριφορές		Τακτική επιβολής οικονομικής φύσεως	
		Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι
ναι	47,30%	82,40%	32,00%	94,70%	43,30%	100,00%	43,70%	83,20%	31,50%	66,80%	34,50%	76,50%	24,50%
	230	122	108	36	194	31	199	124	106	129	101	163	67
όχι	52,70%	17,60%	68,00%	5,30%	56,70%		56,30%	16,80%	68,50%	33,20%	65,50%	23,50%	75,50%
	256	26	230	2	254		256	25	231	64	192	50	206
σύνολο	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
	486	148	338	38	448	31	455	149	337	193	293	213	273

Ζ. Συμπεράσματα

Σε αυτή εδώ την ενότητα προσπαθήσαμε να διερευνήσουμε κατά πόσο συνεκδηλώνονται διαφορετικές μορφές βίας στην ίδια σχέση. Το πιο ισχυρό συμπέρασμα για την αλληλοδιαπλοκή των διαφορετικών μορφών βίας βρέθηκε στις σχέσεις όπου οι έφηβες δήλωσαν ότι υφίστανται απειλές και λεκτική βία. Στην πλειοψηφία των σχέσεων που οι έφηβες υφίστανται αυτές τις δύο μορφές βίας υφίστανται και τις άλλες μορφές βίας σχεδόν με απόλυτη συνάφεια (Σχήματα 2,8,6,12). Αυτό μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι δομικό στοιχείο οποιασδήποτε μορφής βίας είναι οι απειλές και η λεκτική βία. Επίσης, ένα άλλο ενδιαφέρον συμπέρασμα αφορά την αλληλοδιαπλοκή των μορφών ψυχολογικής βίας με ένα από τα είδη της τις τακτικές επιβολής και ελέγχου. Στις σχέσεις που οι έφηβες υφίστανται κάποιο είδος ψυχολογικής βίας υφίστανται σε μεγάλο ποσοστό τακτικές επιβολής και ελέγχου (Σχήμα 12).

Ακόμα, εξετάζοντας τη συνύπαρξη της σωματικής βίας με τις διάφορες μορφές της ψυχολογικής βίας βρήκαμε ότι παραπάνω από τις μισές έφηβες που δήλωσαν ότι υφίστανται σωματική βία στη τελευταία τους σχέση υφίστανται και κοινωνική απομόνωση, συναισθηματική βία, τακτικές επιβολής και ελέγχου και τακτική επιβολής οικονομικής φύσεως (Σχήμα 1).

Επίσης, βρήκαμε ότι στις σχέσεις που οι έφηβες δήλωσαν ότι έχουν υποστεί το έγκλημα του βιασμού πάνω από τις μισές (62%) υφίστανται και σωματική βία, ενώ στις σχέσεις που έχουν υποστεί σωματική βία η μία στις τέσσερις (24,10%) έχει υποστεί βιασμό. Αυτό το συμπέρασμα είναι αναμενόμενο, αφού το φαινόμενο της άσκησης της σωματικής βίας είναι πιο συχνό από το φαινόμενο του βιασμού (Σχήμα 4).

Τέλος, βρήκαμε ότι πάνω από τις μισές περιπτώσεις των εφήβων που δήλωσαν ότι υφίστανται σωματική βία υφίστανται και σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά (Σχήμα 3).

Η αλληλοδιαπλοκή των διαφορετικών μορφών βίας υποστηρίζεται από την έρευνα των Coker κ.ά. (2000)⁴²⁷, η οποία αποτελεί μία από τις λίγες έρευνες που ασχολείται με την αλληλό-συσχέτιση διαφορετικών μορφών βίας σε δείγμα ενήλικων γυναικών. Το δείγμα της έρευνας ήταν 1.152 γυναίκες, ηλικίας 18 με 65 ετών, επισκέπτριες σε δύο πανεπιστημιακά κέντρα υγείας. Σ' αυτή την έρευνα, βρήκαν ότι ένα 88% των γυναικών που αντιμετωπίζει σωματική ή σεξουαλική βία αντιμετωπίζει και ψυχολογική βία. Όσον αφορά την άσκηση ψυχολογικής βίας, ένα 25% είχε υποστεί μόνο ψυχολογική βία. Επίσης, ανάμεσα σε αυτές που έχουν υποστεί σωματική βία ένα 58% έχει υποστεί παράλληλα και σεξουαλική βία, και ένα 88% έχει υποστεί σεξουαλική βία.

Αυτά τα συμπεράσματα αποτελούν μία πολύ σημαντική ένδειξη ότι η συντροφική βία έχει να κάνει μ' ένα σύνολο συμπεριφορών και ότι η μία μορφή βίας δεν

⁴²⁷ Βλ. Coker, Smith, Bethea, King, McKeonwa.2000. *Physical health consequences of physical and psychological intimate partner violence. Family Medicine. 9; 451-457.*

υφίσταται ξεκομμένη από την άλλη· ως εκ τούτου η συντροφική βία πρέπει να εξετάζεται σε όλες τις μορφές της.

III. Κοινωνικοδημογραφικά στοιχεία

Σ' αυτή τη φάση, διερευνήσαμε τη σχέση που υπάρχει ανάμεσα στη βία και σε κοινωνικοδημογραφικά στοιχεία.

Τα βασικά ερωτήματα εργασίας που διερευνήθηκαν είναι τα εξής:

- Υπάρχει διαβάθμιση στη βία που υφίστανται οι έφηβες διαφορετικών σχολικών τάξεων (Α', Β', Γ' λυκείου) και διαφορετικών ηλικιών;
- Επηρεάζει η περιοχή που μένει μια έφηβη στην έκταση της βίας που ενδεχομένως να δεχτεί;
- Πώς οι εθνικές διαφορές επηρεάζουν την εκδήλωση περιστατικών βίας;
- Πώς οι ταξικές διαφορές επηρεάζουν την εκδήλωση περιστατικών βίας;
- Υπάρχει συνάφεια ανάμεσα στη βία που υφίστανται οι μητέρες και στη βία που υφίστανται οι κόρες;
- Υπάρχει συσχετισμός ανάμεσα στην οικογενειακή κατάσταση των γονέων (τύπος νοικοκυριού) και τη βία που υφίστανται οι έφηβες στη σχέση τους;

A. Η σχέση της βίας που υφίστανται οι έφηβες και η κατανομή της ανά ηλικία και σχολική τάξη

Ένα βασικό ερώτημα που μας απασχόλησε ήταν κατά πόσο υπάρχουν σημαντικές διαφορές στη βία που υφίστανται οι έφηβες διαφορετικών τάξεων και διαφορετικών ηλικιών. Η διερεύνηση του ερωτήματος έγινε με τη σύγκριση της έκτασης της βίας που δήλωσαν οι έφηβες ότι έχουν υποστεί ανά ηλικιακή ομάδα και σχολική τάξη.

Όταν αναλύσαμε την έκταση της σωματικής βίας που έχουν υποστεί οι έφηβες ανά ηλικιακή κατηγορία, βρήκαμε ότι:

- Οι 15 από τις 28 έφηβες (53,60%) που γεννήθηκαν κατά τις χρονιές 1981-1983 δήλωσαν ότι έχουν υποστεί σωματική βία.
- Οι 39 από τις 95 έφηβες (41,10%) που γεννήθηκαν κατά το έτος 1984 δήλωσαν ότι έχουν υποστεί σωματική βία.
- Οι 41 από τις 124 έφηβες (33,10%) που γεννήθηκαν κατά το έτος 1985 δήλωσαν ότι έχουν υποστεί σωματική βία.
- Οι 70 από τις 217 έφηβες (32,30%) που γεννήθηκαν κατά το έτος 1986 δήλωσαν ότι έχουν υποστεί σωματική βία.
- Οι 6 από τις 22 έφηβες (27,30%) που γεννήθηκαν κάποιο άλλο έτος δήλωσαν ότι έχουν υποστεί σωματική βία.

Όταν αναλύσαμε την έκταση της σωματικής βίας που υφίστανται οι έφηβες ανά σχολική τάξη βρήκαμε ότι:

- οι 66 από τις 225 έφηβες (29,30%) που πήγαιναν Α' λυκείου δήλωσαν ότι έχουν υποστεί σωματική βία
- οι 44 από τις 127 έφηβες (34,60%) που πήγαιναν Β' λυκείου δήλωσαν ότι έχουν υποστεί σωματική βία
- οι 61 από τις 134 έφηβες (45,50%) που πήγαιναν Γ' λυκείου δήλωσαν ότι έχουν υποστεί σωματική βία

Πίνακας 38:

Σωματική βία, ηλικιακή διαστρωμάτωση και κατανομή ανά τάξη

Σωματική βία		Ηλικία					Σε ποια τάξη πηγαίνεις;		
		1981-83	1984	1985	1986	Άλλο	Α' λυκείου	Β' λυκείου	Γ' λυκείου
Ναι	35,20%	53,60%	41,10%	33,10%	32,30%	27,30%	29,30%	34,60%	45,50%
	171	15	39	41	70	6	66	44	61
Όχι	64,80%	46,40%	58,90%	66,90%	67,70%	72,70%	70,70%	65,40%	54,50%
	315	13	56	83	147	16	159	83	73
Σύνολο	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
	486	28	95	124	217	22	225	127	134

Επίσης όταν αναλύσαμε την έκταση της σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς που υφίστανται οι έφηβες ανά ηλικιακή κατηγορία, βρήκαμε ότι:

- οι 14 από τις 28 έφηβες (50%) που γεννήθηκαν κατά τα έτη 1981-1983 δήλωσαν ότι έχουν υποστεί κάποια μορφή σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς.
- οι 53 από τις 95 έφηβες (55,80%) που γεννήθηκαν κατά το έτος 1984 δήλωσαν ότι έχουν υποστεί κάποια μορφή σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς.
- οι 57 από τις 124 έφηβες (46%) που γεννήθηκαν κατά το έτος 1985 δήλωσαν ότι έχουν υποστεί κάποια μορφή σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς.
- οι 117 από τις 217 έφηβες (53,90%) που γεννήθηκαν κατά το έτος 1986 δήλωσαν ότι έχουν υποστεί κάποια μορφή σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς.
- οι 12 από τις 22 έφηβες (55,50%) που γεννήθηκαν κάποιο άλλο έτος δήλωσαν ότι έχουν υποστεί κάποια μορφή σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς.

Όταν αναλύσαμε την έκταση της σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς που υφίστανται οι έφηβες ανά σχολική τάξη βρήκαμε ότι:

- οι 118 από τις 225 έφηβες (52,40%) που πήγαιναν Α' λυκείου δήλωσαν ότι έχουν υποστεί κάποια μορφή σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς.
- οι 53 από τις 127 έφηβες (41,70%) που πήγαιναν Β' λυκείου δήλωσαν ότι έχουν υποστεί κάποια μορφή σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς.
- οι 62 από τις 134 έφηβες (61,20%) που πήγαιναν Γ' λυκείου δήλωσαν ότι έχουν υποστεί κάποια μορφή σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς.

Πίνακας 39:
Σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά, ηλικιακή διαστρωμάτωση και κατανομή ανά τάξη

Σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά	Ηλικία						Α' λυκείου	Β' λυκείου	Γ' λυκείου
	1981-83	1984	1985	1986	Άλλο				
Ναι	52,10%	50,00%	55,80%	46,00%	53,90%	54,50%	52,40%	41,70%	61,20%
	253	14	53	57	117	12	118	53	82
Όχι	47,90%	50,00%	44,20%	54,00%	46,10%	45,50%	47,60%	58,30%	38,80%
	233	14	42	67	100	10	107	74	52
Σύνολο	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
	486	28	95	124	217	22	225	127	134

Όταν αναλύσαμε την έκταση του βιασμού που δήλωσαν οι έφηβες ότι έχουν υποστεί ανά ηλικιακή κατηγορία, βρήκαμε ότι:

- οι 4 από τις 28 έφηβες (14,28%) που γεννήθηκαν κατά τα έτη 1981-1983 δήλωσαν ότι έχουν υποστεί κάποια μορφή σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς.
- οι 19 από τις 95 έφηβες (20%) που γεννήθηκαν κατά το έτος 1984 δήλωσαν ότι έχουν υποστεί κάποια μορφή σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς.
- οι 17 από τις 124 έφηβες (13,70%) που γεννήθηκαν κατά το έτος 1985 δήλωσαν ότι έχουν υποστεί κάποια μορφή σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς.
- η 1 από τις 217 έφηβες (4,50%) που γεννήθηκαν κατά το έτος 1986 δήλωσαν ότι έχουν υποστεί κάποια μορφή σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς
- η 1 από τις 22 έφηβες (4,50%) που γεννήθηκαν κάποιο άλλο έτος δήλωσαν ότι έχουν υποστεί κάποια μορφή σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς.

Όταν αναλύσαμε την έκταση την έκταση του βιασμού που δήλωσαν οι έφηβες ότι έχουν υποστεί ανά σχολική τάξη βρήκαμε ότι:

- οι 225 από τις 225 έφηβες (100,00%) που πήγαιναν Α' λυκείου δήλωσαν ότι έχουν υποστεί κάποια μορφή σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς.
- οι 11 από τις 127 έφηβες (8,70%) που πήγαιναν Β' λυκείου δήλωσαν ότι έχουν υποστεί κάποια μορφή σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς.
- οι 34 από τις 134 έφηβες (25,40%) που πήγαιναν Γ' λυκείου δήλωσαν ότι έχουν υποστεί κάποια μορφή σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς.

Πίνακας 40:
Βιασμός, ηλικιακή διαστρωμάτωση και κατανομή ανά τάξη

Βιασμός		Ηλικία					Σε ποια τάξη πηγαίνεις;		
		1981-83	1984	1985	1986	Άλλο	Α' λυκείου	Β' λυκείου	Γ' λυκείου
Ναι	15,80%	14,28%	20,00%	13,70%	4,50%	4,50%	14,20%	8,70%	25,40%
	77	4	19	17	1	1	32	11	34
Όχι	84,20%	82,14%	80,00%	86,30%	95,50%	95,50%	85,80%	91,30%	74,60%
	409	23	76	107	21	21	193	116	100
Σύνολο	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
	486	28	95	124	22	22	225	127	134

Συμπεράσματα

Σ' αυτή τη φάση της έρευνας, στόχος μας ήταν να συγκεντρώσουμε στοιχεία για τη σχέση που υπάρχει ανάμεσα στη βία που υφίστανται οι εφήβες και την ηλικιακή κατηγορία και τη σχολική τάξη. Προκειμένου να ελέγξουμε την παραπάνω υπόθεση, κρίναμε σκόπιμο να ομαδοποιήσουμε ανά ηλικιακή ομάδα και ανά σχολική τάξη τις περιπτώσεις των εφήβων που δήλωσαν ότι έχουν υποστεί βία στις σχέσεις τους. Η σύγκριση των στοιχείων της έρευνας (Πίνακας 41) έδειξε ότι υπάρχει μια μικρή αύξηση του ποσοστού της βίας όσο προχωράμε σε ηλικιακή ομάδα καθώς και σε σχολική τάξη. Δηλαδή στην Γ' λυκείου έχουμε περισσότερα περιστατικά βίας, πράγμα αυτονόητο καθώς όσο μεγαλώνει η ηλικία τόσο αυξάνεται ο αριθμός των σχέσεων και κατά συνέπεια το ενδεχόμενο περιστατικών βίας. Στη συνέχεια, ακολουθεί ο σχετικός πίνακας:

Πίνακας 41:
Μορφή βίας και ηλικιακή διαστρωμάτωση και κατανομή ανά τάξη

Μορφή βίας		Ηλικία					Σε ποια τάξη πηγαίνεις;		
		1981-83	1984	1985	1986	Άλλο	Α' λυκείου	Β' λυκείου	Γ' λυκείου
Σωματική βία (n = 171)	35,20%	53,60%	41,10%	33,10%	32,30%	27,30%	29,30%	34,60%	45,50%
	171	15	39	41	70	6	66	44	61
Σεξ. επιθ. συμπεριφορά (n = 253)	52,10%	50,00%	55,80%	46,00%	53,90%	54,50%	52,40%	41,70%	61,20%
	253	14	53	57	117	12	118	53	82
Βιασμός (n = 77)	15,80%	14,28%	20,00%	13,70%	4,50%	4,50%	14,20%	8,70%	25,40%
	77	4	19	17	1	1	32	11	34

Β. Η σχέση της βίας που ασκείται στις έφηβες και ο δήμος του σχολείου τους

Σ' αυτή τη φάση, διερευνήσαμε κατά πόσο η περιοχή που μένει μια έφηβη επηρεάζει στην εκδήλωση περιστατικών βίας. Η διερεύνηση έγινε με τον συσχετισμό της έκτασης της βίας που δηλώνουν οι έφηβες ότι έχουν υποστεί ανά δήμο φοίτησης.

Όταν αναλύσαμε την έκταση της σωματικής βίας που υφίστανται οι έφηβες ανά δήμο σχολείου που φοιτούν, βρήκαμε ότι:

- οι 54 από τις 151 έφηβες (35,80%) που φοιτούν στο δήμο Αθηναίων δήλωσαν ότι έχουν υποστεί σωματική βία
- οι 35 από τις 85 έφηβες (41,20%) που φοιτούν στον δήμο Πειραιώς δήλωσαν ότι έχουν υποστεί σωματική βία
- οι 26 από τις 68 έφηβες (38,20%) που φοιτούν στον δήμο Κηφισιάς δήλωσαν ότι έχουν υποστεί σωματική βία
- οι 22 από τις 80 έφηβες (27,50%) που φοιτούν στον δήμο Περιστερίου δήλωσαν ότι έχουν υποστεί σωματική βία
- οι 34 από τις 102 έφηβες (33,30%) που φοιτούν στον δήμο Ηλιούπολης δήλωσαν ότι έχουν υποστεί σωματική βία

Ο παρακάτω πίνακας είναι ενδεικτικός:

Πίνακας 42: Δήμος σχολείου						
Σωματική βία		Αθηνών	Πειραιώς	Κηφισιάς	Περιστερίου	Ηλιούπολης
Ναι	35,20%	35,80%	41,20%	38,20%	27,50%	33,30%
	171	54	35	26	22	34
Όχι	64,80%	64,20%	58,80%	61,80%	72,50%	66,70%
	315	97	50	42	58	68
Σύνολο	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
	486	151	85	68	80	102

Με βάση τα στοιχεία που καταγράφονται στον παραπάνω πίνακα, βλέπουμε ότι η έκταση της σωματικής βίας που δηλώνουν οι έφηβες ότι υφίστανται είναι μεγαλύτερη στον δήμο Πειραιά (41,20%) και στον δήμο Κηφισιάς (38,20%) και μικρότερη στον δήμο Περιστερίου (27,50%) και στον δήμο Ηλιούπολης (33,30%).

Όταν αναλύσαμε την έκταση της σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς που υφίστανται οι έφηβες ανά δήμο σχολείου που φοιτούν, βρήκαμε ότι:

- οι 72 από τις 151 έφηβες (47,70%) που φοιτούν στον δήμο Αθηναίων δήλωσαν ότι έχουν υποστεί κάποια μορφή σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς
- οι 51 από τις 85 έφηβες (60%) που φοιτούν στον δήμο Πειραιά δήλωσαν ότι έχουν υποστεί κάποια μορφή σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς
- οι 41 από τις 68 έφηβες (60,30%) που φοιτούν στον δήμο Κηφισιάς δήλωσαν ότι έχουν υποστεί κάποια μορφή σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς
- οι 40 από τις 80 έφηβες (50%) που φοιτούν στον δήμο Περιστερίου δήλωσαν ότι έχουν υποστεί κάποια μορφή σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς

– οι 49 από τις 102 έφηβες (48%) που φοιτούν στον δήμο Ηλιούπολης δήλωσαν ότι έχουν υποστεί κάποια μορφή σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς

Ο παρακάτω πίνακας είναι ενδεικτικός:

Σεξ. επιθ. συμπεριφορά	Δήμος Αθηναίων	Δ. Πειραιώς	Δ. Κηφισιάς	Δ. Περιστερίου	Δ. Ηλιούπολης	
Ναι	52,10% 253	47,70% 72	60,00% 51	60,30% 41	50,00% 40	48,00% 49
Όχι	47,90% 233	52,30% 79	40,00% 34	39,70% 27	50,00% 40	52,00% 53
Σύνολο	100,00% 486	100,00% 151	100,00% 85	100,00% 68	100,00% 80	100,00% 102

Με βάση τα στοιχεία του πίνακα, βλέπουμε ότι η έκταση της σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς που δηλώνουν οι έφηβες ότι υφίστανται είναι μεγαλύτερη στον δήμο Πειραιά (60%) και στον δήμο Κηφισιάς (60,30%) και μικρότερη στον δήμο Αθηναίων (47,70%) και στον δήμο Ηλιούπολης (48%).

Όταν αναλύσαμε την έκταση του φαινομένου του βιασμού που υφίστανται οι έφηβες ανά δήμο σχολείου που φοιτούν, βρήκαμε ότι:

- οι 23 από τις 151 έφηβες (15,20%) που φοιτούν στον δήμο Αθηναίων δήλωσαν ότι έχουν υποστεί απόπειρα βιασμού ή βιασμό
- οι 17 από τις 85 έφηβες (20%) που φοιτούν στον δήμο Πειραιά δήλωσαν ότι έχουν υποστεί απόπειρα βιασμού ή βιασμό
- οι 17 από τις 68 έφηβες (25%) που φοιτούν στον δήμο Κηφισιάς δήλωσαν ότι έχουν υποστεί απόπειρα βιασμού ή βιασμό
- οι 9 από τις 80 έφηβες (11,30%) που φοιτούν στον δήμο Περιστερίου δήλωσαν ότι έχουν υποστεί απόπειρα βιασμού ή βιασμό
- οι 11 από τις 102 έφηβες (10,80%) που φοιτούν στον δήμο Ηλιούπολης δήλωσαν ότι έχουν υποστεί απόπειρα βιασμού ή βιασμό

Ο παρακάτω πίνακας είναι ενδεικτικός:

Βιασμός	Δ. Αθηναίων	Δ. Πειραιά	Δ. Κηφισιάς	Δ. Περιστερίου	Δ. Ηλιούπολης	
Ναι	15,80% 77	15,20% 23	20,00% 17	25,00% 17	11,30% 9	10,80% 11
Όχι	84,20% 409	84,80% 128	80,00% 68	75,00% 51	88,80% 71	89,20% 91
Σύνολο	100,00% 486	100,00% 151	100,00% 85	100,00% 68	100,00% 80	100,00% 102

Με βάση τα στοιχεία που του πίνακα, βλέπουμε ότι η έκταση του φαινομένου του βιασμού που δηλώνουν οι έφηβες ότι υφίστανται είναι μεγαλύτερη στον δήμο Κηφισιάς (25%) και στον δήμο Πειραιά (20%) και μικρότερη στον δήμο Ηλιούπολης (10,80%) και στον δήμο Περιστερίου (11,30%).

Συμπεράσματα

Σ' αυτή τη φάση θελήσαμε να διερευνήσουμε κατά πόσο συνδέεται η ύπαρξη της βίας με τον δήμο φοίτησης. Με βάση τα παραπάνω στοιχεία, βρήκαμε ότι και στις τρεις μορφές βίας (σωματική, σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά και βιασμός) οι έφηβες που φοιτούν στον δήμο Κηφισιάς και στον δήμο Πειραιά συγκεντρώνουν μεγαλύτερα ποσοστά βίας, ενώ το μικρότερο ποσοστό βίας συγκεντρώνεται από τις έφηβες που φοιτούν στο δήμο Ηλιούπολης και Περιστερίου (Πίνακας 45). Η διαφοροποίηση της βίας όμως είναι μικρή για να μας επιτρέψει να βγάλουμε κάποια συμπεράσματα.

Μορφή βίας		Αθηναίων	Πειραιά	Κηφισιάς	Περιστερίου	Ηλιούπολεως
Σωματική Βία (n = 171)	35,20%	35,80%	41,20%	38,20%	27,50%	33,30%
	171	54	35	26	22	34
Σεξ. επιθ. συμπεριφορά (n = 253)	52,10%	47,70%	60,00%	60,30%	50,00%	48,00%
	253	72	51	41	40	49
Βιασμός (n = 77)	15,80%	15,20%	20,00%	25,00%	11,30%	10,80%
	77	23	17	17	9	11

Γ. Η βία που ασκείται στις έφηβες και η κατανομή της ανά χώρα προέλευσης

Προκειμένου να απαντήσουμε στο ερώτημα κατά πόσο υπάρχει σχέση ανάμεσα στην έκταση της βίας που υφίστανται οι έφηβες και στη χώρα προέλευσης τους, προχωρήσαμε στην ομαδοποίηση των εφήβων σε πέντε υποδείγματα, με βάση τη χώρα προέλευσης τους. Αρχικά, η ομαδοποίηση αυτή έγινε με βάση τις απαντήσεις που έδωσαν οι έφηβες για τη χώρα προέλευσης και στη συνέχεια διερευνήθηκε εάν έχουν υποστεί κάποια μορφή βίας.

Όταν αναλύσαμε την έκταση της σωματικής βίας που υφίστανται οι έφηβες ανά χώρα προέλευσης, βρήκαμε ότι:

- οι 161 από τις 443 έφηβες (36,30%) που έχουν γεννηθεί στην Ελλάδα δήλωσαν ότι έχουν υποστεί σωματική βία
- Καμία από τις πέντε έφηβες που έχει γεννηθεί σε κάποια άλλη χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν δήλωσε ότι έχει υποστεί σωματική βία
- οι 8 από τις 34 έφηβες (23,50%) που έχουν γεννηθεί σε κάποια βαλκανική χώρα ή σε χώρα της Πρώην Σοβιετικής Ένωσης δήλωσαν ότι έχουν υποστεί σωματική βία

– η 1 από τις 2 έφηβες (50%) που έχουν γεννηθεί στον Καναδά δήλωσαν ότι έχουν υποστεί σωματική βία
 η 1 από τις 2 έφηβες (50%) που έχουν γεννηθεί σε κάποια άλλη χώρα δήλωσαν ότι έχουν υποστεί σωματική βία

Ο παρακάτω πίνακας είναι ενδεικτικός:

Πίνακας 46:
Σωματική βία και χώρα προέλευσης

Σωματική βία	Ελλάδα	Ευρωπαϊκή Ένωση	Βαλκανική χώρα / χώρα της πρώην Σοβιετικής Ένωσης	Καναδάς/ ΗΠΑ	Άλλη
Ναι	35,20%	36,30%		23,50%	50,00%
	171	161		8	1
Όχι	64,80%	63,70%	100,00%	76,50%	50,00%
	315	282	5	26	1
Σύνολο	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
	486	443	5	34	2

Όταν αναλύσαμε την έκταση της σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς που έχουν υποστεί οι έφηβες ανά χώρα προέλευσης, βρήκαμε ότι:

– οι 233 από τις 443 έφηβες (52,60%) που έχουν γεννηθεί στην Ελλάδα δήλωσαν ότι έχουν υποστεί κάποιας μορφής σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά

– οι 2 από τις 5 έφηβες (40%) που έχει γεννηθεί σε κάποια άλλη χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης δήλωσαν ότι έχουν υποστεί κάποιας μορφής σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά

– οι 15 από τις 34 έφηβες (44,12%) που έχουν γεννηθεί σε κάποια βαλκανική χώρα ή σε χώρα της Πρώην Σοβιετικής Ένωσης δήλωσαν ότι έχουν υποστεί κάποιας μορφής σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά

– οι 2 από τις 2 έφηβες (100%) που έχουν γεννηθεί στον Καναδά δήλωσαν ότι έχουν υποστεί κάποιας μορφής σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά

– η 1 από τις 2 έφηβες (50%) που έχουν γεννηθεί σε κάποια άλλη χώρα δήλωσαν ότι έχουν υποστεί κάποιας μορφής σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά

Ο παρακάτω πίνακας είναι ενδεικτικός:

Πίνακας 47: Σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά και χώρα προέλευσης						
Σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά		Ελλάδα	Ευρωπαϊκή Ένωση	Βαλκανική χώρα / χώρα της πρώην Σοβιετικής Ένωσης	Καναδάς/ ΗΠΑ	Άλλη
Ναι	52,10%	52,60%	40,00%	44,12%	100,00%	50,00%
	253	233	2	15	2	1
Όχι	47,90%	47,40%	60,00%	55,88%		50,00%
	233	210	3	19		1
Σύνολο	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
	486	443	5	34	2	2

Όταν αναλύσαμε την έκταση του εγκλήματος του βιασμού που υφίστανται οι έφηβες ανά χώρα προέλευσης βρήκαμε ότι:

–οι 72 από τις 443 έφηβες (16,30%) που έχουν γεννηθεί στην Ελλάδα δήλωσαν ότι έχει γίνει απόπειρα βιασμού εναντίον τους ή ότι έχουν βιαστεί

–η 1 από τις 5 έφηβες (20%) που έχει γεννηθεί σε κάποια άλλη χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης δήλωσαν ότι έχει γίνει απόπειρα βιασμού εναντίον τους ή ότι έχουν βιαστεί

–οι 4 από τις 34 έφηβες (11,76%) που έχουν γεννηθεί σε βαλκανική χώρα ή σε χώρα της Πρώην Σοβιετικής Ένωσης δήλωσαν ότι έχει γίνει απόπειρα βιασμού εναντίον τους ή ότι έχουν βιαστεί

– Καμία από τις 2 έφηβες που έχουν γεννηθεί στον Καναδά δεν δήλωσε ότι έχει γίνει απόπειρα βιασμού εναντίον τους ή ότι έχουν βιαστεί.

– Καμία από τις 2 έφηβες που έχουν γεννηθεί σε κάποια άλλη χώρα δεν δήλωσε ότι έχει γίνει απόπειρα βιασμού εναντίον τους ή ότι έχουν βιαστεί.

Ο παρακάτω πίνακας είναι ενδεικτικός:

Πίνακας 48: Βιασμός και χώρα προέλευσης						
Βιασμός		Ελλάδα	Ευρωπαϊκή Ένωση	Βαλκανική χώρα /χώρα της πρώην Σοβιετικής Ένωσης	Καναδάς/ ΗΠΑ	Άλλη
Ναι	15,80%	16,30%	20,00%	11,76%		
	77	72	1	4		
Όχι	84,20%	83,70%	80,00%	88,24%	100,00%	100,00%
	409	371	4	30	2	2
Σύνολο	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
	486	443	5	34	2	2

Συμπεράσματα

Με βάση τα στοιχεία, τα οποία παρουσιάζονται συγκεντρωτικά στον παραπάνω πίνακα, γίνεται φανερό ότι η πλειονότητα των εφήβων που έχουν υποστεί βία δηλώνουν ως χώρα προέλευσής τους την Ελλάδα. Το δείγμα των εφήβων που δηλώνει μία διαφορετική από την Ελλάδα χώρα προέλευσης δεν είναι επαρκές, γεγονός που δεν μας επιτρέπει να προβούμε σε συμπεράσματα. Μας δίνει όμως κάποιες ενδείξεις ότι μία διαφορετική από την Ελλάδα χώρα προέλευσης δεν αποτελεί προσδιοριστικό παράγοντα στην έκταση της βίας. Στη συνέχεια ακολουθεί πίνακας με συγκεντρωτικά στοιχεία.

Πίνακας 49:
Έκταση μορφών βίας ανά χώρα προέλευσης

Μορφή βίας		Ελλάδα (n = 443)	Άλλες χώρες Ευρωπαϊκής Ένωσης (n = 5)	Βαλκανική χώρα / χώρα της πρώην Σοβιετικής Ένωσης (n = 34)	Καναδάς/ ΗΠΑ (n = 2)	Άλλη (n = 2)
Σωματική βία (n = 171)		35,20%	36,30%		23,50%	50,00%
		171	161		8	1
Σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά (n = 253)		52,10%	52,60%	40,00%	44,12%	100,00%
		253	233	2	15	2
Βιασμός (n = 77)		15,80%	16,30%	20,00%	11,76%	
		77	72	1	4	

Δ. Η βία που ασκείται στις έφηβες και η κατανομή της ανά κοινωνικοοικονομική κατάσταση προέλευσης

Σ' αυτό το στάδιο της έρευνας, προσπαθήσαμε να διερευνήσουμε αν υπάρχει σχέση ανάμεσα στο μέγεθος της βίας που υφίστανται οι έφηβες και στην κοινωνικοοικονομική κατάσταση που ανήκουν. Για να γίνει αυτό, προχωρήσαμε στην ομαδοποίηση των εφήβων σε πέντε υποδείγματα σύμφωνα με πέντε κοινωνικοοικονομικά στρώματα⁴²⁸. Η κατάταξη των εφήβων σε κοινωνικοοικονομικά στρώματα έγινε με βάση το εκπαιδευτικό επίπεδο των γονιών τους καθώς και τη θέση απασχόλησής τους. Έτσι λοιπόν κατατάχθηκαν στις πέντε παρακάτω κατηγορίες:

- Στην κατηγορία A/B, η οποία αντιστοιχεί στην ανώτερη
- Στην κατηγορία C1, η οποία αντιστοιχεί στην μέση ανώτερη

⁴²⁸ Οι κατηγορίες αυτές προσδιορίστηκαν με βάση μία διεθνή αποδεκτή μεθοδολογία που χρησιμοποιείται από τον διεθνή φορέα ESOMAR (World Association of Opinion and Marketing Research Professionals), ο οποίος ιδρύθηκε το 1948 με την επωνυμία «European Society for Opinion and Marketing Research». Έχει 4.000 μέλη παγκοσμίως. Ανάμεσα στα μέλη του περιλαμβάνονται πανεπιστήμια, δημόσιοι και ιδιωτικοί φορείς. Η κατάταξη σε καθεμία κατηγορία κοινωνικοοικονομικής κατάστασης γίνεται με βάση το επάγγελμα του/της αρχηγού της οικογένειας σε συνδυασμό με το εκπαιδευτικό του επίπεδο. Βλ. Παράρτημα.

- Στην κατηγορία C2, η οποία αντιστοιχεί στην μέση κατώτερη
- Στην κατηγορία D, η οποία αντιστοιχεί στην κατώτερη
- Στην κατηγορία E, η οποία αντιστοιχεί στην κατώτατη

Από τις 171 ερωτώμενες που δήλωσαν ότι έχουν υποστεί σωματική βία οι 24 ανήκαν στην A/B (14,0%), οι 57 στη C1 (33,33%), οι 54 στη C2 (31,5%), οι 33 στη D (19,29%) και οι 3 στην E (0,02%). Όταν εξετάσαμε τα ποσοστά της έκτασης της σωματικής βίας που δήλωσαν οι έφηβες ότι έχουν υποστεί, βρήκαμε ότι:

- οι 24 από τις 69 έφηβες (34,80%) που ανήκουν στην κοινωνική/οικονομική τάξη A1 δήλωσαν ότι έχουν υποστεί σωματική βία
- οι 57 από τις 160 έφηβες (35,60%) που ανήκουν στην κοινωνική/οικονομική τάξη C1 δήλωσαν ότι έχουν υποστεί σωματική βία
- οι 54 από τις 161 έφηβες (33,50%) που ανήκουν στην κοινωνική/οικονομική τάξη C2 δήλωσαν ότι έχουν υποστεί σωματική βία
- οι 33 (από τις 91 έφηβες 36,30%) που ανήκουν στην κοινωνική/οικονομική τάξη D δήλωσαν ότι έχουν υποστεί σωματική βία
- οι 3 από τις 5 έφηβες (60%) που ανήκουν στην κοινωνική/οικονομική τάξη E δήλωσαν ότι έχουν υποστεί σωματική βία

Τα παραπάνω στοιχεία παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα:

Πίνακας 50: Σχέση σωματικής βίας και κοινωνικής τάξης						
Σωματική βία		Κοινωνικοοικονομική κατάσταση				
		A/B	C1	C2	D	E
Ναι	35,20%	34,80%	35,60%	33,50%	36,30%	60,00%
	171	24	57	54	33	3
Όχι	64,80%	65,20%	64,40%	66,50%	63,70%	40,00%
	315	45	103	107	58	2
Σύνολο	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
	486	69	160	161	91	5

Όταν εξετάσαμε τα ποσοστά της έκτασης της σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς που δήλωσαν οι έφηβες ότι έχουν υποστεί ανά κοινωνικό-οικονομική τάξη βρήκαμε ότι:

- οι 38 από τις 69 έφηβες (55,10%) που ανήκουν στην κοινωνική/οικονομική τάξη A1 δήλωσαν ότι έχουν υποστεί κάποιας μορφής σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά
- οι 78 από τις 160 έφηβες (48,80%) που ανήκουν στην κοινωνική/οικονομική τάξη C1 δήλωσαν ότι έχουν υποστεί κάποιας μορφής σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά
- οι 90 από τις 161 έφηβες (55,90%) που ανήκουν στην κοινωνική/οικονομική τάξη C2 δήλωσαν ότι έχουν υποστεί κάποιας μορφής σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά
- οι 45 από τις 91 έφηβες (49,50%) που ανήκουν στην κοινωνική/οικονομική τάξη D δήλωσαν ότι έχουν υποστεί κάποιας μορφής σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά

-οι 2 από τις 5 έφηβες (40%) που ανήκουν στην κοινωνική-οικονομική τάξη E δήλωσαν ότι έχουν υποστεί κάποιας μορφής σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά

Τα παραπάνω στοιχεία παρουσιάζονται συγκεντρωτικά στον παρακάτω πίνακα:

Πίνακας 51:
Σχέση σεξουαλική επιθετικής συμπεριφοράς και Κοινωνικοοικονομικής κατάστασης πατέρα

		Κοινωνικοοικονομική κατάσταση πατέρα				
Σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά		A/B	C1	C2	D	E
Ναι	52,10%	55,10%	48,80%	55,90%	49,50%	40,00%
	253	38	78	90	45	2
Όχι	47,90%	44,90%	51,30%	44,10%	50,50%	60,00%
	233	31	82	71	46	3
Σύνολο	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
	486	69	160	161	91	5

Πίνακας 52:
Σχέση σεξουαλική επιθετικής συμπεριφοράς και Κοινωνικοοικονομικής κατάστασης μητέρας

		Κοινωνικοοικονομική κατάσταση μητέρας				
Σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά		A/B	C1	C2	D	E
Ναι	52,10%	55,10%	48,20%	51,50%	75,00%	56,30%
	253	70	68	100	6	9
Όχι	47,90%	44,90%	51,80%	48,50%	25,00%	43,80%
	233	57	73	94	2	7
Σύνολο	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
	486	127	141	194	8	16

Εξετάζοντας την έκταση του εγκλήματος του βιασμού που δήλωσαν οι έφηβες ότι έχουν υποστεί ανά κοινωνικοοικονομική κατάσταση του πατέρα, βρήκαμε ότι:

- οι 12 από τις 69 έφηβες (17,40%) που ανήκουν στην κοινωνικοοικονομική τάξη A1 δήλωσαν ότι έχει γίνει απόπειρα βιασμού εναντίον τους ή ότι έχουν βιαστεί
- οι 23 από τις 160 έφηβες (14,40%) που ανήκουν στην κοινωνικοοικονομική τάξη C1 δήλωσαν ότι έχει γίνει απόπειρα βιασμού εναντίον τους ή ότι έχουν βιαστεί
- οι 24 από τις 161 έφηβες (14,90%) που ανήκουν στην κοινωνικοοικονομική τάξη C2 δήλωσαν ότι έχει γίνει απόπειρα βιασμού εναντίον τους ή ότι έχουν βιαστεί
- οι 18 από τις 91 έφηβες (19,80 %) που ανήκουν στην κοινωνικοοικονομική τάξη D δήλωσαν ότι έχει γίνει απόπειρα βιασμού εναντίον τους ή ότι έχουν βιαστεί
- Καμία από τις πέντε έφηβες που ανήκουν στην κοινωνική-οικονομική τάξη E δεν δήλωσε ότι έχει γίνει απόπειρα βιασμού εναντίον τους ή ότι έχουν βιαστεί

Τα παραπάνω στοιχεία παρουσιάζονται συγκεντρωτικά στον παρακάτω πίνακα:

Πίνακας 53:
Σχέση βιασμού και κοινωνικής τάξης
Κοινωνικοοικονομική κατάσταση πατέρα

Βιασμός	A/B	C1	C2	D	E	
Ναι	15,80%	17,40%	14,40%	14,90%	19,80%	
	77	12	23	24	18	
Όχι	84,20%	82,60%	85,60%	85,10%	80,20%	100,00%
	409	57	137	137	73	5
Σύνολο	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
	486	69	160	161	91	5

Εξετάζοντας την κοινωνικοοικονομική κατάσταση της μητέρας βρίσκουμε παρόμοια συμπεράσματα:

Πίνακας 54:
Σχέση βιασμού και Κοινωνικοοικονομικής κατάστασης μητέρας
Κοινωνικοοικονομική κατάσταση μητέρας

Βιασμός	A/B	C1	C2	D	E	
Ναι	15,80%	18,80%	17,30%	14,90%	14,40%	37,50%
	77	3	22	21	28	3
Όχι	84,20%	81,30%	82,70%	85,10%	85,60%	62,50%
	409	13	105	120	166	5
Σύνολο	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
	486	16	127	141	194	8

Συμπεράσματα⁴²⁹

Η σύγκριση των τεσσάρων υπο-δειγμάτων της έρευνας έδειξε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό άσκησης σωματικής βίας έχουν έφηβες που ανήκουν στην D με 36,30%· στη συνέχεια οι έφηβες που ανήκουν στη C1 με 35,60% και μετά οι έφηβες που ανήκουν στην A/B και στη C2 με ποσοστό 34,80% και 33,50% αντίστοιχα. Παρατηρούμε ότι ανάμεσα στην κοινωνικοοικονομική κατάσταση D και στην κοινωνικοοικονομική κατάσταση A/B υπάρχει μία διαφοροποίηση της τάξης της 1,50% ποσοστιαίας μονάδας. Η διαφοροποίηση δηλαδή στα ποσοστά άσκησης σωματικής βίας είναι πολύ μικρή, πράγμα που δεν μας επιτρέπει να μιλάμε για διαφοροποίηση στην άσκηση της σωματικής βίας με βάση την κοινωνικοοικονομική κατάσταση.

Το ίδιο παρατηρείται και στη σύγκριση της έκτασης της σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς που έδειξε ότι στις δύο κοινωνικές τάξεις που παρουσιάζονται τα μεγαλύτερα ποσοστά εκδήλωσης του φαινομένου της σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς, στην A/B (55,10%) και στη C2 (55,90%), η διαφοροποίηση της έκτασης είναι μικρότερη από μία ποσοστιαία μονάδα, γεγονός που δεν μας επιτρέπει

⁴²⁹ Εξαιτίας του πολύ μικρού αριθμού των εφήβων που ανήκουν στην κοινωνικοοικονομική κατάσταση E, η E δεν θα αποτελέσει στοιχείο ανάλυσης.

να θεωρούμε την κοινωνικοοικονομική κατάσταση ως προσδιοριστικό παράγοντα για την έκταση της σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς.

Τέλος, τα παραπάνω συμπεράσματα επιβεβαιώνονται και από τη σύγκριση των στοιχείων που αφορούν την έκταση του εγκλήματος του βιασμού ανά κοινωνικοοικονομική κατάσταση. Στη σύγκριση των στοιχείων που αφορούν την έκταση του, διαπιστώνουμε ότι τα μεγαλύτερα ποσοστά βιασμού παρατηρούνται ανάμεσα στις έφηβες που ανήκουν στα δύο κοινωνικό-οικονομικά στρώματα D (19,80%) και A/B (17,40%). Λαμβάνοντας υπόψη μας ότι τα δύο αυτά στρώματα είναι διαμετρικά αντίθετα, δεν μπορούμε να βγάλουμε κάποια συμπεράσματα.

Ο παρακάτω πίνακας παρουσιάζει συγκεντρωτικά τα στοιχεία των προηγούμενων παραγράφων:

Πίνακας 54: Σχέση βίας και κοινωνικοοικονομικής κατάστασης πατέρα						
Κοινωνικοοικονομική κατάσταση						
Μορφή βίας		A/B (n = 69)	C1 (n = 160)	C2 (n = 161)	D (n = 91)	E (n = 5)
Σωματική βία (n=171)	35,20%	34,80%	35,60%	33,50%	36,30%	60,00%
	171	24	57	54	33	3
Σεξ. Επιθ. συμπεριφορά (n = 253)	52,10%	55,10%	48,80%	55,90%	49,50%	40,00%
	253	38	78	90	45	2
Βιασμός (n = 77)	15,80%	17,40%	14,40%	14,90%	19,80%	
	77	12	23	24	18	

Με βάση τα παραπάνω στοιχεία, βλέπουμε ότι και στα τρία πεδία που αφορούν την έκταση της βίας υπάρχουν συναφή συμπεράσματα, γεγονός που αποτελεί ένδειξη ότι η αρχική μας υπόθεση επιβεβαιώνεται από τα στοιχεία της έρευνας. Αυτά τα συμπεράσματα θέτουν σε αμφισβήτηση τον μύθο ότι η βία είναι ιδιαίτερο χαρακτηριστικό γνώρισμα των κατώτερων κοινωνικών τάξεων.

E. Σχέση της βίας που έχει υποστεί η μητέρα και της βίας που υφίστανται οι κόρες

Σ' αυτή τη φάση διερευνήσαμε εάν υπάρχει σχέση ανάμεσα στη βία που υφίστανται οι μητέρες⁴³⁰ και στη σωματική βία ή και στη σεξουαλική βία που υφίστανται οι κόρες στις συντροφικές τους σχέσεις;

Οι 486 έφηβες που ρωτήθηκαν αν η μητέρα τους έχει υποστεί κάποιο περιστατικό σωματικής βίας, οι 65 (13,4%) απάντησαν καταφατικά και οι 421 αρνητικά (86,6%).

⁴³⁰ Εξαιτίας της μεγάλης έκτασης του ερωτηματολογίου, επιλέξαμε να χρησιμοποιήσουμε μία μόνο ερώτηση για την βία της μητέρας. Έτσι, δεν μπορούμε να είμαστε μεθοδολογικά σίγουροι ότι καταγράφηκαν όλες οι περιπτώσεις που αφορούν κακοποιημένες μητέρες.

Όταν οι 171 έφηβες που είχαν υποστεί σωματική βία ρωτήθηκαν για το εάν είχε ασκηθεί σωματική βία στην μητέρα τους οι 22 (12,86 %) απάντησαν θετικά και οι 149 (87,13%) αρνητικά.

Όταν οι 253 έφηβες στις οποίες είχε ασκηθεί κάποια μορφή σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς ρωτήθηκαν για το εάν είχε ασκηθεί σωματική βία στη μητέρα τους οι 41 (16,20%) απάντησαν θετικά και οι 212 (83,79%) αρνητικά.

Όταν οι 77 έφηβες, οι οποίες είχαν δηλώσει ότι είχε γίνει απόπειρα βιασμού ή είχε τελεστεί βιασμός εναντίον τους, ρωτήθηκαν για το εάν είχε ασκηθεί σωματική βία στην μητέρα τους, οι 9 (11,68%) απάντησαν θετικά και οι 67 (87,01%) αρνητικά.

Πίνακας 55:
Συσχετισμός της σωματικής βίας που έχει υποστεί η μητέρα
και της βίας που έχει υποστεί η κόρη

Είδη βίας	Κακοποιημένες έφηβες	Κακοποιημένη μητέρα
Σωματική βία (n = 171)	35,20%	12,86%
	171	22
Σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά (n = 253)	52,10%	16,20 %
	253	41
Βιασμός (n = 77)	15,80%	11,68%
	77	9

Συμπεράσματα

Σ' αυτή τη φάση, θελήσαμε να ερευνήσουμε την υπόθεση εργασίας αν δηλαδή η ύπαρξη βίας στη μητέρα οδηγεί και στην βία της κόρης. Προκειμένου να ελέγξουμε την παραπάνω υπόθεση, κρίναμε σκόπιμο να συνδυάσουμε τις περιπτώσεις που οι έφηβες δήλωσαν ότι υφίστανται βία στις σχέσεις τους με τις περιπτώσεις που και η μητέρα τους υφίσταται βία, εξετάζοντας κατ' αυτό τον τρόπο ενδεχόμενη ταύτιση ανάμεσα στον αριθμό των μητέρων που υφίστανται βία και στον αριθμό των κορών που υφίστανται βία.

Η σύγκριση των στοιχείων της έρευνας δείχνει ότι δεν συμπίπτουν οι αριθμοί⁴³¹. Εξετάζοντας τα πορίσματα βρήκαμε ότι η μικρότερη ταύτιση βρίσκεται ανάμεσα στις κόρες που έχουν υποστεί βιασμό, με ένα 11,68 % των μητέρων τους να έχει υποστεί κάποια μορφή σωματικής βίας, δηλαδή περίπου η 1 στις 10 έφηβες να έχουν μητέρα που έχει υποστεί ένα περιστατικό βίας. Στη συνέχεια, η αμέσως μεγαλύτερη ταύτιση βρίσκεται ανάμεσα στις κόρες που έχουν υποστεί σωματική βία, με ένα 12,86% των μητέρων τους να έχει υποστεί κάποια μορφή σωματικής βίας, δηλαδή περίπου η 1

⁴³¹ Φυσικά, το συμπέρασμα αυτό δίνεται με κάθε επιφύλαξη, λόγω των μεθοδολογικών δυσκολιών. Μία από τις μεθοδολογικές δυσκολίες αφορά τον αριθμό των μητέρων που έχει υποστεί βία, ο οποίος περιορίζεται σ' αυτές που έχουν υποστεί κάποιο συγκεκριμένο περιστατικό σωματικής βίας καθώς και σε αυτές που οι κόρες τους γνωρίζουν αυτό το περιστατικό. Κάτι τέτοιο μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι κατά πάσα πιθανότητα ο αριθμός που βρήκαμε είναι μικρότερος από την πραγματική έκταση της άσκησης βίας ενάντια στις μητέρες.

στις 10 έφηβες να έχουν μητέρα που έχει υποστεί ένα περιστατικό βίας. Ενώ το μεγαλύτερο ποσοστό ταύτισης βρίσκεται ανάμεσα στις έφηβες που έχουν υποστεί σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά, με ένα 16,20% των μητέρων τους να έχει υποστεί μία μορφή σωματικής βίας, δηλαδή περίπου 2 στις 10 έφηβες η μητέρα της να έχει υποστεί μία μορφή σωματικής βίας.

ΣΤ. Βία και τύπος νοικοκυριού των γονιών της έφηβης

Σ' αυτή τη φάση, διερευνήσαμε εάν υπάρχει σχέση ανάμεσα στη βία που υφίστανται οι έφηβες και στον τύπο του νοικοκυριού της μητέρας και του πατέρα τους. Η διερεύνηση έγινε ομαδοποιώντας το δείγμα των 486 εφήβων σε πέντε υποδείγματα, με βάση την οικογενειακή κατάσταση της μητέρας και του πατέρα τους και στη συνέχεια εντοπίζοντας την έκταση της βίας (σωματικής βίας, σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς και βιασμού) που ισχύει σε κάθε υπο-δείγμα.⁴³² Μία μεθοδολογική δυσκολία έχει να κάνει με το ότι δεν ξέραμε σε τι τύπο νοικοκυριού έχουν μεγαλώσει οι έφηβες τα περισσότερα χρόνια της ζωής τους· επίσης, δεν ξέραμε εάν μεγάλωσαν με τον πατέρα τους ή την μητέρα τους. Γι' αυτό επιλέξαμε να αναλύσουμε και τον οικογενειακό τύπο της μητέρας και τον οικογενειακό τύπο του πατέρα.

Αρχικά, εξετάσαμε την έκταση της σωματικής βίας που δήλωσαν οι έφηβες ότι έχουν υποστεί με την οικογενειακή κατάσταση της μητέρας τους και βρήκαμε ότι:

- οι 138 από τις 403 έφηβες (34,20%) που η μητέρα τους βρίσκεται στον πρώτο της γάμο δήλωσαν ότι έχουν υποστεί σωματική βία
- οι 13 από τις 43 έφηβες (30,20%) που η μητέρα τους είναι χωρισμένη δήλωσαν ότι έχουν υποστεί σωματική βία
- οι 12 από τις 23 έφηβες (52,20%) που η μητέρα τους είναι ξαναπαντρεμένη δήλωσαν ότι έχουν υποστεί σωματική βία
- οι 3 από τις 8 έφηβες (37,50%) που η μητέρα τους συμβιώνει με τον σύντροφό της χωρίς γάμο δήλωσαν ότι έχουν υποστεί σωματική βία
- οι 5 από τις 9 έφηβες (55,60%) που η μητέρα τους βρίσκεται σε οικογενειακή κατάσταση άλλου τύπου δήλωσαν ότι έχουν υποστεί σωματική βία

Πίνακας 56:
Σωματική βία και οικογενειακή κατάσταση μητέρας

Σωματική βία		Παντρεμένη	Χωρισμένη	Ξανα-παντρεμένη	Συγκατοίκηση χωρίς γάμο	Άλλο
Ναι	35,20%	34,20%	30,20%	52,20%	37,50%	55,60%
	171	138	13	12	3	5
Όχι	64,80%	65,80%	69,80%	47,80%	62,50%	44,40%
	315	265	30	11	5	4
Σύνολο	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
	486	403	43	23	8	9

⁴³² Θα πρέπει, στην ερμηνεία των συμπερασμάτων, να λάβουμε υπόψη ότι η σύγκριση των στοιχείων ανάμεσα σε κάθε υπο-δείγμα πρέπει να γίνεται με ιδιαίτερη προσοχή αφού το κάθε υπο-δείγμα δεν είναι αριθμητικά το ίδιο.

Στη συνέχεια, εξετάσαμε την έκταση της σωματικής βίας που δήλωσαν οι έφηβες ότι έχουν υποστεί με την οικογενειακή κατάσταση του πατέρα τους και βρήκαμε ότι:

- οι 141 από τις 400 έφηβες (35,30%) που ο πατέρας τους βρίσκεται στον πρώτο του γάμο δήλωσαν ότι έχουν υποστεί σωματική βία
- οι 11 από τις 34 έφηβες (32,40%) που ο πατέρας τους είναι χωρισμένος δήλωσαν ότι έχουν υποστεί σωματική βία
- οι 11 από τις 35 έφηβες (31,40%) που ο πατέρας τους είναι ξαναπαντρεμένος δήλωσαν ότι έχουν υποστεί σωματική βία
- οι 3 από τις 7 έφηβες (42,90%) που ο πατέρας τους συμβιώνει χωρίς γάμο δήλωσαν ότι έχουν υποστεί σωματική βία
- οι 5 (50%) από τις 10 έφηβες που ο πατέρας τους βρίσκεται σε οικογενειακή κατάσταση άλλου τύπου δήλωσαν ότι έχουν υποστεί σωματική βία

Πίνακας 57:
Σωματική βία και οικογενειακή κατάσταση πατέρα

Σωματική βία	Παντρεμένος	Χωρισμένος	Ξανα-παντρεμένος	Συγκατοίκηση χωρίς γάμο	Άλλο	
Ναι	35,20%	35,30%	32,40%	31,40%	42,90%	50,00%
	171	141	11	11	3	5
Όχι	64,80%	64,80%	67,60%	68,60%	57,10%	50,00%
	315	259	23	24	4	5
Σύνολο	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
	486	400	34	35	7	10

Όσον αφορά εξετάσαμε την έκταση της σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς που δήλωσαν οι έφηβες ότι έχουν υποστεί ανά οικογενειακή κατάσταση της μητέρας τους βρήκαμε ότι:

- οι 212 από τις 403 έφηβες (52,60%) που η μητέρα τους βρίσκεται στον πρώτο της γάμο δήλωσαν ότι έχουν υποστεί κάποιας μορφής σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά
- οι 22 από τις 43 έφηβες (51,20%) που η μητέρα τους είναι χωρισμένη δήλωσαν ότι έχουν υποστεί κάποιας μορφής σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά
- οι 10 από τις 23 έφηβες (43,50%) που η μητέρα τους είναι ξαναπαντρεμένη δήλωσαν ότι έχουν υποστεί κάποιας μορφής σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά
- οι 3 από τις 8 έφηβες (37,50%) που η μητέρα τους συμβιώνει χωρίς γάμο δήλωσαν ότι έχουν υποστεί σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά κάποιας μορφής
- οι 6 από τις 9 έφηβες (66,70%) που η μητέρα τους βρίσκεται σε οικογενειακή κατάσταση άλλου τύπου δήλωσαν ότι έχουν υποστεί σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά κάποιας μορφής

Πίνακας 58:
Σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά και οικογενειακή κατάσταση μητέρας

Σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά	Παντρεμένη	Χωρισμένη	Ξανα-παντρεμένη	Συγκατοίκηση χωρίς γάμο	Άλλο	
Ναι	52,10%	52,60%	51,20%	43,50%	37,50%	66,70%
	253	212	22	10	3	6
Όχι	47,90%	47,40%	48,80%	56,50%	62,50%	33,30%
	233	191	21	13	5	3
Σύνολο	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
	486	403	43	23	8	9

Όσον αφορά την έκταση της σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς κάποιας μορφής που δήλωσαν οι έφηβες ότι έχουν υποστεί με την οικογενειακή κατάσταση του πατέρα τους, βρήκαμε ότι:

- οι 210 από τις 400 έφηβες (52,50%) που ο πατέρας τους βρίσκεται στον πρώτο του γάμο δήλωσαν ότι έχουν υποστεί κάποια μορφή σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς
- οι 16 από τις 34 έφηβες (47,10%) που ο πατέρας τους είναι χωρισμένος δήλωσαν ότι έχουν υποστεί κάποια μορφή σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς
- οι 19 από τις 35 έφηβες (54,30%) που ο πατέρας τους είναι ξαναπαντρεμένος δήλωσαν ότι έχουν υποστεί κάποιας μορφής σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά
- οι 2 από τις 7 έφηβες (28,60%) που ο πατέρας τους συμβιώνει χωρίς γάμο δήλωσαν ότι έχουν υποστεί κάποιας μορφής σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά
- οι 6 από τις 10 έφηβες (60%) που ο πατέρας τους βρίσκεται σε άλλου τύπου οικογενειακή κατάσταση δήλωσαν ότι έχουν υποστεί κάποια μορφή σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς

Πίνακας 59:
Σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά και οικογενειακή κατάσταση πατέρα

Σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά	Παντρεμένος	Χωρισμένος	Ξανα-παντρεμένος	Συγκατοίκηση χωρίς γάμο	Άλλο	
Ναι	52,10%	52,50%	47,10%	54,30%	28,60%	60,00%
	253	210	16	19	2	6
Όχι	47,90%	47,50%	52,90%	45,70%	71,40%	40,00%
	233	190	18	16	5	4
Σύνολο	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
	486	400	34	35	7	10

επίσης, εξετάσαμε την έκταση του εγκλήματος του βιασμού που δήλωσαν οι έφηβες ότι έχουν υποστεί ανά οικογενειακή κατάσταση της μητέρας τους και βρίσκουμε ότι:

- οι 62 από τις 403 έφηβες (15,40%) που η μητέρα τους βρίσκεται στον πρώτο της γάμο δήλωσαν ότι έχει γίνει απόπειρα βιασμού εναντίον τους ή ότι έχουν βιαστεί
- οι 7 από τις 43 έφηβες (16,30%) που η μητέρα τους είναι χωρισμένη δήλωσαν ότι έχει γίνει απόπειρα βιασμού εναντίον τους ή ότι έχουν βιαστεί

- οι 5 από τις 23 έφηβες (21,70%) που η μητέρα τους είναι ξαναπαντρεμένη δήλωσαν ότι έχει γίνει απόπειρα βιασμού εναντίον τους ή ότι έχουν βιαστεί
- καμία από τις 8 έφηβες που η μητέρα τους συμβιώνει χωρίς γάμο δεν δήλωσαν ότι έχει γίνει απόπειρα βιασμού εναντίον τους ή ότι έχουν βιαστεί
- οι 3 (33,30%) από τις 9 έφηβες που η μητέρα τους βρίσκεται σε άλλου τύπου οικογενειακή κατάσταση δήλωσαν ότι έχει γίνει απόπειρα βιασμού εναντίον τους ή ότι έχουν βιαστεί

Πίνακας 60:
Βιασμός και οικογενειακή κατάσταση μητέρας

Βιασμός		Παντρεμένη	Χωρισμένη	Ξανα- παντρεμένη	Συγκατοίκηση χωρίς γάμο	Άλλο
Ναι	15,80%	15,40%	16,30%	21,70%		33,30%
	77	62	7	5		3
Όχι	84,20%	84,60%	83,70%	78,30%	100,00%	66,70%
	409	341	36	18	8	6
Σύνολο	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
	486	403	43	23	8	9

Επίσης εξετάσαμε την έκταση του εγκλήματος του βιασμού που δήλωσαν οι έφηβες ότι έχουν υποστεί με την οικογενειακή κατάσταση του πατέρα τους και βρήκαμε ότι:

- οι 64 από τις 400 έφηβες (16%) που ο πατέρας τους βρίσκεται στον πρώτο του γάμο ότι έχει γίνει απόπειρα βιασμού εναντίον τους ή ότι έχουν βιαστεί
- οι 6 από τις 34 έφηβες (17,60%) που ο πατέρας τους είναι χωρισμένος δήλωσαν ότι έχει γίνει απόπειρα βιασμού εναντίον τους ή ότι έχουν βιαστεί
- οι 3 από τις 35 έφηβες (8,60%) που ο πατέρας τους είναι ξαναπαντρεμένος δήλωσαν ότι έχει γίνει απόπειρα βιασμού εναντίον τους ή ότι έχουν βιαστεί
- η 1 από τις 7 έφηβες (14,30%) που ο πατέρας τους συμβιώνει χωρίς γάμο δήλωσαν ότι έχει γίνει απόπειρα βιασμού εναντίον τους ή ότι έχουν βιαστεί
- οι 3 από τις 10 έφηβες (30%) που ο πατέρας τους βρίσκεται σε άλλου τύπου οικογενειακή κατάσταση δήλωσαν ότι έχει γίνει απόπειρα βιασμού εναντίον τους ή ότι έχουν βιαστεί

Πίνακας 61:
Βιασμός και οικογενειακή κατάσταση πατέρα

Βιασμός		Παντρεμένος	Χωρισμένος	Ξανα- παντρεμένος	Συγκατοίκηση χωρίς γάμο	Άλλο
Ναι	15,80%	16,00%	17,60%	8,60%	14,30%	30,00%
	77	64	6	3	1	3
Όχι	84,20%	84,00%	82,40%	91,40%	85,70%	70,00%
	409	336	28	32	6	7
Σύνολο	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
	486	400	34	35	7	10

Συμπεράσματα

Σ' αυτό το στάδιο της έρευνας, προσπαθήσαμε να ερευνήσουμε την υπόθεση εργασίας κατά πόσο ότι η βία (σωματική, σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά και βιασμός) που υφίστανται οι έφηβες συνδέεται με τον τύπο νοικοκυριού της μητέρας ή του πατέρα τους. Προκειμένου να ελέγξουμε την παραπάνω υπόθεση, θεωρήσαμε σκόπιμο να συνδυάσουμε τις περιπτώσεις στις οποίες οι έφηβες δήλωσαν ότι έχουν υποστεί βία στις σχέσεις τους ανά τύπο νοικοκυριού/οικογενειακής κατάστασης των γονιών τους⁴³³.

Στη συνέχεια ακολουθούν τα στοιχεία σε συγκεντρωτικούς πίνακες:

Πίνακας 62:
Βία που ασκείται στις έφηβες και οικογενειακή κατάσταση μητέρας

Μορφή βίας		Παντρεμένη (n = 403)	Χωρισμένη (n = 43)	Ξανα- Παντρεμένη (n = 23)	Συγκατοίκηση χωρίς γάμο (n = 8)	Άλλο (n = 9)
Σωματική Βία (n = 171)	35,20%	34,20%	30,20%	52,20%	37,50%	55,60%
	171					
Σεξ. επιθ. συμπεριφορά (n = 253)	52,10%	52,60%	51,20%	43,50%	37,50%	66,70%
	253	138	13	12	3	5
Βιασμός (n = 77)	15,80%	15,40%	16,30%	21,70%	-	33,30%
	77	62	7	5	-	3

Πίνακας 63:
Βία που ασκείται στις έφηβες και οικογενειακή κατάσταση μητέρας

Μορφή βίας		Παντρεμένη (n = 403)	Άλλου τύπου (n = 83)
Σωματική βία (n = 171)	35,20%	34,20%	39,75%
	171	138	33
Σεξ. επιθ. συμπεριφορά (n = 253)	52,10%	52,60%	49,39%
	253	212	41
Βιασμός (n = 77)	15,80%	15,40%	18,07%
	77	62	15

⁴³³ Εδώ θα πρέπει να σημειωθεί ότι όλες οι συγκρίσεις που γίνονται με βάση τα υποδείγματα των εφήβων που οι γονείς τους βρίσκονται σε διαφορετικού τύπου οικογένειας, δηλαδή εκτός οικογενειακού τύπου πρώτου γάμου, δεν είναι ιδιαίτερα αξιόπιστες και αυτό γιατί ο πληθυσμός των συγκεκριμένων υποδειγμάτων της έρευνας είναι πολύ μικρός και συνεπώς δεν είναι στατιστικά σημαντικός.

Πίνακας 64:
Βία που ασκείται στις έφηβες και οικογενειακή κατάσταση πατέρα

Μορφή βίας	Παντρεμένος (n = 400)	Χωρισμένος (n = 34)	Ξανα- Παντρεμένος (n = 35)	Συγκατοίκηση χωρίς γάμο (n = 7)	Άλλο (n = 10)
Σωματική βία (n = 171)	35,20% 171	35,30% 141	32,40% 11	31,40% 11	42,90% 3 50,00% 5
Σεξ. επιθ. συμπεριφορά (n = 253)	52,10% 253	52,50% 210	47,10% 16	54,30% 19	28,60% 2 60,00% 6
Βιασμός (n = 77)	15,80% 77	16,00% 64	17,60% 6	8,60% 3	14,30% 1 30,00% 3

Πίνακας 65:
Βία που ασκείται στις έφηβες και οικογενειακή κατάσταση πατέρα

Μορφή βίας	Παντρεμένος (n = 400)	Άλλου τύπου (n = 74)
Σωματική βία (n = 171)	35,20% 171	35,30% 141 40,54% 30
Σεξ. επιθ. συμπεριφορά (n = 253)	52,10% 253	52,50% 210 58,10% 43
Βιασμός (n = 77)	15,80% 77	16,00% 64 17,56% 13

Η σύγκριση των στοιχείων της έρευνας δείχνει ότι υπάρχει μία μικρή διαφοροποίηση, της τάξης της 1,5 με περίπου 6 ποσοστιαίες μονάδες, ανάμεσα στα ποσοστά των εφήβων που προέρχονται από οικογένειες που οι γονείς τους βρίσκονται στον πρώτο τους γάμο και στις έφηβες που βρίσκονται σε άλλου τύπου οικογένειες. Δεν μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι ο παράγοντας οικογένεια ασκεί σημαντική επιρροή, με δεδομένο το μέγεθος των υποκατηγοριών, το οποίο δεν μας επιτρέπει να αντλήσουμε ασφαλή συμπεράσματα.

Ζ. Συμπεράσματα

Σ' αυτή εδώ την ενότητα, θελήσαμε να διερευνήσουμε κατά πόσο κάποια κοινωνικό-δημογραφικά χαρακτηριστικά όπως η ηλικία της έφηβης, η σχολική τάξη φοίτησης της έφηβης, ο τόπος διαμονής της έφηβης, ο τύπος νοικοκυριού, η κοινωνικοοικονομική κατάσταση της οικογένειας, η εθνικότητα, η βία της μητέρας συνδέονται στενά με την άσκηση της ύπαρξης της συντροφικής βίας.

Στατιστικά συναντήσαμε δυσκολίες συγκρότησης ικανοποιητικών υποδειγμάτων που θα μας επέτρεπαν να αντλήσουμε ασφαλή συμπεράσματα. Έχουμε όμως κάποιες σημαντικές ενδείξεις ότι αυτού του είδους οι παράγοντες (εκτός της ηλικίας) δεν σχετίζονται με τη συντροφική βία.

Ειδικότερα, όσον αφορά τη σχολική τάξη φοίτησης της έφηβης, η σύγκριση των υποδειγμάτων της έρευνας ανά σχολική τάξη φοίτησης και ανά ηλικιακή ομάδα (Πίνακας 41) έδειξε ότι υπάρχει μια μικρή αύξηση του ποσοστού της βίας όσο προχωράμε σε ηλικιακή ομάδα καθώς και σε σχολική τάξη. Δηλαδή στην Γ' λυκείου έχουμε περισσότερα περιστατικά βίας που είναι αυτονόητο ότι σε μεγαλύτερη ηλικία θα αυξάνεται ο αριθμός σύναψης των σχέσεων και κατά συνέπεια η πιθανότητα άσκησης βίας.

Τώρα, όσον αφορά την σύνδεση της ύπαρξης της βίας με τον τόπο φοίτησης, βρήκαμε ότι και στις τρεις μορφές βίας (σωματική, σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά και βιασμός) οι έφηβες που φοιτούν στον δήμο Κηφισιάς και στον δήμο Πειραιά συγκεντρώνουν μεγαλύτερα ποσοστά βίας, ενώ το μικρότερο ποσοστό βίας συγκεντρώνεται από τις έφηβες που φοιτούν στο δήμο Ηλιούπολης και Περιστερίου (Πίνακας 45). Αφενός, όμως, οι δυάδες των δήμων όπου συγκεντρώνονται τα μεγαλύτερα και τα μικρότερα αντίστοιχα ποσοστά δεν έχουν ιδιαίτερα κοινά χαρακτηριστικά και αφετέρου η διαφοροποίηση της βίας είναι μικρή ως εκ τούτου δεν μπορούμε να βγάλουμε κάποια συμπεράσματα.

Σχετικά τώρα με τη χώρα προέλευσης, με βάση της στοιχεία της έρευνας, η πλειονότητα των εφήβων που έχουν υποστεί βία δηλώνει ως χώρα προέλευσής τους την Ελλάδα (πίνακας 48). Το δείγμα των εφήβων που δηλώνει μία διαφορετική από την Ελλάδα χώρα προέλευσης δεν είναι επαρκές, γεγονός που δεν μας επιτρέπει να προβούμε σε συμπεράσματα. Μας δίνει όμως κάποιες ενδείξεις ότι μία διαφορετική από την Ελλάδα χώρα προέλευσης δεν αποτελεί προσδιοριστικό παράγοντα στην έκταση της βίας.

Εξετάζοντας τα υπο-δείγματα της έρευνας διαπιστώθηκε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό άσκησης *σωματικής βίας* έχουν έφηβες που ανήκουν στην μέση κατώτερη κοινωνικό-οικονομική κατάσταση με 36,30%, στη συνέχεια οι έφηβες που ανήκουν στη μέση ανώτερη κοινωνικό-οικονομική κατάσταση με 35,60% και μετά οι έφηβες που ανήκουν στην ανώτερη και στη μέση κατώτερη με ποσοστό 34,80% και 33,50% αντίστοιχα. Παρατηρούμε ότι ανάμεσα στην κατώτερη κοινωνικοοικονομική κατάσταση και στην ανώτερη κοινωνικοοικονομική κατάσταση υπάρχει μία διαφοροποίηση της τάξης της 1,50% ποσοστιαίας μονάδας. Η διαφοροποίηση όμως στα ποσοστά άσκησης σωματικής βίας είναι πολύ μικρή, πράγμα που δεν μας επιτρέπει να μιλάμε για διαφοροποίηση στην άσκηση της σωματικής βίας με βάση την κοινωνικοοικονομική κατάσταση. Το ίδιο παρατηρείται και στη σύγκριση της έκτασης της *σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς* που έδειξε ότι στις δύο κοινωνικές τάξεις που παρουσιάζονται τα μεγαλύτερα ποσοστά εκδήλωσης του φαινομένου της σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς, στην ανώτερη (55,10%) και στη μέση κατώτερη κοινωνικό-οικονομική κατάσταση (55,90%), η διαφοροποίηση της έκτασης είναι μικρότερη από μία ποσοστιαία μονάδα, γεγονός που δεν μας επιτρέπει να θεωρούμε την κοινωνικοοικονομική κατάσταση ως προσδιοριστικό παράγοντα για την έκταση της σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς.

Τέλος, τα παραπάνω συμπεράσματα επιβεβαιώνονται και από τη σύγκριση των στοιχείων που αφορούν την έκταση του εγκλήματος του *βιασμού* ανά κοινωνικοοικονομική κατάσταση. Στη σύγκριση των στοιχείων που αφορούν την έκταση του, διαπιστώνουμε ότι τα μεγαλύτερα ποσοστά βιασμού παρατηρούνται ανάμεσα στις έφηβες που ανήκουν στα δύο κοινωνικοοικονομικά στρώματα, στο

κατώτερο (19,80%) και στο ανώτερο στρώμα (17,40%). Λαμβάνοντας υπόψη μας ότι τα δύο αυτά στρώματα είναι διαμετρικά αντίθετα, δεν μπορούμε να βγάλουμε κάποια συμπεράσματα (Πίνακας 54), απλά αποτελούν ενδείξεις κατάρριψης του μύθου ότι η βία αποτελεί ιδιαίτερο χαρακτηριστικό γνώρισμα των κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων.

Εξετάζοντας τώρα τον παράγοντα 'κακοποιημένη μητέρα' και κατά πόσο συνδέεται με την βία που υφίσταται η κόρη, δεν βρήκαμε να υπάρχει συσχέτιση. Βρήκαμε ότι περίπου μία στις 10 έφηβες που έχουν υποστεί βιασμό (11,68%) ή σωματική βία (12,86%) και περίπου δύο στις 10 έφηβες (16,20%) που έχουν υποστεί σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά έχουν μητέρα με περιστατικό βίας (Πίνακας 55).

Τέλος, με βάση τα στοιχεία της έρευνας μας⁴³⁴ και με δεδομένο το μέγεθος των υποδειγμάτων, δεν μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι ο παράγοντας οικογένεια σχετίζεται με τη βία που υφίστανται οι έφηβες.

IV. Διερεύνηση των αρνητικών αλλαγών που συμβαίνουν στις έφηβες γυναίκες κατά τη διάρκεια της συντροφικής τους σχέσης και σύνδεση με το φαινόμενο της βίας

Στην ενότητα αυτή, θα παρουσιαστούν οι κατανομές συχνοτήτων των μεταβλητών που σχετίζονται με τις αλλαγές που δήλωσαν οι έφηβες ότι προέκυψαν στη ζωή τους από την τελευταία συντροφική τους σχέση. Οι βασικές υποθέσεις εργασίας που θα διερευνηθούν σε αυτήν την ενότητα είναι οι εξής:

- Κατά πόσο η ύπαρξη βίας στις συντροφικές σχέσεις των εφήβων συνδέεται με τον αριθμό των προσωπικών φίλων;
- Κατά πόσο η ύπαρξη βίας στις συντροφικές σχέσεις των εφήβων συνδέεται με την σχολική επίδοση (βαθμολογία);
- Κατά πόσο η ύπαρξη βίας στις συντροφικές σχέσεις των εφήβων συνδέεται με την ψυχική διάθεση (χαρούμενη, στενοχωρημένη, απότομοι τρόποι, κατάθλιψη, κλάματα κ.ά.);
- Κατά πόσο η ύπαρξη βίας στις συντροφικές σχέσεις των εφήβων συνδέεται με τις ψυχοσωματικές αλλαγές (πονοκέφαλο)

Στο πρώτο μέρος της ενότητας θα διερευνηθεί η σχέση των αλλαγών από τις συντροφικές σχέσεις στη ζωή των εφήβων γυναικών με το φαινόμενο της σωματικής βίας, της σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς και του βιασμού και στο δεύτερο μέρος της ενότητας θα διερευνηθεί η σχέση των αλλαγών από τις συντροφικές σχέσεις στη ζωή των εφήβων γυναικών με το φαινόμενο της ψυχολογικής βίας.

A. Διερεύνηση των αρνητικών αλλαγών των εφήβων γυναικών στη διάρκεια της συντροφικής τους σχέσης και σύνδεση με το φαινόμενο της σωματικής βίας, της σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς και τον βιασμό

Καταρχήν, όσον αφορά τις αλλαγές στη ζωή των εφήβων γυναικών στη διάρκεια της συντροφικής τους σχέσης και τη σύνδεσή τους με το φαινόμενο της σωματικής βίας, της σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς και τον βιασμό, η διερεύνηση έγινε μέσω

⁴³⁴ Η σύγκριση των στοιχείων της έρευνας μας (πίνακες 63 και 65) δείχνει ότι υπάρχει μία μικρή διαφοροποίηση της τάξεως της 1,5 με περίπου 6 ποσοστιαίες μονάδες, ανάμεσα στα ποσοστά των εφήβων που προέρχονται από οικογένειες που οι γονείς τους βρίσκονται στον πρώτο τους γάμο και στις έφηβες που βρίσκονται σε άλλου τύπου οικογένειες. Αυτή η διαφοροποίηση είναι πολύ μικρή για να μπορέσουμε να αντλήσουμε ασφαλή συμπεράσματα.

πινάκων διπλών εισόδων που μπορούν να μας δώσουν κάποια στοιχεία σχετικά με την υπόθεση εργασίας ότι δηλαδή σε σχέσεις που υπάρχει βία υπάρχουν συνέπειες. Αρχικά εξετάσαμε τον συνολικό αριθμό των εφήβων που έχουν υποστεί κάποιο συγκεκριμένο είδος αρνητικής αλλαγής στη ζωή τους, στη συνέχεια βρήκαμε πόσες από αυτές τις έφηβες που έχουν υποστεί κάποια συγκεκριμένη αρνητική αλλαγή έχουν υποστεί και κάποιο είδος βίας και τέλος ομαδοποιήσαμε τις έφηβες με βάση τη βία (σωματική βία, σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά και βιασμός) που είχαν υποστεί στην τελευταία τους σχέση σε τρία υπο-δείγματα και εξετάσαμε την έκταση της αρνητικής αλλαγής που δήλωσαν ότι είχε επέλθει στην ζωή τους εξαιτίας της σχέσης τους.

Μείωση αριθμού προσωπικών φίλων

Όταν οι 243 έφηβες ρωτήθηκαν εάν μειώθηκε ο αριθμός των προσωπικών τους φίλων εξαιτίας της τελευταίας τους σχέσης, 18 έφηβες (7,40%) απάντησαν καταφατικά. Από τις 18 έφηβες που είπαν ότι μειώθηκαν οι προσωπικοί τους φίλοι βρήκαμε ότι:

- Οι 11 έφηβες δήλωσαν ότι έχουν υποστεί κάποια μορφή σωματικής βίας (61%).
- Οι 12 είπαν ότι έχουν υποστεί κάποια μορφή σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς (66,66%).
- Οι 8 έφηβες ανέφεραν ότι έχουν δεχτεί απόπειρα βιασμού ή βιασμό (44,44%).

Στη συνέχεια, ομαδοποιώντας τις έφηβες σε τρεις υπο-ομάδες, με βάση το είδος της βίας που είχαν υποστεί, και εξετάζοντας κατά πόσο επήλθε μείωση στον αριθμό των προσωπικών τους φίλων ανά υπό-ομάδα βρήκαμε τα εξής:

- Από τις 54 έφηβες που δήλωσαν ότι είχαν υποστεί σωματική βία στην τελευταία τους σχέση, οι 11 δήλωσαν ότι επήλθε μείωση στον αριθμό των προσωπικών τους φίλων (20,40%).
- Από τις 101 έφηβες που δήλωσαν ότι είχαν υποστεί κάποια σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά στην τελευταία τους σχέση, οι 12 δήλωσαν ότι επήλθε μείωση στον αριθμό των προσωπικών τους φίλων (11,90%).
- Από τις 54 έφηβες που δήλωσαν ότι είχε γίνει απόπειρα βιασμού εναντίον τους ή ότι είχαν βιαστεί στην τελευταία τους σχέση, οι 8 (38,10%) δήλωσαν ότι επήλθε μείωση στον αριθμό των προσωπικών τους φίλων.

Πίνακας 66:

Συσχέτιση αλλαγών με σωματική βία , σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά και βιασμό

Αριθμός προσωπικών φίλων		Σωματική βία		Σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά		Βιασμός	
		Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι
Αύξηση	18,90%	18,50%	19,00%	22,80%	16,20%	19,00%	18,90%
	46	10	36	23	23	4	42
Μείωση	7,40%	20,40%	3,70%	11,90%	4,20%	38,10%	4,50%
	18	11	7	12	6	8	10
Καμία Αλλαγή	73,70%	61,10%	77,20%	65,30%	79,60%	42,90%	76,60%
	179	33	146	66	113	9	170
Σύνολο	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
	243	54	189	101	142	21	222

Μείωση σχολικής βαθμολογίας

Όσον αφορά τη σχολική βαθμολογία, από τις 52 έφηβες (21,40%) που δήλωσαν ότι επήλθε μείωση στη σχολική τους βαθμολογία εξαιτίας της σχέσης τους βρήκαμε ότι:

- Οι 17 δήλωσαν ότι έχουν υποστεί κάποιας μορφής σωματική βία (32,69%).
- Οι 27 ότι έχουν υποστεί κάποιας μορφής σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά (51,92%).
- Οι 10 έχουν δεχτεί απόπειρα βιασμού ή βιασμό (19,23%).

Στη συνέχεια, ομαδοποιώντας τις έφηβες σε τρεις υπο-ομάδες με βάση το είδος της βίας που είχαν υποστεί και εξετάζοντας κατά πόσο επήλθε μείωση της σχολικής βαθμολογίας ανά υπο-ομάδα βρήκαμε τα εξής:

- Από τις 54 έφηβες που δήλωσαν ότι είχαν υποστεί σωματική βία στην τελευταία τους σχέση οι 10 (31,50%) δήλωσαν ότι επήλθε μείωση στη σχολική βαθμολογία.
- Από τις 101 έφηβες που δήλωσαν ότι είχαν υποστεί κάποια σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά στην τελευταία τους σχέση οι 27 (26,70%) δήλωσαν ότι επήλθε μείωση στη σχολική βαθμολογία.
- Από τις 54 έφηβες που δήλωσαν ότι είχε γίνει απόπειρα βιασμού εναντίον τους ή ότι είχαν βιαστεί στην τελευταία τους σχέση οι 10 (47,60%) δήλωσαν ότι επήλθε μείωση στη σχολική βαθμολογία.

Πίνακας 67:

Συσχέτιση αλλαγών με σωματική βία , σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά και βιασμό

Σχολική βαθμολογία	Σωματική βία		Σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά		Βιασμός		
	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	
Αύξηση	11,10%	9,30%	11,60%	6,90%	14,10%	4,80%	11,70%
	27	5	22	7	20	1	26
Μείωση	21,40%	31,50%	18,50%	26,70%	17,60%	47,60%	18,90%
	52	17	35	27	25	10	42
Καμία Αλλαγή	67,50%	59,30%	69,80%	66,30%	68,30%	47,60%	69,40%
	164	32	132	67	97	10	154
Σύνολο	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
	243	54	189	101	142	21	222

Συχνή εναλλαγή ψυχικής διάθεσης – ροπή προς τη μελαγχολία

Σε σχέση με την ψυχική τους διάθεση από τις 129 έφηβες που δήλωσαν ότι έχουν αυξηθεί οι περιστάσεις που νιώθουν στενοχωρημένες εξαιτίας της σχέσης τους βρήκαμε ότι:

- Οι 7 έφηβες (5,4%) δήλωσαν ότι έχουν υποστεί κάποιας μορφής σωματική βία.
- Οι 19 έφηβες (14,72%) είπαν ότι έχουν υποστεί κάποιας μορφής σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά.
- Οι 4 έφηβες (3,1%) είπαν έχουν δεχτεί απόπειρα βιασμού ή βιασμό.

Στη συνέχεια, ομαδοποιώντας τις έφηβες σε τρεις υπο-ομάδες με βάση το είδος της βίας που είχαν υποστεί και εξετάζοντας τη συχνότητα αλλαγών στην ψυχική τους διάθεση και ιδιαίτερα τις φορές που νιώθουν στενοχώρια ανά υπό-ομάδα βρήκαμε τα εξής:

- Από τις 54 έφηβες που δήλωσαν ότι είχαν υποστεί σωματική βία στην τελευταία τους σχέση οι 40 (74,10%) δήλωσαν ότι κατά τη διάρκεια της τελευταίας τους σχέση είχαν πολλαπλασιαστεί οι φορές που ένιωθαν στεναχώρια.
- Από τις 101 έφηβες που δήλωσαν ότι είχαν υποστεί κάποια σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά στην τελευταία τους σχέση οι 62 (61,40%) δήλωσαν ότι είχαν πολλαπλασιαστεί οι φορές που ένιωθαν στεναχώρια.
- Από τις 54 έφηβες που δήλωσαν ότι είχε γίνει απόπειρα βιασμού εναντίον τους ή ότι είχαν βιαστεί στην τελευταία τους σχέση οι 4 (19%) δήλωσαν ότι είχαν πολλαπλασιαστεί οι φορές που ένιωθαν στεναχώρια.

Πίνακας 68:
Συσχέτιση αλλαγών με σωματική βία, σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά και βιασμό

Στενοχώρια		Σωματική βία		Σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά		Βιασμός	
		Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι
Αύξηση	53,10%	74,10%	47,10%	61,40%	47,20%	66,70%	51,80%
	129	40	89	62	67	14	115
Μείωση	22,60%	13,00%	25,40%	18,80%	25,40%	19,00%	23,00%
	55	7	48	19	36	4	51
Καμία Αλλαγή	24,30%	13,00%	27,50%	19,80%	27,50%	14,30%	25,20%
	59	7	52	20	39	3	56
Σύνολο	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
	243	54	189	101	142	21	222

Αλλαγή ψυχικής διάθεσης – μείωση περιστάσεων που νιώθουν χαρούμενες

Όσον αφορά την ψυχική τους διάθεση από τις 41 έφηβες που δήλωσαν ότι έχουν μειωθεί οι φορές που νιώθουν χαρούμενες στο πλαίσιο της σχέσης τους βρήκαμε ότι:

- Οι 13 έφηβες (31,70%) δήλωσαν ότι έχουν υποστεί κάποια μορφή σωματικής βίας.
- Οι 25 έφηβες (61%) δήλωσαν ότι έχουν υποστεί κάποια μορφή σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς.
- Οι 6 έφηβες (14,70%) δήλωσαν ότι έχουν υποστεί απόπειρα βιασμού ή βιασμό.

Στη συνέχεια, ομαδοποιώντας τις έφηβες σε τρεις υπο-ομάδες με βάση το είδος της βίας που είχαν υποστεί και εξετάζοντας κατά πόσο μειώθηκαν οι περιστάσεις στις οποίες νιώθουν χαρούμενες, βρήκαμε τα εξής:

- Από τις 54 έφηβες που ανέφεραν ότι είχαν υποστεί σωματική βία στην τελευταία τους σχέση οι 13 (24,10%) δήλωσαν ότι μειώθηκαν οι περιστάσεις που ένιωθαν χαρούμενες.
- Από τις 101 έφηβες που ανέφεραν ότι είχαν υποστεί σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά στην τελευταία τους σχέση οι 25 (24,80%) είπαν ότι μειώθηκαν στις περιστάσεις που ένιωθαν χαρούμενες.
- Από τις 54 έφηβες που ανέφεραν ότι είχε γίνει απόπειρα βιασμού εναντίον τους ή ότι είχαν βιαστεί στην τελευταία τους σχέση οι 6 (28,60%) είπαν ότι μειώθηκαν οι περιστάσεις που ένιωθαν χαρούμενες.

Ο παρακάτω πίνακας είναι ενδεικτικός:

Πίνακας 69: Συσχετισμός αλλαγών με σωματική βία, σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά και βιασμό							
Συναίσθημα χαράς	Σωματική βία			Σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά		Βιασμός	
		Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι
Αύξηση	57,60%	53,70%	58,70%	51,50%	62,00%	47,60%	58,60%
	140	29	111	52	88	10	130
Μείωση	16,90%	24,10%	14,80%	24,80%	11,30%	28,60%	15,80%
	41	13	28	25	16	6	35
Καμία Αλλαγή	25,50%	22,20%	26,50%	23,80%	26,80%	23,80%	25,70%
	62	12	50	24	38	5	57
Σύνολο	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
	243	54	189	101	142	21	222

Νεύρα

Όσον αφορά τα νεύρα τους από τις 102 έφηβες που ανέφεραν ότι έχουν αυξηθεί τα νεύρα τους εξαιτίας της σχέσης τους, βρήκαμε ότι:

- Οι 36 έφηβες (35,30%) είπαν ότι έχουν υποστεί κάποια μορφή σωματικής βίας.
- Οι 51 (50%) είπαν ότι έχουν υποστεί κάποια μορφή σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς.
- Οι 16 (15,70%) είπαν ότι έχουν υποστεί απόπειρα βιασμού ή βιασμό.

Στη συνέχεια, ομαδοποιώντας τις έφηβες σε τρεις υπο-ομάδες με βάση το είδος της βίας που είχαν υποστεί και εξετάζοντας κατά πόσο αυξήθηκαν οι περιστάσεις που είχαν νεύρα ανά υπο-ομάδα βρήκαμε τα εξής:

- Από τις 54 έφηβες που είπαν ότι είχαν υποστεί σωματική βία στην τελευταία τους σχέση οι 36 (66,70%) δήλωσαν ότι αυξήθηκαν οι περιστάσεις που είχαν νεύρα.
- Από τις 101 έφηβες που δήλωσαν ότι είχαν υποστεί κάποια σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά στην τελευταία τους σχέση οι 51 (50,50%) δήλωσαν ότι αυξήθηκαν οι περιστάσεις που είχαν νεύρα.
- Από τις 54 έφηβες που δήλωσαν ότι είχε γίνει απόπειρα βιασμού εναντίον τους ή ότι είχαν βιαστεί στην τελευταία τους σχέση οι 16 (76,20%) δήλωσαν ότι αυξήθηκαν οι περιστάσεις που είχαν νεύρα.

Πίνακας 70: Συσχέτιση αλλαγών με σωματική βία, σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά και βιασμός							
Νεύρα		Σωματική βία		Σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά		Βιασμός	
		Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι
Αύξηση	42.00%	66.70%	34.90%	50.50%	35.90%	76.20%	38.70%
	102	36	66	51	51	16	86
Μείωση	20.20%	5.60%	24.30%	12.90%	25.40%	4.80%	21.60%
	49	3	46	13	36	1	48
Καμία αλλαγή	37.90%	27.80%	40.70%	36.60%	38.70%	19.00%	39.60%
	92	15	73	37	55	4	88
Σύνολο	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%
	243	54	189	101	142	21	222

Απότομοι τρόποι

Όσον αφορά τους απότομους τρόπους, από τις 73 έφηβες που είπαν ότι έχουν αυξηθεί οι φορές που φέρονται με απότομο τρόπο εξαιτίας της σχέσης τους βρήκαμε ότι:

- Οι 32 έφηβες (43,83%) είπαν ότι έχουν υποστεί κάποιας μορφής σωματική βία.
- Οι 43 έφηβες (58,90%) είπαν ότι έχουν υποστεί κάποιας μορφής σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά.
- Οι 12 έφηβες (16,43%) είπαν ότι έχουν υποστεί απόπειρα βιασμού ή βιασμό.

Στη συνέχεια, ομαδοποιώντας τις έφηβες σε τρεις υπο-ομάδες με βάση το είδος της βίας που είχαν υποστεί και εξετάζοντας κατά πόσο αυξήθηκαν οι περιστάσεις στις οποίες συμπεριφέρονταν με απότομο τρόπο ανά υπό-ομάδα βρήκαμε τα εξής:

- Από τις 54 έφηβες που δήλωσαν ότι είχαν υποστεί σωματική βία στην τελευταία τους σχέση οι 32 (59,30%) είπαν ότι είχαν αυξηθεί οι περιστάσεις στις οποίες συμπεριφερόντουσαν με απότομο τρόπο.
- Από τις 101 έφηβες που ανέφεραν ότι είχαν υποστεί κάποιας μορφής σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά στην τελευταία τους σχέση οι 43 (42,60%) είπαν ότι είχαν αυξηθεί οι περιστάσεις στις οποίες συμπεριφέρονταν με απότομο τρόπο.
- Από τις 54 έφηβες που ανέφεραν ότι είχε γίνει απόπειρα βιασμού εναντίον τους ή ότι είχαν βιαστεί στην τελευταία τους σχέση οι 12 (57,10%) ανέφεραν ότι είχαν αυξηθεί οι περιστάσεις στις οποίες συμπεριφερόντουσαν με απότομο τρόπο.

Ακολουθεί ο σχετικός πίνακας.

Πίνακας 71: Συσχέτιση αλλαγών με σωματική βία, σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά και βιασμό							
Απότομοι τρόποι	Σωματική βία			Σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά		Βιασμός	
		Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι
Αύξηση	30,00%	59,30%	21,70%	42,60%	21,10%	57,10%	27,50%
	73	32	41	43	30	12	61
Μείωση	21,00%	11,10%	23,80%	19,80%	21,80%	9,50%	22,10%
	51	6	45	20	31	2	49
Καμία Αλλαγή							
	49,00%	29,60%	54,50%	37,60%	57,00%	33,30%	50,50%
	119	16	103	38	81	7	112
Σύνολο	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
	243	54	189	101	142	21	222

Κατάθλιψη

Όσον αφορά την κατάθλιψη, από τις 97 έφηβες που ανέφεραν ότι έχουν αυξηθεί οι περιστάσεις στις οποίες νιώθουν κατάθλιψη εξαιτίας της σχέσης τους βρήκαμε ότι:

- Οι 29 έφηβες (29,90%) είπαν ότι έχουν υποστεί κάποια μορφή σωματική βία.
- Οι 52 έφηβες (53,60%) είπαν ότι έχουν υποστεί κάποια μορφή σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς.
- Οι 13 έφηβες (13,40%) είπαν ότι έχουν υποστεί απόπειρα βιασμού ή βιασμό.

Στη συνέχεια, ομαδοποιώντας τις έφηβες σε τρεις υπο-ομάδες με βάση το είδος της βίας που είχαν υποστεί και εξετάζοντας κατά πόσο αυξήθηκαν οι περιστάσεις που νιώθουν κατάθλιψη ανά υπό-ομάδα βρήκαμε τα εξής:

- Από τις 54 έφηβες που ανέφεραν ότι είχαν υποστεί σωματική βία στην τελευταία τους σχέση οι 29 (53,70%) είπαν ότι είχαν αυξηθεί οι περιστάσεις που ένιωθαν κατάθλιψη.
- Από τις 101 έφηβες που ανέφεραν ότι είχαν υποστεί κάποια σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά στην τελευταία τους σχέση οι 52 (51,50%) είπαν ότι είχαν αυξηθεί οι περιστάσεις που ένιωθαν κατάθλιψη.
- Από τις 54 έφηβες που ανέφεραν ότι είχε γίνει απόπειρα βιασμού εναντίον τους ή ότι είχαν βιαστεί στην τελευταία τους σχέση οι 13 (61,90%) είπαν ότι είχαν αυξηθεί οι περιστάσεις που ένιωθαν κατάθλιψη.

Ο παρακάτω πίνακας είναι ενδεικτικός:

Πίνακας 72: Συσχέτιση αλλαγών με σωματική βία , σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά και βιασμό							
Κατάθλιψη		Σωματική βία		Σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά		Βιασμός	
		Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι
Αύξηση	39,90%	53,70%	36,00%	51,50%	31,70%	61,90%	37,80%
	97	29	68	52	45	13	84
Μείωση	24,70%	20,40%	25,90%	19,80%	28,20%	9,50%	26,10%
	60	11	49	20	40	2	58
Καμία Αλλαγή							
	35,40%	25,90%	38,10%	28,70%	40,10%	28,60%	36,00%
	86	14	72	29	57	6	80
Σύνολο	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
	243	54	189	101	142	21	222

Κλάματα

Όσον αφορά τα κλάματα, από τις 102 έφηβες που δήλωσαν ότι έχουν αυξηθεί οι περιστάσεις που ξεσπούν σε κλάματα εξαιτίας της σχέσης τους βρήκαμε ότι:

- Οι 31 έφηβες (30,40%) ανέφεραν ότι έχουν υποστεί κάποιας μορφής σωματική βία.
- Οι 50 έφηβες (49%) ανέφεραν ότι έχουν υποστεί κάποιας μορφής σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά.
- Οι 13 έφηβες (12%) ανέφεραν ότι έχουν υποστεί απόπειρα βιασμού ή βιασμό.

Στη συνέχεια, ομαδοποιώντας τις έφηβες σε τρεις υπο-ομάδες με βάση το είδος της βίας που είχαν υποστεί και εξετάζοντας κατά πόσο αυξήθηκαν οι περιστάσεις που ξεσπούν σε κλάματα ανά υπό-ομάδα βρήκαμε τα εξής:

- Από τις 54 έφηβες που ανέφεραν ότι είχαν υποστεί σωματική βία στην τελευταία τους σχέση οι 31 (57,40%) είπαν ότι είχαν αυξηθεί οι περιστάσεις που ξεσπούσαν σε κλάματα.
- Από τις 101 έφηβες που ανέφεραν ότι είχαν υποστεί κάποια σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά στην τελευταία τους σχέση οι 50 (49,50%) είπαν ότι είχαν αυξηθεί οι περιστάσεις που ξεσπούσαν σε κλάματα.
- Από τις 54 έφηβες που ανέφεραν ότι είχε γίνει απόπειρα βιασμού εναντίον τους ή ότι είχαν βιαστεί στην τελευταία τους σχέση οι 13 (61,90%) είπαν ότι είχαν αυξηθεί οι περιστάσεις που ξεσπούσαν σε κλάματα.

Ο παρακάτω πίνακας είναι ενδεικτικός:

Πίνακας 73: Συσχέτιση αλλαγών με σωματική βία, σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά και βιασμό							
Κλάσματα		Σωματική βία		Σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά		Βιασμός	
		ναι	Όχι	ναι	Όχι	ναι	Όχι
Αύξηση	42,00%	57,40%	37,60%	49,50%	36,60%	61,90%	40,10%
	102	31	71	50	52	13	89
Μείωση	16,90%	16,70%	16,90%	11,90%	20,40%	9,50%	17,60%
	41	9	32	12	29	2	39
Καμία Αλλαγή	1,20%	25,90%	45,50%	38,60%	43,00%	28,60%	42,30%
	100	14	86	39	61	6	94
Σύνολο	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
	243	54	189	101	142	21	222

Πονοκέφαλοι

Όσον αφορά τους πονοκεφάλους, από τις 39 έφηβες που ανέφεραν ότι έχουν αυξηθεί οι περιστάσεις που υποφέρουν από πονοκεφάλους εξαιτίας της σχέσης τους, βρήκαμε ότι:

- Οι 16 έφηβες (41%) ανέφεραν ότι έχουν υποστεί κάποιας μορφής σωματική βία.
- Οι 21 έφηβες (53,80%) ανέφεραν ότι έχουν υποστεί κάποιας μορφής σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά.
- Οι 11 έφηβες (28,20%) ανέφεραν ότι έχουν υποστεί απόπειρα βιασμού ή βιασμό.

Στη συνέχεια, ομαδοποιώντας τις έφηβες σε τρεις υπο-ομάδες με βάση το είδος της βίας που είχαν υποστεί και εξετάζοντας κατά πόσο αυξήθηκαν οι περιστάσεις που υποφέρουν από πονοκεφάλους ανά υπό-ομάδα, βρήκαμε τα εξής:

- Από τις 54 έφηβες που ανέφεραν ότι είχαν υποστεί σωματική βία στην τελευταία τους σχέση οι 16 (29,60%) είπαν ότι είχαν αυξηθεί οι περιστάσεις που υπέφεραν από πονοκεφάλους.
- Από τις 101 έφηβες που ανέφεραν ότι είχαν υποστεί κάποια σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά στην τελευταία τους σχέση οι 21(20,80%) είπαν ότι είχαν αυξηθεί οι περιστάσεις που υπέφεραν από πονοκεφάλους.
- Από τις 54 έφηβες που ανέφεραν ότι είχε γίνει απόπειρα βιασμού εναντίον τους ή ότι είχαν βιαστεί στην τελευταία τους σχέση οι 11 (52,40%) είπαν ότι είχαν αυξηθεί οι περιστάσεις που υπέφεραν από πονοκεφάλους.

Ακολουθεί ο σχετικός πίνακας:

Πίνακας 74:
Συσχέτιση αλλαγών με σωματική βία, σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά και βιασμό

Πονοκέφαλοι	Σωματική βία		Σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά		Βιασμός		
	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	
Αύξηση	16,00%	29,60%	12,20%	20,80%	12,70%	52,40%	12,60%
	39	16	23	21	18	11	28
Μείωση	5,30%	3,70%	5,80%	6,90%	4,20%	9,50%	5,00%
	13	2	11	7	6	2	11
Καμία Αλλαγή	78,60%	66,70%	82,00%	72,30%	83,10%	38,10%	82,40%
	191	36	155	73	118	8	183
Σύνολο	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
	243	54	189	101	142	21	222

Συμπεράσματα

Όταν συγκρίνουμε το ποσοστό των εφήβων που υπέστη αρνητικές αλλαγές στη σχέση του με τα αντίστοιχα ποσοστά των εφήβων που έχουν υποστεί βία αλλά και αρνητικές αλλαγές, διαπιστώνουμε ότι το ποσοστό των αλλαγών μεγαλώνει όταν υπάρχει και βία και είναι αρκετά μεγαλύτερο απ' ό,τι στο σύνολο των σχέσεων.

Ο πίνακας που ακολουθεί παρουσιάζει συγκεντρωτικά τα ποσοστά των αρνητικών αλλαγών ανά υπο-δείγμα εφήβων. Η πρώτη στήλη καταγράφει το ποσοστό της αρνητικής αλλαγής στο σύνολο των εφήβων κατά τη διάρκεια της τελευταίας τους σχέσης, η δεύτερη στήλη καταγράφει το ποσοστό της αρνητικής αλλαγής στο υπο-δείγμα των εφήβων που έχουν υποστεί σωματική βία, η τρίτη στήλη καταγράφει το ποσοστό της αρνητικής αλλαγής στο υπο-δείγμα των εφήβων που έχει υποστεί σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά και η τέταρτη στήλη καταγράφει το ποσοστό της αρνητικής αλλαγής στο υπο-δείγμα των εφήβων που έχει γίνει απόπειρα βιασμού εναντίον τους ή έχει βιαστεί.

Πίνακας 75: Αλλαγές στις σχέσεις ανά είδος βίας				
Αρνητική Αλλαγή	Σύνολο εφήβων	Έφηβες που έχουν υποστεί σωματική βία	Έφηβες που έχουν υποστεί σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά	Έφηβες που έχει γίνει εναντίον τους απόπειρα βιασμού ή έχουν βιαστεί
Μείωση αριθμού προσωπικών φίλων	7,40% (18)	20,40% (11)	11,90% (12)	38,10% (8)
Μείωση σχολικής βαθμολογίας	21,40% (52)	31,50% (17)	26,70% (27)	47,60% (10)
Αύξηση συναισθήματος στενοχωρίας	53,10%(129)	74,10% (40)	61,40% (67)	66,70% (14)
Μείωση συναισθήματος χαράς	16,90% (41)	24,10% (13)	24,80% (25)	28,60% (6)
Αύξηση νευρών	42% (102)	66,70% (36)	50,50% (51)	76,20% (16)
Αύξηση απότομων τρόπων	30% (73)	59,30% (32)	42,60% (43)	57,10% (12)
Αύξηση κρουσμάτων κατάθλιψης	39,90% (97)	53,70% (29)	51,50% (52)	61,90% (13)
Αύξηση ξεσπάσματος σε κλάματα	42% (102)	57,40% (31)	49,50% (50)	61,90% (13)
Αύξηση κρουσμάτων πονοκεφάλων	16% (39)	29,60% (16)	20,80% (21)	52,40% (11)

Εξετάζοντας τα ποσοστά που παρατίθενται στις τέσσερις στήλες, γίνεται φανερό ότι το ποσοστό της πρώτης στήλης είναι το μικρότερο σε σχέση με τα ποσοστά που καταγράφονται στις άλλες στήλες, γεγονός που δείχνει ότι υπάρχει σύνδεση ανάμεσα στην άσκηση βίας και στις αρνητικές αλλαγές που προκύπτουν στη συμπεριφορά των εφήβων στο πλαίσιο των σχέσεων. Είναι πολύ πιθανό δηλαδή μία έφηβη να υποστεί κάποια αρνητική αλλαγή στη ζωή της όταν υφίσταται βία απ' ό,τι μία έφηβη που δεν υφίσταται βία. Θεωρούμε ότι οι αποκλίσεις ανάμεσα στο πρώτο ποσοστό και στα άλλα τρία θα ήταν μεγαλύτερα, εάν το ποσοστό της πρώτης στήλης αφορούσε αποκλειστικά περιπτώσεις που δεν είχαν υποστεί καθόλου βία απ' ό,τι το ποσοστό που αφορά το σύνολο των περιπτώσεων, δηλαδή αυτών που έχουν υποστεί βία και αυτών που δεν έχουν υποστεί βία.

Γίνεται φανερό ότι η μεγαλύτερη απόκλιση βρίσκεται ανάμεσα στις έφηβες που ανέφεραν ότι έχει γίνει απόπειρα βιασμού εναντίον τους ή έχουν βιαστεί, ενώ η μικρότερη απόκλιση βρίσκεται ανάμεσα στις έφηβες που ανέφεραν ότι είχαν υποστεί

στη σχέση τους σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά⁴³⁵. Εξετάζοντας τον συγκεντρωτικό πίνακα με τις αλλαγές βλέπουμε ότι δεν παρουσιάζονται όλες με την ίδια βαρύτητα. Ειδικότερα, παρατηρούμε ότι στο υπόδειγμα των εφήβων που έχουν υποστεί σωματική βία οι αρνητικές αλλαγές που παρουσιάζονται με την μεγαλύτερη συχνότητα είναι κατά σειρά κατάταξης οι εξής:

— Πρώτη εντοπίζεται η αύξηση νεύρων, αλλαγή η οποία παρουσιάζει διαφορά 24% περίπου ποσοστιαίων μονάδων σε σχέση με το σύνολο του δείγματος των εφήβων που έχουν σχέση.

— Δεύτερη εντοπίζεται η αύξηση απότομων τρόπων, αλλαγή η οποία παρουσιάζει διαφορά 19,30% περίπου ποσοστιαίων μονάδων σε σχέση με το σύνολο του δείγματος των εφήβων που έχουν σχέση.

— Τρίτη εντοπίζεται η αύξηση συναισθήματος στενοχώριας, αλλαγή η οποία παρουσιάζει διαφορά 19% περίπου ποσοστιαίων μονάδων σε σχέση με το σύνολο του δείγματος των εφήβων που έχουν σχέση.

— Τέταρτη εντοπίζεται η αύξηση ξεσπάσματος σε κλάμματα, αλλαγή η οποία παρουσιάζει διαφορά 15% περίπου ποσοστιαίων μονάδων σε σχέση με το σύνολο του δείγματος των εφήβων που έχουν σχέση.

— Πέμπτη εντοπίζεται η αύξηση κρουσμάτων κατάθλιψης, αλλαγή η οποία παρουσιάζει διαφορά 13,8% περίπου ποσοστιαίων μονάδων σε σχέση με το σύνολο του δείγματος των εφήβων που έχουν σχέση.

— Έκτη εντοπίζεται η αύξηση κρουσμάτων πονοκεφάλων, αλλαγή η οποία παρουσιάζει διαφορά 13,6% περίπου ποσοστιαίων μονάδων σε σχέση με το σύνολο του δείγματος των εφήβων που έχουν σχέση.

— Έβδομη εντοπίζεται η μείωση αριθμού προσωπικών φίλων, αλλαγή η οποία παρουσιάζει διαφορά 13% περίπου ποσοστιαίων μονάδων σε σχέση με το σύνολο του δείγματος των εφήβων που έχουν σχέση.

— Όγδοη εντοπίζεται η μείωση της σχολικής βαθμολογίας, αλλαγή η οποία παρουσιάζει διαφορά 10% περίπου ποσοστιαίων μονάδων σε σχέση με το σύνολο του δείγματος των εφήβων που έχουν σχέση.

— Ένατη εντοπίζεται η μείωση του συναισθήματος της χαράς, αλλαγή η οποία παρουσιάζει διαφορά 7% περίπου ποσοστιαίων μονάδων σε σχέση με το σύνολο του δείγματος των εφήβων που έχουν σχέση.

Όσον αφορά στο υπόδειγμα των εφήβων που έχουν υποστεί σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά, οι αρνητικές αλλαγές που παρουσιάζονται με τη μεγαλύτερη συχνότητα είναι κατά σειρά κατάταξης οι εξής:

— Πρώτη εντοπίζεται η αύξηση απότομων τρόπων, αλλαγή η οποία παρουσιάζει διαφορά 12,60% περίπου ποσοστιαίων μονάδων σε σχέση με το σύνολο του δείγματος των εφήβων που έχουν σχέση.

— Δεύτερη εντοπίζεται η αύξηση κρουσμάτων κατάθλιψης, αλλαγή η οποία παρουσιάζει διαφορά 11,60% περίπου ποσοστιαίων μονάδων σε σχέση με το σύνολο του δείγματος των εφήβων που έχουν σχέση.

— Τρίτη εντοπίζεται η αύξηση συναισθήματος στενοχώριας, αλλαγή η οποία παρουσιάζει διαφορά 8,50% περίπου ποσοστιαίων μονάδων σε σχέση με το σύνολο του δείγματος των εφήβων που έχουν σχέση.

⁴³⁵ Εδώ θα πρέπει να σημειωθεί ότι, εξαιτίας της μικρότερης απόκλισης ανάμεσα στις αρνητικές αλλαγές στο υπόδειγμα των εφήβων που δήλωσαν ότι έχουν υποστεί σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά και στο σύνολο των εφήβων, τα πορίσματα τα συγκεκριμένα δεν είναι στατιστικά σημαντικά, αντίθετα με τα άλλα. Ως εκ τούτου, θα πρέπει τα πορίσματα να αναφέρονται με ιδιαίτερη προσοχή.

— Τέταρτη εντοπίζεται η αύξηση νεύρων, αλλαγή η οποία παρουσιάζει διαφορά 8,15% περίπου ποσοστιαίων μονάδων σε σχέση με το σύνολο του δείγματος των εφήβων που έχουν σχέση.

— Πέμπτη εντοπίζεται η μείωση συναισθήματος χαράς, αλλαγή η οποία παρουσιάζει διαφορά 7,9% περίπου ποσοστιαίων μονάδων σε σχέση με το σύνολο του δείγματος των εφήβων που έχουν σχέση.

— Έκτη εντοπίζεται η αύξηση ξεσπάσματος σε κλάματα, αλλαγή η οποία παρουσιάζει διαφορά 7% περίπου ποσοστιαίων μονάδων σε σχέση με το σύνολο του δείγματος των εφήβων που έχουν σχέση.

— Έβδομη εντοπίζεται η μείωση σχολικής βαθμολογίας, αλλαγή η οποία παρουσιάζει διαφορά 5,3% περίπου ποσοστιαίων μονάδων σε σχέση με το σύνολο του δείγματος των εφήβων που έχουν σχέση.

— Όγδοη εντοπίζεται η αύξηση κρουσμάτων πονοκεφάλων, αλλαγή η οποία παρουσιάζει διαφορά 5% περίπου ποσοστιαίων μονάδων σε σχέση με το σύνολο του δείγματος των εφήβων που έχουν σχέση.

— Ένατη εντοπίζεται η μείωση του αριθμού προσωπικών φίλων, αλλαγή η οποία παρουσιάζει διαφορά 4,3% περίπου ποσοστιαίων μονάδων σε σχέση με το σύνολο του δείγματος των εφήβων που έχουν σχέση.

Όσον αφορά στο υπόδειγμα των εφήβων που έχουν υποστεί βιασμό οι αρνητικές αλλαγές που παρουσιάζονται με την μεγαλύτερη συχνότητα είναι κατά σειρά κατάταξης οι εξής:

— Πρώτη εντοπίζεται η αύξηση κρουσμάτων πονοκεφάλων, αλλαγή η οποία παρουσιάζει διαφορά 36% περίπου ποσοστιαίων μονάδων σε σχέση με το σύνολο του δείγματος των εφήβων που έχουν σχέση.

— Δεύτερη εντοπίζεται η αύξηση νεύρων, αλλαγή η οποία παρουσιάζει διαφορά 34% περίπου ποσοστιαίων μονάδων σε σχέση με το σύνολο του δείγματος των εφήβων που έχουν σχέση.

— Τρίτη εντοπίζεται η μείωση του αριθμού των προσωπικών φίλων, αλλαγή η οποία παρουσιάζει διαφορά 31% περίπου ποσοστιαίων μονάδων σε σχέση με το σύνολο του δείγματος των εφήβων που έχουν σχέση.

— Τέταρτη εντοπίζεται η μείωση σχολικής βαθμολογίας, αλλαγή η οποία παρουσιάζει διαφορά 25% περίπου ποσοστιαίων μονάδων σε σχέση με το σύνολο του δείγματος των εφήβων που έχουν σχέση.

— Πέμπτη εντοπίζεται η αύξηση κρουσμάτων κατάθλιψης, αλλαγή η οποία παρουσιάζει διαφορά 22% περίπου ποσοστιαίων μονάδων σε σχέση με το σύνολο του δείγματος των εφήβων που έχουν σχέση.

— Έκτη εντοπίζεται η αύξηση ξεσπάσματος σε κλάματα, αλλαγή η οποία παρουσιάζει διαφορά 20% περίπου ποσοστιαίων μονάδων σε σχέση με το σύνολο του δείγματος των εφήβων που έχουν σχέση.

— Έβδομη εντοπίζεται η αύξηση απότομων τρόπων, αλλαγή η οποία παρουσιάζει διαφορά 17% περίπου ποσοστιαίων μονάδων σε σχέση με το σύνολο του δείγματος των εφήβων που έχουν σχέση.

— Όγδοη εντοπίζεται η αύξηση συναισθήματος στενοχώριας, αλλαγή η οποία παρουσιάζει διαφορά 14% περίπου ποσοστιαίων μονάδων σε σχέση με το σύνολο του δείγματος των εφήβων που έχουν σχέση.

— Ένατη εντοπίζεται η μείωση του συναισθήματος χαράς, αλλαγή η οποία παρουσιάζει διαφορά 14% περίπου ποσοστιαίων μονάδων σε σχέση με το σύνολο του δείγματος των εφήβων που έχουν σχέση.

Β. Διερεύνηση των αρνητικών αλλαγών των εφήβων γυναικών στη διάρκεια της συντροφικής τους σχέσης και σύνδεση με το φαινόμενο της ψυχολογικής βίας

Μείωση αριθμού προσωπικών φίλων ανά είδος ψυχολογικής βίας

Όταν οι 243 έφηβες ρωτήθηκαν εάν στην τελευταία τους σχέση μειώθηκε ο αριθμός των προσωπικών φίλων εξαιτίας της σχέσης τους, 18 έφηβες (7,40%) απάντησαν καταφατικά. Από τις 18 έφηβες που ανέφεραν ότι είχαν μειωθεί οι προσωπικοί τους φίλοι, βρήκαμε ότι:

- Οι 13 έφηβες (72,23%) ανέφεραν ότι έχουν υποστεί κοινωνική απομόνωση.
- Οι 7 έφηβες (38,88%) ανέφεραν ότι έχουν υποστεί λεκτική βία.
- Οι 9 έφηβες (50%) ανέφεραν ότι έχουν δεχτεί απειλές.
- Οι 15 έφηβες (83,33%) ανέφεραν ότι έχουν υποστεί συναισθηματική βία.
- Οι 12 έφηβες (66,66 %) ανέφεραν ότι έχουν υποστεί τακτικές επιβολής και κυριαρχίας.
- Οι 8 έφηβες (44,44%) ανέφεραν ότι έχουν υποστεί συγκρουόμενες συμπεριφορές.
- Οι 11 έφηβες (61,11%) ανέφεραν ότι έχουν υποστεί κάποια τακτική επιβολής οικονομικής φύσεως

Στη συνέχεια, ομαδοποιώντας τις έφηβες σε επτά υπο-ομάδες με βάση το είδος της ψυχολογικής βίας που είχαν υποστεί και εξετάζοντας κατά πόσο μειώθηκαν οι προσωπικοί τους φίλοι ανά υπό-ομάδα βρήκαμε τα εξής:

- Από τις 64 έφηβες που ανέφεραν ότι είχαν υποστεί κοινωνική απομόνωση στην τελευταία τους σχέση οι 13 (20,30%) είπαν ότι είχαν μειωθεί οι προσωπικοί τους φίλοι.
- Από τις 17 έφηβες που ανέφεραν ότι είχαν υποστεί λεκτική βία στην τελευταία τους σχέση οι 7 (41,20%) είπαν ότι είχαν μειωθεί οι προσωπικοί τους φίλοι .
- Από τις 15 έφηβες που ανέφεραν ότι είχαν υποστεί απειλές στην τελευταία τους σχέση οι 9 (60%) είπαν ότι είχαν μειωθεί οι προσωπικοί τους φίλοι.
- Από τις 83 έφηβες που ανέφεραν ότι είχαν υποστεί συναισθηματική βία στην τελευταία τους σχέση οι 15 (18,10%) είπαν ότι είχαν μειωθεί οι προσωπικοί τους φίλοι.
- Από τις 113 έφηβες που ανέφεραν ότι είχαν υποστεί τακτικές επιβολής και κυριαρχίας στην τελευταία τους σχέση οι 12 (10,60%) είπαν ότι είχαν μειωθεί οι προσωπικοί τους φίλοι.
- Από τις 125 έφηβες που ανέφεραν ότι είχαν υποστεί συγκρουόμενες συμπεριφορές στην τελευταία τους σχέση οι 8 (6,40%) είπαν ότι είχαν μειωθεί οι προσωπικοί τους φίλοι.
- Από τις 110 έφηβες που ανέφεραν ότι είχαν υποστεί κάποια τακτική επιβολής οικονομικής φύσεως στην τελευταία τους σχέση οι 11 (10%) είπαν ότι είχαν μειωθεί οι προσωπικοί τους φίλοι.

Ακολουθεί ο σχετικός πίνακας:

Πίνακας 76α: Αλλαγή στη τελευταία σχέση ανά είδος ψυχολογικής βίας											
Αριθμός προσωπικών φίλων	Απομόνωση		Λεκτική βία		Απειλές		Συναισθηματική βία		Επιβολή – κυριαρχία		
	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	
Αύξηση	18,90%	18,80%	19,00%	17,60%	19,00%	13,30%	19,30%	16,90%	20,00%	18,60%	19,20%
	46	12	34	3	43	2	44	14	32	21	25
Μείωση	7,40%	20,30%	2,80%	41,20%	4,90%	60,00%	3,90%	18,10%	1,90%	10,60%	4,60%
	18	13	5	7	11	9	9	15	3	12	6
Καμία αλλαγή	73,70%	60,90%	78,20%	41,20%	76,10%	26,70%	76,80%	65,10%	78,10%	70,80%	76,20%
	179	39	140	7	172	4	175	54	125	80	99
Σύνολο	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
	243	64	179	17	226	15	228	83	160	113	130

Πίνακας 76β: Αλλαγή στη τελευταία σχέση ανά είδος ψυχολογικής βίας					
Αριθμός προσωπικών φίλων		Συγκρουόμενες συμπεριφορές		Τακτική επιβολής οικονομικής Φύσεως	
		Ναι	Όχι	Ναι	Όχι
Αύξηση	18,90%	21,60%	16,10%	19,10%	18,80%
	46	27	19	21	25
Μείωση	7,40%	6,40%	8,50%	10,00%	5,30%
	18	8	10	11	7
Καμία Αλλαγή	73,70%	72,00%	75,40%	70,90%	75,90%
	179	90	89	78	101
Σύνολο	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
	243	125	118	110	133

Μείωση σχολικής επίδοσης ανά είδος ψυχολογικής βίας

Όσον αφορά τώρα τη σχολική βαθμολογία, από τις 52 έφηβες (21,40%) που ανέφεραν ότι επήλθε μείωση στη σχολική τους βαθμολογία εξαιτίας της σχέσης τους, βρήκαμε ότι:

- Οι 19 έφηβες (36,53%) είπαν ότι είχαν υποστεί κοινωνική απομόνωση.
- Οι 10 έφηβες (19,23%) είπαν ότι είχαν υποστεί λεκτική βία.
- Οι 7 έφηβες (13,46%) είπαν ότι είχαν υποστεί απειλές εναντίον τους.
- Οι 27 έφηβες (51,92%) είπαν ότι έχουν υποστεί συναισθηματική βία.
- Οι 32 έφηβες (61,53%) ότι είχαν έχουν υποστεί τακτικές επιβολής και κυριαρχίας.
- Οι 31 έφηβες (59,61%) είπαν ότι είχαν υποστεί συγκρουόμενες συμπεριφορές.
- Οι 27 έφηβες (51,92%) είπαν ότι είχαν υποστεί κάποια τακτική επιβολής οικονομικής φύσεως

Στη συνέχεια, ομαδοποιώντας τις έφηβες σε επτά υπο-ομάδες με βάση το είδος της ψυχολογικής βίας που είχαν υποστεί και εξετάζοντας κατά πόσο μειώθηκε η σχολική τους βαθμολογία ανά υπό-ομάδα, βρήκαμε τα εξής:

- Από τις 64 έφηβες που ανέφεραν ότι είχαν υποστεί *κοινωνική απομόνωση* στην τελευταία τους σχέση οι 19 (29,70%) είπαν ότι είχε μειωθεί η σχολική βαθμολογία τους.
- Από τις 17 έφηβες που ανέφεραν ότι είχαν υποστεί *λεκτική βία* στην τελευταία τους σχέση οι 10 (58,80%) είπαν ότι είχε μειωθεί η σχολική βαθμολογία τους.
- Από τις 15 έφηβες που ανέφεραν ότι είχαν υποστεί *απειλές* στην τελευταία τους σχέση οι 7 (46,70%) είπαν ότι είχε μειωθεί η σχολική βαθμολογία τους.
- Από τις 83 έφηβες που ανέφεραν ότι είχαν υποστεί *συναισθηματική βία* στην τελευταία τους σχέση οι 27 (32,50%) είπαν ότι είχε μειωθεί η σχολική βαθμολογία τους.
- Από τις 113 έφηβες που ανέφεραν ότι είχαν υποστεί *τακτικές επιβολής και κυριαρχίας* στην τελευταία τους σχέση οι 32 (28,30%) είπαν ότι είχε μειωθεί η σχολική βαθμολογία τους.

— Από τις 125 έφηβες που ανέφεραν ότι είχαν υποστεί *συγκρουόμενες συμπεριφορές* στην τελευταία τους σχέση οι 31 (24,80%) είπαν ότι είχε μειωθεί η σχολική βαθμολογία τους.

— Από τις 110 έφηβες που ανέφεραν ότι είχαν υποστεί κάποια *τακτική επιβολής οικονομικής φύσεως* στην τελευταία τους σχέση οι 27 (24,50%) είπαν ότι είχε μειωθεί η σχολική βαθμολογία τους.

Ο παρακάτω πίνακας είναι ενδεικτικός:

Πίνακας 77α:
Αλλαγή στη τελευταία σχέση ανά είδος ψυχολογικής βίας

Σχολική επίδοση	Απομόνωση		Λεκτική βία		Απειλές		Συναισθηματική βία		Επιβολή-Κυριαρχία		
		Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι
Αύξηση	11,10%	4,70%	13,40%	11,80%	11,10%	6,70%	11,40%	6,00%	13,80%	8,80%	13,10%
	27	3	24	2	25	1	26	5	22	10	17
Μείωση	21,40%	29,70%	18,40%	58,80%	18,60%	46,70%	19,70%	32,50%	15,60%	28,30%	15,40%
	52	19	33	10	42	7	45	27	25	32	20
Καμία Αλλαγή	67,50%	65,60%	68,20%	29,40%	70,40%	46,70%	68,90%	61,40%	70,60%	62,80%	71,50%
	164	42	122	5	159	7	157	51	113	71	93
Σύνολο	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
	243	64	179	17	226	15	228	83	160	113	130

Πίνακας 77β: Αλλαγή στη τελευταία σχέση ανά είδος ψυχολογικής βίας					
Σχολική επίδοση		Συγκρουόμενες Συμπεριφορές		Τακτική Επιβολής Οικονομικής Φύσεως	
		Ναι	Όχι	Ναι	Όχι
Αύξηση	11,10%	11,20%	11,00%	11,80%	10,50%
	27	14	13	13	14
Μείωση	21,40%	24,80%	17,80%	24,50%	18,80%
	52	31	21	27	25
Καμία Αλλαγή	67,50%	64,00%	71,20%	63,60%	70,70%
	164	80	84	70	94
Σύνολο	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
	243	125	118	110	133

Αλλαγή ψυχικής διάθεσης – αύξηση περιστάσεων που νιώθουν στενοχωρημένες

Όσον αφορά την ψυχική τους διάθεση, από τις 129 έφηβες που ανέφεραν ότι είχαν αυξηθεί οι περιστάσεις που ένιωθαν στενοχωρημένες εξαιτίας της σχέσης τους βρήκαμε ότι:

- Οι 41 έφηβες (31,78%) είπαν ότι έχουν υποστεί κοινωνική απομόνωση.
- Οι 14 έφηβες (10,85%) είπαν ότι έχουν υποστεί λεκτική βία.
- Οι 12 έφηβες (9,30%) είπαν ότι έχουν υποστεί απειλές εναντίον τους.
- Οι 56 έφηβες (43,41%) είπαν ότι έχουν υποστεί συναισθηματική βία.
- Οι 68 έφηβες (52,71%) είπαν ότι έχουν υποστεί τακτικές επιβολής και κυριαρχίας.
- Οι 76 έφηβες (58,91%) είπαν ότι έχουν υποστεί συγκρουόμενες συμπεριφορές.
- Οι 65 έφηβες (50,38%) είπαν ότι έχουν υποστεί κάποια τακτική επιβολής οικονομικής φύσεως

Στη συνέχεια, ομαδοποιώντας τις έφηβες σε επτά υπο-ομάδες με βάση το είδος της ψυχολογικής βίας που είχαν υποστεί και εξετάζοντας κατά πόσο αυξήθηκαν οι περιστάσεις στις οποίες ένιωθαν στενοχωρημένες ανά υπό-ομάδα, βρήκαμε τα εξής:

- Από τις 64 έφηβες που ανέφεραν ότι είχαν υποστεί *κοινωνική απομόνωση* στην τελευταία τους σχέση οι 41 (64,10%) είπαν ότι είχαν αυξηθεί οι περιστάσεις που ένιωθαν στενοχωρημένες.
- Από τις 17 έφηβες που ανέφεραν ότι είχαν υποστεί *λεκτική βία* στην τελευταία τους σχέση οι 14 (82,40%) είπαν ότι είχαν αυξηθεί οι περιστάσεις που ένιωθαν στενοχωρημένες.
- Από τις 15 έφηβες που ανέφεραν ότι είχαν υποστεί *απειλές* στην τελευταία τους σχέση οι 12 (80%) είπαν ότι είχαν αυξηθεί οι περιστάσεις που ένιωθαν στενοχωρημένες.

— Από τις 83 έφηβες που ανέφεραν ότι είχαν υποστεί *συναισθηματική βία* στην τελευταία τους σχέση οι 56 (67,50%) είπαν ότι είχαν αυξηθεί οι περιστάσεις που ένιωθαν στενοχωρημένες.

— Από τις 113 έφηβες που ανέφεραν ότι είχαν υποστεί *τακτικές επιβολής και κυριαρχίας* στην τελευταία τους σχέση οι 68 (60,20%) είπαν ότι είχαν αυξηθεί οι περιστάσεις που ένιωθαν στενοχωρημένες.

— Από τις 125 έφηβες που ανέφεραν ότι είχαν υποστεί *συγκρουόμενες συμπεριφορές* στην τελευταία τους σχέση οι 76 (60,80%) είπαν ότι είχαν αυξηθεί οι περιστάσεις που ένιωθαν στενοχωρημένες.

— Από τις 110 έφηβες που ανέφεραν ότι είχαν υποστεί κάποια *τακτική επιβολής οικονομικής φύσεως* στην τελευταία τους σχέση οι 65 (59,10%) είπαν ότι είχαν αυξηθεί οι περιστάσεις που ένιωθαν στενοχωρημένες.

Ο παρακάτω πίνακας είναι ενδεικτικός:

Πίνακας 78α: Αλλαγή στη τελευταία σχέση ανά είδος ψυχολογικής βίας											
Στενοχώρια	Απομόνωση		Λεκτική βία		Απειλές		Συναίσθηματική βία		Επιβολή-Κυριαρχία		
		Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι
Αύξηση	53,10%	64,10%	49,20%	82,40%	50,90%	80,00%	51,30%	67,50%	45,60%	60,20%	46,90%
	129	41	88	14	115	12	117	56	73	68	61
Μείωση	22,60%	18,80%	24,00%	17,60%	23,00%	6,70%	23,70%	20,50%	23,80%	21,20%	23,80%
	55	12	43	3	52	1	54	17	38	24	31
Καμία Αλλαγή	24,30%	17,20%	26,80%		26,10%	13,30%	25,00%	12,00%	30,60%	18,60%	29,20%
	59	11	48		59	2	57	10	49	21	38
Σύνολο	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
	243	64	179	17	226	15	228	83	160	113	130

Πίνακας 78β: Αλλαγή στη τελευταία σχέση ανά είδος ψυχολογικής βίας					
Στενοχώρια	Συγκρουόμενες Συμπεριφορές			Τακτική Επιβολής Οικονομικής Φύσεως	
		Ναι	Όχι	Ναι	Όχι
Αύξηση	53,10%	60,80%	44,90%	59,10%	48,10%
	129	76	53	65	64
Μείωση	22,60%	20,00%	25,40%	23,60%	21,80%
	55	25	30	26	29
Καμία Αλλαγή	24,30%	19,20%	29,70%	17,30%	30,10%
	59	24	35	19	40
Σύνολο	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
	243	125	118	110	133

Αλλαγή ψυχικής διάθεσης – μείωση περιστάσεων που νιώθουν χαρούμενες

Όσον αφορά την ψυχική τους διάθεση, από τις 41 έφηβες που είπαν ότι έχουν μειωθεί οι περιστάσεις στις οποίες ένιωθαν χαρούμενες εξαιτίας της σχέσης τους, βρήκαμε ότι:

- Οι 13 έφηβες (31,70%) ανέφεραν ότι έχουν υποστεί κοινωνική απομόνωση.
- Οι 8 έφηβες (19,51%) ανέφεραν ότι έχουν υποστεί λεκτική βία.
- Οι 6 έφηβες (14,63%) ανέφεραν ότι έχουν υποστεί απειλές εναντίον τους.
- Οι 21 έφηβες (51,21 %) ανέφεραν ότι έχουν υποστεί συναισθηματική βία.
- Οι 22 έφηβες (53,65%) ανέφεραν ότι έχουν υποστεί τακτικές επιβολές και κυριαρχίας.
- Οι 28 έφηβες (68,29%) ανέφεραν ότι έχουν υποστεί συγκρουόμενες συμπεριφορές.
- Οι 22 έφηβες (53,65%) ανέφεραν ότι έχουν υποστεί κάποια τακτική επιβολής οικονομικής φύσεως

Στη συνέχεια, ομαδοποιώντας τις έφηβες σε επτά υπο-ομάδες με βάση το είδος της ψυχολογικής βίας που είχαν υποστεί και εξετάζοντας κατά πόσο επήλθε μείωση στις περιστάσεις που ένιωθαν χαρούμενες ανά υπό-ομάδα, βρήκαμε τα εξής:

- Από τις 64 έφηβες που ανέφεραν ότι είχαν υποστεί κοινωνική απομόνωση στην τελευταία τους σχέση οι 13 (20,30%) είπαν ότι είχαν μειωθεί οι περιστάσεις που ένιωθαν χαρούμενες.
- Από τις 17 έφηβες που ανέφεραν ότι είχαν υποστεί λεκτική βία στην τελευταία τους σχέση οι 8 (47,10%) είπαν ότι είχαν μειωθεί οι περιστάσεις που ένιωθαν χαρούμενες.
- Από τις 15 έφηβες που ανέφεραν ότι είχαν υποστεί απειλές στην τελευταία τους σχέση οι 6 (40%) είπαν ότι είχαν μειωθεί οι περιστάσεις που ένιωθαν χαρούμενες.

— Από τις 83 έφηβες που ανέφεραν ότι είχαν υποστεί *συναισθηματική βία* στην τελευταία τους σχέση οι 21 (25,30%) είπαν ότι είχαν μειωθεί οι περιστάσεις που ένιωθαν χαρούμενες.

— Από τις 113 έφηβες που ανέφεραν ότι είχαν υποστεί *τακτικές επιβολής και κυριαρχίας* στην τελευταία τους σχέση οι 22 (19,50%) είπαν ότι είχαν μειωθεί οι περιστάσεις που ένιωθαν χαρούμενες.

— Από τις 125 έφηβες που ανέφεραν ότι είχαν υποστεί *συγκρουόμενες συμπεριφορές* στην τελευταία τους σχέση οι 28 (22,40%) είπαν ότι είχαν μειωθεί οι περιστάσεις που ένιωθαν χαρούμενες.

— Από τις 110 έφηβες που ανέφεραν ότι είχαν υποστεί κάποια *τακτική επιβολής οικονομικής φύσεως* στην τελευταία τους σχέση οι 22 (20%) είπαν ότι είχαν μειωθεί οι περιστάσεις που ένιωθαν χαρούμενες.

Ο παρακάτω πίνακας είναι ενδεικτικός:

Πίνακας 79α: Αλλαγή στη τελευταία σχέση ανά είδος ψυχολογικής βίας											
Χαρούμενη διάθεση		Απομόνωση		Λεκτική βία		Απειλές		Συναισθηματική βία		Επιβολή-Κυριαρχία	
		Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι
Αύξηση	57,60%	53,10%	59,20%	23,50%	60,20%	40,00%	58,80%	51,80%	60,60%	52,20%	62,30%
	140	34	106	4	136	6	134	43	97	59	81
Μείωση	16,90%	20,30%	15,60%	47,10%	14,60%	40,00%	15,40%	25,30%	12,50%	19,50%	14,60%
	41	13	28	8	33	6	35	21	20	22	19
Καμία αλλαγή	25,50%	26,60%	25,10%	29,40%	25,20%	20,00%	25,90%	22,90%	26,90%	28,30%	23,10%
	62	17	45	5	57	3	59	19	43	32	30
Σύνολο	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
	243	64	179	17	226	15	228	83	160	113	130

Πίνακας 79β: Αλλαγή στη τελευταία σχέση ανά είδος ψυχολογικής βίας					
Χαρούμενη διάθεση		Συγκρουόμενες συμπεριφορές		Τακτική επιβολής οικονομικής φύσεως	
		Ναι	Όχι	Ναι	Όχι
Αύξηση	57,60%	51,20%	64,40%	58,20%	57,10%
	140	64	76	64	76
Μείωση	16,90%	22,40%	11,00%	20,00%	14,30%
	41	28	13	22	19
Καμία αλλαγή	25,50%	26,40%	24,60%	21,80%	28,60%
	62	33	29	24	38
Σύνολο	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
	243	125	118	110	133

Νεύρα

Όσον αφορά την αύξηση των νευρών από τις 102 έφηβες που δήλωσαν ότι αυξήθηκαν τα νεύρα τους εξαιτίας της σχέσης τους βρήκαμε ότι:

- Οι 38 έφηβες (37,25%) δήλωσαν ότι έχουν υποστεί κοινωνική απομόνωση.
- Οι 14 έφηβες (13,72%) ότι έχουν υποστεί λεκτική βία.
- Οι 13 έφηβες (12,74%) ότι έχουν υποστεί απειλές εναντίον τους.
- Οι 54 έφηβες (52,94%) ότι έχουν υποστεί συναισθηματική βία.
- Οι 61 έφηβες (59,80 %) ότι έχουν υποστεί τακτικές επιβολής και κυριαρχίας.
- Οι 66 έφηβες (64,70%) ότι έχουν υποστεί συγκρουόμενες συμπεριφορές.
- Οι 53 έφηβες (51,96%) ότι έχουν υποστεί κάποια τακτική επιβολής οικονομικού αλέγχου.

Στη συνέχεια, ομαδοποιώντας τις έφηβες σε επτά υπο-ομάδες με βάση το είδος της ψυχολογικής βίας που είχαν υποστεί και εξετάζοντας κατά πόσο είχαν αυξηθεί τα νεύρα τους ανά υπό-ομάδα βρήκαμε τα εξής:

- Από τις 64 έφηβες που δήλωσαν ότι είχαν υποστεί *κοινωνική απομόνωση* στην τελευταία τους σχέση οι 38 (59,40%) είπαν ότι είχαν αυξηθεί τα νεύρα τους.
- Από τις 17 έφηβες που δήλωσαν ότι είχαν υποστεί *λεκτική βία* στην τελευταία τους σχέση οι 14 (82,40%) είπαν ότι είχαν αυξηθεί τα νεύρα τους.
- Από τις 15 έφηβες που δήλωσαν ότι είχαν υποστεί *απειλές* στην τελευταία τους σχέση οι 13 (86,70%) είπαν ότι είχαν αυξηθεί τα νεύρα τους.
- Από τις 83 έφηβες που δήλωσαν ότι είχαν υποστεί *συναισθηματική βία* στην τελευταία τους σχέση οι 54 (65,10%) είπαν ότι είχαν αυξηθεί τα νεύρα τους.
- Από τις 113 έφηβες που δήλωσαν ότι είχαν υποστεί *τακτικές επιβολής και κυριαρχίας* στην τελευταία τους σχέση οι 61 (54%) είπαν ότι είχαν αυξηθεί τα νεύρα τους.
- Από τις 125 έφηβες που δήλωσαν ότι είχαν υποστεί *συγκρουόμενες συμπεριφορές* στην τελευταία τους σχέση οι 66 (52,80%) είπαν ότι είχαν αυξηθεί τα νεύρα τους.

— Από τις 110 έφηβες που δήλωσαν ότι είχαν υποστεί κάποια *τακτική επιβολής οικονομικής φύσεως* στην τελευταία τους σχέση οι 53 (48,20%) είπαν ότι είχαν αυξηθεί τα νεύρα τους.

Ο παρακάτω πίνακας είναι ενδεικτικός:

Πίνακας 80α: Αλλαγή στη τελευταία σχέση ανά είδος ψυχολογικής βίας											
Νεύρα		Απομόνωση		Λεκτική βία		Απειλές		Συναισθηματική βία		Επιβολή-Κυριαρχία	
		Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι
Αύξηση	42,00%	59,40%	35,80%	82,40%	38,90%	86,70%	39,00%	65,10%	30,00%	54,00%	31,50%
	102	38	64	14	88	13	89	54	48	61	41
Μείωση	20,20%	12,50%	22,90%	11,80%	20,80%	6,70%	21,10%	12,00%	24,40%	15,90%	23,80%
	49	8	41	2	47	1	48	10	39	18	31
Καμία Αλλαγή	37,90%	28,10%	41,30%	5,90%	40,30%	6,70%	39,90%	22,90%	45,60%	30,10%	44,60%
	92	18	74	1	91	1	91	19	73	34	58
Σύνολο	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
	243	64	179	17	226	15	228	83	160	113	130

Πίνακας 80β: Αλλαγή στη τελευταία σχέση ανά είδος ψυχολογικής βίας					
Νεύρα		Συγκρουόμενες συμπεριφορές		Τακτική Επιβολής οικονομικής φύσεως	
		Ναι	Όχι	Ναι	Όχι
Αύξηση	42,00%	52,80%	30,50%	48,20%	36,80%
	102	66	36	53	49
Μείωση	20,20%	14,40%	26,30%	18,20%	21,80%
	49	18	31	20	29
Καμία Αλλαγή	37,90%	32,80%	43,20%	33,60%	41,40%
	92	41	51	37	55
Σύνολο	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
	243	125	118	110	133

Απότομοι τρόποι

Όσον αφορά τους απότομους τρόπους, από τις 73 έφηβες που δήλωσαν ότι είχαν αυξηθεί οι περιστάσεις που συμπεριφέρονται απότομα εξαιτίας της σχέσης τους, βρήκαμε ότι:

- Οι 29 έφηβες (39,72%) είπαν ότι έχουν υποστεί κοινωνική απομόνωση.
- Οι 13 έφηβες (17,80%) είπαν ότι έχουν υποστεί λεκτική βία.
- Οι 10 έφηβες (13,69%) είπαν ότι έχουν υποστεί απειλές εναντίον τους.
- Οι 41 έφηβες (56,16%) είπαν ότι έχουν υποστεί συναισθηματική βία
- Οι 45 έφηβες (61,64 %) είπαν ότι έχουν υποστεί τακτικές επιβολής και κυριαρχίας.
- Οι 52 έφηβες (71,23%) είπαν ότι έχουν υποστεί συγκρουόμενες συμπεριφορές.
- Οι 39 έφηβες (53,42 %) είπαν ότι έχουν υποστεί κάποια τακτική επιβολής οικονομικού ελέγχου.

Στη συνέχεια, ομαδοποιώντας τις έφηβες σε επτά υπο-ομάδες με βάση το είδος της ψυχολογικής βίας που είχαν υποστεί και εξετάζοντας κατά πόσο είχαν αυξηθεί οι περιστάσεις που συμπεριφέρθηκαν με απότομο τρόπο ανά υπο-ομάδα, βρήκαμε τα εξής:

— Από τις 64 έφηβες που δήλωσαν ότι είχαν υποστεί *κοινωνική απομόνωση* στην τελευταία τους σχέση οι 29 (45,30%) δήλωσαν ότι επήλθε αύξηση των περιστάσεων που επέδειξαν απότομους τρόπους.

— Από τις 17 έφηβες που δήλωσαν ότι είχαν υποστεί *λεκτική βία* στην τελευταία τους σχέση οι 13 (76,50%) δήλωσαν ότι επήλθε αύξηση των περιστάσεων που επέδειξαν απότομους τρόπους.

— Από τις 15 έφηβες που δήλωσαν ότι είχαν υποστεί *απειλές* στην τελευταία τους σχέση οι 10 (66,70%) είπαν ότι είχαν αυξηθεί οι περιστάσεις που συμπεριφέρθηκαν με απότομο τρόπο.

— Από τις 83 έφηβες που δήλωσαν ότι είχαν υποστεί *συναισθηματική βία* στην τελευταία τους σχέση οι 41 (49,40%) είπαν ότι είχαν αυξηθεί οι περιστάσεις που συμπεριφέρθηκαν με απότομο τρόπο.

— Από τις 113 έφηβες που δήλωσαν ότι είχαν υποστεί *τακτικές επιβολής και κυριαρχίας* στην τελευταία τους σχέση οι 45 (39,80%) είπαν ότι είχαν αυξηθεί οι περιστάσεις που συμπεριφέρθηκαν με απότομο τρόπο.

— Από τις 125 έφηβες που δήλωσαν ότι είχαν υποστεί *συγκρουόμενες συμπεριφορές* στην τελευταία τους σχέση οι 52 (41,60%) είπαν ότι είχαν αυξηθεί οι περιστάσεις που συμπεριφέρθηκαν με απότομο τρόπο.

— Από τις 110 έφηβες που δήλωσαν ότι είχαν υποστεί κάποια *τακτική επιβολής οικονομικής φύσεως* στην τελευταία τους σχέση οι 39 (35,50%) είπαν ότι είχαν αυξηθεί οι περιστάσεις που συμπεριφέρθηκαν με απότομο τρόπο.

Ο παρακάτω πίνακας είναι ενδεικτικός:

Πίνακας 81α: Αλλαγή στη τελευταία σχέση ανά είδος ψυχολογικής βίας											
Απότομοι τρόποι		Απομόνωση		Λεκτική βία		Απειλές		Συναισθηματική βία		Επιβολή-Κυριαρχία	
		Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι
Αύξηση	30,00%	45,30%	24,60%	76,50%	26,50%	66,70%	27,60%	49,40%	20,00%	39,80%	21,50%
	73	29	44	13	60	10	63	41	32	45	28
Μείωση	21,00%	14,10%	23,50%	11,80%	21,70%	13,30%	21,50%	18,10%	22,50%	19,50%	22,30%
	51	9	42	2	49	2	49	15	36	22	29
Καμία Αλλαγή	49,00%	40,60%	52,00%	11,80%	51,80%	20,00%	50,90%	32,50%	57,50%	40,70%	56,20%
	119	26	93	2	117	3	116	27	92	46	73
Σύνολο	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
	243	64	179	17	226	15	228	83	160	113	130

Πίνακας 81β:
Αλλαγή στη τελευταία σχέση ανά είδος ψυχολογικής βίας

Απότομοι τρόποι		Συγκρουόμενες συμπεριφορές		Τακτική Επιβολής Οικονομικής φύσεως	
		Ναι	Όχι	Ναι	Όχι
Αύξηση	30,00%	41,60%	17,80%	35,50%	25,60%
	73	52	21	39	34
Μείωση	21,00%	18,40%	23,70%	20,90%	21,10%
	51	23	28	23	28
Καμία Αλλαγή	49,00%	40,00%	58,50%	43,60%	53,40%
	119	50	69	48	71
Σύνολο	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
	243	125	118	110	133

Κατάθλιψη ανά είδος ψυχολογικής βίας

Όσον αφορά την κατάθλιψη από τις 97 έφηβες που δήλωσαν ότι έχουν αυξηθεί οι περιστάσεις που νιώθουν κατάθλιψη εξαιτίας της σχέσης τους, βρήκαμε ότι:

- Οι 33 έφηβες (34%) είπαν ότι έχουν υποστεί κοινωνική απομόνωση.
- Οι 13 έφηβες (13,40%) είπαν ότι έχουν υποστεί λεκτική βία.
- Οι 11 έφηβες (11,34%) είπαν ότι έχουν υποστεί απειλές εναντίον τους.
- Οι 47 έφηβες (48,45%) είπαν ότι έχουν υποστεί συναισθηματική βία.
- Οι 61 έφηβες (62,88 %) είπαν ότι έχουν υποστεί τακτικές επιβολής και κυριαρχίας.
- Οι 61 έφηβες (62,88%) είπαν ότι έχουν υποστεί συγκρουόμενες συμπεριφορές.
- Οι 48 έφηβες (49,48%) είπαν ότι έχουν υποστεί κάποια τακτική επιβολής οικονομικού ελέγχου.

Στη συνέχεια, ομαδοποιώντας τις έφηβες σε επτά υπο-ομάδες με βάση το είδος της ψυχολογικής βίας που είχαν υποστεί και εξετάζοντας κατά πόσο είχαν αυξηθεί οι περιστάσεις που ένιωθαν κατάθλιψη ανά υπό-ομάδα, βρήκαμε τα εξής:

— Από τις 64 έφηβες που δήλωσαν ότι είχαν υποστεί *κοινωνική απομόνωση* στην τελευταία τους σχέση οι 33 (51,60%) δήλωσαν ότι είχαν αυξηθεί οι περιστάσεις που ένιωθαν κατάθλιψη.

— Από τις 17 έφηβες που δήλωσαν ότι είχαν υποστεί *λεκτική βία* στην τελευταία τους σχέση οι 13 (76,50%) δήλωσαν ότι είχαν αυξηθεί οι περιστάσεις που ένιωθαν κατάθλιψη.

— Από τις 15 έφηβες που δήλωσαν ότι είχαν υποστεί *απειλές* στην τελευταία τους σχέση οι 11 (73,30%) δήλωσαν ότι είχαν αυξηθεί οι περιστάσεις που ένιωθαν κατάθλιψη.

— Από τις 83 έφηβες που δήλωσαν ότι είχαν υποστεί *συναισθηματική βία* στην τελευταία τους σχέση οι 47 (56,60%) δήλωσαν ότι είχαν αυξηθεί οι περιστάσεις που ένιωθαν κατάθλιψη.

— Από τις 113 έφηβες που δήλωσαν ότι είχαν υποστεί *τακτικές επιβολής και κυριαρχίας* στην τελευταία τους σχέση οι 61 (54%) δήλωσαν ότι είχαν αυξηθεί οι περιστάσεις που ένιωθαν κατάθλιψη.

— Από τις 125 έφηβες που δήλωσαν ότι είχαν υποστεί *συγκρουόμενες συμπεριφορές* στην τελευταία τους σχέση οι 61 (48,80%) δήλωσαν ότι είχαν αυξηθεί οι περιστάσεις που ένιωθαν κατάθλιψη.

— Από τις 110 έφηβες που δήλωσαν ότι είχαν υποστεί κάποια *τακτική επιβολής οικονομικής φύσεως* στην τελευταία τους σχέση οι 48 (43,60%) δήλωσαν ότι είχαν αυξηθεί οι περιστάσεις που ένιωθαν κατάθλιψη.

Ο παρακάτω πίνακας είναι ενδεικτικός:

Πίνακας 82α:
Αλλαγή στη τελευταία σχέση ανά είδος ψυχολογικής βίας

Κατάθλιψη		Απομόνωση		Λεκτική βία		Απειλές		Συναισθηματική βία		Επιβολή-Κυριαρχία	
		Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι
Αύξηση	39,90%	51,60%	35,80%	76,50%	37,20%	73,30%	37,70%	56,60%	31,30%	54,00%	27,70%
	97	33	64	13	84	11	86	47	50	61	36
Μείωση	24,70%	17,20%	27,40%	11,80%	25,70%	6,70%	25,90%	24,10%	25,00%	17,70%	30,80%
	60	11	49	2	58	1	59	20	40	20	40
Καμία αλλαγή	35,40%	31,30%	36,90%	11,80%	37,20%	20,00%	36,40%	19,30%	43,80%	28,30%	41,50%
	86	20	66	2	84	3	83	16	70	32	54
Σύνολο	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
	243	64	179	17	226	15	228	83	160	113	130

Πίνακας 82β: Αλλαγή στη τελευταία σχέση ανά είδος ψυχολογικής βίας					
Κατάθλιψη		Συγκρουόμενες συμπεριφορές		Τακτική Επιβολής Οικονομικής φύσεως	
		Ναι	Όχι	Ναι	Όχι
Αύξηση	39,90%	48,80%	30,50%	43,60%	36,80%
	97	61	36	48	49
Μείωση	24,70%	25,60%	23,70%	29,10%	21,10%
	60	32	28	32	28
Καμία Αλλαγή	35,40%	25,60%	45,80%	27,30%	42,10%
	86	32	54	30	56
Σύνολο	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
	243	125	118	110	133

Κλάματα

Όσον αφορά τα κλάματα, από τις 102 έφηβες που δήλωσαν ότι είχαν αυξηθεί οι περιστάσεις που ξεσπούσαν σε κλάματα εξαιτίας της σχέσης τους βρήκαμε ότι:

- Οι 30 έφηβες (29,41%) δήλωσαν ότι έχουν υποστεί κοινωνική απομόνωση.
- Οι 14 έφηβες (13,72%) ότι έχουν υποστεί λεκτική βία.
- Οι 11 έφηβες (10,78%) ότι έχουν υποστεί απειλές εναντίον τους.
- Οι 47 έφηβες (46,07%) ότι έχουν υποστεί συναισθηματική βία.
- Οι 57 έφηβες (55,88 %) ότι έχουν υποστεί τακτικές επιβολής και κυριαρχίας.
- Οι 57 έφηβες (55,88 %) ότι έχουν υποστεί συγκρουόμενες συμπεριφορές.
- Οι 46 έφηβες (45%) ότι έχουν υποστεί κάποια τακτική επιβολής οικονομικού ελέγχου.

Στη συνέχεια, ομαδοποιώντας τις έφηβες σε επτά υπο-ομάδες με βάση το είδος της ψυχολογικής βίας που είχαν υποστεί και εξετάζοντας ανά υπό-ομάδα κατά πόσο αυξήθηκαν οι περιστάσεις που ξεσπούν σε κλάματα, βρήκαμε τα εξής:

— Από τις 64 έφηβες που δήλωσαν ότι είχαν υποστεί *κοινωνική απομόνωση* στην τελευταία τους σχέση οι 30 (46,90%) δήλωσαν ότι είχαν αυξηθεί οι περιστάσεις που ξεσπούσαν σε κλάματα.

— Από τις 17 έφηβες που δήλωσαν ότι είχαν υποστεί *λεκτική βία* στην τελευταία τους σχέση οι 14 (82,40%) δήλωσαν ότι είχαν αυξηθεί οι περιστάσεις που ξεσπούσαν σε κλάματα.

— Από τις 15 έφηβες που δήλωσαν ότι είχαν υποστεί *απειλές* στην τελευταία τους σχέση οι 11 (73,30%) δήλωσαν ότι είχαν αυξηθεί οι περιστάσεις που ξεσπούσαν σε κλάματα.

— Από τις 83 έφηβες που δήλωσαν ότι είχαν υποστεί *συναισθηματική βία* στην τελευταία τους σχέση οι 47 (56,60%) δήλωσαν ότι είχαν αυξηθεί οι περιστάσεις που ξεσπούσαν σε κλάματα.

— Από τις 113 έφηβες που δήλωσαν ότι είχαν υποστεί *τακτικές επιβολής και κυριαρχίας* στην τελευταία τους σχέση οι 57 (50,40%) δήλωσαν ότι είχαν αυξηθεί οι περιστάσεις που ξεσπούσαν σε κλάματα.

— Από τις 125 έφηβες που δήλωσαν ότι είχαν υποστεί *συγκρουόμενες συμπεριφορές* στην τελευταία τους σχέση οι 57 (45,60%) δήλωσαν ότι είχαν αυξηθεί οι περιστάσεις που ξεσπούσαν σε κλάματα.

— Από τις 110 έφηβες που δήλωσαν ότι είχαν υποστεί κάποια *τακτική επιβολής οικονομικής φύσεως* στην τελευταία τους σχέση οι 46 (41,80%) δήλωσαν ότι είχαν αυξηθεί οι περιστάσεις που ξεσπούσαν σε κλάματα.

Ο παρακάτω πίνακας είναι ενδεικτικός:

Πίνακας 83α: Αλλαγή στη τελευταία σχέση ανά είδος ψυχολογικής βίας											
Κλάματα		Απομόνωση		Λεκτική βία		Απειλές		Συναισθηματική βία		Επιβολή-Κυριαρχία	
		Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι
Αύξηση	42,00%	46,90%	40,20%	82,40%	38,90%	73,30%	39,90%	56,60%	34,40%	50,40%	34,60%
	102	30	72	14	88	11	91	47	55	57	45
Μείωση	16,90%	14,10%	17,90%	18,10%	6,70%	17,50%	15,70%	17,50%	14,20%	19,20%	
	41	9	32	41	1	40	13	28	16	25	
Καμία Αλλαγή	41,20%	39,10%	41,90%	17,60%	42,90%	20,00%	42,50%	27,70%	48,10%	35,40%	46,20%
	100	25	75	3	97	3	97	23	77	40	60
Σύνολο	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
	243	64	179	17	226	15	228	83	160	113	130

Πίνακας 83β: Αλλαγή στη Τελευταία Σχέση Ανά Είδος Ψυχολογικής Βίας					
Κλάματα		Συγκρουόμενες συμπεριφορές		Τακτική επιβολής Οικονομικής φύσεως	
		Ναι	Όχι	Ναι	Όχι
Αύξηση	42,00%	45,60%	38,10%	41,80%	42,10%
	102	57	45	46	56
Μείωση	16,90%	16,80%	16,90%	20,00%	14,30%
	41	21	20	22	19
Καμία Αλλαγή	41,20%	37,60%	44,90%	38,20%	43,60%
	100	47	53	42	58
ΔΓ/ΔΑ					
Σύνολο	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
	243	125	118	110	133

Πονοκέφαλοι

Όσον αφορά τους πονοκεφάλους, από τις 39 έφηβες που δήλωσαν ότι είχαν αυξηθεί οι περιστάσεις που υπέφεραν από πονοκεφάλους εξαιτίας της σχέσης τους βρήκαμε ότι:

- Οι 21 έφηβες (53,84%) δήλωσαν ότι έχουν υποστεί κοινωνική απομόνωση.
- Οι 11 έφηβες (28,20%) ότι έχουν υποστεί λεκτική βία.
- Οι 9 έφηβες (23,07%) ότι έχουν υποστεί απειλές εναντίον τους.
- Οι 25 έφηβες (64,10%) ότι έχουν υποστεί συναισθηματική βία.
- Οι 27 έφηβες (69,23 %) ότι έχουν υποστεί τακτικές επιβολής και κυριαρχίας.
- Οι 21 έφηβες (53,84%) ότι έχουν υποστεί συγκρουόμενες συμπεριφορές.
- Οι 19 έφηβες (48,71%) ότι έχουν υποστεί κάποια τακτική επιβολής οικονομικού ελέγχου.

Στη συνέχεια, ομαδοποιώντας τις έφηβες σε επτά υπο-ομάδες με βάση το είδος της ψυχολογικής βίας που είχαν υποστεί και εξετάζοντας κατά εάν αυξήθηκαν οι περιστάσεις που έπασχαν από πονοκεφάλους ανά υπο-ομάδα, βρήκαμε τα εξής:

— Από τις 64 έφηβες που δήλωσαν ότι είχαν υποστεί *κοινωνική απομόνωση* στην τελευταία τους σχέση οι 21 (32,80%) δήλωσαν ότι είχαν αυξηθεί οι περιστάσεις που έπασχαν από πονοκεφάλους.

— Από τις 17 έφηβες που δήλωσαν ότι είχαν υποστεί *λεκτική βία* στην τελευταία τους σχέση οι 11 (64,70%) δήλωσαν ότι είχαν αυξηθεί οι περιστάσεις που έπασχαν από πονοκεφάλους.

— Από τις 15 έφηβες που δήλωσαν ότι είχαν υποστεί *απειλές* στην τελευταία τους σχέση οι 9 (60%) δήλωσαν ότι είχαν αυξηθεί οι περιστάσεις που έπασχαν από πονοκεφάλους.

— Από τις 83 έφηβες που δήλωσαν ότι είχαν υποστεί *συναισθηματική βία* στην τελευταία τους σχέση οι 25 (30,10%) δήλωσαν ότι είχαν αυξηθεί οι περιστάσεις που έπασχαν από πονοκεφάλους.

— Από τις 113 έφηβες που δήλωσαν ότι είχαν υποστεί *τακτικές επιβολής και κυριαρχίας* στην τελευταία τους σχέση οι 27 (23,90%) δήλωσαν ότι είχαν αυξηθεί οι περιστάσεις που έπασχαν από πονοκέφαλους.

— Από τις 125 έφηβες που δήλωσαν ότι είχαν υποστεί *συγκρουόμενες συμπεριφορές* στην τελευταία τους σχέση οι 21 (16,80%) δήλωσαν ότι είχαν αυξηθεί οι περιστάσεις που έπασχαν από πονοκέφαλους.

— Από τις 110 έφηβες που δήλωσαν ότι είχαν υποστεί κάποια *τακτική επιβολής οικονομικής φύσεως* στην τελευταία τους σχέση οι 19 (17,30%) δήλωσαν ότι είχαν αυξηθεί οι περιστάσεις που έπασχαν από πονοκέφαλους.

Ο παρακάτω πίνακας είναι ενδεικτικός:

Πίνακας 84α: Αλλαγή στη τελευταία σχέση ανά είδος ψυχολογικής βίας											
Πονοκέφαλοι		Απομόνωση		Λεκτική βία		Απειλές		Συναισθηματική βία		Επιβολή-Κυριαρχία	
		Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι
Αύξηση	16,00%	32,80%	10,10%	64,70%	12,40%	60,00%	13,20%	30,10%	8,80%	23,90%	9,20%
	39	21	18	11	28	9	30	25	14	27	12
Μείωση	5,30%	4,70%	5,60%		5,80%		5,70%	6,00%	5,00%	5,30%	5,40%
	13	3	10		13		13	5	8	6	7
Καμία Αλλαγή	78,60%	62,50%	84,40%	35,30%	81,90%	40,00%	81,10%	63,90%	86,30%	70,80%	85,40%
	191	40	151	6	185	6	185	53	138	80	111
Σύνολο	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
	243	64	179	17	226	15	228	83	160	113	130

Πίνακας 84 β: Αλλαγή στη τελευταία σχέση ανά είδος ψυχολογικής βίας					
Πονοκέφαλοι		Συγκρουόμενες συμπεριφορές		Τακτική Επιβολής Οικονομικής Φύσεως	
		Ναι	Όχι	Ναι	Όχι
Αύξηση	16,00%	16,80%	15,30%	17,30%	15,00%
	39	21	18	19	20
Μείωση	5,30%	6,40%	4,20%	7,30%	3,80%
	13	8	5	8	5
Καμία Αλλαγή	78,60%	76,80%	80,50%	75,50%	81,20%
	191	96	95	83	108
Σύνολο	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
	243	125	118	110	133

Συμπεράσματα

Όταν συγκρίνουμε το ποσοστό των εφήβων που δήλωσε ότι υπήρξαν αρνητικές αλλαγές στη σχέση του με τα αντίστοιχα ποσοστά των εφήβων που έχουν υποστεί και κάποια μορφή ψυχολογική βία αλλά και αρνητικές αλλαγές, διαπιστώνουμε ότι το ποσοστό στο οποίο συμβαίνουν αρνητικές αλλαγές και ψυχολογική βία είναι αρκετά μεγαλύτερο απ' ό,τι στο σύνολο των σχέσεων. Οι μικρότερες αποκλίσεις συμβαίνουν ανάμεσα στα ποσοστά που αφορούν τις έφηβες που έχουν υποστεί κάποια συγκρουόμενη συμπεριφορά στη σχέση τους, καθώς και σε αυτές που έχουν υποστεί κάποια τακτική επιβολής οικονομικού ελέγχου.

Ο πίνακας που ακολουθεί παρουσιάζει συγκεντρωτικά τα ποσοστά των αρνητικών αλλαγών ανά υπο-δείγμα εφήβων. Η πρώτη στήλη καταγράφει το ποσοστό της αρνητικής αλλαγής στο σύνολο των εφήβων κατά τη διάρκεια της τελευταίας τους σχέσης, η δεύτερη στήλη καταγράφει το ποσοστό της αρνητικής αλλαγής στο υπο-δείγμα των εφήβων που έχει υποστεί και κοινωνική απομόνωση, η τρίτη στήλη καταγράφει το ποσοστό της αρνητικής αλλαγής στο υπο-δείγμα των εφήβων που έχει υποστεί λεκτική βία, η τέταρτη στήλη καταγράφει το ποσοστό της αρνητικής αλλαγής στο υπο-δείγμα των εφήβων που έχει υποστεί απειλές, η πέμπτη στήλη καταγράφει το ποσοστό της αρνητικής αλλαγής στο υπο-δείγμα των εφήβων που έχει υποστεί συναισθηματική βία, η έκτη στήλη καταγράφει το ποσοστό της αρνητικής αλλαγής στο υπο-δείγμα των εφήβων που έχει υποστεί τακτικές επιβολές και κυριαρχίας, η έβδομη στήλη καταγράφει το ποσοστό της αρνητικής αλλαγής στο υπο-δείγμα των εφήβων που έχει υποστεί συγκρουόμενες συμπεριφορές και τέλος η όγδοη καταγράφει το ποσοστό της αρνητικής αλλαγής στο υπο-δείγμα των εφήβων που έχει υποστεί κάποια τακτική επιβολής οικονομικού ελέγχου.

Πίνακας 85:
Αλλαγές στις σχέσεις ανά είδος ψυχολογικής βίας

Αρνητική Αλλαγή	Σύνολο εφήβων	Απομόνωση	Λεκτική βία	Απειλές	Συναισθηματική βία	Επιβολή-κυριαρχία	Συγκρουόμενες συμπεριφορές	Τακτική επιβολής οικονομικής φύσεως
Μείωση αριθμού προσωπικών φίλων	7,40% (18)	20,30% (130)	41,20% (7)	60% (9)	18,10% (15)	10,60% (12)	6,40% (8)	10% (11)
Μείωση σχολικής βαθμολογίας	21,40% (52)	29,70% (19)	58,80% (10)	46,70% (7)	32,50% (27)	28,30% (32)	24,80% (31)	24,50% (27)
Αύξηση συναισθήματος στενοχώριας	53,10%(129)	64,10% (41)	82,40% (14)	80% (12)	67,50% (56)	60,20% (68)	60,80% (76)	59,10% (65)
Μείωση συναισθήματος χαράς	16,90% (41)	20,30% (13)	47,10% (8)	40% (6)	25,30% (21)	19,50% (22)	22,40% (28)	20% (22)
Αύξηση νεύρων	42% (102)	59,40% (38)	82,40% (14)	86,70% (13)	65,10% (54)	54% (61)	52,80% (66)	48,20 (53)

Πίνακας 85:
Αλλαγές στις σχέσεις ανά είδος ψυχολογικής βίας

Αρνητική Αλλαγή	Σύνολο εφήβων	Απομόνωση	Λεκτική βία	Απειλές	Συναισθηματική βία	Επιβολή-κυριαρχία	Συγκρουόμενες συμπεριφορές	Τακτική επιβολής οικονομικής φύσεως
Αύξηση απότομων τρόπων	30% (73)	45,3-% (929)	76,50% (13)	66,70% (10)	49,40% (41)	39,80% (45)	41,60% (52)	35,50% (39)
Αύξηση κρουσμάτων κατάθλιψης	39,90% (97)	51,60% (33)	76,50% (13)	73,30% (11)	56,60% (47)	54% (61)	48,80% (61)	43,60% (48)
Αύξηση ξεσπάσματος σε κλάματα	42% (102)	46,90% (30)	82,40% (14)	73,30% (11)	56,60% (47)	50,40% (57)	45,60% (57)	41,80% (46)
Αύξηση κρουσμάτων πονοκεφάλων	16% (39)	32,80% (21)	64,70% (11)	60% (9)	30,10% (25)	23,90% (27)	16,80% (21)	17,30% (19)

Εξετάζοντας τα ποσοστά που παρατίθενται στον παραπάνω πίνακα, διαπιστώνουμε ότι το ποσοστό που αφορά την πρώτη στήλη είναι το μικρότερο σε σχέση με τα ποσοστά των άλλων στηλών, γεγονός που δείχνει ότι πρέπει να υπάρχει σύνδεση ανάμεσα στην άσκηση ψυχολογικής βίας και στις αρνητικές αλλαγές στις σχέσεις. Είναι πιθανότερο μία έφηβη να υποστεί κάποια αρνητική αλλαγή στη ζωή της, όταν υφίσταται κάποια μορφή ψυχολογικής βίας απ' ό.τι μία έφηβη που δεν υφίσταται βία. Θεωρούμε ότι οι αποκλίσεις ανάμεσα στο πρώτο ποσοστό και στα άλλα επτά ποσοστά θα ήταν μεγαλύτερα, εάν το ποσοστό της πρώτης στήλης αφορούσε αποκλειστικά περιπτώσεις που δεν είχαν υποστεί καθόλου βία απ' ό.τι τώρα που το ποσοστό αφορά το σύνολο των περιπτώσεων, δηλαδή και αυτών που έχουν υποστεί βία και αυτών που δεν έχουν υποστεί βία. Αξίζει να σημειωθεί ότι η μεγαλύτερη απόκλιση βρίσκεται ανάμεσα στις έφηβες που δήλωσαν ότι έχουν υποστεί λεκτική βία και απειλές. Σ' αυτές τις δύο μορφές ψυχολογικής βίας το ποσοστό των αρνητικών αλλαγών είναι σχεδόν διπλάσιο απ' ό.τι στις περιπτώσεις που αφορούν το σύνολο των εφήβων.

Γ. Συμπεράσματα

Σ' αυτή εδώ την ενότητα, επιχειρήθηκε μία διερεύνηση των αρνητικών αλλαγών που συμβαίνουν στις έφηβες γυναίκες κατά τη διάρκεια της συντροφικής τους σχέσης και η σύνδεση με το φαινόμενο της βίας. Οι αλλαγές που εξετάστηκαν αφορούσαν τον αριθμό των προσωπικών φίλων, τη σχολική επίδοση (βαθμολογία), την ψυχική διάθεση (χαρούμενη, στενοχωρημένη, απότομοι τρόποι, κατάθλιψη, κλάματα κ.ά) και τις ψυχοσωματικές αλλαγές (πονοκέφαλο).

Στο πρώτο μέρος της ενότητας διερευνήθηκε η σχέση των αλλαγών στη ζωή των εφήβων γυναικών με το φαινόμενο της σωματικής βίας, της σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς και του βιασμού στις συντροφικές τους σχέσεις και στο δεύτερο μέρος της ενότητας διερευνήθηκε η σχέση των αλλαγών στη ζωή των εφήβων γυναικών με το φαινόμενο της ψυχολογικής βίας στις συντροφικές τους σχέσεις.

Όσον αφορά τις αλλαγές που δήλωσαν οι έφηβες ότι επήλθαν στη ζωή τους εξαιτίας σωματικής βίας, σεξουαλικής επιθετικής συμπεριφοράς και βιασμού (Πίνακας 75), βρέθηκε ότι οι μεγαλύτερες αλλαγές έγιναν σε σχέσεις όπου υπήρξε βιασμός, στη συνέχεια σε σχέσεις όπου υπήρξε σωματική βία και τέλος σε σχέσεις όπου υπήρξε σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά⁴³⁶.

Συνολικά, οι μεγαλύτερες αλλαγές, κατά σειρά κατάταξης, αφορούσαν: αύξηση νεύρων, απότομοι τρόποι, κρούσματα κατάθλιψης, στενοχώρια, πονοκέφαλοι, ξεσπάσματα σε κλάματα, και μείωση αριθμού προσωπικών φίλων, σχολικής βαθμολογίας⁴³⁷ και τέλος μείωση συναισθηματος χαράς.

⁴³⁶ Οι αλλαγές που δήλωσαν οι έφηβες που είχαν υποστεί σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά στις σχέσεις τους, αλλά δεν παρουσίαζαν στατιστικά σημαντικά στοιχεία, αφορούν την μείωση αριθμού προσωπικών φίλων και σχολικής βαθμολογίας καθώς και την αύξηση κρουσμάτων πονοκεφάλων

⁴³⁷ Η μείωση της σχολικής βαθμολογίας, εάν και έρχεται προτελευταία στη σειρά κατάταξης βασίζεται σε σημαντικά στατιστικά στοιχεία στις περιπτώσεις δηλαδή εφήβων που έχουν υποστεί στις σχέσεις τους σωματική βία και το έγκλημα του βιασμού

Όσον αφορά τώρα τις έφηβες οι οποίες βίωσαν κάποια μορφή ψυχολογικής βίας⁴³⁸ (Πίνακας 85) βρέθηκε ότι οι μεγαλύτερες αλλαγές έγιναν σε σχέσεις όπου υπήρχε λεκτική βία και απειλές. Αυτό δείχνει τη μεγάλη σημασία που έχουν αυτές οι δύο συγκεκριμένες μορφές βίας σε όλους τους υπό εξέταση τομείς. Στη συνέχεια, μεγαλύτερο ποσοστό αλλαγών σημείωσαν οι έφηβες που έζησαν συναισθηματική βία αμέσως μετά ακολούθησαν οι έφηβες που είχαν υποστεί απομόνωση⁴³⁹ και μετά αυτές που είχαν υποστεί τακτικές επιβολές και κυριαρχίας⁴⁴⁰. Συνολικά οι μεγαλύτερες αλλαγές που προέρχονται από εμπειρίες ψυχολογικής βίας⁴⁴¹, κατά σειρά κατάταξης, αφορούσαν: αύξηση νευρών, απότομοι τρόποι, κρούσματα κατάθλιψης, στενοχώρια, πονοκέφαλοι, ξεσπάσματα σε κλάματα, και μείωση αριθμού προσωπικών φίλων, σχολικής βαθμολογίας⁴⁴² και τέλος μείωση συναισθήματος χαράς

Οι αλλαγές που συμβαίνουν στη ζωή των εφήβων αναδεικνύονται αρκετά έντονες, γεγονός που θέτει σε αμφισβήτηση το στερεότυπο των ανέμελων συντροφικών σχέσεων στην εφηβεία. Αυτό θα πρέπει να μας προβληματίσει προς την κατεύθυνση ανάληψης δράσης.

V. Οι στάσεις των εφήβων γυναικών απέναντι στη σωματική βία που έχουν υποστεί στις συντροφικές τους σχέσεις

Σ' αυτό το στάδιο της έρευνας, διερευνήσαμε τη στάση των εφήβων γυναικών που έχουν υποστεί σωματική βία όσον αφορά την αναφορά του περιστατικού βίας σε κάποιον τρίτο, τη συνέχιση ή τη διακοπή της σχέσης και τη γενικότερη αντίδρασή τους στο περιστατικό της σωματικής βίας.

A. Περιγραφή και φαινομενολογία της αναφοράς περιστατικού σωματικής βίας

Από το σύνολο των 171 εφήβων που είχαν υποστεί κάποια μορφή σωματικής βίας οι 166 απάντησαν σχετικά με το εάν ανέφεραν το περιστατικό της βίας. Απ' αυτές βρέθηκε ότι οι 133 (80,1%) είχαν αναφέρει το περιστατικό σε κάποιον άλλο, και οι 33 (19,9%) δεν το είχαν αναφέρει (Πίνακας 86).

⁴³⁸ Εδώ δεν συμπεριλαμβάνονται οι συγκρουόμενες συμπεριφορές και η τακτική επιβολής και ελέγχου, εξαιτίας των στατιστικά μη σημαντικών αλλαγών που διαπιστώθηκαν, γεγονός που αποτελεί ένδειξη ότι αυτές οι δύο μορφές έχουν πολύ μικρότερη βαρύτητα απ' ό,τι οι άλλες μορφές ψυχολογικής βίας και ως εκ τούτου θα πρέπει να εξετάζονται με διαφορετική βαρύτητα.

⁴³⁹ Αλλαγές που δηλώθηκαν από τις έφηβες που υφίστανται κοινωνική απομόνωση στις σχέσεις τους, αλλά δεν παρουσιάζουν στατιστικά σημαντικά στοιχεία αφορούν την μείωση του συναισθήματος χαράς και την αύξηση ξεσπάσματος σε κλάματα.

⁴⁴⁰ Αλλαγές που δηλώθηκαν από τις έφηβες που υφίστανται τακτικές επιβολές και ελέγχου, αλλά δεν παρουσιάζουν στατιστικά σημαντικά στοιχεία, αφορούν την μείωση του αριθμού των φίλων και του συναισθήματος χαράς.

⁴⁴² Η μείωση της σχολικής βαθμολογίας εάν και έρχεται προτελευταία στη σειρά κατάταξης βασίζεται σε σημαντικά στοιχεία στατιστικά, δηλαδή τις περιπτώσεις των εφήβων που έχουν υποστεί στις σχέσεις τους σωματική βία και το έγκλημα του βιασμού

Πίνακας 86: Αναφορά ή μη του περιστατικού σωματικής βίας		
	N	%
Αναφορά	133	80%
Μη αναφορά	33	20%
Σύνολο	166	100
Εξαιρούνται οι υποθέσεις χωρίς στοιχεία		

Όταν οι 33 έφηβες ρωτήθηκαν γιατί δεν ανέφεραν το περιστατικό, οι πιο συχνές απαντήσεις που έδωσαν σχετιζόνταν με στερεότυπους λόγους. Με βάση τα στοιχεία που αναφέρονται στον παρακάτω πίνακα, ένα 87% των εφήβων που ρωτήθηκαν φαίνεται να επηρεάζεται από στερεότυπους παράγοντες, που περιλαμβάνουν την ελαχιστοποίηση του γεγονότος (ποσοστό 60%), την ντροπή (ποσοστό 12%), και την επιθυμία να μην μαθευτεί (ποσοστό 15%). Αξίζει να σημειωθεί ότι η πλειοψηφία των εφήβων που ρωτήθηκαν (60%) δηλώνει ότι δεν το ανέφερε επειδή θεωρούσε ότι δεν είχε γίνει και τίποτα σοβαρό.

Τα στοιχεία της έρευνας δεν μας επιτρέπουν να γνωρίζουμε γιατί δεν θεωρείται η άσκηση βίας ως κάτι σοβαρό για να αναφερθεί, αλλά τα στοιχεία από άλλες έρευνες (Sugarman & Hotaling 1989)⁴⁴³ δείχνουν ότι οι έφηβες διακατέχονται από μία σύγχυση αξιών που τις οδηγεί να ερμηνεύουν την άσκηση βίας ως ένδειξη αγάπης, με συνέπεια να πιστεύουν ότι η άσκηση βίας δεν είναι κάτι το σοβαρό. Αυτό δείχνει ότι αρκετές έφηβες ίσως θεωρούν κάποιες εκδηλώσεις βίας ως φυσιολογικές στις συντροφικές τους σχέσεις. Τις θεωρούν φυσιολογικές, επειδή είναι ένα πολύ συχνό φαινόμενο και θεωρείται ως έκφραση αγάπης. Τις θεωρούν φυσιολογικές, επειδή συμβαίνει στη δική τους σχέση, οπότε δεν τις αξιολογούν ως προβληματικές και μη αποδεκτές συμπεριφορές. Τις θεωρούν φυσιολογικές, επειδή πιστεύουν ότι η βία δεν προκαλεί τα προβλήματα, αλλά αποτελεί σύμπτωμα άλλων προβλημάτων.

Πίνακας 87: Λόγοι μη αναφοράς του περιστατικού βίας			
	Σημαντικότητα		
	A	B	Γ
Δεν είχε γίνει και τίποτα το σοβαρό.	60,0% 20	11,1% 3	12,0% 3
Δεν ήθελα να στενοχωρήσω τους δικούς μου ανθρώπους.	6,0% 2	14,8% 4	24,0% 6
Φοβόμουν ...η σχέση μου με είχε απειλήσει να μην το πω σε κανέναν.		15,4% 2	8,0% 2
Αισθανόμουν υπεύθυνη για ό,τι είχε συμβεί.	3,0% 1	11,1% 3	4,0% 1
Ο φόβος μου ότι κανείς δεν θα με πίστευε.	3,0% 1	3,7% 1	

⁴⁴³ Αναφορές σε έρευνες στο άρθρο των Sugarman, D., Hotaling, G. 1998. Dating violence: a review of contextual and risk factors, στο B. Levy (επιμ.). *Dating Violence: Young Women In Danger*. Seattle: Seal Press, σσ.100-118.

Πίνακας 87: Λόγοι μη αναφοράς του περιστατικού βίας			
	Σημαντικότητα		
	A	B	Γ
Δεν ήθελα να μαθευτεί.	15,0% 5	22,6% 6	20,0% 5
Φοβόμουν ότι θα έπαιρναν το μέρος του.		3,7% 1	
Φοβόμουν ότι οι άλλοι θα μου έλεγαν να τον χωρίσω και εγώ δεν ήθελα.		11,0% 3	8,0% 2
Πίστευα ότι θα άλλαζε.		11,0% 3	12,0% 3
Δεν κατάλαβα και πολύ τι γινόταν.		7,4% 2	4,0% 1
Ντρεπόμουνα.	12,0% 4	3,7% 1	8,0% 2
Σύνολο	100% 33	100% 27	100% 25

Συμπεράσματα

Η πιο συνηθισμένη απάντηση σχετικά με τους λόγους για τους οποίους δεν αναφέρθηκε η βία ήταν ότι δεν θεωρούσαν ότι είχε γίνει κάτι σημαντικό. Αυτή η απάντηση δείχνει ότι η άσκηση βίας εναντίον τους δεν εκλαμβάνεται ως επιλήξιμη ή αποδοκιμαστέα συμπεριφορά.

Αντίστοιχα συμπεράσματα εντοπίζονται και στον πληθυσμό των ενήλικων γυναικών, όταν εξετάζονται οι λόγοι μη αναφοράς του περιστατικού. Πιο συγκεκριμένα, όπως αναφέρει ο Μαγγανάς (2001)⁴⁴⁴, οι επίσημες στατιστικές για τον Καναδά αναφέρουν ότι μόνο ένα ποσοστό 26% από τα θύματα συζυγικής βίας κατήγγειλε το γεγονός στην αστυνομία. Ένα ποσοστό 52% από αυτές που δεν το κατήγγειλε έκρινε το γεγονός ως μη σημαντικό για να προβεί σε καταγγελία.

Αυτού του είδους τα συμπεράσματα έχουν υποστηριχθεί και από την έρευνα των Fisher, Cullen και Turner (2000)⁴⁴⁵ που αφορούσε την έκταση της θυματοποίησης 4.446 φοιτητριών στις ΗΠΑ. Σύμφωνα με την έρευνα αυτή, ένα 79% από τις φοιτήτριες που είχαν υποστεί βία δεν ανέφερε το περιστατικό στην αστυνομία, γιατί δεν το θεωρούσε ως εγκληματική πράξη. Ανάμεσα στους παράγοντες που καταγράφηκαν για την απροθυμία αναφοράς του περιστατικού αναφέρονται η ντροπή, ο δισταγμός να κατηγορήσουν κάποιο γνωστό τους ως εγκληματία και η αυτο-ενοχοποίησή τους.

Αυτό το αποτέλεσμα ενισχύει την ανάγκη συνεχούς ενημέρωσης των εφήβων για το τι συνιστά βία και τι όχι, αφού οι αντιλήψεις τους γύρω από την έννοια της βίας είναι κοινωνικά κατασκευασμένες. Άραγε πώς περιμένουμε οι εφηβες ή οι νέες γυναίκες να θεωρήσουν αρκετές από αυτές τις συμπεριφορές ως σοβαρά περιστατικά βίας, όταν οι ίδιοι οι κοινωνικοί θεσμοί δεν το κάνουν; Διαπιστώνουμε, δηλαδή, ότι η

⁴⁴⁴ Μαγγανάς, Α., 2002. Κοινωνικά Προβλήματα και Ποινικός Έλεγχος. Ποινική Δικαιοσύνη, σελ 47

⁴⁴⁵ Fisher, B., Cullen, F., Turner, M.2000. *Stalking on College Campuses – The National College Women Sexual Victimization Study (NCWSV)*. The National Institute of Justice and the Bureau of Justice Statistics. www.ncjrs.org/pdffiles1/nij/182369.pdf (ανάκτηση 10 Ιουνίου 2002).

απροθυμία του κρατικού μηχανισμού να καταδικάσει αυτά τα περιστατικά βίας έχει διαμορφώσει τις κοινωνικές αντιλήψεις των εφήβων.

Αυτή η διαπίστωση επιβεβαιώνει την υπόθεσή μας ότι τα περιστατικά βίας δεν ορίζονται ως ιδιαίτερα σημαντικά γεγονότα και έτσι δεν αναφέρονται. Επίσης αυτό το αποτέλεσμα είναι αντίστοιχο με τα αποτελέσματα της έρευνας του Τσιγγρή (1996)⁴⁴⁶, με βάση την οποία οι απόπειρες βιασμού συχνά δεν ορίζονται ως βιασμοί από τα θύματά τους ή δεν ορίζονται ως ιδιαίτερα σοβαρά εγκλήματα. Αυτό αντανακλά την αβασάνιστη και τρέχουσα αντίδραση της κοινής γνώμης, που σχεδόν αδιάφορα προσπερνά το γεγονός, κατατάσσοντάς το στις έκτακτες και σπάνιες ενέργειες χωρίς ευρύτερες συνέπειες. Ουσιαστικά τέτοιου είδους αντιλήψεις βοηθούν στην αποφυγή ενοχοποίησης του δράστη και ενισχύουν τις τρέχουσες αντιλήψεις που υποστηρίζουν ότι οι άντρες που κακοποιούν προέρχονται από κατώτερα κοινωνικά στρώματα. επίσης, αυτή η αντίληψη συνδέεται άμεσα και με το είδος της κοινωνικοποίησης που δέχονται οι γυναίκες, η οποία καλλιεργεί συναισθήματα αδυναμίας και αποδοχής σχετικά με τη βία (Τσαλίκουλου 1996)⁴⁴⁷ και υποταγή στην κυρίαρχη αντρική κουλτούρα. Με βάση την κουλτούρα αυτή, ο άντρας δρα, ενεργεί, αποφασίζει, δημιουργεί, διεκδικεί, επιβάλλεται, καταπιέζει, βιάζει, ενώ αντίθετα η γυναίκα παρακολουθεί, υφίσταται υπομένει, διατάσσεται, διεκδικείται, καταπιέζεται, ταπεινώνεται και βιάζεται καθημερινά.

Η κοινωνικοποίηση που δέχονται οι γυναίκες στον κυρίαρχο ρόλο του φύλου τους τις κάνει ευάλωτες και τις οδηγεί να πιστεύουν τη θυματοποίησή τους ως αποκλειστικά δική τους ευθύνη. Οι αντιλήψεις που έχει η γυναίκα για τον ρόλο του φύλου της την καθιστούν αδύναμη να αναλάβει πρωτοβουλίες και την εξωθούν στη σιωπή, στην επίδειξη υπομονής και υπακοής, και της επιβάλλουν το αυτονόητο της παθητικότητας και το αδιανόητο της ανάληψης δράσης (Τσιγγρή 1997)⁴⁴⁸. Παράλληλα, όμως, υπάρχουν χιλιάδες γυναίκες που αντιστέκονται καθημερινά στη βία που υφίστανται. Και όπως αναφέρει η Mahoney (1994)⁴⁴⁹, πρακτικές αντίστασης μπορεί να θεωρηθούν οι προσπάθειες εφήβων να τον κάνουν να 'αλλάξει', καθώς και οι προσπάθειες τους να διακόψουν τη σχέση.

Επιστρέφοντας στην άποψη που έχει διατυπωθεί από έφηβες ότι 'δεν έγινε τίποτα το σοβαρό', μπορούμε να καταγράψουμε τους εξής παράγοντες:

— Οι γυναίκες που πιστεύουν στον εαυτό τους δεν αυτο-προσδιορίζονται ως κακοποιημένες· κατά συνέπεια, δεν θεωρούν την άσκηση βίας πάνω τους ως κάτι το σοβαρό.

— Η ύπαρξη των στερεοτύπων σχετικά με τα θύματα και τους δράστες της βίας εμποδίζουν αφενός τις περισσότερες γυναίκες να θεωρούν ότι υφίστανται βία και αφετέρου να θεωρούν ότι ο δικός τους σύντροφος τους ασκεί βία. Σ' αυτές τις περιπτώσεις, η βία δεν ασκείται από κάποιον που η γυναίκα αποκαλεί ως δράστη βίας, αλλά από κάποιον που η γυναίκα θεωρεί ότι είναι ο έρωτάς της. Αυτό είναι κάτι που τη δυσκολεύει να ορίσει κάποια πράξη ως πράξη βίας και περισσότερο την οδηγεί στο να απωθήσει αυτό που της συμβαίνει και να το θεωρήσει ως κάτι μη

⁴⁴⁶ Τσιγγρή, Α. 1996. *Βιασμός το αθέατο έγκλημα*. Αθήνα:Σάκκουλας..

⁴⁴⁷ Βλέπε Τσαλίκουλου, Φ. (1996), όπως παραπάνω

⁴⁴⁸ Τσιγγρή, Α 1997. *Διπλά κριτήρια σεξουαλικής ηθικής και βίαιη ανδρική επιθετικότητα, εισήγηση σε ημερίδα υπό την αιγίδα του Συνδέσμου για τα Δικαιώματα της Γυναίκας*. 20/5/1997.

⁴⁴⁹ Kelly, L. 1988. How women define their experiences of violence, στο K. Yllo, & M. Bograd (επιμ.), *Feminist perspectives on wife abuse*, Newbury Park, CA: Sage, σσ. 114-132.

σοβαρό και σπουδαίο. Αυτό βέβαια μπορεί να γίνει κατανοητό, γιατί η γυναίκα όταν πρωτογνωρίζει τον σύντροφό της, έρχεται σε επαφή καταρχήν με τα θετικά στοιχεία του χαρακτήρα του και μόνο σε επόμενες φάσεις γνωρίζει τη βία και τα αρνητικά στοιχεία του χαρακτήρα του (Mahoney 1994· Kelly 1988)⁴⁵⁰.

— Η παραπλανητική άποψη περί σπανιότητας του εγκλήματος αποτρέπει τον προσδιορισμό του ως κάτι αξιόποιο.

— Η επαναπλαισίωση της έννοιας της βίας και των ορίων της ως μη σοβαρό περιστατικό επιτρέπει στις γυναίκες-θύματα να επιβιώσουν. Η ελαχιστοποίηση της σοβαρότητας του περιστατικού καθώς και η απώλεια μνήμης είναι δύο τεχνικές επιβίωσης σε εμπειρίες θυματοποίησης. Η Liz Kelly (1988)⁴⁵¹ διεξήγαγε μια ποιοτική έρευνα με 60 γυναίκες με τίτλο «Πώς οι γυναίκες προσδιορίζουν τις εμπειρίες της βίας». Στο πλαίσιο της έρευνας αυτής, εντοπίστηκε ότι δύο από τις πιο συχνές αντιδράσεις των γυναικών σε σχέσεις βίας ήταν η απώλεια μνήμης όσον αφορά την ανάκληση των γεγονότων και η ελαχιστοποίηση της σημασίας ενός περιστατικού βίας. Σύμφωνα με την Kelly, τείνουμε να ξεχνάμε γεγονότα τα οποία δεν καταλαβαίνουμε, γεγονότα τα οποία δεν μπορούμε να προσδιορίσουμε, καθώς και γεγονότα που μας φορτίζουν συναισθηματικά. Η απώλεια της μνήμης που συνδέεται με τα βίαια περιστατικά συνδέεται επίσης και με την αρνητική εικόνα που ακολουθεί το θύμα. Επίσης, η Kelly εντόπισε στην έρευνά της ότι όταν οι γυναίκες πιστεύουν ότι κανείς δεν θα πάρει στα σοβαρά τη βία που υφίστανται, τότε και αυτές οι ίδιες, για να μην νιώσουν ακύρωση από το κοινωνικό τους περιβάλλον, θα ελαχιστοποιήσουν το γεγονός και αυτό πολλές φορές τις οδηγεί στο να εκφράζουν εντελώς αντίθετα συναισθήματα από αυτά που πραγματικά νιώθουν.

B. Πηγές /Σχέσεις αναφοράς

Όταν οι 133 έφηβες που είχαν αναφέρει το περιστατικό της σωματικής βίας ρωτήθηκαν πού το είχαν αναφέρει βρέθηκε ότι πιο συχνή πηγή αναφοράς ήταν οι φίλες/οι τους, στη συνέχεια τα αδέρφια τους, μετά ακολουθούσαν οι φίλοι/ες των συντρόφων τους, στη συνέχεια οι μητέρες τους, ακολουθούσαν τα ξαδέλφια τους, και τέλος με μικρότερα ποσοστά στους πατέρες τους, στις γιαγιάδες/παππούδες τους, στις/στους καθηγήτριες/τες και σε αστυνομικούς. Το ποσοστό αναφοράς στην αστυνομία παραμένει το μικρότερο (3%), λίγο μεγαλύτερο είναι το ποσοστό αναφοράς της βίας στους αστυνομικούς που βρέθηκε στην έρευνα του James Makepeace (1981)⁴⁵², όπου μόνο το 5,1% των περιπτώσεων ανέφερε το σχετικό περιστατικό στην αστυνομία. Μπορεί το ποσοστό να είναι λίγο μεγαλύτερο από τη συγκεκριμένη έρευνα του James Makepeace (1981), ενώ θα περίμενε κανείς/καμιά να είναι μεγαλύτερο, γιατί αφορά φοιτητικό πληθυσμό των ΗΠΑ τη δεκαετία του '80 (1979), όπου οι αξίες και οι αρχές του γυναικείου κινήματος ήταν αρκετά διαδεδομένες.

⁴⁵⁰ Βλ. Mahoney, M. 1994. Victimization or oppression? Women's lives, violence, and agency, στο M. Fineman, & R. Mykitiuk (επιμ.), *The public nature of private violence* New York: Routledge, σσ. 59-92· Kelly, L. 1988. How women define their experiences of violence, στο K. Yllo & M. Bograd (επιμ.), *Feminist perspectives on wife abuse* Newbury Park, CA: Sage, σσ. 114-132.

⁴⁵¹ Kelly, L. 1988. How women define their experiences of violence, στο K. Yllo, & M. Bograd (επιμ.), *Feminist perspectives on wife abuse* Newbury Park, CA: Sage, σσ. 114-132.

⁴⁵² Βλ. Makepeace, J. M. 1981. Courtship violence among college students, *Family Relations* 30: 97-102.

Παρόμοια συμπεράσματα προκύπτουν και στην έρευνα των Henton κ.ά. (1983)⁴⁵³. Αυτή η ερευνητική ομάδα εξέτασε την έκταση της βίας στις εφηβικές σχέσεις καθώς και την αντίδραση των θυμάτων και των δράστών στη βία σ' ένα δείγμα 644 παιδιών που φοιτούσαν σε πέντε γυμνάσια στην πολιτεία του Όρεγκον των ΗΠΑ. Σύμφωνα με τα πορίσματα της έρευνας, το 66.6% απ' αυτούς που ρωτήθηκαν είχαν ανέφεραν το περιστατικό σε φίλους/ες, το 16.6% το ανέφεραν στη μητέρα τους, το 10.2% στον πατέρα τους, και ένα 2% το ανέφεραν στους/στις καθηγητές/τριες τους. Ένας μικρός αριθμός το ανέφερε στα αδέρφια τους, σε θείες και σε σχολικούς συμβούλους, ενώ κανένα άτομο δεν το ανέφερε στην αστυνομία.

Αντίστοιχα συμπεράσματα προκύπτουν και από την έρευνα των Fisher, Cullen, Turner (2000)⁴⁵⁴ που αφορούσε την έκταση της θυματοποίησης 4.446 φοιτητριών στις ΗΠΑ. Σύμφωνα με την έρευνα, τα δύο τρίτα των φοιτητριών που είχαν υποστεί βία το ανέφεραν κάπου, τις περισσότερες φορές, σε φίλους/ες.

Παράλληλα, ρωτήθηκαν πώς αντέδρασε το κάθε άτομο που ενημέρωσαν. Με βάση τις απαντήσεις τους προέκυψαν ενδιαφέροντα στοιχεία (Πίνακας 88).

Πίνακας 88: Άτομο αναφοράς περιστατικού βίας και είδος αντίδρασης						
Σε ποιον ανέφερες το περιστατικό;		Τι σου είπε;				
		Μου είπε να χωρίσουμε	Μου είπε να του δώσω άλλη μία ευκαιρία	Με ρώτησε τι του έκανα για να με κακομεταχειριστεί	Τύποτα ουσιαστικό	Κάτι άλλο
Φίλη/ο μου	116 (87.2%)	61(52.6%)	30(25.9%)	12(10.3%)	5 (4.3%)	8 (6.9%)
Φίλη/ο του	35 (26.3%)	11 (31.4%)	13 (37.1%)	4 (11.4%)	6 (17.1%)	1 (2.9)
Αδελφή/ό μου	36 (27,1%)	24(66.7%)	3(8.3%)	4(11.1%)	5 (13.9%)	
Ξαδέλφη/ο μου	15 (11,3%)	7(46.7%)	2(13.3%)	4(26.7%)	1 (6.7%)	1 (6.7%)
Μητέρα μου	30 (22,6%)	18(60.0%)	2(6.7%)	8(26.7%)	1 (3.3%)	1 (3.3%)
Πατέρα μου	8 (6,0%)	4(50%)	1(12.5%)	1(12.5%)	2 (25%)	
Γιαγιά/παππού μου	4 (3,0%)	1(25.0%)			3 (75%)	
Καθηγητή/τρια	2 (4,5%)	2(33.3%)	1(16.7%)	1(16.7%)	2 (33.3%)	
Αστυνομικό	4 (3,0%)				3 (75.5%)	1 (25.0%)
Άλλο άτομο, ανέφερε ποιο	2 (1,5%)	2(100.0%)				

⁴⁵³ Henton, J. M., Cate, R. M., Koval, J. E., Lloyd, S., A, & Christofer, F. S.1983. Romance and violence in dating relationships, *Journal of Family Issues* 3: 467-482.

⁴⁵⁴ Βλ. Fisher, B., Cullen, F., Turner, M.2000. *Stalking on College Campuses - The National College Women Sexual Victimization Study* (NCWSV). The National Institute of Justice and the Bureau of Justice Statistics. www.ncjrs.org/pdffiles1/nij/182369.pdf (Ανάκτηση 10 Ιουνίου 2002).

Πίνακας 88: Άτομο αναφοράς περιστατικού βίας και είδος αντίδρασης						
Σε ποιον ανέφερες το περιστατικό;		Τι σου είπε:				
		Μου είπε να χωρίσουμε	Μου είπε να του δώσω άλλη μία ευκαιρία	Με ρώτησε τι του έκανα για να με κακομεταχειριστεί	Τίποτα ουσιαστικό	Κάτι άλλο
Συνολικές Περιπτώσεις αναφορών	252 συνολικός αριθμός ατόμων	130	52	34	28	12
Συνολικός Αριθμός Ερωτώμενων	133	256				

Από τον παραπάνω πίνακα, φαίνεται ότι στο σύνολο των 256⁴⁵⁵ αντιδράσεων που δέχτηκαν οι θυματοποιημένες νέες γυναίκες, τα περισσότερα (130) ήταν μηνύματα διακοπής της σχέσης. Αμέσως μετά ακολούθησαν μηνύματα του τύπου «Δώσ' του μια ευκαιρία ακόμα», που είναι μηνύματα που δίνουν μια προσδοκία αλλαγής στη σχέση. Στη συνέχεια, ακολούθησαν μηνύματα του τύπου «Τι του έκανες για να σε κακομεταχειριστεί;» που είναι μηνύματα που ενοχοποιούν. Και τέλος, ακολούθησαν άλλες απαντήσεις που δεν είναι αξιοσημείωτες .

Συμπεράσματα

Οι έφηβες αναφέρουν τα περιστατικά της βίας που έχουν υποστεί συχνότερα στους φίλους/ες, παρά στα μέλη της οικογένειας. Μπορούμε να υποθέσουμε ότι οι έφηβες είναι διστακτικές να ομολογήσουν αυτό που τους συνέβη στα μέλη της οικογένειάς τους από φόβο μήπως δεν γίνουν πιστευτά ή μήπως δεν έχουν την κατάλληλη υποστήριξη. Ακόμα πιο διστακτικές φαίνονται να είναι να καταγγείλουν το έγκλημα.

Αυτό το αποτέλεσμα μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι πρέπει να διαμορφωθεί μια πολιτική, όπου το φιλικό περιβάλλον να αποτελέσει πεδίο παρέμβασης. Το κοινωνικό περιβάλλον μπορεί να ασκήσει κατάλληλη κοινωνική επιρροή με στόχο την αποφυγή μελλοντικής βίας. Οι έφηβες, μετά την άσκηση βίας εναντίον τους, βιώνουν ψυχολογική ένταση και συναισθηματική αποδιοργάνωση, που τις καθιστά ιδιαίτερα ευάλωτες στην επιρροή τρίτων ατόμων, η οποία μπορεί να πάρει είτε τη μορφή πληροφόρησης είτε τη μορφή συμβουλών, απόψεων, γνώμών, προτροπών και κανονιστικών εντολών (Τσιγγής 2002)⁴⁵⁶.

Βέβαια και απόψεις του τύπου «Τι του έκανες για να σε κακομεταχειριστεί;», φανερώνουν την αναγκαιότητα παρέμβασης σε επίπεδο αντιλήψεων. Ενδιαφέρον θα ήταν η εκπόνηση μιας έρευνας για τη διερεύνηση τού κατά πόσο η κοινωνική επιρροή που ασκείται στις έφηβες από τα άτομα του στενού οικογενειακού και κοινωνικού

⁴⁵⁵ Το γεγονός ότι το άθροισμα των αντιδράσεων είναι μεγαλύτερο από τον πραγματικό αριθμό των 252 ατόμων όπου αναφέρθηκε εξηγείται από τη δυνατότητα επιλογής περισσότερων απαντήσεων.

⁴⁵⁶ Οι συνέπειες που περιγράφει ο Τσιγγής ανφέρονται στον ενήλικο πληθυσμό θεωρούμε όμως ότι θα είναι αντίστοιχες και για τον πληθυσμό των εφήβων. Βλ. Τσιγγής, Α. 2002. Σεξουαλική βία κατά των Γυναικών και των Παιδιών: Έκθεση για την Ελλάδα. Εκδ. Σάκκουλας: Αθήνα.

περιβάλλοντος αποτελεί σημαντικό παράγοντα διακοπής της σχέσης. Τα υψηλά ποσοστά τέτοιου είδους απαντήσεων αντανακλούν τις διάχυτες προκαταλήψεις που επικρατούν, αντανακλούν ότι ο μύθος ότι οι γυναίκες προκαλούν είναι ισχυρός όπως επίσης και ο μύθος για την ενοχή του θύματος.

Αυτού του είδους οι απαντήσεις αντανακλούν ένα ευρύτατα διαδεδομένο στερεότυπο σχετικά με το έγκλημα, τον δράστη και το θύμα. Το στερεότυπο αυτό είναι βαθιά ριζωμένο τόσο στη συνείδηση των ευρύτερων κοινωνικών ομάδων όσο και στην πολιτική των επίσημων φορέων του ποινικού συστήματος (π.χ. αστυνομικοί, εισαγγελείς και δικαστές).

Σύμφωνα μ' αυτό το στερεότυπο, σε ένα περιστατικό βίας κατά των γυναικών η συμπεριφορά του θύματος παίζει πολύ πιο σημαντικό ρόλο από τη συμπεριφορά του δράστη. Αυτή η αντίδραση αναπαράγει μια πλασματική κοινωνική πραγματικότητα που εξυπηρετεί μια κατάσταση σιωπής και συγκάλυψης αυτού του κοινωνικού προβλήματος. Αυτή η κατάσταση καθιστά αναγκαία την ανάπτυξη μιας κεντρικά κατευθυνόμενης καμπάνιας ευαισθητοποίησης του κοινού. Αυτού του τύπου οι απαντήσεις αφορούν ένα ευρύτατα διαδεδομένο στερεότυπο του κοινού, το οποίο αναπαράγει τη μυθοπλαστική προσέγγιση της πραγματικής εικόνας του εγκλήματος, συντελεί στη συνέχιση της σχέσης, αποθαρρύνει την καταγγελία του εγκλήματος, ενοχοποιεί το θύμα και συντελεί καθοριστικά στην ατιμωρησία της συντριπτικής πλειονότητας των δραστών.

Γ. Λόγοι συνέχισης της σχέσης

Όταν οι 171 μαθήτριες που είχαν υποστεί κάποια μορφής σωματική βία σε κάποια σχέση ρωτήθηκαν εάν συνέχισαν τη συγκεκριμένη σχέση μετά το περιστατικό βίας απάντησαν οι 166, από τις οποίες οι 103 (62,0%) απάντησαν θετικά και οι 63 (38,0%) απάντησαν αρνητικά. Αυτά τα συμπεράσματα είναι αντίστοιχα με τα πορίσματα της πρωτοποριακής έρευνας του James Makepeace (1981)⁴⁵⁷, ο οποίος ήταν ο πρώτος που εξέτασε την ύπαρξη της βίας σε προγαμιαίες σχέσεις, και ιδιαίτερα σε φοιτητικό πληθυσμό. Σε σχετική ερώτηση βρήκε ότι το 55,3% διέκοψε τη σχέση του, ενώ το 44,7% τη συνέχισε.

Επίσης, αντίστοιχα αποτελέσματα βρέθηκαν και στην έρευνα των Watson κ.ά. (2001)⁴⁵⁸ οι οποίου/ες, διερευνώντας τις αντιδράσεις των εφήβων που είχαν υποστεί βία, βρήκαν ότι μόνο το 36% διέκοψε τη σχέση εξαιτίας της βίαιης συμπεριφοράς.

Όταν οι 103 μαθήτριες ρωτήθηκαν για τους λόγους συνέχισης της σχέσης απάντησαν οι 96, από τις οποίες οι 78 (81,3%) ανέφεραν ότι προσδοκούσαν να αλλάξει και να βελτιωθεί η σχέση τους, οι 15 (15,6%) ανέφεραν λόγους στερεότυπων, και οι 3 (3,1%) ανέφεραν ότι εξαναγκάστηκαν από τον σύντροφό τους να μην διακόψουν. ενώ οι 7 ανέφεραν κάποιους άλλους λόγους.

⁴⁵⁷ Makepeace, J. M. 1981. Courtship violence among college students, *Family Relations* 30: 97-102.

⁴⁵⁸ Watson, J., Cascardi, M., Avery-Leaf, S., O'Leary, D. 2001: σελ.46. High school students' responses to dating aggression, *Violence and Victims* 16 (3): 339-348.

Πίνακας 89: Λόγοι συνέχισης της σχέσης			
	A	B	Γ
Προσδοκία αλλαγής:	65,3% (68)	63,6% (63)	53,7% (44)
Με παρακάλεσε να του δώσω μια ακόμη ευκαιρία	25,2% (26)	15,3% (15)	8,5% (7)
Πίστευα ότι θα άλλαζε	16,5% (17)	24,5% (24)	11%(9)
Αποφάσισα να του δώσω μια ακόμα ευκαιρία.	12,6% (13)	11,2% (11)	17,1% (14)
Πίστευα ότι θα μπορούσα να τον αλλάξω.	11,7% (12)	12,6% (13)	17,1 (14)
Σtereότυποι λόγου/ Κοινωνική επιρροή:	14,6% (15)	29,6% (30)	43,7% (36)
Τον λυπήθηκα	1,0% (1)	3,1% (3)	7,3% (6)
Πίστευα ότι δεν θα μπορούσα να κάνω άλλη σχέση.	-	3,1% (3)	3,7% (3)
Είχα κάνει έρωτα μαζί του και δεν ήθελα να χωρίσουμε/είμαστε πολύ καιρό μαζί.	-	8,2% (8)	8,5% (7)
Δεν ήθελα να μείνω μόνη μου.	2,90% (3)	7,1% (7)	13,4% (11)
Οι γονείς μου ή κάποιος από τους γονείς μου ενέκρινε τη σχέση και δεν θα ήθελε να χωρίσουμε.	1,0% (1)	1,0% (1)	1,2% (1)
Πίστευα ότι ήταν τυχαίο γεγονός.	9,7% (10)	7,1% (7)	9,8% (8)
Εξαναγκασμός:	2,9% (3)	2,0% (2)	2,4% (2)
Με εκβίαζε ότι θα διαδώσει πράγματα που του είχα πει ή ψεύτικες πληροφορίες ή άσκημα πράγματα για μένα	-	1,0% (1)	1,2% (1)
Φοβόμουν γιατί με απειλούσε.	2,9% (3)	1,0% (1)	1,2% (1)
Άλλο	6,8% (7)	4,1% (4)	-
Σύνολο	100% (103)	100% (98)	100% (82)

Συμπεράσματα

Ενώ μπορεί να γίνει κατανοητό ότι οι παντρεμένες γυναίκες που υφίστανται βία αντιμετωπίζουν πολλαπλά εμπόδια που δεν τις αφήνουν να διακόψουν μία σχέση βίας, πολλοί από τους παράγοντες που υποτίθεται ότι εξηγούν τη διατήρηση μιας σχέσης βίας παντρεμένου ζευγαριού δεν υπάρχουν στις σχέσεις νέων ζευγαριών (Makerence 1981:100)⁴⁵⁹ ή στις σχέσεις εφήβων. Οι έφηβες, όπως και οι ενήλικες, συνεχίζουν τη σχέση με τον σύντροφο που της κακοποιεί με την ίδια συχνότητα. Το αποτέλεσμα αυτό ενισχύει την υπόθεση ότι η διατήρηση μίας σχέσης βίας οφείλεται κυρίως στις προσπάθειες του άντρα/δράστη να κρατήσει τη σύντροφό του κάτω από διαρκή έλεγχο. Η διατήρηση της σχέσης δεν είναι τίποτα άλλο, όπως αρκετές φεμινίστριες-ερευνητρίες έχουν εντοπίσει, από ένδειξη ότι ο άντρας προσπαθεί με κάθε τρόπο να κρατήσει αυτή τη σχέση.

Αυτή η παρατήρηση ανοίγει ένα καινούργιο ερευνητικό πεδίο που θέτει προς διερεύνηση τους κοινούς παράγοντες διατήρησης μιας βίαιης σχέσης. Είναι σαφές ότι οι παράγοντες διατήρησης μιας τέτοιας σχέσης ενός παντρεμένου ζευγαριού όπως η οικονομική εξάρτηση της γυναίκας ή η ύπαρξη παιδιών δεν υπάρχουν σε σχέσεις εφήβων. Εύλογα τότε αναρωτιόμαστε τι είναι αυτό που διατηρεί τις σχέσεις βίας. Γιατί συνεχίζουν οι γυναίκες, είτε ενήλικες είτε έφηβες, να παραμένουν σε μία σχέση όπου υφίστανται βία; Η παραμονή των γυναικών σε σχέσεις βίας συνδέεται κατά κανόνα με αρνητικές και ενοχοποιητικές διαθέσεις προς τις γυναίκες και με πολλά στερεότυπα και για το φύλο.

Στερεότυπες αναλύσεις, με το πρόσχημα της επιστημονικής εξήγησης, αποτελούν οι αναλύσεις του Φρόντ, όπου η πιο συχνά αναφερόμενη αιτία είναι ο μαζοχισμός της γυναίκας ή η ανικανότητά της να αντιδράσει. Τέτοιου είδους αναλύσεις ενοχοποιούν το θύμα μεταφέροντας την έμφαση από το άντρα-θύτη στη γυναίκα-θύμα.

Σύμφωνα με την υπάρχουσα βιβλιογραφία (Pence κ.ά 1993, Hirigoyen, 2000)⁴⁶⁰, ένας από τους παράγοντες που συμβάλλει στη διατήρηση μιας σχέσης βίας είναι η συμπεριφορά του δράστη της βίας, ο οποίος εκδηλώνει αντιφατικές συμπεριφορές απέναντι στη σύντροφό του που κυμαίνονται από ακραία επιθετικότητα μέχρι και εκδήλωση υπερβολικής αγάπης και φροντίδας. Η αντιφατικότητα αυτής της συμπεριφοράς καλλιεργεί στη σύντροφό του έντονες ελπίδες αλλαγής της επιθετικής συμπεριφοράς. Ο άντρας που κακοποιεί δεν είναι μόνο βίαιος, αλλά ταυτόχρονα μπορεί να εκδηλώνει τρυφερότητα και επιθετικότητα, γεγονός που τεκμηριώνεται και στην παρούσα έρευνα, μέσα από τις αντικρουόμενες συμπεριφορές που βιώνουν οι έφηβες⁴⁶¹. Η βία που ασκεί κάποιος ενάντια στην σύντροφό πολύ συχνά συνοδεύεται από πράξεις μεταμέλειας και περιοδικές πράξεις ευγένειας και τρυφερότητας. Η εναλλασσόμενη στάση του δράστη ανάμεσα σε βία και σε στιγμιαίες ευγένειες είναι αυτή που κρατά παγιδευμένο το θύμα, που προσδοκά ότι η κατάσταση θα αλλάξει. Αυτές είναι οι πράξεις που διατηρούν τη σχέση, προσδίδοντας στο άτομο που αποδέχεται τη βία μία ψεύτικη ελπίδα ότι όλα θα διορθωθούν και η βία δεν θα ξανασυμβεί

⁴⁵⁹ Στο ίδιο.

⁴⁶⁰ Βλ. Pence, E. & Paymar, M. 1993. *Education Groups for Men Who Batter*. New York: Springer Publishing Company. Hirigoyen, M., F. 2000. Η ηθική παρενόχληση: Η κρυμμένη βία στην καθημερινή ζωή, μτφ. Μαριλένα Γεωργιάδου. Αθήνα: Πατάκη.

⁴⁶¹ Βλέπε παράγραφο Vε στο εμπειρικό μέρος

Χαρακτηριστικά αναφέρουμε τις περιπτώσεις εκείνες που οι έφηβοι που ασκούν βία στη σχέση τους, σχεδόν στο σύνολο τους, προσπαθούν να πείσουν τη σύντροφό τους για το πόσο τέλειο ζευγάρι θεωρούν ότι είναι και το πόσο πολύ τις αγαπούν. Επίσης, σε αρκετές περιπτώσεις, ύστερα από κάποιο βίαιο περιστατικό, παρακαλούν τη σύντροφό τους να τους δώσει μια ακόμα ευκαιρία, ορκιζόμενοι αιώνια αγάπη. Αυτό το στοιχείο μπορεί αναμφισβήτητα να παίζει καθοριστικό ρόλο στη διατήρηση της σχέσης όπως και ο εκφοβισμός της γυναίκας (έφηβης ή μη). Θα ήταν ενδιαφέρον να μελετηθεί στο μέλλον το πλαίσιο όπου το αγόρι παρακαλάει την έφηβη να του δώσει μια ακόμη ευκαιρία. Κάποιοι ενδιαφέροντες παράγοντες προς εξέταση είναι η προηγηθείσα άσκηση βίας από το αγόρι και η απόφαση του κοριτσιού να διακόψει τη σχέση.

Στην έρευνα αυτή, η πιο συνηθισμένη αιτία που δηλώνουν οι έφηβες για τη συνέχιση της σχέσης είναι η προσδοκία αλλαγής και η απόφαση τους να δώσουν μια ακόμα ευκαιρία. Στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας, δεν μπορούμε να εντοπίσουμε τους ακριβείς παράγοντες. Επίσης, είναι σημαντικό να προστεθεί ότι σε κάποιες περιπτώσεις ο φόβος είναι αυτός που διατηρεί μία σχέση. Θα είναι πολύ σημαντικό στο μέλλον να διερευνηθούν ποιοι είναι αυτοί οι παράγοντες που οδηγούν τελικά μία γυναίκα που υφίσταται βία να διακόψει καθώς και μέσα από ποιες γνωστικές διαδικασίες των η γυναίκα οδηγείται στη διακοπή της σχέσης⁴⁶².

Δ. Είδος αντίδρασης σε περιστατικό σωματικής βίας

Από τις 171 έφηβες που είχαν υποστεί κάποιο περιστατικό σωματικής βίας όταν ρωτήθηκαν για το πώς αντέδρασαν απάντησαν οι 166, από τις οποίες:

- οι 45 (27,1%) δήλωσαν ότι η πιο συνηθισμένη τους αντίδραση ήταν το ξάφνιασμα,
- οι 37 (22,3%) δήλωσαν ότι αντεπιτέθηκαν,
- οι 22 (13,3%) είπαν ότι έβαλαν τα κλάματα,
- οι 17 (10,2%) ανέφεραν ότι τους είπαν ότι χωρίζουν και να μην τις ξανά-ενοχλήσουν,
- οι 12 (7,2%) δήλωσαν ότι τους ξεκαθάρισαν ότι χωρίζουν έτσι και ξανασυμβεί,
- οι 9 (5,4%) είπαν ότι προσπάθησαν να ζητήσουν εξηγήσεις,
- οι 8 ανέφεραν ότι της έπιασαν τα γέλια, οι 4 (2,4%) ότι έτρεξαν να φύγουν,
- οι 3 είπαν ότι έκαναν αυτό που ήθελε για να ηρεμήσει ο σύντροφός τους,
- οι 2 (1,2%) είπαν ότι το αγνόησαν το γεγονός, και
- οι 7 (4,2%) δήλωσαν κάτι άλλο.

Ο παρακάτω πίνακας⁴⁶³ παρουσιάζει τα παραπάνω συμπεράσματα, ομαδοποιημένα σε δυναμική και σε παθητική αντίδραση.

462 Σύμφωνα με την υπάρχουσα βιβλιογραφία (Rosen & Stith, 1995, Women terminating abusive dating relationships: A qualitative study, *Journal of Social and Personal Relationships* 12, 155-160) οι γνωστικές διαδικασίες των γυναικών κατά την προσπάθειά τους να αποδέσμευτούν από μια σχέση βία αποτελούν ένα πολύπλοκο ερευνητικό πεδίο. Το οποίο παρέχει χρήσιμες πληροφορίες όσον αφορά την επιστήμη της θυματολογίας. Οι Rosen και Stith εντόπισαν στην έρευνα τους μια διαδοχή γνωστικών διαδικασιών που χρησιμοποιούνται από γυναίκες στην προσπάθειά τους να απελευθερωθούν από αυτούς που τις κακοποιούν. Αυτή η διαδικασία περιλαμβάνει πέντε διαδοχικά βήματα: α) μικρές αμφιβολίες, υπό τη μορφή ρητορικών ερωτημάτων, οι οποίες συχνά δεν είναι συνειδητές έως τη διάλυση της σχέσης, β) σημεία κομψής - γεγονότα που εκπέρασαν σημαντικά τη σχέση, γ) επανεκτίμησής που προκύπτουν μέσω της επαναξιολόγησής της σχέσης, δ) αλλαγή αντίληψης σχετικά με τη σχέση, ε) καταλυτικά γεγονότα που συνεβαίαν στην τελική αλλαγή.

463 Οι τρεις στήλες του πίνακα με τίτλο Α, Β και Γ αναφέρονται στις πιο συνηθισμένες αντιδράσεις. Ζητήθηκε από τις έφηβες να δηλώσουν δίπλα σε κάθε είδος αντίδρασης την πιο συνηθισμένη, η οποία

Πίνακας 90: Πίνακας συχνοτήτων πιο συνηθισμένης αντίδρασης σε περιστατικό σωματικής βίας				
Στάση/Συμπεριφορά	Είδος αντίδρασης	A	B	Γ
Δυναμική αντίδραση (223)	Του έδωσα και εγώ μερικές (66).	37 (22,33%)	20 (12,4%)	9 (6,20%)
	Προσπάθησα να ζητήσω εξηγήσεις (59).	9 (5,40%)	30 (18,60%)	20 (13,70%)
	Του είπα ότι έτσι και ξανασυμβεί θα χωρίσουμε (58).	12 (7,20%)	25 (15,50%)	21 (14,40%)
	Του είπα ότι χωρίζουμε και να μην με ξανα-ενοχλήσει (35).	17 (10,20%)	9 (5,6%)	9 (6,20%)
	Κάλεσα σε βοήθεια (1).			1 (0,70%)
	Του είπα ότι θα τον καταγγείλω (4).			4 (2,7%)
Παθητική αντίδραση (129)	Έτρεξα να φύγω(24).	4 (2,40%)	12 (7,5%)	8 (5,50%)
	Έβαλα τα κλάματα/ Με έπασε το παράπονο (69).	22 (13,30%)	30 (18,60%)	17 (11,60%)
	Έκανα αυτό που ήθελε για να τον ηρεμήσω (16).	3 (1,80%)	4 (2,5%)	9 (6,2%)
	Δεν έδωσα σημασία στο περιστατικό το αγνόησα (20).	2 (1,20%)	5 (3,1%)	13 (8,90%)
	Με έπασαν τα γέλια (24).	8 (4,80%)	8 (5,0%)	8 (5,5%)
	Ξαφνιάστηκα/ Δε το περίμενα (85).	45 (27,10%)	17 (10,6%)	23 (15,8%)
Άλλο (12).	7 (4,20%)	1 (0,6%)	4 (2,7%)	
	Σύνολο	166 (100%)		

Με βάση την ομαδοποίηση της αντίδρασής τους, όταν οι 171 μαθήτριες που είχαν υποστεί κάποια μορφή σωματικής βίας σε οποιαδήποτε σχέση τους ρωτήθηκαν πώς αντέδρασαν απάντησαν οι 166, από τις οποίες οι 75 (47.2%) μίλησαν για μια δυναμική αντίδραση, οι 31 (19.5%) μίλησαν για μια παθητική, οι 53 (33.3%) μίλησαν για μία ουδέτερη και οι υπόλοιπες 7 δεν προσδιόρισαν κάποια συγκεκριμένη αντίδραση.

Παρόμοια συμπεράσματα προκύπτουν και στην έρευνα των Henton κ.ά.(1983)⁴⁶⁴. Όταν ρωτήθηκαν τα θύματα άσκησης βίας για το ποια ήταν η αντίδρασή τους, το 47,2% δήλωσε ότι αντεπιτέθηκε, το 44,4% ότι έβαλε τα κλάματα, ένα 26,4% δήλωσε

παρουσιάζεται με Α, τη δεύτερη συνηθισμένη η οποία παρουσιάζεται με Β και την τρίτη συνηθισμένη η οποία παρουσιάζεται με Γ.

⁴⁶⁴ Βλ. Henton, J. M., Cate, R. M., Koval, J. E., Lloyd, S., A. & Christofer, F. S. 1983. Romance and violence in dating relationships, *Journal of Family Issues* 3: 467-482.

ότι απομακρύνθηκε, το 51,4% δήλωσε ότι συζήτησε μαζί του και το 38,9% δήλωσε ότι έφυγε από τον χώρο όπου έγινε το περιστατικό.

Ε. Προσπάθειες διακοπής σχέσης μετά από περιστατικό σωματικής βίας

Στην ερώτηση για το πόσες φορές προσπάθησαν να διακόψουν τη σχέση μέχρι να την σταματήσουν οριστικά, βρέθηκε ότι από τις 103 έφηβες οι 56 (54%) προσπάθησαν δύο με τρεις φορές, οι 16 έφηβες (15,5%) προσπάθησαν τέσσερις με έξι φορές, οι 5 έφηβες (5%) επτά με δέκα φορές, ενώ οι 20 έφηβες (19,5%) συνεχίζουν αυτή τη σχέση, χωρίς να προσπαθήσουν να τη διακόψουν. Το ενθαρρυντικό στοιχείο είναι ότι ανεξάρτητα από το εάν συνέχισαν τη σχέση, στην πορεία οι περισσότερες από αυτές τη διέκοψαν.

Ο παρακάτω πίνακας είναι ενδεικτικός:

	Συχνότητα	Ποσοστό
2-3 φορές	56	54 %
4-6 φορές	16	15,5 %
7-10 φορές	5	5 %
Πάνω από 10	6	6 %
Συνεχίζουν	20	19,5 %
Σύνολο	103	100 %

Όταν οι 63 έφηβες ρωτήθηκαν για το ποιος πήρε την απόφαση διακοπής της σχέσης, οι 54 έφηβες (85,7%) απάντησαν ότι κυρίως αυτές πήραν την απόφαση, οι 6 (9,5%) απάντησαν ότι και οι δύο πήραν την απόφαση και οι 3 έφηβες (4,8%) ότι ο σύντροφός τους πήρε την απόφαση.

ΣΤ. Συμπεράσματα

Σ' αυτή την ενότητα, διερευνήθηκε η στάση των εφήβων γυναικών που έχουν υποστεί σωματική βία όσον αφορά την αναφορά του περιστατικού βίας σε κάποιον τρίτο, τη συνέχιση ή τη διακοπή της σχέσης και τη γενικότερη αντίδρασή τους στο περιστατικό της σωματικής βίας.

Σχετικά με το εάν ανέφεραν το περιστατικό της βίας, ενθαρρυντικό είναι το γεγονός ότι οι τέσσερις στις πέντε το ανέφεραν· αποθαρρυντικό όμως είναι ότι όσες δεν το ανέφεραν είπαν ότι δεν θεώρησαν ότι είχε γίνει κάτι σημαντικό. Αυτή η απάντηση δείχνει ότι η άσκηση βίας εναντίον τους δεν εκλαμβάνεται ως επιλήψιμη ή αποδοκιμαστέα συμπεριφορά

Θεωρούμε ότι αυτή η στάση οφείλεται στους εξής παράγοντες:

— Οι γυναίκες που πιστεύουν στον εαυτό τους δεν αυτο-προσδιορίζονται ως κακοποιημένες· κατά συνέπεια, δεν θεωρούν την άσκηση βίας πάνω τους ως κάτι το σοβαρό.

— Η ύπαρξη των στερεοτύπων σχετικά με τα θύματα και τους δράστες της βίας εμποδίζουν αφενός τις περισσότερες γυναίκες να θεωρούν ότι υφίστανται βία και

αφετέρου να θεωρούν ότι ο δικός τους σύντροφος τους ασκεί βία. Σ' αυτές τις περιπτώσεις, η βία δεν ασκείται από κάποιον που η γυναίκα αποκαλεί ως δράστη βίας, αλλά από κάποιον που η γυναίκα θεωρεί ότι την αγαπάει. Αυτό είναι κάτι που τη δυσκολεύει να ορίσει κάποια πράξη ως πράξη βίας και την οδηγεί στο να απωθήσει ό,τι της συμβαίνει και να το θεωρήσει ως κάτι μη σοβαρό και σπουδαίο. Αυτό είναι κάτι που μπορεί να γίνει κατανοητό, γιατί η γυναίκα όταν πρωτογνωρίζει τον σύντρόφο της έρχεται σε επαφή καταρχήν με τα θετικά στοιχεία του χαρακτήρα του και μόνο σε επόμενες φάσεις γνωρίζει τη βία και τα αρνητικά στοιχεία του χαρακτήρα του (Mahoney 1994· Kelly 1988)⁴⁶⁵.

— Η παραπλανητική άποψη περί σπανιότητας του εγκλήματος αποτρέπει τον προσδιορισμό του ως κάτι αξιόποιο.

— Η επαναπλαισίωση της έννοιας της βίας και των ορίων της ως μη σοβαρό περιστατικό επιτρέπει στις γυναίκες-θύματα να επιβιώσουν. Η ελαχιστοποίηση της σοβαρότητας του περιστατικού καθώς και η απώλεια μνήμης είναι δύο τεχνικές επιβίωσης σε εμπειρίες θυματοποίησης. Η Liz Kelly (1988)⁴⁶⁶ διεξήγαγε μια ποιοτική έρευνα με 60 γυναίκες με τίτλο «Πώς οι γυναίκες προσδιορίζουν τις εμπειρίες της βίας». Στο πλαίσιο της έρευνας αυτής, εντοπίστηκε ότι δύο από τις πιο συχνές αντιδράσεις των γυναικών σε σχέσεις βίας ήταν η απώλεια μνήμης, όσον αφορά την ανάκληση των γεγονότων, και η ελαχιστοποίηση της σημασίας ενός περιστατικού βίας. Σύμφωνα με την Kelly, τείνουμε να ξεχνάμε γεγονότα τα οποία δεν καταλαβαίνουμε, γεγονότα τα οποία δεν μπορούμε να προσδιορίσουμε, καθώς και γεγονότα που μας φορτίζουν συναισθηματικά. Η απώλεια της μνήμης που συνδέεται με τα βίαια περιστατικά συνδέεται επίσης και με την αρνητική εικόνα που ακολουθεί το θύμα. Επίσης, η Kelly εντόπισε στην έρευνά της ότι, όταν οι γυναίκες πιστεύουν ότι κανείς δεν θα πάρει στα σοβαρά τη βία που υφίστανται, τότε και αυτές οι ίδιες, για να μην νιώσουν ακύρωση από το κοινωνικό τους περιβάλλον, ελαχιστοποιούν το γεγονός και αυτό πολλές φορές τις οδηγεί στο να εκφράζουν εντελώς αντίθετα συναισθήματα από αυτά που πραγματικά νιώθουν.

Επίσης βρήκαμε ότι οι έφηβες αναφέρουν τα περιστατικά της βίας που έχουν υποστεί συχνότερα στους φίλους/ες, παρά στα μέλη της οικογένειας (Πίνακας 88). Αυτό το αποτέλεσμα οδηγεί στο συμπέρασμα ότι πρέπει να διαμορφωθεί μια πολιτική όπου το φιλικό περιβάλλον, δηλαδή στην περίπτωση αυτή ο συνολικός μαθητικός πληθυσμός, να αποτελέσει δυναμικό πεδίο παρέμβασης. Το κοινωνικό περιβάλλον μπορεί να ασκήσει κατάλληλη επιρροή με στόχο την αποφυγή μελλοντικής βίας.

Επισημαίνουμε ακόμα ότι σε αυτή την ενότητα εντοπίστηκε ότι είναι ακόμα αρκετά ισχυρό το στερεότυπο της ενοχοποίησης του θύματος, αφού όταν οι έφηβες ανέφεραν το περιστατικό της βίας, ένα 13,49% από όσους το ανέφεραν την ρώτησαν «Τι του έκανες για να σε κακομεταχειριστεί;» (Πίνακας 88). Αυτή η κατάσταση καθιστά αναγκαία την ανάπτυξη μιας κεντρικά κατευθυνόμενης καμπάνιας ευαισθητοποίησης του κοινού για την ανατροπή τέτοιου είδους στερεότυπων.

⁴⁶⁵ Βλ. Mahoney, M. 1994. Victimization or oppression? Women's lives, violence, and agency, στο M. Fineman & R. Mykitiuk (επιμ.), *The public nature of private violence* New York: Routledge, σσ. 59-92· Kelly, L. 1988. How women define their experiences of violence, στο K. Yllo & M. Bograd (επιμ.), *Feminist perspectives on wife abuse*. Newbury Park, CA: Sage, σσ. 114-132.

⁴⁶⁶ Βλ. Kelly, L. 1988. How women define their experiences of violence, στο K. Yllo & M. Bograd (επιμ.), *Feminist perspectives on wife abuse* Newbury Park, CA: Sage, σσ. 114-132 .

Αρκετά ενδιαφέροντα συμπεράσματα προκύπτουν επίσης από την εξέταση των λόγων συνέχισης μίας σχέσης στην οποία οι έφηβες δήλωσαν ότι είχαν υποστεί βία. Στην έρευνα μας, η πιο συνηθισμένη αιτία για τη συνέχιση της σχέσης είναι η προσδοκία αλλαγής και η απόφαση τους να του δώσουν μια ακόμα ευκαιρία. Το ενθαρρυντικό στοιχείο είναι ότι, ανεξάρτητα από το εάν συνέχισαν τη σχέση, στο τέλος οι περισσότερες δέχονταν (Πίνακας 91).

Τέλος, όσον αφορά τη γενικότερη αντίδρασή τους στο περιστατικό της σωματικής βίας βρέθηκε ότι οι περισσότερες έφηβες έδειξαν μία δυναμική στάση (Πίνακας 90). Ερευνητικά παρουσιάζει ενδιαφέρον να εξεταστεί κατά πόσο αυτή η στάση αλλάζει σε σχέση με την ηλικία των εφήβων. Με άλλα λόγια, το ζήτημα είναι κατά πόσο κάποιες από αυτές τις έφηβες που θα συνεχίσουν τη σχέση και δεσμευτούν νομικά με τον δράστη της βίας διατηρήσουν την ίδια στάση. Επίσης, ερευνητικό ενδιαφέρον παρουσιάζει να εξεταστεί πόσο σύντομα διακόπτουν τη σχέση οι έφηβες που δείχνουν μία δυναμική στάση σε σχέση με τις έφηβες που δείχνουν μία παθητική στάση αντιμετώπισης της βίας.

VI. Αντιλήψεις αποδοχής βίας

Σ' αυτή τη φάση, εξετάσαμε ποιες είναι οι αντιλήψεις των εφήβων γυναικών που έχουν συνάψει σχέση και αυτών που δεν έχουν συνάψει σχέση, σχετικά με τον βαθμό αποδοχής άσκησης βίας ενάντια στις γυναίκες. Επίσης, επιδιώξαμε να διερευνήσουμε εάν υπάρχει κάποια διαφοροποίηση ανάμεσα στις αντιλήψεις αυτών που έχουν υποστεί βίαιη συμπεριφορά και σε αυτές που δεν έχουν υποστεί.

A. Αντιλήψεις αποδοχής σωματικής βίας

Αντιλήψεις αποδοχής σωματικής βίας από έφηβες που έχουν σχέση

Μία σειρά από ερωτήσεις χρησιμοποιήθηκαν για να καταγράψουν τις αντιλήψεις αποδοχής άσκησης σωματικής βίας ενάντια στις γυναίκες. Πιο συγκεκριμένα:

Όταν οι 486 μαθήτριες λυκείου που είχαν σχέση ρωτήθηκαν για το εάν πιστεύουν ότι ένας άντρας έχει δικαίωμα να χτυπήσει μία γυναίκα, βρέθηκε ότι:

— 473 έφηβες (97,30%) δήλωσαν ότι ένας άντρας δεν έχει δικαίωμα ποτέ να χτυπήσει μία γυναίκα, ενώ 13 έφηβες (2,70%) δήλωσαν ότι καμιά φορά ή πάντα το έχει αυτό το δικαίωμα.

— 471 έφηβες (96,90%) δήλωσαν ότι ένας άντρας δεν έχει δικαίωμα ποτέ να χτυπήσει μία γυναίκα εάν έχει σχέση μαζί της, ενώ 15 έφηβες (3,10%) δήλωσαν ότι καμιά φορά ή έχει αυτό το δικαίωμα, εάν έχει σχέση μαζί της.

— 463 έφηβες (95,30%) δήλωσαν ότι ένας άντρας δεν έχει δικαίωμα ποτέ να χτυπήσει μία γυναίκα εάν είναι παντρεμένοι, ενώ 23 έφηβες (4,70%) δήλωσαν ότι καμιά φορά ή πάντα έχει αυτό το δικαίωμα, εάν είναι παντρεμένοι.

— 376 έφηβες (77,40%) δήλωσαν ότι ένας άντρας δεν έχει δικαίωμα ποτέ να χτυπήσει μία γυναίκα, εάν έχει κοιμηθεί με κάποιον άλλο, ενώ 110 έφηβες (22,60%) δήλωσαν ότι καμιά φορά ή πάντα έχει αυτό το δικαίωμα, εάν έχει κοιμηθεί με άλλον.

Τα παραπάνω αποτελέσματα παρουσιάζονται αναλυτικότερα στον πίνακα που ακολουθεί:

Πίνακας 92α: Αντιλήψεις αποδοχής σωματικής βίας από έφηβες που έχουν σχέση				
	Πιστεύεις ότι ο άντρας έχει δικαίωμα να χτυπήσει μια γυναίκα:			
 μια γυναίκα	... Εάν έχει σχέση μαζί της	... Εάν είναι παντρεμένοι	... Εάν έχει κοιμηθεί με άλλον
Ποτέ	97,30%	96,90%	95,30%	77,40%
	473	471	463	376
Καμιά φορά	2,50%	2,90%	4,30%	21,00%
	12	14	21	102
Πάντα	0,20%	0,20%	0,40%	1,60%
	1	1	2	8
Σύνολο	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
	486	486	486	486

Τα στοιχεία του Πίνακα 92α παρουσιάζονται περισσότερο κωδικοποιημένα στον Πίνακα 92β:

Πίνακας 92β: Αντιλήψεις αποδοχής σωματικής βίας από έφηβες που έχουν σχέση				
	Πιστεύεις ότι ο άντρας έχει δικαίωμα να χτυπήσει ... μια γυναίκα			
 Μια γυναίκα	... εάν έχει σχέση μαζί της	... εάν είναι παντρεμένοι	... εάν έχει κοιμηθεί με άλλον
Αποδοχή	2,70%	3,10%	4,70%	22,60%
	13	15	23	110
Μη αποδοχή	97,30%	96,90%	95,30%	77,40%
	473	471	463	376

Στη συνέχεια, κάναμε μία επιπλέον ανάλυση του υπο-δείγματος των εφήβων που αποδέχονται τη βία και έχουν υποστεί βία στη σχέση και ($n = 13^{467}$, $n = 15^{468}$, $n = 23^{469}$, $n = 110^{470}$) και σε αυτές που αποδέχονται τη βία αλλά δεν έχουν υποστεί βία στη σχέση τους. Ο πίνακας 93⁴⁷¹ παρουσιάζει τις απόψεις των εφήβων της πρώτης

⁴⁶⁷ Το ($n = 13$) αντιστοιχεί στο σύνολο των εφήβων που αποδέχονται την άσκηση σωματικής βίας σε μια γυναίκα (Πίνακας 92β).

⁴⁶⁸ Το ($n = 15$) αντιστοιχεί στο σύνολο των εφήβων που αποδέχονται την άσκηση σωματικής βίας σε μια γυναίκα, εάν ο άντρας έχει σχέση μαζί της (Πίνακας 92β).

⁴⁶⁹ Το ($n = 23$) αντιστοιχεί στο σύνολο των εφήβων που αποδέχονται την άσκηση σωματικής βίας σε μια γυναίκα, εάν είναι παντρεμένοι (Πίνακας 92β).

⁴⁷⁰ Το ($n = 110$) αντιστοιχεί στο σύνολο των εφήβων που αποδέχονται την άσκηση σωματικής βίας σε μια γυναίκα εάν έχει κοιμηθεί με άλλον (Πίνακας 92β).

⁴⁷¹ Ο πίνακας 93 και ο πίνακας 94 θα μπορούσαν να ενοποιηθούν για να φαίνεται ότι το σύνολο σε κάθε επιμέρους παράλληλη και οριζόντια στήλη ισοδυναμεί με 100%. Για παράδειγμα, το πρώτο ποσοστό, 46%, που αναφέρεται στον Πίνακα 93, αθροιζόμενο με το πρώτο ποσοστό, 54%, στον πίνακα 94, ισοδυναμεί με 100%, αφού αφορά το $n = 13$ συνολικά.

κατηγορίας, ενώ ο πίνακας 94 παρουσιάζει τις απόψεις των εφήβων της δεύτερης κατηγορίας.

Πίνακας 93: Αντιλήψεις αποδοχής σωματικής βίας από έφηβες που έχουν υποστεί κάποια μορφή βίας				
Έφηβες που έχουν υποστεί	Πιστεύεις ότι ο άντρας έχει δικαίωμα να χτυπήσει ...μια γυναίκα			
	... μια γυναίκα (n = 13)	...Εάν έχει σχέση μαζί της (n = 15)	... Εάν είναι παντρεμένοι (n = 23)	... Εάν έχει κοιμηθεί με άλλον (n = 110)
Σωματική βία	46%	47%	57%	49%
	6	7	13	54
Σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά	69%	47%	65%	63%
	9	7	15	69
Βιασμός	23%	7%	17%	21%
	3	1	4	23

Πίνακας 94: Αντιλήψεις αποδοχής σωματικής βίας από έφηβες που δεν έχουν υποστεί κάποια μορφή βίας				
Έφηβες που δεν έχουν υποστεί:	Πιστεύεις ότι ο άντρας έχει δικαίωμα να χτυπήσει ...μια γυναίκα			
	... μια γυναίκα (n=13)	...Εάν έχει σχέση μαζί της (n=15)	... Εάν είναι παντρεμένοι (n=23)	... Εάν έχει κοιμηθεί με άλλον (n=110)
Σωματική βία	54%	53%	43%	51%
	7	8	10	56
Σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά	31%	53%	35%	37%
	4	8	8	41
Βιασμός	77%	93%	83%	79%
	10	14	19	87

Εξετάζοντας τα στοιχεία που καταγράφονται στους πίνακες 93 και 94, διαπιστώνουμε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των εφήβων που αποδέχονται τη βία δεν έχουν υποστεί οι ίδιες σωματική βία ή βιασμό⁴⁷². Αυτή η διαπίστωση δείχνει ότι δεν ευθύνονται οι αντιλήψεις της εφηβής για τη βία που τυχόν μπορεί να υποστεί.

Αντίθετα συμπεράσματα βρίσκουμε όμως, όταν επιχειρήσουμε να αναλύσουμε το υπο-δείγμα αποδοχής της βίας, χωρίζοντάς το σε αυτές που έχουν υποστεί σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά και σε αυτές που δεν έχουν υποστεί. Σ' αυτή την περίπτωση, βρίσκουμε ότι οι περισσότερες έφηβες που έχουν υποστεί σεξουαλική

⁴⁷² Υπάρχει μία περίπτωση που δεν ισχύει αυτό και είναι στην περίπτωση αποδοχής της βίας «Εάν είναι παντρεμένοι» που τότε οι έφηβες που έχουν υποστεί σωματική βία είναι οι περισσότερες,

επιθετική συμπεριφορά αποδέχονται και την άσκηση σωματικής βίας ενάντια σε μία γυναίκα, σε όλες τις περιπτώσεις, εκτός από αυτήν που ο άντρας διατηρεί σχέση μαζί με τη γυναίκα. Στις περιπτώσεις αυτές, δεν βρίσκουμε κάποια ουσιαστική διαφοροποίηση στις αντιλήψεις αποδοχής της σωματικής βίας ανάμεσα σε αυτές που έχουν υποστεί σωματική βία και το έγκλημα του βιασμού και σε αυτές που δεν έχουν υποστεί. Σε γενικές γραμμές, όμως, αφενός οι διαφοροποιήσεις είναι πολύ μικρές και αφετέρου όλα τα υποδείγματα των εφήβων είναι πολύ περιορισμένα για να βγάλουμε στατιστικά σημαντικά συμπεράσματα.

Αντιλήψεις αποδοχής σωματικής βίας από έφηβες που δεν έχουν σχέση

Όταν οι 114 μαθήτριες λυκείου που δεν είχαν ποτέ σχέση με αγόρι ρωτήθηκαν για το εάν πιστεύουν ότι ένας άντρας έχει δικαίωμα να χτυπήσει μία γυναίκα, βρέθηκε ότι:

— 108 έφηβες (94,70%) δήλωσαν ότι ένας άντρας δεν έχει δικαίωμα ποτέ να χτυπήσει μία γυναίκα, ενώ 6 έφηβες (5,30%) δήλωσαν ότι καμιά φορά έχει αυτό το δικαίωμα.

— 108 έφηβες (94,70%) δήλωσαν ότι ένας άντρας δεν έχει δικαίωμα ποτέ να χτυπήσει μία γυναίκα εάν έχει σχέση μαζί της, ενώ 6 έφηβες (5,30%) δήλωσαν ότι καμιά φορά έχει αυτό το δικαίωμα, εάν έχει σχέση μαζί της.

— 105 έφηβες (92,10%) δήλωσαν ότι ένας άντρας δεν έχει δικαίωμα ποτέ να χτυπήσει μία γυναίκα, εάν είναι παντρεμένοι, ενώ 9 έφηβες (7,90%) δήλωσαν ότι καμιά φορά έχει αυτό το δικαίωμα, εάν είναι παντρεμένοι.

— 91 έφηβες (79,80%) δήλωσαν ότι ένας άντρας δεν έχει δικαίωμα ποτέ να χτυπήσει μία γυναίκα, εάν έχει κοιμηθεί με άλλον, ενώ 23 έφηβες (20,20%) δήλωσαν ότι καμιά φορά ή πάντα έχει αυτό το δικαίωμα, εάν έχει κοιμηθεί με άλλον.

Τα παραπάνω αποτελέσματα παρουσιάζονται αναλυτικότερα στον πίνακα που ακολουθεί:

	Πιστεύεις ότι ο άντρας έχει δικαίωμα να χτυπήσειμια γυναίκα			
	... μια γυναίκα	... Εάν έχει σχέση μαζί της	... Εάν είναι παντρεμένοι	... Εάν έχει κοιμηθεί με άλλον
Ποτέ	94,70%	94,70%	92,10%	79,80%
	108	108	105	91
Καμιά φορά	5,30%	5,30%	7,90%	18,40%
	6	6	9	21
Πάντα				1,80%
				2
Σύνολο	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
		114	114	114

B. Αντιλήψεις αποδοχής σεξουαλικού εξαναγκασμού

Αντιλήψεις αποδοχής σεξουαλικού εξαναγκασμού από έφηβες που έχουν σχέση

Όταν οι 486 μαθήτριες λυκείου που είχαν σχέση ρωτήθηκαν για το εάν πιστεύουν ότι ένας άντρας έχει δικαίωμα να εξαναγκάσει κάποια γυναίκα (φίλη ή σύζυγο) να κάνουν έρωτα, βρέθηκε ότι:

— 457 έφηβες (94%) δήλωσαν ότι ένας άντρας δεν έχει δικαίωμα ποτέ να εξαναγκάσει μια γυναίκα να κάνουν έρωτα εάν έχουν πολύ καιρό σχέση, ενώ 9 έφηβες (6%) είπαν ότι καμιά φορά ή πάντα έχει αυτό το δικαίωμα.

— 394 έφηβες (81,10%) δήλωσαν ότι ένας άντρας δεν έχει δικαίωμα ποτέ να εξαναγκάσει μια γυναίκα να κάνουν έρωτα εάν είναι παντρεμένοι, ενώ 92 έφηβες (19%) είπαν ότι καμιά φορά ή πάντα έχει αυτό το δικαίωμα, εάν είναι παντρεμένοι.

— 435 έφηβες (89,50%) δήλωσαν ότι ένας άντρας δεν έχει δικαίωμα ποτέ να εξαναγκάσει κάποια γυναίκα να κάνουν έρωτα εάν είναι πολύ αναμμένος και δεν μπορεί να σταματήσει, ενώ 51 έφηβες (10,50%) δήλωσαν ότι καμιά φορά ή πάντα έχει αυτό το δικαίωμα εάν είναι πολύ αναμμένος και δεν μπορεί να σταματήσει.

Τα παραπάνω αποτελέσματα παρουσιάζονται αναλυτικότερα στον πίνακα που ακολουθεί:

Πίνακας 96: Αντιλήψεις αποδοχής σεξουαλικού εξαναγκασμού από έφηβες που έχουν σχέση			
	Ο άντρας έχει δικαίωμα να εξαναγκάσει κάποια γυναίκα (φίλη ή σύζυγο) να κάνουν έρωτα αν...		
	... έχουν πολύ καιρό σχέση	... είναι παντρεμένοι	... είναι πολύ 'αναμμένος' και δεν μπορεί να σταματήσει
Ποτέ	94,00%	81,10%	89,50%
	457	394	435
Καμιά φορά	5,80%	16,90%	10,10%
	28	82	49
Πάντα	0,20%	2,10%	0,40%
	1	10	2
Σύνολο	100,00%	100,00%	100,00%
	486	486	486

Τα στοιχεία του Πίνακα 96 παρουσιάζονται συγκεντρωτικά στον Πίνακα 97:

Πίνακας 97: Αντιλήψεις αποδοχής σεξουαλικού εξαναγκασμού από έφηβες που έχουν σχέση			
Ο άντρας έχει δικαίωμα να εξαναγκάσει κάποια γυναίκα (φίλη ή σύζυγο) να κάνουν έρωτα εάν ...			
	... έχουν πολύ καιρό σχέση	... είναι παντρεμένοι	... είναι πολύ αναμμένος και δεν μπορεί να σταματήσει
Αποδοχή	6.00%	18,90%	10,50%
	29	92	51
Μη αποδοχή	94,00%	81,10%	89,50%
	457	394	435

Στη συνέχεια, κάναμε μία επιπλέον ανάλυση του υπο-δείγματος των εφήβων που έχουν σχέση ανάμεσα σε αυτές που έχουν υποστεί βία και σε αυτές που δεν έχουν υποστεί βία. Τα αποτελέσματα της ανάλυσης παρουσιάζονται στους δύο πίνακες που ακολουθούν:

Πίνακας 98 ⁴⁷³ : Αντιλήψεις αποδοχής σεξουαλικού εξαναγκασμού από έφηβες που έχουν σχέση και έχουν υποστεί βία			
Ο άντρας έχει δικαίωμα να εξαναγκάσει κάποια γυναίκα (φίλη ή σύζυγο) να κάνουν έρωτα εάν			
	... έχουν πολύ καιρό σχέση (n = 29)	... είναι παντρεμένοι (n = 92)	... είναι πολύ αναμμένος και δεν μπορεί να σταματήσει (n = 51)
Σωματική βία	45%	54%	47%
	13	50	24
Σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά	66%	68%	65%
	19	63	33
Βιασμός	24%	28%	18%
	7	26	9

⁴⁷³ Ο πίνακας 98 και ο πίνακας 99 θα μπορούσαν να ενοποιηθούν για να φαίνεται ότι το σύνολο σε κάθε επιμέρους παράλληλη και οριζόντια στήλη ισοδυναμεί με 100%. Για παράδειγμα, το πρώτο ποσοστό που αναφέρεται στον πίνακα 98, το 45%, αθροιζόμενο με το πρώτο ποσοστό στον πίνακα 99, το 55%, ισοδυναμεί με 100%, αφού αφορά το n = 29 συνολικά.

Πίνακας 99: Αντιλήψεις αποδοχής σεξουαλικού εξαναγκασμού από έφηβες που έχουν σχέση			
	Ο άντρας έχει δικαίωμα να εξαναγκάσει κάποια γυναίκα (φίλη ή σύζυγο) να κάνουν έρωτα εάν		
Έφηβες που δεν έχουν υποστεί	... έχουν πολύ καιρό σχέση (n = 29)	... είναι παντρεμένοι (n = 92)	... είναι πολύ αναμμένοι και δεν μπορεί να σταματήσει (n = 51)
Σωματική βία	55%	46%	53%
	16	42	27
Σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά	34%	32%	35%
	10	29	18
Βιασμός	76%	72%	82%
	22	66	42

Εξετάζοντας τα στοιχεία του πίνακα 98 και 99, γίνεται φανερό ότι η πλειοψηφία των εφήβων που αποδέχονται τον σεξουαλικό εξαναγκασμό των γυναικών δεν έχουν υποστεί σωματική βία. Οι απόψεις τους διαφέρουν όταν το ζευγάρι είναι παντρεμένο, όπου σ' αυτή την περίπτωση αυξάνεται η τάση αποδοχής.

Σε παρόμοια αποτελέσματα καταλήγουμε και όταν εξετάσουμε το υπο-δείγμα των εφήβων που έχει δηλώσει ότι έχει υποστεί βιασμό· δηλαδή βρίσκουμε ότι η πλειοψηφία των εφήβων που αποδέχεται τον σεξουαλικό εξαναγκασμό των γυναικών δεν έχει υποστεί το έγκλημα του βιασμού. Οι απόψεις τους διαφέρουν όταν το ζευγάρι είναι παντρεμένο, όπου σ' αυτή την περίπτωση αυξάνεται η τάση αποδοχής .

Όμως, αντίθετα αποτελέσματα βρίσκουμε όταν εξετάσουμε το υπο-δείγμα των εφήβων που έχει δηλώσει ότι έχει υποστεί σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά· δηλαδή βρίσκουμε ότι η πλειοψηφία των εφήβων που αποδέχεται τον σεξουαλικό εξαναγκασμό των γυναικών έχει υποστεί σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά.

Αντιλήψεις αποδοχής σεξουαλικού εξαναγκασμού από έφηβες που δεν έχουν σχέση

Όταν οι 114 μαθήτριες λυκείου που δεν είχαν σχέση ρωτήθηκαν αν πιστεύουν ότι ένας άντρας έχει δικαίωμα να εξαναγκάσει μια γυναίκα (φίλη ή σύζυγο) να κάνουν έρωτα, βρέθηκε ότι:

— 108 έφηβες (94,70%) δήλωσαν ότι ένας άντρας δεν έχει δικαίωμα ποτέ να εξαναγκάσει κάποια γυναίκα να κάνουν έρωτα εάν έχουν πολύ καιρό σχέση, ενώ 6 έφηβες (5,30%) δήλωσαν ότι καμιά φορά ή πάντα έχει αυτό το δικαίωμα.

— 96 έφηβες (84,20%) δήλωσαν ότι ένας άντρας δεν έχει δικαίωμα ποτέ να εξαναγκάσει μια γυναίκα να κάνουν έρωτα εάν είναι παντρεμένοι, ενώ 18 έφηβες (15,80%) δήλωσαν ότι καμιά φορά έχει αυτό το δικαίωμα, εάν είναι παντρεμένοι.

— 104 έφηβες (91,20%) δήλωσαν ότι ένας άντρας δεν έχει δικαίωμα ποτέ να εξαναγκάσει μια γυναίκα να κάνουν έρωτα εάν είναι πολύ αναμμένοι και δεν μπορεί να

σταματήσει και 10 έφηβες (8,80%) δήλωσαν ότι καμιά φορά ή πάντα το έχει αυτό το δικαίωμα, αν έχει έντονη ερωτική επιθυμία.

Τα αποτελέσματα αυτά παρουσιάζονται αναλυτικότερα στον πίνακα που ακολουθεί:

Πίνακας 100: Αντιλήψεις αποδοχής σεξουαλικού εξαναγκασμού από έφηβες που δεν έχουν σχέση			
	Ο άντρας έχει δικαίωμα να εξαναγκάσει κάποια γυναίκα (φίλη ή σύζυγο) να κάνουν έρωτα εάν .		
	... έχουν πολύ καιρό σχέση	... είναι παντρεμένοι	... είναι πολύ 'αναμμένος' και δεν μπορεί να σταματήσει
Ποτέ	94,70%	84,20%	91,20%
	108	96	104
Καμιά φορά	4,40%	15,80%	8,80%
	5	18	10
Πάντα	0,90%		
	1		
Σύνολο	100,00%	100,00%	100,00%
	114	114	114

Γ. Συμπεράσματα

Σύμφωνα με τα πορίσματα της έρευνας, όσον αφορά τις αντιλήψεις αποδοχής άσκησης σωματικής βίας ενάντια στις γυναίκες, στις έφηβες που έχουν σχέση και σε αυτές που δεν έχουν σχέση (Πίνακες 92α, 92β και 95), διαπιστώσαμε ότι οι έφηβες που δεν έχουν σχέση παρουσιάζουν αυξημένο ποσοστό αποδοχής της βίας, κατά δύο με τρεις ποσοστιαίες μονάδες, σε όλες τις απαντήσεις, εκτός από την ερώτηση «Εάν έχει κοιμηθεί με άλλον». Σ' αυτή την ερώτηση, οι έφηβες που έχουν σχέση δείχνουν να αποδέχονται κατά δύο ποσοστιαίες μονάδες περισσότερο το ενδεχόμενο άσκησης της βίας από τις έφηβες που δεν έχουν σχέση. Αυτή η μικρή διαφορά, όσον αφορά τις αντιλήψεις τους, ανάμεσα να ασκεί βία στη σύντροφό του, όταν αυτή δεν έχουν αξίζει να μελετηθεί περισσότερο.

Βλέπουμε η αποδοχή της βίας είναι μεγαλύτερη στις περιπτώσεις που η γυναίκα 'κοιμάται' με κάποιον άλλον -22,60% των εφήβων, δηλαδή η μία στις πέντε έφηβες, που είχαν σχέση δήλωσε ότι ο άντρας έχει αυτό το δικαίωμα καμιά φορά ή πάντα,, γεγονός που δείχνει ότι οι έφηβες αυτές έχουν υιοθετήσει την κυρίαρχη αντίληψη ότι νομιμοποιείται ένας άντρας να ασκεί βία στη σύντροφό του, όταν αυτή τον ατατά. Ουσιαστικά δηλαδή η γυναίκα είναι αυτή που προκαλεί με τη συμπεριφορά της την άσκηση βίας εναντίον της. Αξίζει να διερευνηθεί πάντως περισσότερο αν το

πιστεύουν πραγματικά ή αν έχουν αποδεχτεί άκριτα την περιρρέουσα κοινωνική αντίληψη.

Αυτό το ποσοστό αποδοχής είναι διπλάσιο από αυτό που βρέθηκε σε έρευνα που έγινε στη Βρετανία το 1998, και διερεύνησε τις στάσεις των νέων απέναντι στη βία, στον έρωτα και στις σχέσεις (Burton, Kitzinger, Kelly & Reagan 1998).⁴⁷⁴ Το ερώτημα που τίθεται είναι αν τα διαφορετικά επίπεδα αποδοχής της βίας έχουν να κάνουν με τη διαφορετική πολιτισμική πραγματικότητα των δύο χωρών ή αν τα μικρότερα ποσοστά στη Βρετανία οφείλονται στο γεγονός ότι οι έφηβες εκεί έχουν παρακολουθήσει προγράμματα πρόληψης της βίας αρκετά νωρίς και ως εκ τούτου έχουν διαμορφώσει διαφορετικές αντιλήψεις

Επίσης, η αποδοχή της άσκησης βίας αυξάνεται στις περιπτώσεις που υπάρχει συντροφική σχέση και ακόμα περισσότερο στις περιπτώσεις που υπάρχει γάμος. Σύμφωνα με τις αντιλήψεις των εφήβων γυναικών, στην τελευταία περίπτωση, ο άντρας νομιμοποιείται ακόμα περισσότερο να ασκεί βία ενάντια στη γυναίκα του..

Όσον αφορά τώρα τις αντιλήψεις αποδοχής του σεξουαλικού εξαναγκασμού ανάμεσα στις έφηβες που έχουν σχέση και σε αυτές που δεν έχουν σχέση, δεν διαπιστώνουμε ουσιαστική διαφοροποίηση (Πίνακες 97 και 100). Αξίζει να σημειωθεί, όμως, ότι υπάρχει γενικά ένα ιδιαίτερα υψηλό ποσοστό αποδοχής σεξουαλικού εξαναγκασμού ενάντια στις γυναίκες. Πιο συγκεκριμένα, βλέπουμε ότι το 19,00% των εφήβων κοριτσιών που έχει συνάψει σχέση και το 15,80% των εφήβων που δεν είχε ποτέ σχέση δήλωσαν ότι ένας άντρας έχει το δικαίωμα καμιά φορά να εξαναγκάσει μια γυναίκα σε έρωτα, εάν είναι παντρεμένοι (Πίνακες 97 και 100). Αυτό το συμπέρασμα αντανακλά την ευρύτητα διαδεδομένη στερεότυπη αντίληψη ότι ο γάμος αποτελεί διαβατήριο εξαναγκασμού σε έρωτα. Εξετάζοντας τώρα τις αντιλήψεις ανάμεσα στα δύο υποδείγματα των εφήβων που έχουν σχέση ανάμεσα σε αυτές που έχουν υποστεί βία και σε αυτές που δεν έχουν υποστεί βία, βρίσκουμε ότι το ποσοστό αποδοχής είναι μεγαλύτερο ανάμεσα σε αυτές που δεν έχουν υποστεί σωματική βία ή βιασμό, γεγονός που επιβεβαιώνει την άποψη ότι οι αντιλήψεις των εφήβων κοριτσιών δεν ευθύνονται για την άσκηση βίας εναντίον τους (Πίνακες 93, 94, 98 και 99).

Συγκρίνοντας τώρα το επίπεδο αποδοχής άσκησης σωματικής βίας και σεξουαλικού εξαναγκασμού ενάντια στις γυναίκες, διαπιστώνουμε ότι οι αντιλήψεις αποδοχής του σεξουαλικού εξαναγκασμού είναι πιο διαδεδομένες απ' ό,τι οι αντιλήψεις αποδοχής της σωματικής βίας (Πίνακες 92α, 92β, 95, 97 & 100). Το μεγαλύτερο ποσοστό αποδοχής του σεξουαλικού εξαναγκασμού δείχνει ότι οι στερεότυπες αντιλήψεις των εφήβων για την ερωτική διαθεσιμότητα της γυναίκας είναι πολύ πιο ισχυρές απ' ό,τι οι αντιλήψεις τους για την αποδοχή επιβολής σωματικής βίας. Αυτό συνδέεται στενά με την ευρύτητα διαδεδομένη αντίληψη για τη χρήση του γυναικείου σώματος σύμφωνα με τις επιθυμίες των ανδρών. Σύμφωνα με τις κυρίαρχες αντιλήψεις, η σεξουαλική χρήση του γυναικείου σώματος είναι περισσότερο 'νόμιμη', αφού οι συνέπειες είναι δεν είναι τόσο ορατές, αντίθετα από την άσκηση σωματικής βίας, που αφήνει εμφανή σημάδια. Αυτά τα συμπεράσματα δείχνουν ότι η έννοια της γυναικείας σεξουαλικότητας αλληλοδιαπλέκεται με την αντρική εξουσία και

⁴⁷⁴Βλ. στην έρευνα των Burton, S., Kitzinger, J., Kelly, L., Regan, L. 1998. *Young People's Attitudes Towards Violence, Sex and Relationships*. Edinburgh: Zero Tolerance Charitable Trust.

κυριαρχία, που θεωρούνται δεδομένες και αυτονόητες από ένα μεγάλο τμήμα του δείγματος.

Κεφάλαιο 4 : Συμπεράσματα

I. Συνολικά συμπεράσματα εμπειρικού μέρους έρευνας

Τα πορίσματα της παρούσας έρευνας κατέδειξαν τη βία που υφίστανται οι έφηβες στις συντροφικές τους σχέσεις. Για την υλοποίηση της έρευνας αξιοποιήσαμε στοιχεία που αντλήσαμε με ερωτηματολόγιο θυματολογικού περιεχομένου σε 600 έφηβες, μαθήτριες λυκείου, από δεκαπέντε λύκεια της ευρύτερης περιοχής της πρωτεύουσας. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι σχεδόν η μία στις δύο έφηβες μαθήτριες δήλωσε ότι υφίσταται στη συντροφική της σχέση κάποια μορφή βίας (σωματικής, σεξουαλικής, ψυχολογικής). Ειδικότερα, βρήκαμε ότι η πιο διαδεδομένη μορφή βίας (μία στις δύο έφηβες) είναι η ψυχολογική βία⁴⁷⁵. Ακολουθεί η σεξουαλική βία⁴⁷⁶ (μία στις 3 έφηβες), που εκδηλώνεται συνήθως με σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά, και αμέσως μετά ακολουθεί η σωματική βία⁴⁷⁷. Επιπλέον, βρήκαμε ότι η μία στις τρεις έφηβες που έχουν υποστεί σωματική βία έχει υποστεί και κάποιο είδος τραυματισμού. Επίσης, διαπιστώσαμε ότι υπάρχει μια αλληλοδιαπλοκή ανάμεσα στις τρεις μορφές βίας: με άλλα λόγια βρήκαμε ότι σε αρκετές περιπτώσεις, συνυπάρχουν στις συντροφικές σχέσεις πάντα από μία μορφή βίας. Η πιο συχνή αλληλοδιαπλοκή βρέθηκε ανάμεσα στη συνύπαρξη της λεκτικής βίας και των απειλών (δύο από τις μορφές της ψυχολογικής βίας) με τη σωματική βία. Η συνύπαρξη διαφορετικών μορφών βίας αποτελεί ένδειξη ότι η συντροφική βία εκδηλώνεται με πολλαπλές μορφές βίας και ότι θα πρέπει να προσδιορίζεται ως ένα φαινόμενο με πολλαπλές εκφράσεις. Σχετικά με το εάν ανέφεραν κάπου το περιστατικό της βίας, ενθαρρυντικό είναι το γεγονός ότι οι τέσσερις στις πέντε έφηβες το ανέφεραν. Αντιθέτως, αποθαρρυντικό είναι το γεγονός ότι από τις έφηβες που δεν το ανέφεραν, οι περισσότερες είπαν ότι δεν θεώρησαν ότι είχε γίνει κάτι σημαντικό. Αυτή η απάντηση δείχνει ότι η άσκηση βίας εναντίον τους δεν εκλαμβάνεται ως επιλήψιμη ή αποδοκιμαστέα συμπεριφορά. Αυτό, κατά τη γνώμη μας, οφείλεται στην στην καλά εδραιωμένη στάση ανοχής που υπάρχει στο κοινωνικό πεδίο σε σχέση με τη συντροφική βία.

Ακόμα, διαπιστώσαμε ότι οι έφηβες αναφέρουν τα περιστατικά της βίας που έχουν υποστεί συχνότερα στους φίλους/ες, παρά στα μέλη της οικογένειας. Ακόμα πιο διστακτικές φαίνονται να είναι να καταγγείλουν το έγκλημα. Αυτό το αποτέλεσμα μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι πρέπει να διαμορφωθεί μια πολιτική, όπου το φιλικό περιβάλλον να αποτελέσει πεδίο παρέμβασης. Το κοινωνικό περιβάλλον μπορεί να ασκήσει κατάλληλη επιρροή, με στόχο την αποφυγή μελλοντικής βίας. Επισημαίνουμε ακόμα ότι φαίνεται να είναι ακόμα αρκετά ισχυρό το στερεότυπο της ενοχοποίησης του θύματος, αφού όταν οι έφηβες ανέφεραν το περιστατικό της βίας, ένα 13,49% από τα άτομα στα οποία το ανέφερε την ρώτησαν «Τι του έκανες για να σε κακομεταχειριστεί;». Αυτή η κατάσταση καθιστά αναγκαία την ανάπτυξη μιας κεντρικά κατευθυνόμενης καμπάνιας ευαισθητοποίησης του κοινού για την ανατροπή τέτοιου είδους στερεότυπων.

⁴⁷⁵ Εδώ αναφερόμαστε σε μία συγκεκριμένη μορφή ψυχολογικής βίας, τις τακτικές επιβολής και ελέγχου, την οποία ένα 47% των εφήβων δήλωσε ότι την υφίσταται.

⁴⁷⁶ Το ποσοστό της σεξουαλικής βίας ανέρχεται σε 37,9%. Εάν εξετάσουμε χωριστά τις δύο μορφές σεξουαλικής βίας, βλέπουμε ότι ο βιασμός αφορά το 15,8% του δείγματος και η σεξουαλική επιθετική συμπεριφορά το 52,10%.

⁴⁷⁷ Η σωματική βία αφορά το 35,20% του δείγματος.

Αρκετά ενδιαφέροντα συμπεράσματα προέκυψαν επίσης από την εξέταση των λόγων συνέχισης μίας σχέσης στην οποία οι έφηβες δήλωσαν ότι είχαν υποστεί βία. Στην έρευνα μας, η πιο συνηθισμένη αιτία που δηλώνουν οι έφηβες για τη συνέχιση της σχέσης είναι η προσδοκία αλλαγής και η απόφασή τους να δώσουν μια ακόμα ευκαιρία. Είναι ενδιαφέρον ότι, παρά το νεαρό της ηλικίας τους, επιθυμούν να διατηρήσουν τη σχέση. Το ενθαρρυντικό πάντως είναι ότι ανεξάρτητα από το εάν διατήρησαν τη σχέση για κάποιο διάστημα, στο τέλος οι περισσότερες από αυτές διέκοψαν.

Εξετάζοντας εάν η εμπειρία περιστατικών βίας στη σχέση επιφέρει αλλαγές στην ψυχική διάθεση των εφήβων, βρήκαμε θετικές ενδείξεις. Οι πιο έντονες αλλαγές απορρέουν από την άσκηση δύο μορφών ψυχολογικής βίας, της λεκτικής βίας και των απειλών.

Επίσης, η έρευνα έδειξε ότι η συντροφική βία δε σχετίζεται με την οικογένεια προέλευσης, όσον αφορά την εθνικότητα, την κοινωνικοοικονομική κατάσταση και την βία της μητέρας, καταρρίπτοντας έτσι ευρύτατα διαδεδομένους μύθους.

Τέλος, όσον αφορά τις αντιλήψεις αποδοχής της συντροφικής βίας βρέθηκε ότι η μία στις πέντε έφηβες αποδέχεται, κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες, την άσκηση της σωματικής βίας ενάντια στις γυναίκες γενικά, όπως και τον εξαναγκασμό της σε έρωτα, ιδιαίτερα όταν αυτή είναι παντρεμένη με τον δράστη της βίας. Αυτή η διαπίστωση φανερώνει την αναγκαιότητα που υπάρχει για την ανάληψη μιας καμπάνιας ευαισθητοποίησης, προκειμένου να καταπολεμηθεί η αποδοχή της βίας απέναντι στις γυναίκες. Η έρευνά μας, όμως, δεν εντόπισε διαφοροποιήσεις ανάμεσα στο ποσοστό των εφήβων που αποδέχονται τη βία σε θεωρητικό επίπεδο και έχουν υποστεί βία και σε αυτές που δεν έχουν υποστεί βία. Αυτά τα συμπεράσματα είναι σημαντικά, γιατί δείχνουν ότι δεν ευθύνονται οι αντιλήψεις της έφηβης για τη βία που υφίστανται.

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι η παρούσα έρευνα παρέχει κάποιες ενδείξεις ότι η ενδέχεται η εκπαιδευτική πορεία των εφήβων γυναικών να παρεμποδιστεί από τη σχέση τους, και με αυτό τον τρόπο να διαιωνιστεί η άνιση θέση της γυναίκας. Τέτοιου είδους θέματα έχουν μεγάλο ερευνητικό ενδιαφέρον. Επίσης, ένα στοιχείο που ενισχύει το παραπάνω συμπέρασμα είναι η μείωση της βαθμολογίας των εφήβων που υφίστανται βία στις σχέσεις τους και είναι μεγαλύτερη απ' ό,τι οι έφηβες που δεν υφίστανται βία στις σχέσεις τους⁴⁷⁸.

Τα παραπάνω αποτελέσματα επιβεβαιώνουν αντίστοιχα πορίσματα της διεθνούς ερευνητικής βιβλιογραφίας. Επίσης συμβάλλουν στην εισαγωγή του ερευνητικού αντικειμένου της συντροφικής βίας που υφίστανται οι έφηβες στις σχέσεις τους με το άλλο φύλο στην ελληνική επιστημονική κοινότητα. Τέλος, κάποια από αυτά αναδεικνύουν καινούργια ερευνητικά θέματα για τη διεθνή ερευνητική κοινότητα

⁴⁷⁸ Προέκυψε ότι περίπου μία στις δύο έφηβες που δήλωσε ότι υπέστη απόπειρα ή τετελεσμένο βιασμό (47,60%), λεκτική βία (58,80%) και απειλές (46,70%) καθώς και η μία στις τρεις (31,50%) που δήλωσε ότι υπέστη σωματική βία πήραν πιο χαμηλούς βαθμούς ουσ.

II. Γενικά συμπεράσματα

Η παρούσα έρευνα παρέχει πρωτότυπα στοιχεία για την έκταση της συντροφικής βίας που υφίστανται οι έφηβες στις σχέσεις τους με το άλλο φύλο. Αποτελεί μια πρώτη επιστημονική ερευνητική προσπάθεια διερεύνησης του φαινομένου της συντροφικής βίας σε όλες τις μορφές.

Η παρούσα δημοσίευση επιδίωξε να αποδείξει, μέσα από την παρουσίαση στατιστικών στοιχείων, ότι η βία δεν αποτελεί φαινόμενο ατομικό και περιθωριακό, αλλά ούτε και φαινόμενο των παλαιότερων γενιών. Ίσως οι νέες γυναίκες σήμερα να είναι χειραφετημένες, μπορεί οι νέες γυναίκες να διεκδικούν καλύτερες θέσεις στις σπουδές και να οραματίζονται επαγγέλματα υψηλού κύρους αλλά αντιμετώπιζουν οι ίδιες, σ' ένα μεγάλο ποσοστό, βία στις σχέσεις τους. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η βία που υφίστανται οι έφηβες γυναίκες αντανακλά τη ασαφή κατάσταση της ελληνικής κοινωνίας, η οποία παραλαίει ανάμεσα στις πατριαρχικές δομές και τις νεωτεριστικές νομοθεσίες, ανάμεσα στην επιθυμία των γυναικών για αλλαγή και ανεξαρτησία και τους μηχανισμούς με τους οποίους ο ανδρικός πληθυσμός αντιστέκεται σ' αυτές τις αλλαγές.

Στον πυρήνα αυτών των δυσκολιών, βρίσκονται οι παραδοσιακές αντιλήψεις των εφήβων, και κυρίως των αγοριών⁴⁷⁹, για τους ρόλους και τις σχέσεις των φύλων, αντιλήψεις οι οποίες οδηγούν στην ανάπτυξη στάσεων αποδοχής της βίας ενάντια στις έφηβες και στις γυναίκες, αναπαράγοντας έτσι, σε μεγάλο βαθμό, τις υπάρχουσες κοινωνικές δομές και διαιωνίζοντας τη βία ενάντια στα κορίτσια/γυναίκες.

Με βάση τα στοιχεία που συγκεντρώθηκαν σχετικά με την έκταση της βίας, μπορούμε να πούμε ότι οι συντροφικές σχέσεις των εφήβων γυναικών ουσιαστικά ακολουθούν τα παραδοσιακά πατριαρχικά πρότυπα. Η βία που συναντάται στις εφηβικές σχέσεις είναι αντίστοιχη με τη βία που υπάρχει στις σχέσεις των ενηλίκων γυναικών. Βλέπουμε, δηλαδή, ότι η πατριαρχική δομή της ελληνικής οικογένειας αντανακλάται και στις συντροφικές σχέσεις εφήβων.⁴⁸⁰

Η μεγάλη έκταση της συντροφικής βίας που υφίστανται οι έφηβες κάνει επιτακτική την ανάγκη να δημιουργηθούν αποτελεσματικές υπηρεσίες αντιμετώπισης της. Τα τελευταία τριάντα χρόνια, το κοινωνικό πρόβλημα της βίας ενάντια στις γυναίκες έχει έλθει στην επιφάνεια. Το γυναικείο κίνημα έχει εντείνει τις προσπάθειές του στην προστασία των γυναικών-θυμάτων και των παιδιών τους. Αυτή η θυματολογική προσέγγιση οδήγησε στην ανάπτυξη υπηρεσιών και στη διαμόρφωση κατάλληλης νομοθεσίας για την προστασία τους. Ενήλικα θύματα μπορούν να υποβάλουν μηνύσεις και να απαιτήσουν ασφαλιστικά μέτρα προστασίας σε κάθε κράτος-μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Μόνο την τελευταία πενταετία, το γυναικείο κίνημα στην

⁴⁷⁹ Οι αντιλήψεις των εφήβων και η συσχέτιση τους με την άσκηση βίας έχει τεκμηριωθεί ερευνητικά διεθνώς, όπως αυτό προκύπτει από την υπάρχουσα βιβλιογραφία στην ελληνική ερευνητική κοινότητα, αυτό το θέμα θα αποτελούσε ένα πολύ καινοτόμο και σημαντικό προς διερεύνηση θέμα.

⁴⁸⁰ Η επιχειρηματολογία για την πατριαρχική δομή της Ελληνικής οικογένειας διατυπώνεται στο βιβλίο της Ελένης Μαραγκοδάκη (1993), με τίτλο *Εκπαίδευση και διάκριση των φύλων* (σσ. 17-50), όπου στο πρώτο κεφάλαιο του βιβλίου υποστηρίζει ότι οι όποιες εξελίξεις σε θέματα ισότητας έχουν επιφέρει στο ελάχιστο την πατριαρχική-δομή διάρθρωση της οικογένειας. Αυτή την επιχειρηματολογία μπορούμε να την επεκτείνουμε και στη δομή των συντροφικών σχέσεων των εφήβων κοριτσιών.

ΕΕ έχει αρχίσει να αναγνωρίζει το θέμα της συντροφικής εφηβικής βίας και προσπαθεί να το αντιμετωπίσει δραστικά.

Η αντιμετώπιση της συντροφικής βίας των εφήβων απαιτεί καταρχήν την αναγνώριση της έκτασης και της σημασίας της βίας στην ζωή των εφήβων. κάτι που, κατά τη γνώμη μας, έγινε μέσα από την έρευνά μας. Μόνο έτσι θα μπορέσουμε να την αντιμετωπίσουμε αποτελεσματικά, αφενός προστατεύοντας και υποστηρίζοντας την έφηβο-θύμα και αφετέρου στηρίζοντας τον έφηβο-δράστη ν' αλλάξει τη συμπεριφορά του, η οποία ενδεχομένως να μην έχει εδραιωθεί ακόμα ως δομικό στοιχείο της προσωπικότητάς του⁴⁸¹. Οι παρεμβάσεις όσο πιο νωρίς ξεκινήσουν τόσο πιο αποτελεσματικές θα μπορέσουν να είναι.

Στην Ελλάδα, υπάρχουν υπηρεσίες⁴⁸² που απευθύνονται μόνο σε ενήλικα θύματα. Αντίστοιχες υπηρεσίες πρέπει να δημιουργηθούν και για τις ανήλικες καθώς η εφηβεία είναι μία κρίσιμη περίοδος ανάπτυξης της προσωπικότητας της έφηβης, κατά την οποία, εάν δεν αντιμετωπιστούν αποτελεσματικά τα προβλήματα που παρουσιάζονται, οι συνέπειες θα είναι δύσκολες. Θεωρούμε ότι οι Συμβουλευτικοί Σταθμοί Νέων μπορούν να αποτελέσουν τις δομές εκείνες όπου θα αναπτυχθούν οι κατάλληλες υπηρεσίες για τις έφηβες και τους έφηβους.

Αποτελεί καθήκον μας να παρέχουμε υπηρεσίες προστασίας και υποστήριξης στις έφηβες-θύματα και να σεβαστούμε το δικαίωμά τους να παίρνουν τις δικές τους αποφάσεις. Επίσης, είναι καθήκον μας να εκπαιδεύσουμε τους έφηβους στη σύναψη ισότιμων σχέσεων που χαρακτηρίζονται από σεβασμό και κατανόηση, στοιχεία που θα πρέπει να μάθουν να καλλιεργούν όχι μόνο στην εφηβεία τους, αλλά και σε όλη τη διάρκεια της ζωής τους.

Επίσης, είναι σημαντικό να υλοποιηθούν καμπάνιες ευαισθητοποίησης που θα απευθύνονται στο σύνολο του μαθητικού πληθυσμού⁴⁸³, έτσι ώστε να μάθουν να

⁴⁸¹ Η υπογράφοσα συμμετείχε στον σχεδιασμό και στην υλοποίηση ενός προγράμματος πρόληψης της βίας στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση στη Duluth της Μινεσότα, των ΗΠΑ, στις αρχές της δεκαετίας του '90, το οποίο στόχευε να διαμορφώσει μη σεξιστικές και μη ρατσιστικές αντιλήψεις όσον αφορά τα φύλα, τις φυλές, και τις εθνικότητες. Το πρόγραμμα αφορούσε τη πρωτοβάθμια εκπαίδευση, θεωρώντας ότι τέτοιου είδους αντιλήψεις διαμορφώνονται σε πολύ μικρή ηλικία και οι παρεμβάσεις πρέπει να γίνουν όσο γίνεται νωρίτερα..

⁴⁸² Στην Ελλάδα, η Γενική Γραμματεία Ισότητας λειτουργεί 2 Κέντρα Υποδοχής Κακοποιημένων Γυναικών στην Αθήνα και στον Πειραιά και έναν ξενώνα - καταφύγιο κακοποιημένων γυναικών στην Αθήνα, σε συνεργασία με το Δήμο Αθηναίων. Τα παραρτήματα του Κέντρου Ερευνών για Θέματα Ισότητας σε 5 μεγάλες πόλεις της χώρας είναι στελεχωμένα με ειδικό προσωπικό που ασχολείται με τη στήριξη και την προστασία γυναικών θυμάτων βίας. Στην Αθήνα, η Γενική Γραμματεία Ισότητας λειτουργεί γραμμή S.O.S. για κακοποιημένες γυναίκες, καθώς και το Δίκτυο Γυναικών Ευρώπης και στη Θεσσαλονίκη, το MAKINE. Στην πόλη των Ιωαννίνων οι γυναικείες οργανώσεις λειτουργούν μονάδα υποδοχής γυναικών θυμάτων βίας. Τέλος, ο «Σύνδεσμος για τα Δικαιώματα της Γυναίκας» παρέχει δωρεάν νομικές συμβουλές για τη βία στην οικογένεια.

⁴⁸³ Πολύ σημαντική εξέλιξη αποτελεί η δυνατότητα που παρέχει το Κέντρο Έρευνας σε Θέματα Ισότητας στους/στις εκπαιδευτικούς, στο πλαίσιο του προγράμματος «Ευαισθητοποίηση εκπαιδευτικών και παρεμβατικά προγράμματα για την προώθηση της ισότητας των φύλων», που εντάσσεται στο Άξονα Προτεραιότητας 4 του ΕΠΕΑΕΚ II, και στοχεύει στην προώθηση της ισότητας των δύο φύλων στον χώρο της εκπαίδευσης και της αρχικής επαγγελματικής κατάρτισης εισάγοντας τον σχετικό προβληματισμό στη σχολική διαδικασία με την υλοποίηση Παρεμβατικών Προγραμμάτων στις σχολικές μονάδες. Στα πλαίσια του προγράμματος επιδιώκεται η ευαισθητοποίηση των εκπαιδευτικών – ανδρών και γυναικών – μέσω επιμορφωτικών προγραμμάτων ώστε, αφού εντοπίσουν τα στερεότυπα του φύλου, την ανισότητα και τις διακρίσεις στο εκπαιδευτικό σύστημα, να μπορούν να παρεμβαίνουν αναπτύσσοντας επιστημονικό λόγο και καλές πρακτικές στα πλαίσια του σχολικού

αναπτύσσουν συντροφικές σχέσεις βασισμένες στον σεβασμό και στην κατανόηση και να μην ανέχονται τίποτα λιγότερο από μία ισότιμη σχέση. Τέτοιου είδους μηνύματα θα πρέπει να αποτελούν αναπόσπαστο στοιχείο κάθε αναλυτικού προγράμματος αγωγής υγείας και διαφυλικής αγωγής. Το υπουργείο Παιδείας θα πρέπει να εντάξει στο πρόγραμμα σπουδών μαθήματα που θα έχουν σχέση με τις διαφυλικές σχέσεις έτσι ώστε οι μαθητές και οι μαθήτριες να μπορέσουν να αυτενεργήσουν και να διεκδικήσουν ισότιμες σχέσεις.

Τέλος, με βάση τις δράσεις που έχουν υλοποιηθεί διεθνώς για την αντιμετώπιση του φαινομένου, που έχουν εμπλουτίσει και την παγκόσμια βιβλιογραφία⁴⁸⁴, τα τελευταία χρόνια, δράσεις που είχαν στόχο την ενδυνάμωση και ευαισθητοποίηση των μαθητριών και που επιχειρήσαν να εξαλείψουν ή να αμβλύνουν το φαινόμενο της βίας, προωθώντας την ιδέα της ισοτιμίας στη σχέση, μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι ο χώρος της εκπαίδευσης προσφέρεται για την προώθηση αλλαγών. Είναι κοινά αποδεκτό ότι το εκπαιδευτικό σύστημα διαιώνίζει και αναπαράγει τις ανισότητες των δύο φύλων. Αφού όμως οι κοινωνικές αντιλήψεις κατασκευάζονται αλλά και διαιώνίζονται κυρίως μέσα από το εκπαιδευτικό σύστημα, μπορούν να ξεκινήσουν να αλλάξουν και μέσα σ' αυτό.⁴⁸⁵ Παράλληλα με τις αλλαγές στο εκπαιδευτικό σύστημα, θα πρέπει να πιέσουμε να γίνει η θεσμοθετημένη ισότητα των δύο φύλων πράξη σε όλους τους τομείς της κοινωνίας, αφού μια κοινωνία στην οποία η γυναίκα θα έχει τα ίδια δικαιώματα με τον άντρα αποτελεί την καλύτερη εγγύηση για την εξάλειψη της αντρικής βίας ενάντια στις γυναίκες. Αφιερώνουμε λοιπόν τη μελέτη μας στον αγώνα για την ισότητα των δύο φύλων και για την εξάλειψη κάθε μορφής ανισότητας.

προγράμματος . Ας σημειωθεί ότι η υπογράφοσα ήταν ένα από τα μέλη συγγραφής της εγκυκλίου εφαρμογής του παραπάνω προγράμματος και υπό αυτή την ιδιότητα εξασφάλισε, μετά τη σύμφωνη γνώμη της επιστημονικής επιτροπής του προγράμματος, την ένταξη του αντικείμενου της συντροφικής βίας στο πρόγραμμα . (Για περισσότερες πληροφορίες βλέπε <http://www.keithi.gr>)

⁴⁸⁴ Βλ. βιβλιογραφικές αναφορές στο Κεφάλαιο «Μέτρα Πρόληψης στο εκπαιδευτικό σύστημα».

⁴⁸⁵ Ενθαρρυντική ένδειξη ως προς την προοπτική αλλαγής αποτελεί το πρόγραμμα που υλοποιείται από το Κέντρο Έρευνας για Θέματα Ισότητας (ΚΕΘΙ). Βλ. παραπάνω υποσημείωση 473.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΟΔΗΓΙΕΣ ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΗΣ ΤΟΥ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ

- 1) Το ερωτηματολόγιο είναι **ανώνυμο** και κανείς μα κανείς δεν πρόκειται να γνωρίζει τι απάντησε η κάθε μία από εσάς. Οι απαντήσεις σας θα επεξεργαστούν στο σύνολό τους.
- 2) Αρχίστε να απαντάτε τις ερωτήσεις από **την αρχή και με την σειρά** και μην διαβάζετε τις ερωτήσεις που ακολουθούν ή ολόκληρο το ερωτηματολόγιο, πριν αρχίσετε να το συμπληρώνετε.
- 3) Συμπληρώσετε το **ερωτηματολόγιο μόνη σας και** αποφύγετε την συνεργασία με άλλες συμμαθήτριες σας.
- 4) Απαντήστε με **ειλικρίνεια** στις ερωτήσεις του ερωτηματολογίου
- 5) Εάν έχετε κάποια απορία ως προς την συμπλήρωση του ερωτηματολογίου μπορείτε να με ρωτήσετε
- 6) Εάν θελήσετε να συζητήσουμε κάτι σχετικά με την έρευνα μπορούμε να το κάνουμε όταν τελειώσετε όλες σας την συμπλήρωση του ερωτηματολογίου. Θα σας δοθεί και ένα ενημερωτικό φυλλάδιο το οποίο μπορεί να απαντήσει τυχόν ερωτήσεις σας.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

κωδικός ερ.

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η βία που υφίστανται οι έφηβες στις σχέσεις τους με το άλλο φύλο.

Εισαγωγικό Σημείωμα της Ερευνήτριας

Ονομάζομαι Μαρία Πενταράκη και διερευνώ τα προβλήματα των σχέσεων κοριτσιών-αγοριών στο λύκειο. Με ενδιαφέρει να καταγράψω την έκταση και το είδος της βίας στις εφηβικές ηλικίες. Σε άλλες χώρες έχει παρατηρηθεί ότι το 1 στα 5 κορίτσια έχει υποστεί βία στη σχέση του με το άλλο φύλο. Με ενδιαφέρει να διερευνήσω την έκταση και τις μορφές του φαινομένου της βίας στην Ελλάδα.

Σας παρακαλώ απαντήστε στο παρακάτω ερωτηματολόγιο. Το ερωτηματολόγιο αποτελείται από ερωτήσεις σχετικά με την έκταση και το είδος της βίας στις εφηβικές ηλικίες. Επίσης, περιλαμβάνει ερωτήσεις σχετικά με τις γνώσεις, τις αντιλήψεις και τις συμπεριφορές/στάσεις σας όσον αφορά τις σχέσεις σας. Μην ανησυχείτε τα ερωτηματολόγια είναι ανώνυμα. Οι απαντήσεις θα επεξεργαστούν στο σύνολό τους οπότε κανείς δεν θα γνωρίζει τι απάντησε κάθε μία από εσάς. Σε παρακαλώ μην γράψεις το όνομά σου στο ερωτηματολόγιο. Σε κάθε ερώτηση θέλω να κυκλώσεις τον κωδικό αριθμό που αντιστοιχεί στην απάντησή σου και βρίσκεται στη δεξιά στήλη της κάθε ερώτησης.

Για παράδειγμα στην ερώτηση : «Πόσο συχνά έχεις αντιμετωπίσει κάποια από τις παρακάτω συμπεριφορές» κυκλώνεις τον κωδικό που αντιστοιχεί στο πόσο συχνά την έχεις αντιμετωπίσει την κάθε συμπεριφορά π.χ αν την συμπεριφορά Α την έχεις συναντήσει σπάνια κυκλώνεις τον κωδικό 2, αν την συμπεριφορά Β την έχεις συναντήσει πολύ συχνά κυκλώνεις τον κωδικό 5, αν την συμπεριφορά την έχεις συναντήσει καμιά φορά κυκλώνεις τον κωδικό 3 κ.λ.π.

Είδος Συμπεριφοράς	Ποτέ	Σπάνια	Καμιά φορά	Συχνά	Πολύ συχνά
Συμπεριφορά Α	1	2	3	4	5
Συμπεριφορά Β	1	2	3	4	5
Συμπεριφορά Γ	1	2	3	4	5

ΕΝΟΤΗΤΑ 1- ΚΑΠΟΙΕΣ ΓΕΝΙΚΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Είχες ποτέ σου κάποια σχέση (Τα έχεις φτιάξει ποτέ σου);

Ναι (εάν ναι απάντησε τις επόμενες ερωτήσεις)	1
Όχι (εάν δεν είχες ποτέ σου κάποια σχέση, προσπέρασε τις αμέσως επόμενες ερωτήσεις και συνέχισε στην ενότητα 6. Απαντάς τις ερωτήσεις που αφορούν τις ενότητες 6,7, 8, και 9).	2

1.1. Πόσο χρονών ήσουν όταν πρώτο- απέκτησες κάποια σχέση;

Κάτω από 11	1
11	2
12	3
13	4
14	5
15	6
16	7
17	8
18 και πάνω	9

1.2 Έχεις τώρα κάποια σχέση;

Ναι	1
Όχι	2

Εσείς που έχετε μια σχέση τώρα απαντάτε στις επόμενες ερωτήσεις αναφερόμενες στην τωρινή σας σχέση. Εσείς που δεν έχετε τώρα κάποια σχέση αλλά είχατε στον παρελθόν απαντάτε τις επόμενες ερωτήσεις αναφερόμενες στην πιο πρόσφατή σας σχέση.

ΕΝΟΤΗΤΑ 2. ΑΛΛΑΓΕΣ ΑΠΟ ΤΗ ΣΧΕΣΗ.

2. Η ερώτηση σε αυτήν την ενότητα στοχεύει να καταγράψει τυχόν αλλαγές που θεωρείς ότι οφείλονται στην τωρινή ή στην τελευταία σου σχέση. Θέλω να σκεφτείς καλά πως ήσουν πριν ξεκινήσεις αυτήν την σχέση. Σε ποια σημεία θεωρείς ότι άλλαξες εξαιτίας αυτής της σχέσης σου κατά τη διάρκεια της;

Τυχόν Αλλαγές στη ζωή σου εξαιτίας της Σχέσης σου	Βαθμός Αλλαγών		
	Αύξηση	Μείωση	Καμία αλλαγή
Τυχόν αλλαγή όσον αφορά τον αριθμό των προσωπικών μου φίλων.	1	2	3
Τυχόν αλλαγή όσον αφορά τους βαθμούς μου.	1	2	3
Τυχόν αλλαγή όσον αφορά τις φορές που νιώθω στενοχωρημένη.	1	2	3
Τυχόν αλλαγή όσον αφορά τις φορές που νιώθω χαρούμενη.	1	2	3
Τυχόν αλλαγή όσον αφορά τα νεύρα μου.	1	2	3
Τυχόν αλλαγή όσον αφορά απότομους τρόπους μου.	1	2	3
Τυχόν αλλαγή όσον αφορά τις φορές που νιώθω κατάθλιψη.	1	2	3
Τυχόν αλλαγή όσον αφορά τις φορές που ξεσπώ σε κλάματα	1	2	3
Τυχόν αλλαγή όσον αφορά πονοκεφάλους που παθαίνω.	1	2	3
Εάν έγινε κάποια άλλη αλλαγή, σε παρακαλώ γράψτην. ----- ----- ----- -----	1	2	3

ΕΝΟΤΗΤΑ 3. ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

3. Οι παρακάτω ερωτήσεις περιγράφουν καταστάσεις που μερικές φορές συμβαίνουν σε κάποιες σχέσεις. Παρακαλώ κύκλωσε την απάντηση που σχετίζεται με το πόσο συχνά στην τωρινή σχέση σου έχεις αντιμετωπίσει κάποια από τις παρακάτω συμπεριφορές ή στάσεις από το αγόρι σου που σε έκανε να αισθανθείς άβολα (εάν δεν έχεις τώρα κάποια σχέση αναφέρομαι στην τελευταία σχέση που είχες):

	Το αγόρι μου στην τωρινή ή στην πιο πρόσφατη σχέση	Ποτέ	Σπάνια	Καμιά φορά	Συχνά	Πολύ συχνά
	... κοροιδεύει/κριτικάρει αρνητικά την εμφάνισή μου	1	2	3	4	5
	.. με έχει προσβάλλει μπροστά σε	1	2	3	4	5

	Το αγόρι μου στην τωρινή ή στην πιο πρόσφατη σχέση	Ποτέ	Σπάνια	Καμιά φορά	Συχνά	Πολύ συχνά
	... με έχει απειλήσει ότι θα διαδώσει άσχημες φήμες για μένα	1	2	3	4	5
	...μου λέει ή υπονοεί ότι πρέπει να αισθάνομαι τυχερή που είναι μαζί μου γιατί αλλιώς κανείς άλλος δεν θα καταδεχόταν να τα φτιάξει μαζί μου.	1	2	3	4	5
 εκνευρίζεται εάν δεν γίνει το δικό του	1	2	3	4	5
	...μου λέει ότι μόνο για μένα έχει νιώσει έτσι.					
	... με βρίζει	1	2	3	4	5
	... χρησιμοποιεί πράγματα που του έχω εκμυστηρευτεί στο παρελθόν για να με στενοχωρήσει	1	2	3	4	5
	... μου λέει ότι είμαστε το πιο τέλειο ή το πιο ταιριαστό ζευγάρι στον κόσμο.	1	2	3	4	5
	...με κοροϊδεύει ή με ειρωνεύεται	1	2	3	4	5
	... με αντιμετωπίζει λες και δεν ξέρω τι μου γίνεται/με υποτιμά	1	2	3	4	5
	...με κατηγορεί ότι φλερτάρω ή ότι με φλερτάρουν..	1	2	3	4	5
	...μου πετάει μπηχτές/υπονοούμενα κάνοντάς με να νιώθω είτε ανίκανη να κάνω το παραμικρό είτε χαζή, είτε άσχημη είτε ανεπαρκής	1	2	3	4	5
 μου κρατά μούτρα όταν δεν γίνεται αυτό που θέλει	1	2	3	4	5
	...κοροϊδεύει τον τρόπο ή τον τόπο που μεγάλωσα.	1	2	3	4	5
	...κατηγορεί κάποιους/ες από τους δικούς μου φίλους.	1	2	3	4	5
	..με παίρνει πολύ συχνά τηλέφωνο για να δει που είμαι και τι κάνω.	1	2	3	4	5
	...δεν με αφήνει να πληράνω στις εξόδους μας εάν και του το έχω ζητήσει επανειλημμένα	1	2	3	4	5
	...αρνιέται να μου δείξει τρυφερότητα	1	2	3	4	5
	..δεν τον νοιάζει για το πώς νιώθω	1	2	3	4	5
	... δεν τον νοιάζει για το τι θέλω	1	2	3	4	5

	Το αγόρι μου στην τωρινή ή στην πο πρόσφατη σχέση	Ποτέ	Σπάνια	Καμιά φορά	Συχνά	Πολύ συχνά
	... με κατηγορεί ότι εγώ φταίω για κάτι άσχημο που θα του συμβεί.	1	2	3	4	5
	... μιλάει άσχημα για την οικογένεια μου.	1	2	3	4	5
 με αναγκάζει –χωρίς εγώ πραγματικά να το θέλω -να κάνω κοπάνα από το σχολείο ή το φροντιστήριο για να είμαστε μαζί	1	2	3	4	5
	... με αναγκάζει –χωρίς εγώ πραγματικά να το θέλω -να το σκάω από το σπίτι κρυφά για να είμαστε μαζί.	1	2	3	4	5
	... κοροϊδεύει τον τρόπο που μιλάω.	1	2	3	4	5
	... με πιέζει να κάνω πράγματα που δεν θέλω.	1	2	3	4	5
	... μου έχει πει ότι δεν θέλει να βλέπω κάποιους/ες φίλους	1	2	3	4	5
 μου υπενθυμίζει πράγματα από το παρελθόν για να με στενοχωρήσει	1	2	3	4	5
	... αποφασίζει κυρίως για το που θα πάμε και τι θα κάνουμε	1	2	3	4	5
 με αναγκάζει να του δίνω αναφορά για το παραμικρό/ για κάθε τι που κάνω ή σκέφτομαι	1	2	3	4	5
	... πήγε να με χτυπήσει	1	2	3	4	5
 μου έχει πετάξει κάποιο αντικείμενο για να με χτυπήσει αλλά αστόχησε	1	2	3	4	5
	... με απείλησε ότι θα με χτυπήσει	1	2	3	4	5
 με απείλησε ότι θα αρχίσει να βγαίνει με κάποιο άλλο κορίτσι	1	2	3	4	5
	... μου έχει καταστρέψει κάποιο δικό μου πράγμα	1	2	3	4	5
	... κάνει κάποια πράγματα εσκεμμένα μόνο και μόνο για να ζηλέψω	1	2	3	4	5
 δεν με αφήνει να βλέπω κάποιους από τους φίλους ή τις φίλες μου	1	2	3	4	5
	... τις περισσότερες φορές που βγαίνουμε με αναγκάζει να πληρώνω εγώ	1	2	3	4	5
	... με απείλησε με κάποιο όπλο (μαχαίρι, όπλο, σουγιά)	1	2	3	4	5

	Το αγόρι μου στην τωρινή ή στην πιο πρόσφατη σχέση	Ποτέ	Σπάνια	Καμιά φορά	Συχνά	Πολύ συχνά
	... απείλησε να με πετάξει έξω από το αυτοκίνητο ή να με κατεβάσει από το μηχανάκι.	1	2	3	4	5

ΕΝΟΤΗΤΑ 4. ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ- Β ΜΕΡΟΣ

4. Παρακάτω περιγράφονται κάποιες συμπεριφορές που συμβαίνουν σε μερικές σχέσεις Σε παρακαλώ συμπλήρωσε εάν κάποιες από αυτές τις συμπεριφορές σου έχει τύχει και πόσο συχνά στην τωρινή σου, στην τελευταία σου ή σε κάποια άλλη παλιότερη σχέση. Όσες έχετε τώρα κάποια σχέση αλλά είχατε και στο παρελθόν συμπληρώστε και τις δύο στήλες ή και τρεις στήλες αλλιώς συμπληρώστε την αντίστοιχη στήλη.

	ΤΩΡΙΝΗ ΣΧΕΣΗ					ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΣΧΕΣΗ					ΆΛΛΗ ΣΧΕΣΗ				
	Ποτέ	Σπάνια	Καμιά Φορά	Συχνά	Πολύ Συχνά	Ποτέ	Σπάνια	Καμιά Φορά	Συχνά	Πολύ Συχνά	Ποτέ	Σπάνια	Καμιά Φορά	Συχνά	Πολύ Συχνά
Παρακαλώ τσεκάρισε πόσο συχνά έχεις αντιμετωπίσει κάποια από τις παρακάτω συμπεριφορές στην τωρινή σου σχέση						Παρακαλώ τσεκάρισε πόσο συχνά έχεις αντιμετωπίσει κάποια από τις παρακάτω συμπεριφορές στην τελευταία σου σχέση					Παρακαλώ τσεκάρισε πόσο συχνά έχεις αντιμετωπίσει κάποια από τις παρακάτω συμπεριφορές σε κάποια άλλη σου σχέση				
Συμπεριφορά															
Μου τράβηξε τα μαλλιά μου με άσκημη διάθεση	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
Με κλώτσησε	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
Με γρατσούνισε επιτηδες	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
Με χαστούκισε	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
Με τσίμπησε δυνατά για να πονέσω	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
Μου εκσφενδόνισε κάποιο αντικείμενο πάνω μου	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
Δοκίμασε να με πνίξει	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
Με εγκατάλειψε σε απόμερο μέρος	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5

	ΤΩΡΙΝΗ ΣΧΕΣΗ					ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΣΧΕΣΗ					ΑΛΛΗ ΣΧΕΣΗ				
	Παρακαλώ τσεκάρισε πόσο συχνά έχεις αντιμετωπίσει κάποια από τις παρακάτω συμπεριφορές στην τωρινή σου σχέση					Παρακαλώ τσεκάρισε πόσο συχνά έχεις αντιμετωπίσει κάποια από τις παρακάτω συμπεριφορές στην τελευταία σου σχέση					Παρακαλώ τσεκάρισε πόσο συχνά έχεις αντιμετωπίσει κάποια από τις παρακάτω συμπεριφορές σε κάποια άλλη σου σχέση				
Με κόλλησε στο τοίχο ή στο κρεβάτι με βίαιο τρόπο	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
Με έπιασε με δύναμη από το χέρι για να με ακινητοποιήσει	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
Μου στραμπούληξε το χέρι ή κάποιο δάχτυλο	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
Με δάγκωσε με σκοπό να με πονέσει	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5

5. Πως αντέδρασες όταν κάποια από τις προαναφερόμενες συμπεριφορές συνέβη; Επέλεξε το πολύ μέχρι 3 από τις παρακάτω προτάσεις ιεραρχώντας τις δηλώσεις σου με αυξόντα αριθμό μέσα στις παρενθέσεις που βρίσκονται δίπλα από κάθε πρόταση. Βάλε 1 στην πιο συνηθισμένη αντίδρασή σου, 2 στη δεύτερη συνηθισμένη και 3 στην τρίτη συνηθισμένη.

Αντιδράσεις	Επέλεξε μέχρι 3 απαντήσεις ιεραρχώντας τις δηλώσεις σου με αυξόντα αριθμό μέσα στις παρενθέσεις που βρίσκονται δίπλα από κάθε πρόταση. Βάλε 1 στην πιο συνηθισμένη αντίδρασή σου, 2 στη δεύτερη συνηθισμένη και 3 στην τρίτη συνηθισμένη
Έτρεξα να φύγω.	1 (<input type="text"/>)
Έβαλα τα κλάματα/ Με έπιασε το παράπονο.	2 (<input type="text"/>)
Του έδωσα και εγώ μερικές. Αντεπιτέθηκα.	3 (<input type="text"/>)
Ξαφνιάστηκα/ Δε το περίμενα.	4 (<input type="text"/>)
Προσπάθησα να ζητήσω εξηγήσεις.	5 (<input type="text"/>)
Του είπα ότι έτσι και ξανασυμβεί θα χωρίσουμε.	6 (<input type="text"/>)
Του είπα ότι χωρίζουμε και να μην με ξανα-ενοχλήσει.	7 (<input type="text"/>)
Δεν έδωσα σημασία στο περιστατικό. Το αγνόησα	8 (<input type="text"/>)
Με έπιασαν τα γέλια.	9 (<input type="text"/>)
Κάλεσα σε βοήθεια.	10 (<input type="text"/>)
Του είπα ότι θα τον καταγγείλω	11 (<input type="text"/>)
Άλλο, τι; ανάφερέ το σε παρακαλώ.	12 (<input type="text"/>)

6. Πόσο χρονών ήσουν την πρώτη φορά που αντιμετώπισες κάποια από αυτές τις συμπεριφορές σε οποιαδήποτε από τις σχέσεις σου;

Κάτω από 11	
11 ετών	
12 ετών	
13 ετών	
14 ετών	
15 ετών	
16 ετών	
17 ετών	
μεγαλύτερη από 18 ετών	

7. Συνέχισες ποτέ κάποια σχέση σου όπου αντιμετώπιζες κάποια από τις παραπάνω συμπεριφορές που σε έκαναν να αισθάνεσαι άβολα;

Ναι (εάν ναι πήγαινε στην 5.1 και στην 5.2)	1
Όχι (εάν όχι πήγαινε στην 5.3)	2

7.1 Εάν συνέχισες τη σχέση για κάποιο διάστημα γιατί το έκανες; Επέλεξε το πολύ μέχρι τρεις από τις παρακάτω προτάσεις ιεραρχώντας τις προτιμήσεις σου με αύξοντα αριθμό μέσα στις παρενθέσεις που βρίσκονται δίπλα από κάθε πρόταση. Βάλε 1 στον λόγο που ισχύει περισσότερο, 2 στον δεύτερο σημαντικό λόγο, και 3 στον τρίτο σημαντικό λόγο.

Με παρακάλεσε να του δώσω μια ακόμη ευκαιρία	1 ()
Πίστευα ότι θα άλλαζε	2 ()
Τον λυπήθηκα	3 ()
Με εκβίαζε ότι θα διαδώσει πράγματα που του είχα πει ή ψεύτικες πληροφορίες ή άσκημα πράγματα για μένα	4 ()
Πίστευα ότι δεν θα μπορούσα να κάνω άλλη σχέση.	5 ()
Είχα κάνει έρωτα μαζί του και δεν ήθελα να χωρίσουμε/είμαστε πολύ καιρό μαζί.	6 ()
Δεν ήθελα να μείνω μόνη μου.	7 ()
Αποφάσισα να του δώσω μια ακόμη ευκαιρία.	8 ()
Οι γονείς μου ή κάποιος από τους γονείς μου ενέκρινε τη σχέση και δεν θα ήθελε να χωρίσουμε.	9 ()
Πίστευα ότι ήταν τυχαίο γεγονός.	10 ()
Φοβόμουν γιατί με απειλούσε.	11 ()
Πίστευα ότι θα μπορούσα να τον αλλάξω.	12 ()
Άλλο, τι	13 ()

7.2. Πόσες φορές δοκίμασες να διακόψεις τη σχέση έως ότου την διέκοπες οριστικά;

1 φορά	1
2-3 φορές	2
4-6 φορές	3
7-10 φορές	4
πάνω από 10 φορές	5

8. Ανέφερες σε κάποιον οποιαδήποτε από την άσκημη συμπεριφορά που περιγράφεται στον παραπάνω πίνακα:

Ναι (πήγαινε στην ερώτηση 6.1)	1
Όχι (πήγαινε στην ερώτηση 6.2)	2

8.1. Εάν ναι, σε ποιον την ανέφερες ; (έχεις δικαίωμα πολλαπλών απαντήσεων). Επίσης συμπλήρωσε δίπλα σε κάθε άνθρωπο που ενημέρωσες πως αντέδρασε.

Σε ποιον ανέφερες το περιστατικό	Τι σου είπε:					
	Μου είπε να χωρισουμε	Μου είπε να του θάσσω και άλλη μια ευκαιρία	Με ρώτησε τι του έκανα για να με κακομεταχειριστεί	Τίποτα ουσιαστικό	Κατι άλλο	
Φίλη/ο μου	1	2	3	4	5	
Φίλη/ο του	1	2	3	4	5	
Αδελφή/ό μου	1	2	3	4	5	
Ξαδέλφη/ο μου	1	2	3	4	5	
Μητέρα μου	1	2	3	4	5	
Πατέρα μου	1	2	3	4	5	
Γιαγιά/παππού μου	1	2	3	4	5	
Καθηγητή/τρια	1	2	3	4	5	
Αστυνομικό	1	2	3	4	5	
Άλλο άτομο, ανέφερε ποιο _____ _____	1	2	3	4	5	

8.2. Εάν, δεν την ανέφερες, γιατί δεν το έκανες; Ποιοι από τους παρακάτω λόγους πιστεύεις ότι επηρέασαν την απόφασή σου να μην αναφέρεις την άσκημη συμπεριφορά της σχέσης σου σε κανέναν; Επέλεξε το πολύ μέχρι τρεις από τις παρακάτω προτάσεις ιεραρχώντας τις προτιμήσεις σου με αύξοντα αριθμό μέσα στις παρενθέσεις που βρίσκονται δίπλα από κάθε πρόταση. Βάλε 1 στον λόγο που σε επηρέασε περισσότερο, 2 στο δεύτερο κατά σειρά λόγο και 3 στον τρίτο κατά σειρά λόγο.

Δεν είχε γίνει και τίποτα το σοβαρό.	()
Δεν ήθελα να στενοχωρήσω τους δικούς μου ανθρώπους.	()
Φοβόμουν ...η σχέση μου με είχε απειλήσει να μην το πω σε κανέναν.	()
Αισθανόμουν υπεύθυνη για ό,τι είχε συμβεί.	()
Ο φόβος μου ότι κανείς δεν θα με πίστευε.	()
Δεν ήθελα να μαθευτεί.	()

Φοβόμουν ότι θα έπαιρναν το μέρος του.	()
Φοβόμουν ότι οι άλλοι θα μου έλεγαν να τον χωρίσω και εγώ δεν ήθελα.	()
Πίστευα ότι θα άλλαζε.	()
Δεν κατάλαβα και πολύ τι γινόταν.	()
Ντρεπόμουνα.	
Τι άλλο-----	()

9. Έχεις ή είχες τραυματιστεί ποτέ σωματικά από κάποια συμπεριφορά κάποιου αγοριού σου;

	Ναι	Όχι
Από το τωρινό αγόρι μου	1	2
Από το τελευταίο αγόρι μου	1	2
Από κάποιο άλλο	1	2

9.1 Εάν ναι, σημείωσε τι είδους τραυματισμού υπέστης καθώς και από ποιο αγόρι σου;

Είδος Τραυματισμού	Τωρινό Αγόρι	Τελευταίο Αγόρι	Άλλο Αγόρι με το οποίο είχα σχέση
Γρατζουνιές/εκδορές	1	2	3
Στραμπούλιγμα	1	2	3
Μώλοπες/ Πρίξημο (οίδημα)	1	2	3
Θλάσεις/Κακώσεις μυών	1	2	3
Αιμοραγία στη μύτη	1	2	3
Τράβηγμα τούφας μαλλιών	1	2	3
Μαύρο μάτι	1	2	3
Ράγισμα	1	2	3
Σπασίμο μέλους (πόδι, χέρι, πλευρά, κ.λ.π.)	1	2	3
Κάποιο άλλο είδους τραυματισμός, ανέφερε τι	1	2	3

10. Χρειάστηκες ιατρική παρακολούθηση μετά από το βίαιο περιστατικό;

Ναι	1
Όχι	2

5^η ΕΝΟΤΗΤΑ - ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

11. Τι είδους ερωτικές σχέσεις είχες μέχρι τώρα:

Κανένα είδος	1
Ερωτικό παιχνίδι	2
Ολοκληρωμένες	3

Σε περίπτωση που είχες ερωτικές σχέσεις (ολοκληρωμένες ή όχι) τώρα ή άλλοτε, απάντησε σε παρακαλώ στις παρακάτω ερωτήσεις.

12. Σε ποιες από τις παρακάτω συμπεριφορές εξαναγκάστηκες από κάποιο αγόρι σου (προσδιόρισε εάν ήταν από το τωρινό, το τελευταίο ή από κάποιο άλλο), παρακαλώ συμπλήρωσε τον παρακάτω πίνακα (ο εξαναγκασμός αναφέρεται σε περιπτώσεις που υφιστάμεθα πρακτικές ενάντια στην επιθυμία μας);

	ΤΩΡΙΝΗ ΣΧΕΣΗ					ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΣΧΕΣΗ					ΆΛΛΗ ΣΧΕΣΗ				
	Ποτέ	Σπάνια	Καμιά Φορά	Συχνά	Πολύ Συχνά	Ποτέ	Σπάνια	Καμιά Φορά	Συχνά	Πολύ Συχνά	Ποτέ	Σπάνια	Καμιά Φορά	Συχνά	Πολύ Συχνά
Είδος ερωτικής συμπεριφοράς που αντιμετώπισες και σε έκανε να αισθανθείς άβολα ή άσχημα	Παρακαλώ τσεκάρισε πόσο συχνά έχεις αντιμετωπίσει κάποια από τις παρακάτω συμπεριφορές στην τωρινή σου σχέση					Παρακαλώ τσεκάρισε πόσο συχνά έχεις αντιμετωπίσει κάποια από τις παρακάτω συμπεριφορές στην τελευταία σου σχέση					Παρακαλώ τσεκάρισε πόσο συχνά έχεις αντιμετωπίσει κάποια από τις παρακάτω συμπεριφορές σε κάποια άλλη σου σχέση				
Με ανάγκασε να τον φιλήσω μπροστά σε κόσμο εάν και του τόνιζα ότι δεν ήθελα	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
Εξαναγκάστηκα σε ανεπιθύμητα φιλήματα ή και χείλια	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
Αποπειράθηκε το αγόρι μου να με εξαναγκάσει σε ερωτική συνουσία	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
Εξαναγκάστηκα σε ερωτική συνουσία	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
Με ανάγκασε σε κάποια σεξουαλική πράξη που εγώ δεν ήθελα	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5

ΕΝΟΤΗΤΑ 6 - ΓΝΩΣΗ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΩΝ ΒΙΑΣ

13. Εάν γνωρίζεις κορίτσια ή γυναίκες που το αγόρι τους, ο φίλος τους ή ο άντρας τους έχει σηκώσει χέρι πάνω τους προσδιόρισε τη σχέση που έχεις μαζί τους. Εάν δεν γνωρίζεις σημείωσε το.⁴⁸⁶

Δεν γνωρίζω	1
Φίλη	2
Συμμαθήτρια	3
Αδελφή	4
Ξαδέλφη	5
Μητέρα	6
Θεία	7
Γιαγιά	8
Γειτόνισσα	9
Λοιπή	10

ΕΝΟΤΗΤΑ 7- ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ

Οι ερωτήσεις σε αυτήν την ενότητα σκοπεύουν να καταγράψουν τις αντιλήψεις σου και τις γνώσεις σου σχετικά με κάποια θέματα που αφορούν τις σχέσεις των δύο φύλων.

14. Πιστεύεις ότι ο άντρας έχει δικαίωμα να:

Πιστεύεις ότι ο άντρας έχει δικαίωμα:	Ποτέ	Καμιά Φορά	Πάντα
Να χτυπήσει μια γυναίκα.	1	2	3
Να χτυπήσει μια γυναίκα έτσι και έχει σχέση μαζί της (είναι το κορίτσι του).	1	2	3
Να χτυπήσει μια γυναίκα έτσι και είναι παντρεμένοι.	1	2	3
Να χτυπήσει τη φίλη/ή σύζυγό του εάν πιστεύει ότι έχει κοιμηθεί με κάποιον άλλον.	1	2	3
Να εξαναγκάσει κάποια γυναίκα να κάνουν έρωτα έτσι και έχουν πολύ καιρό σχέση.	1	2	3
Να εξαναγκάσει κάποια γυναίκα να κάνουν έρωτα έτσι και είναι παντρεμένοι.	1	2	3
Να εξαναγκάσει κάποια γυναίκα (είτε τη φίλη του είτε τη σύζυγό του) να κάνουν έρωτα έτσι και είναι πολύ αναμμένος και δεν μπορεί να σταματήσει.	1	2	3

⁴⁸⁶ Μόνο τα στοιχεία που αφορούσαν την μητέρα αναλύθηκαν. τα υπόλοιπα στοιχεία είχαν συμπεριληφθεί για να γίνει κατανοητό ότι το φαινόμενο της βίας αφορά ένα μεγάλο αριθμό γυναικών

ΕΝΟΤΗΤΑ 8- ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ-ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

15. Πότε γεννήθηκες;

1981	1
1982	2
1983	3
1984	4
1985	5
1986	6
Άλλο ποιο	7

16. Σε ποια τάξη πηγαίνεις;

A Λυκείου	1
B Λυκείου	2
Γ Λυκείου	3

17. Σε ποιο σχολείο πηγαίνεις;

Επωνυμία Σχολείου	
Δήμος	

ΕΝΟΤΗΤΑ 9- ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ-ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

ΓΟΝΕΩΝ/ΚΗΔΕΜΟΝΩΝ

18. Ποια είναι η οικογενειακή κατάσταση των γονιών σου : (μία απάντηση για κάθε έναν)

	Παντρεμένος πρώτος γάμος	Χωρισμένος/η	Ξαναπαντρεμένος/η	Συγκατοίκηση χωρίς γάμο	Άλλο
Μητέρα	1	2	3	4	5
Πατέρας	1	2	3	4	5

19. Κύριο επάγγελμα γονέων/κηδεμόνων (σε περίπτωση που δεν ζει κάποιος από τους γονείς σου, ή είναι συνταξιούχος σημείωσε το τελευταίο του επάγγελμα)

	Μητέρα	Πατέρας
ΕΛΕΥΘΕΡΟΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΕΣ / ΑΥΤΟΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΟΙ		
Γεωργός (μέχρι 50 στρέμματα) / Κτηνοτρόφος (έως 100 ζώα)	1	1
Γεωργός (με 50+ στρέμματα) / Κτηνοτρόφος (με 100+ ζώα)	2	2
Ελεύθερος επαγγελματίας (χωρίς υπαλλήλους)	3	3
Ελεύθερος επαγγελματίας (με 1-2 υπαλλήλους)	4	4
Ελεύθερος επαγγελματίας (με 3-5 υπαλλήλους)	5	5
Ελεύθερος επαγγελματίας (με 6-10 υπαλλήλους)	6	6

Ελεύθερος επαγγελματίας (με 11-49 υπαλλήλους)	7	7
Ελεύθερος επαγγελματίας (με 50+ υπαλλήλους)	8	8
Επιστήμονας / Ειδικός	9	9
Άνεργος / Στρατιώτης	0	0
Συνταξιούχος	X	X
Άρνηση επαγγέλματος	Ψ	Ψ
ΥΠΑΛΛΗΛΟΙ (Γραφική εργασία)		
Επιστήμονας / Ειδικός	1	1
Γενικός Διευθυντής / Στέλεχος επιχείρησης με μέχρι 5 υπαλλήλους	2	2
Γενικός Διευθυντής / Στέλεχος επιχείρησης με 6-10 υπαλλήλους	3	3
Γενικός Διευθυντής / Στέλεχος επιχείρησης με 11+ υπαλλήλους	4	4
Προϊστάμενος τμημάτων με μέχρι 5 υπαλλήλους	5	5
Προϊστάμενος τμημάτων με 6+ υπαλλήλους	6	6
Υπάλληλος γραφείου	7	7
Υπάλληλος (γραφική / πνευματική εργασία) εκτός γραφείου	8	8
ΥΠΑΛΛΗΛΟΙ – ΧΕΙΡΟΝΑΚΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ		
Ειδικευμένος τεχνίτης / υπάλληλος	9	9
Ανειδικευτος τεχνίτης / υπάλληλος	0	0
ΧΩΡΙΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ		
Νοικοκυρά / Εισοδηματίας	X	X
Φοιτητής / Σπουδαστής	Ψ	Ψ

20. Μέχρι ποιά τάξη πήγε σχολείο η μητέρα και ο πατέρας σας; (Είτε είναι στη ζωή είτε όχι) (μία απάντηση για κάθε έναν).

	Μητέρα	Πατέρας
Δεν έχει πάει καθόλου σχολείο ή έχει φθάσει μέχρι τη δεύτερη τάξη του Δημοτικού (Καθόλου ή σχεδόν καθόλου μόρφωση)	1	1
Από την 3 ^η Δημοτικού μέχρι την 3 ^η Γυμνασίου (Κατώτερη μόρφωση)	2	2
1 ^η μέχρι 3 ^η Λυκείου ή 4 ^η μέχρι 6 ^η τάξη του παλαιού Γυμνασίου (Μέση μόρφωση)	3	3
Απόφοιτοι ΤΕΙ ή άλλων ιδιωτικών σχολών όπως DEREΕ, σχολές πληροφορικής, λογιστών, γραμματέων, τεχνικές σχολές κτλ. (Ανώτερη μόρφωση)	4	4
Απόφοιτοι Πανεπιστημίου, Πολυτεχνείου ή άλλων αντίστοιχων Πανεπιστημίων εξωτερικού με ή χωρίς μεταπτυχιακές σπουδές (Ανώτατη μόρφωση)	5	5

21. Σε ποια χώρα γεννήθηκαν οι γονείς σου

	Μητέρα	Πατέρας
Ελλάδα	1	1
Σε κάποια άλλη χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης(Γερμανία, Αγγλία, Γαλλία, Ιρλανδία, Σουηδία, Νορβηγία, Φιλανδία, Δανία, Βέλγιο, Λουξεμβούργου, Αυστρία, Πορτογαλία, Ιταλία, Ισπανία).	2	2

Χώρα Βαλκανική	3	3
Χώρα πρώην Σοβιετικής Ένωσης	4	4
Χώρα Μέσης Ανατολής	5	5
Χώρα Αφρικής	6	6
Καναδάς/ΗΠΑ	7	7
Χώρα Λατινικής Αμερικής	8	8
Ασιατική Χώρα	9	9
Αυστραλία	10	10
Άλλη, ποια	11	11

Εάν θέλεις να συμπληρώσεις κάτι άλλο μπορείς να το κάνεις παρακάτω, αν θέλεις μπορείς να χρησιμοποιήσεις τον χώρο και στο πίσω μέρος της σελίδας:

Σε Ευχαριστώ Πολύ για τον Χρόνο σου!!!

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΚΕΙΜΕΝΟ ΕΝΗΜΕΡΩΤΙΚΟΥ ΦΥΛΛΑΔΙΟΥ

Απειλητικά σύνεφα στις σχέσεις εφήβων⁴⁸⁷

Απειλητικά στις Σχέσεις Εφήβων...

Χτυποκάρδια, βολτίτσες, φιλάκια, αγκαλιτσές και γλυκά λογάκια. Στην αρχή της κάθε σχέσης νιώθουμε τυλιγμένες σε ένα ροζ συννεφάκι. Αλλά τώρα τελευταία...το σύννεφο έχει γίνει γκρίζο και απειλητικό. Εκεί που **στην αρχή** το αγόρι σου σε κοιτάζε στα μάτια και σου ψιθύριζε **τροφερά λόγια**, τώρα υπάρχουν φορές που σε προσβάλλει, σε βρίζει και σε **πληγώνει...** όχι μόνο με τα λόγια του αλλά πολλές φορές και με τις πράξεις του. Μερικές φορές σε **σπρώχνει**, σε **κλωτσάει**...Μετά σου ζητάει συνγνώμη και σου λέει ότι δεν θα το ξανακάνει, δεν ξέρει τι έπαθε, ή σου λέει ότι εσύ έφταγες που σου φέρθηκε έτσι. Σου λέει ότι σε αγαπάει, ότι εάν σε χάσει θα τρελαθεί. **Τον πιστεύεις και τα ξαναφτιάχνετε**...αλλά μετά από λίγο ανεξάρτητα από το πόσο εσύ προσπαθείς, **τα παλιά ξαναρχίζουν**. Έρευνες που έχουν γίνει σε άλλες χώρες έχουν εντοπίσει ότι αυτό συμβαίνει στη μία 1 από τις 4 εφήβες.

Κάποιες Απαράδεκτες και Ανεπίτρεπτες Συμπεριφορές

Συχνά, κορίτσια και νέες γυναίκες αναφέρουν ότι στη σχέση τους έχουν υποστεί βία από το αγόρι τους, είτε ως άμεση βιοπραγία (σε βάρος τους), είτε ως έμμεση ψυχολογική βία.

Μας έχουν μεταφέρει ότι αυτό το αγόρι συνήθως:

- Παίρνει όλες τις αποφάσεις που αφορούν τη σχέση τους. Αυτός αποφασίζει για το που θα πάνε, τι θα κάνουνε, με ποιον θα βγούνε ή αν θα βγούνε και εκνευρίζεται εάν δεν περάσει το δικό του.
- Προσπαθεί να της επιβάλλει ποια ρούχα μπορεί και ποια δεν μπορεί να φορέσει. Προσπαθεί να της επιβάλλει εάν θα βαφτεί...
- Παρακολουθεί όλες τις κινήσεις της με διάθεση να την ελέγξει, να της κάνει παρατηρήσεις και να της ζητήσει εξηγήσεις. Όπως: της τηλεφωνεί πολύ συχνά, έρχεται απροειδοποίητα στο φροντιστήριό της, περνά ξαφνικά έξω από το σπίτι της, παρακολουθεί πού πάει και θυμώνει αν πάει κάπου χωρίς αυτόν.
- Ξεσπά πάνω της και μετά την κατηγορεί ότι αυτή φταίει για τα ξεσπάσματά του ή της ζητάει επίμονα συνγνώμη.
- Θεωρεί ότι πρέπει να είναι διαθέσιμη να ανταποκριθεί σε κάθε του ανάγκη και επιθυμία.
- Την αγνοεί ή της κρατάει μούτρα για να την τιμωρήσει.
- Θυμώνει και της κρατάει μούτρα αν μιλήσει σε κάποιο άλλο αγόρι. Την κατηγορεί ότι κάνει «καμάκι» σε άλλα αγόρια ή ότι τα αγόρια της κάνουν «καμάκι».
- Τη ζηλεύει παθολογικά. Χρησιμοποιεί τη ζήλια του ως δικαιολογία για να ελέγξει με ποιον βγαίνει και τι κάνει.
- Κατηγορεί την παρέα της σκοπεύοντας να την αποκόψει από αυτήν με πλάγιο τρόπο.
- Της πετάει μπηχτές ή υπονοούμενα, τη βρίζει, την εξευτελίζει, την κάνει να αισθάνεται είτε ανίκανη, είτε χαζή, είτε άσχημη, είτε χοντρή, είτε κοκκαλιάρα. Της λέει ή υπονοεί ότι πρέπει να αισθάνεται τυχερή που είναι μαζί του γιατί αλλιώς κανείς άλλος δεν θα καταδεχόταν να τα φτιάξει μαζί της.
- Την κάνει να αισθάνεται μπερδεμένη αφού μερικές φορές της λέει ότι μόνον αυτή αγαπάει και δεν έχει αισθανθεί έτσι για άλλο κορίτσι, ενώ άλλες φορές την προσβάλλει και την υποτιμά.

⁴⁸⁷ Το φυλλάδιο είχε εκδοθεί τετρασέλιδο και εμπεριείχε και κάποια εικόνα. Το φυλλάδιο βασίστηκε σε αντίστοιχο έντυπο που είχε δημιουργήσει η υπογράφουσα σε συνεργασία με μαθήτριες λυκείου, στα πλαίσια της δραστηριοποίησης της στην Κίνηση Ενάντια στη Βία κατά των Γυναικών, 1995-1997. Επισημαίνεται ότι το παρών φυλλάδιο το ανέκρινε η προϊσταμένη του Κέντρου Υποδοχής Κακοποιημένων Γυναικών της Γενικής Γραμματείας Ισότητας, κα Κτώνα.

- Την αναγκάζει (είτε με επιμονή, είτε κάνοντάς την να αισθανθεί υπεύθυνη, είτε με βία) σε σεξουαλικές πράξεις όταν δε θέλει και με τρόπο που δε θέλει.
- Αρνείται να χρησιμοποιήσει προφυλακτικά αν και του έχει ζητηθεί.
- Την αναγκάζει να κάνει κοπάνα ή απαιτεί να μην πάει σε κάποια σχολική εκδρομή για να είναι μαζί του. Απαιτεί όλη την προσοχή της και τον χρόνο της.
- Προσπαθεί να της επιβάλλει ποια σχολή και ποια πόλη να δηλώσει για πανεπιστημιακές σπουδές ή μπορεί να προσπαθεί να την πείσει ότι δεν είναι άξια να συνεχίσει τις σπουδές της.
- Την απειλεί ότι θα τη χτυπήσει, την απειλεί ότι θα διαδώσει ότι είναι εύκολη ή ότι κάνει σαν καλόγρια, την απειλεί ότι θα αυτοκτονήσει έτσι και τον αφήσει ή την απειλεί ότι θα πάρει τηλέφωνο τους γονείς της να τους πει ότι η κόρη τους είναι εύκολη, καθώς και άλλες πολλές απειλές.
- Την χαστουκίζει, τη σπρώχνει, την κλωτσάει, χτυπά το χέρι του σε τραπέζια ή σε τοίχους.

Πολλές φορές τα κορίτσια μας λένε ότι ακόμα και όταν συμβαίνουν αυτές οι συμπεριφορές, δυσκολεύονται να χωρίσουν γιατί το αγόρι που τις κακομεταχειρίζεται προσπαθεί, είτε με απειλές είτε ορκιζόμενοι τους αιώνια αγάπη και ζητώντας άφεση αμαρτιών να τις αναγκάσει να παραμείνουν σε αυτή τη σχέση. Δυστυχώς όμως αυτές οι σχέσεις δε βελτιώνονται...έτσι και βρίσκεσαι σε μια τέτοια σχέση...ζήτη από μια φίλη ή από κάποιο άλλο άτομο που εμπιστεύεσαι να σε σπριζίξει στις αποφάσεις σου.

Ανεξάρτητα από την μορφή που παίρνει η βία, η συμπεριφορά αυτή έχει την αφετηρία της στην εξουσιαστική διάθεση και την τάση επιβολής, στοιχεία που δεν γίνονται ίσως αντιληπτά από την αρχή της σχέσης. Μπορούμε όμως να σημειώσουμε κάποιες στάσεις που υποδηλώνουν ότι η συμπεριφορά του αγοριού μπορεί να εξελιχθεί σε βία. Μερικές από αυτές λοιπόν είναι:

- Η παθολογική ζήλια του.
- Η αδυναμία παραδοχής του λάθους του.
- Η τάση να κατηγορεί τους άλλους για τα προβλήματα του ή να κατηγορεί τα πρώην του κορίτσια.
- Η στάση υπεροχής του απέναντι στα κορίτσια.
- Η συνειδηση του ότι το κορίτσι είναι κτήμα του, είναι ιδιοκτησία του.
- Η διαμόρφωση άσχημων αντιλήψεων για τις γυναίκες γενικά.

Κάποια Χαρακτηριστικά Παραδείγματα

Ακολουθούν μερικές αντιπροσωπευτικές ιστορίες:

Ζήλια

«Το αγόρι μου με αγαπάει τρελά. Θέλει να είναι συνέχεια μαζί μου. Απλά εκνευρίζεται όταν κουβεντιάζω με άλλα αγόρια. Του λέω ότι δεν έχει λόγο να ανησυχεί γιατί είναι μονάχα φίλοι αλλά αυτός πιστεύει ότι μου κάνουν καμάκι ή ότι τους κάνω καμάκι. Μια φορά μαλώσαμε άγρια γιατί με είδε να κουβεντιάζω στο διάλειμμα με ένα συμμαθητή και φίλο μου. Του είπα ότι απλά συζητούσαμε, αλλά δεν με πίστεψε. Μου είπε ότι λέω ψέματα και με χαστουκισε. Μου φαίνεται ότι με ζηλεύει τόσο πολύ γιατί είναι τρελά ερωτευμένος μαζί μου».

Και όμως...η ζήλια δεν είναι ένδειξη αγάπης, ούτε το χαστούκι, ούτε οποιαδήποτε άλλη μορφή βίας έχει να κάνει με αγάπη. Όταν κάποιο αγόρι ζηλεύει αυτό δεν σημαίνει ότι νοιάζεται υπερβολικά για μας. Αυτό σημαίνει ότι μας θεωρεί κτήμα του. Σημαίνει ότι θέλει να μας κάνει ότι θέλει. Στο συγκεκριμένο παράδειγμα σημαίνει ότι θέλει να μας κάνει να σταματήσουμε να βλέπουμε ορισμένα άτομα. Αλλά κανείς δεν έχει δικαίωμα να μας επιβάλλει ποιον θα βλέπουμε και ποιον όχι. Μπορούμε να αποφασίζουμε μόνες μας. **Η ζήλια μας δείχνει ότι το αγόρι μας δεν μας εμπιστεύεται.** Το να αγαπάς όμως αληθινά κάποιον σημαίνει ότι τον εμπιστεύεσαι.

Δεν επιτρέπεται να χρησιμοποιείται η ζήλια ως δικαιολογία για να περιοριστούν οι κινήσεις μας. Κανείς δεν έχει δικαίωμα να ελέγξει τις κινήσεις μας. Έχουμε το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης. Η αξιοπρέπεια και η αυτοδιάθεση είναι αξίες που δεν τις παραχωρούμε σε κανένα.

Θυμός-Φωνές και Έλεγχος

«Προχθές πήγαμε σινεμά με το κορίτσι μου. Μετά ήθελε να πάει στο πάρτι μιας συμμαθήτριάς της. Εγώ δεν ήθελα και της το είπα, αλλά αυτή μου είπε ότι θα πάει ανεξάρτητα από το τι θα κάνω εγώ. Τότε την άρπαξα από το χέρι και της είπα ότι δεν μπορεί να πάει και να με αφήσει μόνο μου. Άρχισε να φεύγει. Της τραβώ λοιπόν τα μαλλιά και την σπρώχνω...Αυτή τότε έφυγε τρέχοντας φωνάζοντας μου ότι δεν θέλει να με ξαναδεί».

Όλοι μας λίγο πολύ εκνευριζόμαστε όταν δεν περνά το δικό μας. Αλλά αυτό δεν είναι λόγος να κακοποιούμε όσο και εάν μας ενοχλεί η συμπεριφορά του κοριτσιού μας.

Δεν έχουμε το δικαίωμα να κακομεταχειριζόμαστε κανέναν. Εξάλλου δεν έχουμε το δικαίωμα να αποφασίζουμε για τη ζωή του κοριτσιού μας και να επιλέγουμε για αυτό. Το να διαφωνούμε είναι φυσιολογικό. Η κακομεταχείριση όμως δεν είναι φυσιολογική. Είμαστε δύο διαφορετικοί άνθρωποι με ισότιμα δικαιώματα και ο κάθε ένας από εμάς μπορεί να έχει τις δικές τους απόψεις, τα δικά του ενδιαφέροντα και τις δικές του παρέες. Ο κάθε ένας από εμάς μπορεί και πρέπει να επιλέγει το τι θέλει να κάνει.

Καλή Σχέση = Ισότιμη Σχέση

- Να ζητάς τη σωματική επαφή που θέλεις, εάν θέλεις και όταν θέλεις, και να μην υποκύπτεις σε πιέσεις του τύπου «αν με αγαπάς κάντο για μένα», γιατί κάποιος που πραγματικά αγαπάει δεν πιέζει. Ο έρωτας πρέπει να είναι αμοιβαίος, δεν αποτελεί υποχρέωση ούτε καθήκον.
- Χωρίς φόβο να πεις ό,τι θέλεις και ό,τι δεν θέλεις και να σε σεβαστούν.
- Να διεκδικείς και να εκπληρώνεις τις ανάγκες σου. Για πράγματα που αφορούν τον εαυτό σου και το μέλλον σου να αποφασίζεις με βάση τις δικές σου επιθυμίες και τις δικές σου ανάγκες. Εσένα αφορούν. Εσύ ξέρεις καλύτερα για το τι θέλεις να κάνεις και πως θα το κάνεις.
- Για πράγματα που αφορούν τη σχέση σας να αποφασίζεται μετά από διάλογο.
- Να μην προσπαθούν να σου επιβληθούν.
- Να έχεις αυτόνομη ζωή, γιατί μια σχέση δεν συνεπάγεται ότι πρέπει να χάσεις τις προσωπικές σου φιλίες, τα ενδιαφέροντα, τις δραστηριότητες και τους τρόπους ψυχαγωγίας σου.
- Να παίρνεις και να δίνεις εμπιστοσύνη, τρυφερότητα και κατανόηση. Μια σχέση είναι δούναι και λαβείν. Μια σωστή σχέση σημαίνει να δίνεις και να παίρνεις σε ισότιμη βάση.

Αγόρια

Αν δείτε στην παρέα σας κάποιον φίλο σας να μειώνει ή να ασκεί βία στο κορίτσι του, μιλήστε του και εξηγήστε του ότι η χρήση βίας δεν είναι σημάδι «μαγκιάς» ή ανδρισμού, αλλά ανωριμότητας. Η βία, όπως και η διάθεση κυριαρχίας σημαίνει παραβίαση της ατομικής ελευθερίας. Ο αληθινός άντρας εμπιστεύεται, αγαπάει, σέβεται και δεν κακομεταχειρίζεται την σύντροφό του. Συζητήστε μαζί του ότι δεν πρέπει να αναπαράγει τα πρότυπα βίας που ίσως έχει δεχτεί από την οικογένεια, τις παρέες και την τηλεόραση. Πείτε του ότι ο σεβασμός στη σύντροφό του σημαίνει σεβασμός στον εαυτό του. Πείτε του ότι και αυτός βγαίνει κερδισμένος από μια ισότιμη σχέση γιατί τότε και μόνο τότε μπορεί να γευτεί την αληθινή αγάπη και τρυφερότητα.

Κορίτσια

- Είναι θέμα αυτοσεβασμού και αξιοπρέπειας να λέμε όχι στη σχέση και στο αγόρι που μας κακομεταχειρίζεται.
- Μην υποχωρούμε στα κλάματα, στα παρακάλια και στη συννώμη του. Είναι τεχνάσματά του για να τον λυπηθούμε και να ξαναγυρίσουμε κοντά του. Πώς τολμά να λέει ότι μας αγαπάει όταν μας έχει κακομεταχειριστεί. Κάποιος που αγαπάει δεν κακομεταχειρίζεται. Μην υποχωρούμε όταν τίθεται θέμα κακομεταχείρισης. Η παραχώρηση του εαυτού μας είναι παραχώρηση ζωής. Η ζωή μας όμως δεν παραχωρείται γιατί ανήκει μόνο σε εμάς.
- Να ξεχνάμε τα κακοπροαίρετα σχόλιά του, αξίζουμε σαν προσωπικότητα, μην τον ανεχόμαστε.
- Όχι στις γελοίες ρήσεις «το ξύλο βγήκε από τον παράδεισο» ή «αυτός που αγαπάει παιδεύει».
- Μην σωπαίνουμε όταν δεχόμαστε βία, είτε συναισθηματική είτε σωματική είναι αυτή. Κανείς δεν έχει δικαίωμα να σηκώσει χέρι πάνω μας.
- Να αγαπάμε τον εαυτό μας και να λέμε όχι σε μία σχέση που δεν νιώθουμε καλά.
- Να μην ξεχνάμε ότι η υπαρκτή μας ανάγκη για επικοινωνία, η επιθυμία μας για δημιουργία σχέσης, η δυνατή μας επιθυμία για τρυφερότητα δεν συνεπάγεται υπομονή και ανοχή αγοριών που μας προσβάλλουν και μας κάνουν να αισθανόμαστε άσχημα για τον εαυτό μας.

Εάν εσύ ή κάποια κορίτσι που γνωρίζεις αντιμετωπίζει κάποια από τις παραπάνω συμπεριφορές και θέλει να μιλήσει εμπιστευικά σε κάποιο άτομο μπορεί να απευθυνθεί στα εξής τηλ.

ΥΠ.ΕΣ.Δ.Α., Γενική Γραμματεία Ισότητας (Γ.Γ.Ι.):

Αθήνα: 010-3317305-6 Νίκης 11 Σύνταγμα, Πειραιάς: 010-4112091 Αλκιβιάδου 73.

Δήμος Αθηναίων Γραφείο Ισότητας:

010-5244657 Σοφοκλέους 70.

Κέντρο Εφήβων:

010-3840413, 0103843797

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΣΥΝΟΔΕΥΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΕΤΑ ΤΟ ΠΕΡΑΣ ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΗΣ ΤΟΥ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ

Αυτό το φυλλάδιο μπορεί να σας δώσει κάποιες απαντήσεις στις ερωτήσεις που τυχόν σας γεννήθηκαν κατά τη διάρκεια συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου. Κάποια νέα που αντιμετωπίζει οποιαδήποτε από τις παραπάνω συμπεριφορές μπορεί να απευθυνθεί στα τηλέφωνα που υπάρχουν στο φυλλάδιο. Διαβάστε το το φυλλάδιο και δώστε το σε κάποιο άτομο που θεωρείτε ότι μπορεί να του χρειαστεί.

Οι σχέσεις μας είναι σημαντικές αλλά πρέπει να έχουμε το δικαίωμα να διαλέγουμε καλές σχέσεις, σχέσεις που μας κάνουν να νιώθουμε όμορφα, σχέσεις στις οποίες βιώνουμε την ισότητα. Καλή σχέση είναι η σχέση στην οποία υπάρχει σεβασμός, κατανόηση, αγάπη, τρυφερότητα και όχι αυτή που την μια μέρα είναι καλή και την άλλη όχι. Εσείς ξέρετε ποια είναι καλή και ποια δεν είναι καλή σχέση. Αφουγκραστείτε τι σας λείπει το στομάχι σας, είμαι σίγουρη ότι όταν έχετε βρεθεί σε άσκημες καταστάσεις έχετε νιώσει ένα σφίξιμο στο στομάχι, αυτό το σφίξιμο μην το αγνοήσετε ακούστε το και χωρίστε. Το σώμα σας κάτι προσπαθεί να σας πει. Να θυμάστε ότι κανείς μα κανείς δεν έχει δικαίωμα να σας επιβάλλει την δική του άποψη ή να σηκώνει χέρι πάνω σας.

Εσείς που είστε Τρίτη λυκείου να ξέρετε ότι η επαγγελματική σας αποκατάσταση είναι ότι πιο σημαντικό υπάρχει. Καλή επιτυχία στις επιδιώξεις σας και μην αφήσετε ποτέ μία σχέση να σταματήσει τα όνειρά σας. Η καλή σχέση είναι αυτή που σέβεται τα όνειρά σας.

**ΟΝΟΜΑΤΑ ΦΟΙΤΗΤΡΙΩΝ⁴⁸⁸ ΠΟΥ ΣΥΜΜΕΤΕΙΧΑΝ ΣΤΗ ΔΙΑΚΙΝΗΣΗ
ΤΩΝ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΩΝ**

Αυγερινίδη Αναστασία
Αυγερινού Ανδριανή
Βορρέακου Ζαχαρούλα
Γεώργου Σοφία
Επισκόπου Σταυρούλα
Ζαφείρη Βασιλική
Κοντοπάνου Ουρανία
Κορατσίδα Ελένη
Κρουνερίτη Φωτεινή
Μουστάκα Πηνελόπη
Παπαγεωργίου Κατερίνα
Ράλη Γκόλφω
Χριστίδη Ταρσίτσα
Χαριλάου Μαρία

⁴⁸⁸ Οι φοιτήτριες ήταν εγγεγραμμένες σε μαθήματα εγκληματολογίας που δίδασκε ο καθηγητής κος Μαγγανάς κατά τη διάρκεια του εαρινού εξαμήνου 2002.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Abbey, A.; Ross, L. T.; Mcduffie, D.; Mcauslan, P. (1996). *Alcohol and dating risk factors for sexual assault among college women*. *Psychology of Women Quarterly*; 20(1)147-169.

Abbey, A.(1991). *Acquaintance rape and alcohol consumption on college campuses: How are they linked?* *College Health*. 39(January):165-169.

Acker, J., Barry, K., Esseveld, J., (1983). Objectivity and truth: Problems in doing feminist research. *Women's Studies International Forum*, 6, 4, 423-435.

Adler, E. (1981), «The Underside of Married Life: Power, Influence and Violence», dans Bowker, Lee (dir.), *Women and Crime in America*, MacMillan, N.Y

Adler, C. *An exploration of self-reported sexually aggressive behavior*. *Crime and Delinquency*1985;31: 301-331.

Ageton, S. *Sexual Assault Among Adolescents*. Lexington, MA: Heath; 1983.

Aguilar, R.; Nightingale, N. (1994). The impact of specific battering experiences on self esteem of abused women. *Journal of Family Violence*, 9, 335-45.

Ainsworth, M.D.S., Blehar, M. C., Waters, E., & Wall, S. (1978). *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation*. Hillsdale, NJ:Lawrence Erlbaum.

Allard, M.A., Albelda, R., Colten, M.E., & Cosenza, C. (1997). *In harm's way? Domestic violence, AFDC receipt, and welfare reform in Massachusetts*. Boston: University of Massachusetts, McCormack Institute and Center for Survey Research.

Allison, J., (1993). *Rape: the Misunderstood Crime*. Sage: California

Arata, C., M., & Burkart, B., R., (1996). Post traumatic stress disorder among college student victims of acquaintance assault. In Byers, E., S., & O'Sullivan, L., F.,(Eds), *Sexual Coercion in Dating Relationships (79-92)*. Binghamton, NY: 1996.

Archer J, Ray N (1989), *Daring violence in the United Kingdom: a preliminary study*. *Aggressive Behav* 15:337-343

Arias, I., Samios, M., and O'Leary, K. D. (1987). Prevalence and correlates of physical aggression during courtship. *Journal of Interpersonal Violence*, 2(1), 82-90.

Astbury, J.; Atkinson, J.; Duke, J.; Eastal P.; Kurtle, S; Tait P.; Turner J. (2000). The impact of domestic violence on individuals. *EMJA, Medicine and the community*, 173, 427-431.

Avery-Leaf, S., Cascardi, M., O'Leary, K.D., & Cano, A. (1997). Efficacy of a dating violence prevention program on attitudes justifying aggression. *Journal of Adolescent Health, (21)*, 11-17.

Bachman R, Saltzman LE. Violence Against Women: Estimates From the Redesigned Survey: Bureau of Justice Statistics Special Report Washington, DC: US Dept of Justice, Office of Justice Programs; 1995. Publication NCJ 154348.

Bagshaw, D, Chung D (2000). Women men and domestic violence. Commonwealth of Australia, Partnership Against Domestic Violence on line resources: padv.dpvc.gov.au/aswpdf/w_m_dv.pdf. University of South Australia.

Baker SP, O'Neill B. The Injury Severity Score: an update. *J Trauma*.1976;16: 882-885.

Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.

Bartholomew, K., & Perlman, D. (Eds.). (1994). *Attachment processes in adulthood, Vol. 5: Advances in personal relationships*. London: Jessica Kingsley.

Bartholomew, K., & Horowitz, L. M. (1991). Attachment styles in young adults: A test of a model. *Journal of Personality and Social Psychology, 61*, 26-44.

Bartholomew, K. (1990). Avoidance of intimacy. *Journal of Social & Personal Relations, 7*, 147-178.

Barusch, A., Taylor, M. J., Derr, M. (1999). *Understanding families with multiple barriers to self sufficiency*. Submitted to Utah Dept. Of workforce services. Salt Lake City: University of Utah, Social Research Institute.

Bateman, P. (1991) 'The Context of Date Rape', pp. 94-9 in B. Levy (ed.) *Dating Violence: Young Women in Danger*. Seattle, WA: Seal Press.

Bennett, L. & Fineran, S. (1998). Sexual and severe physical violence among high school students: Power beliefs, gender, and relationship. *American Journal of Orthopsychiatry, 68(4)*, 645-652.

Bergner, R. M. (1995). *Pathological self-criticism: Assessment and treatment*. New York: Plenum.

Berk, R.A., Berk, S.F., Loseke, D. B., and Rauma, D. (1983). 'Mutual Combat and Other Family Violence Myths.' In D. Finkelhor, R.J. Gelles, G. T. Hotaling, and M. A. Straus (eds.), *The dark side of families: Current family violence research*, 197-212. Beverly Hills, CA: Sage.

Bergman, L. (1992). Dating violence among high school students. *Social Work, 37*, 21-7.

Bernard, j. L., Bernard. S. L., and Bernard, m. L. (1985). Courtship violence and sex typing. *Family Relations, 34*, 283-86.

Bernstein DP, Ahluvalia T, Pogge D, Handelsman L (1997), Validity of the Childhood Trauma Questionnaire in an adolescent psychiatric population. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry* 36:340-348

Bernstein DP, Fink L, Handelsman L et al. (1994), Initial reliability and validity of a new retrospective measure of child abuse and neglect. *American Journal of Psychiatry* 151:1132-1136

Bethke, T., Dejoy, (1993). An Experimental Study of Factors Influencing the Acceptability of Dating Violence. *Journal of Interpersonal Violence*, vol. 8, no 1, 36-51

Biederman J, Faraone SV, Mick E et al. (1999), Clinical correlates of ADHD in females: findings from a large group of girls ascertained from pediatric and psychiatric referral sources. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry* 38:966-975

Billingham , R. E. ; Notebaert, N., (1993). Divorce and dating violence revisited: Multivariate analyses using Straus' Conflict Tactics subscores. *Psychological Reports*, 73, 679-684.

Billingham , R. E. ; Gilbert, K., (1990). Parental divorce during childhood and use of violence in dating relationships. *Psychological Reports*, 66, 1003-1009.

Billingham, R. E. (1987). Courtship violence: The patterns of conflict resolution strategies across seven levels of emotional commitment. *Family Relations*, 36, 20-289.

Bird, G., Stith, S., Schladale, J. (1991). Psychological resources, copying strategies, and negotiation styles as discriminators of violence in dating relationships. *Family Relations*, 40, 45-50.

Blackman, J. 1989. *Intimate Violence: A Study of Injustice*. New York: Columbia University Press.

Bograd, M. (1990). Why we need gender to understand human violence. *Journal of Interpersonal violence*, 5, 132-135.

Bograd, M. (1988), «How Battered Women and Abusive Men Account for Domestic Violence: Excuses, Justifications and Explanations», dans Hotaling, G. (dir.), *Coping with Family Violence, Policy and Perspectives*, Sage, Newbury Park, (CA).

Bograd, M. (1988). Feminist perspectives on wife abuse: An introduction. In K. Yllo, & M.Bograd (Eds.), *Feminist perspectives on wife abuse* (pp. 11-27). Newbury Park, CA: Sage.

Bookwala, J., Frieze, I. H., & Grote, N.. (1994). Love, aggression, and satisfaction in dating relationships. *Journal of Social and Personal Relationships*, 11, 625-632.

- Bookwala, J., Frieze, I. H., Smith, C., & Ryan, K. (1992). Prediction of dating violence: A multivariate analysis. *Violence and Victims*, 7, 297-311.
- Booth A. Et D. Johnson (1988), «Premarital Cohabitation and Marital Success», *Journal of Family Issues*, 9: 255-272.
- Boulette, T. R., & Anderson, S.M. (1985). "Mind Control" and the battering of women. *Community Mental Health Journal*, 21(2), 109-118.
- Boyle, C, Chunn, D. Et Grant, I. (1994), *The Law of Homicide*, Carswell, Toronto.
- Bowker, L. H. 1983. *Beating Wife-Beating*. Lexington, Mass.: Lexington Books.
- Bowlby, J. (1982). *Attachment and loss, Vol. 1: Attachment* (2nd ed.). New York: Basic Books. (Originally published 1969)
- Brassard, M. R., Hart, S. N., & Hardy, D. B. (1993). The psychological maltreatment rating scales. *Child Abuse and Neglect*, 17, 715-729.
- Brener ND, McMahon PM, Warren CW, Douglas KA. Forced sexual intercourse and associated health-risk behaviors among female college students in the United States. *J Consult Clin Psychol*. 1999;67:252-259.
- Brennan, K., & Shaver, P. R. (1995). Dimensions of adult attachment, romantic relationship functioning, and affect-regulation. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 21, 267-283.
- Briere J (1996), *Trauma Symptom Checklist for Children: Professional Manual*. Odessa, FL: psychological Assessment Resources
- Brisson, N. J. (1983). «Battering Husbands: A Survey of Abusive Men», *Victimology*, 6: 338-344.
- Brown J, Cohen P, Johnson JG, Smailes EM (1999), Childhood abuse and neglect: specificity of effects on adolescent and young adult depression and suicidality. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry* 38:1490-1496
- Browne, A. (1987), *Battered Women Who Kill*, The Free Press, N.Y.
- Bureau of Justice Statistics. 1991a. *Female Victims of Violent Crime*. Special Report, NCJ 126826. Washington, D. C.: Department of Justice.
- Burke, P. J., Stets, J. E., & Pirog-Good M. A. (1989). Gender identity, self-esteem, and physical and sexual abuse in dating relationships. In M. A. Pirog-Good & J. E. Stets (Eds.), *Violence in dating relationships* (pp. 72-93). New York. Praeger.
- Burt, M. and R. Albin (1981) 'Rape Myths, Rape Definitions, and Probability of Conviction', *Journal of Applied Social Psychology* 11: 212-30

Burton, S., Kitzinger, J., Kelly, L., Regan, L., (1998). *Young People's Attitudes Towards Violence, Sex and Relationships*. Edinburgh: Zero Tolerance Charitable Trust.

Buvinic M., Morrison A.R., Shifter M., (1999). *Violence in the Americas: A framework for action in too close to home: Domestic violence in the Americas*, Washington DC: Inter-American Development Bank, Morrison A.R., Biehl M.L. (eds) (citation)

Byers, E., S., (1996). How well does the traditional sexual script explain sexual coercion? Review of a program of research. In Byers, E., S., & O'Sullivan, L., F.,(Eds), *Sexual Coercion in Dating Relationships* (7-26). Binghamton, NY: 1996.

Caldwell-Colbert, A.T., Robinson, W.L. (1984). Utilization and predicted trends of behavioral inventories. *Journal of Behavioral Assessment*, 6, (3), 189-196.

Campbell, J. (1992), «If I can't have you, no one can: Power and Control in Homicide of Female partners», Dans Radford, J. Et Russel, D. E. H. (dir.), *Femicide: The Politics of Woman Killing*, Twayne, N.Y., p. 99.

Campbell JC, Lewandowski, LA (1997). Mental and physical health effects of intimate partner violence on women and children. *Psychiatry Clinical North American* 20, 353-374.

Capaldi DM, Crosby L (1997), Observed and reported psychological and Physical aggression in young, at-risk couples. *Soc Dev* 6:184-206

Carr, J. ; VanDeusen (2002). The relationship between family of origin violence and dating violence in college men. *Journal of Interpersonal violence*, 17(6), 630-646.

Carlson, B. (1987). Dating violence: A research review and comparison with spouse abuse. *Social Casework*, 68(1), 16-23.

Carrado MC, George MJ, Loxam E, Jones L, Templar D (1996), Aggression in British heterosexual relationships: a descriptive analysis. *Aggressive Behav* 22:401-415

Carmichael, G. A. (1984), «Living Together in New Zealand: Data on Coresidence at Marriage and on De Facto Unions», *New Zealand Population Review*, 10: 41-53.

Cascardi M, Avery-Leaf S, O'Leary KD, Smith Slep A (1999), Factor structure and convergent validity of the Conflict Tactics Scale in high school students. *Psychol Assess* 11:546-555

Cascardi M, O'Leary KD (1992). Depressive symptomatology self-esteem, and self blame in battered women. *Journal of Family violence*, 7, 249-259.

Cate, R. M., Lloyd, S. (1992). *Courtship*. Sage Series on Close Relationships: London.

Cate, R. M., Henton, J. M., Koval, J., Christopher, F. S., and Lloyd, S. (1982). Premarital abuse; A social psychological perspective. *Journal of Family Issues*, 3, 79-90.

Chase, K.; Treboux, D.,; O'Leary, D. (2002). Characteristics of high risk adolescents' dating violence. *Journal of Interpersonal Violence*, 17(1), 33-49.

Chatzifotiou, S., Dobash, R., Tsougas, M., (2002). The last violent event: The experiences of Greek battered women. *The journal of South European Society and Politics*, 6 (3).

Chatzifotiou, S., Dobash, R. (2001). Seeking informal support: Marital violence against women in Greece. *Violence Against women: An International and Interdisciplinary Journal*. Special Issue: Global examples of Violence Against Women, 7, 9, 124-151.

Chatzifotiou, S. (2000). Keeping domestic violence in silence: The case of Greece". Published in the selected proceedings of the conference on "Violence in the Family. A plan for action", held in Nicosia, Cyprus, November, 2000.

Chatzifotiou, S. (2000). Conducting qualitative research on wife abuse: Dealing with the issue of anxiety. *Sociological Research Online*, vol. 5, no. 2, <http://www.socresonline.org.uk/5/2/chatzifotiou.html>

Chase, K., Treboux, D., O'Leary D. & Stassberg Z., (1998). Specificity of dating aggression and its justification among high-risk adolescents. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 26, i6, 467-473

Chimbos, P. (1978). *Marital Violence: A Study of Interspousal Homicide*. San Francisco: R and E Research Associates.

Clark, Lorene (1989-1990), «Feminist perspectives on Violence Against Women and Children: Psychological, Social Service, and Criminal Justice concerns', *RJFD*, vol. 3, p. 420.

Cohn, D. A., Silver, D. H., Cowan, C. P., Cowan, P. A., & Pearson, J. (1992). Working models of childhood attachment and couple relationships. *Journal of Family Issues*, 13, 432-449.

Coffe, R., Leitenberg, H., Henning, K., Bennett, R., & Jankowski, M. (1996), Dating violence: the association between methods of copying and women's psychological adjustment. *Violence and victims*, 11, 227-238.

Coker, A., Smith, P., Thompson, M., McKeown, R., Bethea, L., Davis, K. (2002). Social support protects against the negative effects of partner violence on mental health. *Journal of women's Health and Gender Based Medicine*, 11 (5).

Coker AL, McKeown RE, Sanderson M, Davis KE, Valois RF, Huebner ES (2000). Severe dating violence and quality of life among South Carolina high school students. *American Journal of Preventive Medicine*, 19, 220-227

Collins, N. L., & Read, S. J. (1990). Adult attachment, working models, and relationship quality in dating couples. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58, 644-663.

Connell, R. (1995) *Masculinities*. Oxford: Polity Press.

Creighton, A., & Kivel, P. (1992). *Helping teens stop violence: A practical guide for counselors, educators, and parents*. Alameda, CA: Hunter House.

Crittenden, P. M., & Ainsworth, M.D.S. (1989). Child maltreatment and attachment theory. In D. Cicchetti & V. Carlson (Eds.), *Child maltreatment: Theory and research on the causes and consequences of child abuse and neglect* (pp. 432-463). Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Crittenden, P.M. (1988). Distorted patterns of relationship in maltreating families: The role of internal representational models. *Journal of Reproductive and Infant Psychology*, 6, 183-199.

Dansky BS, Brewerton TD, Kilpatrick DG, O'Neil PM. (1997). The National Women's Study: relationship of victimization and posttraumatic stress disorder to bulimia nervosa. *Int J Eat Disord*;21:213-228.

Davis JW, Rhames MP III, Kaups KL. (1997) More guns and younger assailants: a combined police and trauma center study. *Arch Surg*. 132:1067-1070.

Davis TC, Peck GQ, Storment JM. (1993). Acquaintance rape and the high school student. *J Adolesc Health*.14:220-224.

Deal J. R. & Wampler K. S. (1986). Dating violence: The primacy of previous experience. *Journal of Personal and Social Relationships*, 3, 457-471.

DeKeseredy, W, Schartz, M (1998). Measuring the extent of woman abuse in intimate heterosexual relationships: A critique of the conflict tactics scales, US Department of justice, Violence Against women on line resources, <http://www.vaw.umn.edu/research.asp>

DeKeseredy W, Schwartz MD. (1993). Male peer support and woman abuse: an expansion of DeKeseredy's model. *Sociological Spectrum*. 13:393-413.

DiLorio J.A. (1989), Being and becoming coupled: The emergence of female subordination in heterosexual relationships. In B.J. Risman & P. Schartz (eds), *Gender in Intimate Relationships* (pp. 94-104). Belmont, CA: Wadsworth

DiScala CD, Barlow B, Ramenofsky ML, Tepas JJ. (1995). *National Pediatric Trauma Registry Phase 3 Data Element Manual* Boston, Mass: New England Medical Center.

DiScala C, Sege R, Li G, Reece RM. (2000) Child abuse and unintentional injuries: a 10-year retrospective. *Arch Pediatr Adolesc Med*.154:16-22.

Dishion TJ, Andrews DW, Crosby L (1995). Antisocial boys and their friends in early adolescence: relationship characteristics, quality, and interactional process. *Child Dev* 66:139-151

Dobash, R.E. and Dobash, R.P. (1992) *Women, Violence and Social Change*. Routledge.

Dobash Re, Dobash, RP, Daly, M, Wilson, M (1994). The myth of sexual symmetry in marital violence. *Social problems* 39 (1), 71-91.

Dobash, R. E., and R. P. Dobash. 1978. «Wives: The 'Appropriate' Victims of Marital Violence.» *Victimology* 2: 426-42.

Dobash, R. E., and Dobash, R. (1979). *Violence against wives: A case against the patriarchy*. New York: Free Press.

Doyle JP, Frank E, Saltzman LE, McMahon PM, Fielding BD. Domestic violence and sexual abuse in women physicians: associated medical, psychiatric, and professional difficulties. *J Womens Health Gend Based Med*. 1999;8:955-965.

Durant RH, Pendergrast RA, Cadenhead C. Exposure to violence and victimization and fighting behavior by urban black adolescents. *J Adolesc Health*. 1994; 15:311-318.

Durant RH, Cadenhead C, Pendergrast RA, Slavens G, Linder CW. Factors associated with the use of violence among urban black adolescents. *Am J Public Health*. 1994;84:612-617.

Dutton, D. G., & Golant, S. (1995). *The batterer: A psychological profile*. New York: Basic Books.

Dutton, D. G., Saunders, K., Starzomski, A., & Bartholomew, K. (1994). Intimacy-anger and insecure attachment as precursors of abuse in intimate relationships. *Journal of Applied Social Psychology*, 24, 1367-1386.

Dutton, D. G. (1988). *The Domestic Assault of Women; Psychological and Criminal Justice Perspectives*. Boston: Allyn and Bacon.

Dutton, D. G. (1987). 'The Criminal Justice Response to Wife Assault.' *Law and Human Behavior* 11: 189-206.

Eckhardt, C.; Jamison, R., Watts, K. (2002). Anger experience and expression among male dating violence perpetrators during anger arousal. *Journal of Interpersonal Violence*, 17 (10), 1102-1114.

Edwards, S. (1985), «Male Violence Against Women: Excusatory and Explanatory Ideologies in Law and Society», in S. Edwards (coll.), *Gender, Sex and the Law*, London: Croom Helm.

Egeland, E., & Sroufe, A. (1981). Developmental sequelae of maltreatment in infancy. *New Directions for Child Development: Developmental Perspectives in Child Maltreatment*, 11, 77-92.

Endler, N. S. & Parker, J. D. (1990b). Multidimensional assesment of copying: A critical evaluation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58, 844-854.

European Policy Action Center on Violence Against Women (1999). Unveiling the hidden data on domestic violence in the EU. The European Women's Lobby.

Evanson, E., (1982). *Hidden Violence. A study of Battered Women in Northern Ireland*. Belfast: Farcet Cooperative Press.

Ewing, C. P., and M. Aubrey. 1987. 'Battered Women and Public Opinion: Some Realities About the Myths.' *Journal of Family Violence* 2: 257-64.

Fagan, J.A. "The social control of spouse assault." *Advances in Criminological Theory* 4: 187-234, 1992.

Fagan, J.A., and A. Browne. "Violence toward spouses and intimates: Physical aggression between men and women in intimate relationships." Pp. 115-292 in *Understanding and Preventing Violence, Volume 3*, edited by Albert J. Reiss, Jr., & Jeffrey A. Roth. Washington DC: National Research Council, National Academy Press, 1994.

Fagan, J. 1988. 'Contributions of Family Violence Research to Criminal Justice Policy on Wife Assault: Paradigms of Science and Social Control.' *Violence and Victims* 3: 159-86.

Feldman CM (1997), Childhood precursors of adult interpersonal violence. *Clin Psychol Sci Pract* 4:307-334

Ferraro, K. (1988), «An Existencial Approach to Battering, dans Hotaling, G., Finkelhor, D., Kirkpatrick, J. Et Strauss, M. (dir.), *Family Abuse and its Consequences: New Directions in Research*, Sage, Newbury Park (Ca.), p. 12.

Fine, M. (1988) 'Sexuality, Schooling and Adolescent Females: The Missing Discourse of Desire', *Harvard Educational Review* 58: 29-53.

Finkelhor D (1994), The international epidemiology of child sexual abuse. *Child Abuse Neglect* 18:409-417

Finkelhor, Hotaling & Yllo (1988), Special Ethical Concerns in Family Violence Research, in *Stopping Family Violence*, Newbury: Sage Publications.

Finkelhor, D. & Yllo, K. (1985). *License to rape: Sexual abuse of wives*. New York: Holt, Rinehart, & Winston.

Finn, J. (1986). The relationship between sex role attitudes and attitudes supporting marital violence. *Sex Roles*, 14 (5/6), 235-244. (cited in Jaffe 92)

Flisher AJ, Kramer RA, Hoven CW et al. (1997), Psychosocial characteristics of physically abused children and adolescents. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry* 36:123-131

Flood, M., (1999). Claims about Husband Battering. *DVIRC Newsletter*, Summer 1999, pp. 3-8. Melbourne: Domestic Violence and Incest Resource Centre. <http://www.xyonline.net/>

Flood, M., (1999). Claims about Husband Battering. *DVIRC Newsletter*, Summer 1999, pp. 3-8. Melbourne: Domestic Violence and Incest Resource Centre. <http://www.xyonline.net/>

Flood, M., (1995). The politics of gender. Sexism and male power are a daily reality for men and women. magazine XY: men, sex, politics. <http://www.xyonline.net/>

Flynn, C. P. (1990). Sex roles and women's response to courtship violence. *Journal of Family Violence*, 5 (1), 83-94

Flynn, C. P. (1987). Relationship violence: A model for family professional. *Family Relations*, 36, 295-99.

Follette, V., & Alexander, P. (1992). Dating violence: Current and historical correlates. *Behavioral Assessment*, 14, 39-52

Follingstad, D., Rutledge, L., Polek, D., & McNeil-Hawkins, K. (1998). Factors associated with patterns of dating violence toward college women. *Journal of Family Violence*, 3, 169-182.

Follingstad, D. R., Rutledge, L. L., Berg, B. J., Hause, E. S., & Polek, D. S. (1990). The role of emotional abuse in physically abusive relationships. *Journal of Family Violence*, 5(2), 107-119.

Foo, L., Margolin G., (1995) A Multivariate Investigation Of Dating Aggression. *Journal of Family Violence*, vol. 10, no 4, 351-377.

Foshee, V., Linder, F., MacDougal, J., Bangdiwala, S., (2001). Gender differences in the longitudinal predictors of adolescent dating violence. *Preventive Medicine*, 32, 128-141.

Foshee VA, Linder GF, Bauman KE (1999). Family violence and the perpetration of adolescent dating violence: Examining social learning and social control processes. *Journal of Marriage and the Family*, 61, 2, 331-342.

Foshee, V.A., Bauman, K.E., Arriaga, X.B., Helms, R.W., Koch, G.G. & Linder, G.F. (1998). An evaluation of Safe Dates, an adolescent dating violence prevention program. *American Journal of Public Health*, 88(1), 45-50.

Foshee, V.A.; Linder, G.F.; Bauman, K.E.; Langwick, S.A.; Arriaga, X.B.; Heath, J.L.; McMahon, P.M.; Bangdiwala, S. (1996). *The Safe Dates Project: Theoretical Basis, Evaluation Design, and Selected Baseline Findings*. Youth Violence Prevention: Description and baseline data from 13 evaluation projects (K. Powell; D. Hawkins, Eds.). American Journal of Preventive Medicine, Supplement, 12 (5):39-47.

Foshee, V. A. (1996). Gender differences in adolescent dating abuse prevalence types, and injuries. Health Education Research, 11 (3), 275-286.

Frieze, I. H., and A. Browne. 1989. 'Violence in Marriage.' In Family Violence. ed. L. Ohlin and M. Tonry, pp. 163-218. Chicago: University of Chicago Press.

Finkelhor D (1994), The international epidemiology of child sexual abuse. Child Abuse Negl 18:409-417

Fraley, R. C., Davis, K. E., & Shaver, P. R. (1995). Attachment theory and romantic relationship dissolution. Unpublished manuscript, Department of Psychology, University of South Carolina.

Foucault, M. (1978). The History of Sexuality (vol.1). New York: Pantheon.

Gamache, D., (1998). Domination and control: The social context of dating violence. In Levy, B. (Ed), Dating Violence: Young Women in Danger (69-83). Seattle.: Seal Press.

Garbarino, J., Guttman, E., & Seeley, J. W. (1986). The psychologically battered child. San Francisco: Jossey-Bass.

Garfinkel H. (1957). Conditions of successful degradation ceremonies. American Journal of Sociology, 63, 420-424

Gavey, N. (1996) 'Women's Desire and Sexual Violence Discourse', in S.Wilkinson (ed.) Feminist Social Psychologies. Milton Keynes: Open University Press.

Gelles, R., Straus, M., (1989). Intimate Violence: The Causes and Consequences of Abuse in the American Family. New York: Simon and Schuster.

Gelles, R. J., & Straus, M. A. (1998). Intimate violence. New York: Simon & Schuster.

Gelles, R. J. (1974). *The violent home*. Beverly Hills, CA: Sap.

Gelles, R. J. (1972). *The violent home: A study of physical aggression between husbands and wives*. Beverly Hills, CA: Sage.

Goldstein, D.; Rosebaum, A.. (1985). An evaluation of the self-esteem of maritally violent men. Family Relations, 34, 425-428.

Gondolf, E. (1985), «Anger and Oppression in Men who Batter: Empiricist and Feminist Perspectives and their Implications in Research», *Victimology*, vol. 10, p. 311.

Gondolf, E. W., and E. R. Fisher. 1988. *Battered Women as Survivors: An Alternative to Treating Learned Helplessness*. Lexington, Mass.: Lexington Books.

Gondolf, E. W. (1987). Evaluating programs for men who batter: problems and prospects. *Journal of Family Violence*, 2, 95-108.

Goode, W. (1969), «Violence among Intimates» in D. J. Mulvihill and M.M. Tumin (coll.), *Crimes of Violence. Report to the National Commission on the Causes and Prevention of Violence*, vol. 13, Washington D. C.: U.S. Government Printing Office.

Graham Dee, L., R., & Rawlings, E., I., (1998). Bonding with Abusive dating partners: Dynamics of Stockholm syndrome. In Levy, B. (Ed), *Dating Violence: Young Women in Danger* (119-135). Seattle.: Seal Press.

Grandin E, Lupri B (1997), Intimate violence in Canada and the United States: a cross-national comparison. *J Fam Violence* 12:417-443

Greaves, L., (1995). *Selected estimates of the costs of violence against women*. London, Ontario: Center for Research on violence Against Women and Children

Gray, H.M.; Foshee, V. (1997) *Adolescent Dating Violence: Differences between one-sided and mutually violent profiles*. *Journal of Interpersonal Violence*, 12(1)126-141.

Greenblat, C. S. 1983. 'A Hit Is a Hit. Is a Hit... Or Is It? Approval of the Use of Physical Force by Spouses.' In *The Dark Side of Families: Current Family Violence Research*, ed. D. Finkelhor, R. Gelles. G. Hotaling, and M. A. Straus, pp. 235-60. Beverly Hills. Calif.: Sage.

Greenblat, C. S. 1985. 'Don't Hit Your Wife ... Unless': Preliminary Findings on Normative Support for the Use of Physical Force by Husbands. *Victimology: An International Journal* 10: 221-41.

Greene, K., M., & Chadwick (1998). Talking with incarcerated teens about dating violence. In Levy, B. (Ed), *Dating Violence: Young Women in Danger* (142-152). Seattle.: Seal Press.

Greenfield L, Rand MR, Craven D, et al. (1998). Violence by intimates: analysis of data on crimes by current or former spouses, boyfriends, and girlfriends. In: *Bureau of Justice Statistics Factbook*. Washington, DC: US Dept of Justice. Publication NCJ 167237.

Gwartney-Gibbs, P.; and Stockard, J. (1989). *Courtship aggression and mixed-sex peer groups*. In: Pirog-Good, Maureen A. and Stets, Jan E. (Eds.) *Violence in Dating Relationships*. New York, NY: Praeger Publishers; 1989: 185-204.

Gwartney-Gibbs, P. A.; Stockard, J.; and Bohmer, S. *Learning courtship aggression: The influence of parents, peers and personal experiences*. *Family Relations* 1987; 36:276-282.

Gwartney-Gibbs P. A., Stockard, J., & Brohmer, S. (1997). Learning courtship violence: The influence of parents, personal, and personal experiences. *Family Relations*, 36, 276-282.

Hall, E. R., Howard, J. A & Boezio (1986). Tolerance of rape: A sexist or anti-social attitude? *Psychology of Women Quarterly*, 10, 101-118 (cited in Jaffe et al 1992)

Hamberger LK, Ambuel B. Dating violence. *Pediatr Clin North Am*. 1998;45:381-390.

Hamerik, H. B. (1995). Attachment theory, and social and self-evaluation concerns in the development of disordered eating patterns. Unpublished Ph.D. dissertation, Department of Psychology, University of South Carolina.

Hanmer, J. & Maynard, M. (1987) *Women, Violence and Social Control*, London: Macmillan.

Hanmer, J. Radford, J. & Stanko, E. (1989) *Women, Policing and Male Violence: An International Perspective*, London: Routledge.

Hanmer, J. and Saunders, S. (1984) *Well Founded Fear: a Community Study of Violence to Women*, London: Hutchinson.

Hanmer, J. and Saunders, S. (1993). *Women, Violence and Crime Prevention*, Avebury, England.

Hare- Mustin, R.T. (1994). Discourses in the mirrored room: A postmodern analysis of therapy. *Family Process*, 33, 19-35. (cited in Lloyd 2000)

Hathaway JE, Mucci LA, Silverman JG, Brooks DR, Mathews R, Pavlos L. Health status and health care use of Massachusetts women reporting partner abuse. *Am J Prey Med*. 2000;19:302-307.

Hague, J. and Malos, E. (1993) *Domestic Violence: Action for Change*, New Clarion Press, U.K.

Hazan C, Shaver P (1994), Attachment as an organizational framework for research on close relationships. *Psychol Inq* 5:1-22

Hazan, C., & Shaver, P. R. (1987). Conceptualizing love as an attachment process. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52, 511-524.

Henton, J. M., Cate, R. M., Koval, J. E., Lloyd, S., A, & Christofer, F.S (1983). Romance and violence in dating relationships. *Journal of Family Issues*, 3, 467-482.

Hickman, S. E., & Muehlenhard, C. L. (1999). "By the semi-mystical appearance of a condom": How young women and men communicate sexual consent in heterosexual situations. *Journal of Sex Research*, 36, 258-272.

Hickman, S. E., & Muehlenhard, C. L. (1997). College women's fears and precautionary behaviors relating to acquaintance rape and stranger rape. *Psychology of Women Quarterly*, 21, 527-547.

Hilberman, E. And K Munson (1978), «Sixty Battered Women», *Victimology*, 2: 460-470.

Hird, M.J. (2001) 'Appropriating Identity: Viewing *Boys Don't Cry*' *International Feminist Journal of Politics*, 2001, 3(3): 435-442.

Hird, M.J. & Jackson, S.(2001) 'Where 'Angels' and 'Wooses' Fear to Tread: Sexual Coercion in Adolescent Heterosexual Dating Relationships' *Australian and New Zealand Journal of Sociology*, 37(1): 27-43.

Hird, M.J.(2000). 'An Empirical Study of Adolescent Dating Aggression in the UK' *Journal of Adolescence*, 23,69-78.

Hird, M.J. & Jackson, S. (1999). 'Damned if We Do, Damned if We Don't: New Zealand and UK High School Students' Negotiation of Sexual Identities' *Women's Studies Journal*, 15(2), 125-146.

Hird, M.J. (1995). 'Adolescent Dating Violence: An Empirical Study' *Intervention*, 100, 60-69.

Hoffman, P. (1984). Psychological abuse of women by spouses and live-in lovers. *Women & Therapy*, 3(1), 37-47.

Hogben, M., Byrne, D., & Hambruge, M., E., (1996). Coercive heterosexual sexuality in dating relationships of college students: Implications of differential male-female experiences. In Byers, E., S., & O'Sullivan, L., F.,(Eds), *Sexual Coercion in Dating Relationships* (69-78). Binghamton, NY: 1996.

Holland, J., C. Ramazanoglu and R. Thomson (1996) 'In the Same Boat? The Gendered (In)Experience of First Heterosex', pp. 143-60 in D. Richardson (ed.) *Theorising Heterosexuality*. Milton Keynes: Open University Press.

Hollway, W. (1984) 'Gender Difference and the Production of Subjectivity', in J. Henriques, W. Hollway, C. Urwin, C. Venn and V. Walkerdine (eds) *Changing the Subject*. London: Methuen.

Hollway, W. (1989) *Subjectivity and Method in Psychology*. London: Sage.

Hotaling, G.; Sugarman, D. (1986). An analysis of risk markers in husband to wife violence: The current state of knowledge. *Violence and victims*, 1, 101-124.

- Hudson, B. (1984) 'Femininity and Adolescence', pp. 31-93 in A. McRobbie and M. Nava (eds) *Gender and Generation*. Houndsmills: Macmillan.
- Huizinga D, Elliott D (1986). Reassessing the reliability and validity of self-report delinquency measures. *J Quant Crimol* 2:293-327
- Jackson SM, Cram F, Seymour. FW (2000), Violence and sexual coercion in high school students' dating relationships. *Journal of Family Violence* 15:23-36
- Jacobson NS, Gottman JM, Waltz J, Rushe R, Babcock J, Holtzworth-Munroe A (1994), Affect, verbal content, and psychophysiology in the arguments of couples with a violent husband. *J Consult Clin Psychol* 62:982-988
- Jackson, S. (1993) 'Love and Romance as Objects of Feminist Knowledge', in M. Kennedy, C. Lubelska and V. Walsh (eds) *Making Connections: Women's Studies, Women's movements, Women's Lives*. London: Taylor & Francis.
- Jackson, S., F. Cram and F. Seymour (2000) 'Violence and Sexual Coercion in High School Students' Dating Relationships', *Journal of Family Violence* 15: 23-36.
- Jackson, S.M. (1999). Issues in the dating violence research: A review of the literature. *Aggression and Violent Behavior*, 4(2), 233-247
- Jacoby M, Gorenflo D, Black E, Wunderlich C, Eyler AE. (1999). Rapid repeat pregnancy and experiences of interpersonal violence among low-income adolescents. *American Journal of Preventive Medicine*. 16:318-321.
- Jaffe P, Wolfe DA, Wilson S, Zak L. (1986). Emotional and physical health problems of battered women. *Canadian Journal of Psychiatry. Revue Canadienne De Psychiatrie*. 31(7), 625-9.
- Jaffe, P., Sudermann, M., Reitzel, D., Killip, S. (1992). An Evaluation of a secondary school primary prevention program on violence in intimate relationships. *Violence and Victims*, 7, 2, 129-147.
- James, W., West, C., Deters, K., Armijo, E. (2000). Youth Dating Violence Adolescence, 35, 139, 455-465.
- Jenkins, P., and B. Davidson. 1990. 'Battered Women in the Criminal Justice System: An Analysis of Gender Stereotypes.' *Behavioral Sciences and the Law* 8: 161-70.
- Jezl, D., Molidor, C., Wright, T., (1996). Physical, sexual and psychological abuse in high school dating relationships: Prevalence rates and self esteem issues. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 13, 1, 69-87.
- Jones, A., Schechter, S., (1992). *When Love Goes Wrong*. New York:HarperPerennial.

Jones, I. (1998). The Minnesota school curriculum project: A statewide domestic violence prevention project in secondary schools. In Levy, B. (Ed), *Dating Violence: Young Women in Danger* (258-266). Seattle.: Seal Press.

Johnson, H. (1995). «Risks Factors Associated with Non-lethal Violence Against Women by Marital Partners» in C. R. Block and R. Block (coll.), *Questions and Answers in Lethal and Non-lethal Violence*, Vol. 3, Washington D. C. : National Institute of Justice.

Johnson, H. Et V. Sacco (1995), « Researching Violence Against Women: Statistics Canada's National Survey», *Canadian Journal of Criminology*, 37(3).

Jonshon, K., (1990). *Physical violence in dating relationships: Social exchange theory, equity theory and the principle of the least interest*. University of New York: An unpublished Ph.D.

Jurik, N. C., and R. Winn. 1990. 'Gender and Homicide: A Comparison of Men and Women Who Kill.' *Violence and Victims* 5: 227-42.

Kanin, E. J. *Date rapists: differential sexual socialization and relative deprivation*. (1985). *Archives of Sexual Behavior*.14:219-231.

Kanin, E.J. *Date rape: unofficial criminals and victims*. (1984) *Victimology: An International Journal*. 9(1): 95-108.

Kann L, Kinchen SA, Williams BI, et al. (2000). Youth risk behavior surveillance: United States, 1999. *MMWR Morb Mortal Wkly Rep*. 49(5):1-96.

Kann L, Kinchen SA, Williams BI, et al. (2000). Rsk Behavior Surveillance:United States, 1999. *MMWR Morb Mortal Wkly Rep*. 49(SS-5):1-96.

Kaplan SJ, Pelcovitz D, Labruna V (1999), Child and adolescent abuse and neglect research: a review of the past 10 years, Part I: physical and emotional abuse and neglect. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry* 38:1214-1222

Kasian, M.m N. P. Spanos, C. A. Terrance, and S. Peebles. 1993. ;Battered Women Who Kill; Jury Simulation and Legal Defenses.' *Law and Human Behavior* 17: 289-312.

Kasian, M., & Painter, S. L. (1992). Frequency and severity of psychological abuse in a dating population. *Journal of Interpersonal Violence*, 7, 350-364.

Katz, J., Street, A., Alias, I., (1997). Individual differences in self-appraisals and responses to dating violence scenarios. *Violence and victims*, 12, 265-276.

Kelly, L.;Regan, L. et al (2001). *Teenage Tolerance: The Hidden Lives of Young Irish People. A Study of Young Peoples Experience and Responses to Violence and Abuse*. Dublin: Women's Aid and the European Commission.

Kelly, L. (1988). How women define their experiences of violence. In K. Yllo, & M. Bograd (Eds.), *Feminist perspectives on wife abuse* (pp. 114-132). Newbury Park, CA: Sage.

Khoo, S. E. (1987), «Living Together As Married: a profile of De Facto Couples in Australia», *Journal of Marriage and the Family*, 49: 185-191.

Kirkpatrick, L., & Davis, K. E. (1994). Attachment style, gender, and relationship stability: A longitudinal study. *Journal of Personality and Social Psychology*, 66, 502-512.

Kilpatrick, D.G., Acierno, R., Resnick, H.S., Saunders, B.E., & Best, C.L. (1997). A two-year longitudinal analysis of the relationship between violent assault and alcohol and drug use in women. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 65(5), pp. 834-847.

Kilpatrick, D.G., Best, C.L., & Veronen, L.J. (1978). The adolescent rape victim: Psychological responses to sexual assault and treatment approaches. In A. Kreutner and D. Hollingsworth (Eds.), *Adolescent Obstetrics and Gynecology*. Chicago: Year Book Medical Publishers.

Kilpatrick, D.G., Best, C.L., Saunders, B.E., & Veronen, L.J. (1988). Rape in marriage and dating relationships: How bad is it for mental health? *Annals of the New York Academy of Sciences*, 528, 335-344.

Kilpatrick, D. G., Resnick, H. S., Saunders, B. E., & Best, C. L. (1998). Victimization, posttraumatic stress disorder, and substance use and abuse among women. In C. L. Wetherington & A. B Roman (Eds.), *Drug Addiction Research and the Health of Women* (NIH Publication No. 98-4290, pp. 285-307). Rockville, MD: U. S. Department of Health and Human Services.

Kilpatrick, D. G., Resnick, H. S., Saunders, B. E., & Best, C. L. (1998). Rape, other violence against women, and posttraumatic stress disorder. In B. P. Dohrenwend (Ed.), *Adversity, stress & psychopathology* (pp. 161-176), New York: Oxford University Press.

Kilpatrick, D.G., Resnick, H.S., & Acierno, R. (1997). Health Impact of Interpersonal Violence. Section III: Policy Implications. *Behavioral Medicine*, 23(2), pp. 65-78.

Kilpatrick, D. G.; Best, C. L.; Veronen, L. J.; Amick, A. E.; Villeponteaux, L. A.; and Ruff, G. A. (1985). *Mental health correlates of criminal victimization: A random community survey*. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*. 53:866-873

Knudson-Martin, C., & Mahoney, A.R. (1998). Language and processes in the construction of equality in new marriages. *Family Relations*, 47, 81-91

Knudson-Martin, C., & Mahoney, A.R. (1996). Gender dilemmas and myth in the construction of equality in new marriages. *Family Process*, 35, 137-153

Kobak, R. R., & Sceery, A. (1988). Attachment on late adolescence: Working models, affect regulation, and representation of self and other. *Child Development*, 59, 135-146.

Koski, P. R., and W. D. Mangold. 1988. 'Gender Effects in Attitudes About Family Violence.' *Journal of Family Violence* 3: 225-37.

Koss, M. P.; Gidycz, C. A.; and Wisniewski, N. (1987). *The scope of rape: incidence and prevalence of sexual aggression and victimization in a national sample of higher education students*. *J. Consult Clin. Psychology*, 55:162-170.

Koss, M. P. *The hidden rape victim: personality, attitudinal and situational characteristics*. *Psychology of Women Quarterly* 1985;9:193-212.

Koss, M. P. *Defending Date Rape*. *Journal of Interpersonal Violence* 1992;7(1) 121-126.

Kreiter SR, Krowchuk DP, Woods CR, Sinal SH, Lawless MR, DuRant RH.(1999). Gender differences in risk behaviors among adolescents who experience date fighting. *Pediatrics*. 104:1286-1292.

Krueger, M., (1996). Sexism, erotophobia, and the illusory no. Implications for acquaintance rape awareness. In Byers, E., S., & O'Sullivan, L., F.,(Eds), *Sexual Coercion in Dating Relationships* (107-116). Binghamton, NY: 1996.

Kuehl, S., J., (1998). Legal remedies for teen dating violence. In Levy, B. (Ed), *Dating Violence: Young Women in Danger* (209-222). Seattle.: Seal Press.

Lane, K. E., and Gwartney-Gibbs, P. A. (1985). Violence in the context of dating and sex. *Journal of Family Issues*, 6(1), 45-59.

Laner, M. R., and Thompson, J. (1982), Abuse and aggression in courting couples. *Deviant Behavior*, 3, 229-44.

Lavoie, F., Robitaille, L., Hebert, M. (2000). Teen dating relationships and aggression. *Violence Against Women*, 6(1), 6-36

Levy, B. (1993). *In love and in danger. A teen's guide to breaking free of abusive relationships*. Seattle, WA: Seal Press.

Levy, B. (1998). *Dating Violence: Young Women in Danger*. Seattle: Seal Press

Levy, B. & Lobel, K. (1998). Lesbian teens in abusive relationships. In Levy, B. (Ed), *Dating Violence: Young Women in Danger* (203-208). Seattle.: Seal Press.

Levy, B. (1998). Support groups: Empowermentf or young women abused in dating relationships. In Levy, B. (Ed), *Dating Violence: Young Women in Danger* (203-208). Seattle.: Seal Press.

Lloyd, S.A. & Emery, B.C.(2000). *The Dark side of Courtship: Physical and Sexual Aggression*. Sage series on close relationships. California: Sage Publications.

Lloyd, S.A. (1999). The interpersonal and communication dynamics of wife battering. In X. Arriaga & S. Oskamp (Eds.), *Violence in Intimate Relationships* (99-111). Thousand Oaks, CA: Sage.

Lloyd, S.A. (1996). Physical aggression and marital distress: The role of everyday marital interaction. In D.D. Cahn & S.A. Lloyd (Eds). *Family Violence from a Communication Perspective* (pp.177-198) (pp.177-198). Thousand Oaks, CA: Sage

Lloyd, S.A. & Emery, B.C.(1993). Abuse in the family: A ecological, life cycle perspective. In T.H. Brubaker (ed.), *Family Relations: Challenges for the Future* (pp.129-152). Newbury Park, CA: Sage.

Lloyd, S.A. & Emery, B.C.(1994). Physically aggressive conflict in romantic relationships. In D. Cahn (Ed.), *Conflict in Personal Relationships* (pp.27-46). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.

Lloyd, S.A. (1991). The dark side of courtship. *Family Relations*, 40, 14-20.

Lloyd, S. A., Koval, J. E., & Cate, R. M. (1989). Conflict and violence in dating relationships. In M. A. Pirog-Good & J. E. Stets (Eds.), *Violence in dating relationships* (pp. 126-142). New York: Praeger

Lundeberg-Love, P., & Geffner, R. (1989). Date rape: Prevalence, risk factors and a proposed model. In M. A. Pirog-Good & J. E. Stets (Eds.), *Violence in dating relationships* (pp. 126-142). New York: Praeger

MacFarlane Judith (1998). Violence during teen pregnancy. In Levy, B. (Ed), *Dating Violence: Young Women in Danger* (136-141). Seattle.: Seal Press.

McGee, R. A., Wolfe, D.A., Wilson, S.K.. Multiple maltreatment experiences and adolescent behavior problems: Adolescents' perspectives. *Development and Psychopathology*. 9: 131-149, 1997

Macklin, E. D. (1972), «Heterosexual Cohabitation Among Unmarried College Students», *Family Coordinator*, 21: 463-472.

MacMillan HL, Boyle MH, Wong MY, Duku BK, Fleming JE (1999), Slapping and spanking in childhood and its association with lifetime prevalence of psychiatric disorders in a general population sample. *CMAJ* 161:821-822

MacMillan HL, Fleming JE, Trocme N et al. (1997), Prevalence of child physical and sexual abuse in the community results from the Ontario Health Supplement. *JAMA* 278:131-135

McCloskey LA, Walker M (2000), Posttraumatic stress in children exposed to family violence and single-event trauma. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry* 39:108-115

Magdol, L., T.E. Moffitt, A. Caspi, D.M. Newman, J. Fagan, and P.A. Silva (1997). "Gender differences in partner violence in a birth cohort of 21 year olds: Bridging the gap between clinical and epidemiological research." *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 65 (1): 68-78.

Mahoney, M. (1994). Victimization or oppression? Women's lives, violence, and agency. In M. Fineman, & R. Mykitiuk (Eds.), *The public nature of private violence* (pp. 59-92). New York: Routledge.

Mahoney, M. 1991. 'Legal Images of Battered Women: Redefining the Issue of Separation.' *Michigan Law Review* 90: 1-111.

Main, M., & Solomon, J. (1986). Discovery of an insecure-disorganized attachment pattern. In T. B. Brazelton & M. W. Yogman (Eds.), *Affective development in infancy* (pp. 95-124). Norwood, NJ: Ablex.

Makepeace, J. M., (1988). *The severity of courtship violence and the effectiveness of individual precautions. Family Abuse and Its Consequences. New Directions in Research* (Gerald T. Hotaling, David Finkelhor, John T. Kirkpatrick, Murray A. Straus, Eds.) 1988: 297-311.

Makepeace, J. M. (1987). *Social factor and victim-offender differences in courtship violence. Family Relations.* 36:87-91.

Makepeace, J. M. (1986). Gender differences in courtship violence Victimization. *Family Relations*, 35, 383-388.

Makepeace, J. M. (1983). *Life events, stress and courtship violence. Family Relations* 1983;32:101-109.

Makepeace, J. M. (1983). Social factors and victim offender differences in courtship violence. *Family Relations*, 36(1), 87-91.

Makepeace, J. M. (1981). Courtship violence among college students. *Family Relations*, 30, 97-102.

Marshall, L., & Rose, P., (1988). Family of origin and courtship violence. *Journal of Counseling and Development*, 55, 414-418.

Mathes, E. W., H. E. Adams et R. M. Davies (1985), «Jealousy: Loss of Relationship Rewards, Loss of Self-esteem, Depression, Anxiety and Anger», *Journal of Personality and Social Psychology*, 48: 1552-1561.

Matthews, W. J. (1984). Violence in college couples. *College Student Journal*, 18, 150-58.

Mercer, Sirley. (1988) 'Not a Pretty Picture: An Exploratory Study of Violence Against Women in High School Dating Relationships', *Resources for Feminist Research* 17, 15-23.

Meyers, M. (1997). *News Coverage of violence Against women*. Thousand Oaks, CA: Sage

Molidor, C. E., & Tolman, R.M., & Koeber, J. (2000). "Dating can be hazardous to a teen's health: Exploring the darker side of adolescent romantic relationships." *The Prevention Researcher*, Summer, 1-15.

Molidor, C. E., & Tolman, R.M. (1998). "Gender and Contextual Factors in Adolescent Dating Violence." *Violence Against Women*, 4(2), 180-194.

Molidor, C. (1993). *Adolescent dating violence: Prevalence rates and contextual issues*. Ph. D. Unpublished thesis, Social Work department, University of Illinois at Chicago.

Moncher, F. J. (1992). *Relationship of maternal adult attachment style and social isolation to risk of child abuse*. Unpublished doctoral dissertation, Department of Psychology, University of South Caroline.

Morrissey TB, Byrd CR, Deitch EA. The incidence of recurrent penetrating trauma in an urban trauma center. *J Trauma*. 1991 ;31:1536-1538.

Moskowitz, H., Griffith, J., Dscala, C. Sege, R., (2001). *Serious injuries and deaths of adolescent girls resulting from interpersonal violence : Characteristics and trends from the United States, 1989-1999*. *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine*, 55, 903-918.

Mouradian V. (2000). *Abuse in intimate relationships: Defining the multiple dimensions and forms*. Wellesley College, Wellesley Centres for Women: National Violence Against Women Prevention Research Center. Διαθέσιμο στον εξής δικτυακό τόπο: <http://www.vawprevention.org/research/defining.shtml>

Muehlenhard, C. L., & Kimes, L. A. (1999). The social construction of violence: The case of sexual and domestic violence. *Personality and Social Psychology Review*, 3, 234-245.

Muehlenhard, C. L., & Rodgers, C. S. (1998). Token resistance to sex: New perspectives on old stereotypes. *Psychology of Women Quarterly*, 22, 443-463.

Muehlenhard, C. L. (1998). The importance and danger of studying sexually aggressive women. In P. B. Anderson & C. Struckman-Johnson (Eds.), *Sexually aggressive women: Current perspectives and controversies* (pp. 19-48). New York: Guilford.

Muehlenhard, C. L., Andrews, S. L., & Beal, G. K. (1996). Beyond "just saying no": Dealing with men's unwanted sexual advances in heterosexual dating contexts. *Journal of Psychology and Human Sexuality*, 8, 141-168.

Muehlenhard, C. L., Danoff-Burg, S., & Powch, I. G. (1996). Is rape sex or violence? Conceptual issues and implications. In D. M. Buss & N. Malamuth (Eds.), *Sex, power, conflict: Feminist and evolutionary perspectives* (pp. 119-137). New York: Oxford University Press.

Muehlenhard, C. L., Sympson, S. C., Phelps, J. L., & Highby, B. J. (1994). Are rape statistics exaggerated? A response to criticism of contemporary rape research. *The Journal of Sex Research*, 31, 144-146.

Muehlenhard, C. L., Powch, I. G., Phelps, J. L., & Giusti, L. M. (1992). Definitions of rape: Scientific and political implications. *Journal of Social Issues*, 48(1), 23-44.

Muehlenhard, C. L., Harney, P. A., & Jones, J. M. (1992). From "victim-precipitated rape" to "date rape": How far have we come? *Annual Review of Sex Research*, 3, 219-253.

Muehlenhard, C., Andrews, S., L., & Beal, G., K., (1996). Beyond 'Just saying no»: Dealing with men's unwanted sexual advances in heterosexual dating contexts. In Byers, E., S., & O'Sullivan, L., F.,(Eds), *Sexual Coercion in Dating Relationships* (141-168). Binghamton, NY: 1996.

Muehlenhard, C. L., & Hollabaugh, L.C. (1988). Do women sometimes say no when they mean yes: The prevalence and correlates of women's token resistance to sex. *Journal of Personality and Social Psychology*, 54, 872-879.

Muehlenhard, C. and M. Linton (1987) 'Date Rape and Sexual Aggression in Dating Situations: Incidence and Risk Factors', *Journal of Counselling Psychology* 34: 186-96.

Muehlenhard, C. L.; Linton, M. A. (1987). *Date rape and sexual aggression in dating situations: Incidence and risk factors*. *J. Counseling Psychology*. 34:186-196.

Nava, M. (1984) 'Youth Services Provision, Social Order and the Question of Girls', in A. McRobbie and M. Nava (eds) *Gender and Generation*. Houndsmills:Macmillan.

Network Against Teenage Violence. (1987). *When love really hurts: Teenage dating violence curriculum materials*. Williston, ND: Family Crisis Shelter.

NiCarthy, G., (1998). Addictive love and abuse: A course for teenage women. In Levy, B. (Ed), *Dating Violence: Young Women in Danger* (240-257). Seattle.: Seal Press.

NiCarthy, G. (1986, 1982) *Getting free: A handbook for women in abusive relationships*. Seattle, WA: Seal Press.

- Nicoletti, A., (2000). Perspectives on pediatric and adolescent gynecology from the allied health care professional. *Journal of Pediatric Adolescent Gynecology*, 13, 79-80.
- Nurius, P., S., Norris, J., (1996). A cognitive ecological model of women's response to male sexual coercion in dating. In Byers, E., S., & O'Sullivan, L., F.,(Eds), *Sexual Coercion in Dating Relationships* (107-116). Binghamton, NY: 1996.
- O'Hearn, R. E., & Davis, K. E. (1992). Classification of adult romantic attachment: A test of Bartholomew's dimensional model. Unpublished manuscript, Department of Psychology, University of South Carolina.
- O'Keefe, M.(1998). Factors mediating the link between witnessing interparental violence and dating violence. *Journal of Family violence*, 13, 39-57.
- O'Keefe, M. & Treister, L. (1998). Victims of dating violence among high school students: Are the predictors different for males and females? *Violence Against Women*, 4(2), 195-223.
- O'Keefe, M., (1997). Predictors of Dating Violence Among High School Students. *Journal of interpersonal Violence*, vol 12, 4, 546-568.
- O'Keefe, N., Brockopp, K., & Chew, K (1986). Teen dating violence. *Social Work*, 31, 465-468.
- O'Sullivan, L., F., Byers, E., S., (1996). Gender differences in responses to discrepancies in desired level of sexual intimacy. In Byers, E., S., & O'Sullivan, L., F.,(Eds), *Sexual Coercion in Dating Relationships* (49-68). Binghamton, NY: 1996.
- Pagelow, M. D. 1981. *Woman-Battering: Victims and Their Experiences*. Beverly Hills, Calif.: Sage.
- Pagelow, M. D. 1992. 'Adult Victims of Domestic Violence: Battered Women.' *Journal of Interpersonal Violence* 7: 87-120.
- Patton, W., Mannison, M., (1995). Sexual coercion in high school dating. Sex roles: A journal of Research, 33, 5-6, 447-458.
- Pearson, J., Thoennes, N. & Griswold, E. A. (1999). New approaches to self-sufficiency and safety in public assistance and child support agencies: Preliminary findings from three demonstration projects (Available from the Center for Policy Research, 1570 Emerson Street, Denver, CO 80218).
- Pendaraki, M. (1996). Immigrant Battered Women in Crete, a discussion paper in the proceedings of the International Conference: Violence, Abuse, and Women's Citizenship, Brighton, England.

Pendaraki, M. (1994). Working with Battered Women: An Educational Curriculum, a manual for professionals working with battered women, Minnesota Program Development, MN, USA.

Pendaraki, M. (1994). Boundaries: Who do they protect and why?, a discussion paper in the proceedings of the National Domestic Violence Conference, Twin Cities, MN, USA..

Pendaraki, M. (1994). Heterosexual Women's use of violence in domestic assault cases, a discussion paper in the proceedings of the National Domestic Violence Conference, Twin Cities, MN, USA.

Pendaraki, M. and Ness, M. (1992). Diversity Awareness and Outreach, an educational manual about meeting the needs of immigrant and refugee battered women, Minnesota Department of Corrections, MN, USA.

Pence, E., Paymar, M. (1993). Education Groups for Men Who Batter. New York: Springer Publishing Company.

Perkins D.F., Luster, T., (1999). The relationship between sexual abuse and purging: findings from community-wide surveys of female adolescents. *Child Abuse and Neglect*, 23, 371-382 (citataion)

Polk, K. et D. Ranson (1991), «The Role of Gender in Intimate Violence», *Australia and New Zealand Journal of Criminology*, 24: 15-24.

Powell, C., (1998). Dealing with dating violence in schools. In Levy, B. (Ed), *Dating Violence: Young Women in Danger (279-284)*. Seattle.: Seal Press.

Plass, M. S., & Gessner, J. C. (1983). Violence in courtship relations: A Southern example. *Free Inquiry into Creative Sociology*, 11, 198-202.

Prato, L., & Braham, R., (1998). Coordinating a community response to teen dating violence. In Levy, B. (Ed), *Dating Violence: Young Women in Danger (153-163)*. Seattle.: Seal Press.

Price, E. Lisa; Byers, E. Sandra. (1999). The Attitudes Towards Dating Violence Scales: Development and initial validation. *Journal of Family Violence*, 14(4), 351-375.

Raj A, Silverman JG, Amaro H. The relationship between sexual abuse and sexual risk among high school students: findings from the 1997 Massachusetts Youth Risk Behavior Survey. *Matern Child Health J.* 2000;4:125-134.

Rand MR. Violence-Related Injuries Treated in Hospital Emergency Departments. Washington, DC: Bureau of Justice Statistics; 1996:1-10.

Reinholtz, R. K., Muehlenhard, C. L., Phelps, J. L., & Satterfield, A. T. (1995). Sexual discourse and sexual intercourse: How the way we communicate affects the way we think about sexual coercion. In P. J. Kalbfleisch & M. J. Cody (Eds.), *Gender, power and communication in human relationships* (pp. 141-162). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

Reitzel-Jaffe, D. ; Wolfe, D. (2001). Predictors of relationship abuse among young men. *Journal of Interpersonal Violence*. 16: 99-115,

Richardson, D. (ed.) (1996) *Theorising Heterosexuality*. Buckingham: Open University Press.

Riggs, D., S., & Caulfield, M.B. (1997). Expected consequences of male violence against their female dating partners. *Journal of Interpersonal Violence*, 12 (4), 229-240.

Riggs, D., S., & O'Leary, K., D., (1996). Aggression between heterosexual dating partners: An examination of a causal model of courtship aggression. *Journal of Interpersonal Violence*, 11 (4), 519-540.

Riggs, D., S., & O'Leary, K., D., (1989). A theoretical model of courtship aggression. In M. A. Pirog-Good & J. E. Stets (Eds), *Violence in Dating Relationships*, New York: Praeger, 53-71

Roden, M., (1998). A model secondary school date rape prevention program. In Levy, B. (Ed), *Dating Violence: Young Women in Danger* (203-208). Seattle.: Seal Press.

Rogosch FA, Cicchetti D, Aber JL (1995), The role of child maltreatment in early deviations in cognitive and affective processing abilities and later peer relationship problems. *Dev Psychopathol* 7:591-609

Rosen, K., Bartle-Haring, S., Stith, S., (2001). Using Bowen theory to enhance understanding of the intergenerational transmission of dating violence. *Journal of Family Issues*, 22,1, 124-143.

Rosen, K.; Stith, S. (1995). Women terminating abusive dating relationships: A qualitative study. *Journal of Social and Personal Relationships*, 12, 155-160.

Rosen, K. H., & Bird, K. (1996). A case of woman abuse: Gender ideologies, power paradoxes and unresolved conflict. *Violence Against Women*, 2, 302-321.

Rothman KJ, Greenland S. *Modern Epidemiology*. Philadelphia, Pa: Lippincott-Raven; 1998.

Rosenberg ML, Genley MA, eds. *Violence in America: A Public Health Approach*. New York, NY: Oxford University Press Inc; 1991.

Rosen, K., H. (1996). The ties that bind women to violent pre-marital relationships: Processes of seduction and entrapment. In D.D. Cahn & S.A. Lloyd (Eds.). *Family Violence from a communication Perspective* (151-176). Thousand Oaks, CA: Sage.

Roscoe, B., & Kelsey, T. (1986). Dating violence among high school students. *Psychology*, 23, 53-59.

Rounsaville, B. 1978. 'Theories in Marital Violence: Evidence from a Study of Battered Women .' *Victimology: An International Journal* 3: 11-31.

Ryan, K. (1995) Do courtship-Violent Men Have characteristics Associated with a Battering Personality? *Journal of Family Violence*. 10(1): 99-120.

Safilios-Rothschild, C. (1969), « 'Honour Crimes' in Contemporary Greece», *British Journal of Sociology*, 20: 205-218.

Satterfield, A. T., & Muehlenhard, C. L. (1997). Shaken confidence: The effects of an authority figure's flirtatiousness on women's and men's self-related creativity. *Psychology of Women Quarterly*, 21, 395-416.

Saunders, D. G. 1986. 'When Battered Women Use Violence: Husband-Abuse or Self-Defense?' *Violence and Victims* 1, 47-60.

Saunders, D. G. A. Lynch, M. Grayson. And D. Linz. (1987). 'The Inventory of Beliefs About Wife Beating: The Construction of a measure of Beliefs and Attitudes.' *Violence and Victims* 2, 39-57.

Sauders G. D. (1993) . Issues in methodologies: Procedures for removing social desirability bias from self-reports of violence. University of Wisconsin-Madison, Department of Psychiatry. Unpublished manuscript.

Schechter, S. (1982). *Women and Male Violence: The Visions and Struggles of the Battered Women's Movement*, Boston, South End Press.

Schwartz, M. D., & DeKeseredy, W.S. (1997). *Sexual Assault on the College Campus: The Role of Male Peer Support*. Thousand Oaks, CA:Sage.

Sege R, Stigol LC, Perry C, Goldstein R, Spivak H.(1996). intentional injury surveillance in a primary care pediatric setting. *Arch Pediatr Adolesc Med*.150:277-283.

Shah BV, Barnwell BV, Bieler GS. SUDAAN Users' Manual and Software, Release 7.0. Research Triangle Park, NC: Research Triangle Institute; 1996.

Sharpe, D. & Taylor, J.K. (1999). An examination of variables from a social-developmental model to explain physical and psychological dating violence. *Canadian Journal of Behavioural Science*, 31(3), 165-175.

Shepard, M. F. & Campbell, J. A. (1992). The Abusive Behavior Inventory: a measure of psychological and physical abuse. *Journal of Interpersonal Violence*, 7, 291-305.

Shield s AM, Cicchetti D, Ryan RM (1994), The development of emotional and behavioral self-regulation and social competence among maltreated school-aged children. *Dev Psychopathol* 6:57-75

Shrier LA, Pierce JD, Emans SJ, DuRant RH (1998). Gender differences in risk behaviors associated with forced or pressured sex. *Arch Pediatr Adolesc Med*. 152:57-63.

Sholle SH, Rost KM, Golding JM. Physical abuse among depressed women. *J Gen Intern Med*. 1998;13:607-613.

Silverman JG, Raj, A., Mucci, L., Hathaway, J., (2001). Dating violence against adolescent girls and associated substance use, unhealthy weight control, sexual risk behavior, pregnancy and suicidality. *The Journal of the American Medical Association*, 286, 5, 572-588.

Silverman JG, Williamson GM (1997). Social ecology and entitlements involved in battering by heterosexual college males: contributions of family and peers. *Violence Vict.*;12:147-165.

Simonelli, C., Mullis, T., Elliott, Pierce, T. (2002). Abuse by siblings and subsequent experiences of violence within the dating relationship. *Journal of Interpersonal Violence*, 17(2), 103-121.

Simons, R. L.; Lin, Kuei-Hsiu; G., Leslie C. (1998). Socialization in the family of origin and male dating violence: A prospective study. *Journal of Marriage & the Family*, 60(2), 467-478.

Simpson, J. A., Rholes, W. S., & Nelligan, J. S. (1992). Support seeking and support giving within couples in an anxiety-provoking situation: The role of attachment styles. *Journal of Personality and Social Psychology*, 62, 434-446.

Scott, K., D. Wolfe (2000). Change among batterers. *Journal of Interpersonal Violence*. 15: 827-842.

Smolowe, J. 1994. July 4. 'Domestic Abuse Hits Home.' *Time*, pp. 19-25.

Soler, E. 1987. 'Domestic Violence Is a Crime: A Case Study. San Francisco Family Violence Project.' In *Domestic Violence on Trial*, ed. D. J. Sonkin, pp. 21-35. New York:Springer.

Sonkin, D., (2001). Defining Psychological Maltreatment in Domestic Violence Perpetrator Treatment Programs: Multiple Perspectives. *Journal of Emotional Abuse*. <http://www.daniel-sonkin.com/PsychAb.html> .

Sousa, C.A. (1999). Teen dating violence: The hidden epidemic. *Family & Conciliation Courts Review*, 37(3), 356-374

Sousa, C., (1998). The dating violence intervention project. In Levy, B. (Ed). *Dating Violence: Young Women in Danger* (223-231). Seattle.: Seal Press.

Spinellis, C.D. (1997) *Crime in Greece in Perspective*. Athens: Sakkoulas.

Spanier, J. B. (1983). «Married and Unmarried Cohabitation in United States: 1980», *Journal of Marriage and the Family*, 45: 277-288.

Laurence L., Spalter-Roth R. (1996). *Measuring the costs of domestic violence against women and the cost effectiveness of interventions: an initial assessment and proposals for further research*, Washington DC: Institute for Women's Policy Research.

Spencer, G., Bryant, S., (2000). Dating violence: A comparison of rural, suburban, and urban teens. *Journal of Adolescent Health*, 27, 302-305.

Stanko, E. A. (1988). Fear of crime and the myth of the safe home: A feminist critique of criminology. In K. Yllo, & M. Bograd (Eds.), *Feminist perspectives on wifeabuse* (pp. 75-89). Newbury Park, CA: Sage.

Statistics Canada (1993). *The Violence Against Women Survey Highlights in the Daily Statistics Canada*, November 18, 1993.

Stets, J., (1992). Interactive processes in dating aggression: A national study. *Journal of Marriage and the Family* 54, 165-177.

Stets, J., (1988). *Domestic Violence and Control*. New York: Springer-Verlag.

Stets, J., Henderson D. A.(1992). Contextual factors surrounding conflict resolution while dating: Results from a national study. *Family Relations*, 40, 29-36.

Stith, S.M., Farley, S. C. (1993). A predictive model of male spousal violence. *Journal of Family Violence*, 183-201.

Straus MA, Kantor GK (1994), Corporal punishment of adolescents by parents: a risk factor in the epidemiology of depression, suicide, alcohol abuse, child abuse, and wife beating. *Adolescence* 29:543-561.

Straus, M. (1979). Measuring intrafamily conflict and violence: The conflict tactics scale. *Journal of Marriage and the Family*, 41, 75-88.

Straus, M. A., & Gelles, R. J. (1986). Societal change and change in family violence from 1975 to 1985 as revealed by two national surveys. *Journal of Marriage and the Family*, 48, 465-479.

Straus MA, Gelles RJ (1986), Societal change and change in family violence from 1975 to 1985 as revealed by two national surveys. *Journal of Marriage and the Family* 48:465-479

Straus, M. A., Gelles, R. J., & Steinmetz, S. K. (1980). *Behind Closed Doors*. Garden City, NY: Doubleday.

Straus, M. A. (1979). Measuring intrafamily conflict and violence: The conflict tactics (CT) scales. *Journal of Marriage and the Family*, 41, 75-86.

Straus, M. A., Gelles, R. J., and Steinmetz, S. K. (1980). *Behind closed doors: Violence in the American family*. Garden City, NY: Anchor

Straus, M. (1997) Physical assaults by women partners: a major social problem, in *Women, Men and Gender: On Going Debates* . (edMR Walsh) Yale University Press, New Haven and London, 210-221.

Struckman-Johnson D., Struckman-Johnson C., (1996). College men's reactions to hypothetical forceful sexual advances from women. In Byers, E., S., & O'Sullivan, L., F.,(Eds), *Sexual Coercion in Dating Relationships* (93-106). Binghamton, NY: 1996.

Suarez, K.,(1994). Teenage dating violence: the need for expanded awareness and legislation. *California Law Review*, 82, 2, 423-471.

Sugarman, D. B., & Hotaling, G. T. (1989). Dating violence: Prevalence, context, and risk markers. In M. A. Pirog-Good & J. R Stets (Eds.), *Violence in dating relationships* (pp. 3-32). New York: Praeger.

Sugarman, D., Hotaling, G., (1998) Dating Violence: a review of contextual and risk factors (pp. 100-118). In *Barrie Levy* (eds). *Dating violence: Young women in danger*. Seattle: Seal Press.

Swinford S., DeMaris, A.; Cernkovich, S.; Giordano, P. (2000). Harsh physical discipline in childhood and violence in later romantic involvements: The mediating role of problem behaviors. *Journal of Marriage and the Family*. 62, 2, 508-519.

Tepas JJ, Ramenofsky ML, Barlow B, et al. National Pediatric Trauma Registry. *J Pediatr Surg*. 1989;24:156-158.

Texas Council on Family Violence. (1990). *Dating violence: An anti-victimization program*. Austin: Author.

Tiefer, L. (1987) 'In Pursuit of the Perfect Penis: The Medicalization of Male Sexuality', in M. Kimmel (ed.) *Changing Men: New Directions in Research on Men and Masculinity*. Newbury Park, CA: Sage.

Tjaden, P. & Thoennes, N. (2000). Prevalence and consequences of male-to-female and female-to-male intimate partner violence as measured by the National Violence Against Women Survey. *Violence Against Women*, 6, 142-161.

Tjaden P, Thoennes N. Extent, Nature and Consequences of Intimate Partner Violence: Findings From the National Violence Against Women Survey. Washington, DC: US Dept of Justice, Office of Justice Programs; 2000. Publication NCJ 181867.

Tolman, R.M., Raphael J. (υπό δημοσίευση). A review of research on welfare and domestic violence. In press. *Journal of Social Issues*.

Tolman R.M., Rosen , D.(υπό δημοσίευση) Domestic violence in the lives of women receiving welfare: Mental health, health, and economic well being. *Violence Against Women*.

Tolman, R. M. (1989). The development of a measure of psychological maltreatment of women by their male partners. *Violence and Victims*, 4, 159-177.

Tontonato , P., & Crew, B., K. (1992). Dating violence, social learning theory, and gender: A multivariate analysis. *Violence and victims*, 7, 3-14

Toth S, Manly JT, Cicchetti D (1992), Child maltreatment and vulnerability to depression. *Dev Psychopathol* 4:97-112

Troy, M., & Sroufe, L. A. (1987). Victimization among preschoolers: Role of attachment relationship history, *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 26, 166-172.

U.S. Department of Justice, Federal Bureau of Investigation. 1991. *Crime in the United States, 1991*. Washington. D.C.: Government Printing Office.

Waits, K. 1985. 'The Criminal Justice Response to Battering: Understanding the Problem and Forging the Solutions.' *Washington Law Review* 60; 267-329.

Waldby, C., S. Kippax and J. Crawford (1991) 'Equality and Eroticism: AIDS and the Active/Passive Distinction', *Social Semiotics* 1: 39-50.

Waldby, C., S. Kippax and J. Crawford (1993) 'Research Note: Heterosexual Men and "Safe Sex" Practice', *Sociology of Health and Illness* 15: 246-56.

Walker, L.E.A. 1990. *Terrified Love: Why Battered Women Kill and How Society Responds*. New York: Harper and Row.

Walker, L. E. (1984). *The battered wife syndrome*. New York: Springer.

Walker, L.E.A. 1979. *The Battered Woman*. New York: Harper and Row.

Walker, L. (1978). Battered women and learned helplessness. *Victimology International Journal*, 2, 525-534.

Walkerline, V. (1984) 'Some Day My Prince Will Come', pp. 163-75 in A. McRobbie and M. Nava (eds) *Gender and Generation*. Houndsmills: Macmillan.

Walsh J. F, Foshee, V., (1998). Self-efficacy, self-determination and victim blaming as predictors of adolescent sexual victimization.

Watkins, T. R. & Molidor, C. E. (1999). "Treating the Victim of Family Violence and Substance Abuse." *National Social Science Journal*. 11(2). 140-149.

Watson, J., Cascardi, M., Avery-Leaf, S., O'Leary, D. (2001). High school students' responses to dating aggression. *Violence and Victims*. 16, 3, 339-348.

Weisz A. N.; Black B., M. (2001). Evaluating a sexual assault and dating violence prevention program for urban youths. *Social Work Research*, 25 (2), 89-100.

Wekerle, Christine; Wolfe, David A. (1999). Dating violence in mid-adolescence: Theory, significance, and emerging prevention initiatives. *Clinical Psychology Review*, 19(4), 435-456.

Wekerle C, Wolfe DA. The role of child maltreatment and attachment style in adolescent relationship violence. *Development and Psychopathology*. 10(3): 571-86, Summer 1998

Wekerle, C., Wolfe, D.A.. The role of child maltreatment and attachment style in adolescent relationship violence. *Development and Psychopathology*. 10: 571-586, 1998

Wetherell, M. (1995) 'Romantic Discourse and Feminist Analysis', pp. 128-44 in S. Wilkinson and C. Kitzinger (eds) *Feminism and Discourse*. London: Sage.

Wetherell, M. and J. Maybin (1996) 'The Distributed Self', pp. 219-81 in R. Stevens (ed.) *Understanding the Self*. London: Sage.

Wetherell, M. (1995). Romantic discourse and feminist analysis: Interrogating investment, power, and desire. In S. Wilkinson & Kitzinger (Eds.), *Feminism and Discourse: Psychological Perspectives* (128-144). Thousand Oaks, CA: Sage.

White, J. W., & Koss, M. P. (1991). Courtship violence: Incidence in a national sample of higher education students. *Violence and Victims*, 6, 247-256.

White, W., J., Donat, P., L., N., Humphrey, J., A., (1996). An examination of the attitudes underlying sexual coercion among acquaintances. In Byers, E., S., & O'Sullivan, L., F.,(Eds), *Sexual Coercion in Dating Relationships* (49-68). Binghamton, NY: 1996.

White E., C., (1998). The abused black woman: Challenging a legacy of pain. In Levy, B. (Ed), *Dating Violence: Young Women in Danger* (84-93). Seattle.: Seal Press.

Wilbanks, W. 1983b. 'Female Homicide Offenders in the U.S.' *International Journal of Women Studies* 6:302-10.

Williamson, G., Silverman, J. (2001). Violence against female partners: Direct and interactive effects of family history, communal orientation, and peer related variables. *Journal of social and personal relationships*, 18 (4), 535-549.

Wilson, M. et M. Daly (1985), «Competitiveness, Risk-taking and Violence: The Young Male Syndrome», *Ethnology and Sociobiology*, 6: 59-73.

Wilson, M. et M. Daly (1993b), «An Evolutionary Psychological Perspective on Male Sexual Proprietariness and Violence Against Wives», *Violence and Victims*, 8: 271-284.

Wilson, M., H. Johnson et M. Daly (1995), «Lethal and Nonlethal Violence against Wives», *Canadian Journal of Criminology*, 32: 331-361.

Winkel, W., Kleuver, E. (1997). Communication aimed at changing cognitions about sexual intimidation. Comparing the impact of a perpetrator focused versus a victim focused persuasive strategy. *Journal of Interpersonal Violence*, 12, 4, 513-529.

Wolfe, D. A., Scott, K., Reitzel-Jaffe, D., Wekerle, C., Grasley, C., & Pittman, A. (2001). Development and validation of the conflict in adolescent dating relationships inventory. *Psychological Assessment*, 13, 277-293.

D. Wolfe, K. Scott, C. Wekerle, A. Pittman (2001). Child maltreatment: Risk of adjustment problems and dating violence in adolescence. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*. 40: 282-298.

Wolfe, D.; C. Feiring (2000). Dating violence through the lens of adolescent romantic relationships. *Child Maltreatment*. 5: 360-363.

Wolfe DA, Jaffe PG (1999). Emerging strategies in the prevention of domestic violence. *Future of Children*. 9(3): 133-44.

Wolfe D A;Wekerle C;Reitzel-Jaffe D;Lefebvre L(1998). Factors associated with abusive relationships among maltreated and nonmaltreated youth.. *Development and Psychopathology*. 10(1): 61-85, 1 Jan .

Wolfe, D. A., Wekerle, C., & Scott, K. (1997). *Alternatives to violence: Empowering youth to develop healthy relationships*. Thousand Oaks, CA: Sage.

Wolfe, D. A., Wekerle, C., Reitzel, D., Gough, R (1995). Strategies to address violence in the lives of high-risk youth. *Ending the cycle of violence*, E. Peled, P. Jaffe, J. Edelson. , 1995

Wolfgang, M. E., and Ferracuti, F. (1967). *The subculture of violence*. New York: Tavistock.

Women's Coalition (1996). A more hidden crime: Adolescent battered women in the U.S.A. 3 (8), 1-2.

Wood, K., Maforah, F., Jewkes, R.. (1998). He forced me to love him: Putting violence on adolescent sexual health agendas. *Social Science Medicine*, 47, 233-242.

Wood, J. (1984) 'Groping Towards Sexism: Boys' Sex Talk', in A. McRobbie and M. Nava (eds) *Gender and Generation*. Houndsmills: Macmillan.

Worcester, N., (1993). A more hidden crime: Adolescent battered women. *National Women's Health Network*, July, August, 2-5.

WHO. (2002). *World Report on Violence and Health*. Γενεύη: World Health Organization,

WU, Z. Et T. R. Balakrishnan (1992), «Attitudes Towards Cohabitation and Marriage in Canada», *Journal of Comparative Family*, 23: 1-12.

Yllo, K. A. (1993). Through a feminist lens: Gender, power, and violence. In R. J. Gelles, & D. R. Loseke (Eds.), *Current controversies on family violence* (pp. 47-62). Newbury Park, CA: Sage.

Yoshihama, M., Parekh, A., L., & Boyington, D., (1998). Dating violence in Asian/Pacific Communities. In Levy, B. (Ed), *Dating Violence: Young Women in Danger* (184-195). Seattle.: Seal Press.

Zimmer B., (1998). Working with a teen mother in an abusive relationship. In Levy, B. (Ed), *Dating Violence: Young Women in Danger* (164-171). Seattle.: Seal Press.

Zimring, F. (1989), «Towards a Jurisprudence of Family Violence», *Crime and Justice*, vol. 11, p. 547.

REPORTS

Unicef, (2000). *Domestic Violence Against Women and Girls*. United Nations Children's Fund. Innocenti Research Center, Florence-Italy, No. 6-May 2000.

WHO. (2002). *World Report on Violence and Health*. Γενεύη: World Health Organization.

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αγάθωνος-Γεωργοπούλου, Ε., Τσάγκαση Μ. (1999). *Εγχειρίδιο για τα δικαιώματα του παιδιού*. Ινστιτούτο Υγείας του παιδιού: Αθήνα.

Αδαμάκη, Ν. (2000). *Έρευνα για την βία των γυναικών στην Ελλάδα*. Αθήνα: Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας.

Αρτινοπούλου. Β.. (2001). *Η Βία στο Σχολείο. Έρευνες και Πολιτικές στην Ευρώπη*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Αρτινοπούλου, Β., (2000). Νέα Κοινωνικά Κινήματα. Εγκληματολογική Προσέγγιση. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Αρτινοπούλου Β., Μαγγανάς, Α., (1996). Θυματολογία και Όψεις Θυματοποίησης. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Αρτινοπούλου, Β. (1996) «Η συμβολή των φεμινιστικών προσεγγίσεων στη σύγχρονη κοινωνιολογική σκέψη» στο *Οι γυναίκες Σπουδές στην Ελλάδα και η Ευρωπαϊκή Εμπειρία*. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής

Αρτινοπούλου, Β., (1995). Αιμομιξία: Θεωρητικές Προσεγγίσεις και Ερευνητικά Δεδομένα. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Αντωνοπούλου-Μόσχου Χ., (1990). Η βία στην οικογένεια. Η γυναίκα ως θύμα. Θυματολογικά. εκδ. της Ελληνικής Εταιρείας Θυματολογίας.

Γενική Γραμματεία Ισότητας, (1995). Εθνική Έκθεση της Ελλάδος, 4^η Παγκόσμια συνδιάσκεψη Γυναικών στο Πεκίνο, Σεπτέμβριος, 1995.

Γενική Γραμματεία Ισότητας, (1996). Εθνική έκθεση της Ελλάδος προς την επιτροπή του ΟΗΕ για την Εξάλειψη κάθε μορφής διάκρισης σε βάρος των γυναικών.

Δελγιάννη, Β., Σακκά, Δ. Φρόση, Λ., Ψάλτη, Α. Στογιαννίδου, Α. & Συγκολίτου, Ε. (2000). Ταυτότητες Φύλου στην Εφηβεία και Επιλογές Ζωής. Τελική Έκθεση. ΚΕΕ και ΑΠΘ. Θεσσαλονίκη

Δελγιάννη-Κουϊμτζή, Β. και Σ. Ζιώγου (2000). Ισότητα των Φύλων και ο Ρόλος των Εκπαιδευτικών: Φάκελος Παρεμβατικών Μαθημάτων. ΚΕΘΙ. Αθήνα

Δελγιάννη-Κουϊμτζή, Β. (1998) Γυναίκες και Ιδιότητα του Πολίτη. Θεσσαλονίκη: Βάνιας

Δελγιάννη-Κουϊμτζή, Β. (1998) «Αξίες για την Ισότητα των Φύλων στην Εκπαίδευση και ο 'Εκπαιδευτικός ως Ερευνητής'» Πρακτικά Συνεδρίου 'Εκπαίδευση και Φύλο/ Νέες Τεχνολογίες'. ΚΕΘΙ. Αθήνα

Διεθνή Αμνηστία (1997), Το Προαιρετικό Πρωτόκολλο της Σύμβασης για τις Γυναίκες: Δίνοντας στις Γυναίκες τη Δυνατότητα να διεκδικήσουν τα Δικαιώματά τους σε Παγκόσμιο Επίπεδο, Δεκέμβριος 1997, I Index: IOR 51/04/97.

Δοξιάδη-Τριπ και Εύη Ζαχαροπούλου. (1985). Ο Έφηβος και η Οικογένεια. Αθήνα: Εστία.

Ηρακλείδου, Μ., Χατζηχρήστου, Χ., (2002). Η σεξουαλική αγωγή στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα: Η εφαρμογή ενός πιλοτικού προγράμματος. Ανακοίνωση στο συνέδριο « Η Αγωγή και Προαγωγή Υγείας στον 21ο Αιώνα». Διοργάνωση συνεδρίου Ελληνική Εταιρεία Προαγωγής Υγείας. Υπό την αιγίδα των Υπουργείων Υγείας και Πρόνοιας και Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων. 5-7 Δεκεμβρίου 2002.

Ηρακλείδου, Μ., Χατζηχρήστου, Χ.. (2003). Η σεξουαλική αγωγή στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα: Ανάγκες πληροφόρησης, εμπειρίες και στάσεις εφήβων. Ανακοίνωση δεκτή για παρουσίαση στο 9^ο Πανελλήνιο συνέδριο Ψυχολογικής Έρευνας . Διοργάνωση συνεδρίου Ελληνική Ψυχολογική Εταιρεία και Πανεπιστήμιο Αιγαίου. Ρόδος, 21-24 Μαΐου, 2003.

Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού (2002), Τα δικαιώματα του παιδιού στην υγεία. Η εφαρμογή της σύμβασης του Ο.Η.Ε. για τα δικαιώματα του παιδιού στο σύστημα υγείας. Ινστιτούτο Υγείας του παιδιού: Αθήνα.

Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού (1998). Οδηγός για την αναγνώριση και αντιμετώπιση της βίας και παραμέλησης του παιδιού. Ινστιτούτο Υγείας του παιδιού: Αθήνα.

Ιγγλέση, Χ., (2001). Ο Αναστοχασμός στη Φεμινιστική Έρευνα. Εκδ. Οδυσσέας.

Κάκκαλης, Π., Κουράκης, Ν., Μαγγανάς, Α., Φαρσεδάκης, Ιακ.(2000). Ποινικός Κώδικας: Σχόλια-Νομολογία. Επιμέλεια ύλης Δημ. Ζημιανίτης, Εισαγγελικός πάρεδρος. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, τόμος πρώτος και δεύτερος.

Κακλαμανάκη, Ρ., (1984). Η Θέση της Ελληνίδας στην Οικογένεια, στην Κοινωνία, στην Πολιτεία. Αθήνα: Καστανιώτη

Κάτη, Δ. (1990). Νοημοσύνη και Φύλο: Ο Σεξισμός στις Επιστημονικές Ιδέες για τις Γνωστικές Ικανότητες. Αθήνα: Εκδόσεις Οδυσσέας.

ΚΕΘΙ (2000). Πρακτικά συνεδρίου με τίτλο «Σπάζοντας την Σιωπή», 15-16 Ιουνίου 2000.

Κέντρο Μελετών και Τεκμηρίωσης της ΟΛΜΕ. ΚΕ.ΜΕ.ΤΕ (1998). Αναλυτικά προγράμματα και ενιαίο λύκειο. Πρόσβαση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Κέντρα στήριξης του εκπαιδευτικού έργου. Αγωγή υγείας. Μελέτες-Έρευνες τεύχος 1. Επιμέλεια έκδοσης Π. Γούμενος, Χαραμής, Π., εκδόσεις ΚΕ.ΜΕ.ΤΕ.

Κίνηση Δημοκρατικών Γυναικών (1985). Βία-Βιασμοί" Κείμενα κοινωνικού και φεμινιστικού προβληματισμού. "Αθήνα :Ωκεανίδα.

Λάζος, Γ., (2002). Πορνεία και Διεθνική Σωματεμπορία στη Σύγχρονη Ελλάδα. 1. Η εκδιδόμενη, 2. Ο πελάτης, Αθήνα: Καστανιώτης.

Λάζος, Γ., (1997). Η Σεξουαλικότητα ως Αξία, Αθήνα: Δελφίνι.

Μαγγανάρα, Ι., (1986). Η βία μέσα στην οικογένεια. Ο Αγώνας της Γυναίκας, τεύχος 32, σελ. 12-13.

Μαγγανάς, Α., (2002). Διεθνής συμπόσιο θυματολογίας. Προβλήματα και Προοπτική. Ποινική Δικαιοσύνη, σελ 1310.

Μαγγανάς, Α., (2002). Κοινωνικά προβλήματα και ποινικός έλεγχος. Ποινική Δικαιοσύνη, σελ. 47.

Μαγγανάς, Α., (2000). Η εξέλιξη της νεανικής παραβατικότητας στο Κεμπέκ. Ποινική Δικαιοσύνη, (6), σελ. 671-676

Μαγγανάς, Α., (2000). Προγράμματα θεραπείας και βραχείες ποινές. Ποινική Δικαιοσύνη, (3) σελ. 307-315.

Μαγγανάς, Α., (1999). Θέματα Εγκληματολογικά και Ποινικού Δικαίου. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Μαγγανάς, Α., (1999). Μέθοδος πρόληψης της νεανικής παραβατικότητας: Η канаδική εμπειρία. Ποινική Δικαιοσύνη , σελ. 392.

Μαγγανάς, Α., (1999). Ποιος ευθύνεται για την παιδική πορνεία: Ποινική Δικαιοσύνη, (5), σελ.497-501.

Μαγγανάς, Α., (1999). Η παραμέληση ανηλίκων. Ποινική Δικαιοσύνη , (7), σελ. 727-731.

Μαγγανάς, Α., (1999). Η ενδο-συζυγική κακοποίηση. Ποινική Δικαιοσύνη , (12), σελ. 70-71.

Μαγγανάς, Α., (1998). Η σεξουαλική παρενόχληση στα πανεπιστήμια των Η.Π.Α. Ποινική Δικαιοσύνη , σελ. 813.

Μαγγανάς, Α., (1998). Κριτήριο του λογικού ανθρώπου σε περιπτώσεις σεξουαλικής παρενόχλησης. Ποινική Δικαιοσύνη , σελ. 692.

Μαγγανάς, Α., (1998). Η κοινοποίηση φακέλων που αφορούν το ιατρικό παρελθόν θύματος σεξουαλικής επίθεσης στον Καναδά. Ποινική Δικαιοσύνη , σελ. 477.

Μαγγανάς, Α., (1998). Η αληθοφάνεια της πεποίθησης του δράστη σεξουαλικής επίθεσης ως προς την ύπαρξη συναίνεσης του θύματος. Ποινική Δικαιοσύνη , σελ. 362.

Μαγγανάς, Α., (1998). Το σύνδρομο της κακοποιημένης γυναίκας και το σύνδρομο της συνεξάρτησης: Μια προσπάθεια «παθολογικοποίησης της γυναικείας συμπεριφοράς. Αγώνας της Γυναίκας, Ιούνιος 98, Δεκ 99, 66/67, 23-26.

Μαδιανός, μ. (2000). Κοινωνική Ψυχιατρική κα Κοινωνική Ψυχική Υγεία. Εκδ. Καστανιώτη,

Μαραγκουδάκη, Ε., (1993). Εκπαίδευση και Διάκριση των Φύλων. Αθήνα: Οδυσσεάς.

Παντελίδου-Μαλούτα, Μ. (2002). Το Φύλο της Δημοκρατίας: Ιδιότητα του Πολίτη και Έμφυλα Υποκείμενα. Εκδ. Σαββάλας.

Παπαμηχαήλ, Σ., (1999). Η βία στην ελληνική τηλεόραση και τα τηλεοπτικά πρότυπα που συνδέονται με τα δύο φύλα: Τα αποτελέσματα μίας έρευνας. *Αγώνας της Γυναίκας*, Ιούνιος 98. Δεκ 99, 66/67. 27-33.

Πενταράκη Μαρία, (2002). Η αθέατη πλευρά των συντροφικών σχέσεων των εφήβων κοριτσιών με το άλλο φύλο: Βία, η έκταση της και μέτρα πρόληψης, στο βιβλίο *Η Πτώση των Φύλ (λ)ων: Κείμενα-προτάσεις για το σεξισμό και τη βία*. επιμέλεια και εκδόσεις Γκόβα Ε., σελ.107-122.

Πενταράκη Μαρία, (1999). Βία ενάντια στις γυναίκες. Ανακοίνωση στα πρακτικά της πανελληνίας ημερίδας με τίτλο « Εγκληματικότητα: Οικονομικές και Κοινωνικές Επιπτώσεις». Πολυτεχνείο Κρήτης, σελ. 1-8.

Πενταράκη Μαρία, (1998). Βία μέσα στην οικογένεια: Αναγκαιότητα για δυναμική παρέμβαση της αστυνομίας. *Αστυνομική Επιθεώρηση*, Ιανουάριος, 16-17

Πενταράκη Μαρία, Ρουμπάνη Νίκη, (1997). Προστασία από τη Βία: Οδηγός Επιμόρφωσης Αστυνομικών Υπουργείου Δημόσιας Τάξης. Ευρωπαϊκό πρόγραμμα Αριάδνη, 1997.

Ρεπούση, Μ. (1996) «Ζητήματα φεμινιστικών προσεγγίσεων στην επιστήμη στο *Γυναίκες Σπουδές και η Ευρωπαϊκή Εμπειρία*. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.

Σαρελή, Α., (1999). Βιασμός: Η τυποποίησή του στον Ελληνικό Ποινικό Κώδικα, εκ. Σάκκουλα: Αθήνα

Σπίτι των Γυναικών, (1983). Βιασμός-τύπος- ο βιασμός από τον τύπο. Ομάδα τύπου.

Τάκαρη Ντ., (1983). Η Γυναίκα από την Αρχαιότητα ως την Τεχνολογική Επανάσταση. Αθήνα.

Τάνου, Χ., (1985). Αυτοεκτίμηση και αξιολογικό σύστημα των εφήβων. Αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Τσαλίκογλου, Φ. (1996). Μυθολογίες Βίας και Καταστολής, εκ. Παπαζήση: Αθήνα.

Τσαλίκογλου, Φ. (1980). Ο βιασμός και η μυθολογία του: Η λεηλασία της γυναικείας επιθυμίας. Ο Αγώνας της Γυναίκας, τεύχος 5.

Τσιγκρής, Ά (2002). Σεξουαλική βία κατά των Γυναικών και των Παιδιών: Έκθεση για την Ελλάδα. Εκδ. Σάκκουλας: Αθήνα.

Τσιγκρής, Ά (1997). Διπλά κριτήρια σεξουαλικής ηθικής και βίαιη ανδρική επιθετικότητα, εισήγηση σε ημερίδα υπό την αιγίδα του Συνδέσμου για τα Δικαιώματα της Γυναίκας., 20/5/1997.

Τσιγκρής, Ά (1996). Βιασμός το Αθέατο Έγκλημα. Εκδ. Σάκκουλας: Αθήνα.

Τσοκαλίδου,Π. (1996). Το Φύλο της Γλώσσας. Σύνδεσμος Ελληνίδων Επιστημόνων: Αθήνα.

Φαρσεδάκης, Ιακ. (1996). Παραβατικότητα και Κοινωνικός Έλεγχος των Αηηλίκων. Αθήνα. Νομική Βιβλιοθήκη.

Φαρσεδάκης, Ιακ. (1996). Στοιχεία Εγκληματολογίας. Αθήνα. Νομική Βιβλιοθήκη.

Φαρσεδάκης, Ιακ. (1991). Η Εγκληματολογική Σκέψη, τ. Α. Αθήνα. Νομική Βιβλιοθήκη.

Φαρσεδάκης, Ιακ. (1990). Η Κοινωνική Αντίδραση στο Έγκλημα και τα Όριά της. Αθήνα. Νομική Βιβλιοθήκη.

Φερέτη, Ε.. (1987). Η γυναίκα Θύμα Συζυγικής Βίας. Ο Αγώνας της Γυναίκας, τεύχος 33, σελ. 22-23.

Φραγκουδάκη Α. (1999). Γλώσσα και Ιδεολογία. Εκδόσεις Οδυσσέας. Η ανατύπωση.

Φραγκουδάκη Α., Δραγώνα, Θ. (1997). Εθνοκεντρισμός στην Εκπαίδευση. Αθήνα: Εκδόσεις Αλεξάνδρεια.

Χλιώβα, Α., (1993). Βία Γυναικών. Μια έκφραση των σχέσεων εξουσίας. Αστυνομική Επιθεώρηση. Ιούλιος, σελ. 425-428.

Χριστοφόρου- Cívile, Α., (2001). Ο εκπαιδευτικός και το πρόβλημα της εξάρτησης των εφήβων: Γνώση του προβλήματος, στάση και ρόλος των εκπαιδευτικών. Αδημοσίευτη διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Barrett Michelle και McIntosh Mary (1987) . « Η Αντι-κοινωνική Οικογένεια». Εκδόσεις Κάλβος: Αθήνα. Μετάφραση Δημήτρης Παντελίδης.

Chater, K., Gaster, R. (1997). Ο Μύθος της Ισότητας. Αθήνα: Εκδόσεις Φυτράκη. Μετ. Καραγιάννη Νίκη.

Herman L., J., (1996). Η Βία Επακόλουθα Ψυχικά Τραύματα- Θεραπεία. Εκδ. Θετίλη. Μετ. Νάντσου Εύη

Hirigoyen, M., F. (2000). Η Ηθική Παρενόχληση: Η Κρυμμένη βία στην Καθημερινή Ζωή. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη. Μετ. Γεωργιάδου Μαριλένα.

Μπρουρντιέ Π., (1999). Η Ανδρική Κυριαρχία. Αθήνα: Εκδόσεις Στάχυ. Επιμέλεια Παναγιωτόπουλος, Ν.

Ουόκερ, Λ.. (1989). Η Κακοποιημένη Γυναίκα. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα. Μετ. Ανθούλιας Τ.

Φουκώ Μ. (1978). Ιστορία της Σεξουαλικότητας. Αθήνα: εκδόσεις Ράππα.. Μετ. Ροζάκη Γκλόρυ.

ΨΗΦΙΣΜΑΤΑ

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. (1986). Ψήφισμα της Τετάρτης 11 Ιουνίου 1986 για την άσκηση βίας κατά των γυναικών εγγρ. Α2-44/86, ΕΕ C 176 της 14.07.1986, σελ. 73-83

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. (1994). Ψήφισμα της 6ης Μαΐου 1994 σχετικά με την παραβίαση των ελευθεριών και των θεμελιωδών δικαιωμάτων των γυναικών. ΕΕ C 205 της 25.07. 1994, σελ. 489-492.

ON-LINE - ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

Chatzifotiou, S. (2000). Conducting qualitative research on wife abuse: Dealing with the issue of anxiety. Sociological Research Online, vol. 5, no. 2, <http://www.socresonline.org.uk/5/2/chatzifotiou.html>

Dutton, M.,A., (1997) Critique of the “Battered Woman Syndrome” Model. http://www.vawnet.org/VNL.2/applied_desc.php?load=VNL.2/applied/final.html

Eurostat(2002). Gender pay gap. <http://europa.eu.int/comm/eurostat/Public/datashop/print-product/EN?catalogue=Eurostat&product=3-03082000-en-ap-EN&mode=download>

Eurostat(2002). Report on low wages in the European union: 77% of employees on low wages are women. <http://europa.eu.int/comm/eurostat/Public/datashop/print-product/EN?catalogue=Eurostat&product=1-em030-FN&mode=download>

Eurostat(2000).Income poverty in the European union: Children, gender and poverty gaps. <http://europa.eu.int/comm/eurostat/Public/datashop/print-product/EN?catalogue=Eurostat&product=CA-NK-00-012--I-EN&mode=download>

Eurostat(2002). At the margins of the labour market: Women and men in temporary jobs in Europe. <http://europa.eu.int/comm/eurostat/Public/datashop/print-product/EN?catalogue=Eurostat&product=KS-NK-02-013--N-EN&mode=download>

Fisher, B., Cullen, F., Turner, M., (2000). (Ανάκτηση 10 Ιουνίου 2002). Stalking on College Campuses - The National College Women Sexual Victimization Study (NCWSV) .The National Institute of Justice and the Bureau of Justice Statistics. www.ncjrs.org/pdffiles1/nij/182369.pdf

Fisher, S., (1995). What about the boys?. magazine XY: men, sex, politics. <http://www.xvonline.net/>

Flood, M., (1999). Claims about Husband Battering. *DVIRC Newsletter*, Summer 1999, pp. 3-8. Melbourne: Domestic Violence and Incest Resource Centre. <http://www.xvonline.net/>

Flood, M., (1995). The politics of gender. Sexism and male power are a daily reality for men and women. magazine XY: men, sex, politics. <http://www.xvonline.net/>

Friedman, B. (1999). Relationship violence: no way! : young men & relationship violence prevention project. final project report. Dept. of Human Services Partnerships Against Domestic Violence (Australia); South Australia. Dept. of Human Services; Domestic Violence Unit (S. Aust.); Onkaparinga Crime Prevention Program, http://www.padv.dpmc.gov.au/oswpdf/Violence_No_wav.pdf.

Human Rights Watch (2001). Criminal Justice? Tackling Sexual Abuse in Schools. <http://www.hrw.org/reports/2001/safrica/ZA-FINAL.html>

Packota, P. (2000). (Ανάκτηση I Φλεβάρη 2002). Emotional Abuse Of Women By Their Intimate Partners : A Literature Review . Education Wife Assault. http://www.womanabuseprevention.com/html/emotional_abuse_literature_rev.html

Partnerships Against Domestic Violence (2000). Prevention and perpetrator programmes, <http://www.padv.dpmc.gov.au/oswpdf/cs241200.pdf> . Commonwealth Minister for Family and Community Services and Minister Assisting the Prime Minister for the Status of Women has responsibility for the *Partnerships* initiative.

Peacock D., & Rothman, R., (2002). Working with Young Men Who Batter: Current Strategies and New Directions. Published by Violence Against Women Office & Minnesota Center Against Violence & Abuse at the University of Minnesota. <http://www.vawnet.org/VNL..2/applied/ desc.php?load=/VNL..2/applied/final.html>

Perkins CA. Bureau of Justice Statistics Special Report: Age Patterns of Victims of Serious Violent Crime. Washington, DC: Bureau of Justice Statistics, US Dept of Justice; 1997:1-6. Available at: <http://www.ojp.usdoj.gov/bjs/abstract /apvsvc.htm>. Accessed April 26, 2001.

Price, E. Lisa; Byers, E. Sandra. Sears, H., Whelan, J., Saint-Pierre, M., (2000). Dating violence amongst New Brunswick adolescents: a summary of two studies. Published on line by the Dating violence Research Team Muriel McQueen Fergusson Center for Family Violence Research University of New Brunswick, <http://www.unbf.ca/arts/cfvr/dating.html>

Rennison, C.; Welchans (2000). Intimate Partner Violence. A Bureau of Justice Statistics Special Report. U.S. Department of justice Office of Justice Programs.

Research report number NCJ 178247. <http://www.ojp.usdoj.gov/nij/pubs-sum/178247>

Smith, P., H., Earp, J., A., DeVellis, R.. (1995). Development and validation of the women's experience with battering (WEB) scale. *Women's health*, 1, 273-2888. <http://www.archfami.ama-assn.org/issues/v9n5/ffull/foc9075.html>

Sonkin, D.. (2001). (Ανάκτηση 1 Φλεβάρη 2002). Defining Psychological Maltreatment in Domestic Violence Perpetrator Treatment Programs: Multiple Perspectives. Under submission to the *Journal of Emotional Abuse*. <http://www.daniel-sonkin.com/PsychAb.html>

Teen Victim Project (2002). (Ανάκτηση 25 Ιουλίου 2002). National Center for Victims of Crime. Washington DC, U.S.A. <http://www.ncvc.org/teens/abouttvp.html>

Tjaden, P. & Thoennes, N. (2000). (Ανάκτηση 10 Οκτωβρίου 2002). Extent, nature, and consequences of intimate partner violence. Findings from the National Violence Against Women Survey. A research supported by the U.S. Department of Justice (National Institute of Justice) and the Centers for Disease Control and Prevention. Research report number NCJ 181867. <http://www.ojp.usdoj.gov/nij/pubs-sum/181867>

Wadham, B. (1996). The myth of male violence? Are women the perpetrators of domestic violence as often as men, and are men the victims as often as women? First published in the magazine *XY: men, sex, politics*, 6(1), Autumn 1996. <http://www.xvonline.net/>

Women's Health and Development (1997). Violence against women. A priority health issue. A report prepared by Unit. Family and Reproductive Health, World Health Organization, http://www5.who.int/violence_injurv_prevention/download.cfm?id=0000000154.

Office of Women's Policy (2000). Behaviour change programs : for men who use violence towards family members : whole of government discussion, prepared by the Office of Women's Policy, Australia, [http://www.women.vic.gov.au/owa/owaimages.nsf/Images/bcp2/\\$File/bcp2.pdf](http://www.women.vic.gov.au/owa/owaimages.nsf/Images/bcp2/$File/bcp2.pdf)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

ΜΑΡΙΑ ΠΕΝΤΑΡΑΚΗ, MSW, Ph.D.
κοινωνιολόγος, μεταπτυχιακά κοινωνικής εργασίας
Διδάκτορας Εγκληματολογίας

ΠΡΟΣΩΠΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

ΗΜΕΡ. ΓΕΝΝΗΣΗΣ : 2 Μαρτίου 1967
E-MAIL : mpendaraki@yahoo.gr

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

- **Διδάκτορας**, Πάντειο Πανεπιστήμιο, τμήμα κοινωνιολογίας, τομέας εγκληματολογίας, 1997 έως σήμερα.
- **Μεταπτυχιακές σπουδές Κοινωνικής Εργασίας**, (Master of Social Work) University of Minnesota, MN, USA, 1993.
- **Πτυχίο Κοινωνιολογίας**, (B.A.), 1990, York University, Toronto, Canada.

ΥΠΟΤΡΟΦΙΕΣ ΚΑΙ ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ

- Βραβείο Κοινοτικής Οργάνωσης "Will Dodge, Community Organizing Award" University of Minnesota, 1992, 1993.
- Πέτυχα τρεις διακρίσεις και χρηματοδοτήσεις του "Center of Urban and Regional Affairs" University of Minnesota, 1991, 1992, 1993 για τον σχεδιασμό προγραμμάτων κοινοτικής ανάπτυξης.
- Υπότροφια προπτυχιακών σπουδών από την "Ένωση Κρητών, η ΚΝΩΣΣΟΣ", Τορόντο, Καναδά, 1988-1990.
- "International Student Award" York University, Canada, 1987.

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

- 1/1998 έως σήμερα: **Επιστημονική Διευθύντρια Κοινοτικών Πρωτοβουλιών 01 ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗ-ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ** (2000-έως σήμερα), Προϊσταμένη του τμήματος Καταπολέμησης του Αποκλεισμού από την Αγορά Εργασίας στο Κέντρο Επαγγελματικής Κατάρτισης, (1998-2000). Επιστημονική Υπεύθυνη Σχεδιασμού Προγραμμάτων, Υπεύθυνη τμήματος Προώθησης στην Απασχόληση, Υπεύθυνη **Ισότητας Ευκαιριών** και Υπεύθυνη Μονάδας Μελετών (1998-έως σήμερα).
- 2002: Εξωτερική Συνεργάτιδα στο **ΚΕΘΙ**. Συμμετείχα στη συγγραφή του οδηγού εφαρμογής στα πλαίσια του προγράμματος «**Ευαισθητοποίηση εκπαιδευτικών και παρεμβατικά προγράμματα για την προώθηση της ισότητας των φύλων**», Άξονας Προτεραιότητας 4 του ΕΠΕΑΕΚ II
- Ιούνιος 1997 έως Νοεμβ. 1997: Μελετήτρια/σύμβουλος **ισότητας** στα πλαίσια του της κοινοτικής Πρωτοβουλίας **NOW** της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Χανίων.
- 1996-1997 και 1995-96: **Επιστημονική Συνεργάτιδα/Καθηγήτρια** τμήμα Κοινωνικής Εργασίας, Σχολή ΣΕΥΠ, ΤΕΙ Ηρακλείου. **Ανάθεση διδασκαλίας 16 μαθημάτων κοινωνικής εργασίας** και εποπτεία 2 πτυχιακών εργασιών.
- Ακαδημ. Έτος 1996-1997: **Κοινωνιολόγος-κοινωνική λειτουργός** στο 2' Δημοτικό Σχολείο Κισσάμου, Χανίων. Στόχος της εργασίας μου ήταν η **κοινωνική στήριξη και ένταξη των παλιννοστούντων και αλλοδαπών μαθητών/τριών**.
- 1996, Ιούνιος- Νοεμ.: Σύμβουλος Ανάπτυξης και Εκπαιδευτρια στο πρόγραμμα «**Κατάρτιση Συνδικαλιστικών Στελεχών σε Θέματα Ισότητας**», Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ, πρόγραμμα NOW.
- 1995-1996: **Κοινωνιολόγος-Κοινωνική λειτουργός** στη ΝΕΛΕ Χανίων. **Ανάπτυξη στρατηγικής προσέγγισης παλιννοστούντων -αλλοδαπών και άλλων ομογενών πληθυσμών**. Πραγματοποίηση προγράμματος κοινωνικών θεμάτων σε γυναικείο πληθυσμό.

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΣΤΙΣ Η.Π.Α.

- 1990-1992: **Women's Coalition**. Ξενόγυνα Κακοποιημένων Γυναικών, MN, USA. Συνήγορος Γυναικών και Σύμβουλος Σχεδιασμού σε θέματα μεταναστριών και προσφύγων. Συντονισμός ομάδων κακοποιημένων γυναικών και συγγραφή **διαπολιτισμικού οδηγού** που διαχύθηκε σε αντίστοιχες υπηρεσίες στις Η.Π.Α.
- 1992-1994: **Women's Transitional Housing**. Μεταβατική Εστία Γυναικών και των Παιδιών τους, MN, USA. Συντονισμός ομάδων επανένταξης γυναικών που είχαν υποστεί **συζυγική κακοποίηση**.
- 1992: **Ιδρυτικό και οργανωτικό στέλεχος** στο **Violence Free School Project**, πρόγραμμα αντιμετώπισης, παρέμβασης και πρόληψης της βίας των μαθητών και μαθητριών σε ένα δημοτικό σχολείο, MN, USA. Το καλοκαίρι του 1992, εργάστηκε στο πρόγραμμα «**Στεγαστικής Συνηγορίας**» της **κοινωνικής υπηρεσίας**, Homeless Organizing Project, οργανώνοντας την κοινότητα μιας εργατικής

συνοικίας ώστε να επιτευχθεί η στεγαστική νομοθετική μεταρρύθμιση που θα τους διασφάλιζε την παροχή κατοικίας.

- 1993: Ερευνητική σύμβουλος περιφερειακής ανάπτυξης στη διεύθυνση Κοινωνικής Πολιτικής και Δημόσιας Υγείας του Arrowhead Regional Development Commission στη Duluth, MN, USA.
- 1994: Υπεύθυνη σχεδιασμού και υλοποίησης του κοινωνικού προγράμματος συνηγορίας **Women and Welfare** του Women's Action group στη Duluth, MN, USA..
- Κατά διαστήματα, από το 1990 έως το 1994 εργάστηκε ως επιστημονική σύμβουλος στο Domestic Abuse Intervention Project, πρόγραμμα παρέμβασης στην οικογενειακή βία. Εργάστηκε με γυναίκες που έχουν υποστεί βία, άντρες που κακοποιούν, καθώς και τα παιδιά τους. Επίσης παρέιχα εκπαιδευτικά σεμινάρια και ασχολήθηκα με τη συγγραφή εκπαιδευτικής ύλης (curriculum development), που χρησιμοποιείτε από κοινωνικούς λειτουργούς και ψυχολόγους που δουλεύουν με ομάδες κακοποιημένων γυναικών

ΣΥΓΓΡΑΦΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΒΟΗΘΗΜΑΤΩΝ

1. Προστασία από τη Βία: Οδηγός Επιμόρφωσης Αστυνομικών Υπουργείο Δημόσιας Τάξης. Ευρωπαϊκό πρόγραμμα Αριάδνη, 1997. Συγγραφή σε συνεργασία με την Νίκη Ρουμπάνη.
2. Θεραπευτική Παρέμβαση σε Οικογένειες σε κρίση, (σελ. 50), Σχολή ΣΕΥΠ, τμήμα Κοινωνικής Εργασίας, ΤΕΙ, Ηρακλείου
3. An Educational Curriculum, a manual for professionals working with battered women, Minnesota Program Development, MN, USA, 1994. Εκπαιδευτικός οδηγός που απευθύνεται σε επαγγελματίες ψυχικής υγείας για τον συντονισμό ομάδων κακοποιημένων γυναικών
4. Ομαδική Συμβουλευτική με ομάδες που υφίστανται κοινωνικό αποκλεισμό (σελ.100), 01 ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗ-ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ, 2000
5. Θέματα Ισότητας και Αγοράς Εργασίας (σελ 64), 01 ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗ-ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ , Τμήμα Προώθησης στην Απασχόληση, 1999, 2000.
6. Οικονομικά Οφέλη σε επιχειρήσεις με την υιοθέτηση πρακτικών ίσων ευκαιριών, Τμήμα Προώθησης στην απασχόληση, 01 ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗ-ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ, 2000.
7. Εκπαίδευση Εκπαιδευτών σε θέματα ίσων ευκαιριών (σελ. 30), 01 ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗ-ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ, 1998, 1999, 2001
8. Τεχνικές Εξεύρεσης Εργασίας (σελ 98), 01 ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗ-ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ, Τμήμα Προώθησης στην Απασχόληση, 1998, 1999, 2001
9. Οδηγός Επιχειρηματικότητας, 01 ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗ-ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ, Τμήμα Προώθησης στην Απασχόληση, 1999. Συγγραφή σε συνεργασία με τον κο Πετρόπουλο Δημήτρη

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ ΣΕ ΔΙΕΘΝΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ

Maria Pendaraki (1996). Immigrant Battered Women in Crete at the International Conference: Violence, Abuse, and Women's Citizenship, Brighton, England.

ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΙΣ

1. Πενταράκη Μαρία, (2002). Η αθέατη πλευρά των συντροφικών σχέσεων των εφήβων κοριτσιών με το άλλο φύλο: Βία, η έκταση της και μέτρα πρόληψης, στο βιβλίο Η Πτώση των Φύλ (Λ) ων: Κείμενα-προτάσεις για το σεξισμό και τη βία, επιμέλεια και εκδόσεις Γκόβα Ε., σελ.107-122.
2. Πενταράκη Μαρία, (1999). Βία ενάντια στις γυναίκες. Ανακοίνωση στα πρακτικά της πανελληνίας ημερίδας με τίτλο « Εγκληματικότητα: Οικονομικές και Κοινωνικές Επιπτώσεις». Πολυτεχνείο Κρήτης, σελ. 1-8.
3. Μαρία Πενταράκη, Βία μέσα στην οικογένεια: Αναγκαιότητα για δυναμική παρέμβαση της αστυνομίας, Αστυνομική Επιθεώρηση, Ιανουάριος, 16-17, 1998.
4. Maria Pendaraki, "Immigrant Battered Women in Crete" a discussion paper in the proceedings of the International Conference: Violence, Abuse, and Women's Citizenship, Brighton, England, 1996.
5. Maria Pendaraki, "Working with Battered Women: An Educational Curriculum", a manual for professionals working with battered women, Minnesota Program Development, MN, USA, 1994.
6. Maria Pendaraki, "Boundaries: Who do they protect and why?", a discussion paper in the proceedings of the National Domestic Violence Conference, Twin Cities, MN, USA, 1994.
7. Maria Pendaraki, "Heterosexual Women's use of violence in domestic assault cases", a discussion paper in the proceedings of the National Domestic Violence Conference, Twin Cities, MN, USA, 1994.
8. Maria Pendaraki, "Health care needs of the Arrowhead region" a Program Development Report for the Health Care project of the Arrowhead Regional Development Commission, Duluth, Minnesota, U.S.A., 1993.
9. Maria Pendaraki and Mary Ness, «Diversity Awareness and Outreach», an educational manual about meeting the needs of immigrant and refugee battered women, Minnesota Department of Corrections, MN, USA, 1992.

ΣΥΓΓΡΑΦΗ ΕΝΗΜΕΡΩΤΙΚΩΝ ΦΥΛΛΑΔΙΩΝ

1. Μαρία Πενταράκη, «Αγγαλίτσες και Φιλάκια δεν Συμβιβάζονται με τη βία» Ενημερωτικό φυλλάδιο που απευθύνεται στο μαθητικό πληθυσμό δευτέρας λυκείου. Στόχος του φυλλαδίου είναι να προβληματίσει νέους και νέες για τις αξίες, τις αρχές και την αναγκαιότητα μιας ισότιμης σχέσης ανάμεσα στα δύο φύλα, καθώς και να προάγει τις αλλαγές στις στάσεις και στις πεποιθήσεις που είναι απαραίτητες για τον έλεγχο και την πρόληψη άνισων σχέσεων, και ειδικότερα σχέσεων στις οποίες επικρατεί βία. Κίνηση Γυναικών Ενάντια στη Βία Κατά των Γυναικών, 1997.
2. Μαρία Πενταράκη, «Βία Ενάντια στις Γυναίκες: Πρόκειται για Εγκλημα». Ενημερωτικό φυλλάδιο που απευθύνεται στις κακοποιημένες γυναίκες. Το φυλλάδιο αναφέρεται στις μορφές, στα αίτια της βίας καθώς και στα δικαιώματα των γυναικών που υφίστανται βία. Κίνηση Γυναικών Ενάντια στη Βία Κατά των Γυναικών, Γραφείο Ισότητας του Δήμου Χανίων, 1996.
3. Μαρία Πενταράκη, «Το να διαλέγεις ένα παιχνίδι δεν είναι παιχνίδι». Ενημερωτικό φυλλάδιο που απευθύνεται στους γονείς, στους νηπιοβρεφοκόμους και στους νηπιαγωγούς. Στόχος του φυλλαδίου είναι ο προβληματισμός για την ανάγκη επιλογής μη-βίαιων, δημιουργικών παιχνιδιών, παιχνιδιών που δεν αναπαράγουν στερεότυπους ρόλους. Κίνηση Γυναικών Ενάντια στη Βία Κατά των Γυναικών, 1995.

ΕΞΩ-ΥΠΗΡΕΣΙΑΚΗ ΠΡΟΫΠΗΡΕΣΙΑ

- 1987-έως σήμερα. Ενεργή συμμετοχή στο **Γυναικείο Κίνημα**, και ιδιαίτερα στη κίνηση κατά της βίας κατά των γυναικών, Battered Women's Movement, Καναδάς, ΗΠΑ, Ελλάδα.
- 1995 έως Μάρτιος, 1997. **Συντονίστρια και ιδρυτικό στέλεχος της Κίνησης Γυναικών Ενάντια στη Βία Κατά των Γυναικών, Χανιά, Κρήτη**. Στα πλαίσια των δραστηριοτήτων της Κίνησης προχώρησα στην ενημέρωση και ευαισθητοποίηση ενδιαφερομένων φορέων για το κοινωνικό πρόβλημα της βίας, στη δημιουργία δικτύου αλληλεγγύης από δικηγόρους που προσφέρουν δωρεάν νομικές συμβουλές, στη δημιουργία υλικού πληροφόρησης σε θέματα βίας, στην **ψυχολογική στήριξη γυναικών** που έχουν υποστεί βία κ.λ.π.

